ADG5AN0005

รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์

(พฤศจิกายน 2553 – กันยายน 2554)

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เรื่อง
การศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่าย
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

โดย

นางสาวอรุณี เวียงแสง และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น
เลขที่รับ 94
วันที่ 25 ม.ค. 2555
สัญญาเลขที่ RDG54N0005

รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์

(พฤศจิกายน 2553 – กันยายน 2554)

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เรื่อง
การศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่าย
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

โดย

นางสาวอรุณี เวียงแสง
นางสาวสุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์
นางสาวปวีณา ราชสีห์
นางสาวภัทรา มาน้อย
นางสาววาสนา ยอดสุวรรณ
นางสาวสุภาพรรณ ไกรฤกษ์
นางสาวเสาวดี ศรีฟ้า

กันยายน 2554

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป" กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ *"คน"* ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเก่งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ *"กระบวนการ"* มากกว่า *"ผลลัพธ์"* เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย "เวที" (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ "ปัญญา" ในกระบวนการวิจัย

"กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น" หมายถึง **การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน** เพื่อตอบ ***"คำถาม"*** หรือ ***"ความสงสัย"*** บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น **"คำถาม" ต้องคมชัด** โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา ***"ข้อมูล"*** ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ ***"วางแผน"*** การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ ***"บันทึก"*** มีการ ***"ทบทวน"*** ความก้าวหน้า ***"วิเคราะห์"*** ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ ***"ถอด"*** กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ ***"สรุปบทเรียน"*** ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย ***"ผู้ที่สงสัย"*** ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาคได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

โครงการ "การศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ" ภายใต้การขับเคลื่อนงานในปี พ.ศ. 2554-2556 มีเป้าหมายเพื่อพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม โดยมี Theme งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร เป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อนงาน ให้เกิดการเชื่อมร้อยรูปธรรมในพื้นที่ให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสามารถสร้างพลังและคุณค่า จนสามารถสถาปนาองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้ ซึ่งได้แบ่งเป็นสองส่วน คือ ยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ ได้แก่ คุณภาพงานวิจัย การพัฒนาศักยภาพคนทำงาน การสื่อสารสู่สาธารณะ และการทำงานกับหน่วยงานภาคี ในส่วนของยุทธศาสตร์เชิงประเด็น ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืนและหนี้สิน การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการศึกษา

ผลจากการดำเนินงานในปีที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2553 – 30 กันยายน 2554 (11 เดือน) เพื่อตอบคำถามวิจัย และการบรรลุวัตถุประสงค์โครงการ สามารถสรุปผลได้ ดังนี้ (1)การศึกษาทุนเดิมในช่วง 10 ปี (ปี 2542-51) ได้ศึกษาตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็น ได้ Mapping โครงการวิจัย CBR ความรู้ คนรู้ และศูนย์เรียนรู้ที่เชื่อมกับประเด็นความมั่นคงด้านอาหาร และได้สังเคราะห์งานเชิงเนื้อหาร่วมด้วย แต่บางประเด็นยังขาดการสังเคราะห์เชิงเนื้อหาความรู้ (2)การถอดบทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ที่ผ่านมามีการคิดและทำแผนร่วมกัน กำหนดทีมทำงานและวางบทบาทอย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติทำได้น้อยเพราะงานสนับสนุนโครงการวิจัย และเชื่อมงานกับภาคีของโหนดมีมาก คนตรงกลางมีน้อย จึงไม่สามารถทำตามยุทธศาสตร์ได้ (3 การพัฒนากลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม ในรูปแบบของกลไกกลางภาคเหนือที่มีทีมหลักเป็นหลักในการเคลื่อนงาน (4) การเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม โดยใช้คำว่า "ประสิทธิภาพของระบบ" เป็นตัวตั้ง ที่มุ่งเน้นงาน/ โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพ ตั้งแต่งานต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ สามารถประมวลให้เห็นกระบวนการทำงาน และผลที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ทิศทางการขับเคลื่อนประเด็นความมั่นคงทางอาหารร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อตอบโจทย์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ทั้งนี้ ผลการดำเนินงานและบทเรียนการทำงานในช่วงปีที่ 1 เป็นฐานสำคัญในการผลักดันให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสามารถขับเคลื่อนได้ตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้ และพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

คณะทำงานโครงการการศึกษาและพัฒนากลไก
การสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
กันยายน 2554

สารบัญ

	หน้า
ส่วนที่ 1 บทนำ	**1**
ส่วนที่ 2 ทบทวนเอกสารและยุทธศาสตร์วิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	**19**
2.1 ความมั่นคงทางอาหาร	19
2.2 ทบทวนเส้นทางและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	29
ส่วนที่ 3 กระบวนการวิจัย	**42**
3.1 ขอบเขตการวิจัย	42
3.1.1 ขอบเขตเนื้อหา	42
3.1.2 ขอบเขตพื้นที่/ประชากร	43
3.1.3 ขอบเขตระยะเวลา	43
3.2 กระบวนการทำงาน	43
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	46
3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	46
ส่วนที่ 4 ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ	**48**
4.1 ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์คุณภาพงานวิจัย	48
4.2 ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน	82
4.3 ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง	126
4.4 ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง	134
ส่วนที่ 5 ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น	**145**
5.1 สรุปภาพรวมยุทธศาสตร์เชิงประเด็น	145
5.2 สถานการณ์และแนวทางการทำงานรายประเด็น	148
ส่วนที่ 6 วิเคราะห์ผลและข้อเสนอแนะ	**202**
6.1 สรุปผลการดำเนินงานภาพรวม	202
6.2 วิเคราะห์ผลการดำเนินงานเทียบกับวัตถุประสงค์โครงการ	208
6.3 ทิศทางการเคลื่อนงานเพื่อบรรลุยุทธศาสตร์ (ปี 2555)	212

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1 ตารางสรุปย่อกิจกรรมโครงการวิจัยฯ ระยะที่ 1
ภาคผนวก 2 ฐานข้อมูลยุทธศาสตร์เชิงประเด็น
ภาคผนวก 3 ฐานข้อมูลยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ
ภาคผนวก 4 สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหาร
ภาคผนวก 5 ภาพกิจกรรม
ภาคผนวก 6 รายงานเวทีสัมมนา FS-CBR ปี 2554 (ไฟล์รายงาน)

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1-1 แสดงจำนวนโครงการวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรฯ และประเด็นที่เกี่ยวข้องในช่วง 10 ปี (2541-51) 7

ตารางที่ 1-2 ยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและผู้รับผิดชอบ ระหว่างปี 2554-56 14

ตารางที่ 2-1 ทบทวนข้อจำกัดและแนวทางในการเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ปี 2550-53 32

ตารางที่ 2-2 เปรียบเทียบยุทธศาสตร์ CBR-N เดิม และที่ปรับใหม่ (ปีงบประมาณ 2554-56) 36

ตารางที่ 3-1 สรุปย่อกิจกรรมโครงการวิจัยฯ ระยะที่ 1 45

ตารางที่ 4-1 กรอบการดำเนินงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ 48

ตารางที่ 4-2 ประมวลสถานการณ์/ปัญหา และข้อเสนอแนะต่อการหนุนวิจัย CBR-N 49

ตารางที่ 4-3 บทเรียนสำคัญจากการทดลองใช้กระบวนการพัฒนาโครงการ ระหว่าง พ.ย.53-ก.ย.54 53

ตารางที่ 4-4 กรอบเนื้อหาหลักและเนื้อหาย่อยในการพิจารณาโครงการวิจัย CBR-N 56

ตารางที่ 4-5 รายละเอียดผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมในกระบวนการพิจารณาโครงการ CBR-N 58

ตารางที่ 4-6 จำนวนข้อเสนอโครงการวิจัยที่ส่งเข้าพิจารณาระหว่าง พ.ย.53-ก.ย.54 แบ่งตามประเด็น 59

ตารางที่ 4-7 ประเด็นที่คนหนุนวิจัยสนใจที่สามารถนำไปสู่การสร้างความเชี่ยวชาญ และเสนอแนะได้ 65

ตารางที่ 4-8 ปัญหาและการแก้ไขในช่วงการปรับแก้ไขทำสัญญา 67

ตารางที่ 4-9 โครงการวิจัยภาคเหนือที่ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการในปี 2554 69

ตารางที่ 4-10 สิ่งที่ควรพิจารณาถึงคุณภาพโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ 73

ตารางที่ 4-11 ตัวชี้วัดระดับกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 74

ตารางที่ 4-12 ตัวชี้วัดคุณภาพระดับโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ 76

ตารางที่ 4-13 โครงการล่าช้าและการหนุนเสริม 79

ตารางที่ 4-14 รายชื่อโครงการวิจัยที่อยู่ระหว่างกระบวนการพิจารณารายงานปกติ 80

ตารางที่ 4-15 ตารางเก็บข้อมูลการทำงานกับหน่วยงานของศูนย์ประสานงานวิจัย 83

ตารางที่ 4-16 กลุ่มของโหนดและพี่เลี้ยงและประเภทของหน่วยงานที่จะถอดบทเรียน 88

ตารางที่ 4-17 คำถามในการถอดบทเรียนเชิงเนื้อหาและกระบวนการ 90

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 4-18 ตัวอย่างประเด็นการถอดบทเรียนการทำงานกับกรมชลประทาน/โครงการหลวง/มรภ.ลำปาง 93

ตารางที่ 4-19 ปฏิทินการถอดบทเรียนการทำงานกับอปท.ภาคเหนือ 94

ตารางที่ 4-20 ประมวลการถอดบทเรียนการทำงาน CBR กับ อปท. 102

ตารางที่ 4-21 แนวทางการขับเคลื่อนงานในประเด็นปัญหาต่างๆ ของพื้นที่จังหวัดลำพูน (ปี 2554) 105

ตารางที่ 4-22 การเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินงาน 111

ตารางที่ 4-23 เครื่องมือในการทำงาน 112

ตารางที่ 4-23 บทบาทพี่เลี้ยงในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ 118

ตารางที่ 4-24 กิจกรรมพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ปี 2554 128

ตารางที่ 4-25 วิเคราะห์การสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของเครือข่ายคนหนุนวิจัยภาคเหนือ 136

ตารางที่ 5-1 เจ้าภาพหลักและโหนด/พี่เลี้ยงที่รับผิดชอบยุทธศาสตร์เชิงประเด็นภาคเหนือ 144

ตารางที่ 5-2 สรุปจำนวนโครงการวิจัยและแผนงานต่อของยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 145

ตารางที่ 5-3 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรยั่งยืน ภาคเหนือ ปี 2542 -2552 151

ตารางที่ 5-4 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกษตรยั่งยืนภาคเหนือ ปี 2542 -2552 แยกตามปีที่ทำวิจัย 152

ตารางที่ 5-5 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรยั่งยืน ปี 2542 -2552 แยกตามประเด็นที่ทำวิจัย 159

ตารางที่ 5-6 แนวทางการจัดการทรัพยากรตามวัตถุประสงค์ 171

ตารางที่ 5-7 กลุ่มประเด็นวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประมวลข้อมูลจากปี 2542-2552 176

ตารางที่ 5-8 รายชื่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2542-52 192

ตารางที่ 5-9 รายชื่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นการศึกษาขั้นอุดมศึกษา ปี 2543-52 193

ตารางที่ 5-10 รายชื่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นกลุ่มเด็กเสี่ยง ปี 2543-52 194

ตารางที่ 5-11 การเปรียบเทียบการดำเนินงานในอดีตและปัจจุบันของยุทธศาสตร์การศึกษา 194

ตารางที่ 5-12 สรุปสถานการณ์ด้านการศึกษา เป้าหมายและแนวทางระยะต่อไป 198

ตารางที่ 6-1 ผลการดำเนินงานปีงบประมาณ 2554เทียบกับเป้าหมาย EPMS ของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น 206

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 6-2 โครงการภายใต้การติดตามโครงการติดตามฯ โดยคุณวาสนา ยอดสุวรรณ ปี 2554 207

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1-1 วิกฤตปัญหาและผลกระทบด้านต่าง ๆ จากการพัฒนาตามกระแสทุนนิยม 3
แผนภาพที่ 1-2 พลังชุมชนในการฟื้นวิกฤตเศรษฐกิจ พลังงาน และความมั่นคงทางอาหาร 8
แผนภาพที่ 1-3 วิสัยทัศน์ : องค์กร หรือกลไกกลางที่จะมุ่งใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนที่เอื้อต่อการจัดการตนเอง ของชุมชนภาคเหนือ 12
แผนภาพที่ 1-4 กรอบแนวคิดในการวิจัย 13
แผนภาพที่ 1-5 ยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ในช่วง 3 ปี (2554-56) 14
แผนภาพที่ 2-1 พัฒนาการคนหนุนวิจัยภาคเหนือช่วงที่ 1 (ต.ค. 2550 – เม.ย. 2552) ในการประชุม RC วันที่ 28-29 มีนาคม 2551 ณ โรงแรมสวนบัวรีสอร์ท แอนด์สปาเชียงใหม่ 29
แผนภาพที่ 2-2 พัฒนาการคนหนุนวิจัยภาคเหนือช่วงที่ 2 (ปี 2552) 31
แผนภาพที่ 2-3 พัฒนาการคนหนุนวิจัยภาคเหนือช่วงที่ 3 (มิ.ย. 2552 – ก.ย. 2553) 34
แผนภาพที่ 2-4 กลไกการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ภาคเหนือ 34
แผนภาพที่ 2-5 การพัฒนาและยกระดับการทำงานของคนหนุนวิจัย CBR-N 36
แผนภาพที่ 2-6 การปรับเปลี่ยนการหนุนยุทธศาสตร์ CBR-N 38
แผนภาพที่ 2-7 ช่วงที่ 4 กลไกการสนับสนุนงาน CBR-N ผ่านโครงการวิจัย ช่วงปีงบประมาณ 2554 39
แผนภาพที่ 3-1 จำนวนเครือข่ายโหนดและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554 43
แผนภาพที่ 3-2 กระบวนการทำงานของกลไกกลางสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554 44
แผนภาพที่ 4-1 เส้นทางการพัฒนาโครงการวิจัย CBR-N ที่จะทดลองใช้ ในปีงบประมาณ 2554 51
แผนภาพที่ 4-2 กระบวนการพิจารณาโครงการผ่านกลไกกลางภาคเหนือ 53
แผนภาพที่ 4-3 เส้นทางการบริหารจัดการโครงการวิจัย (ผ่าน สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) 78
แผนภาพที่ 4-4 กรอบการทำงานร่วมกันระหว่างกรมชลประทาน กปร. และสกว. 91
แผนภาพที่ 4-5 กรอบคิดงานความร่วมมือระหว่าง สกว. กับ โครงการหลวง 92
แผนภาพที่ 4-6 กรอบการทำงานร่วมกันระหว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง 92
แผนภาพที่ 4-7 ประมวลสรุปการถอดบทเรียนการทำงาน CBR กับ อปท. 101
แผนภาพที่ 4-8 แนวทางการหนุนเสริม CBR ร่วมกับ อปท.ของโหนดลำพูน 102

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

หน้า

แผนภาพที่ 4-9 พื้นที่การทำงาน CBR ร่วมกับ อปท.ในภาคเหนือ 117
แผนภาพที่ 4-10 สรุปทิศทางการทำงาน CBR ในอนาคต ร่วมกับ อปท. 123
แผนภาพที่ 4-11 กระบวนการทำงานของผู้เกี่ยวข้องต่างๆ 124
แผนภาพที่ 4-12 สิ่งที่ต้องพิจารณาถึงอนาคต CBR ใน อปท. 125
แผนภาพที่ 4-13 ข้อเสนอเชิงรูปธรรมต่อการทำงาน CBR กับ อปท. 125
แผนภาพที่ 4-14 กระบวนการพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย CBR-N 127
แผนภาพที่ 4-15 สถานการณ์การสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมา 135
แผนภาพที่ 4-16 การออกแบบโลโก้ 6 รูปแบบ 140
แผนภาพที่ 4-17 โลโก้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 140
แผนภาพที่ 4-18 http://www.facebook.com/pages/เครือข่ายงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 141
แผนภาพที่ 4-19 วิทยุชุมชนคนเมืองหละปูน ร่วมถ่ายทอดเสียงเวทีแลกเปลี่ยน 142
แผนภาพที่ 4-20 "คนเมืองเรดิโอ" สื่อวิทยุออนไลน์ 143
แผนภาพที่ 5-1 การจัดการตนเองกับการยกระดับสู่ CBR Model 148
แผนภาพที่ 5-2 สรุปโครงการวิจัย 24 โครงการ (ภาคเหนือ ปี 2542-49) 154
แผนภาพที่ 5-3 ต้นไม้ปัญหาการจัดการทรัพยากรของชุมชน 165
แผนภาพที่ 5-4 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์พันธ์ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว้า 167
แผนภาพที่ 5-5 รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นชุมชนลุ่มน้ำว้า 168
แผนภาพที่ 5-6 พื้นที่วิจัยประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ปี 2542-52 175
แผนภาพที่ 5-7 กระบวนการสนับสนุน CBT ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 177
แผนภาพที่ 5-8 กระบวนการสนับสนุน CBT ผ่านหน่วยงานภาครัฐ 177
แผนภาพที่ 5-9 กระบวนการสนับสนุน CBT ผ่านองค์กรอิสระ 178
แผนภาพที่ 5-10 กระบวนการสนับสนุน CBT ผ่านชุมชน 178
แผนภาพที่ 5-11 ภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน 179
แผนภาพที่ 5-12 กรอบแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร 184
แผนภาพที่ 5-13 ข้อมูลโครงการวิจัยประเด็นการศึกษาภาคเหนือ ปี 2543-2552 196
แผนภาพที่ 5-14 ข้อมูลโครงการวิจัยตามระดับชั้นการศึกษาภาคเหนือ ปี ปี 2543-2552 196

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

หน้า

แผนภาพที่ 5-15 โครงการวิจัยประเด็นการศึกษาภาคเหนือ ปี 2543-52 แยกตามประเด็น 197
แผนภาพที่ 6-1 กระบวนการทำงานและผลการดำเนินงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554 203
แผนภาพที่ 6-2 จำนวนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่สามารถขึ้นได้ในปีงบประมาณ 2554 205
แผนภาพที่ 6-3 รูปแบบ/กลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีงบประมาณ 2554 210
แผนภาพที่ 6-4 Theme / ยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในช่วง 3 ปี (2554-2556) 211
แผนภาพที่ 6-5 ทิศทางงานเพื่อบรรลุเป้าหมายหลักความมั่นคงทางอาหาร (ปี2555) 213

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 5-1 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรยั่งยืน ภาคเหนือ ปี 2542 -2552 รายจังหวัด 151

แผนภูมิที่ 5-2 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกษตรยั่งยืนภาคเหนือ ปี 2542 -2552 แยกตามปีที่ทำวิจัย 153

ส่วนที่ 1
บทนำ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เรื่องการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือเดินทางเข้าสู่ทศวรรษที่ 2 ของการดำเนินงาน ซึ่งการก้าวสู่อนาคตอย่างมีทิศทางนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทบทวนการดำเนินงานในอดีต เพื่อกำหนดจังหวะก้าวของอนาคต เมื่อทำงานมาครบ10 ปี จึงเป็นโอกาสดีที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้ทบทวนการดำเนินงานเพื่อกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานให้มีคุณค่าและพลังเพิ่มมากขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2552 เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้ร่วมกันสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ การศึกษาทางเลือก การจัดการปัญหาสังคมและหนี้สิ้น เกษตรกรรมยั่งยืน เศรษฐกิจชุมชน สุขภาพ และการท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้ค้นพบว่าการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีคุณค่าและพลังในด้านการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สามารถพัฒนาคนในท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มมากขึ้นจนเกิดเป็นพลังของท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา และการจัดการตัวเองของชุมชนท้องถิ่นได้ จนนำมาสู่การกำหนดเป้าหมายในเชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ คือ การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มี “คุณค่า” และ “พลัง” เพิ่มขึ้น โดยนำเอายุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ซึ่งได้กำหนดร่วมกันเมื่อปี 2551 จำนวน 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การสร้างคุณค่าและพลังของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคน 3) ยุทธศาสตร์การสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Movement) และการสื่อสารสู่สาธารณะ 4) ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการศึกษาทางเลือก มาทบทวนร่วมกันอีกครั้ง โดยมีข้อสรุปทิศทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในปี 2552 ดังนี้

1. เน้นการพัฒนาโจทย์วิจัยในเชิงยกระดับองค์ความรู้หรือปฏิบัติการเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่
2. เน้นการพัฒนาคนทำงานในเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ให้มีความคิดเชิงระบบที่สามารถวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของสถานการณ์ต่างๆ ในระดับโลก ระดับภูมิภาค ระดับประเทศและระดับท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาโครงการวิจัย และยกระดับองค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผลักดันให้เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายในระดับท้องถิ่น ระดับภาคและระดับประเทศ
3. เน้นการผลักดันให้หน่วยงานต่างๆ ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการทำงานเพื่อเสริมพลังให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งพัฒนาคนทำงานของภาคีหน่วยงานต่างๆ ให้มีทักษะความสามารถในการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ

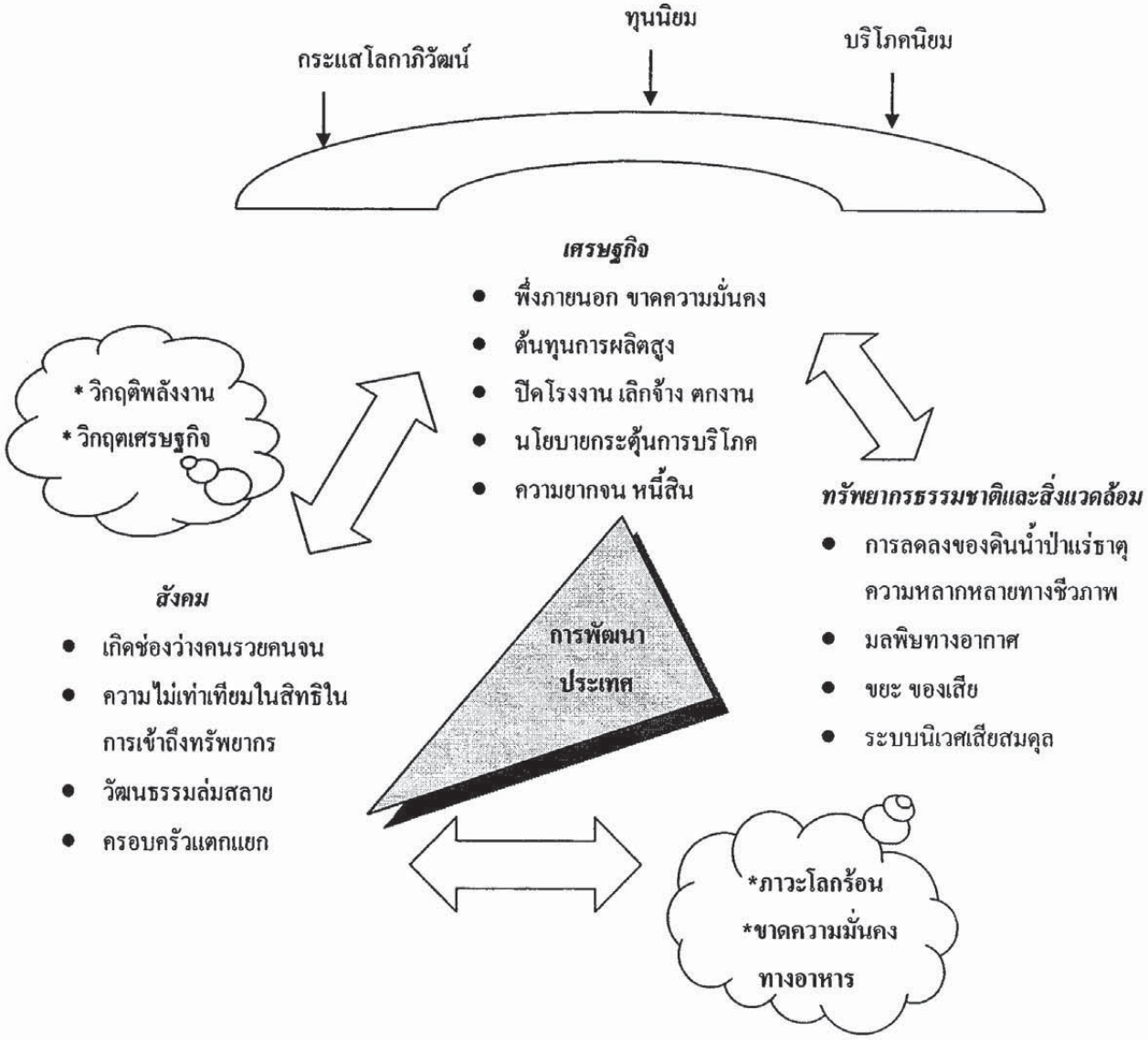
4. เน้นการทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานการศึกษาในระดับต่างๆ เพื่อผลักดันให้มีการนำเอาความรู้จากสถาบันการศึกษาและความรู้จากชุมชนท้องถิ่นมาบูรณการ เพื่อจัดการปัญญาและพัฒนาท้องถิ่น

ซึ่งจากการจัดงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณค่า พลัง ความสุข เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2551 ที่ผ่านมา พบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือภายใต้การทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือนั้นต่างมีประเด็นยุทธศาสตร์ในการทำงานเพื่อตอบโจทย์ของสังคมภาคเหนือ ได้แก่ **"งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กับการกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจ อาหาร พลังงาน และ ทรัพยากร"**

ปี 2550 จนถึงปัจจุบัน เกิดวิกฤตใหญ่ตามมาอีกเริ่มจาก ***วิกฤติพลังงาน*** ที่ได้ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตในภาคการลงทุน และภาคการเกษตร ซึ่งเป็นแหล่งการค้าและอาหาร ของโลก ต่อมาคือผลกระทบที่ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ของ ***ภาวะโลกร้อน*** ที่อุณหภูมิในมหาสมุทรเปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลกระทบต่อการประมงชายฝั่ง ซึ่งเป็นแหล่งการค้าและอาหารเช่นกัน สองสิ่งนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจถดถอย ผู้คนต้องจับจ่ายสินค้าในราคาแพงขึ้น และตกอยู่ในวังวนหนี้สินไม่มีที่สิ้นสุด ***"วิกฤตเศรษฐกิจ"*** จึงเป็นปัญหาของโลกก็เพิ่มมาอีกและรุนแรงมาตั้งแต่ปี 2551 จนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีใครหาทางออกได้

ผลจากวิกฤตข้างต้น โดยเฉพาะภาวะโลกร้อน ทำให้เกิดผลต่อระบบการผลิตอย่างรุนแรง ทั้งการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ความรุนแรงของภัยธรรมชาติ การพัฒนาตนเองของโรค แมลงศัตรูพืช ทำให้ชาวโลกกำลังจะสูญเสียสิ่งที่สำคัญที่สุดไป นั่นคือ ***ความมั่นคงทางอาหาร***

ข้อสรุปจากแผนพัฒนาประเทศในช่วงนั้นคือ "เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน" จึงมีการปรับทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยให้การจัดทำแผนฯ มีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมมากขึ้นใน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 - 10 (ปี 2544-ปัจจุบัน) แต่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม บริโภคนิยม ตามกระแสโลกาภิวัฒน์และแนวทางการพัฒนาตามตะวันตก ของประเทศไทย การกำหนดแผนพัฒนาประเทศ แม้ว่าจะมีทิศทาง หลักการที่ดี แต่ก็ยากมากในการแปลงแผนสู่การปฏิบัติ ผ่านการจัดการโดยภาครัฐ ที่ยังเป็นแบบแยกส่วน มีวัฒนธรรมของระบบที่มี ระบบการจัดการงบประมาณและตัวชี้วัดผลงานไม้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาประเทศที่ดี ตามแผนฯ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมแล้ว กอรปกับระบบการเมือง "แบบตัวแทน" ที่วุ่นวายไม่รู้จบ ที่มุ่งประโยชน์ตน กลุ่มตนมากกว่าประโยชน์ร่วมของชาติเป็นสาเหตุสำคัญของวิกฤตประเทศไทย ดังแผนภาพที่ 1-1

<u>แผนภาพที่ 1-1</u> วิกฤตปัญหาและผลกระทบด้านต่าง ๆ จากการพัฒนาตามกระแสทุนนิยม

แม้ว่าประเทศไทยจะได้รับผลกระทบจากการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมจนไปลดทอนความสามารถในการพึ่งตนเองเป็นเหตุให้ชุมชนอ่อนแอลง แต่ยังมีชุมชนท้องถิ่นส่วนหนึ่งที่สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤต อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่แนบชิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนฐานคิดตะวันออกที่ให้คุณค่าและพยายามดูแลรักษาระบบธรรมชาติ ให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ มีวัฒนธรรมของการช่วยเหลือเกื้อกูล ขณะเดียวกัน ***มีชุมชนจำนวนหนึ่งที่ได้เลือกใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข้งในการพึ่งตนเอง บนฐานทุนธรรมชาติที่มีอยู่ ด้วยกระบวนการสร้างความรู้ท้องถิ่นพัฒนาคน การเชื่อมประสานพลังกลุ่มและเครือข่าย*** ซึ่งมิได้แตกต่างกับฐานคิดทางตะวันออก

ในปี 2542 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้เริ่มสนับสนุน "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การสร้างกระบวนการ **"ติดอาวุธทางปัญญา"** (Empowerment) แก่ชุมชน และท้องถิ่น รวมทั้งเน้นให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย การขับเคลื่อนงานส่วนหนึ่งสอดคล้องกับแนวทางการออกจากวิกฤตปัญหาข้างต้น

จากสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร สถานการณ์ภายในองค์กร สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้น สืบเนื่องมาจากนโยบายการจัดการสำนักงานที่ต้องมีการโยกย้ายสำนักงานฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากเดิมที่ตั้งอยู่ที่คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ย้ายไปอยู่สำนักงานที่กรุงเทพฯ เพื่อให้เกิดการจัดการองค์กรที่เป็นระบบมากขึ้นนั้น ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรในการทำงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งการปรับระบบการทำงานใหม่ ดังนั้น เพื่อให้การทำงานสามารถดำเนินไปได้อย่างคล่องตัวและบรรลุเป้าหมาย ทั้งในแง่ของการทำงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และการสนับสนุนงานของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้เกิดการทำงานที่คล่องตัวและ สามารถเสริมให้การสนับสนุนมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องมีการปรับตัวกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และกลไกภายในของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้สอดรับกับสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ภาคเหนือมีกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหลากหลายลักษณะ ได้แก่ 1) ในรูปขององค์กรอิสระจัดการตัวเอง ซึ่งลักษณะนี้มีทั้งองค์กรที่มีสถานภาพเป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล 2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การกำกับดูแลของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบมีเป้าหมายในการดำเนินงานเหมือนกันคือมุ่งเน้นการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น ภาคเหนือให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง พึ่งพาและสามารถจัดการตัวเองได้ ภายใต้เป้าหมาย "สร้างสรรค์ปัญหาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น" ซึ่งมีกลไกดังกล่าวกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ ดังนี้

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การกำกับดูแลของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เน้นกระบวนการหนุนเสริมบุคลากรทางการศึกษาทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่นในในพื้นที่ยุทธศาสตร์ ภายใต้ชุดการหนุนเสริมทุนการศึกษาระดับปริญญาโท (CBMAG) และทุนสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี (CBPUS) ที่ผ่านมาสามารถพัฒนาให้เกิดนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน ผ่านโครงการวิจัยประเด็นการจัดการฐานข้อมูล การพัฒนาเครือข่ายเด็กและเยาวชน และการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ นอกจากนี้การทำวิจัยในประเด็นต่างๆ ได้แก่ประเด็นผู้สูงอายุ กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการเหมืองฝาย การทำนา และป่าชุมชนเกิดการขยายผลไปสู่การกำหนดแผนงานและการขับเคลื่อนงานในระดับตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ผลการดำเนินโครงการวิจัยนำไปสู่การพัฒนากลุ่ม เช่น กลุ่มทำนา กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเหมืองฝาย โดยมี

การพัฒนารูปแบบการทำงานและระบบจัดการข้อมูล นำไปสู่การพัฒนาแผนงานต่างๆ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ 2) ผลการดำเนินโครงการวิจัยนำไปสู่การพัฒนากลไกการทำงานภายใต้แผนงานหรือโครงการเดิมที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล เช่น กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง 3) ผลการดำเนินงานนำไปสู่การพัฒนากลุ่มเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานในระดับตำบล เช่น กลุ่มป่าชุมชน และแผนงานใน 3 ปีข้างหน้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 – 2555 คือ การขยับก้าวสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ในพื้นที่รอบดอยสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขยายแนวคิดและเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำงานเชิงพื้นที่และสร้างรูปธรรมภายใต้การขับเคลื่อน Theme การจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

2. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน ขยับงานเชื่อมร้อยกับองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอขุนยวม ในประเด็นการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และการจัดการไฟป่า โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการทำงานและเชื่อมงานกับวิทยาลัยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยได้วางทิศทางการทำงานร่วมกันในประเด็นต่างๆ การผลักดันหลักสูตรท้องถิ่นจากฐานงานวิจัย ประเด็นการท่องเที่ยวและประเด็นเกษตร และการพัฒนาบุคลากรของวิทยาลัยชุมชน ให้มีฐานความรู้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฐานความรู้ในเชิงประเด็นเกษตรกรรมทางเลือกและการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2553 นี้ได้มีแนวทางในการปรับตัวเป็น "สถาบันนวัตกรรมกระบวนการเรียนรู้ชุมชน" เพื่อมุ่งเน้นงานการหนุนเสริมบุคลากรทางการศึกษาผลของการหนุนเสริมทักษะกระบวนการ และความรู้ในปีที่ผ่านมานำไปสู่แนวทางการพัฒนาคนในสถาบันการศึกษาให้ขยายผลทั้งเรื่องแนวคิดวิธีการและการปรับใช้ในรูปแบบการ **"Training of The Trainer"** (สร้างการขยายผลจากคนในสถาบันการศึกษา) แต่ยังคงเป้าหมายการทำงานหนุนเสริมการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายสถาบันการศึกษาต่างๆ ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดลำปาง และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตลำปาง (มทร.ลำปาง) มหาวิทยาลัยโยนก และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย (มจร.) ภายใต้ยุทธศาสตร์ "การยกระดับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษา" และกลยุทธ์ในการทำงานปี 2554 คือ 1) สร้างรูปธรรมของการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านการพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยระดับโครงสร้างของสถาบันที่สามารถที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทางการศึกษาและร่วมจัดการปัญหาท้องถิ่นที่เหมาะสม 2) หนุนเสริมให้บุคลากรในสถาบันการศึกษาใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษา บุคลากรในสถาบันการศึกษาและคนในชุมชน และ 3) เชื่อมโยงให้เกิดการสร้างการเรียนรู้ของเครือข่ายการศึกษาและแนวทางการผลักดันเพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การศึกษาระดับจังหวัด มีเป้าหมายใน *"การบูรณาการความรู้ สหสาขาวิชาของสถาบันการศึกษาต่างๆ เพื่อจัดการปัญหาและพัฒนาพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยใช้การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกัน"* ขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงของการค้นแนวทางเพื่อให้

เกิดผลการดำเนินงานในเชิงรูปธรรมเพื่อเป้าหมายสูงสุดคือการสร้าง สถาบันการศึกษาที่เป็นของคนลำปางอย่างแท้จริง

ศูนย์ประสานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถปรับองค์กรในรูปขององค์กรอิสระจัดการตัวเอง

4. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำพูน (สถาบันวิจัยหริภุญชัย) ได้มีการปรับตัวองค์กรให้มีสถานภาพเป็นนิติบุคคลเพื่อรองรับการขยายงานที่มากขึ้น และสามารถตอบโจทย์ของพื้นที่ลำพูน จึงได้จดทะเบียนองค์กรเป็น "สมาคม" แต่ยังคงเป้าหมายในการเกี่ยวร้อยหน่วยงานหลายหน่วยงานเข้ามาเป็นภาคีหนุนเสริมและต่อยอดงานวิจัยได้ เช่น 1) สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) ให้ทุนสนับสนุนกิจกรรมต่อยอดโครงการวิจัยประเด็นเด็กเยาวชนและชุมชน 2) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน สนับสนุนการจัดทำโครงการวิจัย เรื่อง "ทุนทางสังคมกับระบบการจัดสวัสดิการสังคม ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย กรณีศึกษาศึกษาชุมชนชนบทในจังหวัดลำพูน" 3) วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) สนับสนุนงบประมาณ ในการดำเนินโครงการ "การจัดทำแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่จังหวัดลำพูน" และ "โครงการการหนุนเสริมศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทา" 4) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สนับสนุนการดำเนินงาน โครงการ "การลดค่าใช้จ่ายในชุมชน" และ "โครงการวิจัยลุ่มน้ำแม่ทา" 5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลตำบลอุโมงค์ สนับสนุนการดำเนินโครงการวิจัย "การลดค่าใช้จ่ายในชุมชน" และโครงการ "การพัฒนาเกษตรกรลุ่มน้ำปิงห่าง" เทศบาลตำบลตะเคียนปม โครงการ "การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำลี้" เทศบาลตำบลทาทุ่งหลวง โครงการ "การพัฒนาเกษตรกรตำบลทุ่งหลวง"

5. สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในปี พ.ศ. 2553 นี้ ทางสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้มีการปรับตัวเรื่องสถานภาพองค์กรเพื่อให้มีสถานภาพนิติบุคคลในการรองรับการดำเนินงานในอนาคตในรูปแบบของ **"มูลนิธิสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน "** โดยยังคงมุ่งเน้นการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ผ่านเครื่องมืองานวิจัยและพัฒนา โดยที่ผ่านมาสามารถใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นพัฒนาให้เกิดเครือข่าย CBT ภาคใต้ และหนุนเสริมการทำงานเครือข่าย CBT ภาคเหนือ จนสามารถเชื่อมโยงการทำงานกับสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เพื่อทำงานใน 3 จังหวัดนำร่อง คือ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ ยังสามารถใช้องค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพัฒนาให้เกิดหลักสูตรด้านการท่องเที่ยว 3 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Change Agent) หลักสูตรมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และหลักสูตรพัฒนาพี่เลี้ยงในการสนับสนุนชุมชนวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน นอกจากนั้น ยังสามารถขยายผลการดำเนินงานสู่หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

6. พี่เลี้ยงสถาบันแสนผะหญาจังหวัดลำปาง มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานภาคี โดยเน้นการสร้างรูปธรรมเชิงพื้นที่ร่วมกับบริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด สร้างและพัฒนาบุคลากรของฝ่ายพัฒนาชุมชนและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของบริษัทปูนซิเมนต์ (ลำปาง) จำกัด ให้เป็นพี่เลี้ยงหนุนเสริมติดตามการดำเนินงานของโครงการวิจัยได้ ซึ่งจะมีการเคลื่อนงานภายใต้ประเด็นการจัดการหนี้สินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักและเสริมพลังให้เกิดการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยชุมชน และเป็นการขยายแนวความคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับหน่วยงานเพื่อนำไปปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ต่อไป

7. พี่เลี้ยงงานวิจัยในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ พี่เลี้ยงงานวิจัยอำเภอบ่อเกลือ อำเภอท่าวังผา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน และพี่เลี้ยงประเด็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง กำลังอยู่ในระหว่างการค้นหาแนวทางในการหนุนเสริมโครงการวิจัยให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และหาแนวทางในการผลักดันให้หน่วยงานในพื้นที่นำเอางานวิจัยไปใช้ประโยชน์

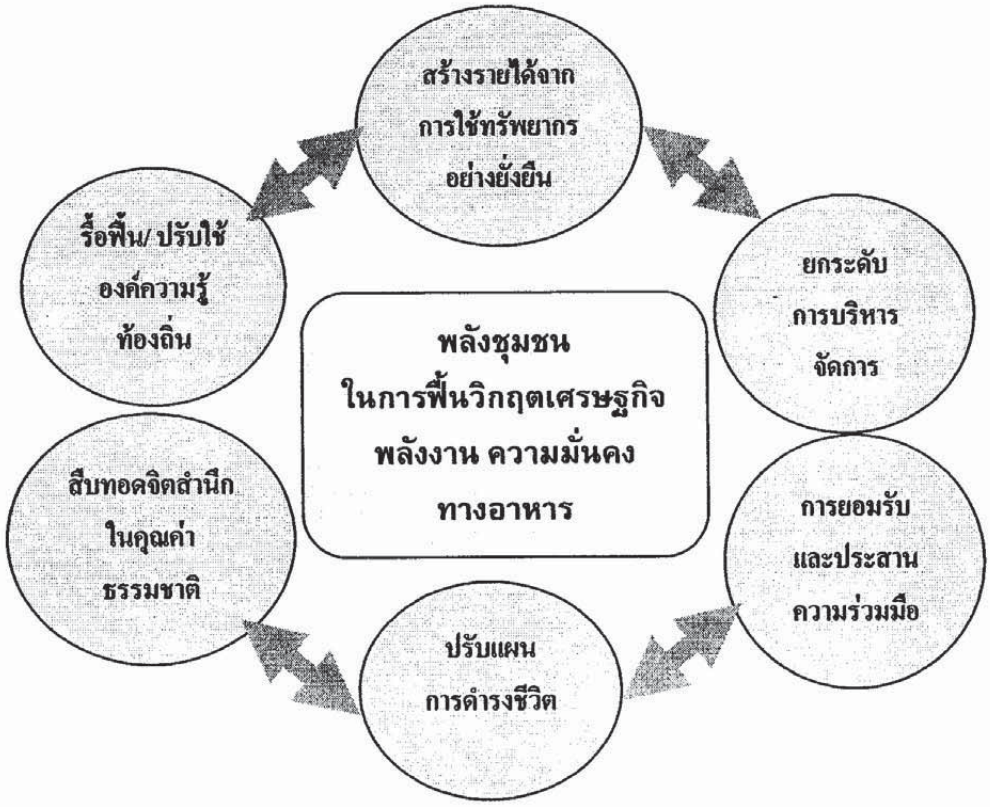
อนึ่ง จากการประมวลสถานการณ์การสนับสนุนงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น พบว่า กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการช่วยกอบกู้วิกฤติและ ได้เข้ามามีบทบาทในการแก้ไขวิกฤตเหล่านี้มา10 ขวบปี ซึ่งมีโครงการวิจัยที่ว่าด้วยเรื่องปัญหาทรัพยากร จำนวน 192 โครงการ ด้านการเกษตรยั่งยืน 83 โครงการ และด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน 105 โครงการ รวมโครงการทั้ง 3 กลุ่ม จำนวน 380 โครงการ กระจายอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ ดังตาราง

ตารางที่ 1-1 แสดงจำนวนโครงการวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรฯ และประเด็นที่เกี่ยวข้องในช่วง 10 ปี (2541-51)

	การท่องเที่ยว	การจัดการทรัพยากร	เกษตรยั่งยืน	รวม
ภาคเหนือ	69	58	35	**162**

10 ปี ของการขับเคลื่อนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อรับมือกับปัญหาต่างๆ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรมยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐานและ การจัดการทรัพยากร ได้สร้างผลรูปธรรมในหลายมิติ ทั้งการรื้อฟื้นองค์ความรู้ท้องถิ่น การสืบทอดจิตสำนึกในคุณค่าแห่งธรรมชาติ การปรับแผนการดำรงชีวิต การยกระดับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การยอมรับและประสานความร่วมมือ และการสร้างรายได้จากการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงและส่งผลดีต่อการ ***"อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม"*** โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ **การรับมือกับวิกฤติโลกร้อน วิกฤติพลังงาน วิกฤติความมั่นคงทางอาหาร**

และวิกฤตเศรษฐกิจที่ประชาชนไทยและนานาประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ในภาวะปัจจุบัน ดังแผนภาพที่ 1-2

แผนภาพที่ 1-2 พลังชุมชนในการฟื้นวิกฤตเศรษฐกิจ พลังงาน และความมั่นคงทางอาหาร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวประกอบกับต้นทุนคน ความรู้และโครงการวิจัยที่มีทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 3 ปีข้างหน้า (ปี 2554-56) จึงถูกกำหนดขึ้นเป็น **"งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร"** เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนือต่อไป ภายใต้การเคลื่อนงาน Theme ดังกล่าวนั้นเพื่อการสร้างและขยายผลอย่างต่อเนื่องใน 10 ปีหลังจากนี้ เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้กำหนดยุทธศาสตร์เชิงประเด็น เพื่อสร้างพลังและการขับเคลื่อนในเชิงรูปธรรม 4 ประเด็น ดังตารางที่ 1-1

ตารางที่ 1-2 ยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและผู้รับผิดชอบ ระหว่างปี 2554-56

ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น	ผู้รับผิดชอบหลัก	Node/พี่เลี้ยง
เกษตรกรรมยั่งยืนและหนี้สิน	คุณอรุณี เวียงแสง	แม่ฮ่องสอน / ลำพูน / มช. / ลำปาง
การจัดการทรัพยากร	คุณวันเพ็ญ พรินทรากูล	ลำพูน / แสนผญา / น่าน
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	คุณพจนา สวนศรี	CBT-I / แม่ฮ่องสอน / มช. / ลำปาง
การศึกษา	รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน	ลำปาง / มช.

ภายใต้การขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็นดังกล่าวในปี พ.ศ. 2554 -2556 นี้เพื่อเกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพ คุณค่าและพลังอย่างแท้จริง การวางระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็เป็นเรื่องสำคัญ ความคาดหวังของโครงการวิจัยนี้จึงเกิดขึ้นโดยคาดหวังการสร้างกลไกเพื่อสนับสนุนระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพ โดยแยก**ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น**เป็น 2 ส่วน

(1) **ระบบสนับสนุนยุทธศาสตร์เชิงประเด็น** ได้แก่ การสร้างงานวิจัยคุณภาพใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ เกษตรกรรมยั่งยืนและหนี้สิน การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการศึกษา โดยงานวิจัยทั้ง 4 ประเด็นยุทธศาสตร์จะมุ่งไปสู่ Theme **"งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร"**

(2) **ระบบสนับสนุนยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ** ภายใต้ 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

- คุณภาพงานวิจัย (ได้แก่ การพัฒนา Concept Paper รายงานความก้าวหน้า รายงานฉบับสมบูรณ์ ที่มีคุณภาพ)
- การพัฒนาศักยภาพคนทำงาน (ได้แก่ ทักษะทางด้านเนื้อหา ทักษะทางด้านการบริหารจัดการโครงการวิจัย เครื่องมือและวิธีการทำงาน)
- การสื่อสารสู่สาธารณะ
- การทำงานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี

ทั้งนี้ จากการสรุปบทเรียนการทำงานในส่วนที่สอง ในแง่ของระบบสนับสนุนตามยุทธศาสตร์การบริหารจัดการนั้นที่ผ่านมายังไม่สามารถจัดการงานได้อย่างคล่องตัวทั้งระบบการสนับสนุนงานของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงระบบการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ยังมีจุดติดขัดประกอบกับสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (การย้ายสำนักงานภาคไปรวมกับสำนักงานสนับสนุนการวิจัยส่วนกลาง) และสถานการณ์การปรับตัวของคนหนุนวิจัยภาคเหนือนั้น พบว่า 1) การดำเนินงานเพื่อไปสู่เป้าหมายหลักของการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ยังไม่สามารถตอบเป้าหมายตามที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน 2) การทำงานดังกล่าวขาดกลไกกลางในการผลักดันและ ขับเคลื่อนงานในเชิงภาพรวมของภาคเหนือ 3) การทำงานในเชิงพื้นที่สามารถดำเนินงานได้เป็นอย่างดี แต่ขาดการเชื่อมร้อยภาพรวมของงานเพื่อตอบโจทย์ร่วมของภาคเหนือได้ ดังนั้น เพื่อให้การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ สามารถตอบโจทย์ในเชิงภาพรวมได้อย่างมีทิศทาง จึงจำเป็นที่จะต้องมีกลไกกลางในการผลักดันและ สนับสนุนเชื่อมร้อยรูปธรรมในพื้นที่ให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสามารถสร้างพลังและคุณค่าที่มีเสียงดังมากขึ้นในสาธารณะชนวงกว้างต่อไป

คำถามวิจัย

จะสามารถพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนเดิมที่สะสมมาในช่วง 10 ปี (ปี 2542-51) ทั้งด้านความรู้ คนรู้ พื้นที่รูปธรรม แหล่งเรียนรู้ ฯลฯ โดยจัดทำ Mapping ระบบฐานข้อมูลระดับ Node / กลไก การเชื่อมโยงระดับภาคของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
2. เพื่อถอดบทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
3. เพื่อพัฒนากลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม
4. เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม

ภาระ บทบาทหน้าที่ของกลไก

<u>เป้าหมายหลัก</u>

ภาระงานปกติที่ต้องทำ อาทิเช่น

1. การสร้างและพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ (งานขาขึ้น และงานขาลง)
2. ติดตามภาระงานร่วมที่เป็น Output ของภาค เช่น RE จำนวนโครงการขาขึ้น โครงการล่าช้า
3. งานพัฒนาบุคลากร
4. งานการจัดทำสื่อ และประชาสัมพันธ์
5. งานฐานข้อมูล

<u>เป้าหมายรอง</u>

1. เพื่อตอบปัญหาสังคมภาคเหนือ โดยมุ่งประเด็นที่ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร
2. CBR สร้างพลังขับเคลื่อนสังคมภาคเหนือ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ Mapping ระบบฐานข้อมูลระดับ Node / กลไก การเชื่อมโยงระดับภาคของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
2. ได้บทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
3. เกิดกลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม
4. เกิดการเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม
5. เกิดการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

นิยามศัพท์

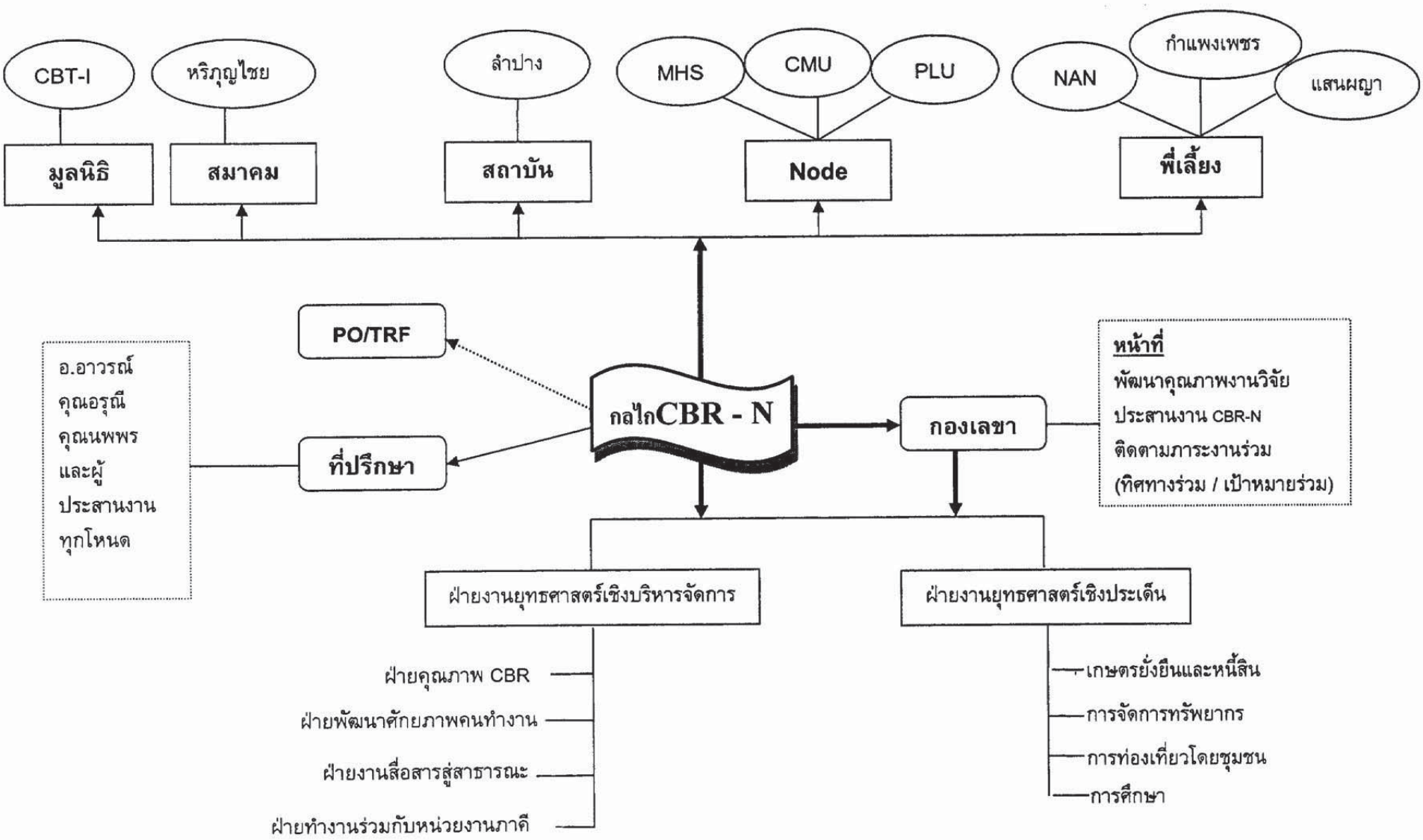
ระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หมายถึง ระบบสนับสนุนในโครงการนี้แบ่งเป็น 2 ส่วน

ส่วนแรก เป็นระบบสนับสนุนงานตามยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ ได้แก่ (คุณภาพงานวิจัย, การพัฒนาศักยภาพคนทำงาน การสื่อสารสู่สาธารณะ และการทำงานความร่วมมือกับหน่วยงาน)

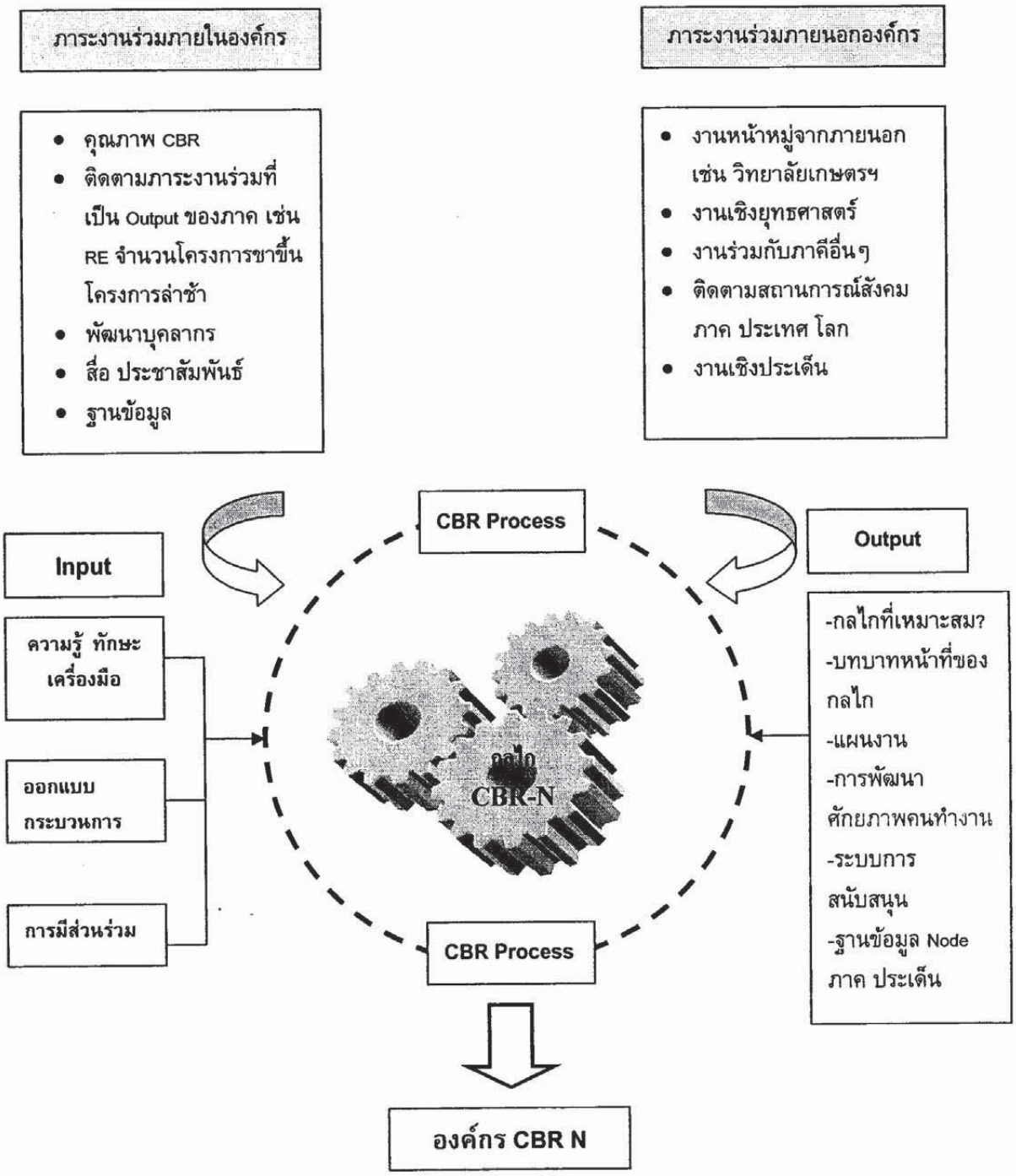
ส่วนที่สอง เป็นระบบสนับสนุนงานตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น ได้แก่ (การจัดการทรัพยากร, เกษตรกรรมและการจัดการหนี้สิน, การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการศึกษา)

ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในโครงการนี้ต้องเป็นระบบที่สามารถสนับสนุนงานทั้งสองส่วนดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพ

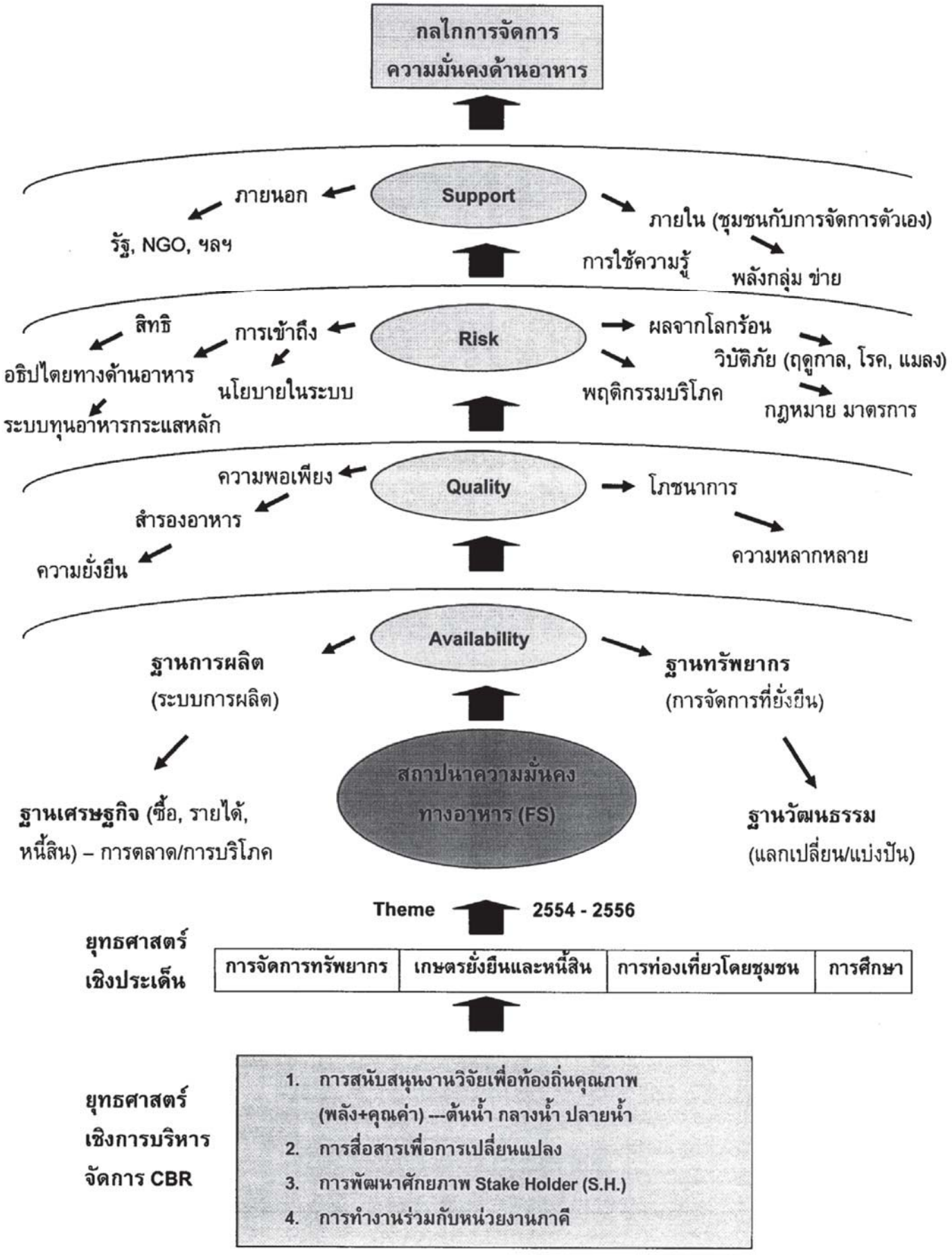
ทั้งนี้ สนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้กำหนดกรอบในการทำงานเพื่อค้นหา "กลไกกลางที่เหมาะสม" ในการบริหารจัดการงานผ่านกลไกโหนดและพี่เลี้ยง โดยจะจัดหาทีมกลางที่เหมาะสมที่สามารถจัดการระบบสนับสนุน ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปขององค์กร หรือกลไก ที่ใช้ฐานของโหนดและพี่เลี้ยงเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก ดังภาพที่ 1-3

แผนภาพที่ 1-3 วิสัยทัศน์ : องค์กร หรือกลไกกลางที่จะมุ่งใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนที่เอื้อต่อการจัดการตนเองของชุมชนภาคเหนือ

แผนภาพที่ 1-4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1-5 ยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ในช่วง 3 ปี (2554-56)

ระยะเวลา ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2553 ถึง วันที่ 30 กันยายน 2554 รวมระยะเวลา 11 เดือน

งบประมาณดำเนินงาน 810,400 บาท (แปดแสนหนึ่งหมื่นสี่ร้อยบาทถ้วน)

หัวหน้าโครงการ

คุณอรุณี เวียงแสง ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ที่อยู่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ศาลากลางชั้น 4 อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน โทร. 089-850-3389

รายชื่อทีมวิจัยหลัก

1. นางสาวภัทรา มาน้อย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง
2. นางสาวสุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. นางสาวสุภาพรรณ ไกรฤกษ์ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน ม.เชียงใหม่
4. นางสาวเสาวดี ศรีฟ้า ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน ม.เชียงใหม่
5. นางสาววาสนา ยอดสุวรรณ นักศึกษาปริญญาโท คณะผลิตกรรมการเกษตร ม.แม่โจ้
6. นางสาวปวีณา ราชสีห์ นักศึกษาปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์ ม.เชียงใหม่

ที่ปรึกษาโครงการ

1.รศ.ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ
2. คุณนพพร นิลณรงค์
3. ผศ.ดร.จิราพร กุลสาริน
4.คุณธนันชัย มุ่งจิต
5. คุณพจนา สวนศรี

ตารางที่ 1-2 แผนปฏิบัติการ (Action Plan) โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน กระบวนการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
1. เวทีกำหนดกรอบ ประเด็นการทำ Mapping	ประชุมทีมวิจัยเพื่อกำหนดกรอบ ประเด็น ออกแบบและแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำ Mapping	1.จัดประชุมทีมและที่ปรึกษา 1 วัน 2.ออกแบบและวางแผนงาน 3.แบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน	เกิดการทำความเข้าใจโครงการร่วมกันและได้กรอบประเด็นการทำ Mapping	พ.ย. 53 1 วัน
2. ทบทวนทุนเดิมและฐานข้อมูล (Mapping)	เพื่อทบทวนทุนเดิมฐานข้อมูลตามกรอบและประเด็น	1.ทบทวนจากเอกสารรายงานต่างๆ 2.จัดเวทีทีมวิจัย ที่ปรึกษาและผู้เกี่ยวข้อง Mapping 2 ครั้ง	ได้ฐานข้อมูลทุนเดิมของงาน CBR ภาคเหนือ	พ.ย. 53 จัดเวที 2 ครั้ง
3. จัดเวทีถอดบทเรียน	เพื่อถอดบทเรียนการสนับสนุนงาน CBR ภาคเหนือและระบบการบริหารงานวิจัยของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเครือข่าย Node ภาคเหนือ	1.กำหนดกรอบ ประเด็นการถอดบทเรียน 2.จัดเวทีถอดบทเรียนเครือข่าย Node ภาคเหนือและ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3.สรุปบทเรียนการทำงาน	เกิดการเรียนรู้ผ่านบทเรียนการทำงานที่ผ่านมาและสามารถนำมาวางแผนกลไกในอนาคต	ธ.ค.53 จัดเวที 1 ครั้ง
4. เติมความรู้เรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร	เพื่อเติมความรู้เชิงประเด็นความมั่นคงทางอาหารให้กับเครือข่ายฯ สามารถนำไปพัฒนางานวิจัยให้ตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ภาคเหนือ	1.ประชุมออกแบบ workshop 2.ประสานงานวิทยากรและเครือข่ายฯ 3.จัด workshop 2 วัน 4.สรุปข้อมูลเชิงความรู้ (จำนวน 30 คน)	เครือข่ายฯคนหนุนวิจัยภาคเหนือมีความรู้ความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหารมากขึ้นและสามารถพัฒนางานของตนเองได้	ม.ค.54 เวที 2 วัน 1 ครั้ง
5. จัดประชุมเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ต้นทุนและบทเรียน	เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต้นทุน บทเรียนการดำเนินงาน CBR ภาคเหนือ	1.ประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษา 1 วัน 2.นำข้อมูลที่ได้มาวางแผนและออกแบบการทำงานของภาคเหนือ	เกิดการทบทวนข้อมูล ต้นทุนและบทเรียนการทำงานและได้แนวทางในการทำงานในอนาคต	ก.พ.54 เวที 1 วัน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน กระบวนการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
6. กิจกรรมสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัย	เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	1.Workshop ผู้เชี่ยวชาญ ทีมวิจัยและที่ปรึกษา พัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัย 2.ประชุมทีมเพื่อกำหนดตัวชี้วัดและเครื่องมือในการวัด 3. จัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรับฟังความคิดเห็น	เกิดการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนืออย่างมีมาตรฐาน	ก.พ.-มี.ค. 54 2 ครั้ง
7. เชื่อมร้อยยุทธศาสตร์ Node และยุทธศาสตร์ภาคเหนือในประเด็นความมั่นคงทางอาหาร	เพื่อเชื่อมร้อยภาระงานของแต่ละ Node ให้ตอบโจทย์ยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร	1.Node นำเสนอผลงานของ Node 2.ผู้เชี่ยวชาญเชื่อมร้อยเพื่อสร้างพลัง	เห็นประเด็นความรู้ คนรู้และพลังเพื่อตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ภาคเหนือ	เม.ย.54 เวที 1 วัน
8.เวทีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3 เดือน/ครั้ง	เพื่อสรุปบทเรียนการทำงานและวางแผนการทำงานของเครือข่ายในระยะต่อไป	จัดประชุมเครือข่ายฯ Node ภาคเหนือ 3 เดือน/ครั้ง	เกิดการสรุปบทเรียนเติมเต็มการทำงานของเครือข่ายและวางแผนการทำงานร่วมกัน	3 เดือน/ครั้ง ปีละ 4 ครั้ง
9.เวทีพิจารณาโครงการ วิจัย	เพื่อพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย/รายงานวิจัย	1.Node นำส่งข้อเสนอโครงการล่วงหน้าตามกำหนดการ 2. เครือข่ายฯ Node ภาคเหนือและผู้ทรงคุณวุฒิร่วมพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยและรายงานวิจัย	เกิดการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยและรายงานวิจัยภาคเหนือที่มีคุณภาพร่วมกัน เกิดความเข้าใจต่อกรอบแนวคิดการวิจัยแต่ละประเด็นและการออกแบบการวิจัย	14 ครั้ง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน กระบวนการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
10. กิจกรรมพัฒนาศักยภาพเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	เพื่อพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัยภาคเหนือในเชิงทักษะและเครื่องมือการทำงาน	1.จัดทำ Training Need 2.ออกแบบกระบวนการพัฒนาศักยภาพ 3.ดำเนินการ 4.สรุป	คนทำงานหนุนวิจัยภาคเหนือเกิดการพัฒนาศักยภาพในเชิงความรู้ ทักษะและเครื่องมือการทำงาน	ปีละ 2 ครั้ง
11.เขียนรายงานความก้าวหน้า	เพื่อเขียนรายงานความก้าวหน้า	ทีมวิจัยดำเนินการเขียนรายงานความก้าวหน้า	ได้รายงานความก้าวหน้าเสนอ สกว.	เม.ย.54
12.นำเสนอรูปแบบ กลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม	เพื่อนำเสนอรูปแบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือต่อผู้เกี่ยวข้อง	จัดประชุมทีมวิจัย ที่ปรึกษาและผู้เกี่ยวข้อง	ได้รูปแบบ กลไกที่เหมาะสมพร้อมทั้งได้รับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ที่เกี่ยวข้อง	พ.ค.54
13.จัดประชุมเชื่อมร้อยยุทธศาสตร์เชิงประเด็นกับการเชื่อมร้อย Theme ภาคเหนือ	เพื่อประมวลภาพและเชื่อมร้อยการเคลื่อน CBR ตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและสร้างพลังให้กับงาน CBR ภาคเหนือ	1.เตรียมข้อมูล ความรู้ คนและเครือข่าย 2.จัด CBR & FS Forum เพื่อสร้างพลังให้กับภาคเหนือ	เกิดพลังการขับเคลื่อนงาน CBR ภาคเหนือ	ก.ย.54
14.ทดลองปฏิบัติการ	เพื่อทดลองการทำงานของกลไกภาคเหนือที่กำหนด	ใช้เวทีเครือข่ายฯในช่วง 6 เดือนหลังในการทดลองปฏิบัติการกลไกที่เหมาะสมทั้งยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ	ระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือมีประสิทธิภาพ	พ.ค.- ต.ค. 54
15.สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงาน	เพื่อเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์	ทีมวิจัยดำเนินการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอ สกว.	ต.ค.54

ส่วนที่ 2
ทบทวนเอกสารและยุทธศาสตร์การวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ในการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือนั้น มีแนวคิดพื้นฐานหลายแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนงาน ทั้งนี้มีแนวคิดพัฒนาการเชิงยุทธศาสตร์การวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานจุดเริ่มต้นและบทเรียนของการเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์ของภาคเหนือ และแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจความมั่นคงทางอาหารในหลายระดับ การเชื่อมโยงไปสู่ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นสองแนวคิดหลักในการเคลื่อนงานกลไกฯ ปีที่ 1 โดยมีรายละเอียดแนวคิด ดังนี้

2.1 ความมั่นคงทางอาหาร

1) ฐานทรัพยากรอาหาร

ความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ หรือที่เรียกกันว่า "ปัจจัย 4" นั้น อาหารจัดเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญพื้นฐานของมนุษย์ แต่อาหารไม่ได้มีคุณค่าเพียงในด้านโภชนาการอาหารเท่านั้น แต่อาหารเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรม เป็นความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ในการเข้าถึงอาหารนั้นถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ คนสามารถเข้าถึงได้โดยเท่าเทียมกัน แต่ในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ สภาพสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและปรับวิถีปฏิบัติของระบบการผลิตอาหารของตนเอง ซึ่งทำให้ขาดอธิปไตยในการผลิตและการกระจายอาหาร ค่านิยมในการบริโภคอาหาร อาหารถูกทำให้เป็นเพียงสินค้า รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่หากไม่ได้รับการดูแลหรือฟื้นฟู นับวันจึงทำให้ขาดความหลากหลายของพืชพันธุ์ สัตว์ป่า และระบบนิเวศที่ขาดสมดุล ซึ่งในปัจจุบันเกิดกระแสการตื่นตัวและความตระหนักต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหารมากขึ้น ระบบการเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นหนึ่งฐานสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการเห็นคุณค่าของอาหารพื้นถิ่น อาหารตามธรรมชาติ จนนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ให้คงอยู่สู่รุ่นลูกรุ่นหลานสืบไป

ฐานทรัพยากรอาหาร จึงเป็นประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจและให้ความสำคัญ ทั้งนี้มีผู้ให้นิยามความหมายในเรื่องของฐานทรัพยากรอาหารไว้หลายท่าน ดังนี้

ยศ สันตสมบัติ (2548) ได้กล่าวถึงฐานทรัพยากรอาหารในแง่มุมเชิงมานุษยวิทยา ไว้ว่า ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ การเก็บหาอาหารเป็นกิจกรรมที่สำคัญอันดับแรก และเป็นต้นกำเนิดวัฒนธรรมอาหาร ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นระบบเกษตรในรูปแบบต่างๆ ทั้งเกษตรพื้นบ้าน เกษตรกรรมเข้มข้น และการเลี้ยงสัตว์ สังคมเก็บของป่าล่าสัตว์ เป็นสังคมที่มีขนาดเล็กที่ปรับตัวเข้ากับสภาพธรรมชาติ แม้ในธรรมชาติที่ดูแร้นแค้น ผู้คนอยู่เป็นกลุ่มกระจัดกระจาย ออกหาอาหาร ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์ที่ดิน ไม่มีการผลิต ในทางสังคมไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น อาศัยเรื่องเพศเป็นเกณฑ์แบ่งงานกันทำ สังคมแบบนี้หากมองจากภายนอก จะขัดแย้งกับกรอบคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารและความยากจน เพราะดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่สมบูรณ์ เทคโนโลยีอยู่ในขั้นต่ำ ไม่มีการผลิตที่

มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถสั่งสมมูลค่าส่วนเกินได้ แต่งานศึกษาทางมานุษยวิทยากลับพบว่า ด้วยวัฒนธรรมการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ดี หลายสังคมสามารถทำมาหากินอย่างง่ายดาย และเพียงพอต่อความต้องการ ขณะที่สังคมกสิกรรมแบบไร่หมุนเวียน อันเป็นระบบการผลิตในพื้นที่สูงของชนพื้นเมืองทั่วโลก วิถีการผลิตดังกล่าวสัมพันธ์กับระบบนิเวศ อาจด้วยการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้เกิดการเปลี่ยนจากเก็บหาของป่ามาทำเกษตรไร่หมุนเวียน ซึ่งสามารถควบคุมปริมาณอาหารที่มั่นคงและแน่นอน เกิดผลผลิตส่วนเกิน ในทางสังคมกลุ่มเครือญาติเป็นฐานการจัดตั้งองค์กรทางสังคม ซึ่งมีการแบ่งงานกันหลากหลาย

สำหรับสังคมกสิกรรมแบบเข้มข้น เช่น การทำนา ทำสวน ทำไร่ ความมั่นคงทางอาหารเกิดขึ้นได้ด้วยการอาศัยเทคโนโลยี แรงงานการผลิต และการบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพ เช่น การควบคุมน้ำ การจัดการที่ดิน การจัดการแรงงาน เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่ม สามารถสะสมผลผลิตส่วนเกิน ในอีกด้านหนึ่งก็เกิดความแตกต่างในการถือครองที่ดินที่อาจกลายเป็นความแตก ต่างทางชนชั้น ส่วนสังคมเลี้ยงสัตว์ มักเป็นชุมชนเร่ร่อน ขนาดเล็ก กระจัดกระจาย เลี้ยงสัตว์และทำการค้ากับกลุ่มอื่น เกิดพ่อค้า ผู้เชี่ยวชาญ ช่างฝีมือ มีการสะสมทรัพย์และความแตกต่างทางเศรษฐกิจ

ทั้งนี้ สาเหตุความหลากหลายของระบบการผลิตอาหารมาจาก ความแตกต่างทางด้านพัฒนาการทางเทคนิค การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันไป และการเพิ่มขึ้นของประชากร ก็เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากล่าสัตว์ เก็บของป่า มาเป็นการทำกสิกรรมในรูปแบบต่างๆ อาจารย์ยศเสนอว่า วิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมทำให้มนุษย์ต้องทำงานหนักขึ้นและมิได้เป็นหลักประกันต่อความมั่นคงของชีวิตสูงไปกว่าการล่าสัตว์ และเก็บหาของป่า

กฤษฎา บุญชัย (2550) ได้ให้มุมมอง "ฐานทรัพยากรอาหาร" ในมิติเชิงสังคมและวัฒนธรรมไว้ว่า "ฐานทรัพยากรอาหารถูกสร้างสรรค์ขึ้นในบริบทความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชุมชนในถิ่นต่างๆ ผลิตอาหารขึ้นด้วยความรู้ที่ลึกซึ้ง ทั้งความรู้ต่อระบบนิเวศ ฤดูกาล สภาพภูมิศาสตร์ ความรู้ในการคัดสรรและปรับปรุงพันธุ์ ความรู้ในระบบการผลิต ความรู้ในการสร้างสรรค์อาหารที่หลากหลาย ความรู้ในด้านโภชนาการ ความรู้แพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น สะท้อนถึงโลกทัศน์ โลกชีวิตของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติและการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ ฐานทรัพยากรในนิเวศ ระบบการผลิต การแลกเปลี่ยน และการบริโภคเข้าไว้ด้วยกัน"ซึ่งองค์ประกอบของฐานทรัพยากรอาหาร คือ ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ จารีตประเพณีที่สั่งสมและสืบเนื่องกันมาในชุมชนและสังคม และระบบเกษตรกรรมและการผลิต และขอบเขตของประเด็นฐานทรัพยากรอาหาร ซึ่งควรพิจารณาครอบคลุมถึง

- ฐานทรัพยากรและการเข้าถึง
- ระบบการผลิตอาหาร
- การบริโภคและการกระจายอาหารที่เป็นธรรม
- ระบบกฎหมาย นโยบาย และการเชื่อมโยงทางการเมือง
- ข้อตกลงระหว่างประเทศ

- องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- รากของแนวคิดฐานทรัพยากรอาหาร

โดยมีแนวคิดที่ประกอบสร้างเป็นฐานทรัพยากรอาหาร คือ แนวคิดเรื่องฐานทรัพยากร ซึ่งเติบโตมาจากเรื่องสิทธิชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร และอธิปไตยทางอาหาร

2) สภาพปัญหาที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

บัญชร แก้วส่อง (2554) ซึ่งได้กล่าวในเวทีสมัชชาเกษตรทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอนครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 24-25 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ถึงวิกฤติโลกที่สำคัญๆ ไว้ว่า *"วิกฤตโลกสำคัญ ๆ ได้แก่ (1) วิกฤตโลกร้อนส่งผลกระทบถึงระบบการผลิตของเกษตรกร ผลผลิตที่ออกมาไม่เป็นไปตามคาดหวัง ในเรื่องของภาวะโลกร้อนถ้าเราสังเกตให้ดีเราจะเห็นความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็น พืชผัก สัตว์เลี้ยง พืชผล ซึ่งวิกฤตแบบนี้เป็นวิกฤตที่บางครั้งเราปรับตัวไม่ทัน (2) วิกฤตพลังงาน เดิมเราใช้พลังงานหุงหาอาหารเราใช้พลังงานที่เราหาได้จากธรรมชาติ ปัจจุบันพลังที่สำคัญอีกอย่างคือ น้ำมัน เช่นเดียวกับ "ไฟฟ้า" ซึ่งเป็นพลังงานที่เราไม่ได้ผลิตเอง (3) วิกฤตเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ วิกฤติอาหาร เราอาจจะไม่ได้รับผลกระทบมากนัก แต่สังคมโลกเจอวิกฤตอาหาร โดยเฉพาะเมื่อ 2 ปีที่แล้วราคาข้าวผันผวนสูงมาก เพราะฉะนั้นข้าวจึงเป็นวิกฤตหนึ่งของเรา แล้วเราจะแก้อย่างไร* ซึ่งสอดคล้องกับ **วรากรณ์ สามโกเศศ (2551)** อ้างถึงในบทวิเคราะห์อาณานิคมยุควิกฤตอาหารของ**มูลนิธิชีววิถี (2553)** ซึ่งกล่าวถึงวิกฤตพลังงานและอาหารไว้ว่า *"วิกฤติอาหารและพลังงานที่เกิดขึ้นเมื่อปี 2550–2551 ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหารขึ้นในหลายประเทศ ประเทศผู้ผลิตน้ำมัน ประเทศอุตสาหกรรมและประเทศที่ไม่สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ เริ่มกระบวนการเข้ามาเช่าที่ดิน และลงทุนทำการเกษตรในต่างประเทศอย่างขนานใหญ่ ประเทศไทยก็เป็นเป้าหนึ่งของการเข้ามาลงทุนของต่างชาติเช่นเดียวกัน" (4) วิกฤตทางวัฒนธรรมและสังคม ในช่วงที่มีการแบ่งแยกสีทางการเมืองต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นวิกฤตสังคม"* นอกจากนี้ยังได้ให้ข้อคิดถึงการหยุดวิเคราะห์หม้อข้าวของตนเองว่าอาหารในหม้อมาจากที่ไหนบ้าง ต้องมองให้เห็นคุณค่าของอาหารมากกว่าเพียงเรื่องทางโภชนาการ ต้องเห็นอาหารในมิติทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อที่จะคิดหาวิธีการฟื้นทุนทางสังคมเหล่านั้นขึ้นมา **โดยต้อง**หาวิธีการยกระดับภูมิปัญญาตรงนี้ใหม่ที่ตั้งอยู่บนภูมิปัญญาเดิม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มีรากเหง้า การทำความรู้จักกับรากเหง้าตนเองเป็นเรื่องสำคัญ ต้องรู้จักตัวเองว่ามีทางเลือกอื่นของชีวิตบ้างไหม ถ้าไม่ใช้สารเคมี ไม่รับจ้าง ไม่เผาป่า จะมีทางเลือกอื่นบ้างไหม ซึ่งเราจะมีทางเลือกได้ก็ต่อเมื่อเรามีเป้าหมายที่เราจะไป แล้วค่อยมาวิเคราะห์ทางเลือกที่มีฐานรากเหง้าไม่ทิ้งตัวเองและปรับตัวได้กับสภาวะที่เปลี่ยนไปของการขยับไปข้างหน้า

นวลน้อย ตรีรัตน์ (2551) ได้กล่าวไว้ว่า "ตอนนี้โลกกำลังเผชิญกับปัญหาราคาอาหารที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย และอาจจะถึงขั้นขาดแคลนอาหาร เรื่องความมั่นคงทางอาหารจึงถูกพูดถึงอีกครั้ง โดยได้อ้างถึงเรื่องความมั่นคงทางอาหารในระดับประเทศ ซึ่งองค์การอาหารโลกได้ให้ภาพรวมไว้

ว่า หมายถึงการมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครอบครัว และชุมชน อย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณภาพ ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในความหมายนี้รวมถึงการมีระบบการจัดการผลผลิตที่เกื้อหนุนต่อความยั่งยืน และความมั่นคงทางการผลิตทั้งที่ดิน น้ำ และทรัพยากรเพื่อการผลิตอื่นๆ และมีระบบการกระจายผลผลิต ที่เป็นธรรม และเหมาะสมทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศ โดยนวลน้อย ตรีรัตน์ ได้เพิ่มเติมถึงแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยได้อ้างถึงถึงกลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน ได้เสนอให้การทำเกษตรแบบยั่งยืน เป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร ทั้งนี้ เพราะเกษตรแบบยั่งยืนให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรการผลิตแบบยั่งยืน ไม่มุ่งเน้นปัจจัยทางด้านการตลาดมากจนเกินไป แต่เน้นในเรื่องความสมดุลทางธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และยุติการผลิตที่ทำร้ายธรรมชาติ เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม มนุษย์และสิ่งมีชีวิต โดยเมื่อปลายเดือนเมษายน ปี 2551 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เสนอให้จัดทำวาระเร่งด่วน *เรื่องการจัดทำยุทธศาสตร์รองรับสถานการณ์วิกฤตอาหารและพลังงาน* ซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบ และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการเรื่องอาหารและพลังงานขึ้นมาชุดหนึ่ง โดยทำหน้าที่กำหนดมาตรการและแนวทางพัฒนาการผลิตและการตลาดของสินค้าอาหารและพลังงานรวมถึงการศึกษาวิจัย แปรรูปเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร และกำหนดพื้นที่เพาะปลูกที่ชัดเจนระหว่างพืชอาหารและพืชพลังงาน ดูแลเกษตรกรให้ได้รับความเป็นธรรมจากการเช่าพื้นที่ทำการเกษตร ควบคุมปริมาณการผลิตออกสู่ตลาด ตลอดจนราคาอาหารสำหรับผู้บริโภคที่เหมาะสม"

จะเห็นได้ว่าฐานทรัพยากรอาหารจะดำรงอยู่ได้นั้น จำเป็นต้องสร้างความมั่นคงทางอาหารให้เกิดขึ้น ภายใต้บริบท ภูมินิเวศของแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีภูมิปัญญาในการจัดการและเข้าถึงที่แตกต่างกันกัน ทั้งนี้มีหลายท่านที่ได้กล่าวถึง "ความมั่นคงทางอาหาร" ไว้ ดังนี้

พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ (2548) ได้ประมวลความเป็นมาของความมั่นคงทางอาหารไว้ว่าเกิดขึ้นจากความกังวลและตระหนักถึงความอดอยากในช่วงที่ประเทศอาณานิคมต่างๆ กำลังฟื้นฟูหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้เกิดนวัตกรรมทางด้านปฏิวัติเขียวขึ้น ซึ่งได้แก้ปัญหาทางด้านอาหารในระดับหนึ่ง แต่ก่อให้เกิดผลกระทบมากมายทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม ระบบคิด และ*สู่ระบบอาหารที่ปลอดภัย สร้างมูลค่าเพิ่ม และใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน* 157 การศึกษา การนำแนวคิดเชิงระบบในเวลาต่อมา เช่น งานวิจัยระบบพืชและแนวทางระบบฟาร์ม ทำให้มิติการพัฒนาเกษตรมีความสมดุลมากขึ้น

การประชุม Earth Summit ที่ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2535 (1992) เป็นการประชุมครั้งแรกในระดับนานาชาติที่พูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยความมั่นคงทางอาหารได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของ Agenda 21 แต่ในขณะนั้นยังไม่ได้มีการขยายผลเนื่องจากมีหลายเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกัน หลังจากนั้นอีก 5 ปี ในปี พ.ศ. 2539 (1996) ได้มีการประชุมสุดยอดอาหารโลก (World Food Summit) โดย FAO ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ในการประชุมได้มีการถกเถียงกันของ 2 แนวคิดระหว่างความมั่นคงทางอาหารที่ผลักดันโดยบรรษัทข้ามชาติ และความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรรายย่อยและผู้ที่ด้อยโอกาส มีการให้ความสำคัญกับชุมชนชายขอบ หรือกลุ่ม "The excluded" หมายถึง กลุ่มที่ถูกลืม หรือ กลุ่มที่ถูกละเลยจากการพัฒนา

ในปัจจุบันความมั่นคงทางอาหารได้บรรจุอยู่ในงานวิจัยของสถาบันวิจัยนานาชาติทั้ง 16แห่ง โดยเฉพาะสถาบันวิจัยนโยบายอาหาร หรือ IFPRI (International Food Policy Research Institute) ได้จัดประชุม Sustainable Food Security for All by 2020 ที่กรุงบอนน์ในปี พ.ศ. 2544 ห้าปีให้หลังจากการประชุม Food Summit เกิดขึ้นเนื่องจากไม่มีการเคลื่อนไดๆ ภายหลังจากการประชุมที่กรุงโรม สาระในการประชุมมองไปถึงปี ค.ศ. 2020 ที่คาดว่าทุกวันจะมีเด็กตายเพราะขาดแคลนอาหารประมาณ 7 – 8 หมื่นคน โดยมุ่งประเด็นไปที่ประเทศอัฟริกาซึ่งมีภัยจากสงคราม และประเทศในแถบเอเชียตะวันออก การประชุมครั้งนี้เป็นการหลอมรวมและมองความมั่นคงทางอาหารจากหลายองค์กรด้วยกัน ทั้งองค์กรที่ถูกตำหนิตลอดเวลาโดยนักวิชาการที่ต่อสู้เพื่อเกษตรกรหรือชาวบ้าน เช่น World Bank ภาคเอกชน บรรษัทข้ามชาติ

ความหมายของความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมหลายด้าน ได้แก่ สิทธิอันชอบธรรมของมนุษย์ทุกคนที่จะเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย เปี่ยมคุณค่าทางโภชนาการ มีปริมาณมากเพียงพอต่อความจำเป็น และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะเป็นอิสระจากความอดอยากและขาดแคลน (สิทธิชุมชน)

สอดคล้องกับความมั่นคงทางอาหารที่ทาง **กรวิกา วีระพันธ์เทพา (2553)** ได้กล่าวอ้างถึงคำว่า "ความมั่นคงทางอาหาร" ตามที่องค์การอนามัยโลกได้ให้นิยามความหมายไว้ในการประชุมสุดยอดอาหาร โลกเมื่อปี 2546 ซึ่งได้นิยามคำว่าความมั่นคงทางอาหารไว้ว่า "ความมั่นคงทางอาหารเป็นภาวะที่ประชากรทุกคนสามารถเข้า ถึงอาหารได้อย่างพอเพียง โดยปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการและรักษาสุขภาพและชีวิตที่ดีได้ไม่ว่าเวลาใด" โดยทั่วไป หลักของความมั่นคงทางอาหารจะรวมไปถึงทั้งสิทธิทางกายภาพและเศรษฐกิจที่ สามารถเข้าถึงอาหารที่ได้ตรงตามความต้องการทางโภชนาการขณะเดียวกันก็ต้องเป็นอาหารที่สร้างความพึงพอใจด้วย นอกจากนี้ ความมั่นคงทางอาหารมีปัจจัยหลัก 3 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ ความสามารถในการหาอาหารมาได้ (มีอาหารอย่างเพียงพอสม่ำเสมอ) การเข้าถึงอาหาร (มีแหล่งทรัพยากรเพียงพอที่จะหาอาหารได้) และการใช้อาหาร (มีความรู้และวิธีการที่จะใช้ประโยชน์จากสารอาหาร รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งน้ำและสุขอนามัยอย่างเหมาะสม)

สุมาลี พะสิม (2551) ได้เรียบเรียงมุมมองของเดชา ศิริภัทร ผู้อำนวยการมูลนิธิข้าวขวัญ จ. สุพรรณบุรี ซึ่งกล่าวถึงสถานการณ์วิกฤติอาหารของประเทศไทย โดยให้มุมมองคำว่า "ความมั่นคงทางอาหาร" ไว้ ซึ่งสามารถประมวลได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารเหมือนความมั่นคงของชาติ ถ้าไม่มีความอยู่รอดของชาติจะไม่มี ประเทศชาติจะอ่อนแอ ต้องไปพึ่งอาหารของต่างชาติ ทำให้เสียดุลการค้า**ของ**ประเทศ อาหารมีสิทธิ์ที่ซับซ้อน มีการเปลี่ยนวัฒนธรรมการบริโภคซึ่งเป็นการเปลี่ยนความมั่นคงเหมือนกัน - เพราะว่าวัฒนธรรมเป็นตัวชาติ ถ้าวัฒนธรรมเสียไป ชาติเราก็เสียไปด้วย ความมั่นคงทางวัฒนธรรมก็เป็นอันหนึ่งที่ต้องรักษาไว้

ศจินทร์ ประชาสันติ์ (2552) ได้กล่าวว่าแนวคิดความมั่นคงทางอาหารได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีผู้นิยามความมั่นคงทางอาหารไว้เป็นจำนวนมาก มีรายงานว่าจนถึงปี พ.ศ. 2542 มีนิยามมากถึง 200 ความหมาย และยังมีการพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหารไว้มากถึง 450 ดัชนี4 อย่างไรก็ตาม นิยามที่เป็นที่รู้จักและได้รับการอ้างอิงมากที่สุดมาจากการประชุมสุดยอดอาหารโลก (WSF) ในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งระบุว่า

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง "...คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะ" และจากความหมายข้างต้น องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย ได้แก่

1. *ความพอเพียง*: ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

2. *การเข้าถึง*: การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายความถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่(รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

3. *การใช้ประโยชน์*: การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

4. *เสถียรภาพ*: เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน ครัวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร (เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพอเพียงและการเข้าถึงอาหาร

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความเปราะบางในมิติของความมั่นคงทางอาหารว่าหมายถึง โอกาสที่คนๆหนึ่งหรือครัวเรือนจะตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีระดับความมั่นคงทางอาหารต่ำกว่าเกณฑ์ความมั่นคงทางอาหารขั้นต่ำที่พึงมีในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ความต่างระหว่างความมั่นคงทางอาหารและความเปราะบางคือ ในขณะที่ความมั่นคงทางอาหารให้ความสนใจสถานการณ์และวิธีการแก้ไขปัญหา ด้านอาหารใน "ปัจจุบัน" แนวคิดความเปราะบางมุ่งไปที่ความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหารใน "อนาคต" เช่นเดียวกับความมั่นคงทางอาหาร ความเปราะบางของแต่ละกลุ่มคนมีระดับที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะความเสี่ยงและความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนของสถานการณ์ คนที่ไร้ความมั่นคงทางอาหารวันนี้อาจมีความเปราะบางน้อยในอนาคตพอๆกับคนที่มีความมั่นคงทางอาหารวันนี้ก็ได้

ความมั่นคงทางอาหารโดยภาพรวม หมายถึง การมีปริมาณอาหารเพียงพอสำหรับบริโภคทั้งภายในครอบครัว ชุมชน และชุมชนอื่นๆ คุณภาพอาหารปลอดภัย มีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน สร้างความหลากหลายทางชีวภาพและนำใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีระบบการจัดการผลผลิตที่สอดคล้องเหมาะสมเป็นธรรม และมีความมั่นคงทางการผลิต

บัญชร แก้วส่อง (2554) ซึ่งได้กล่าวในเวทีสมัชชาเกษตรทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอนครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 24-25 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ถึงวิกฤติโลกที่สำคัญๆ ไว้ว่า *"วิกฤตโลกสำคัญ ๆ ได้แก่ (1) วิกฤตโลกร้อนส่งผลกระทบถึงระบบการผลิตของเกษตรกร ผลผลิตที่ออกมาไม่เป็นไปตามคาดหวัง ในเรื่องของภาวะโลกร้อนถ้าเราสังเกตให้ดีเราจะเห็นความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็น พืชผัก สัตว์เลี้ยง พืชผล ซึ่งวิกฤตแบบนี้เป็นวิกฤตที่บางครั้งเราปรับตัวไม่ทัน (2) วิกฤตพลังงาน เดิมเราใช้พลังงานหุงหาอาหารเราใช้พลังงานที่เราหาได้จากธรรมชาติ ปัจจุบันพลังที่สำคัญอีกอย่างคือ น้ำมัน เช่นเดียวกับ "ไฟฟ้า" ซึ่งเป็นพลังงานที่เราไม่ได้ผลิตเอง (3) วิกฤตเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ วิกฤติอาหาร เราอาจจะไม่ได้รับผลกระทบมากนัก แต่สังคมโลกเจอวิกฤตอาหาร โดยเฉพาะเมื่อ 2 ปีที่แล้วราคาข้าวผันผวนสูงมาก เพราะฉะนั้นข้าวจึงเป็นวิกฤตหนึ่งของเรา แล้วเราจะแก้อย่างไร* ซึ่งสอดคล้องกับ **วรากรณ์ สามโกเศศ (2551)** อ้างถึงในบทวิเคราะห์อาณานิคมยุควิกฤตอาหารของ**มูลนิธิชีววิถี (2553)** ซึ่งกล่าวถึงวิกฤตพลังงานและอาหารไว้ว่า *"วิกฤติอาหารและพลังงานที่เกิดขึ้นเมื่อปี 2550–2551 ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหารขึ้นในหลายประเทศ ประเทศผู้ผลิตน้ำมัน ประเทศอุตสาหกรรมและประเทศที่ไม่สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอ เริ่มกระบวนการเข้ามาเช่าที่ดิน และลงทุนทำการเกษตรในต่างประเทศอย่างขนานใหญ่ ประเทศไทยก็เป็นเป้าหนึ่งของการเข้ามาลงทุนของต่างชาติเช่นเดียวกัน" (4) วิกฤตทางวัฒนธรรมและสังคม ในช่วงที่มีการแบ่งแยกสีทางการเมืองต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นวิกฤตสังคม"* นอกจากนี้ยังได้ให้ข้อคิดถึงการหยุดวิเคราะห์หม้อข้าวของตนเองว่าอาหารในหม้อมาจากที่ไหนบ้าง ต้องมองให้เห็นคุณค่าของอาหารมากกว่าเพียงเรื่องทางโภชนาการ ต้องเห็นอาหารในมิติทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อที่จะคิดหาวิธีการฟื้นทุนทางสังคมเหล่านั้นขึ้นมา **โดยต้อง**หาวิธีการยกระดับภูมิปัญญาตรงนี้ใหม่ที่ตั้งอยู่บนภูมิปัญญาเดิม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มีรากเหง้า การทำความรู้จักกับรากเหง้าตนเองเป็นเรื่องสำคัญ ต้องรู้จักตัวเองว่ามีทางเลือกอื่นของชีวิตบ้างไหม ถ้าไม่ใช้สารเคมี ไม่รับจ้าง ไม่เผาป่า จะมีทางเลือกอื่นบ้างไหม ซึ่งเราจะมีทางเลือกได้ก็ต่อเมื่อเรามีเป้าหมายที่เราจะไป แล้วค่อยมาวิเคราะห์ทางเลือกที่มีฐานรากเหง้าไม่ทิ้งตัวเองและปรับตัวได้กับสภาวะที่เปลี่ยนไปของการขยับไปข้างหน้า

นวลน้อย ตรีรัตน์ (2551) ได้กล่าวไว้ว่า *"ตอนนี้โลกกำลังเผชิญกับปัญหาราคาอาหารที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย และอาจจะถึงขั้นขาดแคลนอาหาร เรื่องความมั่นคงทางอาหารจึงถูกพูดถึงอีกครั้ง โดยได้อ้างถึงเรื่องความมั่นคงทางอาหารในระดับประเทศ ซึ่งองค์การอาหารโลกได้ให้ภาพรวมไว้ว่า หมายถึงการมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครอบครัว และชุมชน อย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณภาพ ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในความหมายนี้รวมถึงการมีระบบการจัดการผลผลิตที่เกื้อหนุนต่อความยั่งยืน และความมั่นคงทางการผลิตทั้งที่ดิน น้ำ และทรัพยากรเพื่อการผลิตอื่นๆ และมีระบบการกระจายผลผลิต ที่เป็นธรรม และเหมาะสมทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศ* โดย *นวลน้อย ตรีรัตน์ ได้เพิ่มเติมถึงแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยได้อ้างถึงถึงกลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน ได้เสนอให้การทำเกษตรแบบยั่งยืน เป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร ทั้งนี้ เพราะเกษตรแบบยั่งยืนให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรการผลิตแบบยั่งยืน ไม่*

มุ่งเน้นปัจจัยทางด้านการตลาดมากจนเกินไป แต่เน้นในเรื่องความสมดุลทางธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และยุติการผลิตที่ทำร้ายธรรมชาติ เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม มนุษย์และสิ่งมีชีวิต โดยเมื่อปลายเดือนเมษายน ปี 2551 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เสนอให้จัดทำวาระเร่งด่วน เรื่องการจัดทำยุทธศาสตร์รองรับสถานการณ์วิกฤตอาหารและพลังงาน ซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบ และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการเรื่องอาหารและพลังงานขึ้นมาชุดหนึ่ง โดยทำหน้าที่กำหนดมาตรการและแนวทางพัฒนาการผลิตและการตลาดของสินค้าอาหารและพลังงานรวมถึงการศึกษาวิจัย แปรรูปเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร และกำหนดพื้นที่เพาะปลูกที่ชัดเจนระหว่างพืชอาหารและพืชพลังงาน ดูแลเกษตรกรให้ได้รับความเป็นธรรมจากการเช่าพื้นที่ทำการเกษตร ควบคุมปริมาณการผลิตออกสู่ตลาด ตลอดจนราคาอาหารสำหรับผู้บริโภคที่เหมาะสม"

มูลนิธิชีววิถี (2553) ได้จัดทำคู่มือประชาชนเรื่องความ(ไม่)มั่นคงทางอาหารกับทางออกของประเทศไทย โดยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศที่ผลิตอาหารส่งออกเป็นอันดับที่ 10 ของโลก สามารถส่งออกอาหารได้มากกว่า 50% ของผลิตผลด้านอาหารที่ผลิตได้ แต่แม้เกษตรกรจะเป็นผู้ผลิตอาหาร แต่ครอบครัวเกษตรกรกลับพึ่งพาตนเองในเรื่องอาหารน้อยกว่าที่ควรจะเป็น โดยได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่นำไปสู่ความ(ไม่)มั่นคงทางอาหารของประเทศไทย คือ ปุ๋ยและสารเคมีต่างๆ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาหนี้สิน การขาดแคลนน้ำมัน ผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรี การผลิตอาหารแบบบรรษัท การผูกขาดระบบการค้า การผูกขาดอาหารและเกษตร

3) ทางออกสู่ความมั่นคงทางอาหาร

บัณฑิต ปิยะศิลป์ (2549) มองว่าเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยให้ความหมายเรื่องความมั่นคงทางอาหารไว้ว่า "ความมั่นคงทางอาหาร คือ สิทธิที่เราจะได้รับอาหารอย่างเพียงพอกับความจำเป็นในการดำรงชีวิต โดยอาหารนั้นควรมี***คุณค่าทางโภชนาการ*** ต้องปลอดภัยจากสารพิษต่างๆ และ ความมั่นคงทางอาหาร คือ การที่เราจะสามารถ***ตัดสินใจในการจัดการและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น*** และการที่เราจะมีความมั่นคงทางอาหารนั้น หมายความว่าหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดของประเทศ หรือ ครัวเรือนเกษตรกรในชนบทจะต้องมี***ความสามารถในการผลิตอาหาร***ให้กับครอบครัวได้อย่างพอเพียง ผลผลิตส่วนเกินที่เหลือจึงขาย" นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตอาหาร หมายถึง กระบวนการผลิตอาหาร การแปรรูป การหีบห่อที่ปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนสารเคมี และ ความมั่นคงทางอาหารในรูปแบบดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเกษตรกรมีทรัพยากร การผลิต และมีสิทธิในการปลูกพืชอาหารเพื่อเลี้ยงครอบครัว การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ย่อมทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะทำนุบำรุงที่ดิน น้ำและรักษา ระบบนิเวศในไร่นาและป่าไม้ เพื่อให้พื้นที่นั้นสามารถนำมาใช้ผลิตอาหารและสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้ อย่างยั่งยืนตลอดไป เกษตรกรรมยั่งยืนจึงเป็นฐานสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สร้างความมั่นคงด้านการผลิตอาหารอย่างพึ่งพาตนเอง เพื่อนำไปสู่อธิปไตยทางอาหารและวิถีชีวิตของเกษตรกรไทยโดยรวม

สอดคล้องกับทาง **มูลนิธิชีววิถี (2553)** ที่ได้เสนอแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความมั่นคงและอธิปไตยทางอาหารนั้น มีดังต่อไปนี้

1. ทำการเกษตรแบบยั่งยืน โดยใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ กำจัดแมลงโดยชีววิถี หรือใช้สมุนไพรเพื่อควบคุมศัตรูพืช หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และพันธุ์พืชลูกผสม-จีเอ็มโอของบรรษัท

2. พึ่งพาตนเองด้านพลังงาน โดยใช้พลังงานที่ได้จากพืช แรงงานสัตว์หรือแรงงานที่หมุนเวียนมาใช้ได้ใหม่ประเภทต่างๆ ลดการใช้พลังงานจากเชื้อเพลิงดึกดำบรรพ์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. วางแผนการผลิตเพื่อให้มีอาหารบริโภคได้ในระดับครัวเรือนก่อน โดยมีการผลิตที่หลากหลายเพื่อตอบสนองทั้งในเรื่องอาหาร รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ และสามารถลดความเสี่ยงจากเรื่องราคาตกต่ำไปได้พร้อมๆ กัน

4. สร้างตลาดระดับชุมชนขึ้น ลดการขนส่ง ได้ของดีๆ สดๆ รับประทาน สร้างความรู้จักระหว่างผู้ซื้อ ผู้ขาย ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

5. สร้างและริเริ่มพื้นที่การตลาดแบบใหม่ ที่ไม่พึ่งร้านสะดวกซื้อ ห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ เช่น สร้างสหกรณ์ระหว่างผู้ผลิตผู้บริโภค ตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ หรือระบบ CSA (community supported agriculture) เป็นต้น

6. ส่งเสริมการบริโภคเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เช่น ฟื้นวัฒนธรรมบริโภคที่มีคุณค่า ซึ่งรวมถึงอาหารท้องถิ่นที่เหมาะกับยุคสมัย เข้าใจ และรู้เท่าทันในการเลือกรับวัฒนธรรมอาหารต่างถิ่นที่มากับโลกาภิวัตน์และการโฆษณาชวนเชื่อ

7. สนับสนุนให้เกิดนโยบายการเกษตร อาหารและการค้าที่เป็นไปเพื่อความมั่นคงยั่งยืนและเป็นธรรมในทางอาหาร เช่น การปฏิรูปที่ดินสิทธิชุมชน ตลอดจนปฏิเสธระบบการค้าที่ทำลายคุณค่าดังกล่าว

8. เอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาร่างกาย จิตใจและสติปัญญา ตลอดจนการส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ระหว่างประเทศ และระหว่างวัฒนธรรม เพื่อสร้างชุมชน สังคม และโลกที่พึงปรารถนาร่วมกัน

ทางออกสู่ความมั่นคงทางอาหารโดยภาพรวม จึงหมายถึง ความสามารถในการมีปริมาณอาหารเพียงพอสำหรับบริโภคทั้งภายในครอบครัว ชุมชน และชุมชนอื่นๆ คุณภาพอาหารปลอดภัย มีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน สร้างความหลากหลายทางชีวภาพและนำใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีระบบการจัดการผลผลิตที่สอดคล้องเหมาะสมเป็นธรรม และมีความมั่นคงทางการผลิต

จากมุมมองแนวคิดของหลายท่านที่มีต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหาร จะเห็นได้ว่าสิ่งสำคัญ คือ การมองอาหารในมิติเชิงสังคมวัฒนธรรมที่เน้นคุณค่ามากกว่ามูลค่าทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ฐานการผลิต ฐานวัฒนธรรมการแบ่งปันเชื่อมร้อยความสำคัญ และฐานทรัพยากรที่ต้องมีการเข้าถึง การใช้ประโยชน์และจัดการอย่างสมดุลบนฐานการอยู่อย่างพอเพียง ภายใต้ความหลากหลายของบริบท นิเวศวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ชุมชนต้องจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดความมั่นคง

ทางอาหารให้รุ่นลูกรุ่นหลาน ปัจจุบันมีหลายชุมชนที่เกิดความตระหนักและหันกลับมาฟื้นฟูรักษาแหล่งอาหารตามธรรมชาติ การปรับตัวของระบบการผลิต และมีวิถีชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" เป็นหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ที่หลายชุมชนใช้เป็นโอกาสและเครื่องมือในการการจัดการทรัพยากรเพื่อรักษาฐานอาหารของชุมชน เพื่อสร้างฐานความมั่นคงทางอาหารให้กับตนเอง ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

2.2 ทบทวนเส้นทางและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

เส้นทางการขับเคลื่อน CBR-N ก่อนมีกลไกกลาง

ในช่วงปี 2550 – 2554 มีการพูดคุยถึงแนวทางในการขยับงานยุทธศาสตร์ในระดับประเทศและระดับภาค โดยในส่วนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้มีการหารือถึงแนวทางการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

<u>ช่วงที่ 1</u> สถาปนาองค์ความรู้ CBR ภาคเหนือ (ตุลาคม 2550 – เมษายน 2552)

ภายหลังการทำงานระยะหนึ่งเกิดคำถาม คือทำไมไม่ค่อยสามารถขยายผล ขยายโครงการทั้งที่สิ่งที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ดี ในช่วงปี 2550 จึงเกิดการสถาปนาองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 9 ปี ภายใต้งาน **"ก้าว กล้า พลังผญาชุมชน" จัดขึ้นระหว่างวันที่ 26-27 ตุลาคม 2550** โดยได้มีการสังเคราะห์องค์ความรู้ 6 ประเด็นผ่านงานจุลกรรมรายประเด็น คือ ประเด็นการจัดการทรัพยากร ประเด็นเกษตรยั่งยืน ประเด็นการศึกษา ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเด็นการจัดการหนี้สิน และประเด็นเศรษฐกิจชุมชน จัดขึ้นเพื่อ

- สถาปนาองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- สร้างและขยายเครือข่ายงานวิจัยสู่หน่วยงานองค์กร
- การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเชิงรุก/ตั้งรับ เชื่อมโยงระดับนโยบาย
- ชุมชนและคนทำงานเกิดความมั่นใจ เพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนต่อ

หลังจากนั้นได้มีการหารือกันต่อเนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ย่างเข้าสู่การครบรอบ 10 ปีของการดำเนินงาน ในการประชุม RC 25-26 ธันวาคม 2550 ณ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย จึงได้มีการทบทวนและหารือยุทธศาสตร์การทำงานต่อไปจึงเกิดเป้าหมายร่วม คือ การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มี **"คุณค่า" "พลัง"** และ **"ความสุข"** โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ภาคเหนือไว้ 4 ยุทธศาสตร์

1. ยุทธศาสตร์การยกระดับงานวิจัยให้เกิดคุณค่า และพลัง
   - กลยุทธ์ที่ 1 : การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
   - กลยุทธ์ที่ 2 : สังเคราะห์ความรู้+บทเรียน CBR
   - กลยุทธ์ที่ 3 : ยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดพลัง
2. ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเด็นการศึกษา

- การใช้วิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปขับเคลื่อนงานการศึกษาทั้งในและนอกระบบ
- สนับสนุนทุน/ช่องทางการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับสถาบัน+องค์กร
- การสร้างรูปแบบการเรียนรู้แนวทางใหม่ให้กับวิจัยเพื่อท้องถิ่น+สถาบัน+บุคลากร

ผู้รับผิดชอบหลัก : เครือข่ายสถาบัน / ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

3. ยุทธศาสตร์การสร้าง Movement ทางสังคม
   - พัฒนาทักษะด้านการสื่อสารของนักวิจัย
   - พัฒนาเครือข่ายสื่อมวลชนท้องถิ่น
   - เพิ่มช่องทางในการสื่อสารระหว่าง Node ภาคี ผู้สนใจ
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคน
   - สร้างพลังภายในและสร้างความสุขในการทำงาน
   - การพัฒนาทักษะ และเติมเรื่องเครื่องมือ

เมื่อได้ยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนงานของภาคเหนือแล้ว ในการประชุม RC 5-6 กุมภาพันธ์ 2551 ทางเครือข่าย CBR ภาคเหนือ จึงได้ร่วมกันแปลงยุทธศาสตร์ร่วมทั้ง 4 ข้อไปสู่แผนปฏิบัติการที่จะนำไปใช้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จนกระทั่งได้เป็นร่างแผนปฏิบัติการแต่ละยุทธศาสตร์ที่มีการกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม แผนปฏิบัติการที่ได้ในครั้งนั้นยังเป็นเพียงการยกร่างที่ยังขาดความสมบูรณ์ในเชิงรายละเอียด

แผนภาพที่ 2-1 พัฒนาการคนหนุนวิจัยภาคเหนือช่วงที่ 1 (ตุลาคม 2550 – เมษายน 2552)

ในการประชุม RC วันที่ 28-29 มีนาคม 2551 ณ โรงแรมสวนบัวรีสอร์ทแอนด์สปาเชียงใหม่ ทางเครือข่าย CBR ภาคเหนือ จึงได้ติดตามความก้าวหน้าของแผนปฏิบัติการเพื่อให้ได้แผนปฏิบัติการที่จะนำไปขับเคลื่อนยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือปี 2551 โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จึงได้มีวางประเด็นหารือครั้งนี้ คือ

- นำเสนอแผนปฏิบัติการทั้ง 4 ยุทธศาสตร์
- แลกเปลี่ยนเติมเต็มเพื่อให้ได้ "แผนปฏิบัติการยุทธศาสตร์ร่วมที่สมบูรณ์ของภาคเหนือ"
- ระดมความเห็นเตรียมเวทีสังเคราะห์ระดับภาค (ส่วนหนึ่งเพื่องานเวที 10 ปีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

โดยแต่ละยุทธศาสตร์ก็ได้ยกร่างข้อเสนอโครงการของแต่ละยุทธศาสตร์มานำเสนอ โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมที่จะดำเนินการ ระดับพื้นที่ ระดับภาค ระดับข้ามภาค มีกลยุทธ์ในการทำงานโดยมีทีม PO/PS งานโครงการภาคเหนือ ช่วยรวบรวมแหล่งเรียนรู้ทุกภาคว่ามีพื้นที่ไหนน่าสนใจที่จะลองเรียนรู้

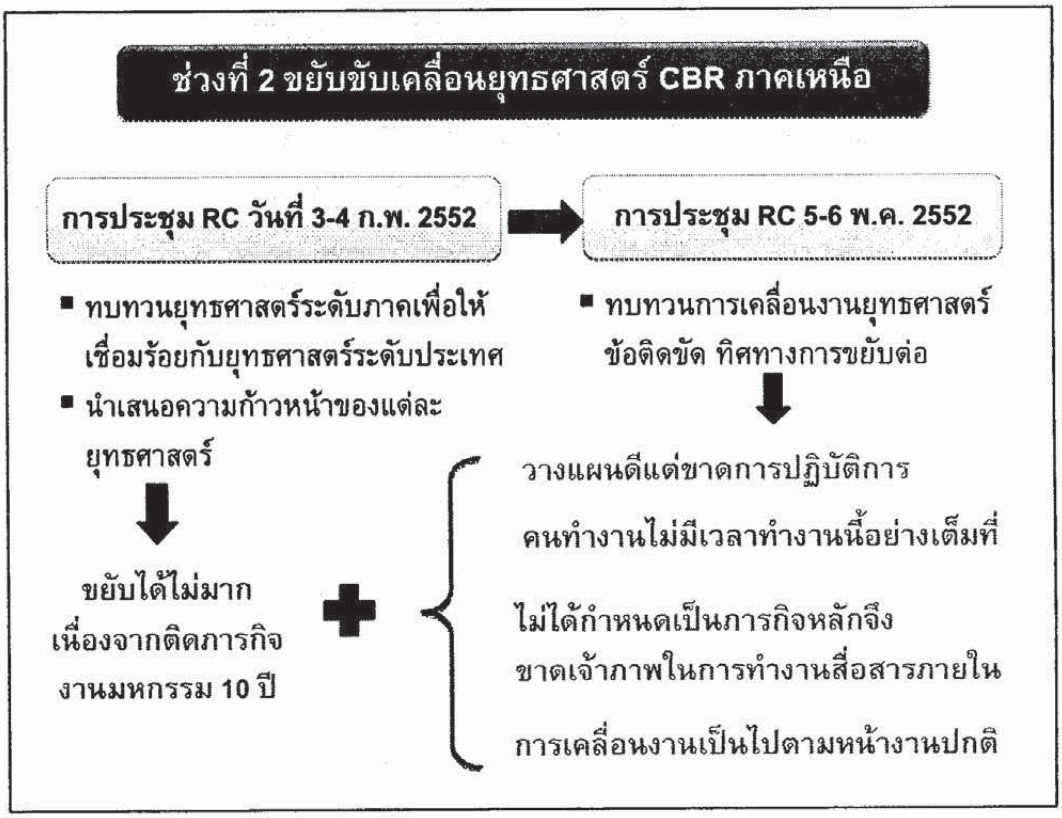
ในช่วงนี้มีการหารืออย่างต่อเนื่อง เพื่อเคลื่อนงาน CBR ให้เกิดคุณค่า พลังและความสุข และเริ่มจัดเตรียมงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีการสังเคราะห์องค์ความรู้ 10 งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ โดยสังเคราะห์องค์ความรู้ 6 ประเด็น วิธีวิทยาการทำงาน CBR และการพัฒนาศักยภาพคนทำงาน

งานนำเสนอบทสังเคราะห์ CBR ภาคเหนือ งาน 10 ปี คุณค่าพลังและความสุข ในวันที่ 17 ธันวาคม 2551 ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ นำเสนอบทสังเคราะห์ CBR ภาคเหนือ ใน 6 ประเด็นหลัก คือ การศึกษาทางเลือก การจัดการปัญหาสังคมและหนี้สิน เกษตรกรรมยั่งยืน เศรษฐกิจชุมชน สุขภาพ และการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำไปสู่ประเด็นร่วมในเรื่องของ **"การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนภายใต้วิกฤตโลก อาหารและการใช้ทรัพยากร"** โดยพบว่ากระบวนของ CBR ทำให้เกิดพลังในการพลิกฟื้นวิกฤติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงวิกฤตความมั่นคงทางอาหารที่หลายประเทศกำลังได้รับผลกระทบในเรื่องนี้ องค์ความรู้จากการดำเนินงานที่ผ่านมามีการสังเคราะห์องค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเชิงประเด็นและวิธีวิทยา เพื่อนำเสนอในวาระครบ 10 ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเพื่อยกระดับงาน CBR สู่การขับเคลื่อนในอนาคตต่อไป

มหกรรม 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20-21 มีนาคม 2552 ณ อิมแพคเมืองทองธานี มีการนำเสนองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วง 10 ปีทั้งในเชิงประเด็น เนื้อหา และกระบวนการ รวมถึงการให้ข้อเสนอแนะต่อทิศทางการขับเคลื่อนงาน CBR ในทศวรรษต่อไป จากงานครั้งนี้ได้เกิดการประชุมคนหนุนวิจัยทั้ง 4 ภาค ในงานรวมพลคนหนุนวิจัย เมื่อวันที่ 19-21 เมษายน 2552 ณ โรงแรมโนโวเทล จ.ระยอง เป็นการทบทวนการทำงาน CBR ในรอบ 10 ปี ทบทวนข้อเสนอแนะจากการจัดการมหกรรม 10 ปี และพิจารณายุทธศาสตร์ร่วม 6 ประเด็น คือ การพัฒนาระบบสนับสนุนการขับเคลื่อนงานเชิงพื้นที่ การพัฒนางานเหนือพื้นที่ การเผยแพร่และขยายผลงาน CBR การพัฒนาคุณภาพงานวิจัย และการพัฒนาสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น

<u>ช่วงที่ 2</u> ขยับขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ CBR ภาคเหนือ

หลังจากได้มีการหารือถึงยุทธศาสตร์ระดับประเทศแล้ว ในส่วนของเครือข่ายคนหนุน CBR ภาคเหนือ ได้ทบทวนยุทธศาสตร์ระดับภาคเพื่อให้เชื่อมร้อยกับยุทธศาสตร์ระดับประเทศ โดยในการประชุม RC วันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2552 มีการนำเสนอผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ การดำเนินงานของแต่ละด้าน ซึ่งยังขับเคลื่อนกันไปได้ไม่มากนัก เพราะติดภาระงาน 10 ปี ทั้งในระดับภาค และระดับประเทศ จึงได้มีการหารือกันว่า หลังจากเสร็จงานแล้ว ทีมยุทธศาสตร์แต่ละยุทธศาสตร์จะจัดทำข้อเสนอโครงการและแผนปฏิบัติเพื่อขับเคลื่อนงานให้เป็นรูปธรรมอีกครั้ง โดยจะนำเอาข้อเสนอจากเวทีต่างๆ มาพิจารณาประกอบการขับเคลื่อนงานด้วย

<u>แผนภาพที่ 2-2</u> พัฒนาการคนหนุนวิจัยภาคเหนือช่วงที่ 2 (ปี 2552)

ในการประชุม RC 5-6 พฤษภาคม 2552 เป็นวาระการประชุมการเคลื่อนยุทธศาสตร์ภาคเหนือ 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. คุณภาพงานวิจัย (คุณปณิธี บุญสา/คุณนิติศักดิ์ โตนิติ/คุณพรทวี ยอดมงคล/คุณศิริขวัญ อุทา/คุณธนันชัญ มุ่งจิต)
2. การพัฒนาบุคลากร (คุณสุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์/ คุณเบญจวรรณ วงศ์คำ/ คุณปวีณา ราชสีห์)
3. งานด้านการศึกษา (โหนดลำปาง มช./ โหนดแม่โจ้/ ชุดทุน CBMAG)
4. การสื่อสารและการขับเคลื่อนทางสังคม (คุณนิตยา โปธาวงศ์/ คุณดนัย กล่าวแล้ว)

โดยมีประเด็นการทบทวนคือ ยุทธศาสตร์นี้มีไปเพื่ออะไร ตอบสนองใคร เป้าหมายคืออะไร ปัจจุบันสถานการณ์เป็นอย่างไร มีข้อติดขัดหรือไม่ แนวทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายทำอย่างไร ควรมีทิศทางอย่างไร และผู้ใช้ประโยชน์จากยุทธศาสตร์นั้นมีใครบ้าง เพื่อสังเคราะห์ระดับการทำงาน และกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้อง จากการประชุมครั้งนี้พบว่าการทำงานที่ผ่านมาเป็นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์โดยผ่านหน้างานปกติของแต่ละศูนย์ประสานงาน ทุกยุทธศาสตร์มีข้อจำกัดในการเคลื่อนพร้อมทั้งเสนอแนวทางการขับเคลื่อน คือ

ตารางที่ 2-1 ทบทวนข้อจำกัดและแนวทางในการเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ปี 2550-53

ยุทธศาสตร์	ข้อจำกัด/จุดติดขัด	แนวทางการเคลื่อนยุทธศาสตร์
ยุทธศาสตร์คุณภาพงานวิจัย	ไม่ได้ขับเคลื่อนเพราะมีข้อจำกัดเรื่องคน ที่ไม่มีเวลาอย่างเต็มที่ ในการเข้ามาทำงาน	- การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัย - สร้างพื้นที่การพูดคุยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น - เน้นการสร้างกิจกรรมเพื่อกำหนดตัวชี้วัดร่วมกัน และดึงคนจากภาคีส่วนต่างๆ ให้มากขึ้น เช่น หน่วยงาน คณาจารย์จากสถาบันการศึกษา
ยุทธศาสตร์การพัฒนาคน	การออกแบบการเรียนรู้ทำอย่างไม่เต็มที่ ขาดการสรุปบทเรียนร่วมกัน วางแผนดีแต่ไม่มีการปฏิบัติ สามัคคีสื่อสารกันน้อย การเรียนรู้ควรจัดกลุ่มให้เหมาะสมกับการพัฒนาศักยภาพ แต่ละโหนดอาจต้องการเรียนรู้ต่างกัน	- ต้องมีการสำรวจความต้องการอีกครั้งทั้งในกลุ่มคนเก่า และคนใหม่ ว่าต้องการเติมเต็มเรื่องอะไร หรือมีประสบการณ์ใดมาก่อน - กิจกรรมบางอย่างก็ได้ฝึกปฏิบัติผ่านหน้างานปกติ หรือเรียนรู้ข้ามภาค รวมถึงการจัดกิจกรรมเฉพาะตามความต้องการของคนฝึก -การทำฐานข้อมูลว่ามีการพัฒนาศักยภาพของใครที่ไหนอย่างไรบ้าง ในรอบปี - การถอดบทเรียนรายคนเพื่อให้เห็นว่าผ่านการฝึกปฏิบัติจากที่ไหน อย่างไรบ้าง
ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา	พบว่าเกิดการขับเคลื่อนงานผ่านยุทธศาสตร์การทำงานของแต่ละศูนย์ประสานงานวิจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง	การทำงานจะขับเคลื่อนผ่านกลไกของงานด้านการศึกษาทั้งในระดับองค์กรและในระดับบุคลากร เช่น อาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ โดยผ่านทั้งในลักษณะ ทุนCBR หรือ ชุดทุนสำหรับบุคลากรทางการศึกษา กระบวนการทำงานทั้งหมดมีทั้งบุคลากรจากแวดวงการศึกษาและคนในชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง (ข้อสังเกต:ประเด็นนี้จะใหญ่เพียงพอที่จะเป็นยุทธศาสตร์การทำงานในระดับภาคเหนือ หรือไม่)
ยุทธศาสตร์การสื่อสาร	บางโหนดไม่ได้กำหนดเป็นภารกิจหลักทำให้ไม่มีใครเป็นเจ้าภาพการทำงานในด้านการสื่อสารกันเองภายใน	- การพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร - พัฒนาเครือข่ายสื่อสารมวลชนท้องถิ่นโดยการทำทำเนียบสื่อสารมวลชนท้องถิ่น เพื่อเชื่อมการทำงาน โดยงานนี้มีฐานที่ สกว.ได้ทำแล้ว - Mapping การสื่อสารเน้นการวิเคราะห์

ยุทธศาสตร์	ข้อจำกัด/จุดติดขัด	แนวทางการเคลื่อนยุทธศาสตร์
		กลุ่มเป้าหมาย กับข้อมูลที่ควรจะสื่อสารไป โดยอาจเป็นประเด็นหนึ่งที่เชื่อมงานให้กับบัณฑิตอาสา - การเพิ่มช่องทางในการสื่อสารระหว่าง ศูนย์ประสานงาน ภาคี อาศัยการขับเคลื่อนงานผ่านเวปไซด์กลาง และราย Node

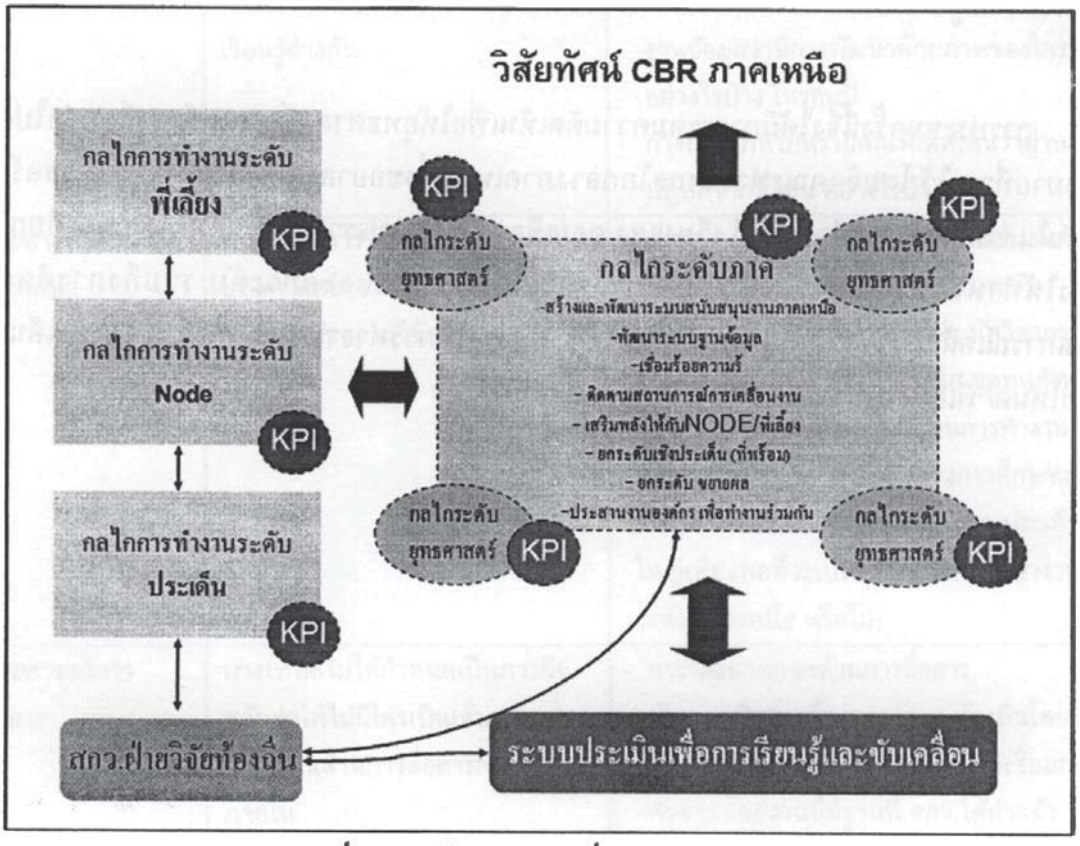
<u>ช่วงที่ 3</u> ช่วงเปลี่ยนผ่าน : การพัฒนายุทธศาสตร์ CBR ภาคเหนือ

ในช่วงกลางปี 2552 เริ่มมีกระแสเรื่องการปรับเปลี่ยนผู้บริหารและการลดลงของงบประมาณ เครือข่ายคนหนุน CBR ภาคเหนือ จึงมีการจัดประชุม RC วันที่ 22 -23 มิถุนายน 2552 ณ โรงแรมศิรินาถการ์เด้นท์ มีประเด็นหลักที่หารือคือ **"การพัฒนายุทธศาสตร์การหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคเหนือ"** จากสถานการณ์ดังกล่าวอาจต้องพิจารณาทิศทางการทำงานต่อไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับประเทศและระดับภาคเนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงของคนดูแลโครงการงานภาคเหนือ สถานการณ์ตอนนั้นอาจารย์นพพรสรุปไว้ว่า *"การเดินต้องวางจังหวะที่เหมาะสม และมีความชัดเจน และต้องมีการใช้ข้อมูลที่เหมาะสม การเคี่ยวข้นให้เห็นรูปธรรมในพื้นที่ : การพัฒนาคนและข้อเสนอโครงการใช้ชัดเจน กับประเด็นว่า ทำอย่างไร เงินน้อย ภาคีอ่อน ควรมีการร่วมคิด แยกทำนำมาสังเคราะห์ร่วม ควรมีการพบเจอแลกเปลี่ยน แล้วกลับไปทำงานของตนเอง แล้วเมื่อมีความสุกงอม ควรนำไปสู่วาระร่วมกัน"*

การประชุมครั้งนี้จึงได้มีการระดมความคิดเห็นเพื่อให้ยุทธศาสตร์ภาคเหนือเคลื่อนต่อไปตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยจัดคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือซึ่งขออาสาสมัครจากทุกยุทธศาสตร์เพื่อทำงานในส่วนกลาง โดยมีคุณอรุณี เวียงแสง คอยเชื่อมงานในภาพรวม กำหนดบทบาทของทีมกลไกกลางให้ทำหน้าที่ในการเชื่อมร้อยความรู้งานวิจัยภาคเหนือและยกระดับ รวมถึงการติดตามสถานการณ์เคลื่อนงานร่วมกับกลไกระดับต่างๆ คือ กลไกการทำงานระดับพื้นที่ ระดับประเด็นและระดับโหนด/ พี่เลี้ยง

แผนภาพที่ 2-3 พัฒนาการคนหนุนวิจัยภาคเหนือช่วงที่ 3 (มิถุนายน 2552 – กันยายน 2553)

แผนภาพที่ 2-4 กลไกการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ภาคเหนือ

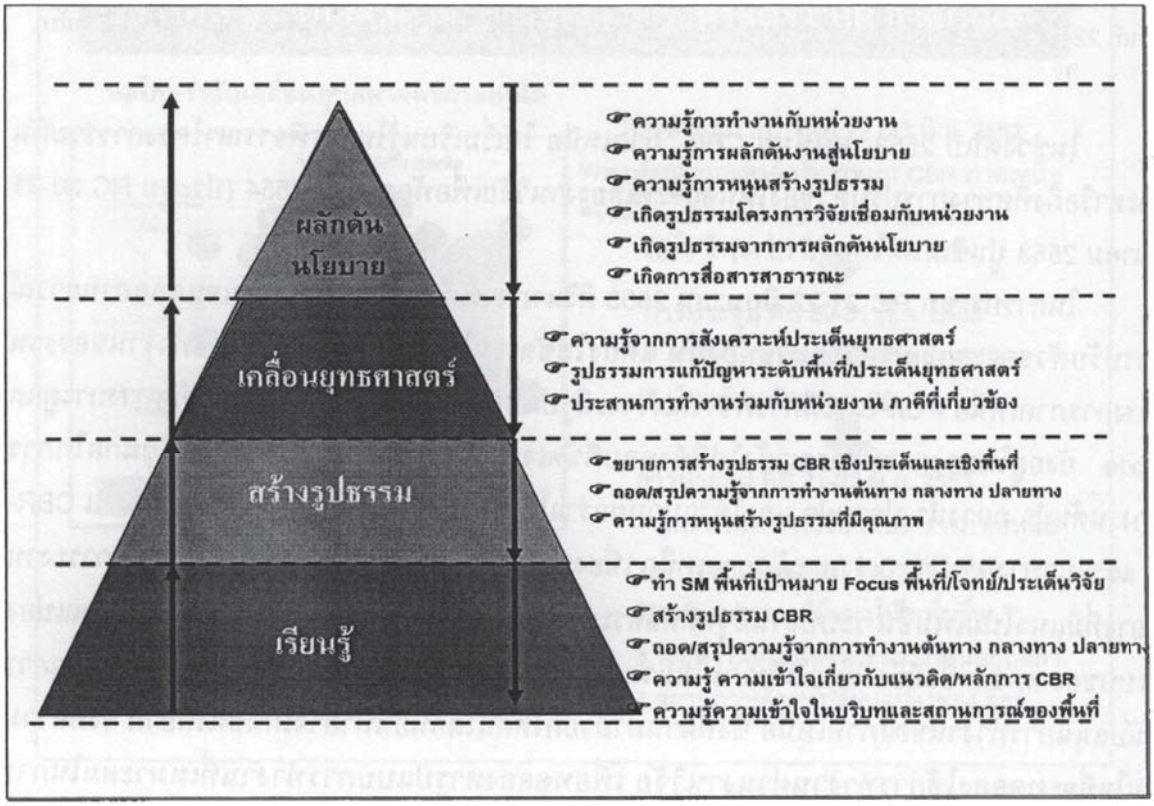
(ข้อมูลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ "การพัฒนายุทธศาสตร์การหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคเหนือ"
วันที่ 22-23 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุมราชาวดี โรงแรม ดิอิมพีเรียลเชียงใหม่รีสอร์ทสปาแอนด์สปอร์ตคลับ)

ในช่วงต้นปี 2553 คนหนุน CBR ภาคเหนือ ได้เริ่มเรียนรู้ในการพิจารณาโครงการร่วมกัน และหารือถึงทิศทางการปรับตัวของโหนดและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปี 2554 (ประชุม RC 30-31 มีนาคม 2553 ปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด)

ในการประชุม RC 21-22 มิถุนายน 2553 ศิรินาถการ์เด้นท์ เริ่มมีความชัดเจนต่อสถานการณ์การปรับตัวของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่ยังไม่ชัดเจนในเรื่องของรูปแบบการทำงานของงานโครงการภาคเหนือ PO/PS จะมีการพิจารณาว่าจะมีรูปแบบการทำงานในลักษณะใด ทิศทางการดูแล Node ยังอยู่ในช่วงการพิจารณายังไม่มีคำตอบที่ชัดเจน ในเวทีนี้ได้มีการถอดบทเรียนกลไกการทำงานต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และได้ร่วมกันยกร่างโครงการวิจัยการศึกษากลไกการจัดงาน CBR-N และแนวทางการทำงานร่วมระดับภาคเหนือ เนื่องจากภาระงานเชิงยุทธศาสตร์ขยับไม่ได้ ภาระงานกลางที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ระบบงานมีจุดติดขัดระหว่างโหนดกับสกว. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงระบบของ สกว. ซึ่งมีข้อเสนอให้หาคนในแวดวงเดิมเข้ามาทำงานส่วนกลางนี้ การพัฒนากลไกการสนับสนุนการทำงานของภาคเหนือ ซึ่งที่ผ่านมาถ้ายกให้คนใดคนอื่นทำอาจเกิดขึ้นได้ยาก จึงมีความสนใจที่จะทดลองใช้การทำงานผ่านงานวิจัย เพื่อทดลองหารูปแบบการทำงานที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนและการปรับตัว โดยคาดหวังให้ 3 ส่วนขับเคลื่อนได้ได้แก่ งานปกติ งานยุทธศาสตร์ และงานกลางที่กำลังจะเข้ามา

ในการประชุม RC เมื่อวันที่ 6-7 กันยายน 2553 ณ โรงแรมศิรินาถการ์เด้นท์ ได้มีการชี้แจงถึงแนวการสนับสนุน Node/พี่เลี้ยง/โครงการวิจัยปี 2554 แนวคิดเดิมคงอยู่ แต่การบริหารจัดการอาจปรับเปลี่ยน ให้มองเรื่องการ Co-funding ให้มากขึ้น มีการหารือการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ "การลดจำนวนลงของNodeและพี่เลี้ยงงานวิจัยในพื้นที่ภาคเหนือกับการทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของพื้นที่" มีการสรุปผลการดำเนินงานปี 2552 และนำเสนอแผนการดำเนินงานปี 2554 ของแต่ละพื้นที่/แลกเปลี่ยน และจัดตั้งทีมกลไกกลางภาคเหนือ

ระดับการทำงานของ Node/ พี่เลี้ยง

แผนภาพที่ 2-5 การพัฒนาและยกระดับการทำงานของคนหนุนวิจัย CBR-N

มีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การเคลื่อนงานและมีการกำหนดผู้รับผิดชอบหลักเชิงประเด็นและกลไกการจัดการทั้งหมดอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกลไกกลางภาคเหนือ โดยมี Theme ภาคเหนือ *"ความมั่นคงด้านอาหาร"*

ตารางที่ 2-2 เปรียบเทียบยุทธศาสตร์ CBR-N เดิม และที่ปรับใหม่ (ปีงบประมาณ 2554-56)

ยุทธศาสตร์เดิม	ยุทธศาสตร์ปรับใหม่
1. ยุทธศาสตร์การยกระดับงานวิจัยให้เกิดคุณค่า และพลัง กลยุทธ์ที่ 1 : การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลยุทธ์ที่ 2 : สังเคราะห์ความรู้+บทเรียน CBR กลยุทธ์ที่ 3 : ยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดพลัง 2. ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเด็นการศึกษา	ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 1. ยุทธศาสตร์ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนและหนี้สิน (คุณกิตติศัพท์ วันทา) 2. ยุทธศาสตร์ประเด็นการศึกษา (รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน) 3. ยุทธศาสตร์ประเด็นการจัดการทรัพยากร (คุณวันเพ็ญ พรินทรากูล) 4. ยุทธศาสตร์ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน (คุณพจนา สวนศรี)

ยุทธศาสตร์เดิม	ยุทธศาสตร์ปรับใหม่
3. ยุทธศาสตร์การสร้าง Movement ทางสังคม 4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคน	<u>ยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ</u> 1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (คุณสุภาพรรณ ไกรฤกษ์) 2. ยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี (คุณภัทรา มาน้อย) 3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง (คุณสุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์) 4. ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง (คุณอนงนาถ ปัญโญใหญ่)

ในวันที่ 9 ตุลาคม 2553 ณ ห้องประชุมสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตัวแทนเครือข่ายคนหนุน CBR ภาคเหนือและกลไกกลางภาคเหนือ ได้พบปะกับ ผอ.บัญชร แก้วส่อง เพื่อหารือถึงความพยายามในการสร้างกลไกกลางที่จะเข้ามาหนุนเสริมการทำงานของโหนดภาคเหนือ และยุทธศาสตร์ภาคเหนือทั้งในเชิงประเด็นและเชิงการบริหารจัดการ

<u>ช่วงที่ 4</u> กลไกการสนับสนุนงาน CBR ภาคเหนือ

เมื่อแนวคิด และแนวทางการเคลื่อนงานของกลไกกลางภาคเหนือเริ่มก่อรูปก่อร่างขึ้น งานกลไกกลางภาคเหนือจึงเริ่มต้นขึ้น ภายใต้ชื่อ**โครงการวิจัย "การศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ"** โดยมีการหารือถึง Theme ภาคเหนือในเรื่องความมั่นคงด้านอาหารและรายละเอียดการทำงานของกลไกภาคเหนือ ทั้งในเรื่องของการบริหารจัดการกลไกภาคเหนือ แนวทางการจัดการโครงการวิจัย โครงการขาขึ้น-ขาลง โดยในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2553 จึงได้เริ่มจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยของภาคเหนือขึ้น รวมถึงได้มีการวางบทบาทผู้รับผิดชอบงานเชิงการบริหารจัดการและงานเชิงประเด็น และวางกรอบ Mapping และแผนการทำงาน ซึ่งรายละเอียดการเคลื่อนงานมีความชัดเจนขึ้นจากการประชุม RC วันที่ 15 – 16 ธันวาคม 2553 ณ โรงแรมอิมพิเรียล เชียงใหม่ รีสอร์ทสปา & สปอร์ตคลับ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีประเด็นหารือถึงแนวทางการดำเนินงานของกลไกภาคเหนือ

- ที่มาของโครงการวิจัยกลไกกลาง CBR ภาคเหนือ และบทบาทการทำงานของกลไกกลางภาคเหนือ
- ทำความเข้าใจ Theme ภาคเหนือ กับการเคลื่อนงาน CBR ภาคเหนือ

- ทิศทางการทำงานของยุทธศาสตร์เชิงประเด็น เพื่อวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์รายประเด็น / โจทย์รายประเด็น และหาแนวทางการดำเนินงานรายประเด็นที่จะทำให้บรรลุได้อย่างไร
- ทิศทางการทำงานของยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

แผนภาพที่ 2-6 การปรับเปลี่ยนการหนุนยุทธศาสตร์ CBR-N

โดยงานกลไกกลางภาคเหนือจะดำเนินการศึกษาทุนเดิมที่สะสมมาในช่วง 10 ปี (ปี 2542-51) ทั้งด้านความรู้ คนรู้ พื้นที่รูปธรรม แหล่งเรียนรู้ ฯลฯ โดยจัดทำ Mapping ระบบฐานข้อมูลระดับ Node / กลไก การเชื่อมโยงระดับภาคของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ถอดบทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุน CBR ภาคเหนือ พัฒนากลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม และเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

แผนภาพที่ 2-7 ช่วงที่ 4 กลไกการสนับสนุนงาน CBR-N ผ่านโครงการวิจัยช่วงปีงบประมาณ 2554

การกำหนดยุทธศาสตร์การเคลื่อนงาน CBR-N ปี 2554-56

Theme "ความมั่นคงด้านอาหาร" มีที่มาตั้งแต่การสังเคราะห์งานภาคเหนือเพื่อนำเสนองาน 10 ปี ของ CBR โดยมีการรีวิวเอกสาร และทบทวนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ ทบทวนผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและหา Theme หลัก ของงาน 10 ปี CBR เหนือ จึงได้ว่า "การจัดการทรัพยากรในภาวะวิกฤต อาหาร พลังงานและโลกร้อน"

และในช่วงต้นปีงบประมาณ 2554 ทีมเหนือได้พยายามค้นหา Theme ร่วมในการทำยุทธศาสตร์ภาคเหนือ ในช่วง 3 ปี (ปี 2554-56) โดยยังคงอันเดิมเมื่อ 10 ปีที่แล้วไว้ แต่ให้หาประเด็นร่วมใหม่ จาก 4 ประเด็นหลัก คือ การจัดการทรัพยากร การศึกษา CBT เกษตรยั่งยืนและหนี้สิน พบว่า ประเด็นความมั่นคงทางอาหารถูกพูดถึงมากที่สุด ก็เลยลองเอาประเด็นนี้ออกมาคลี่ดู

อยากให้เกิดความมั่นคงทางอาหารหรือพื้นที่รูปธรรมในระดับต่าง ๆ ที่เป็นผลจากทั้งที่ผ่านจากงานวิจัยและงานพัฒนา กลับมาดูองค์ประกอบเรื่องความมั่นคงทางอาหาร โดย

ระดับที่ 1 จะเป็นเรื่องการได้มาซึ่งอาหาร (Availability) ซึ่งมาจาก 4 แหล่ง หรือฐาน เพื่อให้ทุกคนได้เห็นภาพ ได้แก่

- ฐานการผลิต สามารถปลูก หรือเลี้ยงพืชและสัตว์อาหารได้ด้วยตนเอง
- ฐานเศรษฐกิจ สามารถหาซื้ออาหารได้ (มีเงินซื้อ มีแหล่งซื้อ)
- ฐานทรัพยากร สามารถเก็บหาอาหารตามธรรมชาติได้ จากป่า จากแม่น้ำ จากดิน

- ฐานวัฒนธรรม มีการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันอาหาร เป็นความมั่นคงในระดับชุมชน

สรุปคือ ผลิตได้ หาได้ มีแลกเปลี่ยน/ แบ่งปันได้ และหาซื้อได้ โดยจะดูที่ความพอเพียงต่อความต้องการบริโภคในครัวเรือน เป็นสำคัญ และการมีสำรองอาหารเพื่ออนาคตร่วมด้วย

ระดับที่ 2 คือ คุณภาพของอาหาร (Quality) อาจดูที่ความหลากหลาย ดูโภชนาการ ดูความปลอดภัย ดูระบบการผลิตที่สอดคล้อง ความรู้ในการเลือกซื้อ การผลิตอาหาร หรือบริโภค ฯลฯ

ระดับที่ 3-4 เป็นเรื่องของความเสี่ยง และการสนับสนุน (Risk and Support)

หัวใจ คือ การได้มาและคุณภาพ ส่วนปัจจัยอื่นๆ จะมาสนับสนุน ได้แก่ ปัจจัยภายนอก เช่น ด้านนโยบาย มาตรการต่างๆ อีกส่วน คือ ความเสี่ยงจากสภาพแวดล้อมและระบบการบริโภค

ในประเทศไทยระบบการตัดสินใจด้านอาหารอยู่ที่ภาครัฐและธุรกิจรายใหญ่ เช่น บริษัท CP ผู้ค้ารายย่อยเริ่มอยู่ไม่ได้ มีการตั้งกรรมการนโยบายด้านอาหารโดยไม่มีตัวแทนของเกษตรกรและภาคประชาชนอยู่เลย ดังนั้น ทาง สช. จึงได้มีการวิจัยตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารในบริบทของสังคมไทยขึ้น ที่เป็นข้อสรุปจากเวทีสมัชชาปี 2551 เพื่อเตรียมจัดทำนโยบายสาธารณะเรื่องตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหารขึ้น และจะนำเสนอในเดือนธันวาคม 2553

ในภาคเหนือทีมหลักที่ร่วมในการวิจัย มี อ.พฤกษ์ ที่ MCC, CMU และโหนดแม่ฮ่องสอน (ทำ 4 หมู่บ้าน) งานนี้คืออยากให้ชาวบ้านรู้เท่าทันเพื่อสร้างกลไกการจัดการร่วมกัน และสร้างภูมิคุ้มกัน เพราะเรามีความเสี่ยงด้านอาหารสูง ในภาพใหญ่สถิติของคนเป็นเกษตรกรลดลง แต่คนเป็นหนี้สินเพิ่มมากขึ้น และชาวบ้านไม่สามารถอยู่ได้ด้วยการเกษตรอย่างเดียว มีภาวะเสี่ยงหลายอย่าง ซึ่งจะเชื่อมโยงจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสิบปีที่ผ่านมา ที่เป็นวิจัยทางเลือก ที่เน้นการแก้ปัญหาที่ต้นตอ สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นเรื่องทวนกระแสสังคมทั้งสิ้น จึงเป็นเรื่องยากมาก

ที่ผ่านมาแต่ละโหนดก็มียุทธศาสตร์ของตนเอง และยังไม่มีประเด็นร่วมที่ชัดเจน งานนี้จึงมีโจทย์ร่วมกัน เพื่อเชื่อมงานกับเครือข่าย และสร้างรูปธรรมในพื้นที่ ทุกประเด็นสามารถเชื่อมสู่ความมั่นคงทางอาหารได้หมด แต่จะเชื่อมในส่วนไหน อาจดึงบางพื้นที่ออกมาสกัดความรู้แล้วต่อยอด ก็จะสามารถสร้างพื้นที่รูปธรรม ได้ Theme งาน CBR ภาคเหนือ "ความมั่นคงทางอาหาร Food Security" ดังภาพ

หลักคิดในประเด็นความมั่นคงด้านอาหาร

นอกจากประเด็นความเพียงพอ และความปลอดภัย แล้ว ต้องดูมิติเรื่อง อำนาจในการจัดการอาหารได้ในบางระดับ เพราะความมั่นคงทางอาหารถ้าขาดจริยธรรมทางอาหาร ก็ไม่สามารถจัดการอาหารอย่างยั่งยืนได้ องค์ประกอบในการจัดการอาหาร ได้แก่

หนึ่ง ต้องมองอาหารให้ครบ ไม่อย่างนั้นความมั่นคงทางอาหารจะตกไปอยู่ที่บริษัทขนาดใหญ่ เช่น CP บริษัทเดียวสามารถผลิตอาหารเลี้ยงคนทั้งประเทศได้ อย่างนี้ไม่ถือว่ามั่นคง เพราะเกิดการผูกขาด หากบริษัทขาดจริยธรรม อาจสร้างการขูดรีด ดังนั้นหากจะให้มั่นคงต้องกระจายฐานการผลิต หรือระบบการตัดสินใจสู่คนเล็กคนน้อยร่วมด้วย

สอง มิติของอาหาร ที่ผ่านมาและเป็นอยู่ อาหารทำให้เป็นเพียงโภชนาการ แต่งานวิจัยในพื้นที่น่าจะแสดงให้เห็นคุณค่าอาหารในเชิงอื่น เช่น อาหารเป็นเภสัช เป็นพิธีกรรม เป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีพระดูแล มีบาปมีบุญ มีอำนาจทางการเมืองซ่อนเร้นอยู่ ก็จะสามารถหาองค์รวมของความเป็นอาหารได้ ต้องค้นหาให้เจอสิ่งเหล่านี้ที่ซ่อนอยู่ในจิตเดิมแท้ที่มีสิ่งเหล่านี้อยู่ จะทำให้เห็นภาพที่กว้างขึ้น

เพื่อให้เห็นองค์ประกอบของหัวข้อย่อย ในระดับต่าง ๆ ของความมั่นคงด้านอาหาร สามารถศึกษา "ตัวแปร" ที่เป็นส่วนสำคัญ ในการเชื่อมโยงเรื่องราว หรือประเด็นต่าง ๆ 4 ประเด็น (เกษตรยั่งยืน CBT การศึกษา และการจัดการทรัพยากร) กับเรื่องความมั่นคงด้านด้านอาหาร ที่พบว่าสามารถเชื่อมร้อยได้โดยง่าย ดังแผนภาพที่ 1-5

ส่วนที่ 3
วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานของโครงการวิจัยการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปีที่ 1 เป็นการทดลองหารูปแบบกลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถตอบโจทย์ในเชิงภาพรวมได้อย่างมีทิศทาง โดยมีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตเนื้อหา

หลักการในการทำงานของกลไกกลางภาคเหนือ ได้แก่

1) ทำภารกิจเหนือโหนด เป็นหลัก เช่น กำหนดทิศทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับภาค กำหนด Theme ยุทธศาสตร์ แผนงานขับเคลื่อน โดยการมีส่วนร่วมของโหนดและพี่เลี้ยง รวมถึงภาคีร่วมมือที่เกี่ยวข้อง

2) มีเป้าหมายพัฒนากลไกสนับสนุน CBR ให้สามารถจัดการตนเองเบ็ดเสร็จที่กลไกภาค โดยให้ครอบคลุมกระบวนการสนับสนุน ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ รวมถึงให้สามารถตอบปัญหาสังคมภาคเหนือให้มากขึ้น

3) เน้นงานจัดการความรู้ ร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาคีตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ

4) พัฒนาตนเองสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (เรียนรู้-ยกระดับ-ปรับตัว)ของผู้เกี่ยวข้องในกลไก CBR เหนือ ทุกระดับ

5) มีหลักการทำงานโดยเน้นกระบวนการการระเบิดจากภายใน (Inside Out) ผ่านทุนเดิมก่อนนำความรู้ ทุนจากภายนอกมาเติมเต็ม โดยการสำรวจทุน จากทุนที่มีอยู่ ที่เกิดจากการทำงานของโหนด พี่เลี้ยง และเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายใต้ขอบเขตเนื้อหาในการดำเนินงาน ได้แก่

- ยุทธศาสตร์และกลไกการดำเนินงานของทุกกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- บทเรียนการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- บทเรียนการดำเนินงานของกลไกการสนับสนุนของ เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
- ระบบฐานข้อมูล โครงการวิจัย ความรู้ คน เครือข่ายและภาคีความร่วมมือของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ?

- กลไกการขับเคลื่อนงานทางสังคมของหน่วยงานอื่นๆ
- การยกระดับ CBR ในเชิงประเด็น
- การสร้างและขยายเครือข่ายที่เป็นขุมพลังของ CBR ภาคเหนือ

3.1.2 ขอบเขตพื้นที่/ ประชากร

- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง "สถาบันนวัตกรรมกระบวนการเรียนรู้ชุมชน"
- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำพูน (สถาบันวิจัยหริภุญชัย)
- มูลนิธิสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- พี่เลี้ยงงานวิจัยอำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ อำเภอแม่ทะ (แสนผะหญา จังหวัดลำปาง)
- พี่เลี้ยงงานวิจัยอำเภอบ่อเกลือ อำเภอท่าวังผา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
- พี่เลี้ยงประเด็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง

3.1.3 ขอบเขตระยะเวลา

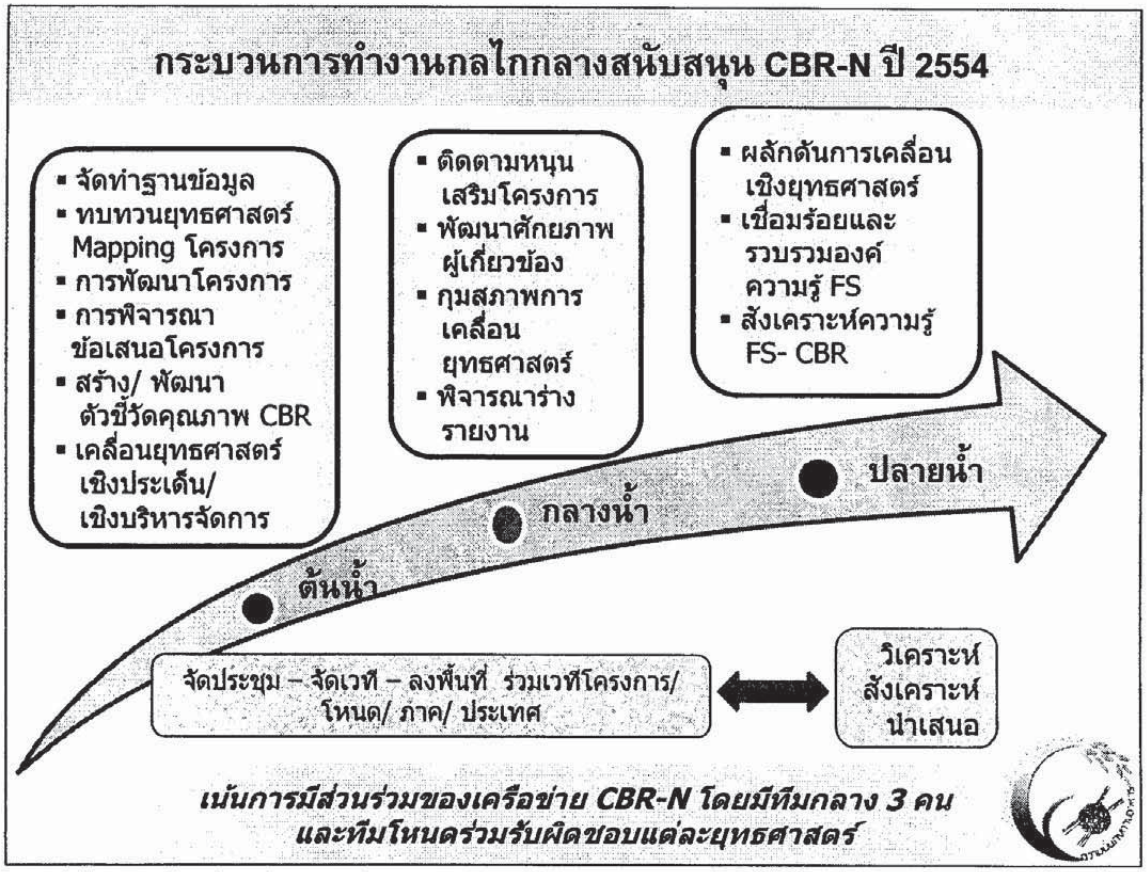
ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2553 ถึง วันที่ 30 กันยายน 2554 รวมระยะเวลา 11 เดือน
ระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2554 ถึง 30 เมษายน 2554 (5 เดือน)
ระยะที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2554 ถึง 30 กันยายน 2554 (6 เดือน)

3.2 กระบวนการวิจัย

กระบวนการทำงานออกแบบตาม "กระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" โดยแบ่งการสนับสนุน เป็น 3 ระยะ หรือที่เรียกว่า ช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยถือเอาภารกิจ ที่โหนดและพี่เลี้ยง และฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องปฏิบัติ ได้แก่

ภารกิจหลัก ตามตัวชี้วัด ได้แก่ การพัฒนาโครงการ การติดตามโครงการ การนำเสนอผลงานวิจัย (ปิดโครงการ) ยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ และการใช้ประโยชน์งานวิจัย

ภารกิจ Theme ซึ่งเป็นงานในระดับภาค เช่น ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น การพัฒนายกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นต้น รายละเอียดของกระบวนการ ดังภาพที่ 3-2

แผนภาพที่ 3-2 กระบวนการทำงานของกลไกกลางสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554

แผนการดำเนินงาน

1. ประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษา เวทีกำหนดกรอบ ประเด็นการทำ Mapping CBR ภาคเหนือ
2. ทบทวนทุนเดิมและฐานข้อมูล (Mapping)
    1.1 ปัญหาสถานการณ์พื้นที่ (Node ภาคเหนือ และ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)
    1.2 ความรู้
    1.3 คน/ เครือข่าย
    1.4 โครงการวิจัย
    1.5 ภาคี/ความร่วมมือ เช่น การปฏิรูปประเทศไทย สช. มูลนิธิ SA และหน่วยงานอื่นๆ
    1.6 ผู้ใช้ประโยชน์
3. ถอดบทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
4. จัดประชุมเพื่อกำหนดประเด็นเคลื่อนภายใต้ ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ทำความเข้าใจและอธิบายบทบาท CBR ในกระบวนการเคลื่อนงาน (จุดเด่นของ CBR ที่คนอื่นไม่มี) เช่น

รูปธรรมที่ชัดเจน ใช้ข้อมูลความรู้ที่ชุมชนเป็นฐาน การใช้ชุมชนเป็นตัวเคลื่อน (การมีส่วนร่วม)

5. จัดประชุมเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ต้นทุนและบทเรียนทั้งหมด
6. เติมความรู้เรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหารให้กับเครือข่ายคนหนุนวิจัยภาคเหนือ
7. กิจกรรมสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัย
8. เวทีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2 เดือน/ครั้ง
9. เวทีพิจารณาโครงการวิจัยและพิจารณารายงานการวิจัย
10. กิจกรรมพัฒนาศักยภาพเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
11. จัดประชุมเชื่อมร้อยยุทธศาสตร์เชิงประเด็นกับการเชื่อมร้อย Theme ภาคเหนือ
12. จัดประชุมออกแบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ
13. กำหนดรูปแบบ กลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม
14. ทดลองปฏิบัติการ
15. จัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

<u>รายละเอียดของการดำเนินกิจกรรม</u>

กิจกรรมในโครงการส่วนใหญ่จะเป็นการจัดเวทีที่หลากหลาย รวมทั้งสิ้น 44 ครั้ง จะเป็นกิจกรรมในยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการมากที่สุด ส่วนกิจกรรมในยุทธศาสตร์เชิงประเด็นจะทำผ่านเวที RC และหารือในเวทีประชุมกลไกกลางเป็นหลัก กิจกรรมโดยสรุปมีดังนี้

1) เวทีคนหนุนวิจัยภาค (โหนดและพี่เลี้ยง) จำนวน 4 ครั้ง และประเทศ 1 ครั้ง

2) เวทีพิจารณาโครงการ จำนวน 14 ครั้ง

3) เวทีประชุมทีมวิจัย จำนวน 9 ครั้ง

4) กิจกรรมติดตามหนุนเสริมงานโครงการวิจัย/ โหนดและพี่เลี้ยง โดยร่วมในกิจกรรมโครงการวิจัย การพัฒนาโครงการและการนำเสนอผลงาน จำนวน 7 ครั้ง

5) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย จำนวน 8 ครั้ง

รายละเอียดและสาระสำคัญในแต่ละกิจกรรมนำเสนอในภาคผนวก 1

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินงานของกลไกกลางภาคเหนือ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นชุดข้อมูลสำหรับการหนุนเสริมเครือข่ายโหนด/พี่เลี้ยง และพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตอบโจทย์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ทั้งนี้สามารถจำแนกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ทบทวนข้อมูลมือสองจากการดำเนินงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือที่ผ่านมา และฐานข้อมูลโครงการวิจัยภาคเหนือทั้งหมด โดยอ้างอิงข้อมูลจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ รวมถึงการทบทวนแนวคิดในการดำเนินงาน

ส่วนที่ 2 จัดทำฐานข้อมูลการพัฒนาโครงการวิจัย ในรูปแบบของไฟล์ Excel และ Word ซึ่งกลไกกลางได้ออกแบบการเก็บรวบรวมพัฒนาของโครงการวิจัยตั้งแต่การเข้าพิจารณา จนถึงการดำเนินการออกสัญญาจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในการพัฒนากลไกงานต้นน้ำในส่วนของการพัฒนาโครงการวิจัย ทั้งนี้มีฐานข้อมูล 4 ชุด ได้แก่

1. ฐานข้อมูลประวัติการพัฒนาโครงการ
2. ฐานข้อมูลประมวลผลการพิจารณาข้อเสนอโครงการ
3. ฐานข้อมูลข้อเสนอโครงการ
4. ฐานข้อมูลผู้เข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการ

ส่วนที่ 3 การบันทึกรายงานการประชุมต่างๆ ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และการดำเนินงานของยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการและเชิงประเด็นทั้งหมด เพื่อนำเป็นข้อมูลในการหารือและดำเนินงานต่อเนื่อง

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานของกลไกกลางภาคเหนือ มีหลักการทำงานเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายของกลไกกลางภาคเหนือ โดยกระบวนการทำงานเป็นการทดลองการพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ มีเป้าหมายพัฒนากลไกสนับสนุน CBR ให้สามารถจัดการตนเองเบ็ดเสร็จที่กลไกภาค โดยให้ครอบคลุมกระบวนการสนับสนุน ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ รวมถึงให้สามารถตอบปัญหาสังคมภาคเหนือให้มากขึ้น ทั้งนี้ มีการทบทวนการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2550 – 2554 นำบทเรียน ข้อติดขัด และแผนงานเดิม มาวิเคราะห์และหาแนวทางการขยับต่อ รวมถึงการวิเคราะห์ทุนเดิมของโหนด/พี่เลี้ยง จากทุนที่มีอยู่ ที่เกิดจากการทำงานของโหนด/พี่เลี้ยง นำไปสู่การทำภารกิจเหนือโหนด เป็นหลัก เช่น กำหนดทิศทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับภาค กำหนด Theme ยุทธศาสตร์ แผนงานขับเคลื่อน โดยการมีส่วนร่วมของโหนดและพี่เลี้ยง รวมถึงภาคีร่วมมือที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง เน้นการพัฒนาทักษะ ความรู้เพื่อเอื้อต่อการทำงานของผู้เกี่ยวข้อง ให้สามารถหนุนเสริมงานวิจัยที่มีคุณภาพได้ภายใต้ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยที่เครือข่ายโหนด/พี่เลี้ยงได้ร่วมกับออกแบบขึ้น โดยในการเคลื่อนงานได้มีการเชื่อมโยงการทำงานกับหน่วยงานภาคีทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่สนใจเรียนรู้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นอีกก้าวของการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมียุทธศาสตร์การสื่อสารสังคม ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารงานภาคเหนือสู่สาธารณะ รวมทั้งการสื่อสารภายในเครือข่ายภาคเหนือด้วย ทั้งนี้ ต้องมีฐานงานยุทธศาสตร์เชิงประเด็นการศึกษา การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน และเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มีความชัดเจนของพื้นที่รูปธรรมที่เกิดขึ้น

กลไกกลาง ต้องวิเคราะห์สถานการณ์เคลื่อนงานภาคเหนือ และการเคลื่อนงานของโหนด/พี่เลี้ยง เพื่อหนุนเสริมการเคลื่อนงานของโหนดตามความเหมาะสม ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การจัดการความรู้ร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาคีตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ จนสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (เรียนรู้-ยกระดับ-ปรับตัว) ของผู้เกี่ยวข้องในกลไก CBR เหนือ ทุกระดับ และ สามารถตอบโจทย์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือภายใต้ Theme ความมั่นคงทางอาหารบนฐานนิเวศวัฒนธรรมของภาคเหนือ ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์องความรู้จากพื้นที่รูปธรรมที่เกิดขึ้นได้

ส่วนที่ 4
ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ

4.1 ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์คุณภาพงานวิจัย

ยุทธศาสตร์คุณภาพงานวิจัยนั้นจะพิจารณาตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำของกระบวนวิจัยเพื่อท้องถิ่น มองหลายระดับตั้งแต่โครงการวิจัยและการหนุนเสริมของโหนด/ พี่เลี้ยง รวมถึงการทำงานร่วมกับภาคี ยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและเชิงบริหารจัดการล้วนต้องมุ่งเน้นสู่คำว่า "คุณภาพงานวิจัย" ทั้งสิ้น โดยต้องมีการพิจารณาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เห็นภาพความเชื่อมโยงของแต่ละยุทธศาสตร์เพิ่มขึ้น โดยใช้ Theme ความมั่นคงทางอาหารเป็นจุดเชื่อมร้อย หากสามารถบรรลุคุณภาพงานวิจัยได้ ทั้งระดับโครงการ และระดับเหนือโครงการ ในเบื้องต้นจึงได้มีการวางกรอบในการทำงานเพื่อกำหนดเป็นทิศทางและบทบาทของกลไกกลางภาคเหนือ เพื่อเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมายตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

ตารางที่ 4-1 กรอบการดำเนินงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

ระดับ	การดำเนินงาน	หมายเหตุ/ การดำเนินงานเพิ่มเติม
ต้นน้ำ	▪ การจัดทำฐานข้อมูล ▪ การวิเคราะห์ข้อมูล ต้นทุน บทเรียน ▪ การพัฒนาโครงการ ▪ การพิจารณาข้อเสนอโครงการ ▪ การสร้าง/พัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพเคลื่อนยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ	▪ พัฒนากรอบการพิจารณาโครงการ ▪ ฐานข้อมูลการพัฒนาโครงการ - เส้นทาง/ ระยะเวลา - ผู้เข้าร่วมพัฒนาโครงการ - ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงประเด็น/เชิงกระบวนการ CBR
กลางน้ำ	▪ ติดตามหนุนเสริมโครงการ ▪ พัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ▪ กุมสภาพการเคลื่อนยุทธศาสตร์ ▪ พิจารณา (ร่าง)รายงานร่วมกับบางโหนด	- จะมีกระบวนการ/ วิธีการอย่างไร โดยอาจแบ่งเป็น 2 ส่วน แบบชาวบ้านและแบบนักวิชาการ โดยทบทวนการทำงานที่ผ่าน
ปลายน้ำ	▪ การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) เริ่มปีงบประมาณ 2555 ▪ ผลักดันการเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์ ▪ เชื่อมร้อยและรวบรวมองค์ความรู้ FS ▪ สังเคราะห์ความรู้ FS - CBR เชิงประเด็น	- การนำเสนอผลงานโครงการและการขยายผลต่อหน่วยงานอาจให้เป็นหน้าที่ของยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน

ช่วงต้นน้ำ

1) ถอดบทเรียนก่อนการหนุนผ่านกลไกภาคเหนือ (ช่วงปี 2553)

จากการดำเนินงานสร้างการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของโหนด/ พี่เลี้ยงในช่วงที่ผ่านมา พบสถานการณ์ปัญหาการทำงานทั้งในช่วงของงานต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ โดยจากการประชุมคนหนุนวิจัยภาคเหนือเมื่อวันที่ 15-16 ธันวาคม 2553 ที่ผ่านมา ได้สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังตารางที่ 4-2

ตารางที่ 4-2 ประมวลสถานการณ์/ปัญหา และข้อเสนอแนะต่อการหนุนวิจัย CBR-N

การดำเนินงาน	สถานการณ์/ปัญหา	ข้อเสนอแนะ
ต้นน้ำ	ระดับพื้นที่ ความล่าช้าในกระบวนการการพัฒนาโจทย์ - ใช้เวลานาน ในการหาตัวจริง เสียงจริง - รูปแบบการเชื่อมงานส่งผลให้ใช้เวลาปรับความเข้าใจนาน - เกิดความเหลื่อมล้ำของการใช้งบประมาณกรณีการ Co-funding	-พัฒนาระบบกลไกที่จะมาทำงานร่วมกัน เพื่อการแก้ไขปัญหา เพื่อจัดหน้าที่ร่วมกันให้ชัดเจน ระหว่าง Node กับ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
กลางน้ำ	ระดับพี่เลี้ยง - ความเข้าใจต่อแนวทางการยกระดับ - กลไกการทำงาน 2 ส่วน 1 งาน คือ กลไกเครือข่าย และกลไกเฉพาะกรณีเวทีผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อให้เกิดความล่าช้าและมีข้อจำกัด จากการที่ต้องส่งข้อเสนอไปมาหลายครั้ง และมีสถานการณ์การปรับเปลี่ยนโจทย์ของพื้นที่ - ความล่าช้าในการส่งข้อเสนอแนะ เพื่อการปรับแก้	
ปลายน้ำ - การเขียนรายงาน	- ความล่าช้าของการทำงาน จากพื้นที่ Node และ สกว.ซึ่งส่งผลกระทบถึงกัน - การให้ความเห็นโครงการช้า ไม่ครอบคลุม	- การปรับบทบาทการทำงานร่วมกันระหว่างNode และ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น - การปรับการทำงานที่สมบูรณ์มากที่สุดภายใต้เงื่อนไขโหนด

การดำเนินงาน	สถานการณ์/ปัญหา	ข้อเสนอแนะ
		- การพัฒนากลไกหนุนช่วยในการพิจารณารายงานวิจัย
- การสื่อสารงานวิจัย	- การสื่อสารงานในระดับพื้นที่Node มีข้อจำกัดเพราะเจ้าหน้าที่มีภาระงาน ทำให้ทำได้ไม่เต็มที่ - ขาดความรู้ ทักษะ ในการผลิตสื่อ - ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการทำงานด้านสื่อ - การสื่อสารในระดับพื้นที่เช่นหน่วยงานทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร เพราะขาดประสบการณ์	- การพัฒนาทีมกลไกกลางที่อาจจะพัฒนาจากทีมสื่อหรืออาจจะแสวงหาเพื่อนมาดำเนินการเรื่องนี้โดยเฉพาะ - การพัฒนาสื่อกลางเช่น website ให้มารองรับการทำงานให้ได้อย่างแท้จริง

<u>ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน</u>

■ การทำงานที่ผ่านมามีจุดอ่อนการทำงานในระดับภาค คือ การให้น้ำหนักกับการจัดการระดับโครงการมาก แต่ขาดการวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก เหมือนประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน และท่องเที่ยว ดังนั้น ต้องพิจารณากับการให้น้ำหนักว่าจะเป็นเรื่องของโครงการ หรือ เรื่องอื่นๆ โดยมีการถ่ายโอนน้ำหนักจากภาคมาสู่ส่วนอื่นหรือไม่ ดังนั้นการกำหนดกลไกกลางเข้ามาน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการเข้ามาช่วยคลี่คลายประเด็นนี้มากขึ้น

■ การแจ้งข้อมูลสถานการณ์การทำงานของแต่ละ Node ให้แต่ละหน่วยรับทราบ น่าจะช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพได้ดียิ่งขึ้น

■ การทำงานมีทั้งในเรื่องของภาระงานปกติ และ การทำงานรับใช้เชิงสังคม (เชิงรุก) ต้องมีการวิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์ และประเด็นที่ต้องใช้เป็นตัวกำหนดในการขับเคลื่อน แล้วจึงใช้กระบวนการทำงานของยุทธศาสตร์ต่างๆ เข้ามาทำงานต่อเนื่อง และอาจต้องมองให้ถึงการทำงานในเชิงประเด็น ว่าถูกจัดการอยู่อย่างไร และต้องมีการขับเคลื่อนแบบไหน อย่างไร ผลที่เกิดขึ้นน่าจะได้ทั้งรูปแบบการทำงาน และมีการยกระดับการทำงานในเชิงโจทย์วิจัย รวมทั้งเห็นภาคีเครือข่ายมากขึ้น

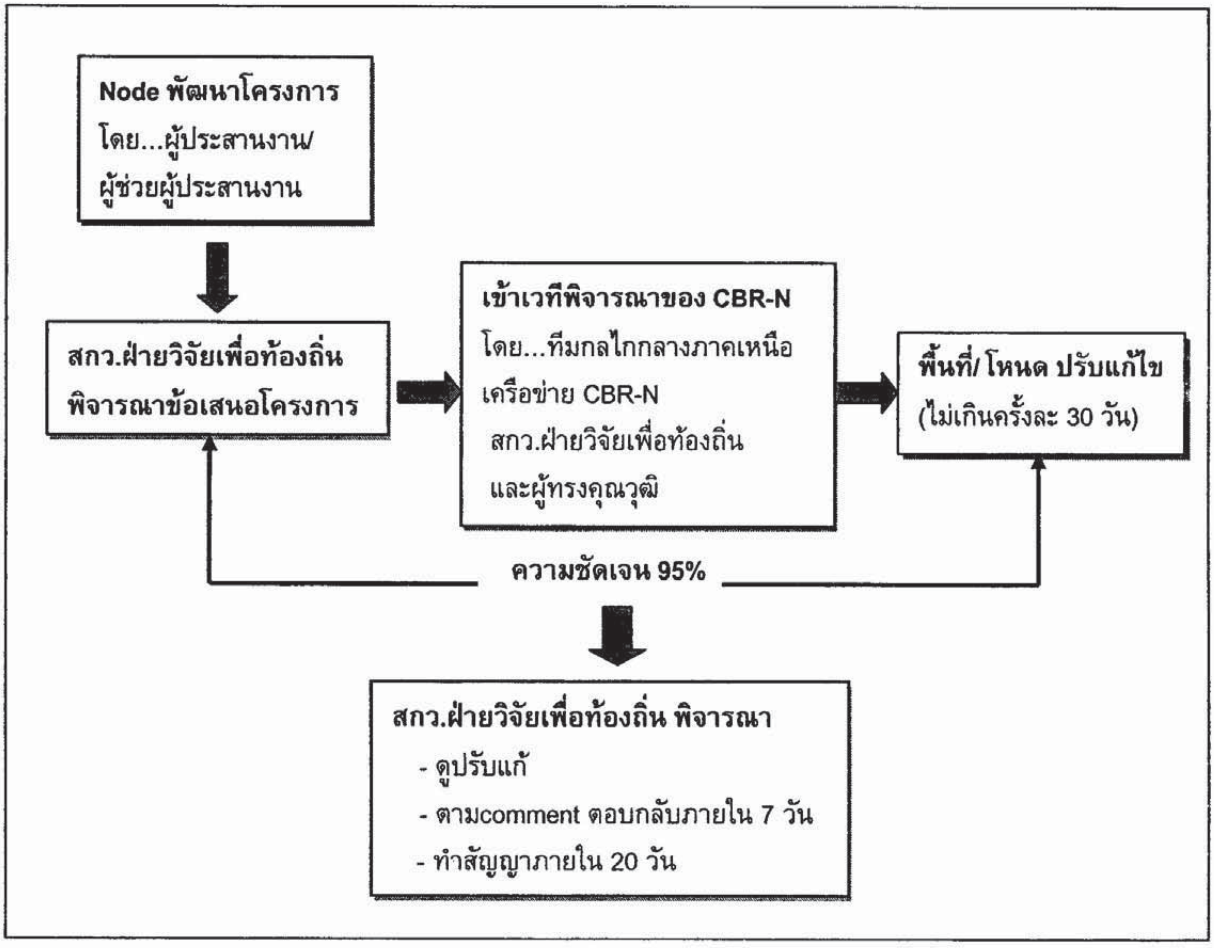
■ การเกิดกลไกกลางจำเป็นต้องมองให้เห็นถึงความคาดหวังร่วมกัน เพราะงานเป็นของทุกคน ซึ่งบางครั้งจะถูกการฝากภาระงานสูงเกินไป ดังนั้นต้องขีดวงของกลไกให้ชัดเจน ว่าขนาดไหนถึงจะทำได้จริง และ ชี้ให้ชัดว่าอะไรควรเป็นสิ่งที่จะทำ หรือ สิ่งที่ไม่ควรทำ ซึ่งมองเห็น 3 ลักษณะ คือ งานที่ไม่ต้องทำเองแต่แค่กำกับให้งานเป็นไปได้ งานพื้นฐานเช่นการขึ้นโครงการ และกรณีงานเชิงประเด็น ต้องเล่นเองหรือไม่อย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องกำหนดร่วมกัน การมีอยู่ของกลไกอาจจะมองมากกว่าการทำงานร่วมกับ สกว.ได้ โดยอาจมองเชื่อมไปถึงส่วนอื่นหรือหน่วยงานอื่น เนื่องจากสถานการณ์ที่ไม่ได้คงที่ของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

■ การทำงานครั้งนี้ถ้าได้ผลอาจจะเป็นโมเดลที่อาจเป็นแนวทางให้กับภาคอื่นๆ ในการปรับตัวได้ แต่ต้องมีการทบทวนสถานการณ์ปัญหาที่ผ่านมา โดยพบว่ามีทั้งปัญหาเดิมที่เคยเกิดขึ้น เช่น ความล่าช้าของโครงการ คุณภาพของโครงการ หากการทำงานครั้งนี้ สามารถสร้างรูปแบบการทำงานที่ลดข้อจำกัดเหล่านี้ได้ น่าจะสร้างอำนาจการต่อรองให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ งานยังจะสามารถล้อไปกับภาพใหญ่ของการทำงานระดับประเทศได้

2) การพิจารณาข้อเสนอโครงการ

2.1) เส้นทางการพัฒนาโครงการวิจัย

ในช่วงเริ่มดำเนินงานพิจารณาข้อเสนอโครงการนั้น ทางโหนด/พี่เลี้ยง ทีมกลไกกลาง และ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ทบทวนเส้นทางการพัฒนาโครงการวิจัยร่วมกัน เพื่อให้เห็นกระบวนการภาพรวมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้ได้เส้นทางการพัฒนาโครงการวิจัยภาคเหนือ ที่จะทดลองใช้ในปีงบประมาณ 2554 (ตุลาคม 2553-กันยายน 2554) ดังแผนภาพที่ 4-1

แผนภาพที่ 4-1 เส้นทางการพัฒนาโครงการวิจัย CBR-N ที่จะทดลองใช้ในปีงบประมาณ 2554

2.2) กระบวนการ/ วิธีการพิจารณาข้อเสนอโครงการ

กลไกกลางภาคเหนือได้เริ่มดำเนินการจัดเวทีพิจารณาโครงการตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2553 ซึ่งได้จัดไปแล้วทั้งหมด 14 ครั้ง เฉลี่ยเดือนละ 2 ครั้ง โดยมีองค์ประกอบผู้เข้าร่วมเวที ได้แก่ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทีมกลไกภาคเหนือ โหนด/ พี่เลี้ยง ว่าที่นักวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีกระบวนการนัดหมายกำหนดวันพิจารณาโครงการร่วมกันของเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ โดยกระบวนการแบ่งได้ 3 ช่วง ได้แก่

<u>ช่วงที่ 1</u> การเตรียมพร้อม

- ทีมกลไกกลางจะประสานไปยังโหนด/ พี่เลี้ยงแจ้งกำหนดการและระยะเวลาในการส่งข้อเสนอโครงการ โดยจะทำการสอบถามเบื้องต้นว่ามีประเด็นใดที่จะเข้าพิจารณา เพื่อประโยชน์ต่อการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ
- ทีมกลไกกลางประสานผู้ทรงคุณวุฒิเชิงประเด็นและเชิงกระบวนการ CBR
- ทีมกลไกกลางจัดทำกำหนดการและรวบรวมข้อเสนอโครงการจัดส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิและเครือข่ายโหนด/ พี่เลี้ยง ได้ศึกษาก่อนวันพิจารณาโครงการ 7 วัน

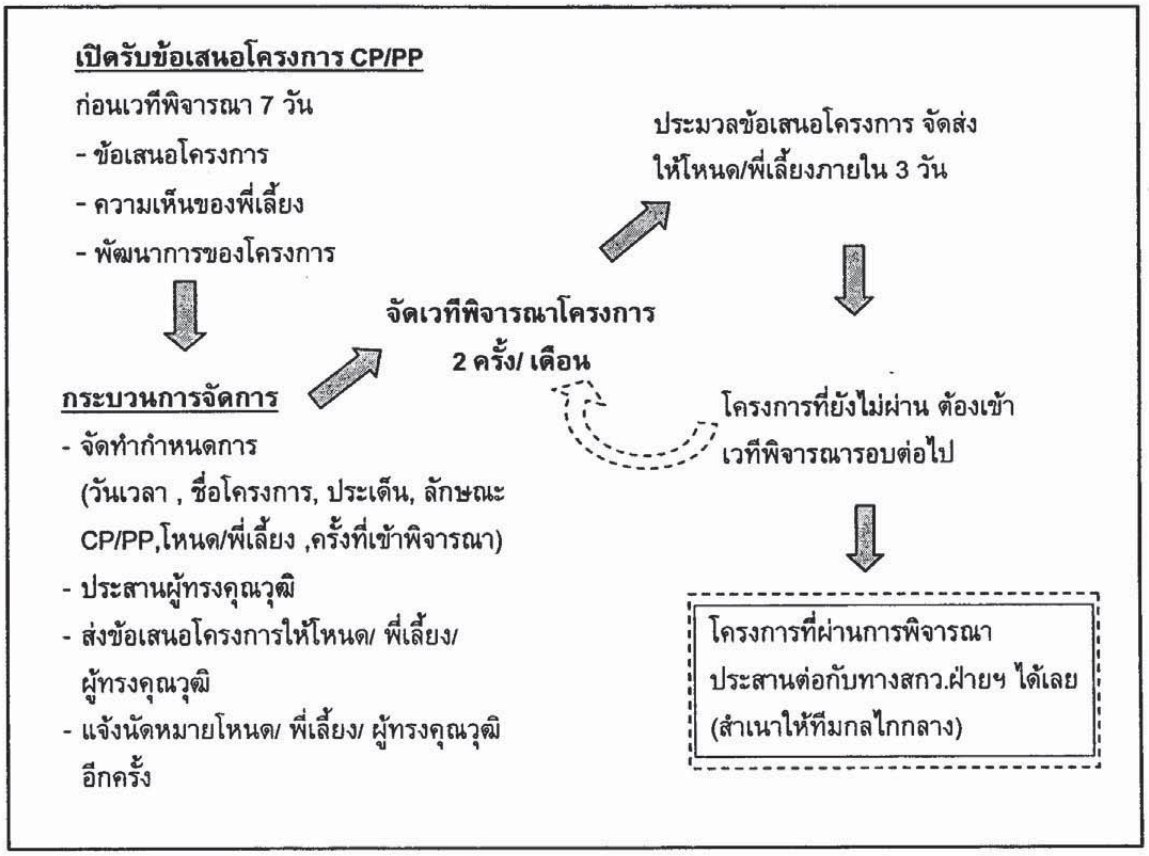
<u>ช่วงที่ 2</u> ดำเนินการจัดเวทีพิจารณาโครงการ

- จัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการ จำนวนโครงการ 3-7 โครงการ/ ครั้ง
- ประมวลผลการพิจารณาโครงการจัดส่งให้โหนด พี่เลี้ยง และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใน 3 วัน หลังการพิจารณา

<u>ช่วงที่ 3</u> การติดตามข้อเสนอโครงการ

- กรณีโครงการที่ต้องเข้าพิจารณาครั้งที่ 2 ส่วนใหญ่จะประสานเพื่อขอให้ปรับแก้ไขแล้วนำเข้าสู่เวทีพิจารณารอบต่อไป เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและข้อจำกัดในการขึ้นโครงการ
- กรณีโครงการที่ผ่านการเห็นชอบจากเวทีพิจารณาแล้ว ให้ทางโหนด/ พี่เลี้ยง ส่งข้อเสนอโครงการที่ปรับแก้ไขสมบูรณ์ให้ทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สำเนาถึงกลไกกลางภาคเหนือ) พิจารณาและจัดทำยกร่างสัญญาต่อได้เลย
- จัดทำฐานข้อมูลประวัติการพัฒนาโครงการ ฐานข้อมูลผลการพิจารณาข้อเสนอโครงการ ฐานข้อมูลผู้เข้าร่วมเวที เพื่อศึกษาพัฒนาการของการพิจารณาโครงการวิจัยและวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อการปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพ (รวดเร็ว ทันรอบการพิจารณา และมีคุณภาพ)

ซึ่งกระบวนการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยผ่านกลไกกลางภาคเหนือนั้น สามารถประมวลสรุปกระบวนการได้ ดังแผนภาพที่ 4-2

แผนภาพที่ 4-2 กระบวนการพิจารณาโครงการผ่านกลไกกลางภาคเหนือ

บทเรียนจากกระบวนการพิจารณาโครงการ

ได้ทดลองปฏิบัติการ ตามกระบวนการวิธีการและเส้นทางที่กำหนดร่วมกัน เป็นเวลา 6 เดือน เพื่อขจัดปัญหาเรื่องความล่าช้าในขั้นตอนต่าง ๆ จากการสรุปบทเรียน ก่อนหน้านี้ พบว่า สามารถแก้ปัญหาความล่าช้าในการส่งข้อเสนอโครงการได้ เกิดความชัดเจนร่วมกันในข้อเสนอ และการแก้ไขโครงการ ตามข้อเสนอ สามารถประมวลสรุปเป็นบทเรียนสำคัญดังตารางที่ 4-3

ตารางที่ 4-3 บทเรียนสำคัญจากการทดลองใช้กระบวนการพัฒนาโครงการ ระหว่าง พ.ย.53-ก.ย.54

องค์ประกอบ	บทเรียนจากการดำเนินงาน
ผู้ทรงคุณวุฒิ	1. การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญเชิงประเด็นเฉพาะ ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่ชัดเจนและครอบคลุม ทั้งนี้ต้องพิจารณาประเด็นที่ส่งมาเพื่อหาผู้ทรงฯ ให้เหมาะสมกับโครงการวิจัยที่เสนอมา 2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญเชิงกระบวน CBR ทำให้การให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการเห็นกระบวนการวิจัยที่ชัดเจนขึ้น และทำให้ข้อเสนอแนะมีครบทั้งเชิงเนื้อหาความรู้และเชิงกระบวนการ

องค์ประกอบ	บทเรียนจากการดำเนินงาน
	3. ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านมีลักษณะการให้ข้อเสนอแนะแตกต่างกัน บางท่านมีการนำเสนอผ่าน Power Point บางท่านส่งข้อเสนอเฉพาะโครงการตามมาภายหลังด้วย 4. กรณีที่ข้อเสนอโครงการเป็น CP จะมีการให้ข้อเสนอเรื่องกรอบแนวคิดและโจทย์วิจัยให้ชัดเจน เป็นการให้ข้อเสนอต่อทางเลือกของโจทย์ มีการยกตัวอย่างโครงการวิจัยอื่นๆ ของชุมชนที่มีบริบทหรือสถานการณ์ปัญหาที่คล้ายคลึงกัน 5. การใช้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านเดิมช่วยพิจารณาข้อเสนอโครงการเดิม ทำให้การให้ข้อเสนอแนะ ไม่ซ้ำอันเดิม เนื่องจากผู้ทรงคุณวุฒิเข้าใจแนวคิดของงานวิจัยนั้นๆ ที่เคยเสนอเข้ามาแล้ว
โหนด/ พี่เลี้ยง	1. โหนด/ พี่เลี้ยง สามารถประสานว่าที่นักวิจัยให้เข้าร่วมเสนอโครงการได้ กรณีที่โครงการเข้าพิจารณาครั้งที่ 1 (เท่านั้น) เนื่องจากการพิจารณาครั้งที่ 2 เป็นเพียงการเช็กว่าทางพื้นที่ปรับแก้ไขตามข้อเสนอหรือไม่เพราะอะไร จากนั้นก็เข้าสู่ขั้นตอนการจัดส่งให้ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นพิจารณาต่อได้เลย 2. เครือข่าย CBR-N ได้รับความรู้ในเชิงประเด็น/ ในเชิงกระบวนการ CBR จากผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติม 3. กรณีที่พี่โหนด/ พี่เลี้ยงไม่ได้มานำเสนอเอง ได้ขอให้พี่เลี้ยงพื้นที่ใกล้เคียงนำเสนอแทน แต่ก็ไม่สามารถที่จะเช็กข้อเท็จจริงของโครงการได้โดยตรง
การแลกเปลี่ยนให้ข้อเสนอแนะ	1. โหนด/ พี่เลี้ยง มีพัฒนาการในการให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ แต่ในภาพรวมการให้ข้อเสนอแลกเปลี่ยนหลักยังคงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งในระยะต่อไปต้องกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นให้มากขึ้น
การประมวลข้อเสนอแนะ	1. โหนด/ พี่เลี้ยงควรกลั่นกรองข้อเสนอแนะจากเวทีพิจารณาก่อนสื่อสารต่อว่าที่นักวิจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและเอื้อต่อการปรับแก้ไขข้อเสนอโครงการ ซึ่งสามารถชี้แจงในความเห็นพี่เลี้ยงได้ว่าปรับหรือไม่ปรับส่วนไหน เพราะอะไร 2. มีการปรับเปลี่ยนกรอบเนื้อหาในการประมวลข้อเสนอแนะ 4 ครั้ง เพื่อทดลองใช้และดูความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้องแล้วปรับกรอบ ได้แก่ <u>ครั้งที่ 1</u> ให้ประมวลข้อเสนอเชิงเนื้อหา และเชิงกระบวนการ <u>ครั้งที่ 2</u> ให้ประมวลข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัย / ต่อหัวหน้าโครงการและทีมวิจัย / ต่อโหนด/พี่เลี้ยง <u>ครั้งที่ 3</u> ให้ประมวลข้อเสนอแนะต่อประเด็นวิจัย / ต่อกระบวนการทำงาน

องค์ประกอบ	บทเรียนจากการดำเนินงาน
	/ ต่อการบริหารจัดการ / ต่อเอกสารข้อเสนอโครงการ / ประเด็นชวนคิด ครั้งที่ 4 ให้ประมวลข้อเสนอแนะ ได้แก่ - ภาพรวมโครงการ - คำถาม/โจทย์และวัตถุประสงค์การวิจัย (กรณีโครงการกึ่งวิชาการควรมีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง) - ความเป็นมา/ความสำคัญ - การออกแบบกิจกรรม - ผลที่คาดว่าจะได้รับ - องค์ประกอบของทีมวิจัย - รูปแบบเอกสาร - การบริหารจัดการ - ข้อเสนอแนะอื่นๆ
การบริหารจัดการ	1. กรณีที่มีโครงการเข้าพิจารณาจำนวนมาก (6-7 โครงการ) ยังจัดการเวลาให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ไม่ได้ จึงทำให้ต้องมีการขยับเวลาการพิจารณาออกไป และผู้เข้าร่วมเวทีก็เริ่มให้ข้อเสนอแนะน้อยลง อาจเพราะความล้าและความกังวลในการเดินทางกลับ 2. มีการสับเปลี่ยนลำดับการพิจารณาโครงการ หากโหนด/ พี่เลี้ยง หรือผู้เข้าร่วมเวทีเห็นร่วมกันว่าข้อเสนอโครงการใดที่ควรพิจารณาเป็นลำดับติดต่อกันเนื่องจากมีเนื้อหางานหรือพื้นที่มีความเชื่อมโยงหรือมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

2.3) กรอบและแนวทางการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย

ผู้เกี่ยวข้องมีการระดมความคิดในการกำหนดกรอบเนื้อหาและแนวทางการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย ร่วมกันผ่านเวที RC ภาค เพื่อเป็นแนวทางในการให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยที่เข้าพิจารณา โดยกรอบฯ ที่คิดขึ้นนี้ นำมาใช้กันเองในคนหนุนวิจัยก่อน โดยยังไม่ได้ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิแต่อย่างใด ในระยะต่อไปอาจหารือผู้ทรงคุณวุฒิก็ได้ ว่า อยากมีกรอบหรือไม่หรืออยากมีอิสระในการให้ข้อเสนอแนะ

กรอบนี้ส่วนใหญ่จะเป็นประโยชน์ในการประมวลข้อเสนอแนะต่อโครงการฯ ในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งทำให้ง่ายและชัดเจน ในการจับประเด็น ทำให้เกิดความรวดเร็วในการประมวลข้อเสนอ ที่ได้ทดลองตั้งกรอบเวลาร่วมกันว่า ให้เสร็จภายใน 3 วัน

ตารางที่ 4-4 กรอบเนื้อหาหลักและเนื้อหาย่อยในการพิจารณาโครงการวิจัย CBR-N

กรอบพิจารณา	รายละเอียดการพิจารณา
ภาพรวมโครงการ	■ ความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ Node/ Theme ภาคเหนือ ■ กรอบแนวคิดของโครงการฯ
คำถาม/ โจทย์ และ วัตถุประสงค์การวิจัย	■ ความชัดเจนของปัญหานำการวิจัย/ คำถาม/ วัตถุประสงค์ ■ ความสอดคล้องของโจทย์ วัตถุประสงค์ และผลที่คาดว่าจะได้รับ
ความเป็นมา/ ความสำคัญ	■ เห็นความชัดเจนของสภาพบริบทและสภาพปัญหา ■ เห็นข้อมูลความพยายามจัดการปัญหาที่ผ่านมา ■ เห็นความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน
การออกแบบกิจกรรม	■ ผู้มีส่วนร่วมมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมทุกขั้นตอน ■ มีรายละเอียดครบถ้วนทั้งวิธีการ ผล ผู้ดำเนินงาน งบประมาณ ■ งบประมาณมีความเหมาะสมสอดคล้อง กับเงื่อนไขการสนับสนุนของ สกว. (ไม่เกิน 200,000-300,000 บาท) ■ กิจกรรมนำไปสู่การตอบคำถามการวิจัย
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	■ ระบุผลเชิงวิจัยและผลเชิงพัฒนา
ทีมวิจัย	■ องค์ประกอบทีมมีความครบถ้วน ■ ระบุสถานะในชุมชน/ ตำแหน่ง/ องค์กรสังกัดของทีมวิจัย
เอกสาร/ ข้อมูลแนบที่ต้องมี	■ มีสรุปกรอบแนวคิดโครงการ (Conceptual Framework) ■ มีความเห็นพี่เลี้ยง ■ มีเส้นทางการพัฒนาโครงการ (วันที่ เวทีพัฒนาโครงการ ผลที่เกิดขึ้น)

2.4) รูปแบบของโครงการวิจัย

ปัจจุบันหลายโหนด/ พี่เลี้ยงมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานองค์กรมากขึ้น จึงทำให้มีลักษณะงานวิจัย 2 ลักษณะ คือ งานวิจัยชาวบ้าน และงานวิจัยกึ่งวิชาการ ซึ่งงานวิจัยกึ่งวิชาการอาจไปเติมเต็มงานชาวบ้าน หรือชาวบ้านจะได้ใช้ประโยชน์กับงานวิชาการได้ เกณฑ์การพิจารณาบางอย่างควรเปิดมุมเพื่อรองรับสิ่งเหล่านี้ด้วย แนวทางการพิจารณาข้อเสนอโครงการจึงมีความแตกต่างในบางส่วน โดยสามารถอธิบายลักษณะความแตกต่างได้ดังนี้

แบบที่ 1 งานวิจัยชาวบ้าน

- การพิจารณาข้อเสนอโครงการให้เป็นตามธรรมชาติ ภายใต้กรอบ CBR และความพยายามเข้าใจของชาวบ้าน
- โหนด/ พี่เลี้ยงควร Review งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่โครงการฯ ที่เสนอมา เพื่อให้เห็นสิ่งที่มีคนทำในพื้นที่มาแล้วโดยชี้แจงไว้ในความเห็นของพี่เลี้ยงหรือความสำคัญของปัญหา

แบบที่ 2 งานวิจัยกึ่งวิชาการ

- นักวิชาการมีสองรูปแบบ คือ นักวิชาการในพื้นที่ เช่น ครู อสม. ผ่านช่องปกติของ CBR อีกส่วนคือนักวิชาการในสถาบันหรือหน่วยงานที่มีการร่วมทุน หรือ Co-Funding กับ สกว.ที่มีเป้าหมายในการได้ผลงานทางวิชาการ จะมีกรอบการ Review เอกสารอยู่แล้ว แต่ที่ผ่านมา มักไม่เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับชุมชน ควรให้เพิ่มการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน คนในชุมชนต้องเข้ามาเป็นทีมวิจัย และผู้ช่วยวิจัยมากขึ้น
- งานวิจัยต้องอ้างอิง/ สอดคล้องกับเป้าหมายของชุมชน/ เป้าหมาย node และเป้าหมายขององค์กรที่นักวิชาการสังกัดอยู่
- ให้ความสำคัญกับความรู้ของชาวบ้าน โดยนำความรู้ภายนอกเข้ามาเติมเต็ม

ทั้งนี้ จากข้อเสนอโครงการลักษณะนี้ที่ส่งมา พบว่าการออกแบบกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการกำหนดกิจกรรมให้สอดคล้องกับกิจกรรมการบริการวิชาการเป็นการนำเอาเครื่องมือลงไปใส่ในกิจกรรมให้ชาวบ้าน ซึ่งลักษณะกิจกรรมแบบนี้ยังไม่สอดคล้องกับหลัก CBR มากนัก และได้มีข้อเสนอให้การ Review งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควร Review งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อใช้ในการอ้างอิงร่วมด้วย

3) ประมวลภาพรวมการพิจารณาโครงการ

ในการจัดเวทีพิจารณาโครงการวิจัยของภาคเหนือนั้น พบว่ามีองค์ประกอบหลายส่วนที่เป็นบทเรียนของการเคลื่อนงานกลไกภาคเหนือ และการพัฒนาโครงการวิจัยให้บรรลุเป้าหมายของภาคเหนือได้ ดังนี้

3.1) การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ

ในเวทีพิจารณาโครงการวิจัยนั้น จะมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วม ได้แก่ โหนด/พี่เลี้ยง ว่าที่นักวิจัย ทีมกลไกกลาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งในส่วนของผู้ทรงคุณวุฒินั้นมีแนวทางในการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

- เลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ที่มีความเข้าใจแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- เลือกผู้ทรงคุณวุฒิเชิงประเด็น ซึ่งโหนด/ พี่เลี้ยงจะเสนอเข้ามา

- เลือกผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มคนทำงานในแวดวงของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

มีข้อเสนอต่อการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่หลากหลายมุมมองมากขึ้น ซึ่งเป็นแผนงานในระยะต่อไปในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ควรมี 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวนการ CBR

กลุ่มที่ 2 ผู้ทรงคุณวุฒินักวิจัยชาวบ้าน

กลุ่มที่ 3 ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงเนื้อหาวิชาการ (กรณีผู้ทรงคุณวุฒิที่ยังไม่เข้าใจงาน CBR ต้องมีการชี้แจงลักษณะงานของ CBR ก่อน)

กลุ่มที่ 4 ผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคประชาสังคม

ในปัจจุบัน ผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมเวทียังมีเพียงในกลุ่มของนักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิที่อยู่ในแวดวงของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ส่วนกลุ่มของนักวิจัยชาวบ้าน และภาคประชาสังคม ยังไม่เคยมีผู้ทรงคุณวุฒิในกลุ่มเหล่านี้เข้าร่วม

สัดส่วนของผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละเวทีจะอยู่ที่ 1-3 ท่าน เนื่องจากผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านสามารถให้ข้อเสนอแนะได้ทุกประเด็น ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านให้ข้อเสนอแนะได้เพียงประเด็นเฉพาะที่มีความเชี่ยวชาญ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนโครงการและประเด็นที่เข้าพิจารณาแต่ละครั้ง จากเวทีพิจารณา 14 ครั้งที่ผ่านมา มีผู้ทรงคุณวุฒิที่มาร่วมให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัย จำนวน 12 ท่าน ดังตารางที่ 4-5

ตารางที่ 4-5 รายละเอียดผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมในกระบวนการพิจารณาโครงการ CBR-N

ที่	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเด็น	สังกัด/หน่วยงาน
1	อ.นพพร นิลณรงค์	-การจัดการทรัพยากร -ประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม	นักวิจัยอิสระ
2	ดร.บุศรา ลิ้มนิรันดร์กุล	-เกษตรยั่งยืน -ความมั่นคงทางอาหาร -การจัดการทรัพยากร	ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่
3	อ.พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ	-เกษตรยั่งยืน -ความมั่นคงทางอาหาร -การจัดการทรัพยากร	ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร (ศวพก.) คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่
4	ดร.สมคิด แก้วทิพย์	-การจัดการทรัพยากร	วิทยาลัยบริหารศาสตร์ ม.แม่โจ้
5	รศ.ดร.ชูเกียรติ ลีสุวรรณ	-ทุกประเด็น -กระบวนการ CBR	นักวิชาการอิสระ
6	รศ.ดร.ศุภศักดิ์ ลิมปิติ	-การบริหารจัดการท้องถิ่น -การศึกษา	นักวิชาการอิสระ

ที่	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเด็น	สังกัด/หน่วยงาน
7	ดร.ฐิติ ฐิติจำเริญพร	-การท่องเที่ยวโดยชุมชน	สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ ม.พายัพ
8	คุณอรุณี เวียงแสง	-เกษตรยั่งยืน -ความมั่นคงทางอาหาร -การจัดการทรัพยากร - กระบวนการ CBR	ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ/คณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ
9	คุณพรทวี ยอดมงคล	-กระบวนการ CBR	มูลนิธิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
10	คุณชีวัน ขันธรรม	-กระบวนการ CBR	มูลนิธิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
11	คุณอาภา พงศ์คีรีแสน	-กระบวนการ CBR	มูลนิธิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
12	ผศ.ดร.ชุลีรัตน์ จันทร์เชื้อ	-การท่องเที่ยวโดยชุมชน -การศึกษา	พี่เลี้ยง CBT ภาคเหนือตอนล่าง

3.2) ประเด็นโครงการวิจัย

ประเด็นงานวิจัยของภาคเหนือ ยังยึดประเด็นหลักของทางสกว.ที่จัดทำไว้ แต่เพิ่มประเด็นความมั่นคงทางอาหารเข้ามา ทั้งนี้เรื่องของประเด็นวิจัยยังไม่ชัดเจนนักในระยะต่อไปอาจมีการจัดกลุ่มประเด็นให้ครอบคลุมและชัดเจนภายใต้โครงการวิจัยของภาคเหนือมากขึ้น

จากการจัดเวทีพิจารณามาทั้งหมด 14 ครั้ง ประเด็นงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากเป็น Theme ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในช่วงปี 2554-2556 รองลงมาคือประเด็นการจัดการทรัพยากร และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามลำดับ

ในการจัดหมวดหมู่ประเด็นงานวิจัยนั้น ในส่วนของภาคเหนือได้มีการเพิ่มหมวดประเด็นความมั่นคงทางอาหารเพิ่ม 1 ประเด็น และให้ทางโหนด/ พี่เลี้ยง สามารถชี้แจงการจัดหมวดประเด็นของโครงการวิจัยที่เสนอเข้ามาได้เอง โดยให้เป็นความเห็นของโหนด/ พี่เลี้ยงที่แจ้งเข้ามา ซึ่งสามารถประมวลภาพรวมของประเด็นโครงการวิจัยได้ ดังตารางที่ 4-6

ตารางที่ 4-6 จำนวนข้อเสนอโครงการวิจัยที่ส่งเข้าพิจารณาระหว่าง พ.ย.53-ก.ย.54 แบ่งตามประเด็น

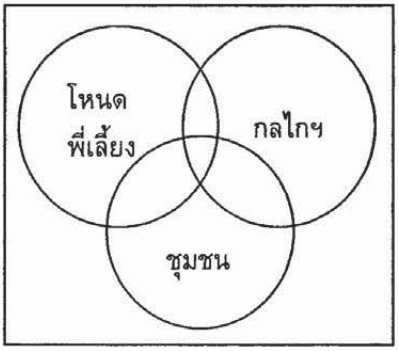
ที่	ประเด็น	จำนวน	โหนด/พี่เลี้ยง
1	การจัดการทรัพยากร	9	โหนด มช. / โหนดลำปาง / โหนดลำพูน / พี่เลี้ยง อ.บ่อเกลือ จ.น่าน / พี่เลี้ยง อ.ท่าวังผา จ.น่าน / พี่เลี้ยง จ.ลำปาง
2	การท่องเที่ยวโดยชุมชน	7	CBT-I / พี่เลี้ยง CBT ภาคเหนือตอนล่าง / พี่เลี้ยง อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร / โหนดแม่ฮ่องสอน

ที่	ประเด็น	จำนวน	โหนด/พี่เลี้ยง
3	เกษตรยั่งยืน	3	โหนดลำพูน / โหนดแม่ฮ่องสอน / พี่เลี้ยง อ.ท่าวังผา จ.น่าน
4	การบริหารจัดการท้องถิ่น	2	โหนด มช.
5	การศึกษา	2	โหนดลำปาง
6	สุขภาพ หมอเมือง สมุนไพร	2	โหนด มช.
7	เด็ก เยาวชนและครอบครัว	-	-
8	ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	-	-
9	ความมั่นคงทางอาหาร	10	โหนดลำพูน / โหนดแม่ฮ่องสอน / โหนดลำปาง / โหนดลำพูน / พี่เลี้ยง อ.บ่อเกลือ จ.น่าน / พี่เลี้ยง อ.ท่าวังผา จ.น่าน / พี่เลี้ยง จ.ลำปาง
10	เศรษฐกิจชุมชน	3	โหนดลำปาง / โหนด มช.
11	ประเด็นอื่นๆ	3	งานโครงการหลวง / พี่เลี้ยง อ.ท่าวังผา จ.น่าน / งานแนวร่วมเกษตรภาคเหนือ คุณดนัย กล่าวแล้ว
	รวม	42	

3.3) บทเรียนการพัฒนาโครงการวิจัย

จากการดำเนินงานของกลไกกลางภาคเหนือที่ผ่านมานั้น ช่วงแรกเป็นงานขาขึ้น เพราะเป็นช่วงที่ต้องเร่งพัฒนาโครงการวิจัย อีกทั้งมีความเร่งรีบของการขึ้นโครงการในปีที่ผ่านมา ซึ่งอาจส่งผลต่อคุณภาพงานวิจัย โหนด/ พี่เลี้ยง จึงร่วมกันถอดบทเรียนการพัฒนาโครงการทั้งในส่วนของการพัฒนาโครงการวิจัยในระดับพื้นที่ การพิจารณาโครงการวิจัย และการจัดทำสัญญาโครงการวิจัย เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาให้สามารถพัฒนาโครงการวิจัยให้มีประสิทธิภาพต่อไป โดยมีประเด็นคำถามย่อยที่ให้สะท้อนผ่านบัตรคำ คือ ปัญหาที่พบ ความต้องการสนับสนุน และแนวทางการแก้ไข

<u>ช่วงที่ 1 กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่/ CP-PP</u>

1. **ปัญหาที่พบ**

<u>ในเชิงกระบวนการ</u>

- กระบวนการพัฒนาโจทย์
  - ใช้เวลาในการพัฒนาโจทย์ในพื้นที่ค่อนข้างนาน ทำให้นักวิจัยเกิดความท้อใจ
  - ระยะเวลาในการพัฒนาโครงการวิจัยค่อนข้างสั้น ส่งผลต่อความชัดเจนของโจทย์วิจัย
  - ยังขาดการออกแบบกระบวนการที่เข้มข้นและชัดเจน

- ผู้เกี่ยวข้อง
  - ปัญหาเรื่องการทำความเข้าใจแนวคิด CBR ให้กับผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่
  - การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ยังทำได้ไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร
  - คนในพื้นที่ยังไม่เข้าใจกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยของพี่เลี้ยง
- โหนด/ พี่เลี้ยง
  - ทีมเจ้าหน้าที่ในโหนดยังไม่สามารถเป็นทีมงานที่สมบูรณ์ได้ เนื่องจากมีงานเฉพาะกิจค่อนข้างมาก ทำให้พลังในการเคลื่อนงานลดลง
  - ความไม่สอดคล้องของภารกิจหลักและเวลาที่ตรงกัน เช่น พี่เลี้ยงที่ทำงานกับนักวิชาการ เป็นต้น

<u>ในเชิงเนื้อหา</u>

- ความรู้/ ข้อมูล
  - พี่เลี้ยงยังไม่สามารถทำความเข้าใจบริบท สถานการณ์ในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ครอบคลุมและเชื่อมโยง
  - ในการขึ้นโจทย์เชิงประเด็น พี่เลี้ยงยังไม่มีความรู้รอบด้านเกี่ยวกับประเด็นนั้นทั้งในเชิงเนื้อหาและระบบโครงสร้าง เช่น ประเด็นการศึกษา เป็นต้น
- รูปแบบเอกสาร PP
  - การเขียนปัญหานำการวิจัยไม่ชัดเจน
  - การใช้ภาษาพูดในการเขียนข้อเสนอโครงการ
  - มาตรฐานของข้อเสนอโครงการแบบสมบูรณ์ Project Proposal : PP เป็นอย่างไร
  - รูปแบบและกรอบในการเขียน PP ที่ชัดเจน เป็นอย่างไร

2. ความต้องการสนับสนุน

- อยากให้ทีมกลไกฯ และผู้ทรงคุณวุฒิ ร่วมพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่
- การสร้างความเข้าใจให้กับคนในพื้นที่ในประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญ
- การออกแบบกระบวนในการพัฒนาโครงการที่มีคุณภาพและไม่เร่งรีบจนเกินไป
- การเติมมุมมองเกี่ยวกับประเด็นนั้นๆ ทั้งในเชิงแนวคิด เชิงเนื้อหาและเชิงกระบวนการให้กับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง
- ควรจัดให้มีการพัฒนาศักยภาพในเรื่องการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย
- การสร้างกำลังใจให้กับคนทำงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. แนวทางการแก้ไขฯ

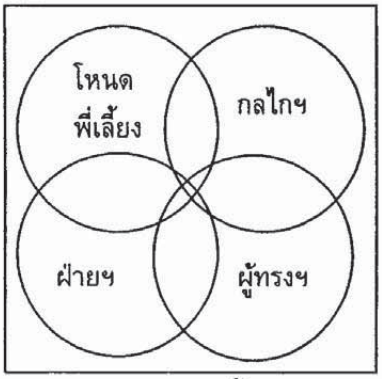
ในเชิงกระบวน

- เลือกพื้นที่/ ทีมวิจัยที่มีความสนใจหรือมีบริบทสอดคล้องกับประเด็นที่โหนดกำลังขับเคลื่อน
- พี่เลี้ยงควรศึกษาข้อมูลก่อนการลงพื้นที่
- จัดกลุ่มคนที่จะมาสนับสนุนการพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่
- สร้างกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างโหนดเชิงประเด็น เพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียน วิธีการทำงานและหาแนวทางการแก้ไข
- การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงานกับโหนด/ พี่เลี้ยงในพื้นที่อื่น เพื่อเรียนรู้การพัฒนาโครงการในหลากหลายพื้นที่และประเด็น
- หากลวิธี/ วิธีการในการออกแบบกระบวนการพัฒนาโครงการที่เข้มข้นมากขึ้น
- การจัดการภายในโหนด โดยให้มีการหารือทั้งระบบ ทั้งที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่โหนด ผู้เกี่ยวข้อง
- การหาแนวทางการทำงานร่วมกับนักวิชาการที่เหมาะสม

ในเชิงเนื้อหา

- สร้างมาตรฐานของ PP ที่ชัดเจน
- ควรกำหนดรายละเอียดย่อยของ Theme ภาคเหนือ เพื่อให้พื้นที่สามารถทำความเข้าใจและตอบ Theme ภาคเหนือได้
- กำหนดกรอบและเวลาที่เหมาะสมในการพัฒนาโครงการวิจัย
- พัฒนาศักยภาพในการเพิ่มทักษะในการออกแบบโครงการให้มี out put ที่สามารถอธิบาย Theme ภาคเหนือ ที่สอดคล้องกับโจทย์วิจัยของโครงการวิจัยได้
- พัฒนาศักยภาพการเขียน Conceptual Framework

ช่วงที่ 2 กระบวนการพิจารณาโครงการ

1. ปัญหาที่พบ

ในเชิงกระบวนการ

- พี่เลี้ยงไม่สามารถนำเสนอข้อเสนอโครงการวิจัยได้ชัดเจนและรอบด้าน
- ขาดพี่เลี้ยงที่จะสามารถช่วยเติมเต็มข้อเสนอได้อย่างเต็มที่
- ในส่วนของฝ่ายฯ ควรมีการหารือเบื้องต้นในฝ่ายฯ มาก่อน แล้วนำข้อสรุปเบื้องต้นมาชี้แจงในเวที

- ระยะเวลาของเวทีพิจารณาโครงการไม่สอดคล้องกับเวลางาน ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมได้
- ข้อสรุปไม่สิ้นสุดที่กลไก เมื่อ PP ขึ้นไปถึงฝ่ายฯ จึงมีคำถามและการขอปรับแก้ไขจากฝ่ายฯ กลับลงมาอีก
- ข้อตกลงร่วมบางเรื่องไม่ถูกนำไปปฏิบัติ เช่น กรอบงบประมาณที่มีวงเงินชัดเจน แต่บางโครงการก็เสนอมาเกิน จนต้องปรับแก้ไขอีก ทำให้เกิดความล่าช้า เป็นต้น
- พี่เลี้ยงส่งข้อเสนอโครงการล่าช้ากว่าที่กำหนดไว้ 7 วัน ซึ่งบางครั้งส่งผลต่อการศึกษาล่วงหน้าของผู้ทรงคุณวุฒิ
- ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงเนื้อหายังไม่ครอบคลุม ควรหาผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มในบางประเด็น เช่น การศึกษา การจัดการทรัพยากร เป็นต้น
- ผู้ทรงคุณวุฒิบางคนไม่เข้าใจการทำงาน CBR ไม่เข้าใจความยากลำบากในการสร้างนักวิจัย

<u>ในเชิงเนื้อหา</u>

- เอกสารในการส่งข้อเสนอโครงการไม่ครบถ้วน ได้แก่ ข้อเสนอโครงการ ความเห็นพี่เลี้ยง พัฒนาการของโครงการวิจัย
- ข้อเสนอแนะจากเวทีมีหลากหลาย เป็นนามธรรม ทำให้พี่เลี้ยงไม่เข้าใจและและตีความไม่ตรงกับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้ยากต่อการอธิบายกับคนในพื้นที่
- ไม่เข้าใจภาษาของกลไกและผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งภาษาไทยและศัพท์เฉพาะ (ภาษาอังกฤษ)
- มาตรฐานของคำว่า "ชัดเจน" ของโหนด / ชุมชน / ฝ่าย ไม่ตรงกัน
- ความไม่เข้าใจของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
  - ในการออกแบบโครงการ เช่น การแบ่งระยะ การออกแบบกิจกรรม งาน 2 ระยะ
  - ฝ่ายฯ ไม่เข้าใจการทำงาน CBR ไม่เห็นพื้นที่ มีผลต่อการให้ข้อคิดเห็นที่บั่นทอนกำลังใจคนทำงาน

2. ความต้องการสนับสนุน

- แนวทางการปรับแก้ไขข้อเสนอโครงการที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- ต้องการผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ และความชำนาญเชิงประเด็นมาร่วมเติมเต็มหลายๆ คน
- อยากให้มีสัดส่วนของคนเข้าร่วมพิจารณาที่หลากหลาย

3. แนวทางการแก้ไขฯ

<u>ในเชิงกระบวนการ</u>

- ทีมกลไกกลางต้องดำเนินเวทีและสรุปประเด็น เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนร่วมกัน
- ควรมีผู้ทรงคุณวุฒิที่หลากหลายยิ่งขึ้น เพื่อให้เห็นมุมมองที่แตกต่างจากเดิม

- ควรเติมเครื่องมือกระบวนการในการทำงาน เช่น ในการสร้างความร่วมมือเพื่อการผลักดัน CBR ในหน่วยงาน ทำอย่างไรให้บุคลากรของหน่วยงานสามารถนำ CBR ไปใช้ประโยชน์ได้จริง เป็นต้น
- กลไกภาคเหนือ ควรหนุนเสริมการออกแบบกระบวนการพัฒนาโครงการแบบการเรียนรู้ข้ามโหนด
- ทำความเข้าใจร่วมต่อการแบ่งระยะการทำงาน
  - การระบุกิจกรรมและงบประมาณในระยะที่ 2 ของโครงการวิจัย ควรระบุเป็นกิจกรรมใหญ่ๆ และประมาณการงบประมาณไว้ เพราะไม่สามารถระบุแจกแจงรายละเอียดกิจกรรมที่จะดำเนินการและงบประมาณรายกิจกรรมได้ เนื่องจากการทำงานระยะที่ 2 ต้องใช้ข้อมูลที่ค้นพบจากระยะที่ 1 มากำหนดแผนปฏิบัติการ (Action) เพื่อแก้ปัญหา ซึ่งเป็นลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่แตกต่างจากงานวิจัยอื่น เพราะคำตอบต้องเกิดจากภายในไม่ใช่เอากิจกรรมแก้ปัญหาจากภายนอกสำเร็จรูป (package) มาแก้ปัญหา จึงไม่สามารถกำหนดกิจกรรมระยะที่ 2 อย่างละเอียดไว้ได้ ยกเว้นที่เป็นโจทย์เกี่ยวกับการวิจัยเชิงทดลอง หรือโจทย์ CBT บางประเด็น
  - การแบ่งงานเป็น 3 ระยะ สามารถดำเนินการได้ หากโครงการมีลักษณะ ดังนี้
    ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาเบื้องต้น
    ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการ
    ระยะที่ 3 สรุปบทเรียน/ ขยายผล
  - การแบ่งระยะเวลาดำเนินการ หากมีระยะเวลา 1 ปี 4 เดือน ควรแบ่งเป็น 8:8 เดือน ทั้งนี้ควรพิจารณาลักษณะของงาน (โจทย์วิจัย หรือประเด็นศึกษา) ตามความเหมาะสม
- ทางฝ่ายฯ ควรอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของ CBR ให้ฝ่ายตรวจสอบการเงินของ สกว. ได้เข้าใจถึงเงื่อนไขการชี้แจงเรื่องงบประมาณของโครงการวิจัย ที่ไม่สามารถอธิบายรายละเอียดการปฏิบัติการในระยะที่ 2 ได้ หากยังมีข้อสงสัยและไม่เข้าใจสามารถนัดหมายจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้
- โหนด/ พี่เลี้ยงต้องเข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการทุกครั้งที่มีโครงการของโหนดเข้าพิจารณา
- เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าเวทีพิจารณาโครงการเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และนำไปปรับใช้ได้
- เครือข่ายโหนด/ พี่เลี้ยง ควรมีบทบาทในการให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยมากขึ้น ไม่ควรมาเพียงเป็นผู้เสนอโครงการวิจัยเท่านั้น ซึ่งอาจเข้าร่วมเรียนรู้ในเวทีพิจารณาโครงการตามประเด็นที่ตนเองมีความถนัดและสนใจ แล้วให้ข้อเสนอแนะต่อประเด็นนั้นๆ ที่สนใจเป็นหลัก โดยโหนด/พี่เลี้ยง ควรกำหนดประเด็นที่จะให้ข้อเสนอแนะมาเพียง 1-2 ประเด็นต่อโครงการ

ตารางที่ 4-7 ประเด็นที่คนหนุนวิจัยสนใจที่สามารถนำไปสู่การสร้างความเชี่ยวชาญและเสนอแนะได้

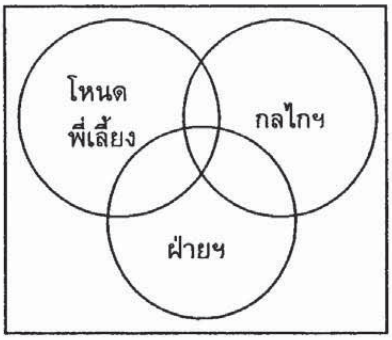
โหนด/พี่เลี้ยง	เจ้าหน้าที่โหนด/พี่เลี้ยง	ประเด็นที่ถนัดหรือสนใจ
โหนดแม่ฮ่องสอน	ธนันชัย มุ่งจิต	ทรัพยากร
	กิตติศัพท์ วันทา	เกษตรยั่งยืน ในเชิงการจัดการทรัพยากร
โหนดลำพูน	จินดารัตน์ สัตย์จริง	ความมั่นคงทางอาหาร
	ศิริขวัญ อุทา	เกษตรยั่งยืน
	วันเพ็ญ พรินทรากูล	การจัดการทรัพยากร เกษตรยั่งยืน ความมั่นคงทางอาหาร
โหนดม.เชียงใหม่	สุภาพรรณ ไกรฤกษ์	การบริหารจัดการ / ผู้สูงอายุ เด็กเยาวชน
	เสาวดี ศรีฟ้า	การจัดการทรัพยากร /
โหนดลำปาง	ภัทรา มาน้อย	การศึกษา / ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณี
	จิตติมา บุญมี	การจัดการทรัพยากร ความมั่นคงทางอาหาร
CBT-I	สุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์	CBT/งานเชื่อมหน่วยงานองค์กร
	อนงนาถ ปัญโญใหญ่	CBT / ความมั่นคงทางอาหาร
	วรพงศ์ ผูกภู่	CBT ในเชิงการจัดการทรัพยากร
พี่เลี้ยงน่าน	สุทธิรา อุดใจ	ความมั่นคงทางอาหาร/เด็กเยาวชน
พี่เลี้ยงลำปาง	ชาญ อุทธิยะ	การจัดการทรัพยากร / ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณี
กลไกภาคเหนือ	วาสนา ยอดสุวรรณ	การศึกษา / ความมั่นคงทางอาหาร
กลไกภาคเหนือ	ปวีณา ราชสีห์	ความมั่นคงทางอาหาร
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น	สมชาย สว่างจิตร	การศึกษา

ในเชิงเนื้อหา

- ในการนำเสนอโครงการวิจัย พี่เลี้ยงควรกำหนดกรอบเนื้อหาที่จะนำเสนอเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและไม่ยืดเยื้อ
- จัดทำกรอบและเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการวิจัย และกระบวนการ CBR ให้ผู้ทรงได้รับทราบ
- ข้อเสนอแนะจากในเวทีพิจารณาถือเป็นข้อสรุป ไม่ควรมีการปรับแก้ไขนอกเหนือจากในเวทีพิจารณาโครงการทั้งในด้านเนื้อหาและการบริหารจัดการของโครงการวิจัย
- พี่เลี้ยงต้องทำความเข้าใจกับข้อคิดเห็นเพื่อสื่อสารให้กับพื้นที่ต่อไป
- ข้อเสนอแนะควรเน้นการใช้ภาษาที่เข้าใจได้ง่าย ชัดเจน

- การพัฒนาศักยภาพโหนดและพี่เลี้ยงควรจัดการพัฒนาศักยภาพการเขียนเพื่อนำเสนอและเติมความรู้ในเชิงประเด็นให้กับ
- พี่เลี้ยงควรมีมุมมองในลักษณะเหนือโครงการ เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมและทิศทางการเคลื่อนงานทั้งหมด ซึ่งจะสามารถวางประเด็นที่จะหนุนเสริมได้ชัดเจน

ช่วงที่ 3 กระบวนการปรับแก้ไข/ ทำสัญญา

1. ปัญหาที่พบ

ในเชิงกระบวนการ

- ระยะเวลาในการทำสัญญาค่อนข้างนาน
- การติดต่อประสานงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายฯ ไม่ต่อเนื่อง
- เงินโอนช้าทำให้มีผลต่อการดำเนินงานโครงการวิจัย
- พี่เลี้ยงปรับแก้ไข PP ช้า หลังจากได้รับข้อเสนอแนะจากเวทีพิจารณาแล้ว

ในเชิงเนื้อหา/ เอกสาร

- เอกสารมีความผิดพลาด เช่น ชื่อหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัย เป็นต้น
- การปรับแก้ไขภาษา Wording ของฝ่ายฯ ทำให้ยากต่อการสื่อสารกับทีมวิจัย
- กิจกรรมระยะที่ 2 ไม่สามารถระบุกิจกรรมที่ชัดเจนได้ ซึ่งผิดหลักการ CBR

2. ความต้องการสนับสนุน

- ให้กลไกกลางช่วยติดตามความต่อเนื่องในการทำสัญญา
- การปรับแก้ไข PP ต้องยึดตามมติของเวทีพิจารณาเป็นหลัก
- นำบทเรียนของแต่ละโหนดนำเสนอในเวที RC หรือเวทีกลไกอย่างต่อเนื่อง

3. แนวทางการแก้ไขฯ

ในเชิงกระบวนการ

- ควรปรับปรุงความล่าช้าในการทำสัญญาโครงการวิจัย
- ทีมพี่เลี้ยงและเจ้าหน้าที่ที่ทำเรื่องสัญญาต้องช่วยกันประสานและติดตามให้ต่อเนื่อง
- ต้องทำความเข้าใจระบบการทำสัญญาของฝ่ายฯ เพื่อหาจุดติดขัดจะได้ช่วยกันแก้ไข
- ทางฝ่ายฯ ควรยกร่างสัญญาให้พี่เลี้ยงตรวจสอบก่อน
- ควรปฏิบัติให้เป็นไปตามช่วงเวลาที่กำหนดร่วมกัน ทั้งเวลาที่โหนดปรับแก้และเวลาที่ฝ่ายจัดทำสัญญา

ในเชิงเนื้อหา

- หากทางฝ่ายมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ควรชี้แจงในเวทีพิจารณาโครงการ หรือหากมีการปรับแก้ไขมากขอให้จัดวงชี้แจงแบบไม่เป็นทางการ
- การปรับแก้ไขและเพิ่มเติมควรอยู่ในแนวทางการพิจารณาว่าเหมาะสมจากพื้นที่และพี่เลี้ยง
- หามาตรฐานในการออกแบบโครงการที่สอดคล้องทั้งระยะเวลาและงบประมาณ

การแก้ไขช่วงปรับแก้ไขทำสัญญา

ตารางที่ 4-8 ปัญหาและการแก้ไขในช่วงการปรับแก้ไขทำสัญญา

ปัญหา	การแก้ไข
1. ปัญหาความผิดพลาดรายละเอียดในสัญญาที่ส่งมา	- ให้ฝ่ายฯ ยกร่างสัญญา แล้วส่งกลับมาให้โหนด/พี่เลี้ยงตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งนี้หากเรียบร้อยแล้วขอให้ส่งกลับไปยังฝ่ายฯ ทันทีเพื่อดำเนินการต่อ - ขอให้ฝ่ายฯ ส่งไฟล์ PDF สัญญาโครงการให้โหนด/ พี่เลี้ยง - โหนด พี่เลี้ยง ต้องระบุตำแหน่งนักวิจัยให้ชัดเจน เช่น นาย นาง นางสาว เป็นต้น
2.การโอนเงินกับการเริ่มวันที่ในสัญญา ไม่สอดคล้องกัน	- การเริ่มสัญญา ทางฝ่ายฯ จะประสานมายังโหนด/ พี่เลี้ยงว่าพร้อมจะเริ่มวันไหน เพื่อจะได้ไม่เกิดความล่าช้าในการทำงาน - โหนด/ พี่เลี้ยงควรเผื่อระยะเวลาในช่วงการทำสัญญาไว้ประมาณ 1 เดือน
3. การปรับแก้ไขโครงการ เช่น - กรณีโหนด/ พี่เลี้ยงปรับแก้ไขล่าช้า - กรณีผลการพิจารณาปรับแก้ไขซ้ำซ้อน เมื่อผ่านจากเวทีพิจารณาของภาคเหนือขึ้นไปสู่ฝ่ายฯ แต่มีข้อเสนอแนะปรับแก้ไขลงมาสู่พื้นที่อีก ทำให้เกิดความล่าช้าในการปรับแก้ไข - ความเร่งด่วนของการขึ้นโครงการทำให้มีระยะเวลาในกระบวนการพัฒนาโครงการจนถึงการจัดทำสัญญามีจำกัด	- ทางฝ่ายฯ ควรมีข้อสรุปของวงพิจารณาของฝ่ายฯ มาล่วงหน้า แล้วนำมาชี้แจงในเวทีพิจารณาภาคเหนือ และสามารถเพิ่มเติมข้อเสนอในเวทีได้ - จัดกระบวนการพิจารณาโครงการเดือนละ 1 ครั้ง - การพิจารณาโครงการ ควรจัดให้มีขึ้นภายในไตรมาส 2 คือ เดือนเมษายน 2555 และประสานล่วงหน้าให้ทาง ผอ.ฝ่ายฯ เข้ามาร่วมพิจารณาได้

4) สรุปภาพรวมสถานะโครงการ ภายใต้งบประมาณปี 2554

โครงการวิจัยภายใต้ปีงบประมาณ 2554 ของภาคเหนือสามารถขึ้นโครงการวิจัยได้ 33 โครงการ จากเป้าหมายที่วางไว้ 41 โครงการ โดยมีปัจจัยที่ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ คือ

1. โครงการที่ยังไม่ได้ปรับแก้เข้ามาหลังจากผ่านเวทีพิจารณาของกลไกกลางภาคเหนือแล้ว จึงทำให้ไม่ได้รับการพิจารณาจากฝ่ายฯ
2. งบประมาณในการสนับสนุนโครงการวิจัยในปี 2554 ไม่เพียงพอ ทำให้บางโครงการต้องขอรับการสนับสนุนปี 2555 แทน เช่น โครงการวิจัย 3 โครงการของพี่เลี้ยง CBT ภาคเหนือตอนล่าง เป็นต้น

การเตรียมพร้อมสำหรับการขึ้นโครงการปีงบประมาณ 2555 คือ หากมีโครงการวิจัยที่พร้อมทำสัญญา รวมทั้งโครงการของโหนด/ พี่เลี้ยง ขอให้จัดทำให้เรียบร้อย เพื่อเริ่มสัญญา 1 ตุลาคม 2554

ตารางที่ 4-9 โครงการวิจัยภาคเหนือที่ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการในปี 2554
(PDG 3 โครงการ , RDG 30 โครงการ รวม 33 โครงการ)

เลขที่สัญญา	โครงการวิจัย	หัวหน้าโครงการ	ปี	เดือน	เริ่มสัญญา
PDG54N0001	แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำแม่สาบ ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่	เดชรัตน์ ปินทะนา	1	0	1/1/2011
PDG54N0002	แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการประยุกต์ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการทำงาน : กรณี เทศบาลตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน	ธีระศักดิ์ จันทร์ภิรมย์	0	8	1/5/2011
PDG54N0003	การศึกษาระบบเสริมสร้างสุขภาวะสู่แนวทางการพัฒนาของกลุ่มผู้สูงอายุบ้านสันทรายหลวง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่	เยาวลักษณ์ วงษ์ประภารัตน์	0	6	1/5/2011
RDG54N0001	การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) การท่องเที่ยวโดยชุมชน ของเกาะพิทักษ์ จังหวัดชุมพร ระยะที่ 1	เบญจมาศ ณ ทองแก้ว	1	0	1/11/2010
RDG54N0002	การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านถ้ำปลา จังหวัดเชียงราย ระยะที่ 1	ชูกลิ่น อุนวิจิตร	1	0	1/11/2010
RDG54N0003	การจัดการขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ระยะ ที่ 1	ฐิติ ฐิติจำเริญพร	1	0	1/11/2010
RDG54N0004	การจัดการขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ระยะที่ 1	กัลยาณี กุลชัย	1	0	1/11/2010
RDG54N0005	การศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	อรุณี เวียงแสง	0	11	1/11/2010
RDG54N0006	แนวทางการทำงานของเครือข่ายสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยลำปางเพื่อสร้างการเรียนรู้และเสริมศักยภาพชุมชนพื้นที่ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	ดวงจันทร์ เดี่ยววิไล	1	6	1/1/2011
RDG54N0007	แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการการตลาด ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มพัฒนาสตรีบ้านต้นโจ้ก(คำชาว) ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	ศุภฤกษ์ ธาราพิทักษ์วงศ์	1	0	1/2/2011

เลขที่สัญญา	โครงการวิจัย	หัวหน้าโครงการ	ปี	เดือน	เริ่มสัญญา
RDG54N0008	การสร้างการเรียนรู้ด้านการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพฮ่วมใจ๋ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช	1	0	1/2/2011
RDG54N0009	แนวทางการสร้างการเรียนรู้เพื่อการบริหารจัดการคุณภาพน้ำที่เหมาะสมสำหรับการอุปโภคบริโภคของคนในชุมชนตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	อาทิตย์ วังนัยกูล	1	0	1/2/2011
RDG54N0010	การศึกษาและฟื้นฟูเพื่อจัดการอาหารแบบพอเพียงตามวิถี "ปากาเกอญอ"บ้านแม่อูคอหลวง ตำบลแม่อูคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	พนา ชอบขุนเขา	1	6	1/3/2011
RDG54N0011	นวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน	ไมตรี นันต๊ะจันทร์	1	8	1/3/2011
RDG54N0012	กลไกการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมชุมชนบ้านโป่งน้ำร้อน ตำบลดอยฮาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระยะที่ 2	เดชา เตมียะ	1	6	1/3/2011
RDG54N0013	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน	สุจิน ใสสอาด	2	0	1/4/2011
RDG54N0014	การจัดการองค์ความรู้ระบบการผลิตพุทราเศรษฐีเพื่อเป็นแนวทางการของการบริการวิชาการโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม อำเภอลอง จังหวัดแพร่	สุมาพี พรหมรุกขชาติ	0	8	1/5/2011
RDG54N0015	การเชื่อมโยงความมั่นคงทางอาหารกับระบบอาหารท้องถิ่นและโภชนาการของชุมชนไทยใหญ่ บ้านปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	นราวรรณ ภาสวรโรจน์กุล	1	6	1/4/2011
RDG54N0016	การจัดการระบบการผลิตและตลาดทางเลือก ของเครือข่ายเกษตรทางเลือก อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	พันศักดิ์ จิตสว่าง	1	4	1/5/2011
RDG54N0017	กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้การเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเทศบาลตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน	มนู น้อยมณีวรรณ์	1	0	1/5/2011
RDG54N0018	การจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของเยาวชนบ้านไหล่หิน ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง	ทรงศักดิ์ แก้วมูล	1	2	1/5/2011

เลขที่สัญญา	โครงการวิจัย	หัวหน้าโครงการ	ปี	เดือน	เริ่มสัญญา
RDG54N0019	กระบวนการสร้างการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านเครื่องมือ Social Mapping ของเจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการหลวง	สุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์	1	0	1/5/2011
RDG54N0020	การพัฒนากลุ่มและเครือข่ายเกษตรผสมผสานโดยเกษตรกรตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน	ณรงค์ศักดิ์ บุวัน	1	6	1/5/2011
RDG54N0021	แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่สะแงะ หมู่ 15 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน	ทวี สูงพนา	1	4	1/6/2011
RDG54N0022	การศึกษาความเป็นไปได้ในการปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์เพื่อการจัดการปัญหาหนี้สินโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ	ทวี จันทร์สกุล	0	10	1/6/2011
RDG54N0023	การพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย ระยะที่ 3	บันเทิง เครือวงค์	1	0	1/6/2011
RDG54N0024	แนวทางการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่	ดารารัตน์ จำเกิด	1	0	1/6/2011
RDG54N0025	การจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อวิถีชีวิตของชุมชนในการสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน	รุ่งโรจน์ ทาหาญ	1	4	1/6/2011
RDG54N0026	การดูแลสุขภาพด้วยอาหารพื้นบ้านของชุมชนบ้านสันตับเต่า อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน	มาลัย วงค์อำนาจ	1	4	1/6/2011
RDG54N0027	กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแหน เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ถิ่นอาศัยไก (สาหร่ายน้ำจืด) ในแม่น้ำยาวของชุมชนบ้านแหนหมู่ที่ 1,2,3 ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน	นัทธมน คำครุฑ	1	4	1/7/2011
RDG54N0028	กลยุทธ์การสร้างการเรียนรู้เพื่อขยายผลการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านแม่เชียงรายลุ่มอำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง	จำนง เจริญชัย	1	6	1/7/2011
RDG54N0029	รูปแบบในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ด้านการอนุรักษ์พื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ร่วมกันของเครือข่ายลุ่มน้ำจางและ SCG ที่เหมาะสมกับบริบทของหมู่บ้านทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลหัวเสือ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	ประเสริฐ สุริยวงษา	1	0	1/7/2011
RDG54N0030	การจัดการพันธุกรรมข้าวพื้นบ้านที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านแม่ขีด ตำบลแม่นาจาง อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ไชยา บิโข่	1	6	1/8/2011

5) การหนุนเสริมติดตามโครงการวิจัย โหนด/ พี่เลี้ยงในการพัฒนาโครงการวิจัย

กิจกรรมติดตามหนุนเสริมงานโครงการวิจัย/ โหนดและพี่เลี้ยงในการพัฒนาโครงการวิจัย ในกรณีที่โหนด/ พี่เลี้ยง ประสานขอให้เข้าร่วมเวทีด้วย สืบเนื่องมาจากการพิจารณาโครงการเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2554 ที่ผ่านมา ทางพี่เลี้ยงจังหวัดลำปางและตัวแทนจากบริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด ได้เข้าร่วมเสนอโครงการวิจัย "การศึกษาผลกระทบเชิงความเปลี่ยนแปลงต่อกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำและการดูแลป้องกันไฟป่าของSCGและเครือข่ายลุ่มน้ำจางโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านสามขา/ผาแมว/นายาบ/ บ้านทุ่ง/ตำบลหัวเสือ/บ้านดอนไฟ/บ้านเอียก/ตำบลดอนไฟ/อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง" ซึ่งเป็นโครงการที่จะมีการ Co-funding ระหว่างสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับทางบริษัทปูนซิเมนต์ไทย(ลำปาง) จำกัด โดยผลการพิจารณามีข้อเสนอให้ทบทวนโจทย์วิจัยและออกแบบกิจกรรมเพื่อตอบโจทย์วิจัย ทางพี่เลี้ยงจังหวัดลำปางจึงชักชวนให้ทางสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และทีมกลไกกลางภาคเหนือ ได้เข้าร่วมเวทีการพัฒนาโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงจังหวัดลำปางเมื่อวันที่ 6 เมษายน 2554 ที่ผ่านมา ณ ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายลุ่มน้ำจาง บ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง มีผู้เข้าร่วมประมาณ 30 คน โดยทางกลไกกลางภาคเหนือ ได้ประสานผู้ทรงคุณวุฒิ คือ อาจารย์นพพร นิลณรงค์ ผู้ที่มีความใกล้ชิดกับเครือข่ายลุ่มน้ำจางมาเป็นเวลานานและเป็นผู้เชี่ยวชาญประเด็นการจัดการทรัพยากร รวมทั้งกระบวนการ CBR เข้าร่วมจัดกระบวนการพัฒนาโครงการด้วย

ในช่วงแรกให้ทางพี่เลี้ยงและทางบริษัทปูนซิเมนต์ ได้ชวนคิดชวนคุยต่องานวิจัยที่จะทำก่อน แต่เนื่องจากไม่มีคนกุมประเด็นแลกเปลี่ยนที่ชัดเจน ทำให้การพูดคุยยืดเยื้อและไม่สามารถลงลึกถึงโจทย์วิจัยและการออกแบบกิจกรรมงานวิจัยได้ ทางอาจารย์นพพร นิลณรงค์ จึงปรับกระบวนการแลกเปลี่ยนใหม่ ทำให้ได้โจทย์ที่ตรงกันชัดเจนและสามารถยกร่างกิจกรรมที่จะนำไปสู่การตอบโจทย์งานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนโจทย์วิจัยไปจากเดิม คือ ปรับเป็นโครงการวิจัย "การศึกษาหารูปแบบในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในการอนุรักษ์พื้นฟูทรัพยากร ดิน น้ำป่า โดยการใช้ฝายชะลอน้ำและการป้องกันไฟป่าเป็นเครื่องมืออย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายลุ่มน้ำจางโดยประกอบด้วย ต.หัวเสือ บ้านสามขา / ผาแมว / นายาบ / บ้านทุ่ง / ต.ดอนไฟ บ้านเอียก / ดอนไฟ" ซึ่งทางพี่เลี้ยงได้ปรับแก้ไขกับพื้นที่และกำลังนำเข้าสู่เวทีพิจารณาในวันที่ 30 เมษายน 2554 เป็นครั้งที่ 2

1. <u>บทเรียนที่ได้จากการหนุนเสริมโหนด/ พี่เลี้ยง</u>

1. ควรประสานสอบถามโหนด/ พี่เลี้ยงต่อความชัดเจนของประเด็นที่จะแลกเปลี่ยนในเวทีเพื่อให้ทางกลไกกลางและทางฝ่ายฯ ได้เตรียมประเด็นที่จะนำไปแลกเปลี่ยนด้วย แต่ในกรณีโครงการวิจัยข้างต้น พบว่ามีการเปลี่ยนโจทย์วิจัยใหม่ ซึ่งทางพี่เลี้ยงยังไม่ได้แจ้งให้ทราบ จึงทำให้ต้องหารือนอกรอบกับทางพี่เลี้ยงและปูนซิเมนต์ก่อนเริ่มเวที เพื่อสอบถามถึงเหตุผลของการปรับเปลี่ยนและเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน

2. ต้องวิเคราะห์ลักษณะการทำงานและศักยภาพของโหนด/ พี่เลี้ยงแต่ละที่ เนื่องจากมีลักษณะการทำงาน และฐานทุนเดิมที่แตกต่างกัน หากสามารถวิเคราะห์โหนด/ พี่เลี้ยงที่จะไปหนุนเสริมได้ชัดเจนก็จะช่วยให้สามารถหนุนเสริมได้ตรงจุดที่โหนด/ พี่เลี้ยงต้องการเติมเต็ม

ช่วงกลางน้ำ

1) การพิจารณาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัย

ในส่วนของงานกลางน้ำ ซึ่งเป็นเรื่องของการหนุนเสริมติดตามโหนด/ พี่เลี้ยง รวมถึงการรวบรวมข้อมูลผลที่เกิดขึ้นของโครงการวิจัย เพื่อให้เป็นโครงการวิจัยที่มีคุณภาพและชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนเอง ทั้งนี้ยังไม่ได้ดำเนินงานในส่วนนี้มากนัก เนื่องจากน้ำหนักงานระยะแรกเป็นการเร่งขึ้นโครงการวิจัย กลไกกลางและโหนด/ พี่เลี้ยง ได้ร่วมกันออกแบบตัวชี้วัดงานกลางน้ำไว้ ดังผลในตารางที่ 4-10

ตารางที่ 4-10 สิ่งที่ควรพิจารณาถึงคุณภาพโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ

สิ่งที่ควรพิจาณา	ผลที่เกิดขึ้น
1.คน	1. มีการวิเคราะห์คน ทีมวิจัย มีใจ มีแวว มีความมุ่งมั่น มีคุณธรรม 2. คนเก่งขึ้น (กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น คิดวิเคราะห์เป็น) 3. เกิดกลุ่มคน เครือข่าย 4. คนมีความเชื่อมั่นในความรู้ กระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยชุมชนเอง 5. เปลี่ยนแปลงวิธีคิด
2.ความรู้	1. ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ 2. ตอบเป้าหมาย CBR 3. เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย **ความรู้มี 2 แบบ ความรู้เชิงเนื้อหา และ ความรู้เชิงวิธีวิทยา เช่น กระบวนการออกจากหนี้ กระบวนการสร้างข่ายระดับอำเภอเป็นวิธีการที่จะให้เกิดสิ่งต่างๆ ส่วนใหญ่โครงการวิจัยคือการค้นหาการจัดการ เป็นความรู้เชิงกระบวนการ วิธีวิทยาต้องมีความชัดเจนเป็น Generalize ทำให้เป็นหนึ่งเดียว ส่วนความรู้เชิงเนื้อหาส่วนใหญ่นักวิชาการจะทำแล้วถ้าเห็นเป็นแบบแผนก็จะหยิบยกขึ้นมาเป็นเป็นวิธีวิทยา
3.พื้นที่	1. งานวิจัยช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนได้
4.การบริหารโครงการ	1. บริหารตามหลักธรรมาภิบาล 2. ทีมวิจัยต้องรับรู้การบริหารจัดการร่วมกัน
5.โหนด/พี่เลี้ยง	1. เกณฑ์วัดการทำงานของพี่เลี้ยง 2. ออกแบบเครื่องมือการทำงานเพื่อพัฒนานักวิจัยและการทำงานในพื้นที่

ตัวชี้วัดระดับกลไก

ตารางที่ 4-11 ตัวชี้วัดระดับกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

กลไก	node	โครงการ
ตอบยุทธศาสตร์ภาคเหนือ	การขึ้น/ ปิดโครงการตามสัญญา (จำนวนโครงการที่ขึ้นและปิดได้)	องค์ประกอบของทีมวิจัยครอบคลุมผู้เกี่ยวข้อง
	การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (จำนวน RE)	การบริหารจัดการโครงการ การบริหารทีมวิจัย กระบวนการทำงานวิจัยต่อเนื่องไปตามขั้นตอน
	การออกแบบ/ การหนุนเสริม	เกิดองค์ความรู้ใหม่/ ผสมผสานใหม่-เก่า
	ความสัมพันธ์พี่เลี้ยงโครงการ	เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย
		ตอบเป้าหมายงาน CBR * ความรู้/ เครือข่าย/ การเปลี่ยนแปลง
	มีงานโครงการวิจัยความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก การร่วมทุน (co - funding) การร่วมทำงาน (co - working)) เป็นลายลักษณ์อักษร	
	โครงการวิจัยสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้	
	ผลการวิจัยที่มีการเผยแพร่ต่อสื่อสาธารณะ (สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์) Node รวบรวม	
	มีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง	
	การเข้าร่วมประชุมเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ	

ข้อเสนอแนะแลกเปลี่ยน

- **ตัวชี้วัดระดับกลไก : ตอบยุทธศาสตร์ภาคเหนือ**
    1. ในการดำเนินงานแต่ละโหนดต้องพิจารณาว่า ประเด็นที่ขับเคลื่อนควรออกแบบกรอบการทำงานเพื่อตอบยุทธศาสตร์ภาคเหนือ
    2. งานวิจัยบางประเด็นอาจไม่ตอบ Theme ภาคเหนือ แต่หากเป็นงานของโหนดในระดับจังหวัดต้องทำก็สามารถดำเนินการได้ คือ สามารถตอบยุทธศาสตร์ของโหนดได้
    3. ยุทธศาสตร์เชิงประเด็นต้องกำหนดตัวชี้วัดในประเด็นของตัวเองให้ได้ว่าจะไปในทิศทางไหน ระดับความก้าวหน้า ว่าจะจัดการองค์ความรู้เรื่องไหน (ต้องจัดทำตัวชี้วัด 3 ปี)
        - เชิงเนื้อหา ต้องสังเคราะห์องค์ความรู้
        - เชิงประเด็น ต้องกำหนดทิศทางที่จะขับเคลื่อน

- **ตัวชี้วัดระดับโหนด**
    1. การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ต้องระบุคำว่า "ผู้เกี่ยวข้อง" ให้ชัดเจน ได้แก่ เจ้าหน้าที่โหนดพี่เลี้ยง/ คนที่จะไปพัฒนาเป็นพี่เลี้ยง/ ภาคีความร่วมมือทั้งระบบ/ กลุ่มอื่นๆ เช่น นักศึกษาฝึกงาน
    2. กำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องในแต่ละปี
    3. กรณีเกิดสถานการณ์ไม่สามารถสนับสนุน (Grant) โครงการวิจัยได้ เนื่องจากติดปัญหาเรื่องการจัดสรรงบประมาณจากฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กรณีลักษณะนี้ไม่มีผลต่อการพิจารณาเรื่องการบริหารจัดการของโหนด แต่มีผลต่อตัวชี้วัดเชิงปริมาณของโหนด
    4. ขอให้โหนดพี่เลี้ยงเข้าร่วมประชุม RC ให้ครบทุกคน เนื่องจากบางกรณีคนที่เข้าร่วมไม่สามารถกลับไปขับเคลื่อนงานได้เนื่องจากไม่ใช่คนบริหารงานหลัก หรือบางกรณีผู้ที่ได้รับผิดชอบยุทธศาสตร์โดยตรงไม่ได้เข้าร่วม ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกันและไม่ได้ร่วมหารือถึงทิศทางการทำงานร่วมกัน แต่ควรรับฟังเหตุผลของคนที่ไม่มาว่าเพราะเหตุใด ทั้งนี้ต้องสร้างพลังให้พี่เลี้ยงเห็นความสำคัญและบทบาทในการเคลื่อนงานของภาคเหนือ
    5. ให้จัดทำฐานข้อมูลผู้เข้าร่วมการประชุมเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ลงใน Excel

2) การพิจารณาตัวชี้วัดระดับโครงการวิจัย

ตารางที่ 4-12 ตัวชี้วัดคุณภาพระดับโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ

ตัวชี้วัดระดับโครงการ	รายละเอียด	ข้อเสนอแนะ
ทีมวิจัยและ องค์ประกอบของทีม	▪ ครบถ้วนตามผู้เกี่ยวข้อง/ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ▪ การวิเคราะห์และคัดเลือกคนที่เหมาะสม	วัดการเปลี่ยนแปลงได้/เปลี่ยนแปลงอะไร
การบริหารจัดการโครงการ/ การบริหารจัดการทีม	▪ มีความต่อเนื่อง/ ไม่เกิดความล่าช้า ▪ ความโปร่งใสของการบริหารงบประมาณ	สร้างมาตรการควบคุมเงิน
องค์ความรู้	▪ เกิดองค์ความรู้ใหม่ หรือเกิดการผสมผสานความรู้เก่าใหม่ร่วมกัน ▪ ความรู้เชิงกระบวนการถูกนำไปปรับใช้กับสถานการณ์ปัญหาอื่นๆ	น้ำหนักต่างกันตามรายโครงการขึ้นกับโจทย์วิจัยที่เกิดขึ้น
การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	▪ มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE)	
ตอบเป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	▪ ตอบวัตถุประสงค์โครงการที่กำหนดไว้ ▪ เกิดการสร้างคนให้มีศักยภาพ ▪ เกิดการสร้างความรู้ ▪ เกิดกลุ่ม/ เครือข่าย ▪ เห็นพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่	
ความยั่งยืน	▪ การขยายผลหรือการต่อยอดในชุมชนและหน่วยงาน ▪ เกิดพื้นที่รูปธรรม และวิธีวิทยา	
โหนด/ พี่เลี้ยง	▪ การเติมทักษะเครื่องมือให้กับทีมวิจัย ▪ การวิเคราะห์คนในทีมวิจัย/ความสัมพันธ์ระหว่างพี่เลี้ยงกับโครงการ	แทรกเข้าสู่งานพัฒนาศักยภาพ

ข้อเสนอต่อตัวชี้วัดระดับโครงการวิจัย

1. เกณฑ์ตัวชี้วัดค่อนข้างครอบคลุมแล้ว ขอให้โหนด/ พี่เลี้ยงยึดเป็นเกณฑ์ปฏิบัติและลองนำไปเป็นหลักในการประเมินผลงานโครงการวิจัย ทั้งนี้ต้องมีการสรุปบทเรียนร่วมกันว่าใช้ได้หรือไม่ได้อย่างไร และปรับเพิ่มเติม
2. ในเรื่องการบริหารจัดการโครงการ ทีมวิจัยต้องรับรู้การบริหารจัดการร่วมกันในทุกเรื่อง

ทั้งนี้ในการที่จะสร้างโครงการวิจัยให้มีคุณภาพได้นั้น มีข้อเสนอแนะต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

1. ในการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย พี่เลี้ยงเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้งานขับเคลื่อนได้ โหนด/ พี่เลี้ยงต้องออกแบบเครื่องมือเพื่อพัฒนาทักษะเทคนิคในการทำงานวิจัย ซึ่งพี่เลี้ยงต้องเข้าใจอย่างลึกซึ้ง รู้จักพื้นที่ รู้จักนักวิจัย ว่ามีความรู้ มีนิสัยอย่างไร จึงออกแบบกระบวนการเรียนรู้ได้ การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยจะบ่งบอกการทำงานของโหนด/ พี่เลี้ยงว่า มีการเติมทักษะเครื่องมือให้นักวิจัยอย่างไร เพื่อนักวิจัยจะได้ทำงานในพื้นที่ได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

2. ความรู้และผลที่เกิดขึ้นของแต่ละโครงการจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการให้น้ำหนักของแต่ละโครงการ บางโครงการมุ่งเน้นการสร้างคน บางโครงการมุ่งเน้นการพัฒนาระบบการผลิต บางโครงการเน้นการใช้ความรู้เชิงเทคนิคเข้ามานำในการหาความรู้ เช่น การใช้จุลินทรีย์ที่เหมาะสมกับการปลูกพืช เป็นต้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาจากเป้าหมายของโหนดและลักษณะโจทย์วิจัยของแต่ละโครงการ

3. การวัดผลของงานวิจัย ถ้าทำงานวิจัยหนึ่งโครงการแต่ไม่สามารถตอบโจทย์วิจัยได้ทั้งหมด แต่คนในชุมชนได้เรียนรู้ ทำงานในพื้นที่ต่อได้ ก็ถือว่างานนี้เกิดมรรคเกิดผล เช่น โครงการวิจัยแห่งหนึ่งตอบโจทย์ได้ไม่ทั้งหมดแต่สิ่งที่เกิดขึ้น คือ นำความรู้จากการทำงานทั้งหมดไปแลกเปลี่ยนกับคนในพื้นที่อื่น ทำให้เทศบาล และหมู่บ้านอื่นๆ ลงมาทำเรื่องการจัดการทรัพยากรในพื้นที่มากขึ้น เป็นต้น ทั้งนี้อาจให้ทีมวิจัยประเมินการทำงานและผลการทำงานของตนเองและทีมว่าได้มากน้อยเพียงใด เพราะอะไร ตัวชี้วัดแบบนี้ใช้วัดภายในทีมเพื่อประเมินการพัฒนาการทำงานของทีมวิจัยและโครงการวิจัย เพราะงานวิจัยมีการเรียนรู้ตลอดทางเหมือนลูกศรวิ่งกลับไปมา

4. การขยายผลและต่อยอดสู่นโยบาย สิ่งที่สำคัญที่ควรถูกบอกกล่าวนอกจากผลที่เกิดขึ้นแล้ว คือ วิธีวิทยาที่เป็นชุดความรู้วิธีวิทยาการทำวิจัยกับหน่วยงาน กับชาวบ้าน ถ้าใช้คำที่เข้าใจได้ง่ายก็คือรูปแบบ กระบวนการและวิธีการในการทำงาน ซึ่งจะถูกบอกได้มากกว่าการเกิดพื้นที่หรือเกิดเครือข่ายที่ไหน เป็นสิ่งที่ใช้ได้จริงใช้ได้ง่ายคนอื่นเข้าถึงเราได้ง่าย ต้องกระจายกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

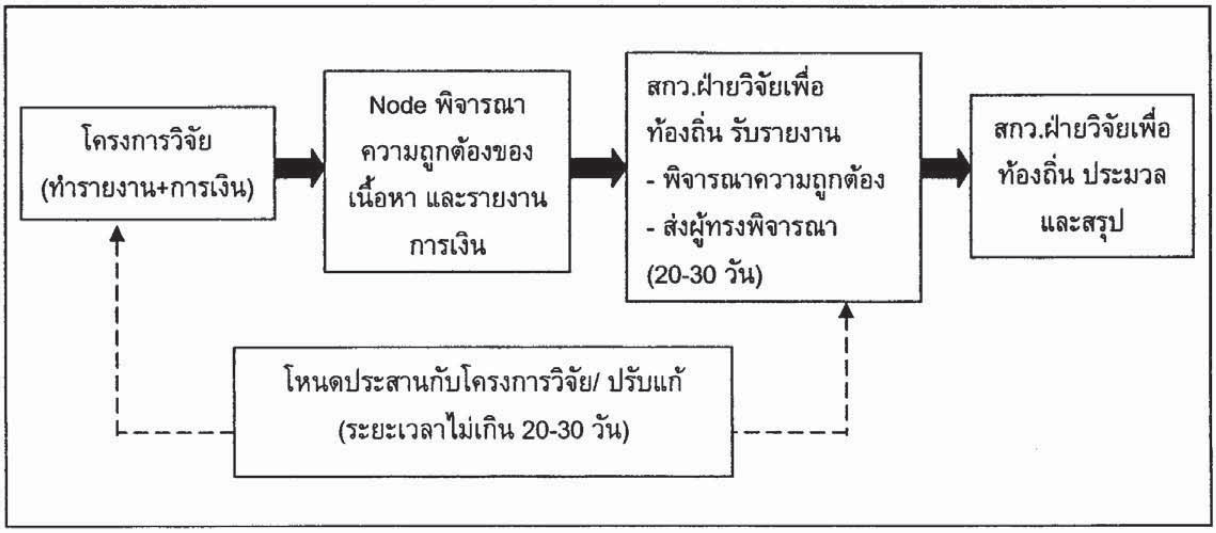
5. แนวคิด CBR ควรใช้อ้างอิงได้ ความรู้ของ CBR ออกมาเป็นแนวคิดทฤษฎีที่มาจากปรากฏการณ์จริง น่าจะเอาไปอ้างอิงได้

กรอบตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยที่เสนอไปเป็นกรอบใหญ่ในการทำงาน แต่จะบรรลุระดับไหนได้บ้าง ทีมวิจัย โหนด/ พี่เลี้ยงควรจะอธิบายได้ว่าถึงไหน เพราะอะไร เช่น ถ้าจะมองเรื่องการพัฒนาคน

คนเก่งขึ้น อะไรที่บอกว่าเก่งขึ้นและเพราะอะไร เช่น กล้าแสดงออก คิดเป็นวิเคราะห์เป็น เป็นผู้นำได้ เป็นต้น ต้องพิจารณากรอบนี้เป็นเนื้อหาหลัก แล้วพี่เลี้ยงอาจลงรายละเอียดในการวัดผลเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงเรื่องภราดรภาพ ประสิทธิภาพ มี 3 ส่วนที่ต้องให้ความสำคัญ คือ การเตรียมโครงการ ช่วงทำโครงการ และการสิ้นสุดโครงการ จะมีคำถามต่อการเตรียมนักวิจัย การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัย

3) เส้นทางการบริหารจัดการโครงการวิจัย

งานกลางน้ำในส่วนของการบริหารจัดการโครงการวิจัยในช่วง 6 เดือนแรกกลไกกลางมีบทบาทในการช่วยพิจารณาโครงการ แต่ช่วง 6 เดือนหลังให้หารือกันอีกครั้งสำหรับการพิจารณารายงานด้วย โดยได้สรุปเส้นทางการบริหารจัดการโครงการวิจัยของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการผ่านกลไกกลางในช่วงระยะต่อไป

แผนภาพ ที่ 4-3 เส้นทางการบริหารจัดการโครงการวิจัย (ผ่าน สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

4) การหนุนเสริมติดตามโครงการวิจัย โหนด/ พี่เลี้ยง ในกิจกรรมของโครงการวิจัย

ในส่วนของงานกลางน้ำ ที่เป็นเรื่องของการหนุนเสริมติดตามโหนด/ พี่เลี้ยงนั้น ทางกลไกกลางยังไม่ได้เริ่มดำเนินการมากนัก เนื่องจากยังอยู่ในช่วงของการเร่งขึ้นโครงการวิจัยในช่วงต้นน้ำ ที่ผ่านมาได้มีการหนุนเสริมติดตามการดำเนินงานของโครงการวิจัยที่เพิ่งได้รับการอนุมัติโครงการ คือ โครงการนวัตกรรมเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน (โหนดลำพูน) เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2554 ณ สถาบันวิจัยหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ผู้เข้าร่วม 20 คน ร่วมเวทีการประชุมของโครงการวิจัยนวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน ซึ่งมีการประชุมทีมวิจัยเพื่อกำหนดกรอบ ขอบเขตการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งออกแบบเครื่องมือในการศึกษาและจัดเก็บข้อมูล ซึ่งทำให้ทีมวิจัยได้ออกแบบร่วมกันในการเก็บข้อมูลและมีข้อคิดเห็นที่ช่วยเติมเต็มในเวที

การจัดการปัญหาโครงการล่าช้า

โหนด/ พี่เลี้ยง ได้ดำเนินการเร่งรัดการปิดโครงการล่าช้าในพื้นที่ได้บางส่วน มีบางโครงการที่ต้องขอการหนุนเสริมจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการออกจดหมายแจ้งเตือนการดำเนินการทั้งเรื่องรายงานและเอกสารการเงิน ให้กับสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีโครงการที่ขอการหนุเสริมเป็นกรณีพิเศษ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-13

ตารางที่ 4-13 โครงการล่าช้าและการหนุนเสริม

โหนด	ชื่อโครงการ	สัญญาเลขที่	หัวหน้าโครงการ	การหนุนเสริม
ลำปาง	โครงการ "แนวทางการจัดการปัญหาสุขภาวะของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะ โดยการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชนตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง"	RDG53N0021	คุณสุดจินดา ปานคำ	สกว.จะดำเนินการออกหนังสือเร่งรัดการสิ้นสุดโครงการให้
แม่ฮ่องสอน	โครงการ "แนวทางการลดต้นทุนการผลิตกระเทียมนา บ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน"	RDG51N0031	นายชาตรี คำจิ่ง	ขอให้ปิดโครงการโดยไม่สมบูรณ์ ให้จัดการการเงินตามกิจกรรม และจัดทำรายงานเท่าที่สามารถดำเนินการได้
	โครงการ "การจัดทำระบบฐานข้อมูลชุมชนลุ่มน้ำดอยสามหมื่นโดยชุมชนมีส่วนร่วม"	RDG52N0022	นายอิสระ ศิริไสยาสน์	

รายงานโครงการวิจัยที่อยู่ระหว่างกระบวนการพิจารณารายงาน

ในช่วงการทำงานระยะที่ 2 ของกลไกฯ ได้มีการเช็กสถานะรายชื่อโครงการวิจัยที่ยังรอผลการพิจารณารายงาน เดิมมีอยู่ 7 โครงการ ซึ่งยังคงค้างผลการพิจารณารายงานวิจัย ทางสกว.ฝ่ายฯได้ชี้แจงว่ารายงานวิจัย 3 โครงการ อยู่ระหว่างการพิจารณาให้ข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ ส่วนอีก 4 โครงการ อยู่ระหว่างการประมวลสรุปของฝ่ายฯ ก่อนจัดส่งให้ทางโหนด/พี่เลี้ยงต่อไป ซึ่งทาง

ผู้ทรงคุณวุฒิจะใช้เวลาในการพิจารณาประมาณ 1 เดือน ส่วนการประมวลผลการพิจารณาจากฝ่ายฯ ใช้เวลาประมาณ 5-10 วัน บางกรณีล่าช้าที่ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ไม่ส่งคอมเม้นท์กลับมาตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ จึงแก้ไขโดยการเปลี่ยนผู้ทรงคุณวุฒิ

ในช่วงไตรมาสสุดท้ายของการดำเนินงานระยะที่ 2 ทางกลไกฯ ได้เช็กสถานะโครงการวิจัยกับทางโหนด/พี่เลี้ยงอีกครั้ง ทั้งนี้พบว่า ทุกโหนด/พี่เลี้ยง ได้รับผลการพิจารณาดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทำให้ปัจจุบันมีโครงการวิจัยที่อยู่ระหว่างการพิจารณารายงาน ตามกระบวนการพิจารณาปกติ ของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

ตารางที่ 4-14 รายชื่อโครงการวิจัยที่อยู่ระหว่างกระบวนการพิจารณารายงานปกติ

ที่	ชื่อโครงการ	เลขที่สัญญา	ระยะเวลาที่ส่ง	โหนด/พี่เลี้ยง
1	โครงการแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่สาและองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	RDG53N0019 รสสุคนธุ์ ลูกประคำ (ฉบับสมบูรณ์)	ปลายเดือน ส.ค. 54	โหนด ม.เชียงใหม่
2	โครงการแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านมังดอยปุย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	RDG53N0018 ญาณวุฒิ อภิวงค์ (ฉบับสมบูรณ์)	ปลายเดือน ส.ค.54	โหนด ม.เชียงใหม่
3	โครงการแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการรักษาการเจ็บป่วยด้วยพืชสมุนไพรพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชนเผ่ามังบ้านขุนช่างเคี่ยน ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	RDG53N0017 พัทธิชา กุลสุวรรณ (ฉบับสมบูรณ์)	ปลายเดือน ส.ค.54	โหนด ม.เชียงใหม่
4	แนวทางการพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงห่าง ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลอุโมงค์และชุมชน	RDG53N0015 สมศักดิ์ สุริยะเจริญ (ความก้าวหน้า)	กลางเดือน ก.ย.54	โหนดลำพูน
5	แนวทางลดค่าใช้จ่ายในงานศพโดยการมีส่วนร่วมชุมชนตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	RDG53N0025 ฤทัยรัตน์ ขัดริ (ความก้าวหน้า)	กลางเดือน ก.ย.54	โหนดลำพูน
6	การมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาวะของชุมชนบ้านมะกอก หมู่ 4 ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน	RDG51N0015 ธวัช เสนธรรม (ฉบับสมบูรณ์)	กลางเดือน ก.ย.54	โหนดลำพูน

ที่	ชื่อโครงการ	เลขที่สัญญา	ระยะเวลาที่ส่ง	โหนด/พี่เลี้ยง
7	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก ตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน	PDG53N0002 สมศักดิ์ หลวงยศ (ฉบับสมบูรณ์)	ต้นเดือน ก.ย.54	พี่เลี้ยงอ.ท่าวังผา จ.น่าน

4.2 <u>ยุทธศาสตร์ที่ 2</u> ยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน

1) สถานการณ์ภาพรวมปัจจุบันของการทำงานยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน เป้าหมายทำอะไร ได้ผลอย่างไร

สืบเนื่องจากการประชุม RC เมื่อวันที่ 6-7 กันยายน 2553 ณ โรงแรมศิรินาถการ์เด้นท์ โดยมีการแจ้งถึงแนวทางการสนับสนุนงาน Node/พี่เลี้ยง/โครงการวิจัยปี 2554 โดยแนวทางการบริหารจัดการอาจมีการปรับเปลี่ยน เน้นการมองแนวทางของการ Co-funding ให้มากขึ้น มีการหารือการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ "การลดจำนวนลงของ Node และพี่เลี้ยงงานวิจัยในพื้นที่ภาคเหนือกับการทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของพื้นที่" มีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การเคลื่อนงานและมีการกำหนดผู้รับผิดชอบหลักเชิงประเด็น และกลไกการจัดการทั้งหมดอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกลไกกลางภาคเหนือ โดยเพิ่ม **ยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี** ที่มี เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งใน **ยุทธศาสตร์หลักของการบริหารจัดการ**

ในการประชุมงาน RC วันที่ 15 –16 ธันวาคม 2553 ณ โรงแรมอิมพิเรียล เชียงใหม่ รีสอร์ท สปา&สปอร์ตคลับ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ทีมกลไกภาคเหนือมีแนวทางของการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี โดยที่ผ่านมามีหลายโหนด/พี่เลี้ยง ได้ทำงานเชื่อมประสานกับภาคีหน่วยงาน ในเบื้องต้นสามารถแบ่งกลุ่มประเภทของหน่วยงานในหลายลักษณะ ดังนี้ 1) กลุ่มหน่วยงาน องค์กร (ภาครัฐและเอกชน) 2) กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) 3) กลุ่มสถาบันการศึกษา และ 4) กลุ่ม สกว.ฝ่ายอื่นๆ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นในการสำรวจข้อมูลการทำงานร่วมกับหน่วยงานของแต่ละโหนด/ พี่เลี้ยงในพื้นที่ภาคเหนือ

จากนั้นในงาน RC วันที่ 3-4 มีนาคม 54 จังหวัดน่าน ทีมกลไกภาคเหนือได้หารือถึงทิศทางและศักยภาพในการทำงานของโหนด/ พี่เลี้ยงกับหน่วยงาน โดยได้ทบทวนแนวทางและเป้าหมายของยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงานไว้ว่า

- ศักยภาพที่จะทำให้ CBR เป็นเครื่องมือที่ปรับใช้ได้จริงในหน่วยงาน/ ภาคีที่ทำงานร่วมกันได้อย่างไร?
- ต้องทบทวนศักยภาพ และถอดบทเรียนข้อจำกัดของโหนด/ พี่เลี้ยง ว่ามีกระบวนการในการทำงานร่วมกับภาคีแตกต่างกันอย่างไร การเชื่อมโยงใช้โอกาสไหนบ้าง สร้างเองหรือใช้กลไกอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว ซึ่งแต่ละโหนดมียุทธศาสตร์และภารกิจที่จะต้องถอดบทเรียนกระบวนการทำงานกับหน่วยงานที่ได้ผลอยู่แล้ว
- เชื่อมโยงสู่แนวทางของการทำงานกับภาคี/ หน่วยงาน ที่คล้ายคลึงกันในแต่ละโหนด และการหนุนเสริมกันระหว่างพื้นที่ของกลไกภาคเหนือ เช่น สถาบันการศึกษา การท่องเที่ยว เกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากร เป็นต้น เพื่อขยับสู่แนวทางในระดับโครงการขององค์กร

- ควรสังเคราะห์ "การทำงานร่วมกับหน่วยงาน" โดยภาพรวมที่ชัดเจน เช่น สถาบันการศึกษา อปท. การทำงานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เป็นรูปแบบที่ได้ผล (Model)

จากการทบทวนนำไปสู่การวาง**<u>เป้าหมายของการเคลื่อนงาน</u>** ไว้ดังนี้

- สังเคราะห์ผลที่ได้/ รูปธรรมที่เกิดขึ้นในการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่มีหลายลักษณะ ทั้งกลุ่มหน่วยงานองค์กร (ภาครัฐและเอกชน) กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กลุ่มสถาบันการศึกษา และ กลุ่ม สกว.ฝ่ายอื่นๆ ในระดับพื้นที่กับพื้นที่ ระดับภาค และระดับนโยบายขององค์กร ทั้งเชิงเนื้อหาและเชิงกระบวนการ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของ CBR เป็นเครื่องมือที่ปรับใช้ได้จริงในหน่วยงาน/ภาคีที่ทำงานร่วมกัน
- สร้างให้เกิดเป็นบทเรียนของการหนุนเสริมกันแนวทางการทำงานร่วมกับหน่วยงานระหว่างพื้นที่ CBR ของกลไกภาคเหนือ ที่สอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์การศึกษา การท่องเที่ยวเกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากร เป็นต้น

ผลที่ได้จากการดำเนินงานในเบื้องต้นได้จัดกลุ่มของการทำงานร่วมกับหน่วยงานไว้ 4 กลุ่ม คือ ทั้งกลุ่มหน่วยงานองค์กร (ภาครัฐและเอกชน) กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กลุ่มสถาบันการศึกษา และ กลุ่ม สกว.ฝ่ายอื่นๆ การจัดทำฐานข้อมูลการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี จึงมุ่งเน้นฐานข้อมูลการประมาณการงบประมาณว่า แต่ละโหนดทำงานกับหน่วยงานไหนบ้าง ประมาณการงบประมาณในส่วนของสกว/ หน่วยงาน รวมถึงฐานข้อมูลการทำงานร่วมกันของโหนดและหน่วยงาน เช่น หน่วยงานที่ทำงานร่วมกัน และลักษณะการทำงานร่วมกัน โดยจัดทำเป็นตารางเพื่อสะดวกต่อการกรอกข้อมูลออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

<u>ตารางที่ 4-15</u> ตารางเก็บข้อมูลการทำงานกับหน่วยงานของศูนย์ประสานงานวิจัย.....

(1) ชื่อหน่วยงาน/องค์กร	(2) ลักษณะการทำงานร่วม *(อธิบายโดยละเอียด)*	(3) ผลที่เกิดขึ้น/ ผลที่คาดหวัง	(4) กระบวนการและเครื่องมือภายใต้ CBR ที่นำไปใช้	(5) สถานการณ์ทำงาน *(สิ้นสุด/ ดำเนินงาน)*	(6) แหล่งที่มาของงบประมาณ

ทั้งนี้ฐานข้อมูลถูกใช้เป็นแบบสำรวจไปยังโหนด/ พี่เลี้ยง ในพื้นที่ภาคเหนือ 9 พื้นที่

1. สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT-I)
2. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน
3. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

4. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน
6. พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
7. พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกำแพงเพชร (ขาดข้อมูล)
8. พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อ.บ่อเกลือ จ.น่าน (ขาดข้อมูล)
9. พี่เลี้ยง อ.ท่าวังผา จังหวัดน่าน (ขาดข้อมูล)
10. พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น CBT ภาคเหนือตอนล่าง (ขาดข้อมูล)

2) การทำงานระดับภาคของยุทธศาสตร์ มีกลไกมีทีมทำงานอย่างไร แบ่งบทบาทการทำงานอย่างไร และทำงานผ่านกลไกในลักษณะไหน

แนวทางการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี จากการพูดคุยในเวที RC วันที่ 15 – 16 ธันวาคม 2553 ณ โรงแรมอิมพิเรียล เชียงใหม่ รีสอร์ทสปา & สปอร์ตคลับ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ได้กำหนดเจ้าภาพหลักในการวางแผนการดำเนินงานไว้ นำโดย คุณธนันชัย มุ่งจิต (โหนดแม่ฮองสอน) และทีมร่วม ประกอบด้วย คุณชาญ อุทธิยะ (พี่เลี้ยงลำปาง) คุณวันเพ็ญ พรินทรากูล (โหนดลำพูน) คุณภัทรา มาน้อย (โหนดลำปาง) ในเบื้องต้นเป็นการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานมี คุณอนงนาฏ ปัญโญใหญ่ (CBT-I) เป็นผู้รวบรวมฐานข้อมูลการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี ซึ่งประกอบด้วย

- ฐานข้อมูลการประมาณการงบประมาณ (เสนอให้ฝ่ายฯ กันงบไว้)
  - แต่ละโหนดทำงานกับหน่วยงานไหนบ้าง
  - ประมาณการงบประมาณในส่วนของสกว/หน่วยงาน
- ฐานข้อมูลการทำงานร่วมกันของโหนดและหน่วยงาน
  - หน่วยงานที่ทำงานร่วมกัน
  - ลักษณะการทำงานร่วมกัน
  - เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดมาแล้ว ค่อยนำมาขมวดสรุปว่ามีกี่ประเภท กี่ลักษณะ

ฐานการทำงานที่ผ่านมาของ CBR มีแนวทางทำงานกับกลุ่มคนในหลายพื้นที่ จากการรวบรวมข้อมูลของโหนด/ พี่เลี้ยงภาคเหนือในการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี เมื่อแยกข้อมูลรายโหนด พบศักยภาพการทำงานร่วมกับคนในพื้นที่และต่างพื้นที่ มีศักยภาพค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นฐานทุนอย่างหนึ่งที่น่าจะถอดประสบการณ์ออกมา ข้อมูลที่ได้พบว่า

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

1. สกว.ฝ่าย 4
2. อปท. ในพื้นที่ระดับจังหวัดลำพูน,ตำบลต้นธง อำเภอเมือง,ตำบลตะเคียนปม,ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้,เทศบาลตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง,เทศบาลตำบลอุโมงค์,เทศบาลตำบลเทาทุ่งหลวง อำเภอแม่ทา,เทศบาลตำบลประตูป่า อ.เมือง
3. มจร.ลำพูน
4. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน(พมจ.)
5. สหกรณ์จังหวัดลำพูน
6. โรงพยาบาลบ้านธิ
7. สถาบันการจัดการทางสังคม (สจส.)
8. สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
9. สำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า (สคล.)
10. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)/เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดลำพูน
11. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
12. องค์กรในการพัฒนาด้านการสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ เครือข่ายวิทยุชุมชนจังหวัดลำพูน องค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย(ทีวีไทย)

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่

1. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2. อปท. พื้นที่ตำบลป่าสัก , เทศบาลตำบลวังผาง , ตำบลรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ (สุเทพ ช้างเผือก แม่เหียะ บ้านปง หนองควาย โป่งแยง แม่แรม สบเปิง ดอนแก้ว)
3. กรมชลประทาน

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT-I

1. วิทยาลัยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
2. Stenden University ประเทศเนเธอร์แลนด์
3. มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (ทั้งชุมพร, เชียงใหม่) ราชภัฏเชียงราย, พิบูลสงคราม, ประสานมิตร, ศิลปากร, พายัพ, มอ.หาดใหญ่, เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, เกษตรศาสตร์บางเขน. ม.มหาสารคาม
4. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
5. กรมการท่องเที่ยว
6. กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา(สำนักงานปลัดกระทรวง)
7. สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด (เชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน,สตูล)
8. องค์การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.)

9. สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยและมูลนิธิใบไม้เขียว
10. GTZ
11. บริษัททัวร์ไทย (Intrepid, Nutthy Adventure, Kob Trekking, NS Travel, Friend of Nature, Natural Focus, Wild Thailand, TMT, Chiangmai Adventure, Royal Silk Holidays, Ami Thai)
12. โครงการหลวง
13. เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ

<u>ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง</u>

1. สกว.ฝ่าย 4
2. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ห้องเรียนวัดบุญวาทย์
3. สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคเหนือ และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดลำปาง (กศน.)
4. สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตลำปาง (มทร.)
5. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (มรภ.)
6. มหาวิทยาลัยโยนก
7. สถาบันคลังสมองของชาติ

<u>พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อำเภอแจ้ห่ม วังเหนือ แม่ทะ</u>

1. บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด
2. เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำปาง
3. เครือข่ายสาธารณสุขจังหวัดลำปาง

ซึ่งในแต่ละโหนด/พี่เลี้ยงจะมีบทบาทในการสังเคราะห์บทเรียนการทำงานร่วมกับหน่วยงาน ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ตามพันธกิจของแต่ละโหนด ผลการดำเนินงานในช่วงแรกเป็นการรวบรวมฐานข้อมูลการทำงานกับหน่วยงาน ซึ่งในการดำเนินงานระยะที่ 1 นั้นมีปัญหาและบทเรียนการดำเนินงาน ดังนี้

3) ปัญหาอุปสรรค และบทเรียนที่รับจากการดำเนินงานระยะที่ 1

<u>ในเชิงเนื้อหา</u>ยังมีข้อจำกัดในการทำงานของแต่ละโหนด/ พี่เลี้ยงที่มีแนวทางในการทำงานร่วมกับองค์กรในพื้นที่ที่แตกต่างกัน เป้าหมายที่แตกต่าง ทำให้การประมวลเนื้อหาทำได้เฉพาะการจำแนกข้อมูลเบื้องต้นเพื่อให้เห็นจังหวะงานของแต่ละโหนด/ พื้นที่เท่านั้น

<u>เชิงกระบวนการ</u> ยังคงต้องอาศัยข้อมูลของเนื้อหาเป็นตัวนำทางเพื่อให้เห็นเป้าหมายร่วมกันขององค์กรในระดับโครงสร้าง เช่น การสร้างแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างโหนดพื้นที่กับ

สถาบันการศึกษาเพื่อนำไปสู่แนวทางการขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ว่ามีพื้นที่โหนดใดบ้างที่มีแนวทางคล้ายคลึงกัน หรืออาจมองเชิงประเด็นที่สามารถทำร่วมกันได้ เช่น ท่องเที่ยว เกษตรกรรมยั่งยืน ควรจะมีแนวทางเพื่อเชื่อมโยงกันในลักษณะใด เหล่านี้เป็นต้น

- ข้อจำกัดด้านภาระงานของแต่ละโหนด เป็นข้อจำกัดที่ต้องมีการจัดการภายในซึ่งควรมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่องถึงสถานการณ์เพื่อร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะเห็นว่าในแต่ละโหนดค่อนข้างมีศักยภาพในการทำงานร่วมกับหน่วยงานในหลายระดับ ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ในด้านการสังเคราะห์งานยุทธศาสตร์ได้เป็นอย่างดี
- ความต่อเนื่องของการรับข้อมูลข่าวสาร เงื่อนไขสำคัญคือการเปิดช่องทางในการรับข้อมูลข่าวสารของกลไกภาคเหนืออย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เห็นความเคลื่อนไหวและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในแต่ละโหนด ข้อมูลข่าวสารเป็นส่วนสำคัญในการสื่อสารในเชิงเนื้อหาและกระบวนการเพื่อนำไปสู่การวางแผนการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหา

<u>ข้อเสนอแนะต่อปัญหา/ อุปสรรค</u>

ข้อมูลเชิงเนื้อหาและกระบวนการ ในระยะที่ 1 เป็นการสำรวจเบื้องต้นถึงศักยภาพและต้นทุนในการทำงานร่วมกับหน่วยงานของแต่ละโหนด ดังนั้นในระยะที่ 2 การวางแผนเพื่อให้ตอบเป้าหมายจึงควรวางทิศทางการทำงานให้เห็นเนื้อหาและรายละเอียดของแต่ละโหนดที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานทั้งที่เป็นเนื้อหาในส่วนของเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน ลักษณะการทำงานร่วมกัน การจัดสรรงบประมาณร่วมกัน เป็นต้น ในส่วนของกระบวนการในระยะที่ 2 ควรมีการออกแบบกิจกรรมเพื่อให้เกิดแนวทางในการได้มาซึ่งเนื้อหาดังกล่าวหรือ สังเคราะห์ให้เห็นถึงแนวทางในการทำงานร่วมกับหน่วยงานในระดับภาพรวมซึ่งอาจต้องอาศัยกลไกของทางสกว.ฝ่ายวิจัยท้องถิ่นเป็นตัวหนุนเสริม

สืบเนื่องมาจากการดำเนินงานระยะที่ 1 ได้ฐานข้อมูลและแนวทางการขยับต่อ ในช่วงระยะที่ 2 ของการดำเนินงาน ได้กำหนดกิจกรรมที่ต้องดำเนินการไว้ ดังนี้

- จัดทำฐานข้อมูลในพื้นที่ของโหนด/ พี่เลี้ยงที่ยังไม่สมบูรณ์
- ถอดความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ-เอกชน/ อปท. / สกว.ฝ่ายอื่นๆ / สถาบันการศึกษา / องค์กรอื่นๆ ในระดับโหนด/ พี่เลี้ยงในพื้นที่ เพื่อสังเคราะห์กระบวนการทำงานในภาพรวมของแต่ละกลุ่มองค์กร 4 กลุ่ม เพื่อตอบโจทย์ของโหนดและกลไกการทำงานร่วมกับหน่วยงานของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงการทำงานระดับภาค
- นำเสนอกรณีศึกษา/ เลือก Case ที่เหมาะสม และเห็นทั้งกระบวนการทำงานร่วมกันที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์เชิงประเด็น เช่น การศึกษา การท่องเที่ยว เกษตรกรรมยั่งยืน การจัดการทรัพยากร เป็นต้น

3) กรอบการสังเคราะห์บทเรียนการทำงาน CBR กับหน่วยงาน

ตารางที่ 4-16 กลุ่มของโหนดและพี่เลี้ยงและประเภทของหน่วยงานที่จะถอดบทเรียน

หน่วยงาน/องค์กร	โหนด	หมายเหตุ
สถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษา	ม.เชียงใหม่,ลำปาง,อุตรดิตถ์, CBT ภาคเหนือตอนล่าง,ลำพูน	ม.เชียงใหม่,ลำปาง (ภายใต้พันธกิจหลัก)
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	ลำพูน,ม.เชียงใหม่,แม่ฮ่องสอน,CBT-I	-
ภาคเอกชน	พี่เลี้ยงลำปาง	ภายใต้พันธกิจหลัก
สกว.ฝ่ายอื่น	ลำปาง,แม่ฮ่องสอน,ลำพูน	ความเชื่อมโยงระดับโหนด

เครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้มีการประมวลเนื้อหาและสิ่งที่อยากเรียนรู้จากการทำงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงาน โดยได้ประมวลเนื้อหาและกระบวนการไว้ ซึ่งได้เชิงรายละเอียดได้วางประเด็นการสังเคราะห์ตั้งแต่ช่วงก่อนทำงานร่วมกัน ช่วงระหว่างการทำงานเชื่อมกัน และช่วงปลายทางการทำงาน

ช่วงก่อนทำงานร่วมกัน

1. การวิเคราะห์หน่วยงานก่อนเชื่อมงานเป็นอย่างไร?
2. การคัดเลือกหน่วยงานที่จะเชื่อมงานเป็นอย่างไร?
3. ระดับความเข้มข้นในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานนั้นๆ
4. ช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมต่อการเชื่อมงานกับหน่วยงาน
5. วิธีการเข้าหาหน่วยงานองค์กรเป้าหมาย
6. ข้อควรพึงระวังในการทำงานกับหน่วยงาน
7. การสร้างความเข้าใจต่อแนวคิดและกระบวนการ CBR
8. จุดเริ่มต้นในการเชื่อมงาน
9. พี่เลี้ยงต้องศึกษา เข้าใจอะไรบ้างก่อนทำงานกับหน่วยงาน (เตรียมตัวอย่างไร)

ช่วงระหว่างการทำงานเชื่อมกัน

1. กระบวนการสร้างความเข้าใจต่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. องค์ประกอบที่มีส่วนทำให้การเชื่อมงานกับหน่วยงานเกิดขึ้นได้
3. กระบวนการ เทคนิค เครื่องมือการทำงานกับหน่วยงานทุกระดับ (ต้นทาง กลางทาง ปลายทาง)
4. การกำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกัน
5. กระบวนการหนุนเสริมการทำงานของหน่วยงาน
6. การออกแบบโครงการร่วมกัน เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายและการทำงานของทั้งสองฝ่าย
7. การจัดการเชิงบริหารจัดการ ทั้งในส่วนของงบประมาณและคนทำงาน

ช่วงปลายทางของการทำงาน

1. เงื่อนไข ปัจจัยความสำเร็จต่อการเชื่อมงาน
2. มีปัญหา อุปสรรคในการทำงานกับหน่วยงานอย่างไรบ้าง?
3. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการทำวิจัยของหน่วยงาน (ก่อนทำ ระหว่างทำ หลังทำ)
4. Impact ของผลงานวิจัย (คน พื้นที่ หน่วยงาน)
5. องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงาน
6. ข้อเสนอแนะและการปรับปรุงแก้ไข
7. ความสอดคล้องในการหนุนงานหลักและให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรเป็นอย่างไร
8. สรุปพัฒนาการและเส้นทางทำงาน

การถอดบทเรียน : เชิงเนื้อหา

ในเชิงเนื้อหายังให้ความสำคัญกับเรื่องของการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (หน่วยงาน) ที่เกี่ยวข้องกับโหนดตั้งแต่ระดับต้นทาง กลางทาง และปลายทาง โดยเนื้อหาในการวิเคราะห์เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ ได้แก่

1. มีการสื่อสารหรือกำหนดเป้าหมายร่วมกัน
2. แนวคิดเริ่มต้น ความสนใจกระบวนการ CBR
3. องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน
4. ความสอดคล้อง ความคาดหวัง เอื้อต่องานหลักและเป้าหมายขององค์กร
5. ข้อพึงระวังในการทำงานกับหน่วยงาน
6. บทบาทของพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมหน่วยงาน
7. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการทำวิจัยของหน่วยงาน (ก่อนทำ ระหว่างทำ หลังทำ) Impact ที่เกิดขึ้น (คน พื้นที่ หน่วยงาน)
8. การวิเคราะห์ข้อจำกัด

การถอดบทเรียน : เชิงกระบวนการ

ความคาดหวังในเชิงกระบวนการยังให้ความสำคัญกับวิธีการเชิงปฏิบัติการเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ เช่น

1. เทคนิค ทักษะ เครื่องมือที่เหมาะสมในแต่ละระดับของการทำงานร่วมกันทั้งต้นทาง กลางทาง และปลายทางในแต่ละช่วงเวลา
2. วิธีการออกแบบการทำงานร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพ โดยการแชร์ทรัพยากรทั้งคนและงบประมาณ
3. ทัศนคติและการเตรียมตัวของพี่เลี้ยงต่อการวิเคราะห์คน และองค์กรที่สามารถตอบเป้าหมายร่วมกัน
4. การวิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคเพื่อนำไปสู่แนวทางการสื่อสารและการทำความเข้าใจ

คำถามในการถอดบทเรียน

ตารางที่ 4-17 คำถามในการถอดบทเรียนเชิงเนื้อหาและกระบวนการ

เชิงเนื้อหา	เชิงกระบวนการ
▪ มีการสื่อสารหรือกำหนดเป้าหมายร่วมกันโดยวิธีใด	▪ เทคนิค ทักษะ เครื่องมือที่เหมาะสมในการทำงานแต่ละระดับทั้งต้นทาง กลางทาง และปลายทางในแต่ละช่วงเวลา
▪ แนวคิดเริ่มต้นของหน่วยงานและความสนใจกระบวนการCBR	▪ วิธีการออกแบบการทำงานร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพ โดยการแบ่งปันทรัพยากรทั้งคนและงบประมาณ
▪ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน	▪ ทัศนคติและการเตรียมตัวของพี่เลี้ยงต่อการวิเคราะห์คน และองค์กรที่ตอบเป้าหมายร่วมกัน
▪ ความสอดคล้อง ความคาดหวัง ต่อการสนับสนุนเพื่อหนุนงานหลักและเป้าหมายขององค์กร	▪ การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเพื่อนำไปสู่แนวทางการสื่อสารและการทำความเข้าใจ
▪ ข้อควรพึงระวังในการทำงานกับหน่วยงาน	
▪ บทบาทของพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมหน่วยงาน	
▪ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการทำวิจัยของหน่วยงาน (ก่อนทำ ระหว่างทำ หลังทำ) Impact ที่เกิดขึ้น	
▪ การวิเคราะห์ข้อจำกัดที่เกิดขึ้น	

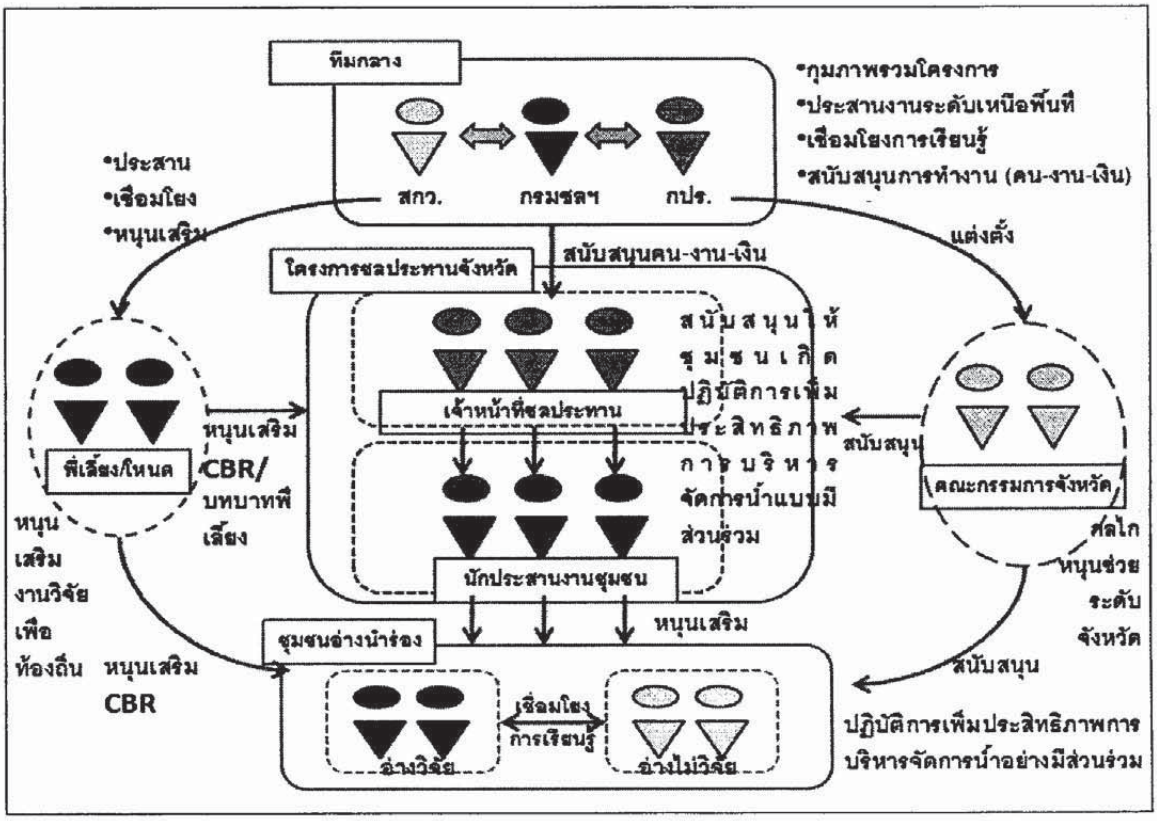
การแลกเปลี่ยนเพิ่มเติมต่อการถอดบทเรียนการทำงานกับหน่วยงาน

โดยคุณชีวัน ขันธรรม ผู้จัดการมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น

มีตัวอย่างการถอดบทเรียนการทำงานร่วมกับหน่วยงาน มาแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ตัวอย่างที่ 1 สร้างต้นแบบร่วมกับกรมชลประทาน กปร. และสกว. ที่เกี่ยวข้องกับพี่เลี้ยงในพื้นที่นำร่อง ภายใต้โครงการความร่วมมือเติมน้ำเติมชีวิต โดยมีทีมกลาง (สกว. กปร. กรมชลประทาน) และผู้บริหารทั้งสามองค์กรกำหนดเป้าหมายร่วมกัน มีการทำความเข้าใจโครงการความร่วมมือกับพี่เลี้ยง ยกร่างกรอบความร่วมมือ และดำเนินการลงนาม MOU 3 องค์กร ดำเนินการด้าน

การบริหารจัดการงบประมาณ โดยสกว.ส่วนกรมชลฯ มีเป้าหมายเพื่อให้พี่เลี้ยงพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีทีมกลางร่วมกับพี่เลี้ยงจัดพัฒนาศักยภาพเป็นระยะ ๆ และมีทีมกลางลงพื้นที่ติดตามหนุนเสริม

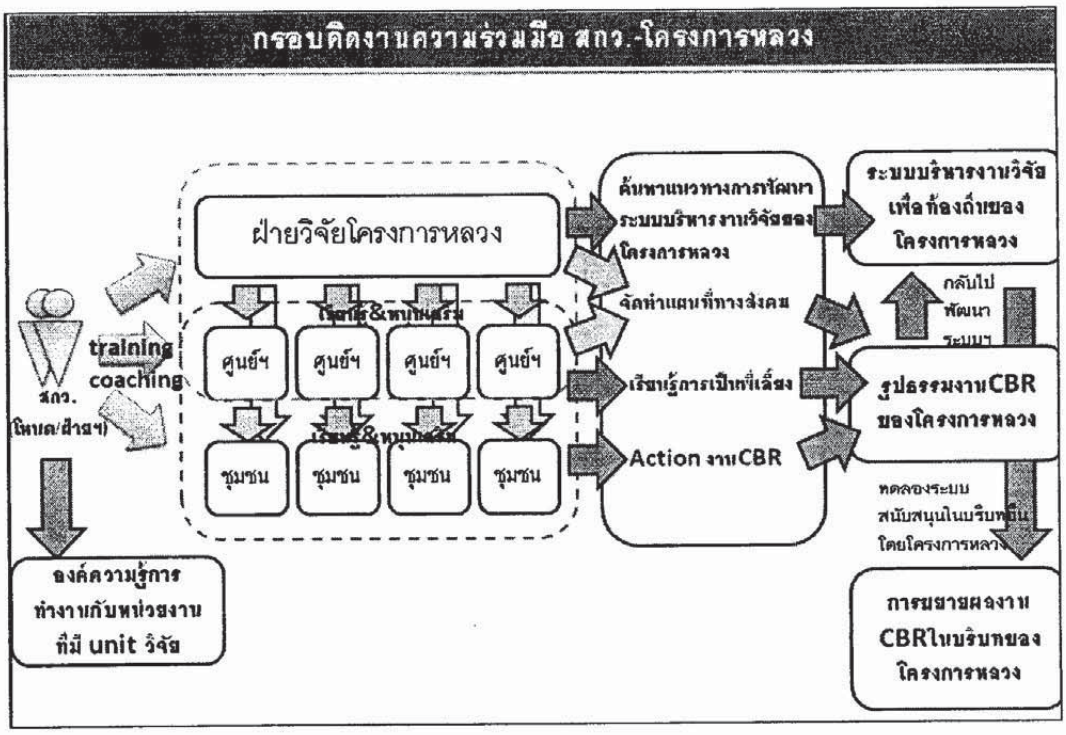

<u>แผนภาพที่ 4-4</u> กรอบการทำงานร่วมกันระหว่างกรมชลประทาน กปร. และสกว.

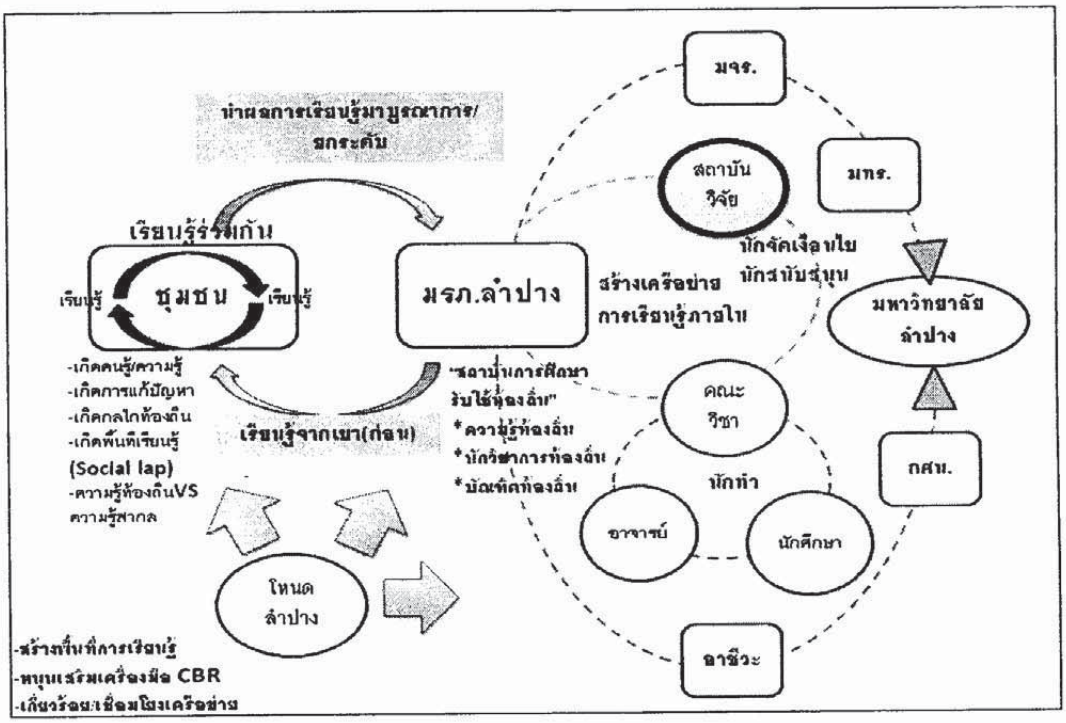
ในการถอดบทเรียนการทำงานในเชิงเนื้อหาได้แบ่งเนื้อหา 5 เรื่อง ได้แก่

1. ที่มาของความร่วมมือ บางโครงการคิดจากผู้บริหารนโยบาย แต่ต้องนำนโยบายลงมาคุยกับโหนดและพื้นที่ จนนำไปสู่การสร้างรูปธรรมในพื้นที่
2. เป้าหมายในการสร้างความร่วมมือ และมีเป้าหมายเฉพาะอื่นๆ เช่น กรมชลประทานเป็นการทำงานที่มีเป้าเหมายร่วมของ 3 องค์กร เพื่อสร้างความรู้และการบริหารจัดการเครือข่ายในการจัดการน้ำ ลงลึกไปถึงเป้าหมายในระดับพื้นที่ซึ่งแต่ละภาคก็มีเป้าหมายแตกต่างกัน อย่างที่ภาคอีสาน มีเป้าหมายในการเปิดพื้นที่เรื่องน้ำ เป็นต้น
3. กรอบคิด ซึ่งมีความแตกต่างของโครงการและธรรมชาติของโครงการ
4. รูปแบบ แบ่งเนื้อหาในรายงานเป็นต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ
5. ผลที่เกิดขึ้นเกิด โดยสามารถอธิบายกรณีศึกษา ปัจจัยเงื่อนไขและอุปสรรคการทำงานกับหน่วยงาน โดยได้แยกส่วนข้อมูลพื้นที่ขององค์กรที่ทำงานความร่วมมือไว้อีกส่วน

ตัวอย่างที่ 2 โครงการหลวง มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดระบบบริหารงานวิจัยของฝ่ายวิจัยฯ และสร้างรูปธรรมงานวิจัยและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สุดท้ายต้องนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปพัฒนาให้เกิด CBR ในศูนย์อื่นๆ ต่อไป โดยต้องมีความเกี่ยวข้องกับศูนย์โครงการหลวง 30 กว่าแห่ง รูปแบบ

แผนภาพที่ 4-5 กรอบคิดงานความร่วมมือระหว่าง สกว. กับ โครงการหลวง

แผนภาพที่ 4-6 กรอบการทำงานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ตัวอย่างที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง โดยเป็นการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้ หนุนเสริมเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเกี่ยวร้อยเชื่อมโยงเครือข่าย

ในการทำเชิงเนื้อหา ต้องจัดข้อมูลลงกรอบเนื้อหา ซึ่งมีความคล้ายในส่วนของการถอดบทเรียนกับสถาบันการศึกษา ดังตัวอย่างของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง แต่ในการทำงานกับ 3 กลุ่ม ได้แก่ อปท. องค์กรเอกชน หน่วยงานภาครัฐ ต้องแยกทำต่างหาก

ตารางที่ 4-18 ตัวอย่างประเด็นการถอดบทเรียนการทำงานกับกรมชลฯ/โครงการหลวง/มรภ.ลำปาง

ประเด็น	กรมชลประทาน-กปร.	โครงการหลวง	มรภ.ลำปาง
ที่มาความร่วมมือ	-กรมชลฯ-กปร.จัดทำโครงการเติมน้ำ -กรมชลฯ ชักชวน สกว. เข้ามาร่วมโครงการ -MOU 1 ธ.ค. 54	-สกว.-โครงการหลวง ทำงานร่วมกันปี 50 -โครงการหลวง-CBT-I มีแนวคิดจะทำCBRประเด็นท่องเที่ยวปี 53 -ผู้บริหารองค์กรคุยกัน30 พ.ย.54 -MOU 9 ก.พ. 54	-โหนดลำปาง-มรภ. ทำงานร่วมกันมาตั้งแต่ปี 50 -โหนดลำปาง – สถาบันวิจัยและพัฒนาฯ มรภ.ลำปาง ลงนาม MOU 18 ม.ค. 54
ประเด็น	กรมชลประทาน-กปร.	โครงการหลวง	มรภ.ลำปาง
เป้าหมาย	-ระดับโครงการ: สร้างองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายในการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการและยั่งยืน -ระดับองค์กร: ติดตั้ง CBR / เปิดพื้นที่ / ขยาย CBR	พัฒนาให้ระบบบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการหลวง	-พัฒนากลไกลงานวิจัยเชิงพื้นที่ -พัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น -บูรณาการงานวิจัย-งานบริหารการวิชาการ-การเรียนการสอน
กรอบคิด	กรอบคิด1	กรอบคิด2	กรอบคิด3
รูปแบบ	รูปแบบ1	รูปแบบ2	รูปแบบ3
ผลที่เกิดขึ้น	-เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อ่างนำร่อง -การติดตั้ง CBR ในระดับคนทำงาน (ปส.ชป.)	อยู่ในช่วงเริ่มต้นการทำงาน	-เกิดโครงการวิจัยความร่วมมือ 3 โครงการ -การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในด้านงาน CBR

ข้อเสนอแนะต่อการถอดบทเรียน

1. ในเชิงกระบวนการ
   1.1 เน้นการถอดบทเรียนในลักษณะการสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ เพื่อสร้างคนแล้วนำไปสู่การสร้างพื้นที่รูปธรรม และศึกษาระดับการรับรู้ของแต่ละระดับที่แตกต่างกัน
   1.2 ควรเลือกทั้งพื้นที่ Best Practice และพื้นที่ที่ไม่ประสบผลสำเร็จ ในการถอดบทเรียน โดยแยกระดับการทำงานระดับดี ปานกลาง และต้องปรับปรุง
   1.3 ศึกษาข้อมูลมือสอง การถอดบทเรียนการทำงานกับหน่วยงานเมื่อครั้งที่ทางคุณดนัย กล่าวแล้ว ซึ่งเป็น PO ภาคเหนือในเวลานั้นเป็นผู้จัดทำ และรายงานวิทยานิพนธ์ ปริญญาโท ของคุณวาสนา ยอดสุวรรณ
   1.4 วิธีการถอดบทเรียน คือ ถอดบทเรียนรายโหนด ก่อนนำมาถอดบทเรียนระดับภาค ควรมีคนนอกมาช่วยถอดบทเรียนเพื่อให้เห็นมุมต่าง
2. ในเชิงเนื้อหา
   2.1 ควรคำนึงถึงการนำไปใช้ประโยชน์ของโหนด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการทำงานของโหนดและการทำงานร่วมกับหน่วยงาน
   2.2 กรอบในการคัดเลือกกรณีศึกษา ต้องพิจารณาระดับความร่วมมือ ระดับของหน่วยงาน และประเด็นที่ทำ

ตารางที่ 4-19 ปฏิทินการถอดบทเรียนการทำงานกับอปท.ภาคเหนือ

โหนด	อปท.	วันเวลา	หมายเหตุ
ลำพูน	เทศบาลตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลดั่นธง	8 สิงหาคม 54	
ม.เชียงใหม่	อบต.ป่าสัก อบต.วังผาง		ขอประมวลข้อมือสอง
แม่ฮ่องสอน	อบต.ขุนยวม		
CBT-I	เทศบาลแม่ยาว		
ส่งข้อมูลแต่ละโหนด		31 สิงหาคม 54	
นำเสนอเวทีงานสังเคราะห์การทำงานกับหน่วยงาน		9 กันยายน 54	ประสานผู้เชี่ยวชาญ -สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น -มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น -คุณทรงพล เจตวาณิชย์ (สรส.)

2) ผลการดำเนินงานระยะที่ 2 ยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน

จากข้อสรุปที่ได้ถึงการถอดบทเรียนการทำงานกับอปท.ภาคเหนือ พบว่า แต่ละศูนย์ประสานงานวิจัยฯ มีแนวทางในการดำเนินงานเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลการทำงานผ่านกรอบคำถามที่กำหนดไว้ดังนี้

2.1) บทเรียนการทำงานของ CBT-I กับอปท.

แนวคิดเริ่มต้น : ของการทำงานกับหน่วยงาน อปท.พื้นที่ ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย ที่มีความสนใจกระบวนการ CBR ถือเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่อมาเป็นลำดับต้นๆ ของจังหวัดเชียงราย อาทิ กิจกรรมล่องแม่น้ำกก ขี่ช้าง จุดชมวิวทะเลหมอก ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ แหล่งท่องเที่ยวบ้านกระเหรี่ยงรวมมิตร เกิดการท่องเที่ยวยาวนานมากกว่า 30 ปี และกลุ่มผู้จัดการการท่องเที่ยวก็จะเป็นกลุ่มชาวบ้านเป็นหลัก รูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเป็นการท่องเที่ยวตามกระแสหลักทั่วไป งานด้านการท่องเที่ยวจึงถือเป็นงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงที่ เทศบาลตำบลแม่ยาว จำเป็นต้องมีแผนดำเนินงานเพื่อสงเสริมและสนับสนุนงานด้านการท่องเที่ยวอยู่เป็นประจำทุกปี

มาในระยะ 3-4 ปีที่ผ่านมา งานวิจัยประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เริ่มมาเปิดพื้นที่โจทย์วิจัยเกิดขึ้น ในจังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยด้าน เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดเชียงราย โครงการวิจัยดังกล่าว เกาะเกี่ยวหรือเกี่ยวร้อยเอากลุ่มผู้เกี่ยวข้องภาคส่วนต่างๆ ที่มีพื้นที่หรือแผนงานการดูแลรับผิดชอบงานด้านท่องเที่ยวชุมชน มาร่วมเป็นทีมวิจัยดำเนินงานกัน กลุ่มตัวแทนภาคองค์กรเอกชน ชมรมมัคคุเทศก์ตำบลแม่ยาว เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยในโครงการวิจัย ระหว่างทางของการดำเนินงานวิจัย ได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้กับผู้แทนเทศบาลมาโดยตลอด บอกเล่าเรื่องราวกระบวนการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการวิจัย นำเสนอข้อมูลความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อหน่วยงานเทศบาล

ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการวิจัยด้านเครือข่ายฯดังกล่าวถือเป็นการเกาะเกี่ยวกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เข้ามาเรียนรู้เครื่องมือทำงานพัฒนาพื้นที่ด้วยงานวิจัย ถือเป็นระยะเริ่มต้นของการสร้างกระบวนการเรียนรู้เครื่องมือวิจัย ทำความเข้าใจด้านแนวคิดกระบวนการทำงานกันก่อนกับหน่วยงาน โดยมีทั้งเจ้าหน้าที่ของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (พี่เลี้ยงโครงการวิจัย) และ ทีมวิจัย ที่ให้การเรียนรู้กับตัวแทนของเทศบาลตำบลแม่ยาว

ดังนั้น บทเรียนจากการทำงานกับเทศบาลตำบลแม่ยาว กับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงมีความเป็นมาจากการที่ได้เข้ามาทำความรู้จักหลักการแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งเรียนรู้วิธีการกระบวนการทำงานกันก่อน หลังจากนั้นหน่วยงานเทศบาลจึงเกิดแนวคิดเริ่มต้นที่อยากจะใช้เครื่องมือแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เข้าไปช่วยจัดการปัญหาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวตำบลยาวตามาเป็นลำดับ

การสื่อสาร : เพื่อให้เข้าใจถึงเป้าหมายร่วมกันระหว่าง CBT-I กับกลุ่มเครือข่ายทีมวิจัยเดิมในพื้นที่ ดำเนินการประสานพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับฝ่ายผู้บริหารของเทศบาลคือ ปลัดเทศบาลโดยตรงซึ่งก็มีแนวคิดสนับสนุนการดำเนินงานด้วยเช่นกัน จากนั้นจึงเสนอให้มีการจัดการประชุม

ร่วมกันเป็นระยะๆ ก่อนเริ่มต้นทำงานร่วมกัน โดยฝ่ายเทศบาลตำบลแม่ยาว เป็นเจ้าภาพดำเนินการจัดประชุม อาทิ

1. การประชุมทำความรู้จักกับสภาพพื้นที่ตำบลแม่ยาว

เป้าหมาย เพื่อให้เห็นสภาพของพื้นที่ก่อนที่จะร่วมกันกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางการทำงานจริงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นที่มาของโจทย์วิจัยต่อไป และถือเป็นการสร้างการเรียนรู้แก่หน่วยงานและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องของปัญหาจริง ว่าวิธีการทำงานวิจัยจะต้องเริ่มต้นนับหนึ่งกันอย่างไร การดำเนินกิจกรรมแบบนี้ ผู้เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย หน่วยงานในพื้นที่มองเห็นเนื้อหางานและ กระบวนการวิธีการทำงานร่วมกัน

ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ตัวแทนชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆที่อยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ของเทศบาลทั้งระดับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ ทีมวิจัยเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พี่เลี้ยงจากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เมื่อประชุมถอดบทเรียนและวิเคราะห์สภาพพื้นที่สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันแล้ว ที่มีมากมายหลายเรื่องมาก หนึ่งในประเด็นปัญหาคือ ส่วนของชุมชนจะสะท้อนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านต่อการจัดทำแผนด้านท่องเที่ยวของเทศบาล ที่มักจะเป็นแผนงานที่ถูกเขียนขึ้นมาจากฝั่งเทศบาลเอง ปัญหาหนึ่งคือ ทำอย่างไรชาวบ้านจึงจะมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานด้วยเช่นกัน จึงได้ทำการแยกแยะประเด็นปัญหาว่าเรื่องใดเป็นเรื่องที่ควรจะทำก่อนทำหลัง และเรื่องใดเป็นเรื่องที่ชุมชนและเทศบาลสามารถร่วมกันจัดการได้เลย โดยมิต้องรอกระบวนการวิจัย ส่วนที่งานวิจัยสามารถเข้าร่วมเป็นเครื่องมือได้ควรจะเป็นแนวไหนอย่างไร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรจะเป็นผู้ทำงานวิจัยร่วมกันด้วย

ดังนั้น การกำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกัน สิ่งคาดหวังและอยากเห็นจากการทำงาน จึงเป็นการกำหนดร่วมกันทั้ง ชุมชนผู้เกี่ยวข้อง หน่วยงานเทศบาล ทีมวิจัยเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย และ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. การประชุมเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัย

เมื่อวิเคราะห์สภาพพื้นที่สภาพปัญหา กำหนดเป้าหมายที่อยากเห็นร่วมกันแล้ว แยกแยะ

ประเด็นสำคัญที่ควรจะนำมาทำเป็นงานวิจัย และการสนับสนุนของเทศบาลที่ควรจะเป็นได้ชัดเจนแล้ว จึงได้มีการเสนอโจทย์วิจัยขึ้นมาจากพื้นที่ และดำเนินการตามขั้นตอนของการพัฒนาโจทรย์วิจัย ระหว่างทางกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยนี้ผู้บริหารจากส่วนเทศบาลและชาวบ้านเข้าร่วมตลอด ระหว่างทางของการพัฒนาโจทย์ จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อกลุ่มผู้เกี่ยวข้องและ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลแม่ยาว

3. การประชุมหาแนวทางการทำงานร่วมกันในลักษณะ MOU กับเทศบาล

เมื่อเริ่มต้นการพูดคุยด้านการทำงานงานวิจัยในพื้นที่ โดยเทศบาลเป็นผู้เปิดประเด็นมีความสนใจใช้กระบวนการงานวิจัยเข้าทำงานในแผนงานของเทศบาล ช่วงของการดำเนินงานพัฒนาโจทย์วิจัย จึงได้มีการชวนคุยถึงแผนงานของฝ่ายเทศบาลด้านการท่องเที่ยวในตำบลแม่ยาว และแนวทางการสนับสนุนงานชุมชนในรูปแบบของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป้าหมายของเทศบาล นั้นอยากเห็นเรื่องของการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วยกับการแก้ปัญหาในพื้นที่ ทำอย่างไรถึงจะให้คนได้เกิดการพัฒนาทั้งกระบวนการคิด วิธีการทำงาน เพื่อเกิดการปรับเปลี่ยนไม่กลายเป็นชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวอย่างมีหลักการแนวคิดให้เกิดการพัฒนาพื้นที่พัฒนาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย

และด้วยกระบวนการทำงานแบบแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เทศบาล เองก็เล็งเห็นว่า จะเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับตัว "คน" ได้เป็นอย่างดี จึงยินดีที่จะสนับสนุนทุนดำเนินงาน และ มีเจ้าหน้าที่ของเทศบาลเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยด้วย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้านในชุมชน ดังนั้น โครงการความร่วมมือ(MOU) ที่สนับสนุนทั้งงบประมาณ และตัวคนของเทศบาล ร่วมทำงานครั้งนี้ จึงเกิดขึ้น โดยมีข้อตกลงร่วมกัน คือ โครงการวิจัยฯ ระยะที่ 1(6 เดือน) งบประมาณสนับสนุนโดย สกว. ระยะที่ 2 (6 เดือน) งบประมาณสนับสนุนโดย เทศบาลตำบลแม่ยาว จำนวนเงิน 150,000 บาท พร้อมมีเจ้าหน้าที่ของเทศบาลเป็นทีมวิจัย

โดยสรุป การสื่อสารและการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน มีวิธีการดำเนินการทั้งเป็นการประชุมหารือร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ และในส่วนของเวทีประชุมอย่างเป็นทางการ และจะต้องมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาร่วมกัน วิเคราะห์แนวทางของเครื่องการดำเนินร่วมกัน วิเคราะห์กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการดำเนินร่วมกัน รวมทั้งวิเคราะห์แผนงานที่เป็นเป้าหมายของหน่วยงานนั้นๆด้วยเช่นกัน การสื่อสารกันในนามองค์กร คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) นับเป็นส่วนสำคัญ เพราะถือเป็นองค์กรที่มีข้อเด่นทางความน่าเชื่อถือภาพลักษณ์ด้านการทำงานวิจัย ทำให้หน่วยงานนั้นๆ เกิดความเชื่อมั่นการสร้างความน่าเชื่อถือที่จะทำงานร่วมกัน

องค์ความรู้ : จากการทำงานร่วมกันความรู้ที่เกิดขึ้นพบว่า การทำงานร่วมกับหน่วยงานจำเป็นต้องมีการศึกษาวิเคราะห์นโยบาย รวมทั้งการวิเคราะห์คนทำงานของหน่วยงานนั้นๆ เพื่อประเมินความสำเร็จร่วมเป็นขั้นตอนแรก

การทำงานร่วมสำคัญตั้งแต่

ต้นน้ำในการวิเคราะห์หน่วยงาน และวิเคราะห์คนทำงาน รวมทั้งต้องมีเป้าหมายร่วม Win-Win

กลางน้ำ นอกจากการสร้างความรู้ ความเข้าใจแล้ว ยังต้องมีการพัฒนาศักยภาพคนทำงานไปในระหว่างทางด้วย คล้ายการทำ TOT ทำอย่างไรให้คนของหน่วยงานนั้นรู้จัก เข้าใจ และทำงาน

แบบ CBR เป็น และยังต้องเพิ่มการ Training ให้คนของหน่วยงานเป็นพี่เลี้ยงให้กับชาวบ้านได้อีกด้วย

ปลายน้ำ อาจเน้นการสื่อสารเพื่อให้ผู้บริหารระดับสูงรับลูกต่อและสามรถขยายผลการทำงานและสร้างบุคคลากรอื่นๆได้อีกต่อไป

ความสอดคล้อง ความคาดหวัง : ในการสนับสนุนกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อหนุนงานหลักของ อปท.และเป้าหมายขององค์กร ถือว่ามีความสอดคล้องต่อภารกิจและเป้าหมายของเทศบาลตำบลแม่ยาว ในด้านแผนงานการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยว เนื่องด้วยตำบลแม่ยาวเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัดเชียงราย การดำเนินงานที่ผ่านมาขาดการจัดทำข้อมูล การเก็บข้อมูล มาวางแผนทำงานที่จะให้เป็นระบบ ชาวบ้านเองก็ทำกันไปตามความสามารถเท่าที่จะทำได้ขาดความรู้ความเข้าใจ ความสอดคล้องที่เกิดขึ้นในการทำงานครั้งนี้

ส่วนที่ 1 ทำให้เกิดการสร้างคน ซึ่งคนในที่นี้ก็จะหมายถึง ตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินการวิจัย เจ้าหน้าที่ท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ส่วนที่เกี่ยวของเทศบาล สมาชิกสภาเทศบาลตำบลแม่ยาว ทั้งวิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการทำงานการจัดทำแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวต่างที่ต้องใช้ความรู้ข้อมูลมาวางแผนต่อการพัฒนางานด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่

ส่วนที่ 2 ทำให้เกิดข้อมูลที่มาจากการเก็บข้อมูลของทีมวิจัย ทั้งชุมชนและเทศบาลจะได้นำกลับมาวางแผน นำมากลับจัดทำศูนย์ข้อมูล และ เสนอขึ้นเป็นแผนงานการพัฒนาการท่องเที่ยวพื้นที่ตำบลแม่ยาวต่อไป

ข้อสังเกต : การทำงานควรพึงระวังในการทำงานกับหน่วยงานในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การประสานงานจะต้องทำการประสานกับ ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในระดับของผู้บริหารที่มีอำนาจตัดสินใจได้ หากเป็นระดับผู้ปฏิบัติอาจจะมีปัญหาในภายหลังด้านการสนับสนุนวิธีการทำงานและงบประมาณสนับสนุนโครงการวิจัย สนับสนุนงานที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่

2. เงื่อนไขโครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบของหน่วยงาน ที่จะต้องศึกษาให้รอบด้าน ในหน่วยงานมีอะไรเป็นองค์ประกอบต่อการดำเนินงานร่วมกันด้วย อาทิ ปัจจัยเงื่อนไขด้านของสมาชิกสภาเทศบาล ซึ่งอาจจะเป็นเงื่อนไขที่ให้การสนับสนุนงานปรับเปลี่ยนไปได้เสมอ จะต้องคอยหนุนเสริมให้กับผู้บริหารที่เราประสานทำข้อตกลงร่วมกันดำเนินงานให้ประสานทำความเข้าใจกับ ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ด้วย

3. การกำหนดแผนงานที่จะมีเงื่อนไขของปีงบประมาณในการดำเนินงานเป็นตัวกำกับ เมื่อจะมีการทำงานที่เป็นความร่วมมือต่อการ โดยลักษณะของการให้งบประมาณสนับสนุนด้วย จะต้องประสานเรื่องงบประมาณตามช่วงเวลาให้ชัดเจน เมื่อโครงการวิจัยจบระยะที่1 แล้ว ในการดำเนินงานระยะที่ 2 ต้องให้เกิดการต่อเนื่อง เพื่อแผนงานดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัยจะได้ไม่หยุดชะงัก ซึ่งในการนี้พี่เลี้ยงจะต้องคอยวางจังหวะเวลาที่เหมาะให้หน่วยงานเตรียมการด้านงบประมาณอย่างทันท่วงทีด้วย

บทบาทของในการหนุนเสริม : หน่วยงานอปท.เองยังคงต้องอาศัยกลไกในการหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพของกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นบทบาทที่สำคัญของพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมหน่วยงาน คือ

1. การสร้างความเข้าใจด้านแนวคิด วิธีการทำงานแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สร้างความมั่นใจว่างานที่ทำสามารถตอบเป้าหมายขององค์กรได้อย่างไร เชื่อมโยงให้เห็นภาพงานวิชาการความรู้หนุนเสริมแผนงานของหน่วยงาน ทำให้หน่วยงานปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือกับชุมชนหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และสาธารณะทั่วไป ซึ่งเหล่านี้เป็นบทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยงที่จะต้องสร้างความเข้าใจกับหน่วยงาน

2. เชื่อมประสานทำความเข้าใจระหว่างกลุ่มทีมวิจัยจากชุมชนกับหน่วยงาน ที่จะต้องมาทำงานร่วมกัน ทำงานแบบมีส่วนร่วม ทั้งการทำงาน การสื่อสารกัน

3. เติมเครื่องมือใหม่ๆในการทำงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการวิจัย ที่จะนำกลับไปปรับใช้ได้กับงานส่วนต่างๆของหน่วยงานต่อไป

4. เปิดเวทีทำความเข้าใจกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่วนอื่นๆ ระดับจังหวัด ทั้งสถาบันการศึกษา องค์กรภาคเอกชน และจังหวัด

5. ร่วมกับชุมชนที่เป็นทีมวิจัยออกแบบจัดทำแผนงานแผนงบประมาณที่สอดคล้องกับแผนกิจกรรมโครงการวิจัยเพื่อให้นำเสนอต่อกลุ่มผู้ร่วมพิจารณาเห็นชอบต่อไป

การเปลี่ยนแปลง : สำหรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของหน่วยงาน หากมองให้ช่วงแรกของการสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงวิธีการทำงานแบบนี้นั้น จำเป็นต้องอาศัยการสร้างกระบวนการเรียนรู้กันให้กับหน่วยงานทั้งอย่างไม่เป็นทางการและอย่างเป็นทางการผ่านกิจกรรม ผ่านเวทีการประชุมต่างๆ รวมทั้งผ่านตัวบุคคลที่เป็นรูปธรรมจริงของพื้นที่ที่เคยดำเนินการกันมาแล้ว เพราะช่วงแรกก่อนดำเนินโครงการหน่วยงานเองก็ไม่เคยรับรู้หรือสัมผัสเครื่องมือการทำงานแบบนี้มาก่อนเลย ทั้งส่วนของผู้บริหารที่จะสนับสนุน และเจ้าหน้าที่ที่เป็นผู้ปฏิบัติการจริงกับชุมชน แต่เมื่อเกิดความรู้ความเข้าใจในระดับหนึ่ง รวมทั้งเกิดความไว้วางใจร่วมกันแล้ว ความคิดของหน่วยงานจึงเปลี่ยนแปลง และพร้อมที่จะร่วมทำงานแบบนี้เป็นอย่างยิ่ง

ระหว่างดำเนินโครงการ ผู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติเองก็เกิดความเปลี่ยนแปลงในตัวเองหลายส่วน ทั้งวิธีการทำงาน การแบ่งบทบาทหน้าที่ทำงานร่วมกับชาวบ้าน มีการวางแผนการเก็บข้อมูล ลงพื้นที่เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจนกลายเป็นทีมหลักที่สำคัญของโครงการวิจัยที่ดำเนินงานกัน เกิดความเข้าใจสภาพและบริบทของพื้นที่ที่ได้ลงเก็บข้อมูลเอง ซึ่งก่อนหน้านั้นอาจจะฟังข้อมูลจากตัวแทนชาวบ้านหรือทบทวนจากเอกสารเดิมที่เคยทำไว้เป็นหลักใหญ่ จึงทำให้เกิดความเข้าใจพื้นที่ทำงานของตัวเองมากขึ้น

Impact หรือผลกระทบที่เกิดขึ้น ที่เห็นชัดเจนน่าจะเป็นในส่วนของพื้นที่ดำเนินการบางชุมชนถูกระบุวางเป็นเป้าหมายที่จะสร้างให้เกิดเป็นชุมชนต้นแบบ เพื่อนำเสนอสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีมาตรฐาน กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

เทศบาลบ้านดู่ ที่เป็นพื้นที่ใกล้เคียงอยากเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างสงเทศบาล เข้ามาจัดกิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกัน รวมทั้งต้องการนำกระบวนการวิธีการทำงานโดยใช้เครื่องมือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปทำในพื้นที่เทศบาลบ้านดู่ ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยเช่นกัน

ข้อจำกัดที่เกิดขึ้น : แม้การดำเนินโครงการครั้งนี้จะเป็นลักษณะของโครงการความร่วมมือก็ตามข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในส่วนของหน่วยงาน น่าจะเป็นด้านของแผนการดำเนินงาน ที่ไม่สามารถสนับสนุนงบประมาณที่จัดสรรให้ทีมวิจัยได้อย่างเช่นการสนับสนุนทุนของสกว. เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและทีมวิจัยจะต้องเขียนแผนงานและแผนงบประมาณเสนอ ซึ่งก็จะต้องนำเสนอเป็นรายโครงการที่จะจัดทำขึ้น และงบประมาณจะจัดสรรมาตามโครงการที่จัดทำขึ้น เป็นโครงการๆไป ตามระเบียบเงื่อนไขของ เทศบาล เป็นหลัก

ด้านบุคลากรของหน่วยงาน เนื่องจากเจ้าหน้าที่แต่ละส่วนก็จะมีบทบาทหน้าหลักของตัวเอง การเข้าร่วมเรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัย ครั้งนี้อาจจะจำกัดอยู่ในส่วนของคนรับผิดชอบกับงานด้านท่องเที่ยวเป็นหลัก เจ้าหน้าที่คนอื่นๆเ เข้าร่วมเป็นครั้งคราวตามความสะดวก ดังนั้น เรื่องสร้างกระบวนการเรียนรู้เครื่องมือวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับคนทำงาน จึงยังไม่เกิดขึ้นกับคนทำงานทั้งหมดของเทศบาล

ด้านกลุ่มชาวบ้านในชุมชน ยังไม่เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง เนื่องจาก ทีมวิจัยหลักเองก็เป็นกลุ่มคนที่มีภาระหน้าที่หลักกับกิจกรรมของตัวเอง กระบวนการสร้างการรับรู้ที่จะเกิดจากทีมวิจัยลงไปทำงานกับหมู่บ้านยังมีน้อยอยู่ต้องใช้เวลาในการดำเนินงานระยะที่ 2 ต่อเนื่องไปอีก

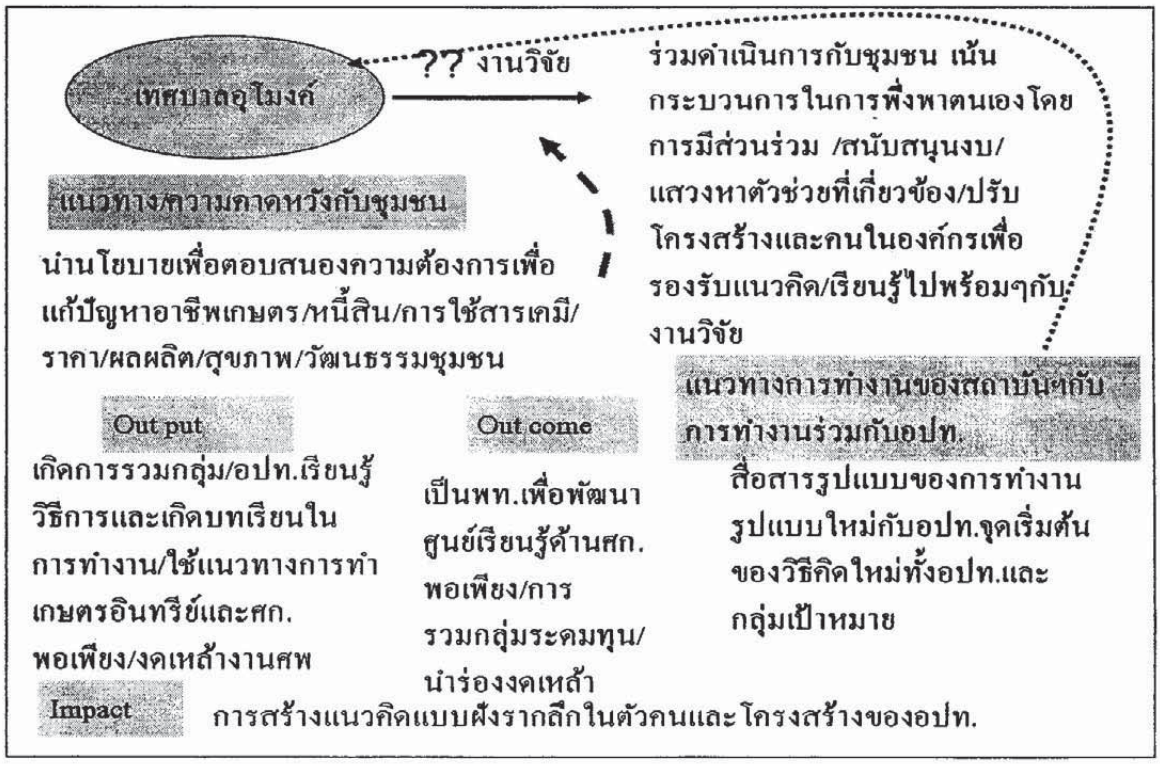
2.2) บทเรียนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูนกับอปท.

จากเวทีแลกเปลี่ยนโดยมีกรณีศึกษาคือเทศบาลตำบลอุโมงค์ ในวันที่ 8 สิงหาคม 2554 ณ ห้องประชุมชั้น 2 มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน และทีมกลไกกลางภาคเหนือได้นำเสนอการทำงานโครงการวิจัย ภายใต้ประเด็นแลกเปลี่ยน คือ ที่มาที่ไปของโครงการ ,กิจกรรม,ผลที่เกิดขึ้น และปัญหาอุปสรรค ซึ่งทางคุณอรุณี เวียงแสง ทีมกลไกกลางเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้ตั้งประเด็นแลกเปลี่ยนเพิ่มเติม พบว่าที่ผ่านมาบทบาทของการทำงานของร่วมกับชุมชนของ อปท. มักเน้นการตอบสนองเรื่องโครงสร้างพื้นฐานและความต้องการหรือแก้ไขปัญหาทุกข์ร้อนของชาวบ้าน มากกว่าการให้วิธีคิดที่ชาวบ้านสามารถจัดการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้เจ้าหน้าที่อปท.ได้สะท้อนว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานของ อปท.ที่จะมาร่วมทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้น คือ

- คุณลักษณะของผู้บริหาร ต้องมีวิสัยทัศน์ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้
- อปท.ต้องทำความเข้าใจสภาพปัญหาและทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อให้สามารถจัดโครงสร้างการทำงาน และออกแบบการสนับสนุนชุมชนได้

- มองถึงความยั่งยืน ต้องรู้จักนำผลจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น ใช้ควบคู่กับงานพัฒนา และสิ่งที่ได้ทำเป็นบทเรียนที่สะท้อนปัจจัยเอื้อและอุปสรรคในการทำงานเพื่อนำมาทบทวนการทำงานที่ผ่านมา เป็นต้น

ซึ่งผลที่ได้จากการถอดบทเรียนการทำงานร่วมกับหน่วยงานประมวลสรุปแนวทางได้ดังภาพ

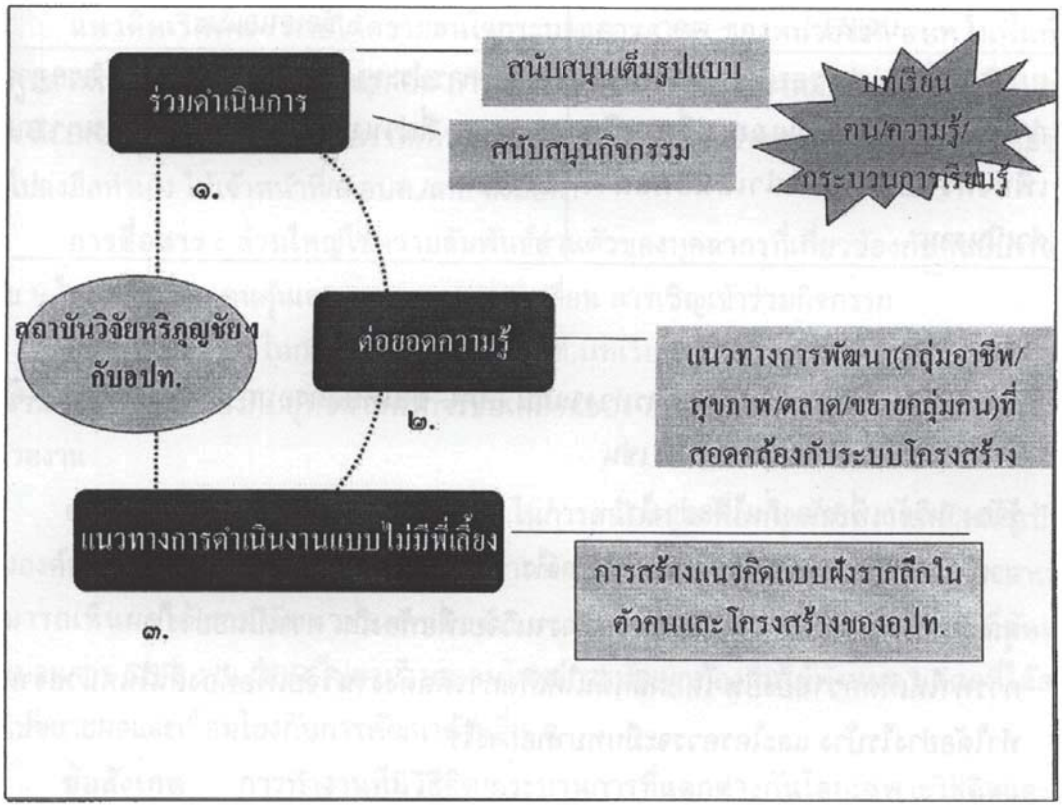

แผนภาพที่ 4-7 ประมวลสรุปการถอดบทเรียนการทำงาน CBR กับ อปท.

ปัจจัยเอื้อต่อการดำเนินงาน

- วิสัยทัศน์ผู้บริหารเปิด
- แนวทางการบริหารจัดการ(คนและงบประมาณ) และการสื่อสารความหมายร่วมกับชุมชนที่เน้นความยั่งยืน ต่อเนื่อง
- มีกลไกตัวต่อ เข้ามาร่วมมีบทบาทในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน (คนในพื้นที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และบทบาทของสกว.)

ความเชื่อมโยงของแนวทางการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับอปท.ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูนสามารถสรุปได้ดังนี้

แผนภาพที่ 4-8 แนวทางการหนุนเสริม CBR ร่วมกับ อปท.ของโหนดลำพูน

การบรรลุเป้าหมายของเวทีถอดบทเรียนในครั้งนี้ พบว่ายังขาดองค์ประกอบของกลุ่มเป้าหมายในส่วนของอปท.อื่นๆ จากฐานการทำงานที่เกี่ยวข้องกับอปท. ที่จะเข้าร่วมถอดบทเรียนในพื้นที่จังหวัดลำพูนทั้ง 4 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลริมปิง เทศบาลตำบลต้นธง เทศบาลตำบลบ้านธิ และเทศบาลตำบลอุโมงค์ ซึ่งสามารถสรุปประมวลที่ได้ของการถอดบทเรียนได้ดังนี้

ตารางที่ 4-20 ประมวลการถอดบทเรียนการทำงาน CBR กับ อปท.

ปัญหา	ข้อเสนอแนะ
1. เชิงกระบวน 1.1 กลุ่มเป้าหมายไม่ทราบเป้าหมายของเวที ทำให้ไม่ได้เตรียมข้อมูลมาแลกเปลี่ยนในส่วนของการทำงานระหว่าง อปท.กับโหนด 1.2 เวลาในการจัดเวที หากมาครบทุก อปท. เวลาครึ่งวันในการถอดบทเรียนอาจไม่เพียงพอ	1.1 โหนดควรชี้แจงทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายถึงวัตถุประสงค์และประเด็นที่จะถอดบทเรียนเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เข้าใจและเตรียมตัวสำหรับการมาแลกเปลี่ยน 1.2 ควรพิจารณาระยะเวลา กลุ่มเป้าหมาย และประเด็นในการถอดบทเรียน เพื่อให้การจัดเวทีได้ข้อมูลที่ตรงตามเป้าหมายของเวที
2. เชิงเนื้อหา 2.1 กรอบคำถามในการถอดบทเรียนยังไม่	2.1 ควรนำกรอบการถอดบทเรียนที่ได้มีการสรุป

ปัญหา	ข้อเสนอแนะ
ถูกนำมาใช้ แต่กรอบประเด็นย่อยที่กำหนดให้ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเป็นเพียงกรอบของการนำเสนอผลการดำเนินงาน	ไว้เมื่อการประชุม CBR-N วันที่ 22 กรกฎาคม 2554 ที่ผ่านมา เป็นคำถามหลักในการถอดบทเรียน

ข้อเสนอแนะ

1) ประเด็นในการถอดบทเรียนการทำงานกับ อปท. ขอให้ยึดกรอบการถอดบทเรียนที่ได้ทำมา โดยในเวทีสามารถตั้งคำถามง่ายๆ ได้ เช่น

- รู้จักงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้อย่างไร
- มาเข้าร่วมทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้อย่างไร
- คุณลักษณะของผู้บริหารที่เอื้อต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรเป็นอย่างไร
- การทำให้เกิดความยั่งยืน โดยผลักดันให้เกิดการติดตั้งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในหน่วยงานจะทำได้อย่างไรบ้าง และใครควรจะมีบทบาทอย่างไร
- ฯลฯ

2) ควรจัดกลุ่มประเภทของ อปท. ที่มีการทำงานร่วมกัน โดยสามารถจัดประเภทจากหลากหลายประเด็น เช่น จุดเริ่มต้น

เทศบาล A จุดเริ่มต้น นายกเทศบาลสนใจ ⟶ สนับสนุน CBR ในพื้นที่

เทศบาล B จุดเริ่มต้น เจ้าหน้าที่ของเทศบาลสนใจ ⟶ นายกฯ เห็นด้วย ⟶ ชุมชน

เทศบาล C จุดเริ่มต้น โหนด ⟶ ติดต่อเจ้าหน้าที่เทศบาล ⟶ นายกฯ เห็นด้วย ⟶ ชุมชน

3) ในการถอดบทเรียนการทำงานกับหน่วยงาน โหนดควรหา "ลักษณะร่วม" ของกลุ่ม อปท. โดยทำความเข้าใจบริบทของ อปท. อันได้แก่ ขนาดของอปท. สภาพสังคม โครงสร้างการทำงาน วิสัยทัศน์ ความร่วมมือของเจ้าหน้าที่ เป็นต้น เพื่อจัดระบบข้อมูลในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ

4) สิ่งที่โหนดต้องดำเนินการต่อ คือ

- โหนดมีทุนเดิมในสังเคราะห์การทำงานกับหน่วยงาน แบบ KM และ Outcome Mapping ขอให้โหนด Review ข้อมูลมือสอง โดยยึดกรอบการถอดบทเรียนที่กลไกกลางได้จัดส่งให้เป็นหลัก
- ขอให้โหนดถอดบทเรียนของ อปท. 4 แห่ง ที่ทำงานร่วมกันในปัจจุบัน โดยยึดกรอบการถอดบทเรียนที่กลไกกลางได้จัดส่งให้เป็นหลัก

หลังจากร่วมถอดบทเรียนกรณีศึกษากับเทศบาลตำบลอุโมงค์แล้วทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูนได้ประมวลแนวทางโดยภาพรวมตามกรอบเนื้อหา พบว่า

แนวคิดเริ่มต้น : ภายใต้ความสนใจกระบวนการ CBR ของหน่วยงาน อปท.ในพื้นที่จังหวัดลำพูนส่วนใหญ่ไม่เคยรู้จัก CRR มาก่อน การให้ CBR เข้าไปสู่หน่วยงานมีหลายรูปแบบในการเริ่มต้น เช่น มีCBR อยู่แล้วในพื้นที่ หน่วยงานเห็นผลงานจึงสนใจ นำไปใช้ขยายผลในหน่วยงาน/ชุมชน หรือนำไปลงมือทำเอง ให้เจ้าหน้าที่/ส.อบต./สท. ลงมือทำ

การสื่อสาร : ส่วนใหญ่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ประสานงานวิจัย ฯ ในฐานะเพื่อน คนคุ้นเคย การพูดคุยแลกเปลี่ยน การเชิญเข้าร่วมกิจกรรม

องค์ความรู้ : ในการทำงานร่วมกับอปท.บทเรียนที่เกิดขึ้นที่น่าสนใจ คือ รูปแบบวิธีการทำงานCBRที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนของ อปท. Do & Don't กับการทำงานร่วมกับหน่วยงาน

ความสอดคล้อง ความคาดหวัง : ในการสนับสนุนเพื่อหนุนเสริมงานหลักและเป้าหมายขององค์กร งาน CBR เห็นผลช้า ไม่เหมือนงานพัฒนาด้านอื่น ๆ ที่เห็นผลเร็ว ต้องใช้เวลาเพื่อที่จะสามารถเห็นผลได้ งานพัฒนาของหน่วยงานบางแห่งก็มีแนวคิดเห็นและแนวทางที่ขัดแย้งกับกระบวนการ CBR งาน CBR ไม่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่นได้ทั้งหมด แต่ผลที่ได้สามารถนำไปขยายผลและเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ

ข้อสังเกต : การทำงานที่มีวิธีคิด/กระบวนการที่แตกต่างกันโดยเฉพาะวิธีคิดและวิธีการทำงานของนักการเมืองที่มุ่งคะแนนเสียงมากกว่าการสร้างการเรียนรู้ให้กับชาวบ้าน งาน CBR เน้นเรื่องการมีส่วนร่วมและการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ส่วน อปท.ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการให้(ระบบอุปถัมภ์) หวังผลตอบแทน และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงยึดติดกับระบบนี้ การทำงานร่วมกันจึงทำได้เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องและจะสามารถนำไปหนุนเสริมกระบวนการของบุคลากรเหล่านี้ "ประสานจุดร่วม สงวนจุดต่าง"

บทบาทของพี่เลี้ยงในการหนุนเสริม : ผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในทุกระดับเพื่อที่จะสามารถขับเคลื่อนงานได้ หรือการสร้างคนในหน่วยงานให้เกิดการเรียนรู้ในงาน CBR หลายคนหลายระดับ เพื่อการรับช่วงสานต่อ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น : คนในหน่วยงานมีทักษะความรู้เพิ่มมากขึ้น สามารถนำไปใช้ในกระบวนการทำงานในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ทักษะการพูด การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลที่แต่เดิมไม่เคยทำและไม่เคยเรียนรู้มาก่อน

ข้อจำกัด :

<u>ปัจจัยที่ให้การสนับสนุนการทำงานของ อปท. กับการใช้เครื่องมือ CBR</u>

- หัวหน้าองค์กร (นายก)
- เจ้าหน้าที่องค์กร /สำนัก
- แกนนำชุมชนท้องถิ่น
- การสนับสนุนของหน่วยงานองค์กรภายนอก

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการทำงานของ อปท. กับการใช้เครื่องมือ CBR

- หัวหน้าองค์กร (นายกฯ)
- เจ้าหน้าที่องค์กร /สำนัก
- เงื่อนไข กฎระเบียบของ อปท.
- การเมือง ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ

ผลในเชิงกระบวนการในการผลักดันให้องค์กรและหน่วยงานนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กร ทั้งภายในและภายนอกชุมชนท้องถิ่น และการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนและหน่วยงาน องค์กร เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนเพื่อสรุปบทเรียน และกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนงานในประเด็นปัญหาต่างๆ ของพื้นที่จังหวัดลำพูน (ปี 2554) ดังนี้

ตารางที่ 4-21 แนวทางการขับเคลื่อนงานในประเด็นปัญหาต่างๆ ของพื้นที่จังหวัดลำพูน (ปี 2554)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน	กระบวนการหนุนเสริม
1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน (อบจ.)	• การหนุนเสริมชุมชนให้ใช้ความรู้ความเข้าใจกระบวนการและเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ผ่านการแลกเปลี่ยนสืบค้น การเล่าเรื่อง ภาพถ่าย แผนที่ และอื่นๆ โดยเน้นการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
2.อบต.ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ปัจจุบันยกระดับเป็นเทศบาลตำบลต้นธง	• การสร้างความร่วมมือในการหนุนเสริมโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับบุคลากรเจ้าหน้าที่ อบต. ส.อบต. ผู้นำท้องถิ่น(ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน) ครู นักเรียน / งบประมาณ กิจกรรมการพัฒนา การจัดเวทีชุมชน การศึกษาดูงาน ฯลฯ และแผนการพัฒนาตำบล ผักพื้นบ้านอาหารพื้นเมือง เกษตรแบบยั่งยืน บ้านน่าอยู่ หมู่บ้านน่ามอง • การหนุนเสริมกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการขับเคลื่อนโครงการวิจัย
3. เทศบาลตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน	• การหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับบุคลากรเจ้าหน้าที่เทศบาล(ฝ่ายสาธารณสุข) รองนายกฯ เลขานายกฯ ครู นักเรียน ฯลฯ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา เช่นงบประมาณ สถานที่คัดแยกขยะ การรับซื้อขยะ การพัฒนาทักษะ การศึกษาดูงาน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน	กระบวนการหนุนเสริม
	อุปกรณ์การจัดการขยะ(ถังหมัก ท่อซีเมนต์จุลินทรีย์) รวมทั้งแผนการพัฒนาตำบล การขยายผลการจัดการขยะระดับตำบล (8 หมู่บ้าน) โรงเรียนในตำบลม่วงน้อย • การหนุนเสริมกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการขับเคลื่อนโครงการวิจัย คือ โครงการวิจัยการพัฒนาแนวทางการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านไร่น้อย ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน การดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จำนวน 1 โครงการ และการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานกับศูนย์ประสานงาน
4. อบต.ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ปัจจุบันยกระดับเป็นเทศบาล ต.ศรีวิชัย	• การหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับบุคลากร ส.อบต. ครูศูนย์เด็กฯ เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาด้านการจัดการป่าชุมชน(อนุรักษ์นกยูง ฝายชะลอน้ำ) รวมทั้งแผนการพัฒนาตำบล เช่น แผนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กทั้ง 4 ศูนย์ ของเทศบาลศรีวิชัย แผนการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววัดบ้านปาง • การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จำนวน 3 โครงการและการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานกับศูนย์ประสานงาน
5. เทศบาลตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	• หนุนเสริมกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการขับเคลื่อนโครงการวิจัย คือโครงการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัดประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
6. เทศบาลตำบลทาทุ่งหลวง อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน	• การหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับบุคลากร เจ้าหน้าที่ ส.อบต. ฝ่ายบริหาร ครู นักเรียน พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การพัฒนาทักษะ การศึกษาดูงาน การจัดเวทีการประชุม รวมทั้งแผนการพัฒนาตำบล การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน(ป่าชุมชน ควันไฟ ฝุ่นละออง เสียงเลื่อยไม้ ฯลฯ) การจัดการน้ำแม่ทา(ฝายใต้ทราย)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน	กระบวนการหนุนเสริม
7. เทศบาลตำบลอุโมงค์	• การหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นการพัฒนาความร่วมมือร่วมกับเทศบาล ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร ในการเรียนรู้งานวิจัยร่วมกัน
8. องค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนปม	• เป็นการต่อยอดจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่บ้านหนองหลัก ตำบลตะเคียนปม ขยายสู่แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนต้นน้ำลี้ระดับตำบล

สรุปองค์ความรู้จากกระบวนการทำงานกับหน่วยงานต่าง ๆ

การดำเนินกิจกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ภายใต้สถาบันวิจัยหริภุญชัย ที่ผ่านมาได้มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง จากแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากการวิจัยในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน แต่ข้อจำกัดของชาวบ้านเรื่องการเขียนงานวิจัย และเงื่อนไขของ สกว. ที่บางครั้งไม่ทันต่อความต้องการของชุมชน ซึ่งการประสานภาคีต่าง ๆ จึงเป็นการเกื้อหนุนเสริมการดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งงบประมาณ และบุคลากร รวมทั้งเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน ในการสร้างฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การรวบรวมองค์ความรู้ที่เกิดจากการประสานกับภาคีต่าง ๆ ในการเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญสำหรับการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้กับชุมชนทำงานได้อย่างต่อเนื่องและขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ในการประสานงานภาคีศูนย์ประสานงานฯ ต้องมีจุดยืนที่ชัดเจน มีหน่วยงานองค์กรภาคีหรือแหล่งทุนต่าง ๆ เข้ามาในชุมชนค่อนข้างมาก บางหน่วยงาน องค์กร มีแนวความคิด และแนวทางการทำงานแตกต่างกัน การเข้าร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องยึดหลัก เป้าหมาย แนวทางการดำเนินงานให้ชัดเจน ดูว่าภาคี/แหล่งทุนไหนที่จะสามารถประสานงานได้ เป็นการเอื้อโอกาสในการทำงาน และมีแนวคิด แนวทางที่สอดคล้องกับการดำเนินงานของ ศูนย์ประสานงานฯ เพื่อทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างแท้จริง

การเข้าถึงภาคีแต่ละแห่ง ลักษณะการประสานภาคีต่าง ๆ นั้น แตกต่างกันออกไป บางหน่วยงานเริ่มจากการที่ศูนย์ประสานงานฯ นำเสนอโครงการเพื่อของบประมาณมาดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด(ปปส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) เป็นต้น ส่วนหน่วยงานที่เห็นว่า ศูนย์ประสานงานฯ สามารถเป็นแกนหลักในการประสานงาน หรือขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล หน่วยงานของรัฐต่าง ๆ จึงขอความร่วมมือ

มายัง node ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อที่จะขับเคลื่อนการทำงานของชุมชน ซึ่งในฐานะที่เรามีเป้าหมายที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับท้องถิ่น และเป็นแหล่งวิชาการที่ตอบสนองกับความต้องการของท้องถิ่น กิจกรรมที่เป็นโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้ หรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่ควรสนับสนุน

การบริหารจัดการ ศูนย์ประสานงานฯ ต้องมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบการบริหารจัดการโครงการแต่ละแหล่งทุน โดยเฉพาะในเรื่องการดูแลด้านงบประมาณให้กับผู้รับผิดชอบคนใดคนหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลักซึ่งเป็นทั้งเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานฯ และจากภาคีของศูนย์ประสานงานฯ ส่วนในด้านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยน หารือ เพื่อวางแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน แต่ละกิจกรรมมีการวางบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนอย่างชัดเจน และหลังจากการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรมแล้ว มีการสรุปบทเรียนทุก ๆ ครั้ง เพื่อนำแนวทางที่ได้มาปรับปรุงในการดำเนินงานครั้งต่อไป

ความสามารถในการพึ่งพาทุนต่อการทำงานร่วมกับภาคี การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาคี นอกจากพันธมิตรในการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากภาคีทั้งหลายแล้ว ทำให้ส่งผลต่อความสามารถในการลดการพึ่งพาทุนของศูนย์ประสานงานฯ ต่อ สกว. ดังต่อไปนี้

1. **ทุนด้านความคิด** แนวคิดหรือแนวทางการสนับสนุนกิจกรรมของแต่ละแหล่งทุน จะเน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ ที่เน้นเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นหน่วยงานทางวิชาการที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ และมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ โอกาสของภาคีสามารถสร้างหรือส่งผลต่อแนวคิดการดำเนินงานที่มองเห็นศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

2. **ทุนด้านความรู้** องค์ความรู้ในการดำเนินงานร่วมกับแหล่งทุนทำให้แหล่งทุนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการทำงานร่วมกับ node ที่ส่งถึงผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพในฐานทางวิชาการ องค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานสามารถเป็นแนวทางหรือเป็นแบบอย่างหรือนำไปสู่การขยายผลจากชุมชนหนึ่งไปสู่ชุมชนหนึ่ง หรือนำไปจัดทำแผนการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานองค์กรต่อไป

3. **ทุนด้านทักษะของบุคลากร** การดำเนินกิจกรรมร่วมกับภาคีทำให้เกิดการพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถในการดำเนินงานได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ของบุคลากรในแหล่งทุนและบุคลากรของศูนย์ประสานงานฯ ที่เป็นทั้งเจ้าหน้าที่ นักวิจัย และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

4. **ทุนด้านการจัดการ** แนวทางการบริหารจัดการของแหล่งทุนในเงื่อนไขเกือบจะไม่ส่งผลต่อแนวทางการบริหารจัดการของศูนย์ประสานงานฯ การบริหารจัดการของศูนย์ประสานงานฯได้แบ่งบทบาทภาระหน้าที่ให้แต่ละคนเป็นผู้รับผิดชอบหลักในกิจกรรมหรือในภาคีนั้น ๆ และมีการควบคุม

และการอนุมัติอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งแต่ละกิจกรรมสามารถสนับสนุนต่อการบริหารจัดการ/แนวทางของศูนย์ประสานงานฯ

5. **ทุน "เงิน"** การได้ใช้โอกาสของแหล่งทุนจากภาคีในการสนับสนุนกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งในขั้นตอนการเตรียมการ เช่นโครงการซื่อบ้านนามเมือง สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด(ปปส.) ขั้นการพัฒนาโครงการ เช่น เทศบาลตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลตะเคียนปม ขั้นสนับสนุนโครงการวิจัย เช่น เทศบาลตำบลอุโมงค์ ขั้นการขยายผล เช่น สถาบันการจัดการทางสังคม (สจส.) เป็นต้น

2.3) บทเรียนการทำงานของ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่กับอปท.

แนวคิดเริ่มต้น : จุดเริ่มต้นของการทำงานเพื่อเชื่อมโยงกับ**องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน** เกิดจากความสนใจของคนในชุมชนที่อยากทำงาน เช่น กรณีพ่อหลวง พระสงฆ์คณาจารย์ โดยที่มีบางท่านมีบทบาทสำคัญในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น สมาชิกสภาผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นต้น จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวนำไปสู่การก่อเกิดโครงการวิจัยที่ดำเนินการโดยชุมชน นักศึกษา ก่อนเกิดการขยายผลเข้าสู่องค์การบริหารส่วนตำบล โดยเกิดจากความสนใจของผู้บริหารและกำหนดให้เป็นแผนงานของทางองค์การบริหารส่วนตำบล และส่งงบประมาณมาสนับสนุนในรายโครงการ

การสื่อสาร : การสื่อสารและการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานเน้นการทำความเข้าใจผ่านเวที การแลกเปลี่ยน และการใช้รูปธรรมของโครงการที่ขับเคลื่อนไปก่อนเป็นการสื่อสารและให้ทางหน่วยงานได้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญ

องค์ความรู้ : การสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงในระดับพื้นที่จำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์ ถึงหน่วยงาน องค์กรภาคี ตั้งแต่ตอนต้นทางของการทำงาน เพื่อให้สามารถออกแบบ และวางแผนการทำงานที่จะดึงเอาส่วนที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นมารับรู้ หรือเกิดการพัฒนาทักษะเพื่อการต่อยอดได้

1. ประเด็นหนึ่งที่สำคัญที่ควรพิจารณาคือ หน่วยงานหลักของพื้นที่ โดยเฉพาะ องค์การบริหารส่วนตำบล มักจะเป็นจุดสำคัญที่หากผู้ใดอยากเข้าไปทำกิจกรรมหรือดำเนินงานต่างๆในพื้นที่มักจะเข้าหาส่วนของ อบต.เป็นหลัก รวมทั้งการมองเห็นเป็นแหล่งงบประมาณที่จะสามารถเชื่อมโยงมาใช้ในการสนับสนุนงานของตนเองได้ ดังนั้นจึงพบว่าอบต.ในหลายพื้นที่มีสถาบัน หน่วยงาน นักวิชาการ ทั้งแบบมีสังกัด หรือไม่มีสังกัด เข้าไปเกี่ยวข้องในรูแบบต่างๆ อยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นในบางอบต. หรือบางหน่วยงานที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน จึงมักจะวางกรอบ หรือข้อจำกัด ของการหนุนเสริม หรือ การเข้ามาเรียนรู้ในช่วงแรก และในภายหลังหาก อบต.หรือหน่วยงาน เริ่มเห็นผลงานที่เป็นรูปธรรม เห็นการเปลี่ยนแปลง โอกาสของการเข้ามาสนับสนุนหรือสานต่อสิ่งที่เกิดขึ้นจะเป็นไปได้สูง

2. เงื่อนไขอีกประการที่สำคัญคณะทำงานต้องวิเคราะห์ประเด็นเนื้อหาที่ขับเคลื่อน เชื่อมร้อยกับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน เนื่องจาก องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการกระจายอำนาจที่มาจากส่วนกลาง รูปแบบการบริหารจัดการจะมีทั้งข้าราชการส่วนท้องถิ่น และข้าราชการการเมือง และพบว่าในแต่ละพื้นที่มีฐานอำนาจ หรือระดับการยอมรับในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน หลายครั้งที่พบว่ากระบวนการลงไปทำงานผ่านกระบวนการวิจัย กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการสร้างฐานคะแนนทางการเมือง ดังนั้นการมาเข้าร่วมหรือ การเข้ามาสนับสนุนการเป็นการคาดหวังผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ดังนั้นประเด็นดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์ ประเด็นเนื้อหา กลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นเพื่อให้กระบวนการเชื่อมร้อยเกิดประโยชน์ที่แท้จริงกับชุมชน ซึ่งหากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะสามารถวิเคราะห์ประเด็นนี้ได้จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ หรือคลุกคลี กับพื้นที่หรือหน่วยงานงานนั้นมาในระดับหนึ่ง จึงจะสามารถวิเคราะห์ความสนใจที่แท้จริงของภาคีหน่วยงานนั้นๆได้

3. การดำเนินงานที่ผ่านมาเน้นการขยายฐานการทำงานผ่านกลุ่มบุคคลที่สนใจ และอาศัยกลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารให้คนในชุมชน รวมถึงองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้าใจและใช้แนวทางป่าล้อมเมืองในการดำเนินงาน กล่าวคือเริ่มจากการหนุนเสริมงานวิจัยลงไปในชุมชน โดยได้กลุ่มผู้สนใจมาร่วมขับเคลื่อน และผ่านกลไกของอาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการมาร่วมในกระบวนการทำงาน ภายหลังที่งานวิจัยในชุมชนเริ่มมีความชัดเจน และเห็นการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม จึงเริ่มส่งผลให้เกิดการกระเทือน และเกิดความสนใจและความเคลื่อนไหวในองค์การบริหารส่วนตำบล และเริ่มมีบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลมาร่วมในกระบวนการ

ข้อสังเกต :

1. ประเด็นการสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานถึงบทบาทของพี่เลี้ยง หรือผู้ไปดำเนินการวิจัย เนื่องจากหน่วยงานหรือพื้นที่ส่วนใหญ่เคยชินกับการมีนักวิจัยเข้าไปมีบทบาทในการดำเนินงาน และจัดทำโครงการต่างๆ ดังนั้นเมื่อมีการหารือเพื่อให้เกิดโครงการวิจัย บางครั้งทีมอาจจะไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะนักวิจัย

2. เนื่องจากการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่มีภาคการเมืองมาเกี่ยวข้องนั้นจะมีงานทั้งในลักษณะ ตามภาระหน้าที่ และตามนโยบาย ดังนั้นในกรณีงานตามภาระหน้าที่ คืองานหลักที่ทางผู้ปฏิบัติงานต้องรับผิดชอบ หากแต่ในกรณีงานตามนโยบาย จะขึ้นอยู่กับผู้บริหารในขณะนั้นเป็นผู้พิจารณาหรือสั่งการ ดังนั้นหากต้องการให้เกิดความยั่งยืนต้องพิจารณาทั้งในด้านบุคคลากร และการจัดวางตำแหน่งที่เหมาะสมของงานต่างๆ ที่เข้าไปเชื่อมร้อย

บทบาทของพี่เลี้ยงในการหนุนเสริม : เนื่องจากเป็นหน่วยงานแรกที่ทางศูนย์ประสานงานวิจัยได้เชื่อมร้อย จึงเป็นการทำงานในแบบเรียนรู้ และลองผิดลองถูก โดยในช่วงแรกยังเป็นการหนุนเสริมผ่านการทำงานในรายโครงการโดยแต่ละโครงการ มีอาจารย์ นักศึกษา บุคลากรทางการศึกษา

ที่สนใจลงไปดำเนินการร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาและติดตามจึงเกิดขึ้นในรายโครงการ แต่ได้มีความพยายามในการจัดเวทีเพื่อนำเสนอข้อมูลและแลกเปลี่ยนกระบวนการทำงานระหว่างโครงการ ผ่านเวทีเรียนรู้อย่างเท่าทัน สานฝันชุมชน ที่จัดขึ้นเป็นประจำ และได้มีความพยายามในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตามเมื่อการทำงานเชื่อมไประดับหน่วยงาน การติดตามหนุนเสริมยังคงผ่านการทำงานในระดับโครงการ โดยมีบุคคลากรของทางองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าร่วมในแต่ละโครงการ ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวมีโครงการที่เข้าร่วม 2 โครงการหลัก ได้แก่ โครงการประเด็นเยาวชน และประเด็นการจัดเก็บข้อมูลชุมชน (ผ่านโปรแกรมท้องทุ่งไทย) ดังนั้นจึงเกิดกระบวนการหนุนเสริมต่อเนื่องทั้งในด้านการติดตามในรายโครงการ และการนำแต่ละโครงการมาแลกเปลี่ยน ให้กำลังใจและให้ข้อแนะนำ รวมทั้งการชักชวนเข้าร่วมเวทีต่างๆเพื่อสร้างการเรียนรู้

อย่างไรก็ตามเนื่องจากภาพการทำงานในพื้นที่ แม้วางเป้าหมายให้เกิดการขับเคลื่อนในระดับองค์กร แต่ความชัดเจนน่าจะเกิดขึ้นกับภาคปฏิบัติงานในการดำเนินการมากกว่า ดังนั้นรูปธรรมและความสำเร็จจึงเกิดขึ้นในระดับโครงการ แต่ยังไม่เห็นภาพรวมในระดับหน่วยงานเท่าที่ควร ซึ่งเป็นประเด็นที่พี่เลี้ยงได้เรียนรู้ในกระบวนการทำงานมากยิ่งขึ้น โดยมีการเปลี่ยนปลงที่เกิดขึ้น ดังนี้

ตารางที่ 4-22 การเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินงาน

ก่อนดำเนินการ	ระหว่างดำเนินการ	หลังการดำเนินการ
มีการดำเนินกิจกรรมตามภาระงานปกติ เน้นการจัดกิจกรรมรายครั้ง แผนงานและนโยบายส่วนใหญ่กำหนดโดยเจ้าหน้าที่	เจ้าหน้าที่ และบุคลากรบางคนเริ่มเรียนรู้แนวคิด และใช้กระบวนการบางอย่างในการดำเนินกิจกรรมในภาระงานปกติเช่นกรณีของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบด้านเกษตร และฝ่ายสวัสดิการและสังคม	นโยบายบางอย่างในหน่วยงานถูกกำหนดขึ้นภายใต้ผลจากการดำเนินโครงการวิจัย เช่นในเรื่องของการสนับสนุนชมรมผู้สูงอายุ การหนุนเสริมกลุ่มเกษตรกรเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

ข้อจำกัดที่เกิดขึ้น

1. ในพื้นที่ตำบลป่าสัก มีจุดเริ่มต้นของความสนใจจากผู้บริหารท่านเดิม เมื่อท่านเสียชีวิตส่งผลให้แรงผลักในการดำเนินการลดลง แต่ยังคงมีผู้ปฏิบัติงานเชื่อมต่อ แต่ไม่สามารถผลักดันให้เกิดภาพในระดับนโยบายได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นจึงเป็นข้อจำกัดหนึ่งของกระบวนการเชื่อมต่อการทำงานในระดับหน่วยงาน หากความสนใจมีเพียงแกนหลัก หรือผู้รับทราบข้อมูลเพียงไม่กี่ท่าน การส่งต่อยอด การเปลี่ยนถ่ายการทำงานจึงเป็นประเด็นสำคัญที่พึงระวัง

2. เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก มีพื้นที่การทำงานขนาดใหญ่รวมทั้ง 18 หมู่บ้าน และมีการจัดแบ่งโซนที่มีความแตกต่างทั้งในเชิง ภูมิประเทศ วัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิต การดำเนินการในพื้นที่ลักษณะดังกล่าว จึงค่อนข้างมีความซับซ้อน การทำงานในระดับตำบลเช่นนี้อาจต้องกำหนดการทำงานในช่วงเริ่มต้นให้มีความชัดเจน เพราะในกระบวนการอาจเกิดการทับซ้อนของกลุ่มคน ที่อาจมีหลายบทบาทและเข้าไปเกี่ยวข้องในหลายโครงการในพื้นที่ และอาจทำให้

ผลในเชิงกระบวนการ

ในเชิงกระบวนการการหนุนเสริมเทคนิค ทักษะ เครื่องมือที่เหมาะสมในการทำงานแต่ละระดับทั้งต้นทาง กลางทาง และปลายทางในแต่ละช่วงเวลา ดังนี้

ตารางที่ 4-23 เครื่องมือในการทำงาน

ช่วงเวลา	เครื่องมือทักษะ
ต้นทาง	▪ การวิเคราะห์ชุมชน ▪ การใช้สื่อและเวทีในการสื่อสารทความเข้าใจ ▪ การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องทั้งในระดับพื้นที่ และภายในหน่วยงาน
กลางทาง	▪ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ▪ การเป็นพื้นที่ศึกษาดูงาน ให้เกิดกำลังใจ
ปลายทาง	-

ซึ่งวิธีการออกแบบการทำงานร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพ โดยการแชร์ทรัพยากรทั้งคนและงบประมาณ พบว่า

1. ในกรณีที่จุดเริ่มต้นเกิดจากความสนใจของทีมบริหาร การสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจอาจเกิดขึ้นได้ง่าย ผ่านการหารือ พูดคุยและกำหนดทิศทาง นโยบาย การทำงานร่วมกัน เพราะส่วนใหญ่การทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะอยู่ภายใต้ระบบการสั่งการเป็นหลัก ซึ่งสามารถใช้เงื่อนไขดังกล่าวในการสร้างการเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติให้กับผู้ปฏิบัติงานได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น และสามารถกำหนดแผนร่วมทั้งในเชิงบุคลากรและงบประมาณ เนื่ององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการจัดสรรรายได้และงบประมาณของตนเอง

2. ในกรณีจุดเริ่มต้นเกิดจากความสนใจของผู้ปฏิบัติงาน บางครั้งถ้าในสายบริหารยังไม่เห็นความสำคัญหรือเห็นด้วยกับแนวทางที่ปฏิบัติ อาจจำเป็นต้องร่วมกันสร้างให้เห็นรูปธรรมจึงจะนำไปสู่การขายายผลและเชื่อมได้ในระดับงบประมาณ

3. เนื่องจากการทำงานในรูปแบบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหลายฝ่าย และการจัดสรรงบประมาณในแต่ละปี จะมีกรอบเวลา ดังนั้นถ้าสามารถดำเนินการให้อยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสม เช่น ในช่วงของการพิจารณาแผนงบประมาณก็จะช่วยให้การเกิดความร่วมมือดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังนั้นทัศนคติและการเตรียมตัวของพี่เลี้ยงต่อการวิเคราะห์คน และองค์กรที่ตอบเป้าหมายร่วมกันจึงต้องพยายามเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมการทำงานในองค์กรที่มีความแตกต่าง การปลูกฝัง การถ่ายทอดความคิด และการปฏิบัติตัว อาจมีความแตกต่างจากการทำงานที่กลุ่มพี่เลี้ยงคุ้นเคย ดังนั้นต้องพยายามเรียนรู้ และเข้าใจฐานรากงาน ที่ไม่ได้มีความแตกต่างจากราชการเดิม เพียงแต่ถูกกระจายอยู่ในระดับท้องถิ่น ดังนั้นในเรื่องของความคล่องตัว อำนาจการตัดสินใจบางอย่างยังคงเน้นการสั่งการในระดับผู้บริหารเป็นหลัก ดังนั้นต้องประเมิน คน สถานการณ์ และ ความสัมพันธ์ภายในองค์กรให้ชัดเจน

ปัญหาและอุปสรรค เพื่อนำไปสู่แนวทางการสื่อสารและการทำความเข้าใจที่ควรให้ความสำคัญคือการทำความเข้าใจในเรื่องบทบาทหน้าที่ระหว่างพี่เลี้ยง และนักวิจัยของหน่วยงานให้ชัดเจน และการกำหนดกรอบความร่วมมือ ทั้งในเชิง งบประมาณ และบุคลากรให้ชัดเจน การทำให้งานวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน รวมถึงความชัดเจนในเรื่องความสนใจ ของทั้งทีมบริหาร และผู้ปฏิบัติการต้องสอดคล้อง และไปในทิศทางเดียวกัน

2.4) บทเรียนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอนกับอปท.

แนวคิดเริ่มต้น : องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม เป็นองค์กรของรัฐที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญๆ ในการบริหารงบประมาณระดับท้องถิ่น จัดการให้เกิดการพัฒนาตามมิติต่างๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ บนกรอบยุทธศาสตร์ที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ ในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมที่ผ่านมา มีอุปสรรค ปัญหาต่างๆ หลายประการที่ทำให้การดำเนินงานดังกล่าว ไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญๆ ได้แก่ การกระจายอำนาจจากส่วนกลางที่ยังไม่สมบูรณ์แบบ อันมีผลในสิทธิขององค์การบริหารส่วนตำบลที่จะบริหารงานแบบเบ็ดเสร็จ กรณีการไม่ได้รับอำนาจอย่างเต็มรูปแบบ อาทิ เงินอุดหนุนจากส่วนกลางที่นำมาเป็นงบประมาณในการบริหารไม่เพียงพอกับพื้นที่ที่ต้องจัดการดูแล รายการเก็บภาษีของ อบต.มีน้อยอันเกิดมาจาก อบต.มีหน่วยงานภูมิภาคเป็นผู้เก็บภาษีในพื้นที่ของ อบต. ทำให้ขาดอำนาจในการจัดการ รวมถึงการบุคลากรที่มีอย่างจำกัดไม่สามารถทำงานได้อย่างครอบคลุมและรอบด้านได้ เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ทำให้ อบต.ไม่สามารถดำเนินงานของตนเองในบางเรื่องได้ตามแผนงานที่กำหนดไว้จากกระบวนการประชาคมร่วมกับชุมชน ในทางตรงกันข้าม อบต.กลับกลายเป็นที่คนในชุมชนหวังให้ช่วยเหลือในระบบการสงเคราะห์(กรณี อบต.ขุนยวม) เมื่อไม่สามารถดำเนินการได้ตามแผนงานก็มักทำให้ ผู้บริหาร หรือตัวแทนที่ถูกคัดเลือกเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองในท้องถิ่น ถูกมองถึงศักยภาพในการบริหารจัดการ จึงเกิดการเปลี่ยนถ่ายอำนาจ มีการเลือกตั้ง และขัดแย้งกันอยู่เกือบทุกครั้งไป

จากปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจริงเหล่านี้ ก็ทำให้ อบต.เองพยายามที่จะหาทางแก้ไข โดยเฉพาะงบประมาณในการบริหารงานให้เพียงพอในส่วนงานที่มีความสำคัญในแต่ละเรื่อง โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการต่างๆ ขึ้นมาศึกษากรอบงานที่จำเป็นจะต้องมีการจัดการอย่างเร่งด่วน และประมวลทุน

แหล่งทุนที่สามารถตอบสนองแก้ไขปัญหาในกับชุมชนท้องถิ่นเหล่านั้นร่วมกับ อบต.ได้ ในส่วนของแนวคิดใหญ่ๆ นอกจากเรื่องทุนสนับสนุนที่ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม สนใจเลือกใช้เครื่องมือ CBR เข้ามาประยุกต์ใช้แล้ว สามารถจำแนกแนวคิดบนบริบทที่สำคัญ ได้ดังต่อไปนี้

1. <u>สภาพปัญหาที่ต้องแก้ไขด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน</u>

ตำบลขุนยวมมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผลัดใบในฤดูแล้งช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนของทุกปี ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวสภาพอากาศจะร้อนอบอ้าวแดดจัดและแรง น้ำในลำห้วยจะแห้งขอด สภาพอากาศเช่นนี้เป็นผลทำให้พื้นที่ป่าแห้งแล้งอย่างหนัก ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นที่ประกอบไปด้วย ประชากรหลายชาติพันธุ์ใน 6 หมู่บ้าน ก็ยังคงดำเนินกิจกรรมตามแบบวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ดนเองโดยมากแล้วจะพึ่งพาอาศัยพื้นที่ป่าในการหาอาหาร หรือทำไร่ มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผาหลายกิจกรรม ทำให้ช่วงฤดูดังกล่าว กลายเป็นช่วงฤดูกาลที่ เกิดมลพิษทางอากาศ มีปริมาณหมอกควันเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ จังหวัด จะต้องประกาศเป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติ มีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ มากมาย ที่ทำให้ อบต. ต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการปัญหาในพื้นที่ของตนเองอย่างเร่งด่วน

จากการสรุปบทเรียนการสนับสนุน และช่วยเหลือให้ชุมชนท้องถิ่นมีการจัดการปัญหาหมอกควันไฟป่า โดย อบต.ขุนยวม ในช่วง ปี 48-52 ที่ผ่านมานั้น ในทางปฏิบัติถือว่าไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากกิจกรรมที่สนับสนุนเน้นหนักในเรื่องของการจัดการพื้นที่ เช่น การทำแนวกันไฟ การจัดตั้งอาสาเฝ้าระวังไฟ ซึ่งความสนใจมุ่งเน้นที่ตัวผู้นำเป็นผู้เรียนรู้และหวังให้เกิดการนำความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเหล่านั้น ไปถ่ายทอดต่อภายในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง กระบวนการนี้ผิดพลาดที่การสื่อสารต่อ ทำให้ไม่เกิดการแก้ปัญหา แนวกันไฟที่ทำก็เป็นแนวกันไฟที่เกิดไฟไหม้หลังแนว อาสาสมัครที่ถูกคัดเลือกและมีค่าตอบแทนก็ไม่ได้มีบทบาทอะไร เพราะไม่สามารถจัดการดับไฟในพื้นที่ทั้งหมดได้ จากการวิเคราะห์ของ อบต.และผู้เกี่ยวข้อง พบว่าปัญหาหมอกควันที่แท้จริงเกิดขึ้นมาจากคน ซึ่งไม่อาจระบุตัวตนได้ แต่เข้าใจว่าต้องมีความจำเป็นและความเชื่อบางประการที่ทำให้เกิดไฟได้ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้ จึงน่าจะต้องจัดการที่คนมากกว่าการจัดการกับพื้นที่เหมือนที่เคยทำมาในอดีต ซึ่ง การจัดการ สร้างการเรียนรู้กับคนที่กล่าวในเบื้องต้น คงไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ในการจัดการฝึกอบรมเพียงไม่กี่ครั้ง แต่จะต้องเป็นกระบวนการที่สร้างการเรียนรู้ สร้างพื้นที่ให้กับชุมชนได้เข้ามานั่งคุยเรื่องนี้โดยเฉพาะ แบบไม่มีข้อผิดหรือถูก เพื่อหาคำตอบในการจัดการปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาวร่วมกัน ระหว่าง อบต. และ ชุมชนทั้ง 6 ชุมชน

เครื่องมือที่ อบต.นิยมใช้ และยอมรับว่าเป็นเครื่องมือที่สร้างการมีส่วนร่วมมากที่สุด คือการจัดเวทีประชาคม โดยการโหวตเสียง เพียงครั้งเดียว และนับเสียงข้างมาก แต่ในกรณีการสร้างการเรียนรู้คงไม่ใช่การโหวตเสียงเพื่อต้องการเสียงข้างมาก ดังนั้นเครื่องมือที่ อบต.ถนัดที่สุด คงไม่สามารถที่จะดำเนินการได้กับการจัดการปัญหาหมอกควันที่เกิดขึ้น จึงเป็นต้นคิดในการนำเครื่องมือ CBR เข้ามาแก้ไขปัญหา

2. ทุนเดิม CBR ที่สร้างความประจักษ์

เมื่อประเด็นเกษตรกรรมถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงในฐานะที่เป็นต้นเหตุสำคัญของการเกิดหมอกควัน หรือไฟลุกลามเข้าสู่พื้นที่ป่า จึงเกิดความพยายามขององค์กรต่างๆ ในการศึกษาและอธิบายให้เห็นภาพที่แท้จริงโดยภาพรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า ต้นเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่านั้นเกิดขึ้นมาจากสาเหตุใดบ้าง ข้อมูลสำคัญที่สามารถนำมาอธิบายได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม เกิดขึ้นจาก เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง "การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรปลอดการเผานำร่องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟป่า จ.แม่ฮ่องสอน" เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 ณ ศาลาประชาคม ที่ว่าการอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน กระบวนการในเวทีดังกล่าวได้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมทุกตำบล มีการสรุปผลรายตำบล ถึงปัญหาสาเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่า

ผลสรุปจากเวทีที่สำคัญและน่าสนใจ กรณีของสาเหตุการเกิดไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่ตำบลขุนยวม โดยวิธีการระดมความคิดเห็นแต่ละประเด็น สังเคราะห์ และจัดลำดับความสำคัญของแต่ละประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยน ซึ่งผลการเรียงลำดับประเด็นปัญหาจากมากไปน้อยที่สุด มีดังนี้

- เกิดจากการกลั่นแกล้งกัน ของคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการไฟป่า ในเรื่องผลประโยชน์ ความขัดแย้ง หรืออยากได้เงินค่าจ้างจัดการไฟป่า เป็นต้น
- เผาเพื่อให้พืชผลทางการเกษตรได้ผลงอกงาม (เตรียมพื้นที่)
- เผาจากความคึกคะนอง (ท้าทาย)
- เพื่อหาของป่า เห็ดชนิดต่างๆ สัตว์ป่า ฯลฯ
- เพื่อความสะดวกในการเดินเข้าไปในป่า เผาให้โล่ง
- เกิดจากความประมาท เช่น ก่อไฟแล้วไม่ดับ
- เผาเพื่อให้เกิดพืชเลี้ยงสัตว์ (หญ้างอกใหม่)

บทสรุปของเวทีพบคำตอบว่าสาเหตุและต้นตอของการเกิดไฟป่าและหมอกควันนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาเพียงสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งอย่างที่เคยเข้าใจกันเท่านั้น โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม แต่ในขณะเดียวกันที่ข้อมูลของตำบลขุนยวมถูกระบุว่าเกิดจากการกลั่นแกล้งเป็นอันดับที่หนึ่ง ซึ่งนั่นหมายความว่าเป็นเรื่องใหญ่และงานหนักที่หน่วยงานและองค์กรที่รับผิดชอบจะต้องดำเนินการแก้ไข อย่างไรก็ตามที่ประเด็นนี้กลายเป็นปัญหาสำคัญจนถูกบรรจุอยู่ในยุทธศาสตร์ของจังหวัดนั้น ก็เนื่องจากว่าเหตุการณ์การเกิดหมอกควันขั้นวิกฤติตั้งแต่ปี 2549 -2552 นับเป็นเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นทั่วไปที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ที่เริ่มเล็งเห็นปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นหลายประการ เช่น

1) *ผลกระทบที่เกิดกับสิ่งมีชีวิตทางระบบทางเดินหายใจ* ซึ่งเกิดจากกระบวนการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ของเศษวัชพืชจึงมีเขม่าควัน หมอกควันและก๊าซพิษต่างๆ เช่น ก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ก๊าซระเหยจากสารกลุ่มไฮโดร์คาร์บอนต่างๆ ฯลฯ รวมทั้งฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตรที่เรียกว่า พีเอ็มเท็น (PM 10) ซึ่งเป็นขนาดที่เล็กพอที่จะเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจของคนได้ ฝุ่นละอองเหล่านี้จึงมีทั้งที่เป็นเขม่าควันธรรมดาหรืออาจรวมตัวเป็นเขม่าควันที่มีสารประกอบจากสารเคมีอันตรายบางชนิดปนเปื้อนได้ ฝุ่นละอองของคาร์บอนจะมีผลระคายเคืองระบบทางเดินหายใจ อันได้แก่ จมูก คอ หลอดลม และปอด ถ้าฝุ่นละอองที่เล็กกว่า 10 ไมโครเมตรจะสามารถเข้าสู่ปอดได้ และมีผลทำให้ปอดอักเสบ ส่วนก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์มีผลทำให้ขาดออกซิเจนซึ่งหากขาดเป็นระยะเวลานานอาจทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ ส่วนสารไดออกซิน ก๊าซจากสารอินทรีย์ระเหย และก๊าซโอโซน มีผลทำให้ระคายเคืองทางเดินหายใจและทำให้ปอดอักเสบและอาจทำให้เกิดโรคมะเร็งได้ถ้าได้รับสารนี้เป็นเวลานานหลายปี สุดท้ายคือก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์จะมีผลระคายเคืองทางเดินหายใจ ทำลายเนื้อเยื่อปอด อาจทำให้ปอดบวมน้ำได้และเมื่อผสมกับน้ำในร่างกายจะมีฤทธิ์เป็นกรดเป็นอันตรายถึงชีวิต (ข้อมูลผลกระทบด้านสุขภาพ ทสจ.แม่ฮ่องสอน 2552)

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในหมู่ประชากร 6 หมู่บ้านในเขตพื้นที่ อบต.ขุนยวม พบผู้ป่วยที่เป็นโรคระบบทางเดินหายใจชนิดที่ยังไม่รุนแรง มีอาการไอ แสบตา แสบจมูก โดยมากจะเป็นในกลุ่มเด็กเล็ก และคนชรา (ข้อมูลจากการสังเกตของทีมวิจัยในทุกชุมชน)

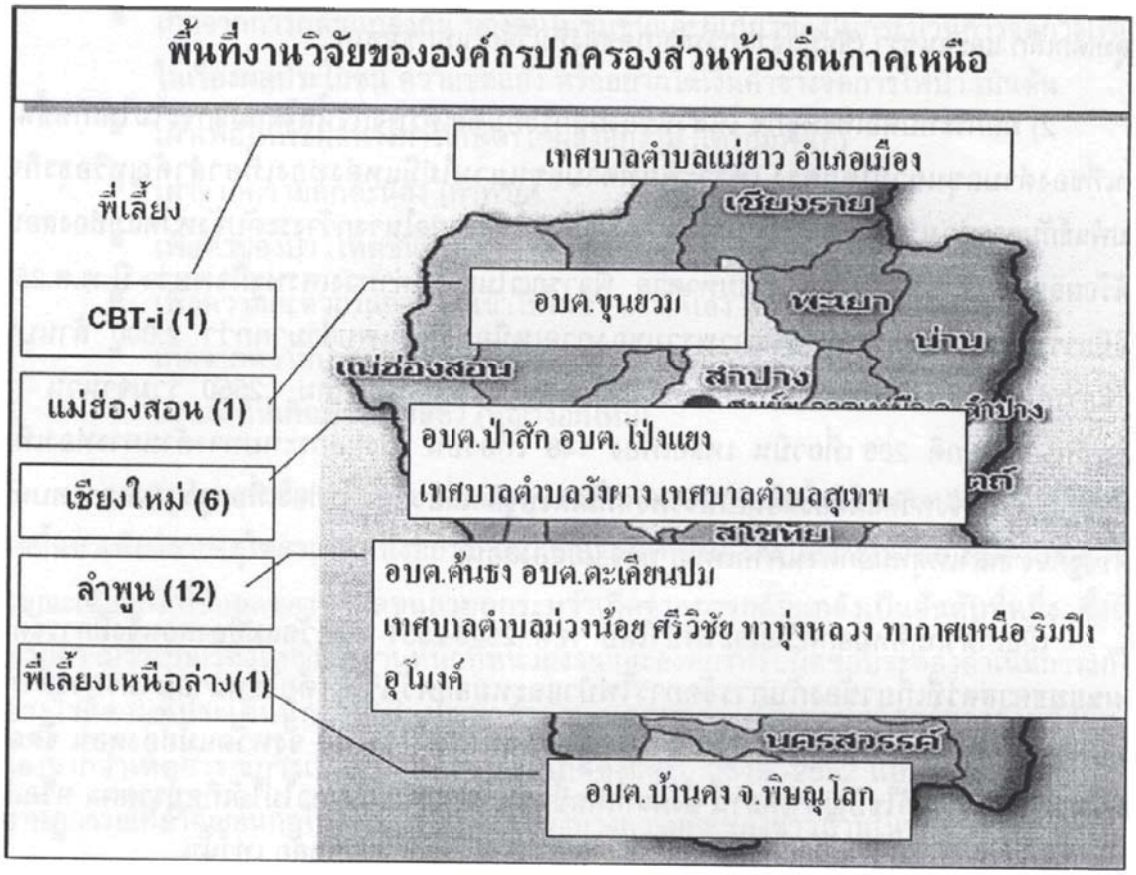
2) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ในส่วนของผลกระทบต่อเศรษฐกิจนั้นโดยมากจะไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่ของตำบลขุนยวมโดยตรง เพราะพื้นที่ตำบลขุนยวมไม่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญหรือธุรกิจที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวโดยตรง หมอกควันที่เกิดในพื้นที่ส่งผลในวงกว้างระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล พิจารณาในแง่มูลค่าทางเศรษฐกิจพบว่า ปี พ.ศ.2550 ได้มีการประเมินความเสียหายในภาพรวมของภาคเหนือตอนบนพบว่ามากกว่า 2,000 ล้านบาท เช่นการยกเลิกเที่ยวบินโดยเฉพาะที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเดือนมีนาคม 2550 รวมจำนวน 42 เที่ยวบิน จากปกติ 266 เที่ยวบิน เหลือเพียง 148 เที่ยวบิน ส่งผลกระทบทางด้านการท่องเที่ยวโดยตรง เพราะจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีเศรษฐกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสูง (ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากสาเหตุหมอกควันภาคเหนือ ทสจ.แม่ฮ่องสอน)

เมื่อเกิดวิกฤติหมอกควันและไฟป่าในปี พ.ศ. 2549-2551 จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการไฟป่าและหมอกควันขึ้น โดยใช้หลายมาตรการสำคัญโดยเฉพาะการกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งในพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดสรรงบประมาณในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นนั้น การแก้ไขปัญหาไม่ได้เกิดมรรคผล หรือเกิดรูปแบบแนวทางใหม่ๆ เป็นการแก้ไขโดยการเน้นหนักเรื่องเฝ้าระวังเป็นหลัก เท่านั้น

องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนึ่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการไฟป่าและหมอกควันเป็นประจำทุกปี โดยมีการสนับสนุน

กิจกรรมการเฝ้าระวังรวมถึงการดับไฟป่า โดยใช้กลไกกำนันผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัครในหมู่บ้าน มีการสนับสนุนงบประมาณปีละประมาณ 25,000 บาท (รวม 6 หมู่บ้าน) ซึ่งพบว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเก่าๆ ไม่สามารถที่จะจัดการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมได้ ดังนั้นในส่วนของทีมบริหารจึงนำปัญหาดังกล่าวเข้าไปหารือในที่ประชุม อบต.ขุนยวม โดยที่ประชุมมีมติให้มีการศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าโดยเน้นที่ตัวคนชุมชนก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อค้นหาทุนทางสังคมในการจัดการหมอกควันและไฟป่าในพื้นที่ และกลไกในการจัดการเป็นอย่างไร โดยผ่านกลไกการทำงานของ อบต.และฝ่ายปกครองในแต่ละชุมชน โดยมีหลักการเบื้องต้นว่าให้แนวทางการจัดการไฟป่าเหล่านั้นมีความเหมาะสมกับพื้นที่และบริบทของชุมชน โดยเสนอการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาเพื่อนำไปสู่แผนงานใหม่ๆ ในการสนับสนุนชุมชนต่างๆ ให้สามารถจัดการหมอกควันและไฟป่าในเขตพื้นที่ของตัวเอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพในปี พ.ศ. 2554

จากการถอดบทเรียนการทำงานร่วมกับหน่วยงานอปท.ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสามารถประมวลสรุปเป็นภาพรวมของการทำงานภายใต้การทำงานของ 5 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พบว่ามีโครงการวิจัยประมาณ 21 โครงการ 14 อปท. ดังภาพ

<u>แผนภาพที่ 4-9</u> พื้นที่การทำงาน CBR ร่วมกับ อปท.ในภาคเหนือ

โดยสังเคราะห์เป็นประเด็นที่สอดคล้องกับบทเรียนการทำงานของอปท.ได้ดังนี้

1. รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับอปท.

แบบที่ 1 : อปท. มีความสนใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สอดคล้องกับงาน รับผิดชอบภายใต้แผนและนโยบายของหน่วยงาน และคาดหวังการขยายผลการเรียนรู้สู่บุคลากรในองค์กรรวมถึงความสนใจในเครื่องมือของการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกัน เช่น เทศบาลตำบลแม่ยาว จ.เชียงราย ที่มีภาระงานสำคัญด้านการท่องเที่ยว และอบต.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ที่มีแนวคิดการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน

แบบที่ 2 : เกิดจากความสนใจของคนในชุมชนที่ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง เช่น อาจารย์ นักศึกษา ก่อนขยายผลเข้าสู่องค์การบริหารส่วนตำบล โดยพี่เลี้ยงเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทั้งในระดับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการจนกำหนดให้เป็นแผนงานของทางองค์การบริหารส่วนตำบล เช่น อบต.ป่าสัก จ.ลำพูน

แบบที่ 3 : อปท.มีความสัมพันธ์โดยตรงกับพี่เลี้ยงในลักษณะของเครือข่ายการทำงานในพื้นที่ทั้งในระดับของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน เกิดความคุ้นเคยและชักชวนเข้าสู่การพูดคุยแลกเปลี่ยน และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น เทศบาลตำบลริมปิง เทศบาลตำบลต้นธง เทศบาลตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน

2. บทบาทพี่เลี้ยงในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ

ตารางที่ 4-23 บทบาทพี่เลี้ยงในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ

พี่เลี้ยงลำพูน	ใช้ฐานความสัมพันธ์ที่มีความคุ้นเคยโดยตรงกับบุคลากรระดับบริหารและปฏิบัติการ วิธีการสื่อสารจึงเกิดขึ้นในลักษณะของการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิด และการเชิญเข้าร่วมกิจกรรม
พี่เลี้ยง CBT-I	ใช้วิธีการทำความเข้าใจหลักคิดและเรียนรู้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจนเกิดแนวคิดการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปแก้ไขปัญหาในพื้นที่ผ่านกลุ่มเครือข่ายทีมวิจัย
พี่เลี้ยงเชียงใหม่	ใช้วิธีการสื่อสารเน้นการทำความเข้าใจผ่านเวทีการแลกเปลี่ยน และการใช้รูปธรรมของโครงการที่ขับเคลื่อนไปก่อนเป็นการสื่อสาร
พี่เลี้ยงแม่ฮ่องสอน	ชวนทบทวนสถานการณ์และวิธีการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ร่วมกับผู้เกี่ยวข้องผ่านเครื่องมือการสร้างการเรียนรู้ ซึ่งมีทุนเดิมของเครือข่ายที่สำคัญในการสื่อสารให้เห็นความสำคัญของการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน

3. ข้อควรคำนึงถึงต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ

<u>องค์ความรู้ต่อหน่วยงานอปท.</u>

- แนวทางการการสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงในระดับพื้นที่
- การทำงานที่เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้เสียเข้าร่วมในกระบวนการของการพัฒนาทั้งในส่วนของบุคลากรในหน่วยงานและชุมชม จนเกิดแนวทางในการพัฒนาทักษะด้านอื่นๆเพื่อการต่อยอดได้
- หน่วยงานเห็นผลงานที่เป็นรูปธรรม เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โอกาสของการเข้ามาสนับสนุนหรือสานต่อสิ่งที่เกิดขึ้นจะเป็นไปได้สูงทั้งงบประมาณและแผนอนาคต
- การพัฒนาศักยภาพคนทำงานผ่านการทำวิจัยเพื่อขยายแนวคิดสู่ทั้งระบบองค์กร

<u>องค์ความรู้ต่อหน่วยงานสกว.</u>

- พี่เลี้ยงได้เรียนรู้รูปแบบวิธีการทำงานที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนของ อปท. ส่งผลต่อการกำหนดทิศทางในการหนุนเสริมได้อย่างชัดเจน
- การแบ่งปันหรือจัดสรรทรัพยากร หรือแหล่งงบประมาณที่มีอยู่สามารถบริหารจัดการให้เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน
- การวิเคราะห์กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการทำงานให้เหมาะสมทั้งในระดับบริหารและระดับปฏิบัติการเพื่อให้กระบวนการเชื่อมร้อยเกิดประโยชน์ที่แท้จริงกับชุมชน
- การสื่อสารความชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้นเพื่อลดความคาดหวังของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง ทั้งในกลุ่มบุคลากรที่มีบทบาทของข้าราชการประจำและข้าราชการการเมือง
- วิธีการขยายฐานการทำงานผ่านกลุ่มบุคคลที่สนใจ และอาศัยกลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารให้คนในชุมชน รวมถึงองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เข้าใจ (แนวทางป่าล้อมเมือง) เช่น กลไกของอาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ มาร่วมในกระบวนการทำงาน

4. แนวทางการการหนุนเสริมการทำงาน 3 ระดับ

<u>ต้นน้ำ</u> : การวิเคราะห์หน่วยงาน และวิเคราะห์คนทำงาน รวมทั้งต้องมีเป้าหมายร่วม Win-Win

<u>กลางน้ำ</u> : นอกจากการสร้างความรู้ ความเข้าใจแล้ว ยังต้องมีการพัฒนาศักยภาพคนทำงานไปในระหว่างทางด้วย เพิ่มการ Training ให้คนของหน่วยงานเป็นพี่เลี้ยงให้กับชาวบ้านได้อีกด้วย

<u>ปลายน้ำ</u> : อาจเน้นการสื่อสารเพื่อให้ผู้บริหารระดับสูงรับลูกต่อและสามารถขยายผลการทำงานและสร้างบุคลากร

5. ความสอดคล้อง ความคาดหวัง เป้าหมายของอปท.

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเห็นผลช้า ไม่เหมือนงานพัฒนาที่เห็นผลเร็ว ต้องใช้เวลาในการสร้างแนวทางของการเรียนรู้และเห็นผลของการเปลี่ยนแปลง งานอปท.บางแห่งก็มีแนวคิดขัดแย้งกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ***ซึ่งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเองก็ไม่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่นได้ทั้งหมด แต่ผลที่ได้สามารถนำไปขยายผลและเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ*** ดังนั้นความคาดหวังในการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเคลื่อนงานอปท. ต้องคำนึงถึงความสอดคล้องต่อภารกิจและเป้าหมายของอปท.

6. ข้อควรพึงระวังในการทำงานกับหน่วยงาน

- วิธีคิดและกระบวนการที่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ***"ประสานจุดร่วม สงวนจุดต่าง"*** ซึ่งพี่เลี้ยงต้องการสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานถึงบทบาท หรือผู้ไปดำเนินการวิจัยในเบื้องต้นให้ชัดเจน
- กรณีงานที่สอดคล้องกับนโยบาย หากต้องการให้เกิดความยั่งยืนต้องพิจารณาทั้งระบบ คือ ระดับผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ ให้เกิดการเชื่อมโยงต่อเนื่องหากมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง
- การประสานงานกับผู้ที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในระดับของผู้บริหารที่มีอำนาจตัดสินใจได้ หากเป็นระดับผู้ปฏิบัติอาจจะมีปัญหาในภายหลังด้านการสนับสนุนวิธีการทำงานและงบประมาณสนับสนุน
- การกำหนดแผนงานที่จะมีเงื่อนไขของปีงบประมาณ พี่เลี้ยงจะต้องคอยวางจังหวะเวลาที่เหมาะให้หน่วยงานเตรียมการด้านงบประมาณให้สอดคล้องและทันท่วงที

7. บทบาทของพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมหน่วยงาน

- ผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในทุกระดับ
- จัดเวทีเพื่อนำเสนอข้อมูล เวทีแลกเปลี่ยนกระบวนการทำงานระหว่างโครงการ เวทีแลกเปลี่ยนในระดับพื้นที่เพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง
- การหนุนเสริมระดับโครงการผ่านเครื่องมือใหม่ๆ โดยมีบุคลากรของทางอปท.เข้าร่วม ซึ่งที่ผ่านมาเป็นความสำเร็จที่เกิดขึ้นในระดับโครงการ แต่ยังไม่เห็นภาพรวมในระดับหน่วยงาน
- การสร้างความเข้าใจทั้งแนวคิด วิธีการทำงานแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงความมั่นใจในการตอบเป้าหมายขององค์กร
- เชื่อมประสานทำความเข้าใจระหว่างกลุ่มทีมวิจัยจากชุมชนกับหน่วยงาน
- ประสานงานร่วมกับชุมชนที่เป็นทีมวิจัยออกแบบและจัดทำแผนงาน แผนงบประมาณในส่วนที่อปท.เห็นความสำคัญ

8. การเปลี่ยนแปลง และ Impact ที่เกิดขึ้น

เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนของ***ตัวบุคลากร***ระดับบริหารและผู้ปฏิบัติการ บุคลากรในหน่วยงานมีทักษะความรู้เพิ่มมากขึ้น สามารถนำไปใช้ในกระบวนการทำงานในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ทักษะการพูด การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ที่แต่เดิมไม่เคยทำและไม่เคยเรียนรู้มาก่อน ในส่วนของ***นโยบายและแผน*** มีการกำหนดเป็นแนวทางการทำงานเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับงานของหน่วยงาน เช่น งานด้านท่องเที่ยว งานด้านเด็กและเยาวชน งานด้านการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน และงานด้านการแก้ไขปัญหาการได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษจากหมอกควัน

<u>ก่อนดำเนินงาน</u>

เดิมมีการดำเนินกิจกรรมตามภาระงานปกติ เน้นการจัดกิจกรรมรายครั้ง แผนงานและนโยบายส่วนใหญ่กำหนดโดยเจ้าหน้าที่ พี่เลี้ยงต้องสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงวิธีการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วม สร้างกระบวนการเรียนรู้กันให้กับหน่วยงานทั้งอย่างไม่เป็นทางการและอย่างเป็นทางการผ่านกิจกรรม ผ่านเวทีประชุมผ่านตัวบุคคลที่เป็นรูปธรรม ทั้งส่วนของผู้บริหารที่จะสนับสนุนและเจ้าหน้าที่ที่เป็นผู้ปฏิบัติการจริงกับชุมชน

<u>ระหว่างดำเนินงาน</u>

ผู้บริหาร และบุคลากรบางท่านเริ่มเรียนรู้แนวคิด และใช้กระบวนการบางอย่างในการดำเนินกิจกรรมในภาระงานปกติในส่วนของงานรับผิดชอบ เช่น ฝ่ายเกษตร ฝ่ายสวัสดิการและสังคม ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งวิธีการทำงาน การแบ่งบทบาทหน้าที่ทำงานร่วมกับชาวบ้าน การวางแผนการทำงาน ลงพื้นที่เก็บข้อมูล วิเคราะห์สถานการณ์ผ่านการทำงานวิจัย

<u>หลังการดำเนินงาน</u>

นโยบายบางอย่างในหน่วยงานถูกกำหนดขึ้นภายใต้ผลจากการดำเนินโครงการวิจัย หรือการถูกกำหนดให้เป็นเป้าหมายที่จะสร้างเป็นชุมชนต้นแบบ ให้กับพื้นที่ใกล้เคียง และเชื่อมโยงแหล่งผู้เกี่ยวข้อง

9. การวิเคราะห์ข้อจำกัดที่เกิดขึ้น

ปัจจัยที่ให้การสนับสนุนการทำงานของ อปท. กับการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ผู้บริหารองค์กร (นายก)
- ผู้ปฏิบัติงานระดับเจ้าหน้าที่องค์กร /สำนัก
- แกนนำชุมชนท้องถิ่น
- การสนับสนุนของหน่วยงานองค์กรภายนอก เข้ามาหนุนเสริม เช่น สถาบันการศึกษา

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการทำงานของ อปท. กับการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ผู้บริหารองค์กร (นายก) หากไม่สามารถเปิดวิธีคิดได้ ก็ไม่สามารถขยับ CBR ได้

- ผู้ปฏิบัติงานระดับเจ้าหน้าที่องค์กร/สำนัก
- เงื่อนไข กฎระเบียบ แผนงานที่ไม่เอื้อทั้งการสนับสนุนบุคลากรและงบประมาณ
- การเมืองระดับท้องถิ่น ระดับชาติ

จากบทเรียนที่ได้นำไปสู่แนวทางการพิจารณาเพื่อตอบเป้าหมายของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน อปท. ผ่านกิจกรรมการถอดความรู้กับหน่วยงาน เพื่อสังเคราะห์กระบวนการทำงานในภาพรวมของแต่ละกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้อง 4 กลุ่ม เพื่อตอบโจทย์กลไกการทำงานร่วมกับหน่วยงานของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงแนวทางในการเลือกกรณีศึกษาที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนเพื่อสร้างรูปธรรมของยุทธศาสตร์ที่เห็นทั้งกระบวนการทำงานร่วมกันที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

ข้อมูลที่ได้จากการถอดบทเรียนการทำงานแต่ละศูนย์ประสานงานวิจัยในพื้นที่ภาคเหนือสอดคล้องกับแนวคิดของ **คุณทรงพล เจตนาวณิชย์** ผอ.สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) บรรยายพิเศษเรื่อง ***"มุมมองต่อทิศทางการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น"*** โดยให้ความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในทิศทางอนาคตร่วมกับอปท. ดังนี้

บทบาทขององค์กรส่วนปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

- สามารถวิจัยเพื่อพัฒนางานของตนเองได้ (ฝ่าย R&D)
- มีความสามารถในการพัฒนาคนของตนเอง รุ่นต่อรุ่น และต้องมีการจัดการความรู้ในองค์กรให้ได้ (ฝ่าย H&D)
- มองความร่วมมือของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถผลักดันในเชิงนโยบาย ซึ่งควรทำงานเชื่อมร้อยตั้งแต่ขาขึ้น และต้องมีการยกระดับการทำงาน

บทบาทของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อหนุนเสริมอปท.

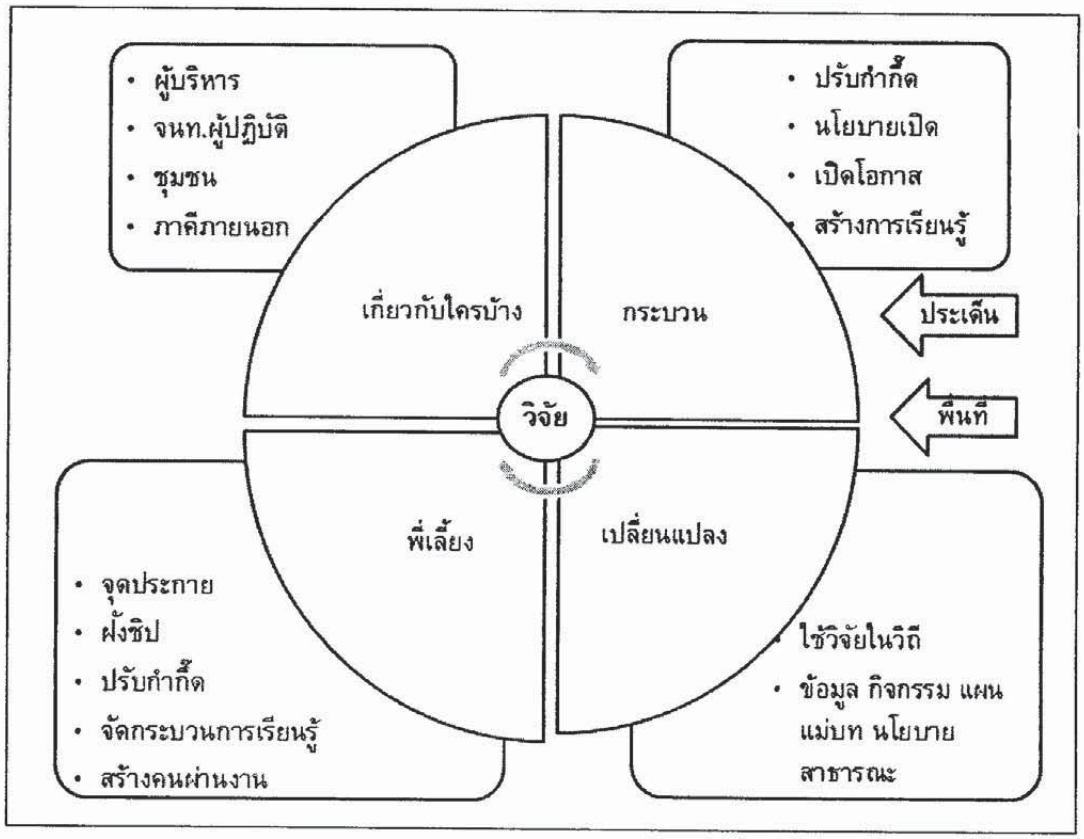
- งานวิจัยต้องเข้ามาช่วยในการแก้ปัญหาระดับคอขวดของอปท.เน้นการสร้างกลไกใหม่ทางสังคม ไม่ทำเป็นเพียงกิจกรรมแต่ต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง
- พัฒนาและฝึกทักษะให้บุคลากรสามารถดำเนินการและต่อยอดได้
- โจทย์สำคัญที่เน้นคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนที่ไม่แยกส่วน มุ่งเน้นให้งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ ที่หากใช้ให้เป็นจะทำให้ชุมชนเกิด *ความรู้ มองเห็น เข้าใจ ทำได้ ทำเป็น และสำเร็จ*

ที่ผ่านมาชุมชนประสบกับปัญหามากมาย มีความท้าทายที่สำคัญคือทำอย่างไรให้ชาวบ้านเห็นความรู้ ปัจจุบันการทำงานมีแต่การทำถึงรายได้ แตกต่างจากอดีตที่คนส่วนใหญ่สนใจ และเน้นแต่เรื่องความรู้ ภูมิปัญญา ดังนั้นต้องพิจารณาว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นำไปสู่เรื่องเหล่านี้ได้อย่างไร ที่จะสามารถสร้างความรู้ใหม่ วิธีการคิดใหม่ วิธีการทำใหม่ ได้อย่างไร ที่สำคัญงานวิจัยเป็นเครื่องมือ ดังนั้นเราต้องใช้เครื่องมือให้เป็น

นอกจากนี้ยังต้องให้ความสำคัญกับ การฝึกบนฐานของงานจริง(On the Job Training) ซึ่งน่าจะมีส่วนช่วยให้คนทำงานสามารถพัฒนาตัวเองได้ดียิ่งขึ้น การทำวิจัยบางครั้งต้องใช้เวลาในการทำงานนาน การเมืองท้องถิ่นใช้เวลาไม่มาก รวมทั้งบางอย่างอยู่ภายใต้เงื่อนไขระบบราชการ ซึ่งต้องชวนทีมบริหารมาร่วมแลกเปลี่ยนพูดคุยอย่างต่อเนื่องและมีเวทีให้สำหรับอปท.ที่สนใจ

การขับเคลื่อนเพื่อสร้างรูปธรรมในกรณีการเลือกอปท.ต้องประเมินศักยภาพของอปท. และเน้นเรื่องของนโยบายสาธารณะ สิ่งสำคัญคือมุ่งเน้นในเรื่องการสร้างเครื่องมือ ที่จะทำให้อปท.สามารถนำไปกำหนดนโยบายต่อได้ รวมทั้งเป็นโอกาสให้อปท.ได้ทบทวนตนเองว่านโยบายที่ผ่านมามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ในเรื่องของระยะเวลาในการทำงานวิจัยจริงแล้วขึ้นกับการออกแบบ และกำหนด สิ่งสำคัญคือทำให้เกิดความรู้ เห็นแง่มุมที่ไม่เคยเห็นและสามารถยกระดับได้

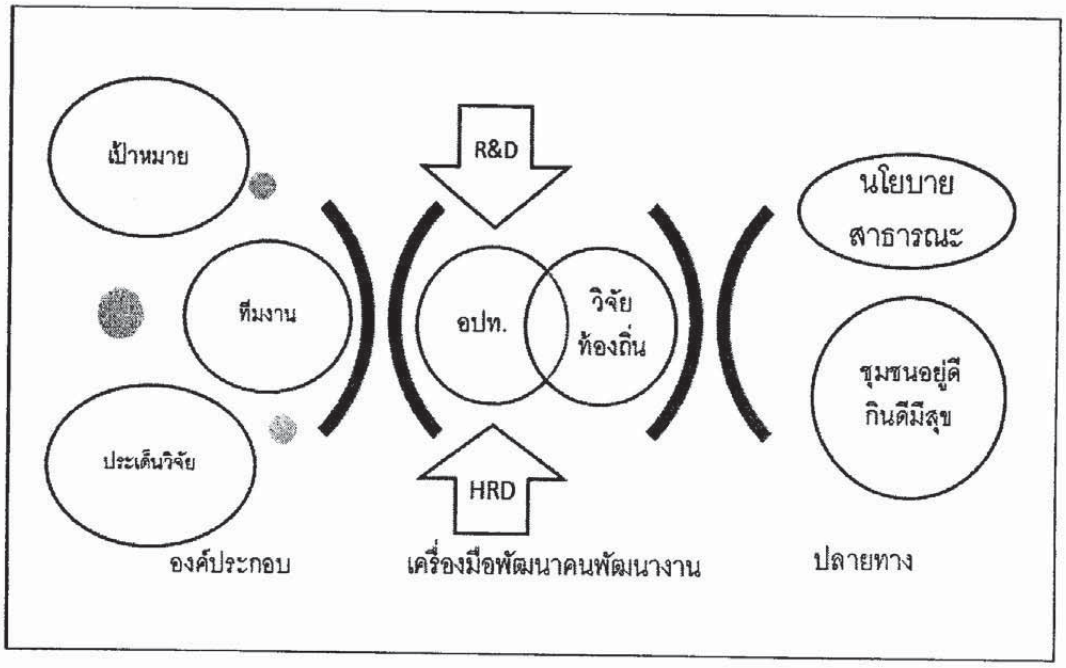
สรุปทิศทางการทำงานในอนาคต

แผนภาพที่ 4-10 สรุปทิศทางการทำงาน CBR ในอนาคต ร่วมกับ อปท.

ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับ อปท. ต้องพิจารณาถึงสิ่งเหล่านี้

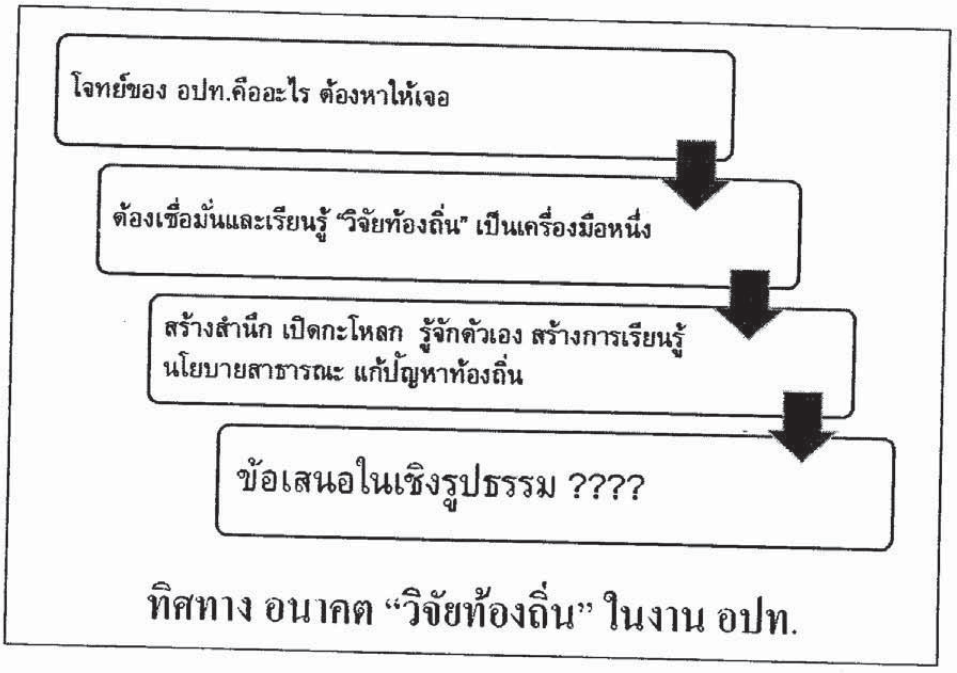
- ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ ชุมชน และภาคีภายนอก
- กระบวนการ ได้แก่ การปรับแนวคิด มีนโยบายที่เปิดกว้าง เปิดโอกาส และสร้างการเรียนรู้
- การเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปในวิถีชีวิต การทำข้อมูล กิจกรรม แผนแม่บท นโยบายสาธารณะ
- พี่เลี้ยงหนุนเสริม ได้แก่ การจุดประกาย ร่วมกำหนดแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปรับแนวคิด จัดกระบวนการเรียนรู้ และสร้างคนผ่านงานให้เกิดเป็นกลไกของอปท. เป็นพี่เลี้ยงให้กับท้องถิ่นได้

<u>แผนภาพที่ 4-11</u> กระบวนการทำงานของผู้เกี่ยวข้องต่างๆ

ทั้งนี้ ต้องพิจารณาถึง

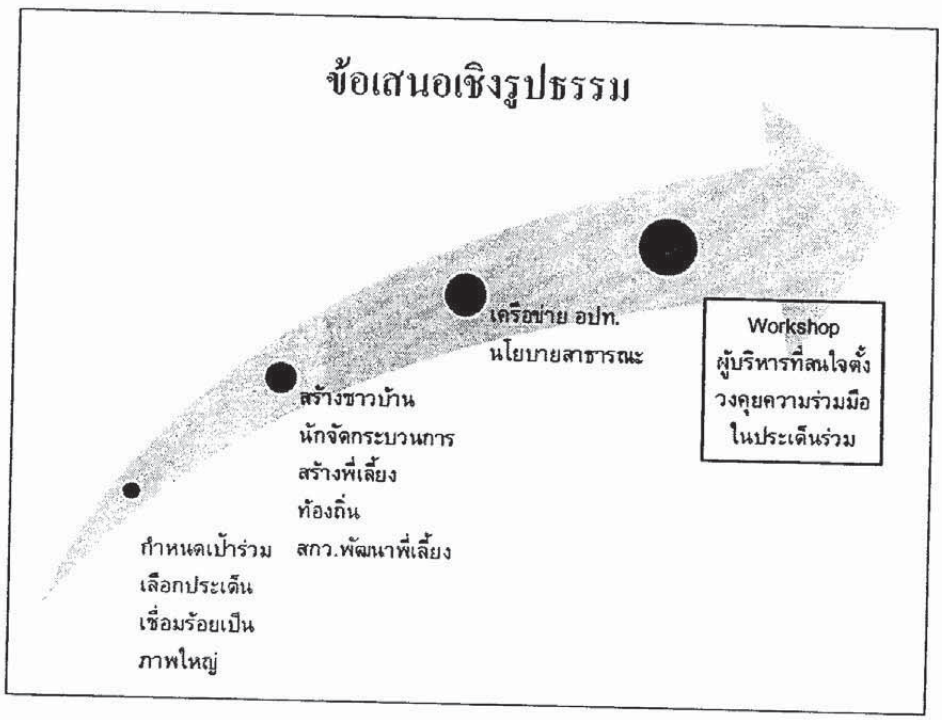
1. ต้องวิเคราะห์ทีมงาน องค์ประกอบของผู้เกี่ยวข้อง
2. ต้องตั้งโจทย์ และออกแบบกระบวนการให้ชัดเจน
3. ต้องเสริมงาน R&D (Research and Development) โดยคำนึงถึงเป้าหมายปลายทาง คือ เพื่อการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นนโยบายสาธารณะ

แผนภาพที่ 4-12 สิ่งที่ต้องพิจารณาถึงอนาคต CBR ใน อปท.

หากกล่าวสรุปถึงทิศทาง อนาคต "วิจัยท้องถิ่น" ในงาน อปท. ควรวิเคราะห์

1. โจทย์ของ อปท.คืออะไร ต้องหาให้เจอ
2. ต้องเชื่อมั่นและเรียนรู้ วิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือหนึ่ง
3. สร้างสำนึก เปิดกะบวนทัศน์ให้รู้จักตนเอง สร้างการเรียนรู้สู่นโยบายสาธารณะ

แผนภาพที่ 4-13 ข้อเสนอเชิงรูปธรรมต่อการทำงาน CBR กับ อปท.

จากการแลกเปลี่ยนในเวที ได้ข้อเสนอเชิงรูปธรรมต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ อปท. ได้ ดังนี้

- กำหนดเป้าหมายร่วมเลือกประเด็น เชื่อมร้อยเป็นภาพใหญ่
- สร้างชาวบ้าน นักจัดกระบวนการ สร้างพี่เลี้ยงท้องถิ่น สกว.พัฒนาพี่เลี้ยง
- เครือข่าย อปท.นโยบายสาธารณะ
- Workshop ผู้บริหารที่สนใจตั้งวงคุยความร่วมมือในประเด็นร่วม

4.3 ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง

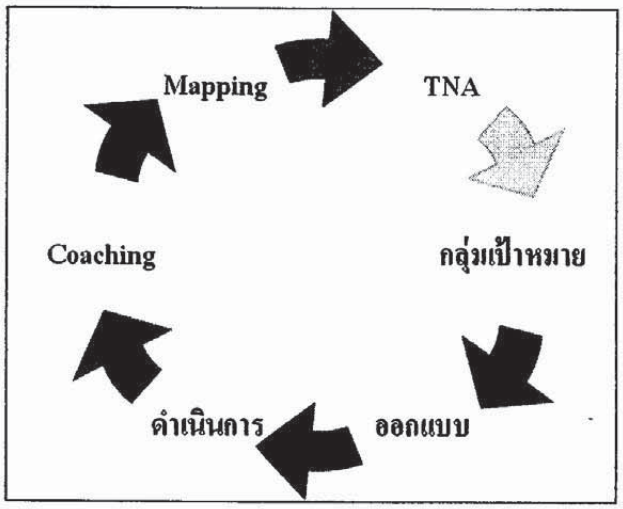
จากเดิมมีโหนด/ พี่เลี้ยงประมาณ 40 คน จาก 15 โหนด ปัจจุบันเหลือประมาณ 20 คน จาก 5 โหนด 3 พี่เลี้ยง ขอทบทวนงานพัฒนาศักยภาพเมื่อ 3 ปีทีผ่านมา (2551-2553) เน้นเติมทักษะและเทคนิคใช้การอบรมการเติมความรู้ในเชิงประเด็น

- การอบรมเรื่องแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การอบรม Social Mapping
- การอบรมวิทยากรกระบวนการ TOT
- การอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม PAR
- การอบรมการเขียนบทความ
- การอบรมพลังกลุ่ม
- การอบรมสุนทรียสนทนา
- การพัฒนาศักยภาพของพี่เลี้ยง การท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การอบรมการสังเคราะห์ Synthesis
- การอบรมทักษะการวิเคราะห์และพัฒนาความคิดรวบยอดในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น Conceptualization Skill
- การอบรมบทบาทพี่เลี้ยงกับการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เป้าหมาย คนคุณภาพ มีประสิทธิภาพ ดีและมีความสุข

กระบวนการ

มีการวิเคราะห์คนทำงาน 3 รุ่นตามอายุการทำงาน คือ รุ่นใหม่ ทำงาน 0-1 ปี รุ่นกลาง ทำงานมา 1-3 ปี รุ่นพี่ ทำงาน 3 ปีขึ้นไป กระบวนการหลักใช้การอบรม 3 เดือน/ ครั้ง หรือนัดกัน มีการทำ map ข้อมูล ถามความต้องการว่าเราขาดอะไรต้องการอะไร มีการลงติดตามหนุนในพื้นที่

แผนภาพที่ 4-14 กระบวนการพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย CBR-N

ชุดหลักสูตร

1. หลักสูตรพื้นฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (หลักสูตรต่อเนื่อง-coaching)
   1.1 ฐานคิดและกระบวนทัศน์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Principle of CBR)
   1.2 กระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
   1.3 การบริหารจัดการโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
   1.4 คุณสมบัติ-ทักษะพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
   1.5 เครื่องมือ/เทคนิคต่างๆในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. หลักสูตรเสริมทักษะ-เครื่องมือหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. หลักสูตรเชิงประเด็น
   - ประเด็นท่องเที่ยวโดยชุมชน
   - ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน
   - ประเด็นการศึกษา

1.กลไกการทำงาน

มีทั้งในส่วนของโหนดและทางสกว.ภาค (ปัจจุบันคือสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) เป็นคณะทำงานในยุทธศาสตร์นี้ ได้แก่ คุณสุภาวิณี ทรงพรวณิชย์ (CBT-I) คุณเบญจวรรณ วงศ์คำ (CBT-I) คุณปวีณา ราชสีห์ (โหนดแสนผะหญา) คุณดนัย กล่าวแล้ว (สกว.ภาค) คุณวาสนา ยอดสุวรรณ (สกว.ภาค) คุณพรทวี ยอดมงคล (สกว.ภาค) คุณชีวัน ขันธรรม (สกว.ภาค) และอาศัยผู้เชี่ยวชาญ คือ คุณวลัยลักษณ์ ไชยทัพ (วิทยาลัยวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

2.แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ปี 2554

คณะทำงานทีมพัฒนาศักยภาพมีการปรับเปลี่ยนใหม่ โดยคุณสุภาวิณี ทรงพรวณิชย์ รับผิดชอบหลัก คุณเสาวดี ศรีฟ้า(โหนดม.เชียงใหม่) คุณอัญมณี แสงแก้ว (โหนดลำปาง) คุณศิริขวัญ

อุทา (โหนดลำพูน) คุณมณฑา สุวรรณพราย (CBT-I) เน้นการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ ข้ามโหนด และ On the Job Training แต่ไม่ได้เป็นลักษณะของการอบรมโดยตรง

มีแนวทางการในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ ภายใต้งบประมาณ 130,000 บาท ดังนี้

1. พัฒนาด้านจิตใจ ภาวนาภายใน
2. พัฒนาความรู้เชิงเนื้อหา (ความมั่นคงทางอาหาร การวิเคราะห์โลกาภิวัตน์)
3. พัฒนากระบวนการหนุนช่วยงานภายในเครือข่าย
4. พัฒนาร่วมกับพื้นที่ที่สร้างการเรียนรู้ได้ (ชุมชนวิจัย แหล่งเรียนรู้)
5. พัฒนากระบวนการทำงานแบบข้ามโหนด (กระบวนการพัฒนาโครงการ กระบวนการติดตามโครงการ กระบวนการสรุปบทเรียน)
6. จัดกลุ่มประเด็นการเรียนรู้ ทั้งแบบอบรม ออกไปเรียนรู้ มีคนนอกมาเติม on the job training
7. ระดับเครือข่ายโหนดทั้งคนเก่าและคนใหม่
8. ระดับความรู้เหนือโหนด
9. นักวิชาการสายเฉพาะ
10. พี่เลี้ยงภาคอื่น
11. พัฒนาโจทย์ร่วมเพื่อบูรณาการประเด็น (พัฒนาคนทำงาน และพัฒนากระบวนการเรียนรู้จากพื้นที่)
12. เรียนรู้ข้ามประเทศ เช่น การเรียนรู้ ความมั่นคงทางอาหารระดับอาเซียน

ตารางที่ 4-24 กิจกรรมพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง ปี 2554

ลำดับ	ประเด็นการเรียนรู้	สถานที่	ช่วงเวลา	หมายเหตุ
1	เติมความรู้ความมั่นคงทางอาหาร	แม่ฮ่องสอน	24-26 ก.พ. 54	เจ้าภาพ : Node แม่ฮ่องสอน ค่าใช้จ่ายประมาณ 20,000บาท
2	การติดตามโครงการและการทำงานร่วมกับหน่วยงาน	พี่เลี้ยง จ.น่าน	5-6 มี.ค. 54	เจ้าภาพ : พี่เลี้ยง จ.น่าน ค่าใช้จ่ายประมาณ 20,000บาท
4	Social Mapping	CBT-I	เมษายน 54	เจ้าภาพ : CBT-I
5	การทำงานกับหน่วยงาน	ลำพูน	เมษายน 54	เจ้าภาพ : Node ลำพูน Node มช. (การพัฒนาโครงการ)
6	สื่อสร้างสรรค์	-	มิถุนายน 54	เจ้าภาพ : ยุทธศาสตร์สื่อ
7	เรียนรู้ประเด็นความมั่นคงทางอาหารของประเทศเพื่อนบ้าน	-	-	-
8	เรียนรู้กลไกภาคอีสาน	อีสาน	-	งบกลไกกลาง
9	เวทีพิจารณาโครงการ	สกว.ฝ่ายฯ	พ.ย.53-ก.ย.54	เดือนละ 2 ครั้ง
10	วงประชุมเครือข่ายคนหนุน CBR-N (RC)	-	พ.ย.53-ก.ย.54	3 เดือนต่อครั้ง

3.ผลการดำเนินงานปี 2554

ด้วยความพยายามที่จะบูรณาการ การจัดการเรียนรู้คู่กับงานปกติที่ทำหรือภาระงานของแต่ละโหนดทำให้การดำเนินงานที่ผ่านมามีการพัฒนาศักยภาพ 2 ลักษณะ ได้แก่

3.1 การพัฒนาศักยภาพในเชิงเนื้อหา

การพัฒนาศักยภาพในเชิงเนื้อหาโดยให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ภารกิจที่ตอบโจทย์นี้ ดำเนินการ 2 ลักษณะ

<u>การเรียนรู้จากเวทีพิจารณาโครงการ</u>

สืบเนื่องจากยุทธศาสตร์ร่วมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 3 ปีนี้เป็นเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ประเด็นของโจทย์วิจัยจึงต้องสอดคล้องกับประเด็นนี้ คนหนุนวิจัยจึงได้เรียนรู้จากการอ่านข้อเสนอโครงการวิจัย แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิในการให้ข้อเสนอโครงการวิจัย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันผ่านการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัย ในการเชื่อมร้อยประเด็นที่ตนรับผิดชอบให้สอดคล้องและตอบโจทย์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับความมั่นคงทางอาหาร

<u>เรียนรู้จากการลงพื้นที่ร่วมกัน</u>

การเรียนรู้ในพื้นที่ ภารกิจนี้ได้เรียนรู้กับพื้นที่รูปธรรมที่อำเภอขุนยวม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเข้าร่วมประชุมเวทีสมัชชาเกษตรกรรมยั่งยืน ณ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน กิจกรรมนี้คนหนุนวิจัยได้แลกเปลี่ยนร่วมกันจากคนทำงานตัวจริงของเรื่องนี้ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่มาเข้าร่วมในเวที รวมทั้งยังได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านและพื้นที่ที่มีการดำเนินงานเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อตอบโจทย์ความมั่นคงทางอาหาร เรียนรู้จากรูปธรรมฟาร์มตัวอย่างของเกษตรกรต้นแบบและเห็นการจัดการเกษตรในแบบที่เรียกว่าเป็นทางเลือกสู่ความยั่งยืน ท้าทายกระแสหลักและเป็นทางเลือกที่จะตอบโจทย์สภาวการณ์การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของสังคมปัจจุบันได้ (อ่านรายละเอียดได้จากรายงานในภาคผนวก)

<u>การเรียนรู้ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้/เวทีสัมมนาวิชาการ</u>

ในการดำเนินงานระยะที่ 2 มีการพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้องผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเวทีสัมมนาวิชาการ ซึ่งในส่วนของคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นนอกจากได้เรียนรู้ในเชิงเนื้อหาเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับเรื่องความมั่นคงทางอาหารแล้ว ยังได้เรียนรู้ในเชิงกระบวนการควบคู่กันไปด้วย เนื่องจากต้องทำหน้าที่ในการร่วมดำเนินการในเวทีดังกล่าวด้วย โดยที่ผ่านมามี 2 เวที ได้แก่

- <u>กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย ในเวทีพลังวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการหนุนเสริม อปท."</u> เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุม อ.ศุภชัย แย้มชุติ ชั้น 2 มหาวิทยาลัยธนบุรี (ศูนย์บริการวิชาการภาคเหนือ) จ.ลำพูน มีผู้เข้าร่วม 54 คน เป็นเวทีประชุมสำหรับใช้เป็นแนวทางเพื่อสื่อสารถึง *"พลังวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการหนุนเสริม อปท."* ร่วมกันของเครือข่าย อปท. ที่มีบทเรียนในการทำงาน

วิจัย ร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผู้สนใจเข้าร่วมขึ้น เพื่อสร้างแนวทางของการทำงานร่วมกับเครือข่าย อปท. ในพื้นที่ในอนาคต โดยในเวทีกระบวนการแลกเปลี่ยน ดังนี้

- การประมวลภาพบทเรียนการทำงานระหว่างศูนย์ประสานงานวิจัยพื้นที่ภาคเหนือ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)
- เวทีแลกเปลี่ยน "การปรับใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างการเรียนรู้ในงานพัฒนา"
- บรรยายพิเศษ "มุมมองต่อทิศทางการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น"

จากการแลกเปลี่ยนในเวที ได้ข้อเสนอเชิงรูปธรรมต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ อปท. ได้ คือ กำหนดเป้าหมายร่วมเลือกประเด็น เชื่อมร้อยเป็นภาพใหญ่ สร้างชาวบ้าน นักจัดกระบวนการ สร้างพี่เลี้ยงท้องถิ่น สกว.พัฒนาพี่เลี้ยง สร้างเครือข่าย อปท.นโยบายสาธารณะ และการจัด Workshop ผู้บริหารที่สนใจตั้งวงคุยความร่วมมือในประเด็นร่วม

จากการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้นับว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพคนทำงานในลักษณะของ Learning by doing เพราะเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สิ่งที่คนหนุนงานวิจัย CBR-N ได้เรียนรู้ คือ ในเชิงเนื้อหาคือบทเรียนจากการถอดประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงาน ประสบการณ์จากวิทยากร คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ เป็นการเปิดโลกทัศน์ในหลายแง่มุมของการทำงานร่วมกับหน่วยงาน นอกจากนั้นในเชิงกระบวนการ คือเรียนรู้การจัดกระบวนการสัมมนาวิชาการ โดยมีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบตามความถนัดและความสนใจ ตั้งแต่การเตรียมงาน ระหว่างงานและหลังการจัดงาน และในเชิงผลที่เกิดขึ้น คนทำงานเห็นทิศทางการทำงานต่อในเชิงยุทธศาสตร์ร่วมกัน สามารถเอาความรู้ ข้อมูลที่ได้จากการสัมมนามากำหนดทิศทางการทำงานต่อได้อย่างต่อเนื่องและมีทิศทางร่วมกัน

- <u>กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย ในเวทีสัมมนาวิชาการ "หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ"</u> เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมเลควิว กรีนเลควีสอร์ท อ.เมือง จ.เชียงใหม่ มีผู้เข้าร่วม 145 คน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างการเรียนรู้เรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ นำเสนอรูปธรรมการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนภาคเหนือผ่านเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการทำงานร่วมกับภาคีเชิงประเด็นที่เกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานของภาคีหลักทั้งระดับภาคและประเทศ เพื่อกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนการสถาปนาความมั่นคงทางอาหารร่วมกับภาคีความร่วมมือภาคเหนือ เพื่อสร้างพลังภาคีสู่การจัดการความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนืออย่างยั่งยืนต่อไป กระบวนการและประเด็นในเวที ได้แก่

- ปาฐกถาพิเศษ "ทางเลือก ทางรอด ความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ"
- การเสวนาชุมชนวิจัย "ฝ่าวิกฤติโลก....ด้วยชุมชนจัดการตนเอง"

- การเสวนาภาคี "พลังเครือข่าย สู่การจัดการความมั่นคงทางอาหาร ภาคเหนือ"
- ทิศทางอนาคต การผลักดันความมั่นคงทางอาหารระดับภาคเหนือ โดยได้แนวทางการเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และมีการจัดลำดับความสำคัญและความสนใจต่อประเด็นต่าง ๆ ได้แก่
  1. ส่งผ่านความรู้และการปฏิบัติที่ดีไปสู่ชุมชนอื่นๆ และคนรุ่นหลัง (97 คะแนน)
  2. ค้นหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อลดความเปราะบางด้านอาหาร (58 คะแนน)
  3. สร้างความร่วมมือให้การผลิตอาหารเป็นงานหลักของการพัฒนา (39 คะแนน)
  4. สร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเกษตรและอาหารในระดับภาคี (25 คะแนน)
  5. พัฒนาประเด็นเชิงนโยบายเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร (32 คะแนน)

  โดยมี 3 ประเด็นแรกที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญ ซึ่งในเวทีครั้งนี้มีภาคเข้าร่วมหลายภาคส่วน และพร้อมจะร่วมขับเคลื่อนเรื่องความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนือต่อไป

จากการดำเนินงานกิจกรรมดังกล่าวเป็นการพัฒนาศักยภาพคนทำงานในลักษณะของ Learning by doing เพราะเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สิ่งที่คนหนุนงานวิจัย CBR-N ได้เรียนรู้ คือ ในเชิงเนื้อหาคือ คนหนุนวิจัยได้เติมความรู้เรื่องสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารระดับประเทศไทย และภาคเหนือจากการเติมความรู้ของวิทยากร และยังเป็นการเติมความรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหารจากกรณีศึกษา จากพื้นที่รูปธรรม นอกจากนั้นยังได้ทราบสถานการณ์การทำงานของหน่วยงานภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวในการวิเคราะห์การหนุนงานวิจัยที่เชื่อมดยงประเด็นความมั่นคงทางอาหารและยังเป็นการเปิดโลกทัศน์ที่จะทำให้สามารถวิเคราะห์โจทย์วิจัยในเชิงประเด็นได้หลากหลายและมีแง่มุมที่เฉียบแหลมมากขึ้น ส่วนการเรียนรู้ในเชิงกระบวนการนั้นได้เรียนรู้การจัดกระบวนการงาน Forum ที่มีการจัดแบ่งบทบาททั้งในส่วนการคุมสภาพของเนื้อหาของงาน การจัดการอื่นๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดโซนจำหน่ายสินค้า เรียนรู้การประสานงานในหลายระดับ หลายมิติ และหน้าที่อื่นๆ ที่สำคัญ จำเป็นและเกี่ยวข้องกับการจัดงานสัมมนาวิชาการระดับภาค นับได้ว่าเป็นบทเรียนสำคัญที่จะเป็นบทเรียนในการนำไปปรับใช้ในการจัดงานสัมมนาวิชาการระดับภาคในประเด็นอื่นๆได้อีก

3.2 การพัฒนาศักยภาพในเชิงการจัดกระบวนการ

กิจกรรมในช่วงที่ผ่านมามีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการคือการแลกเปลี่ยน ลงพื้นที่เรียนรู้ข้ามโหนด ช่วยในเวทีประชุมของโหนดอื่นเพื่อเรียนรู้ในเชิงกระบวนการ เช่น เวทีพัฒนาโครงการวิจัยประเด็นการศึกษาร่วมกับสถาบันการศึกษาของโหนดลำปาง เวทีนำเสนอผลงานวิจัยของพี่เลี้ยงกำแพงเพชร ในการจัดกระบวนการร่วมกัน

• ในลักษณะที่เป็นทางการมีการลงพื้นที่วิจัยของพี่เลี้ยง จังหวัดน่าน ร่วมกับการจัดประชุมเครือข่ายคนหนุนวิจัย (RC) เดือนมีนาคม 2554 ในเวทีวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ทีมวิจัยชุมชนสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ต่อและเขียนรายงานวิจัยได้ โดยงานนี้ทีมพัฒนาศักยภาพฯ ได้ออกแบบกระบวนการร่วมกัน ในการที่จะให้คนหนุนวิจัยได้ออกแบบการจัดกระบวนการในเวที ดำเนินการ และมีการสรุปผลร่วมกัน สะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นจากที่วางแผนไว้กับที่ปฏิบัติจริงว่าเป็นอย่างไร ผลการดำเนินงานในครั้งนี้คนหนุนวิจัยได้เรียนรู้ตั้งแต่การเตรียมเวที การออกแบบเวที การลงมือปฏิบัติและเรียนรู้กับผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในเชิงการจัดกระบวนการกับชุมชน และสามารถนำไปปรับใช้กับงานปกติที่ทำของแต่ละโหนดได้ ผลงานที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมนี้ เห็นศักยภาพของคนหนุนวิจัยที่สามารถรวมทีม "Dream Team" ที่เป็นผู้ช่วยผู้ประสานงานของทุกโหนดรวมทั้งพี่เลี้ยง CBR ที่สามารถทำงานเป็นทีมร่วมกันได้เป็นอย่างดี (อ่านรายละเอียดได้จากรายงานในภาคผนวก)

• <u>ในส่วนของการพัฒนาโครงการวิจัย</u> ในการพัฒนาโครงการพื้นที่รูปธรรม ต.ทุ่งยาว อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2554 ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านแพมบก อ.ปาย มีผู้เข้าร่วม 24 คน จากการที่ชุมชนได้ส่งข้อเสนอโครงการวิจัยประเด็น CBT ประกอบกับเป้าหมายทิศทางการสร้างพื้นที่รูปธรรม CBR เรื่องความมั่นคงทางอาหาร ทำให้ทีมกลไกกลาง CBT-I และโหนดแม่ฮ่องสอนได้ร่วมกันพัฒนาโครงการตำบลทุ่งยาว ขึ้นเป็นครั้งแรก ประเด็นในการพัฒนาโครงการ มีการชี้แจงเป้าหมายการจัดเวทีพัฒนาโครงการวิจัยครั้งนี้ มีการแนะนำเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วม ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์บริบทพื้นที่และสภาพปัญหาของชุมชน และนัดหมายหาแนวทางการดำเนินงานต่อไป

จากนั้นมีการพัฒนาโครงการโครงการต่อเนื่องในวันที่ 7 กรกฎาคม 2554 มีผู้เข้าร่วม 26 คนมีประเด็นในการพูดคุย ได้แก่

1. ชมวีซีดี เรื่อง "วิถีการพัฒนาฝ่าวิกฤต" ชวนแลกเปลี่ยนความสำคัญของเรื่องนี้คืออะไร และคิดว่าชุมชนของเราจะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ต่างๆ เหล่านี้หรือไม่อย่างไร
2. ทบทวนทุนเดิมที่สำคัญของชุมชน (เพื่อค้นหาโจทย์)
   กระบวนการกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม
   กลุ่มที่ 1 วิเคราะห์ระบบอาหารที่มาจากการผลิต
   กลุ่มที่ 2 วิเคราะห์ระบบอาหารที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
   กลุ่มที่ 3 วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแพมบก
   วิทยากร สรุปทิศทางโจทย์ที่ชุมชนสนใจ และรับสมัครแกนนำที่จะเข้าร่วมทำงานวิจัย พร้อมนัดหมายการพัฒนาโครงการครั้งต่อไป

การลงพื้นที่เพื่อร่วมกันพัฒนาโครงการวิจัยในประเด็นนี้ สืบเนื่องมาจากการวิเคราะห์และเลือกพื้นที่รูปธรรมในการหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันในภาคเหนือ ได้แก่ พื้นที่อำเภอปาย ทำให้กลไกกลางมีบทบาทในการเข้าร่วมกันพัฒนาโครงการในพื้นที่ด้วย

การลงพื้นที่ครั้งนี้ถือเป็นพื้นที่นำร่องในการทำงานร่วมที่มากกว่า 1 Node ทำให้ต้องมีการจัดกระบวนการที่สร้างการเรียนรู้ให้กับคนทำงานเป็นอย่างยิ่ง บทเรียนที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน

- การทบทวนงานวิจัยในพื้นที่ก่อนการลงพื้นที่ (Review) และนำมาศึกษา วิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อหาแนวทางการเริ่มงานในพื้นที่
- การออกแบบเครื่องมือและวิธีการพัฒนาโครงการร่วมโดยปรับใช้ทักษะการพัฒนาโจทย์วิจัยของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. แม่ฮ่องสอน มาปรับใช้เพื่อจัดกระบวนการในการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน
- มีการเติมความรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหารและการท่องเที่ยวโดยชุมชน และวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงประเด็นเพื่อหาความเชื่อมโยงของทั้งสองประเด็น
- เรียนรู้การจัดแบ่งบทบาทการทำงานในพื้นที่ มีการทำงานที่หนุนเสริมและร่วมกันทำงานเป็นทีม
- เห็นทิศทางการทำงานต่อในพื้นที่รูปธรรมนำร่องของกลไกกลางภาคเหนือ
- ได้ทิศทางการค้นหาความรู้เพื่อการศึกษากรณีศึกษา อันเป็นการวางแผนการสถาปนาองค์ความรู้ความมั่นคงทางอาหาร ภาคเหนือ

- <u>กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย ในการอบรม Social Mapping</u> ให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง เมื่อวันที่ 25-26 ก.ค.54 ณ กฤษฎาดอยรีสอร์ท มีผู้เข้าร่วม 25 คนทางเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้จัดกระบวนการ อบรม Social Mapping ให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง กระบวนการและประเด็นในการอบรม ได้แก่
    - ทำความรู้จักงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่าน VCD
    - ทบทวนสถานการณ์/ การทำงานกับชุมชน และ บทบาท CBR (เทคนิค Body Pain แบ่งเป็น 4 กลุ่ม)
    - ทบทวน สร้างความเข้าใจความสำคัญ/ ความหมาย SM (สถานีคำถาม 4 สถานี)
    - ตัวอย่าง/ ประสบการณ์การทำ Social Mapping
    - ทบทวนการคัดเลือกพื้นที่โครงการวิจัย / แบ่งกลุ่มย่อย
    - วางแผนทำ Social Mapping แต่ละพื้นที่ (กำหนดเป้าหมาย/ วัตถุประสงค์ หาขอบเขต กำหนดกรอบเนื้อหา แหล่งข้อมูล วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง/ บทบาท)
    - สรุปแนวคิด หลักการ และการปรับ SM ในงาน CBR
    - การเป็นวิทยากรกระบวนการ (แบบย่อผ่านเกม/ กิจกรรม)
    - ปฏิทินการทำ SM ในโครงการวิจัย

การเรียนรู้จากการเข้าร่วมการฝึกอบรม Social Mapping ทำให้คนหนุนวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการเป็นวิทยากรกลุ่มในประเด็น Social Mapping สามารถวางแผนการฝึกอบรมได้อย่าเป็นระบบ นอกจากนั้นคนหนุนวิจัยทุกคนยังได้เติมความรู้ให้ตนเองเรื่องของการศึกษาทุนทางสังคมผ่านเครื่องมือ Social Mapping ในเชิงลึก เรียนรู้ความแตกต่างของ Social Mapping และ PAR สามารถนำไปปรับใช้กับงานของตนเอง และยังเรียนรู้ในเชิงกระบวนการในการเป็นทีมวิทยากร สามารถส่งต่อกระบวนการฝึกอบรมกัน และมีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ตามความสนใจและความถนัดได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมเวที

1) ควรเพิ่มเติมกิจกรรมเรียนรู้ข้ามประเทศภายใต้ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากทาง สกว.เองก็มีนโยบายการเปิดงานในแถบประเทศอาเซียน ทางโหนด/พี่เลี้ยงก็ควรต้องรับรู้ข้อมูลในเรื่องเหล่านี้ด้วย ทั้งนี้น่าจะไปดูบริบทของประเทศที่ใกล้เคียง เรื่องความมั่นคงทางอาหาร แต่ก่อนไปต้องกำหนดประเด็นเรียนรู้ เนื้อหาที่จะอยากเรียนรู้ ส่วนเบื้องต้นต้องทำการศึกษาข้อมูลเพื่อศึกษาพื้นที่ที่จะไปดูก่อน

2) กิจกรรมการเรียนรู้กลไกกลางภาคอีสาน ทีมกลไกกลางจะหารือพิจารณาถึงความจำเป็นในการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพข้ามประเทศและแลกเปลี่ยนกับทีมกลไกภาคอีสานอีกครั้งหนึ่ง อาจต้องพิจารณาอีกครั้งว่ามีความจำเป็นในการไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากน้อยอย่างไร

3) การเรียนรู้แต่ละเรื่องทางคณะทำงานของยุทธศาสตร์พัฒนาศักยภาพ จะประสานถามความสนใจและความต้องการแต่ละโหนด/พี่เลี้ยงก่อน

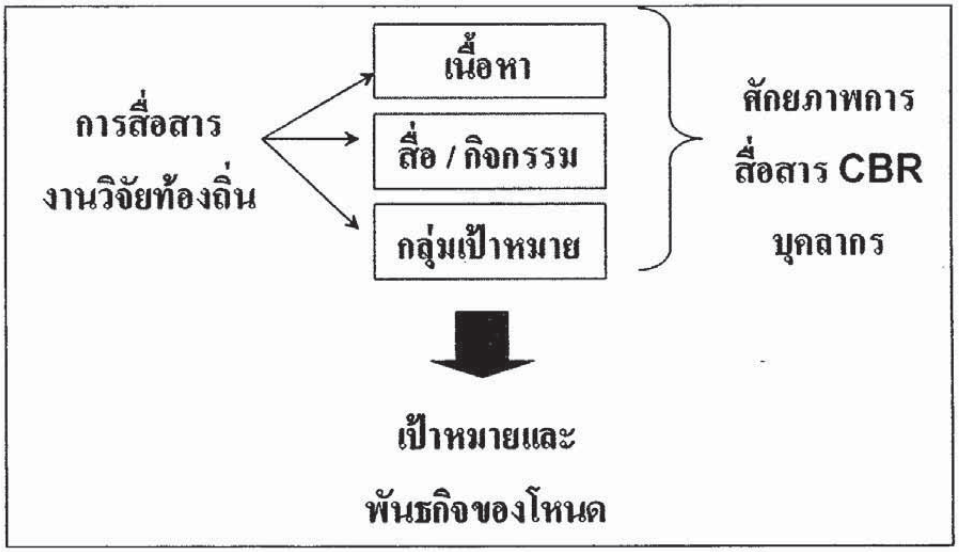
4.4 ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง

1) สถานการณ์การสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ ในการเคลื่อนงานภายใต้ Theme ภาคเหนือ "ความมั่นคงทางอาหาร" ซึ่งในการประชุม RC เมื่อวันที่ 15 – 16 ธันวาคม 2553 ณ โรงแรมอิมพิเรียล เชียงใหม่รีสอร์ทสปา & สปอร์ตคลับ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ได้มีการกำหนดคณะทำงานยุทธศาสตร์สื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

1. คุณอนงนาฏ ปัญโญใหญ่ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. คุณพจนา สวนศรี สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. คุณวรพงศ์ ผูกภู่ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. คุณกิตติ์ธเนศ ชูจิตร พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
5. คุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อ.บ่อเกลือ จ.น่าน

จากการทบทวน**สถานการณ์การสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น** สามารถประมวลออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ (1) เนื้อหา (2) สื่อ/กิจกรรม และ (3) กลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและพันธกิจของโหนด พัฒนาศักยภาพการสื่อสาร CBR รวมทั้งพัฒนาคนทำงาน

แผนภาพที่ 4-15 สถานการณ์การสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมา

วิธี/เนื้อหา การสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่น

- สื่อบุคคล - นักวิจัยท้องถิ่น, พี่เลี้ยงนักวิจัย, นักวิชาการฯลฯ
- สื่อมวลชน - Website, หนังสือพิมพ์, โทรทัศน์, นิตยสาร
- สื่อท้องถิ่น - หอกระจายข่าว, เสียงตามสาย, วิทยุชุมชน
- สื่อเฉพาะกิจ - จดหมายข่าว, หนังสือเล่มเล็ก, VCD, ที่คั่นหนังสือ
- สื่อกิจกรรม - เวทีนำเสนองานวิจัยท้องถิ่น, เวทีสังเคราะห์ (จุลกรรม), การพาไปศึกษาดูงานในพื้นที่งานวิจัยท้องถิ่น
- เนื้อหา - RE ประเด็นสังเคราะห์ เศรษฐกิจชุมชน ทรัพยากร หนี้สิน การศึกษา เกษตรกรรมยั่งยืน ท่องเที่ยวโดยชุมชน แพทย์พื้นบ้าน

2) การทำงานระดับภาคของยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง กลไกทีมทำงาน การแบ่งบทบาทการทำงาน และทำงานผ่านกลไกในลักษณะต่าง ๆ

แนวทางการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงได้วางกลไกการทำงานไว้ 3 ระดับ คือ

1. กลไกเชื่อมประสานสื่อมวลชนและผลักดันการสื่อสารระดับนโยบาย
   - มองภาพรวม ขับเคลื่อนงานสื่อมวลชนและระดับนโยบาย
   - วิเคราะห์สถานการณ์/กระแสสังคม และกำหนดกลยุทธ์การสื่อสาร
   - เชื่อมประสานสื่อมวลชนแขนงต่างๆ / กิจกรรมสื่อมวลชน สัมพันธ์
   - หนุนเสริมการทำงานกลไกประสานสื่อชุมชนท้องถิ่นในการขยายงานวิจัยสู่ชุมชน
   - จัดประชุม เติมแนวคิดทักษะ สรุปบทเรียน และวางแผน การทำงานกับทีมงาน

2. กลไกเชื่อมประสานสื่อชุมชนท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนงานวิจัยสู่ชุมชน
   - O มองภาพรวมการสื่อสารงานวิจัย เพื่อขยายงานวิจัยสู่ชุมชนทั้งในภาพรวมและในพื้นที่ยุทธศาสตร์ของแต่ละโหนด/ชุดโครงการ/ประเด็น
   - O พัฒนาทักษะการสื่อสารให้นักวิจัยของโหนด/ชุดโครงการ/ประเด็น
   - O ทำจดหมายข่าวเครือข่าย
   - O จัดกิจกรรมและเผยแพร่งานวิจัยสู่สาธารณะตามกลไกการทำงานที่ 1 พร้อมทั้งเชื่อมกิจกรรมสู่ระดับชุมชน
   - O พัฒนาทักษะการสื่อสารและการวิเคราะห์สื่อของทีมงาน
3. กลไกเชื่อมประสานกับกลไกกลาง ของทีมขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ภาคเหนือ
   - O เชื่อมประสานการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์งานวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ ให้มีคุณภาพ
   - O ศักยภาพคนทำงาน และการสื่อสารงานวิจัยอย่างเป็นองค์รวม

นอกจากกลไกการประสานงานทั้ง 3 ระดับแล้ว ยังวางกลไกการทำงานร่วมกับฝ่ายการจัดการความรู้ (KM) ของ สกว. ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น เพื่อเข้ามาช่วยหนุนเสริมในการจัดกิจกรรมการสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

3) การดำเนินงานระยะที่ 1

การดำเนินงานของยุทธศาสตร์สื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมา ให้ในแต่ละโหนด/พี่เลี้ยงที่มีบทบาทในการสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วิเคราะห์การทำงานด้านการสื่อสาร ดังนี้

ตารางที่ 4-25 วิเคราะห์การสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของเครือข่ายคนหนุนวิจัยภาคเหนือ

ประเภทสื่อ / กิจกรรม	อาจารย์/ นศ.	ชาวบ้าน	หน่วยงาน	ผู้สนใจทั่วไป/สื่อ
สื่อบุคคล				
- นักวิจัยท้องถิ่น	✓	✓	✓	✓
สื่อท้องถิ่น				
- ประกาศเสียงตามสาย		✓		
- จดหมายเชิญ		✓		
- วิทยุชุมชน O รายการ "สร้างสรรค์ปัญญาพัฒนาท้องถิ่น" O รายการ "ลานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" O รายการ "แม่โจ้กับการบริการวิชาการ"	✓	✓	✓	✓
- หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น O ไทยนิวส์ เชียงใหม่นิวส์ ลำปางนิวส์	✓	✓	✓	✓

ประเภทสื่อ / กิจกรรม	อาจารย์/ นศ.	ชาวบ้าน	หน่วยงาน	ผู้สนใจทั่วไป/สื่อ
พลเมืองเหนือ ฟ้าลานนา ธุรกิจภาคเหนือ				
- เคเบิ้ล TV ท้องถิ่น จ.เพชรบูรณ์ พิษณุโลก	✓	✓	✓	✓
สื่อกิจกรรม				
- งานบริการวิชาการในมหาวิทยาลัย	✓			
- งานบริการอบรม CBR	✓		✓	✓
- เวทีเสวนาวันที่ 10 ลำปาง	✓	✓	✓	✓
- เวทีริมระเบียง ท่องเที่ยว	✓	✓	✓	✓
- เวทีนำเสนองานวิจัย	✓	✓	✓	✓
- เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานกาชาด (แสนผญา)		✓	✓	✓
- เวทีรายงานความก้าวหน้าเครือข่ายสถาบัน	✓	✓	✓	
- กิจกรรมแนะนำ CBR กับอาจารย์ในคณะ	✓			
- นิทรรศการงานวิจัยท้องถิ่น (แม่โจ้)	✓	✓	✓	✓
สื่อมวลชน				
- เว็บไซต์ O เว็บไซต์โหนด O เว็บไซต์ สกว.ฝ่าย O เว็บไซต์อื่นๆ / Blog youtube	✓		✓	✓
- รายการโทรทัศน์ O ข่าวเช้าสุดสัปดาห์Thai PBS O มหัศจรรย์ธรรมชาติ ช่อง 5 O เที่ยวละไม ไทยแลนด์ ช่อง 3	✓	✓	✓	✓
- หนังสือพิมพ์ O โพสทูเดย์ O บ้านเมือง	✓		✓	✓
- นิตยสาร/วารสาร O Brigitte เยอรมัน O The Guardian อังกฤษ O The Guardian travel weekly	✓		✓	✓
- รายการวิทยุ (ส่วนกลาง) FM วิทยุศึกษา รายการสยามหลากมิติ		✓		✓
สื่อเฉพาะกิจ				
- จดหมายข่าว สกว.ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น	✓	✓	✓	✓
- จดหมายข่าว โหนด	✓	✓	✓	✓

ประเภทสื่อ / กิจกรรม	อาจารย์/ นศ.	ชาวบ้าน	หน่วยงาน	ผู้สนใจทั่วไป/สื่อ
- แผ่นพับ	✓	✓	✓	✓
- บทความ RE	✓	✓	✓	✓
- แผ่นป้าย ไวนิล BigPrint	✓	✓	✓	✓
- จุลสาร รอบรั้วแม่โจ้ เสียงจากลำปาง วารสารโยนก อินไซด์โยนก	✓			
- สื่อ VCD	✓	✓	✓	✓
- หนังสือเล่มเล็ก	✓	✓	✓	✓
- คู่มือ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	✓	✓	✓	✓

- **ปัญหาอุปสรรค และบทเรียนที่รับจากการดำเนินงานระยะที่ 1**

บทเรียนจากการดำเนินงานยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงในระยะที่ 1 จากเดิมนั้นมีคณะทำงานจากบุคลากรของโหนดต่างๆ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบงานด้านสื่อสารมวลชนภายในระดับโหนด แต่ด้วยสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของเครือข่ายงานวิจัยภาคเหนือ ทำให้บุคลากรจากโหนดต่างๆ ที่อยู่ในคณะทำงานยุทธศาสตร์สื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงลดลง ทำให้ไม่สามารถขับเคลื่อนงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่สวางไว้ได้ ประกอบกับภาระหน้าที่หลักที่ต้องรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้น เงื่อนไข โอกาสที่คณะทำงานงานได้มาพบปะหารือเพื่อขับเคลื่อนงานนั้นก็ไม่เพียงพอต่อการผลักดันให้ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดได้ นอกจากนี้ยังพบปัญหาทางด้านเทคนิคและอุปกรณ์เครื่องไม้เครื่องมือที่ไม่พร้อมต่อการทำงานระดับภาค

โดยในการประชุม RC เมื่อวันที่15 – 16 ธันวาคม 2553 ณ โรงแรมอิมพิเรียล เชียงใหม่รีสอร์ท สปา & สปอร์ตคลับ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ จึงได้มีการวางยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ภายใต้ Theme "ความมั่นคงทางอาหาร" เพื่อสถาปนาองค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่สาธารณะ ซึ่งในขณะนั้นเครือข่ายสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือได้มีการวางระบบการสนับสนุนงานภายใต้โครงการวิจัย"กลไกกลาง ภาคเหนือ" โดยมีการวางยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และยุทธศาสตร์ในด้านบริหารจัดการ ซึ่งยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ และได้มีการตั้งคณะทำงานขึ้นมาใหม่ พร้อมทั้งได้ดำเนินการจัดทำโลโก้และเปิดช่องทางการสื่อสารทาง Social Network ให้กับเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ รวมถึงผู้ที่สนใจติดตามความเคลื่อนไหวของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ เพื่อสนับสนุนการทำงานภายใต้ Theme "ความมั่นคงทางอาหาร" และสอดคล้องกับศักยภาพของที่มีอยู่

ทั้งนี้การดำเนินงานที่ผ่านของยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ยังพบบทเรียนและปัญหาในการดำเนินงาน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงมีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานในระยะต่อไป ได้แก่

- สร้างแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างโหนด/พี่เลี้ยง เพื่อนำไปสู่การสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่นภายใต้ Theme "ความมั่นคงทางอาหาร"
- การทำงานเชื่อมกับทีมเครือข่ายความรู้ของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การผลิตสื่อโดยใช้มืออาชีพ หรือใช้ช่องทางของสื่อสาธารณะ เช่น การเชื่อมร้อยการทำงานกับ Thai PBS เพื่อสร้างพลังงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้ Theme "ความมั่นคงทางอาหาร"

4) ผลการดำเนินงานระยะที่ 2

ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นงานปลายทางที่ต้องการสื่อสารกับสาธารณะและสร้างพลังของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้ Theme "ความมั่นคงทางอาหาร" ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

การทำงานของยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ที่ผ่านมา มีดังนี้

1. พัฒนาโลโก้ เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

การพัฒนาโลโก้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ภายใต้ Theme ความมั่นคงทางอาหาร โดยขอให้ใช้ภาพรวงข้าว ซึ่งข้าวเป็นฐานอาหารสำคัญของประเทศ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการตระหนักต่อความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างไร ในการจัดทำโลโก้ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ มีขั้นตอน ดังนี้

(1) ออกแบบโลโก้

แผนภาพที่ 4-16 การออกแบบโลโก้ 6 รูปแบบ

(2) พิจารณาเลือกโลโก้

ในการพิจารณาเลือกโลโก้ ได้ใช้เวทีการประชุมเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ (RC) ระหว่างวันที่ 13 - 14 มิถุนายน 2554 ณ ชุมชนหนองแม่นา ต.เขาค้อ อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ เป็นเวทีในการพิจารณาเลือกโลโก้ โดยมีมติในที่ประชุมมีข้อเสนอแนะในการปรับโลโก้ คือ

เลือกโลโก้แบบที่ 5 แต่เปลี่ยนรวงข้าวเหมือนแบบที่ 6

แผนภาพที่ 4-17 โลโก้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

2. ประชาสัมพันธ์งานและกิจกรรม เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ (Face Book)

ยุทธศาสตร์การสื่อสารได้นำ Social Network โดยเลือกใช้ Facebook เข้ามาใช้เพื่อการประชาสัมพันธ์ งานและกิจกรรมของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ รวมทั้งสร้างการรับรู้และความเข้าใจเรื่อง "ความมั่นคงทางอาหาร" ภายใต้ page ชื่อ

http://www.facebook.com/pages/เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

แผนภาพที่ 4-18 http://www.facebook.com/pages/เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ปัจจุบัน มีจำนวนสมาชิกแฟนเพจทั้งหมด 105 คน และมีผู้ดูแลระบบ ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าสาร และสร้างความเคลื่อนไหวของหน้าเพจ ทั้งสิ้น 4 คน ซึ่งในอนาคตคาดหวังว่าจะขยายฐานสมาชิกแฟนเพจให้เพิ่มมากขึ้น โดยอาศัยฐานเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นและหน่วยงานภาคีต่างๆของเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมในการใช้หน้าเพจเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ เพื่อให้เป็นพื้นที่การสื่อสารประชาสัมพันธ์การขับเคลื่อนงานของเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือต่อไป

กิจกรรมและข่าวสารที่ประชาสัมพันธ์ผ่าน Facebook เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้แก่

1) งานและกิจกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งในภาคเหนือ และภาคอื่นๆ เช่น
   - ความก้าวหน้าของการพัฒนาโครงการวิจัยบ้านแพมบก ต.ทุ่งยาว อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน CBT กับความมั่นคงทางอาหาร(สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT-I)
   - พัฒนาชุดโครงการวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำเวียงหนองหล่ม ต.จันจว้า อ.แม่จัน จ.เชียงราย (ผอ.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและทีมกลไกกลาง CBR-N)
2) เวทีพิจารณาโครงการวิจัยของเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

3) เวทีประชุม "พลังวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการหนุนเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น" วันที่ 9 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุม อ.ศุภชัย แย้มชุติ ชั้น 2 มหาวิทยาลัยธนบุรี (ศูนย์บริการวิชาการภาคเหนือ) จ.ลำพูน

4) เวทีสัมมนาทางวิชาการ "หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ" วันที่ 22 กันยายน 2554 ณ กรีนเลครีสอร์ท อ.เมือง จ.เชียงใหม่

5) ความรู้ที่เชื่อมโยง "ความมั่นคงทางอาหาร" เช่น ระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน

6) งานและกิจกรรมของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

7) กิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานภาคี

3. การสื่อสารผ่านทางสื่อท้องถิ่น

การดำเนินงานที่ผ่านมาของยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ได้อาศัยต้นทุน ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสารของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ซึ่งได้มีการรวบรวม จัดทำฐานข้อมูลจากการทำงานในช่วงต้น ซึ่งการดำเนินการในระยะที่ 2 ได้มีการติดต่อประสานงานและได้มีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อท้องถิ่นดังนี้

1) การประชุม "พลังวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการหนุนเสริม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น" วันที่ 9 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุม อ.ศุภชัย แย้มชุติ ชั้น 2 มหาวิทยาลัยธนบุรี (ศูนย์บริการวิชาการภาคเหนือ) จ.ลำพูน ได้มีการบันทึกเสียงโดยคุณประเสริฐ กิตติศักดิ์ นักจัดรายการวิทยุ ของสถานีวิทยุชุมชนคนเมืองหละปูน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ออกอากาศในคลื่นความถี่ FM 90.25 MHz และออกอากาศในระบบอินเตอร์เน็ต ออนไลน์ ผ่านทาง http://lapoon9025m.com/

<u>แผนภาพที่ 4-19</u> วิทยุชุมชนคนเมืองหละปูน ร่วมถ่ายทอดเสียงเวทีแลกเปลี่ยน

2) เวทีสัมมนาวิชาการ "หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ" วันที่ 22 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมเลควิว กรีนเลครีสอร์ท ถ.เลียบคลองชลประทาน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ได้มีการถ่ายทอดสดเสียงผ่านทางสื่อสาธารณะเพื่อเสริมสร้างความ

เข้มแข็งภาคพลเมือง สถานีวิทยุคนเมืองเรดิโอ ในระบบอินเตอร์เน็ต ออนไลน์ ผ่านทาง http://www.khonmuang.org/radio.php และได้มีการถ่ายทำสกู๊ปข่าวพลเมือง โดยนักข่าวพลเมือง จังหวัดเชียงใหม่

แผนภาพที่ 4-20 "คนเมืองเรดิโอ" สื่อวิทยุออนไลน์

4. การสื่อสารผ่านทางสื่อระดับภูมิภาค

1) เวทีสัมมนาวิชาการ "หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร: ตัวตน คนภาคเหนือ" วันที่ 22 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมเลควิว กรีนเลครีสอร์ท ถ.เลียบคลองชลประทาน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ได้มีการจัดทำสกู๊ปข่าว โดยทีมข่าวภูมิภาค (ภาคเหนือ) สถานีโทรทัศน์ ทีวีไทย (TPBS)

ทั้งนี้การดำเนินงานที่ผ่านของยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ยังพบบทเรียนและปัญหาในการดำเนินงาน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงมีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานในระยะต่อไป ได้แก่

- สร้างแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างโหนด/พี่เลี้ยง เพื่อนำไปสู่การสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่นภายใต้ Theme "ความมั่นคงทางอาหาร"
- การทำงานเชื่อมกับทีมเครือข่ายความรู้ของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การผลิตสื่อโดยใช้มืออาชีพ หรือใช้ช่องทางของสื่อสาธารณะ เช่น การเชื่อมร้อยการทำงานกับ Thai PBS เพื่อสร้างพลังงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้ Theme "ความมั่นคงทางอาหาร"

ส่วนที่ 5
ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

5.1 สรุปภาพรวมยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

1) กลไกการจัดการเชิงประเด็น

จากฐานข้อมูลที่ทำงานกันมาสิบปี ภาคเหนือก็มีการทำงานภายใต้ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ เกษตรยั่งยืน การจัดการทรัพยากร การศึกษา และ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามยุทธศาสตร์การสนับสนุนงาน CBR-N ปี 2554-56 ทั้ง 4 ประเด็นหลักนี้ จะเน้น (Theme) ประเด็น ***"ความมั่นคงทางอาหาร"*** โดยมีการกำหนดกลไกการจัดการผ่านโหนด/ พี่เลี้ยง ที่จัดการความรู้หรือถนัดในแต่ละประเด็น ซึ่งเป็นการอาสาขึ้นมาทำงานร่วมกับกลไกกลาง โดยแต่ละประเด็นจะมีเจ้าภาพหลัก และพื้นที่ร่วม ดังตาราง ที่ 5-1

ตารางที่ 5-1 เจ้าภาพหลัก และโหนด/ พี่เลี้ยงที่รับผิดชอบยุทธศาสตร์เชิงประเด็นภาคเหนือ

ประเด็น	เจ้าภาพ	โหนด/พี่เลี้ยง
การจัดการทรัพยากร	คุณวันเพ็ญ พรินทรากูล (โหนดลำพูน) คุณนาถพงศ์ พัฒนพันไชย (นักวิจัยและนักพัฒนาอิสระ)	พี่ต้น (พี่เลี้ยงบ่อเกลือ) พี่ชาตรี (พี่เลี้ยงกำแพง) โหนด ม.เชียงใหม่ โหนดแม่ฮ่องสอน โหนดลำปาง CBT-I
เกษตรกรรมยั่งยืน	คุณอรุณี เวียงแสง คุณกิตติศัพท์ วันทา (โหนดแม่ฮ่องสอน)	โหนดลำพูน โหนด มช. โหนด ม.เชียงใหม่ โหนดลำปาง CBT-I
การศึกษา	อ.จิราพร กุลสาริน คุณสุภาพรรณ ไกรฤกษ์ (โหนด ม.เชียงใหม่)	โหนดลำปาง CBT-I
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	คุณพจนา สวนศรี (CBT-I) คุณสุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์	CBT-I พี่เลี้ยง CBT ภาคเหนือล่าง โหนดแม่ฮ่องสอน โหนดลำปาง

ที่ผ่านมาทุกประเด็นมีการสังเคราะห์มาแล้วแต่ยังขาดเจ้าภาพที่ชัดเจน หรือเป็นงานฝากของโหนด ยกเว้น CBT-I ที่ทำเรื่องเดียว จึงมีกลไกการจัดการความรู้เชิงประเด็นที่ชัดเจนที่ถือเป็นบทบาทหลักขององค์กร แตกต่างจากโหนด/ พี่เลี้ยงเชิงพื้นที่ ที่ต้องทำทุกเรื่อง/ ทุกประเด็น จึงไม่สามารถลงลึกเชิงประเด็นได้ ดังนั้น*โจทย์ของกลไกกลางจึงเป็นการพยายามหากลไกการจัดการเชิงประเด็นที่เหมาะสม เพื่อจะได้มองทิศทางในระดับภาค*ได้ด้วย เช่น การขึ้นโจทย์ที่สามารถขับเคลื่อนเชิงประเด็น การติดตามโครงการวิจัย โหนด/ พี่เลี้ยง และการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

2) ทุนเดิมด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากเวที RC เมื่อวันที่ 3-4 มีนาคม 2554 ทั้ง 4 ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น ได้แก่ ประเด็นเกษตรยั่งยืน ประเด็นการจัดการทรัพยากร ประเด็นการศึกษา และประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้นำเสนอผลการดำเนินงานเชิงประเด็น ทำให้ทราบฐานข้อมูลของโครงการวิจัยแต่ละประเด็น และแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง ดังตารางที่ 5-2

ตารางที่ 5-2 สรุปจำนวนโครงการวิจัยและแผนงานต่อของยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น	จำนวนโครงการ (ปี 2542-2553)	ขอบเขตพื้นที่	แผนงาน
เกษตรยั่งยืน	41	10 จังหวัด ภาคเหนือ	1.ต่อยอดจากโครงการวิจัย SA Model 2.ประมวลฐานข้อมูลเพิ่ม/ สร้างพื้นที่รูปธรรม 3.พัฒนาทายาทเกษตรกร 4.เชื่อมงานวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	68	13 จังหวัด + ชุดโครงการ	1.ชุดวิจัย CBT กับความมั่นคงทางอาหาร 2.โจทย์ยกระดับ /มิติใหม่ๆ 3.สร้างพี่เลี้ยง 4.หลักสูตรการเรียนการสอน
การศึกษา	95 (CBMAG+CBPUS 46 โครงการ)	11 จังหวัด	1.การทำงานร่วมกับหน่วยงานเน้นขยาย CBR สู่สถาบันการศึกษา 2.หลักสูตรการเรียนการสอน -เกษตรพันธะสัญญา/ความมั่นคงทางอาหาร -ทายาทเกษตร 3.ทำภาระหลัก 4.ร้อยดึงประเด็นนี้ตามโครงการที่เกิด
ทรัพยากร	61		1.Mapping ผู้รู้ คนรู้ องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ 2.สังเคราะห์ 61 โครงการ (หาคนมารับทำงานนี้โดยเฉพาะ)

ซึ่งจากทุนเดิมที่เป็นโครงการวิจัยนี้ แต่ละประเด็นจะมีกระบวนการวิเคราะห์ต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่จะเริ่มที่การ Mapping โครงการ (โดยยังไม่ลงในแผนที่) แต่จะนำเสนอเป็นตาราง และกราฟ แบบต่าง ๆ โดยแบ่งตามประเด็นย่อยที่วิจัย แบ่งตามพื้นที่วิจัย ปีที่ทำวิจัย และขอบเขตการวิจัย เป็นต้น

หลังจากนั้นก็จะมีการสังเคราะห์เนื้อหาความรู้ที่เชื่อมสู่ประเด็นยุทธศาสตร์ภาค "ความมั่นคงด้านอาหาร" และแนวทางในการขับเคลื่อนเชิงประเด็นในปีต่อไป และนอกจากประเด็น CBT ไม่มีประเด็นใดจัดเวทีเคลื่อนประเด็นในระดับภาค แต่ในประเด็นเกษตรยั่งยืน (ที่วิเคราะห์ว่าเป็นส่วนของความมั่นคงด้านอาหาร) และประเด็นการจัดการทรัพยากร ได้ผนวกการจัดเวทีระดับภาคเข้าไว้ในเวทีภาค *"หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรมในการจัดการอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ"* เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2554 ซึ่งมีการเสวนาภาคี และได้เป้าหมายการทำงานเพื่อสถาปนาความมั่นคงด้านอาหาร และโจทย์วิจัยที่เอื้อต่อการบรรลุเป้าหมายข้างต้น

3) แผนการสร้างพื้นที่รูปธรรมเพื่อสถาปนาองค์ความรู้และตอบ Theme ความมั่นคงด้านทางอาหาร

3.1) <u>การคัดเลือกพื้นที่</u>

เส้นทางก่อนไปถึง Forum เรื่องความมั่นคงทางอาหารประมาณเดือนกันยายน 2554 ภายใต้การเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ควรมีการสร้างพื้นที่รูปธรรมเพื่อสถาปนาองค์ความรู้ CBR ถ้าจะตอบโจทย์ภาคเหนือเรื่องความมั่นคงทางอาหารน่าจะมีสักหนึ่งพื้นที่รูปธรรม แล้ว CBR เข้าไปตอบโจทย์งานนี้ และทุกประเด็นลงไปสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัย 1 เรื่อง 1 โครงการ แล้วตอบสังคมได้ว่ามี 1 พื้นที่ที่เอาความเชี่ยวชาญ 4 ประเด็นของภาคเหนือเข้าไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยงานสร้างรูปธรรมครั้งนี้จะสอดคล้องกับเป้าหมายของสกว. ในระดับประเทศเรื่อง FTA แต่ถ้ามองระดับจังหวัดถ้าสามารถผลักดันให้ระดับจังหวัดมาสนับสนุนต่อยอดก็จะทำให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจนและตอบโจทย์งานได้ โดยมีการเสนอพื้นที่การดำเนินงาน ดังนี้

3.1.1) อำเภอปาย จ.แม่ฮ่องสอน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ประสบวิกฤติด้านอาหารของคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว ในส่วนงานวิจัยของ สกว.ฝ่ายอื่นๆ ลงมาบ้างแล้ว ทุนทางวิจัยเพื่อท้องถิ่นของอำเภอปาย มีจำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยบ้านหัวปายมูเซอแดง ที่บ้านสันติชลและของนักศึกษาปริญญาโท และโครงการ CBT ตำบลแม่ปิง โดยภาพรวมพื้นที่ปายเป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคม มีเครือข่ายของหมอ มีกลุ่มภาคประชาสังคมที่พยายามเคลื่อนไม่ให้ อำเภอปาย ล่มสลาย สิ่งที่ท้าทายคือจะชวนคนเหล่านี้มาพูดคุยถึงโจทย์วิจัยใหญ่นี้ได้อย่างไร

3.1.2) พื้นที่น่าน (พี่เลี้ยงบ่อเกลือ) ที่มีโครงการด้านความมั่นคงด้านอาหาร 2 โครงการ ด้านการเกษตร ด้านการจัดการทรัพยากร และด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีปัญหา/ ศักยภาพที่แตกต่างจากอำเภอปาย ที่สถานการณ์ยังไม่เกิดวิกฤต จะอยากให้มีการสังเคราะห์งานเพื่อให้เกิดพื้นที่รูปธรรมในด้านการจัดการด้านอาหารของชุมชน ในรูปแบบการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสร้างภูมิคุ้มกันในการจัดการอาหารในระดับชุมชน และตำบล

3.1.3) บ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เป็นชุมชนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยมาตั้งแต่เริ่มแรกของภาคเหนือ และยังคงต่อยอดการพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง โดยมีทาง SGC เครือข่ายลุ่มน้ำจาง และภาคีจากภาครัฐ เข้ามาสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ มีภาคีอย่าง SCG ที่สามารถทำให้เกิดการทำสื่อสารและมีพลังที่จะขยายผลต่อได้ คนบ้านสามขาได้ถูกติดอาวุธทางปัญญาแล้วทำให้เกิดการจัดการชุมชนอย่างต่อเนื่องในการจัดการทรัพยากรซึ่งก็เชื่อมโยงในเรื่องของความมั่นคงทางอาหารเช่นกัน

3.1.4) ตำบลวังผาง อำเภอวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ทางเทศบาลตำบลวังผางกำลังเปิดโอกาสให้ชุมชนและทางเทศบาลและชุมชนอยู่ระหว่างการพัฒนาโครงการวิจัย CBR รวมถึงเป็นพื้นที่ที่มีการทำ MOU กับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น นายกเทศบาลฯ ให้การสนับสนุนเต็มที่ โดยพื้นที่มีแนวคิดอยากเปลี่ยนพื้นที่จากการทำเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรยั่งยืน

3.2) โมเดลการเชื่อมยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและความมั่นคงทางอาหาร

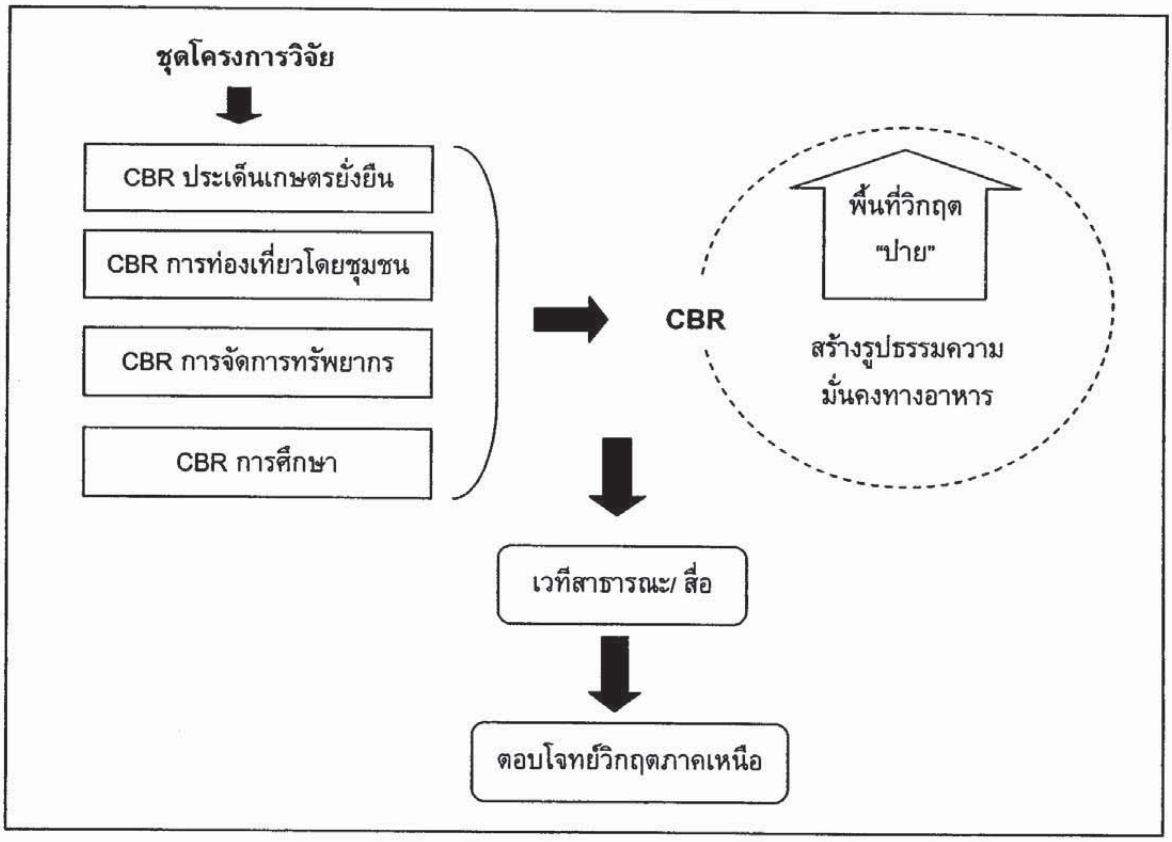
จากข้อเสนอของเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ต่อการสร้างรูปธรรมของพื้นที่วิจัยเพื่อสถาปนาองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ภายใต้ Theme ความมั่นคงทางอาหารนั้น สามารถสรุปแนวทางการเชื่อมยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและความมั่นคงทางอาหารได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 สร้างโมเดลพื้นที่ต้นแบบ (อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน) และ รูปแบบที่ 2 การจัดการตนเองกับการยกระดับสู่ CBR Model (บ้านสามขาและเครือข่ายชุ่มน้ำจาง อ.แม่ทะ จ.ลำปาง)

<u>รูปแบบที่ 1</u> สร้างโมเดลพื้นที่ต้นแบบ

พื้นที่ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ขึ้นชุดโครงการ 4 ประเด็น VS ความมั่นคงทางอาหาร "สร้างพื้นที่รูปธรรม" ลักษณะโจทย์เชิงตั้งรับและเชิงบวกเพื่อลดความขัดแย้ง แนวทางเบื้องต้น ควรศึกษาความเป็นไปได้ของพื้นที่ก่อน โดยร่วมกิจกรรมเหล่านี้

- เข้าร่วมงานธรรมชาติยาตราของคุณนิติศักดิ์ โตนิติ เพื่อ Scan คน / ภาคประชาสังคม
- จัดเวทีทบทวนสถานการณ์ในพื้นที่ /ผู้คน เพื่อดูทิศทางการขยับงาน
- ทบทวนงานวิจัยที่ลงไปในพื้นที่ ทั้งงานวิจัยของ สกว.และของหน่วยงานองค์กรอื่นๆ
- ประมวลข้อมูลกลุ่มคน/งานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคงด้านอาหารของ อ.ปาย

การดำเนินการโดยได้ลงพื้นที่ของกลไกกลาง 3 ครั้ง ได้โจทย์วิจัยเกี่ยวกับ CBT ที่บ้านแพมบก ต.ทุ่งยาว โดยจะเสนอโครงการเข้าพิจารณาในวันที่ 19 ต.ค.54 นี้ (มีรายละเอียดในรายงานยุทธศาสตร์ CBT) ส่วนประเด็นอื่น ๆ กลไกกลางภาคเหนือร่วมกับ สกว.แม่ฮ่องสอนจะพัฒนาโครงการในเดือนตุลาคม 2554 นี้ โดยอาจขึ้นเป็นโครงการพื้นฐานเพื่อขึ้นโจทย์วิจัยที่เกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหาร ในประเด็นเกษตรยั่งยืน ประเด็นทรัพยากร และประเด็นการศึกษาต่อไป

แผนภาพที่ 5-1 การจัดการตนเองกับการยกระดับสู่ CBR Model

พื้นที่บ้านสามขาและเครือข่ายลุ่มน้ำจาง อาจทำวิจัยในรูปแบบที่ 2 เป็นการสังเคราะห์มรรคผลของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการยกระดับงานวิจัยเดิม สังเคราะห์ไปสู่ MODEL การใช้ CBR ในการจัดการชุมชน โดยยกร่างโครงการวิจัย *"Model ชุมชนการจัดการตนเอง"* ส่งเป็นข้อเสนอโครงการเข้ามาพิจารณา

ในปี 2554 ยังไม่ได้ดำเนินการ จะดำเนินการในปี 2555 ต่อไป

5.2 สถานการณ์และแนวทางการทำงานรายประเด็น

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ประเด็นเกษตรยั่งยืน

1) สถานการณ์และภาพรวมปัจจุบัน

1.1) พัฒนาการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน

พัฒนาการของความพยายามจะรวมตัวกันของคนในวงเกษตรยั่งยืนในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมานั้น ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีดังนี้

1. ปี 2545 โครงการผู้ประสานงานเชิงสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน ภาคเหนือตอนบน โดยคุณอรุณี เวียงแสง ได้เชื่อมงานกับภาคส่วนต่าง ๆ ในช่วงปี 2545-46 ดังนี้

- งานประจำปี สกว. สำนักงานภาค โดยจัดเวทีเมื่อ 28-29 พ.ย. 2545 ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ซึ่งประเด็นเกษตรยั่งยืนเป็นประเด็นหนึ่งที่จะต้องมีห้องย่อยในการนำเสนอผลงานวิจัยและหาแนวทางในการพัฒนางานวิจัยต่อเนื่อง จากนั้นนำผลจากกลุ่มย่อยเสนอต่อเวทีใหญ่ เพื่อเปิดรับข้อเสนอต่องานวิจัยด้านนี้และจากนักวิชาการคือ อ. พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ จากศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้เข้าร่วมเวที โครงการสังเคราะห์ จึงใช้โอกาสนี้ เตรียมประเด็น เตรียมทีมงาน นำผลการสังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยเกษตรยั่งยืนระดับภาคเข้าเวทีกลุ่มย่อย (ในรูปเอกสาร) และสรุปข้อเสนอทั้งหมดจากเวทีสื่อสารแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วน

- งาน 10 ปี สกว. สัญจร (สกว.กลาง) สังเคราะห์ข้อมูลที่ถือว่าเป็น "ประเด็นสำคัญ" ในกระบวนการขับเคลื่อนเกษตรยั่งยืน ในเรื่องของปัญหาการขยายผล โดยสังเคราะห์ถึงเงื่อนไขปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเสนอในรูปของบทความ และแผ่นชาร์จเพื่อการเผยแพร่และสื่อสารสาธารณะ

- งานวันเกษตรภาคเหนือ ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้สังเคราะห์ประเด็นเกษตรยั่งยืนเพื่อการสื่อสารสาธารณะโดยจัดทำร่วมกันกับทีมงาน เพื่อนำเสนอในวันงาน

- งานสมัชชาสุขภาพภาคเหนือ ปี 2546 ที่จัดขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลก ได้ร่วมในทีมสังเคราะห์ประเด็นเกษตรที่เอื้อกับสุขภาพ เพื่อร่วมจัดทำข้อมูลและข้อเสนอเชิงนโยบายต่อรัฐบาลในภาพของภาคเหนือโดยร่วมงานกับสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน และเจ้าหน้าที่กระทรวงสาธารณสุข

- งานสมัชชาเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ ปี 2546 ที่ อำเภอปัว จังหวัดน่าน ที่จัดในวันที่ 3-4 เมษายน 2546 โดยมีทีมงานจากเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอนเข้าร่วม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเวทีวิชาการ ร่วมเสนอผลงานความก้าวหน้าของการทำงาน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งได้มีการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อร่วมในเวทีดังกล่าว

- การร่วมเป็นทีมประเมินผลในโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ภาคเหนือ ปี 2544-2547 ซึ่งใช้กระบวนการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อติดตาม ประเมินงานแต่ละช่วงเวลา ทำให้ได้มีโอกาสเรียนรู้ ทั้งงานวิจัยและงานพัฒนา ของทั้ง 4 ภูมินิเวศน์ ในภาคเหนือ เป็นประโยชน์ในการสังเคราะห์งานในระดับภาค เพราะเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นครอบครัว กลุ่ม เครือข่ายหลักบนฐานการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของภาคเหนือ จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน พะเยา และน่าน รวมถึง เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) ที่ครอบคลุมหลายจังหวัด

- เครือข่ายยุทธศาสตร์ด้านอาหารภาคเหนือ ร่วมกับพันธมิตร คือ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และทีมงานกระทรวงสาธารณสุข จัดเวทียุทธศาสตร์อาหารภาคเหนือ ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่งประเด็นเกษตรยั่งยืนเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องอาหารปลอดภัย และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องอาหาร

กล่าวโดยสรุปคือการสังเคราะห์และกำหนดแนวทางด้านเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับภาค ได้ใช้ โอกาสต่าง ๆ ที่ผู้สังเคราะห์มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนมานานเป็นเงื่อนไขของการเข้าถึงข้อมูลความรู้ ในลักษณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับภาคีพันธมิตร หรือร่วมกันทำงานเป็นทีม เชิงบูรณาการในกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่าย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานสังเคราะห์องค์ความรู้ และชุดความรู้ เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะระดับต่าง ๆ และงานจัดทำยุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินงานในประเด็นย่อยที่กำหนด ***โดยไม่จำเป็นต้องมีตัวตนชัดเจน หรือสร้างกลไกใหม่ แต่ใช้ศักยภาพและประสบการณ์การทำงานด้านนี้ที่มีอยู่ เป็นหลัก โดยอิงกลไกเดิมในทุกระดับ***

2. ปี 2546 คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ ได้ประมวลสถานการณ์ความเคลื่อนไหวและองค์ความรู้เบื้องต้น เกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทย ผ่านโครงการประสานงานวิจัยเพื่อสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

3. ปี 2547-48 พอช. สนับสนุนองค์กรชาวบ้าน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ทำงานต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรภายใต้โครงการนำร่องและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยภาคเหนือ และยังสนับสนุนงานวิจัยชาวบ้านร่วมด้วย

4. ปี 2549 -51 สังเคราะห์ความรู้สู่งานจุลกรรมเกษตรยั่งยืนภาคเหนือ ในเดือนกันยายน 2549 และจัดทำชุดความรู้ SA แม่ฮ่องสอน ปี 2550

5. ปี 2552 สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจัดงาน 10 ปี และประเด็นเกษตรยั่งยืนถูกเชื่อมสู่ประเด็นการจัดการทรัพยากรในภาวะวิกฤต จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่ง ใน 5 ประเด็นหลัก ของภาคเหนือที่ต้องสังเคราะห์สู่เวที 10 ปี

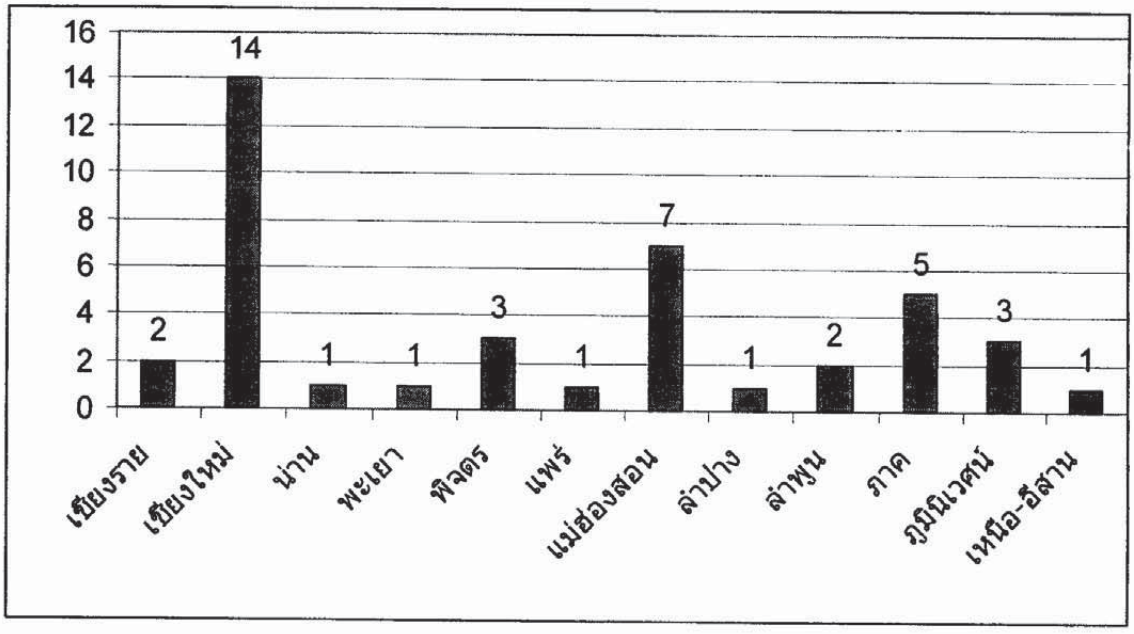
6. ปี 2553-54 โครงการพัฒนาและยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน : โมเดลเพื่อการยกระดับและปรับใช้ ได้สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ "โมเดล" จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ การออกจากหนี้ด้วยวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน และตลาดทางเลือก

1.2) จำนวนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จำนวนโครงการในภาคเหนือระหว่างปี 2542-2552 มีจำนวนรวม 41 โครงการ จะมีในจังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด จำนวน 14 โครงการ และเป็นโครงการในช่วงแรก ๆ เป็นชุดโครงการเกษตรยั่งยืน รองลงมาคือแม่ฮ่องสอน ที่มีการจัดการความรู้เกษตรยั่งยืนตั้งแต่ปี 2547 จำนวน 7 โครงการ (หากนับในจังหวัดจะมี 12 โครงการ เพราะจัดหมวดแตกต่างจาก สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) และงานวิจัยระดับภาค 5 โครงการ อื่น ๆ กระจายอยู่ใน 9 จังหวัดภาคเหนือ (ตารางที่ 5-3 และแผนภูมิที่ 5-2)

ตารางที่ 5-3 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรยั่งยืน ภาคเหนือ ปี 2542 -2552

ที่	จังหวัด	ประเด็นวิจัย															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	รวม
1	เชียงราย	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2
2	เชียงใหม่	3	-	-	1	-	3	2	-	-	2	-	2	-	1	-	14
3	น่าน	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
4	พะเยา	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
5	พิจิตร	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	3
6	แพร่	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
7	แม่ฮ่องสอน	2	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	1	1	-	-	7
8	ลำปาง	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
9	ลำพูน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	2
10	ภาค	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	1	-	1	5
11	ภูมินิเวศน์	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
12	เหนือ-อีสาน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	รวม	8	0	2	3	0	5	7	0	0	2	3	3	2	4	2	41

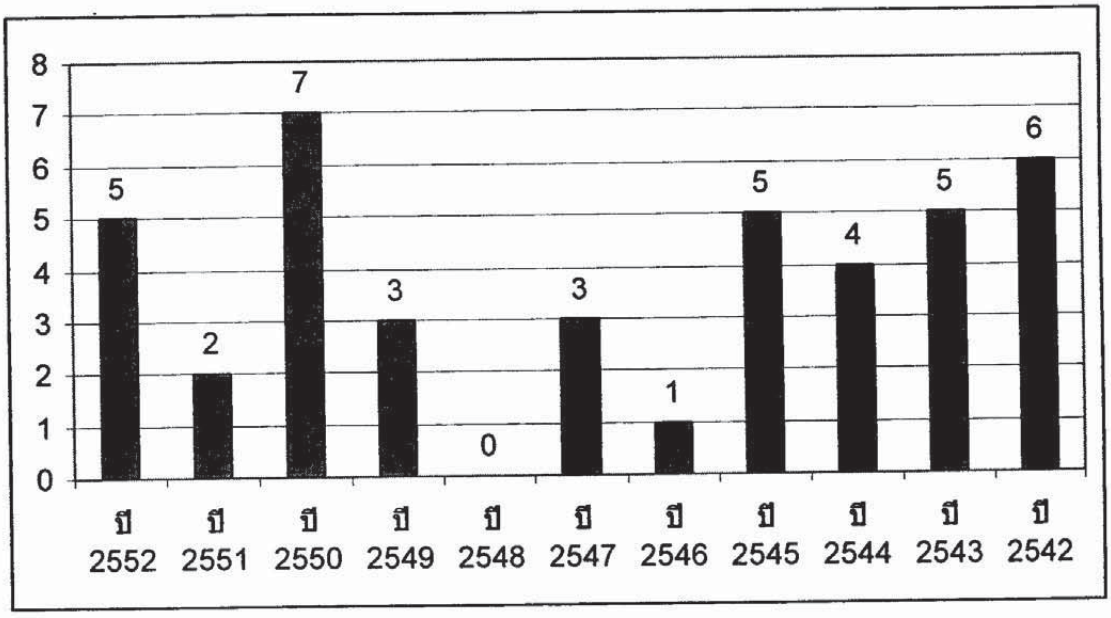
แผนภูมิที่ 5-1 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรยั่งยืน ภาคเหนือ ปี 2542 -2552 รายจังหวัด

หมายเหตุ ประเด็นวิจัยย่อย ได้แก่ 1) เทคโนโลยีการผลิตในระบบเกษตรยั่งยืน 2) การจัดการทรัพยากร/ใช้สมุนไพร 3) พันธุกรรม 4) เกษตรยั่งยืนที่เหมาะสม (รูปแบบ,ระบบ) 5) สัตว์ในระบบเกษตรยั่งยืน 6) การตลาด ผู้บริโภค มาตรฐาน 7) กระบวนการเรียนรู้สู่เกษตรยั่งยืน/ การส่งเสริม 8) หนี้สินในระบบเกษตรยั่งยืน 9) ความมั่นคงด้านอาหาร10) ความร่วมมือภาคี นโยบาย ยุทธศาสตร์ 11) การถอดความรู้ ฟื้นฟูวิถี นำไปปรับใช้ 12) การขยายผล แหล่งเรียนรู้ หลักสูตร 13) ชุดพี่เลี้ยง ชุดความรู้ จัดเวที 14) พัฒนากลุ่ม เครือข่าย ผู้นำ โรงเรียนชาวนา 15) โครงการพัฒนายกระดับ

หากแยกตามปีที่ทำวิจัย พบว่าการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในช่วง 11 ปี มีการกระจาย ค่อยข้างสม่ำเสมอเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ (ตารางที่ 5-4 และแผนภูมิที่ 5-3)

ตารางที่ 5-4 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกษตรยั่งยืนภาคเหนือ ปี 2542 -2552 แยกตามปีที่ทำวิจัย

ที่	จังหวัด	ปีที่เริ่มทำวิจัย											
		2552	2551	2550	2549	2548	2547	2546	2545	2544	2543	2542	รวม
1	เชียงราย	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2
2	เชียงใหม่	2	2	3	2	-	-	-	-	1	1	3	14
3	น่าน	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
4	พะเยา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
5	พิจิตร	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	3
6	แพร่	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
7	แม่ฮ่องสอน	1	-	2	-	-	-	1	1	2	-	-	7
8	ลำปาง	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
9	ลำพูน	-	-	2	-	-	-	-		-	-	-	2
10	ภาค	-	-	-	1	-	-	-	1	-	2	1	5
11	ภูมินิเวศน์	-	-	-		-	-	-		-	1	2	3
12	เหนือ-อีสาน	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	รวม	5	2	7	3	0	3	1	5	4	5	6	41
		ยุคที่ 3 รวม 14 โครงการ			**ยุคที่ 2** รวม 7 โครงการ				**ยุคที่ 1** รวม 20 โครงการ				

แผนภูมิที่ 5-2 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกษตรยั่งยืนภาคเหนือ ปี 2542 -2552 แยกตามปีที่ทำวิจัย

1.3) วิเคราะห์บทบาท CBR ใน SA

หากวิเคราะห์ตามช่วงเวลาในการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือจะแบ่งเป็น 3 ยุค แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการสนับสนุน ลักษณะของภาคี/ นักวิจัย และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ดังรายละเอียดในตารางที่ 4 และ 5 ดังนี้

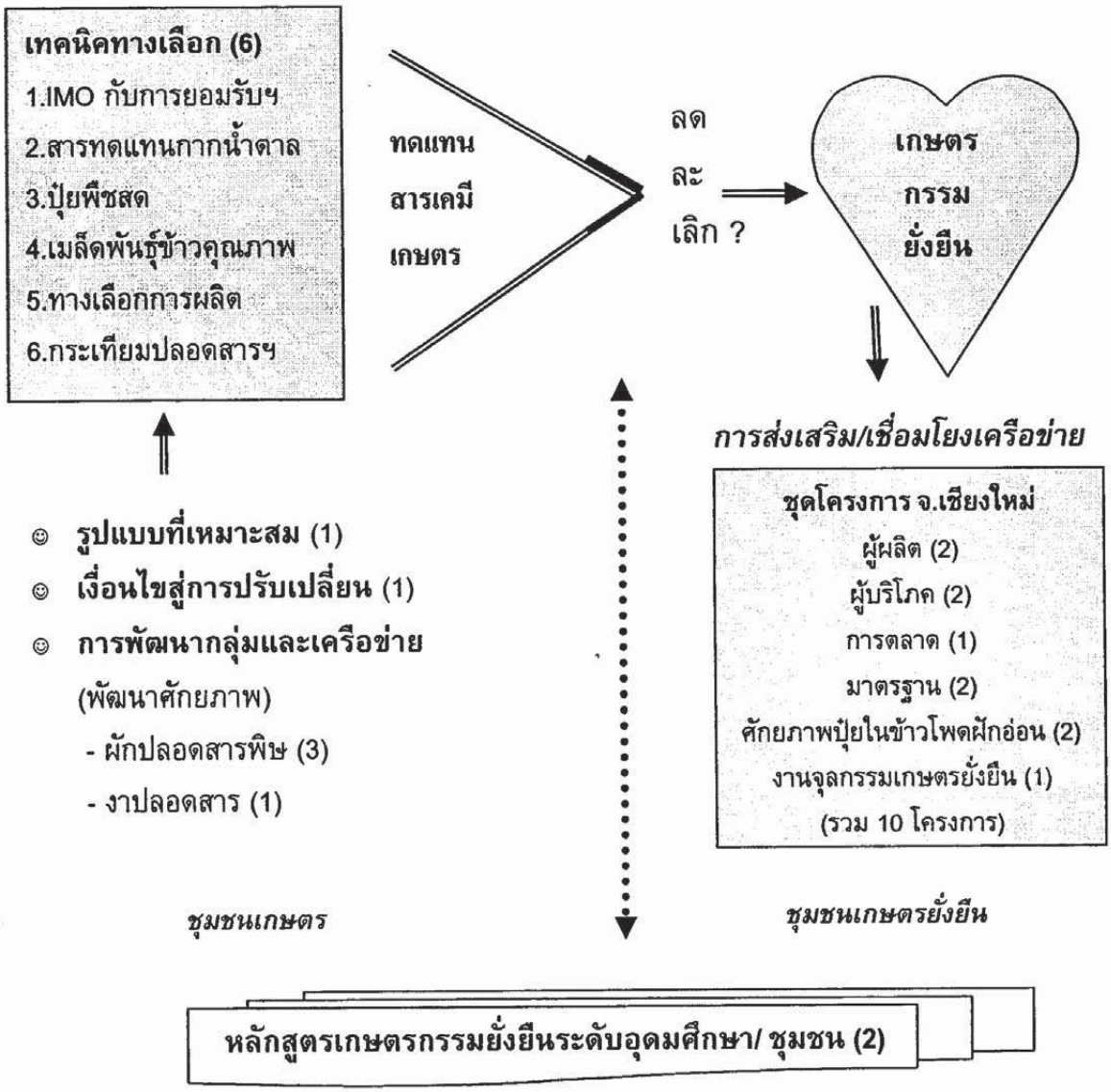
ยุคที่ 1 เรียนรู้ CBR เพื่อพัฒนา SA (ปี 2542-45) ภาคี/ นักวิจัยส่วนใหญ่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนใน จ.เชียงใหม่ และนักวิชาการ ขึ้นโครงการเป็นชุด "เกษตรยั่งยืน" รวม 7 โครงการ บทบาทของงานวิจัยยุคนี้คือ "เติมเต็มงานพัฒนา" ของภาคี NGO เชียงใหม่ และการทำงานร่วมกับชาวบ้านของนักวิชาการ (MCC-CMU) รวม 4 โครงการ งานสังเคราะห์ระดับภาคอีก 1 โครงการ ที่เหลืออีก 8 โครงการเป็นงานวิจัยโดยชาวบ้านทั้งหมด มีที่ แม่ฮ่องสอน 3 โครงการ เชียงราย 2 โครงการ น่าน พะเยา และพิจิตร จังหวัดละ 1 โครงการ

กล่าวได้ว่าในยุคเริ่มนี้ เป็นการให้โอกาส ภาคีทุกภาคส่วนได้ใช้ CBR ทั้งในระดับเครือข่าย องค์กร หน่วยงาน กลุ่ม และเครือข่ายเกษตรกร

ยุคที่ 2 พักรบ CBR-SA (ปี 2546-49) ช่วงนี้มีโครงการ ที่ได้รับการสนับสนุนเพียง 7 โครงการ 3 โครงการเป็นเรื่องเทคโนโลยีการผลิตในระบบเกษตรยั่งยืน (ที่เชียงใหม่ 2 โครงการ พื้นที่/ ประเด็นวิจัยต่อเนื่องจากยุคที่ 1 และที่แพร่ 1 โครงการ) ที่เหลืออยู่ที่จังหวัดพิจิตร จำนวน 2 โครงการ และที่แม่ฮ่องสอน อีก 2 โครงการเรื่องงานจุลกรรมฯ และหลักสูตรเกษตรอินทรีย์

ผลการสังเคราะห์ภาพรวมของ 2 ยุค (8 ปี : 2542-49) พบว่าโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ สกว.สำนักงานภาค สนับสนุนในช่วงปี 2542-2549 นั้น หากจะยึดชุมชนวิจัยเป็นหลักในการแบ่งการสนับสนุน จะแบ่งเป็น สองส่วน คือ การสนับสนุนงานวิจัยแก่ ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน และการ

สนับสนุนแก่ชุมชนใหม่ (ชุมชนกระแสหลัก) ซึ่งแน่นอนว่า การแบ่งตามฐานชุมชนนั้น จะมีประโยชน์อย่างยิ่งในกระบวนการสังเคราะห์และใช้ประโยชน์จากงานวิจัย เพราะฐานชุมชนทั้งสองแบบจะเป็นตัวแปรสำคัญในการจัดการความรู้ เพราะมีบริบทที่แตกต่างกัน

ที่มา : ปรับปรุงจากเวทีประชุมกลุ่มย่อยประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน ในงานประจำปี สกว.สำนักงานภาค ครั้งที่ 2 วันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2545 (อรุณี เวียงแสง และคณะ)

แผนภาพที่ 5-2 สรุปโครงการวิจัย 24 โครงการ (ภาคเหนือ ปี 2542-49)

ชุมชนเกษตรยั่งยืน

มีประวัติศาสตร์อันยาวนานในการเคลื่อนงานเกษตรยั่งยืน โดยมองเกษตรยั่งยืนเชิงระบบ ที่เป็นการขับเคลื่อนทางสังคม ที่จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรด้วย มีการเคลื่อนงานมาร่วม 10 ปี แต่ยังขาดการบันทึก สรุปบทเรียนอย่างเป็นระบบ และมีจุดติดขัดที่เป็นโจทย์ใหญ่ของเครือข่ายทุกส่วนที่สัมพันธ์กันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การตลาด ผู้บริโภคและการขยายผล จึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการวิจัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ

ชุมชนเกษตรกระแสหลัก

เป็นชุมชนทั่วไป ที่ทำเกษตรตามกระแสหลัก อาจมีบางชุมชนที่เริ่มหันมาสนใจเกษตรยั่งยืน โดยส่วนใหญ่ยังมองเกษตรยั่งยืนเพียงเพื่อเป้าหมายการลดต้นทุนการผลิต และความปลอดภัยด้านอาหารและสุขภาพ เป็นหลัก

กลุ่มนี้มีเป้าหมายการขับเคลื่อนงานเกษตรยั่งยืนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ลด ละ การใช้สารเคมีทางการเกษตร) แนวทาง กิจกรรมที่ออกแบบในงานวิจัยจะครอบคลุมสิ่งต่าง ๆ เช่น

- ให้โอกาสสัมผัสทางเลือกผ่านการใช้เทคโนโลยีเกษตร/ ทดลองทำ
- สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม/ สร้างความตระหนัก
- จุดประกายความคิดแก่ผู้นำ ผู้ริเริ่ม เพื่อหาแนวทางการเคลื่อนงานต่อ
- ร้อยรัดเครือข่าย/ ผู้เกี่ยวข้อง โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือ

ยุคที่ 3 จัดการความรู้เกษตรยั่งยืน (ปี 2550-52) มีการขึ้นโจทย์อย่างมีทิศทางมากขึ้นในหลาย ๆ เครือข่าย งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการจัดการความรู้ เพื่อขับเคลื่อนงานเกษตรยั่งยืนในระดับโหนด ระดับเครือข่าย เพียง 3 ปี มีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 14 โครงการ ส่วนใหญ่จะอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ (7 โครงการ) แม่ฮ่องสอน (2 โครงการ) ที่เหลืออีก 5 โครงการกระจายอยู่ใน จ.ลำปาง (1) ลำพูน (2) และงานสังเคราะห์ฯ เหนือ-อีสานอีก 1 โครงการ

กล่าวได้ว่า ในช่วง 3 ปีหลังนี้ CBR-SA ถูกใช้อย่างมีทิศทางที่ชัดเจนมากขึ้น แต่ก็ยังเน้นการตอบโจทย์ในพื้นที่ (โหนด/ จังหวัด/ เครือข่าย) ยังไม่มีการตามโจทย์ที่เป็นภาพรวมในระดับภาค

2) กลไกการจัดการ SA ภาคเหนือ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า การขับเคลื่อนงานประเด็นเกษตรยั่งยืนในภาคเหนือนั้น ไม่มีกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานที่ชัดเจน ส่วนใหญ่จะทำผ่านโครงการวิจัยฯ แต่มีแกนหลักที่ดำเนินงานอยู่ 4 ส่วน ทั้งภาคองค์กรพัฒนาเอกชน/ ชาวบ้าน ภาควิชาการ ภาครัฐ และ ภาคประชาสังคม ได้แก่

1. องค์กรพัฒนาเอกชน/ ชาวบ้าน มีสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน (ISAC) ที่เป็นหน่วยงาน NGO ตั้งอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นองค์กรหลักในการเชื่อมร้อย ที่มีเครือข่ายงานพัฒนาที่เชื่อมโยงการทำงานในหลายจังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน พะเยา น่าน และเชื่อมโยงการกลุ่มเครือข่ายทั้งคนทำและคนหนุนเกษตรยั่งยืน รวมถึงการเข้าไปสอดแทรกอยู่ในกลไกต่าง ๆ ของภาครัฐ ในรูปของคณะทำงาน คณะกรรมการ ทั้งระดับจังหวัด ระดับภาค และเชื่อมไปสู่ระดับประเทศ

2. ภาควิชาการ มีศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (MCC, CMU) เป็นตัวแทนของส่วนวิชาการ ที่มีเนื้องานด้านเกษตรยั่งยืนหลายรูปแบบทั้งงานวิจัย งานพัฒนาและงานสื่อสารสาธารณะ เช่น เวทีวิชาการ เป็นหน่วยเชื่อมงานกับภาคองค์กรพัฒนาเอกชน/ ชาวบ้าน รวมถึงการทำงานข้ามภูมิภาค ผ่านหลักสูตรนานาชาติ "เกษตรศาสตร์เชิงระบบ"

3. ภาครัฐ มีสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดต่าง ๆ เป็นแกนหลักในการสนับสนุนโครงการภายใต้แผนงาน/ โครงการภาครัฐที่ทำงานต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2544 ผ่านโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ผันมาเป็นโครงการศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ในปี 2551-54 และรับผิดชอบงานตามแผนยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดเป็นส่วนใหญ่ ที่เชื่อมกับกลุ่มอื่น ๆ ได้

4. ภาคประชาสังคม มี สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (โหนด/ พี่เลี้ยง) ในภาคเหนือ ที่ทำงานแนบแน่นกับเครือข่ายภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็น สสส. พอช สช. สวรส. ฯลฯ บทบาทหลักในการเคลื่อนงานมักอยู่ที่ สกว.ท้องถิ่น ที่มีการจัดการความรู้ด้านนี้ มีเนื้องานเกษตรยั่งยืนที่ทำงานร่วมกันทั้งระดับพื้นที่รูปธรรมและระดับนโยบาย และยังเป็นตัวหลักในการเชื่อมร้อย อีก 3 ภาคส่วนข้างต้นมาทำงานร่วมกันในบางกิจกรรมด้วย

แม้ว่าทั้ง 4 ภาคส่วนจะมีการทำงานร่วมกันในบางโครงการ บางกิจกรรม แต่ยังไม่มีการรวมตัวกันเพื่อกำหนดเป้าหมายร่วมอย่างชัดเจน เคยมีความพยายามตั้ง "เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ" (ของคนกลุ่มที่ 1 และ 4 เป็นหลัก) เมื่อประมาณ 15 ปี ก่อน มีการจัดประชุมกัน 3-4 ครั้ง แต่ประมาณ 5 ปีที่ผ่านมาลักษณะการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในระดับภาคไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกันมากนัก เพราะแต่ละองค์กรมีงานหน้าตักที่ต้องจัดการมากขึ้น

3) ปัญหา/ ข้อจำกัด

จากการวิเคราะห์ต่อเนื่องจาก ข้อที่ 1.4 พบว่าการใช้ประโยชน์ งาน CBR ในการพัฒนาเกษตรยั่งยืนของภาคเหนือมีปัญหา และข้อจำกัด ดังนี้

1. ขาดกลไกร่วมในระดับภาค ในการจัดการความรู้เกษตรยั่งยืนเพื่อตอบปัญหาเชิงประเด็นของภาคเหนือโดยภาพรวม ที่ผ่านมางานระดับภาคทำในรูปแบบโครงการวิจัย ซึ่งตอบปัญหาเฉพาะเรื่องในบางช่วงเวลา ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการวิเคราะห์/ สังเคราะห์ และกำหนดทิศทางการเคลื่อนงานเชิงประเด็น

2. ลักษณะเฉพาะของประเด็น ที่เป็นเรื่องทวนกระแส ทำงานยาก งานวิจัยจึงให้น้ำหนักกับการสร้าง "ฐานราก" ที่เข้มแข็งเป็นสำคัญ เช่น งานพื้นที่รูปธรรม องค์ความรู้ทั้งเชิงเทคโนโลยีเกษตร

ยั่งยืน และกระบวนการปรับเปลี่ยน/ ส่งเสริม ยังขาดภาคส่วนที่วิเคราะห์นโยบาย และโลกาภิวัตน์ มาเติมเต็มให้การเคลื่อนงาน "เกิดพลัง" อย่างแท้จริง

3. เกษตรกรที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ในการการเคลื่อนงาน มีความยากลำบาก ยากจน มีหนี้สิน มีระบบคุณค่า (ค่านิยม) ในการใช้ชีวิตที่ "หนีห่าง" จาก "วิถีเกษตรยั่งยืน" มากขึ้นเรื่อย ๆ มีอุปสรรคต่อการขยายผล

4. ความรู้ ความเข้าใจ ความศรัทธา ในระบบเกษตรยั่งยืน ตั้งแต่การให้นิยามความหมายของภาคีแต่ละภาคส่วนแตกต่างกันมาก เป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงานร่วมกันเชิงบูรณาการ

ดังนั้นการสนับสนุนโครงการวิจัยฯ ที่ผ่านมาจึงมีข้อจำกัดในการสัมฤทธิ์ผล และความต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ และภาคี/ พื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ CBR จึงเป็นกลุ่มเดิม ตั้งแต่เริ่มแรก ไม่ค่อยได้ขยายผลไปสู่พื้นที่/ โหนด/ จังหวัดอื่น ๆ มากนัก

4) ทิศทางการเคลื่อนงาน CBR-SA

จากฐานข้อมูลความรู้จากงานสังเคราะห์ SA ระดับภาคอย่างน้อย 4 ครั้ง จากปี 2545 – ปัจจุบัน สามารถกำหนดแนวทางการเคลื่อนงานประเด็นเกษตรยั่งยืน ในระดับภาคได้ดังนี้

1. พัฒนากลไกการจัดการที่ชัดเจน เพื่อเป็นแกนหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการเกษตรภาคเหนือ กำหนดเป้าหมายการเคลื่อนงาน ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนา การพัฒนาโจทย์วิจัยที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนงาน การติดตามหนุนเสริม และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย โดยประกอบด้วยภาคีที่เกี่ยวข้องหลากหลาย แต่อาจเริ่มจาก ภาคีวิจัยก่อน

2. ถอดองค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพิ่มเติม โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ กรอบเนื้อหาความรู้ที่ต้องการ กำหนดคนถอดฯ และวิธีการถอด โดยเริ่มจากโหนดในกลไกภาคเหนือ ณ ปัจจุบันก่อน โดยถอดในพื้นที่ที่มีโหนด พี่เลี้ยง (หนุนเอง ถอดเอง จะง่ายขึ้น)

3. จัดทำฐานข้อมูลต่อเนื่องจาก โครงการ SA-Model

5) งาน CBR เกษตรยั่งยืนกับความมั่นคงด้านอาหาร

ผลการสังเคราะห์เบื้องต้น พบว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกษตรกรรมยั่งยืน ระหว่างปี 2542-52 ทั้ง 15 ประเด็นย่อย จำนวน 41 โครงการ นั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงด้านอาหารทั้งสิ้น โดยแยกการวิเคราะห์ออกเป็น 4 องค์ประกอบ ในเรื่องความมั่นคงด้านอาหาร ดังนี้

5.1) ความสามารถในการมีอาหารไว้บริโภค (Availability)

เกษตรกรรมยั่งยืน สามารถเชื่อมกับฐานการได้มาซึ่งอาหาร ที่เป็นความสามารถในการมีอาหารไว้บริโภค ทั้ง 4 ฐาน ได้แก่

- ฐานการผลิต เป็นการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ เพื่อการบริโภค ในครัวเรือนงานวิจัยเป็นการค้นหา เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม สามารถทดแทนสารเคมีเกษตรได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ปุ๋ย ยา

ฯ อื่น ๆ เช่น กระเทียมคุณภาพ IMO กับการยอมรับของเกษตรกร การค้นหาศักยภาพปุ๋ยอินทรีย์ที่เหมาะสมกับข้าวโพดเป็นต้น

- ฐานทรัพยากร เกษตรยั่งยืน เป็นวิถีการผลิตและวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากร ด้วยแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จึงมีผลต่อคุณภาพของดิน น้ำ ป่าไม้ ทำให้แหล่งอาหารธรรมชาติไม่ถูกทำลายโดยสารเคมีเกษตร และระบบเกษตรเชิงเดี่ยว 10 ปีที่ผ่านมาไม่มีโครงการเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในระบบเกษตรยั่งยืนโดยตรง
- ฐานวัฒนธรรม ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นชุมชนเกษตรที่เชื่อในประเพณี วัฒนธรรม และประพฤติ ปฏิบัติผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเอามื้อเอาวัน (ลงแขก) ประเพณีเกี่ยวกับข้าว ที่หลากหลายของชนเผ่าต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนและจัดการข้าวของชุมชน และในระบบเครือญาติ เป็นต้น งานวิจัยทุกเรื่องพยายามค้นหา และใช้ประโยชน์จากทุนเดิมเหล่านี้ในกิจกรรมปฏิบัติการวิจัย
- ฐานการค้า หรือเศรษฐกิจ การผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนั้น มีเป้าหมายหลักเพื่อเป็นอาชีพและรายได้ร่วมด้วย รายได้ที่มีทั้งรายได้รายวัน (พืชผัก/ ไข่/ ปลา) รายเดือน (พืชไร่/ ไม้ดอก ไม้ประดับ) รายปี (ไม้ผล/ ข้าว) ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่าในระยะยาว จะสามารถจัดการเพื่อปลดหนี้ส่งลูกเรียนและ ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้

5.2) คุณภาพของอาหาร/ ศักยภาพในการจัดการ

ผลผลิตในระบบเกษตรยั่งยืน มีคุณภาพ มีความปลอดภัย มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตในรูปแบบเกษตรแบบผสมผสาน ทำให้สามารถเข้าถึงอาหารหลากชนิดที่สดใหม่ มีผลดีต่อผู้ผลิตเอง รวมถึงกลุ่มผู้บริโภคที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยในกลุ่มนี้เชื่อมโยงได้เกือบทุกโครงการ ในส่วนของการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต การตลาดทางเลือก มาตรฐานและผู้บริโภค ซึ่งเป็นประเด็นที่มีงานวิจัยมากที่สุดในกลุ่มนี้

นอกจากระบบเกษตรยั่งยืนจะสามารถสนองตอบเกี่ยวกับความสามารถในการมีอาหารไว้บริโภคแล้ว ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนยังเกาะเกี่ยวกันเป็นกลุ่มและเครือข่าย ที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจากระดับหมู่บ้าน – อำเภอ – จังหวัด – ภาค – ประเทศ – ระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นขุมพลังสำคัญที่สามารถจัดการตนเอง และจัดการกลุ่มข่าย เพื่อจัดการด้านความมั่นคงด้านอาหารได้ในอนาคต

5.3) ความเสี่ยง หรือความเปราะบางต่อความมั่นคงด้านอาหาร

ความเสี่ยงสำคัญที่มีการวิเคราะห์ร่วมกัน ทั้งจากงานวิจัยเกษตรยั่งยืน งานพัฒนา พบว่าผู้เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับความเสี่ยงบนฐานการผลิตทางการเกษตรกระแสหลัก (เกษตรเคมี) เริ่มตั้งแต่คนทำเกษตรมีอายุเฉลี่ยมากขึ้น ลูกหลานไม่สนใจทำเกษตรต่อจากพ่อแม่ ปัจจัยการผลิตราคาแพง มีการผูกขาดในระบบการค้าทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี ดินเสื่อมคุณภาพ กรรมสิทธิ์ในที่ดินไม่มี น้ำวิกฤตทั้งท่วมและแล้ง ผลกระทบจากโลกร้อน ระบบเกษตรพันธะสัญญาที่เกษตรกรถูกเอาเปรียบ ฯลฯ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นส่วนใหญ่ จะประเมินความเสี่ยงพวกนี้ ในช่วงวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของระบบเกษตรกระแสหลัก ตามมุมมองที่ล้อกับโจทย์วิจัยแต่ละเรื่อง ตามตารางที่ 5 มีเพียงบาง

โจทย์เท่านั้นที่ วิเคราะห์ความเสี่ยง และจัดการกับความเสี่ยงนั้นโดยชุมชน เช่น การฟื้นฟูพันธุกรรมพืชที่ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน และกำลังดำเนินการอีก 1 โครงการ ที่บ้านแม่ขีด อ.แม่ลาน้อย

กล่าวได้ว่าโครงการวิจัยส่วนใหญ่ กล่าวถึงความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหาร ในประเด็นย่อยภายใต้โจทย์วิจัยที่กำหนด ในขอบเขตของพื้นที่วิจัย ที่จะเป็นระดับหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ยังขาดโจทย์วิจัยเชิงสังเคราะห์ให้เห็นภาพความเสี่ยงในระดับเหนือชุมชน หรือลงลึกในรายละเอียดของความเสี่ยง ที่อยู่ในภาวะวิกฤต เช่น ระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เกษตรพันธะสัญญา ระบบอาหารชุมชนที่เปลี่ยนไปตามกระแสบริโภคนิยม และกระบวนการ/ วิธีการสื่อสารสร้างความเข้าใจต่อสาธารณะ ในความเสี่ยงข้างต้น

ตารางที่ 5-5 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรยั่งยืน ปี 2542 -2552 แยกตามประเด็นที่ทำวิจัย

รหัสประเด็น	ประเด็น	ปี 2542-45	ปี 2546-49	ปี 2550-52	รวม
1	เทคโนโลยีการผลิตในระบบเกษตรยั่งยืน	3	3	2	8
2	การจัดการทรัพยากร/ การใช้สมุนไพร	0	0	0	0
3	พันธุกรรม	1	1	0	2
4	เกษตรยั่งยืนที่เหมาะสม (รูปแบบ,ระบบ)	2	0	1	3
5	สัตว์ในระบบเกษตรยั่งยืน	0	0	0	0
6	การตลาด ผู้บริโภค มาตรฐาน	5	0	0	5
7	กระบวนการเรียนรู้สู่เกษตรยั่งยืน/ การส่งเสริม	4	1	2	7
8	หนี้สินในระบบเกษตรยั่งยืน	0	0	0	0
9	ความมั่นคงด้านอาหาร	0	0	0	0
10	ความร่วมมือภาคี นโยบาย ยุทธศาสตร์	1	0	1	2
11	การถอดความรู้ ฟื้นฟูวิถี นำไปปรับใช้	0	0	3	3
12	การขยายผล แหล่งเรียนรู้ หลักสูตร	1	1	1	3
13	ชุดพี่เลี้ยง ชุดความรู้ จัดเวที	0	1	1	2
14	พัฒนากลุ่ม เครือข่าย ผู้นำ โรงเรียนชาวนา	2	0	2	4
15	โครงการพัฒนายกระดับ	1	0	1	2
	รวม	20	7	14	41

ยกตัวอย่างตำบลป่าแป๋ มีพื้นที่ประมาณ 200 กว่าไร่ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ แต่ปัจจุบันกลายเป็นภูเขาหัวโล้น น้ำที่ไหลผ่านชาวบ้านไม่กล้านำมาล้างหน้าหรือดื่มอีกแล้ว วิถีครกกระเดื่องก็

หายไปเป็นโรงสีข้าวแทน นอกจากนี้ยังมีอีกหลายอย่างหายไป เมื่อถามว่าปัจจุบันนี้ป่าแป๋มีความมั่นคงทางอาหารหรือไม่? ต้องบอกว่า "ล่อแหลมมาก" มีความเสี่ยงสูงและถ้าปล่อยไว้อีกหน่อยจะเข้าขั้นวิกฤติได้ เนื่องจากเริ่มมีสถานการณ์การแย่งน้ำจากหลายหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลป่าแป๋ ถึงแม้ว่าบ้านป่าแป๋จะไม่ได้ทะเลาะแย่งน้ำ แต่ได้รับผลกระทบจากสารเคมีในพื้นที่บริเวณต้นน้ำ นอกจากนี้ยังมีสถานการณ์การรุกคืบของพืชเชิงเดี่ยว เช่น กะหล่ำ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ทำให้คนในบ้านป่าแป๋เริ่มสร้างพื้นที่สีเขียวขึ้นมาบ้างแล้ว แต่จะทันกับการรุกคืบหรือไม่ยังไม่รู้ (เวทีสมัชชาเกษตรทางเลือก จ.แม่ฮ่องสอน, 24 ก.พ.54) นี่คือเสียงสะท้อนจากคุณโสรัจน์ ปวงคำคง สำนักงานสาธารณสุขอ.แม่สะเรียง ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงของตำบลป่าแป๋ มากว่า 10 ปี และเป็นภาพตัวแทนของชุมชนส่วนใหญ่ในภาคเหนือได้ แต่ระดับของความเสี่ยงอาจแตกต่างกันออกไป

5.4) การสนับสนุนจากภายนอก

กล่าวได้ว่า ขณะนี้สาธารณะ นโยบายระดับต่าง ๆ หรือแม้แต่คนทำงานด้านเกษตรยั่งยืนเองให้นิยามความหมายเรื่อง "ความมั่นคงด้านอาหาร" แตกต่างกันมาก ส่วนใหญ่จะมองอยู่แค่ "การพึ่งตนเองด้านอาหาร" คือ ในระดับของความสมารถในการมีอาหารไว้บริโภค เท่านั้น ละเลยการมองในระดับ ความเป็นธรรมในระบบอาหาร และความเสี่ยงในอนาคต

งาน CBR เกษตรยั่งยืน ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา ยังไม่มีโจทย์ในระดับใหญ่ (Macro) ที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ในระบบอาหารของประเทศ ของภาค และสร้างการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาคีสนับสนุนเกษตรยั่งยืน หรือภาคีอื่น

แต่ในส่วนของงานภาคี มีการกำหนดประเด็น "ความมั่นคงด้านอาหาร" ในการจัดทำเป็นข้อเสนอทางนโยบาย ในปี 2552-53 โดยมี สช. เป็นแกนหลัก ผ่านมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน และในปี 2554 นี้เป็นปีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น เพราะ สกว. ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดประเด็นนี้ เป็นยุทธศาสตร์ขององค์กร

6) บทสรุป

ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่เรื่องความมั่นคงด้านอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอบโจทย์การได้มาซึ่งอาหารบนฐานการผลิต ที่บวกเรื่องคุณภาพของอาหารและทรัพยากรร่วมด้วย และยังสามารถเป็นอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ในการซื้ออาหารอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เอง และวิถีเกษตรยั่งยืน ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่จะทำผ่านกระบวนการกลุ่ม เครือข่าย ที่ไม่ได้เน้นเพียงการผลิต กาตลาด เท่านั้น แต่ถือเป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมที่โต้กลับกระแสหลัก ที่จะร่วมกันสร้างความเป็นธรรมในระบบอาหาร และการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้ง 41 โครงการ เป็นฐานพลังสำคัญสู่การพัฒนายกระดับ สู่การจัดการความมั่นคงด้านอาหารระดับชุมชน โดยอาจใช้กระบวนการสังเคราะห์ การพัฒนาโจทย์ต่อยอด เพื่อสร้างรูปธรรมการจัดการโดยชุมชน สู่ความมั่นคงด้านอาหารบนฐานนิเวศน์วัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามโจทย์ในระดับมหภาค ที่จะตอบคำถามระดับ อำเภอ จังหวัด ลุ่มน้ำ หรือภาคจะต้องเชื่อมงานของภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัย งานพัฒนา ภาคีวิชาการ ภาคประชาชน ภาครัฐ ฯลฯ เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ กำหนดเป้าหมายร่วม วางบทบาท โดยอาจเริ่มจากภาคีที่ทำงานร่วมกันอยู่แล้ว และที่สำคัญต้องสร้างกลไกการจัดการร่วม เพื่อให้สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายต่อไปได้

<u>ยุทธศาสตร์ที่ 2</u> การจัดการทรัพยากร

การจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคงทางอาหาร: บทสังเคราะห์ผ่าน 10 งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

คงเป็นที่ทราบกันดีว่าระยะเวลากว่า 10 ปีของขบวนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้น ได้สร้างคุณูปการให้กับชุมชนและสังคมในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการส่งผลให้เกิดการพัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาให้เกิดวิธีการคิดอย่างเป็นระบบ และทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาและค้นหาทางออกจากปัญหาได้ด้วยตัวเอง โดยในประเด็นเกี่ยวกับการยกระดับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาคเหนือตอนบน ก็มีข้อค้นพบที่ว่าตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมากระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นช่วยพัฒนาศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่การสร้างหรือหนุนเสริมกลไกการบริหารจัดการ การพัฒนากิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ การจัดสรรพื้นที่และการกำหนดกฎระเบียบต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น เพื่อฟื้นคืนและปกป้องดูแล ดิน น้ำ ป่า ให้ชุมชนได้พึ่งพิง มีกินมีใช้ได้อย่างยั่งยืน

ในขณะที่เมื่อลองพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือ ตั้งแต่ปี 2542 ถึงปัจจุบัน พบว่ามีโครงการวิจัยรวมทั้งสิ้น 72 โครงการ แบ่งเป็นการจัดการทรัพยากรโดยรวม (ดิน น้ำ ป่า สัตว์) 12 โครงการ การจัดการทรัพยากรป่า 31 โครงการ การจัดการทรัพยากรน้ำ 26 โครงการ และการจัดการทรัพยากรดิน 2 โครงการ โดยมีโหนดให้การสนับสนุนโครงการวิจัยประเด็นการจัดการทรัพยากรเกือบทุกโหนด ซึ่งประเด็นที่น่าสนใจและมีโครงการวิจัยจำนวนมากพอสมควร คือ การจัดการทรัพยากรป่าและการจัดการทรัพยากรน้ำ

บทความชิ้นนี้เป็นการประมวลชุดความรู้ส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน เพื่อสังเคราะห์ไปสู่การใช้ประโยชน์จากความรู้ในประเด็นเหล่านี้ รวมทั้งอาจเป็นแนวทางในการพัฒนาโจทย์วิจัยที่ยังขาดและต้องสนับสนุนต่อในพื้นที่ภาคเหนือ โดยเลือกกรณีศึกษาที่เป็นโครงการวิจัยในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ที่ยังคงทำงานต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ และมีความรู้ คนรู้ กลุ่มที่ชัดเจน มีโอกาสพัฒนาสู่พื้นที่รูปธรรมได้ รวมจำนวน 10 โครงการ ได้แก่

- กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง ม.3 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

- แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน
- การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน
- การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อ.เมือง จ.ลำพูน
- การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (ดิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน หมู่ 8 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
- แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก ตำบลแสนทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน
- รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน
- กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่
- กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

จาก 10 กรณีศึกษาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงข้อค้นพบที่น่าสนใจหลายประการ ตั้งแต่บริบทการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างบนฐานทรัพยากรและนิเวศวัฒนธรรมที่หลากหลาย สถานการณ์การใช้ประโยชน์ทรัพยากร ปัญหาที่ชุมชนพบเจอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการจัดการทรัพยากรของชุมชน ในมิติของแนวคิด กลยุทธ์ และกระบวนการที่แตกต่างกันไป

1. การจัดการทรัพยากรบนความเปลี่ยนแปลง

เนื่องจากสังคมมีพลวัต สิ่งที่มาส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชนจึงมีความเป็นพลวัตผันแปรไปตามสภาพสังคม ที่ผ่านมาชุมชนต้องต่อสู้และเบียดขับกับกระแสสังคมในหลายมิติ หนักเบาแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่และบริบทการดำรงอยู่ของชุมชน (ชุมชนที่ราบจะเจอปัญหาเรื่องทรัพยากรแตกต่างกับชุมชนชนเผ่าบนที่สูง) ยิ่งไปกว่านั้นแรงเบียดขับที่เข้ามากระทบกระแทกก็มีพัฒนาการโดยตัวมันเอง ซึ่งการต่อสู้และเบียดขับเหล่านี้อาจแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ

1.1 การปะทะระหว่าง "การพัฒนา" กับ "ล้าสมัย"

การจัดการทรัพยากรของชุมชนในช่วงนี้ จะอยู่ในฐานะผู้ถูกกล่าวหาว่าล้าหลัง ล้าสมัย ไม่พัฒนา ซึ่งเป็นผลพวงมาจากแบบแผนการพัฒนาประเทศที่ยึดติดอยู่กับวาทกรรมในทำนองของ "การสร้างชาติ" "การทำให้ทันสมัย" "ความมั่งคั่ง" และ "ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP)" ซึ่งรูปธรรมของการเบียดขับมีตั้งแต่นโยบายการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการอย่างเบ็ดเสร็จ การออกกฎระเบียบเข้ามาควบคุมจัดการ และการกำหนดว่าเรื่องของทรัพยากรต้องดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่

ของรัฐหรือผู้รู้ที่มีวิทยาการล้ำหน้า (จากตะวันตก) เท่านั้น ส่วนแบบแผนการจัดการที่ชุมชนดำรงอยู่ถูกมองว่าล้าสมัยและไม่เหมาะสม

ยกตัวอย่างการศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ ที่ได้สรุปปัญหาการจัดการทรัพยากรในภาคเหนือในช่วงนี้ไว้ว่าปัญหาการจัดการทรัพยากรในภาคเหนือ มีความแตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ นั่นคือ ที่สูง กับ พื้นที่ราบ ในพื้นที่สูงปัญหาการจัดการที่ดินเด่นชัดมักเป็นความขัดแย้งระหว่างแบบแผนการใช้ที่ดินของชุมชนดั้งเดิมบนโยบายการใช้ที่ดินบนที่สูงของรัฐ โดยที่แบบแผนการใช้ที่ดินของคนบนพื้นที่สูงมักจะถูกมองจากรัฐและคนพื้นราบว่าเป็นการทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ สำหรับบริเวณที่ราบลุ่มของภาคเหนือนั้น ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรที่ดินส่วนหนึ่งมาจากข้อจำกัดทางภูมิกายภาพ ที่มีที่ดินทำกินอยู่น้อยในบริเวณที่ราบแคบๆ ระหว่างภูเขา ทำให้ชาวนาส่วนหนึ่งไม่มีที่ดิน บางกลุ่มก็มีน้อยจนไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ปัญหานี้เข้มข้นมากขึ้นเมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาขูดรีดส่วนเกินจากชาวนา

1.2 การปะทะระหว่าง "โลกาภิวัตน์" กับ "ท้องถิ่นภิวัฒน์"

การปะทะช่วงนี้เริ่มเห็นความชัดเจนมากขึ้นว่าความขัดแย้งได้เกี่ยวข้องกับกระแสสังคมโลกอย่างแยกไม่ออก ในรูปของวาทกรรมทางเศรษฐศาสตร์การเมืองจำนวนมาก อาทิเช่น "เสรีนิยม" "กลไกตลาด" หรือ "ทรัพย์สินทางปัญญา" เป็นต้น กล่าวได้ว่าช่วงนี้เรื่องของทรัพยากรกลายเป็นเรื่องของผลประโยชน์มหาศาลที่ต่างฝ่ายต่างจ้องเข้ามาถือสิทธิครอบครอง โดยจากเฉพาะกลุ่มทุนทั้งที่อยู่ในระดับประเทศและกลุ่มทุนบรรษัทข้ามชาติ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงดังกล่าวชุมชนก็ได้ทำการตีโต้ตอบกลับในหลายลักษณะ ผ่านการใช้วาทกรรมที่หลากหลาย อาทิเช่น "สิทธิชุมชน" "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" "นิเวศวัฒนธรรม" "การพัฒนาที่ยั่งยืน" "การพึ่งตนเอง" ฯลฯ ไปจนถึงการก่อเกิดของขบวนการทางเลือกในหลายลักษณะ เช่น เกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายป่าชุมชน ตลาดทางเลือก การศึกษาทางเลือก โฉนดชุมชน เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งขบวนการตีโต้เหล่านี้ จำนวนไม่น้อยได้สร้างที่เหยียบที่ยืนในกระแสสังคมได้อย่างน่าสนใจ และมีชุมชนท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่ได้ยืนหยัดขึ้นมาต่อกรกับโลกาภิวัตน์ได้อย่างสง่างาม

1.3 การปะทะระหว่าง "ประสิทธิภาพ" กับ "หลากหลาย"

เมื่อสังคมพัฒนามาถึงจุดหนึ่ง เราอาจพบว่าประเด็นที่ชุมชนท้องถิ่นถูกกล่าวหาอาจจะไม่ใช่เรื่องของ "สิทธิ" เพียงอย่างเดียว แต่จะกลายเป็นประเด็นที่ว่าด้วย "ประสิทธิภาพ" ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ เมื่อพูดถึง "ความมั่นคงทางอาหาร" ฝ่ายของบรรษัท/อุตสาหกรรมอาหารมักจะบอกกับสังคมว่า ระบบอาหารต้องทำอย่างครบวงจร ตั้งแต่การผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา มาสู่การแปรรูปและส่งตรงถึงโต๊ะอาหารของผู้บริโภคด้วยระบบการจัดการที่ทันสมัย จึงจะเป็นคำตอบของระบบอาหารที่มีเพียงพอ สะอาด ปลอดภัยและราคาถูก นั่นคือ บรรษัทเชื่อว่าระบบการรวมศูนย์ผูกขาดมีประสิทธิภาพมากกว่าระบบการผลิตและส่งผ่านอาหารโดยรายเล็กรายย่อย

ในขณะที่ฝ่ายซึ่งต่อสู้เพื่อความหลากหลายได้พยายามหยิบยกประเด็นของ "ความเป็นธรรม" "คุณค่า" "ประสิทธิภาพเชิงนิเวศ" ฯลฯ ขึ้นมาต่อสู้ เช่น ระบบอาหารครบวงจรที่บอกว่าราคาถูกนั่นไม่

จริง เพราะการพิจารณาเพียงต้นทุนที่เป็นตัวเงินย่อมไม่เพียงพอ จำเป็นต้องพิจารณาต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจำนวนมากที่ซุกซ่อนอยู่เบื้องหลังของระบบอาหารเหล่านั้น หรือ ความมั่นคงทางอาหารย่อมไม่ได้หมายถึงเพียงการมีปริมาณอาหารที่เพียงพอกับการบริโภคเท่านั้น หากต้องพิจารณาถึงความเป็นธรรมและความยั่งยืนของอาหารและวัฒนธรรมอาหารของชุมชนร่วมด้วย

ทั้งนี้ จะพบว่านอกเหนือจากแรงเบียดขับดังกล่าวที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรของชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แล้วแรงเบียดขับที่มาจากความเปลี่ยนแปลงของชุมชนเองก็ส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่า การปลูกพืชเชิงพาณิชย์แทนการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน วิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ความเชื่อเรื่องผีป่าและผีน้ำที่เลือนราง ค่านิยมการบริโภคนิยมที่เข้ามาสู่ชุมชน ภาวะหนี้สิน การเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ที่ดิน การขายพื้นที่ทางการเกษตรให้กับนายทุน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลต่อสถานภาพและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างมีนัยสำคัญ จนทำให้เกิดปัญหาด้านทรัพยากรตามมาหลายประการ เช่น ปัญหาป่าไม้เสื่อมโทรม ปัญหาไฟป่า ปัญหาอาหารที่ได้จากป่าจากแหล่งน้ำลดน้อยลง ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในที่สุด

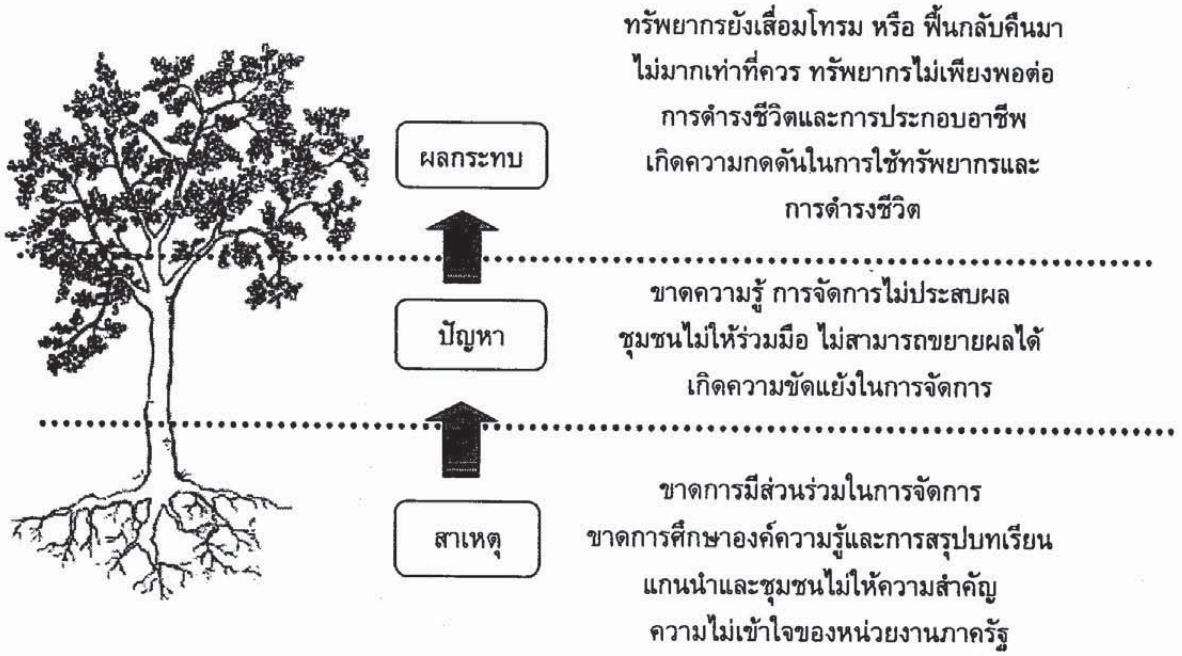
และจากสภาพปัญหาดังกล่าว ที่ผ่านมาชุมชนก็มีความพยายามดำเนินการแก้ไขปัญหาในหลายลักษณะ อาทิเช่น การตั้งกฎกติกาในใช้ทรัพยากร กำหนดกฎระเบียบป่าชุมชน กำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ การนำเอาอุดมการณ์ความเชื่อหรือฮีตฮอยมาปรับใช้ในการจัดการทรัพยากร เช่น การบวชป่า สืบชะตาสายน้ำ การจัดโครงสร้างการจัดการให้เป็นทางการมากขึ้น เช่น จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการผู้ใช้น้ำ ไปจนถึงการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า สร้างประป่าภูเขา สร้างฝายกั้นน้ำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในหลายกรณีพบว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวยังไม่สามารถบรรลุผลเท่าที่ควร ทำให้ปัญหาด้านทรัพยากรของชุมชนยังคงเกิดขึ้น และในบางพื้นที่ก็มีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้นตามบริบทของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป แม้ชุมชนจะค้นหาวิธีการในแนวทางอื่นๆ มาปรับใช้ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จนกระทั่งบางชุมชนได้มีโอกาสรู้จักกับ "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" และเกิดประกายความคิดในการทดลองนำแนวทางนี้มาใช้แก้ไขปัญหาของชุมชน

2. ปฏิบัติการจัดการทรัพยากรของชุมชนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาข้อมูลจากงานวิจัยทั้ง 10 เรื่อง พบว่าประเด็นปัญหาร่วมกันในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ได้แก่ การขาดความรู้ในการจัดการ แนวทางการจัดการไม่ประสบผลเท่าที่ควร ชุมชนไม่ยอมรับไม่ให้ร่วมมือ ไม่สามารถขยายผลได้ เกิดความขัดแย้งในการจัดการระหว่างคนในชุมชน ไปจนถึงเกิดความขัดแย้งกับภาครัฐ เป็นต้น ซึ่งหากพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาดังกล่าว พบว่า ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการ ขาดการศึกษาองค์ความรู้และการสรุปบทเรียน แกนนำและชุมชนไม่ให้ความสำคัญ ไปจนถึงความไม่เข้าใจของหน่วยงานภาครัฐ โดยผลกระทบของปัญหาที่มีต่อชุมชน อาทิเช่น ส่งผลให้ทรัพยากรยังเสื่อมโทรม หรือ ฟื้นกลับคืนมา

ไม่มากเท่าที่ควร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งเกิดความกดดันในการใช้ทรัพยากรและการดำรงชีวิต เป็นต้น

<u>แผนภาพที่ 5-3</u> ต้นไม้ปัญหาการจัดการทรัพยากรของชุมชน

จากการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหาดังกล่าว นำมาสู่การขึ้นโจทย์วิจัยของแต่ละชุมชน เช่น แนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ปลาพื้นบ้าน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านฮวก ตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน เป็นอย่างไร? กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ควรเป็นอย่างไร และชุมชน 4 หมู่บ้านจะพัฒนากระบวนการนี้ได้อย่างไร? รูปแบบ/แนวทางการพัฒนากระบวนการการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก เป็นอย่างไร? กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนท้องถิ่นบ้านห้วยบงเป็นอย่างไร? การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนเป็นอย่างไร และแนวทางในการจัดการเหมืองฝายควรเป็นอย่างไร? ชุมชนจะมีวิธีการจัดการอย่างไร เพื่อให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ "คีเบาะ" และในแหล่งน้ำมีกบ "เดบือ" เพียงพอแก่ความต้องการของชาวบ้าน? การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูลำน้ำแม่ลายน้อยเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ เป็นอย่างไร? เป็นต้น

และจากโจทย์ที่ชุมชนต้องการค้นหา นำมาสู่การออกแบบกระบวนการวิจัยและกระบวนสร้างการเรียนรู้ของชุมชน โดยทั่วไปสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ

2.1 เริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจเรื่องการวิจัย โดยการจัดเวทีสร้างความเข้าใจระหว่างทีมวิจัย การจัดเวทีสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน การจัดเวทีประชุมเพื่อค้นหาโจทย์และทีมวิจัย ซึ่ง

กระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ กระบวนการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน การสนทนากลุ่ม/กลุ่มย่อย เป็นต้น

2.2 ศึกษาชุมชน ทุนทางสังคมและความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่ เป็นกระบวนสำคัญที่ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานของทรัพยากรและบริบทชุมชน รวมทั้งทำให้ทราบถึงทุนทางสังคมและองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ ซึ่งขั้นตอนนี้มีการดำเนินงานที่หลากหลาย เช่น การสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลพื้นฐาน การสืบค้นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การสืบค้นข้อมูลฐานทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในอดีตและปัจจุบัน การสำรวจสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ระบบนิเวศของชุมชน การศึกษาภูมิปัญญาหรือความสัมพันธ์ของทรัพยากรกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน การสำรวจข้อมูลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา เป็นต้น ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ การสำรวจระบบนิเวศน์ การศึกษาภาคสนาม การใช้แบบสำรวจ การสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม/กลุ่มย่อย การค้นคว้าเอกสารจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง การวาดแผนที่แหล่งทรัพยากร การเขียนบันทึกประวัติของตนเอง หรือ ประวัติของชุมชน เป็นต้น

2.3 พิจารณาหาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งต่อปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อออกแบบการปฏิบัติการหรือการสร้างการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นขั้นตอนที่นำข้อมูลจากการศึกษาชุมชนมาสู่การวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการจัดการปัญหาต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การสรุปผล การพัฒนาแนวทางการอนุรักษ์ฯ ไปจนถึงการแลกเปลี่ยนและคืนข้อมูลให้กับชุมชนเพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางจัดการร่วมกัน ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ กระบวนการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน การสนทนากลุ่ม/กลุ่มย่อยการจัดเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

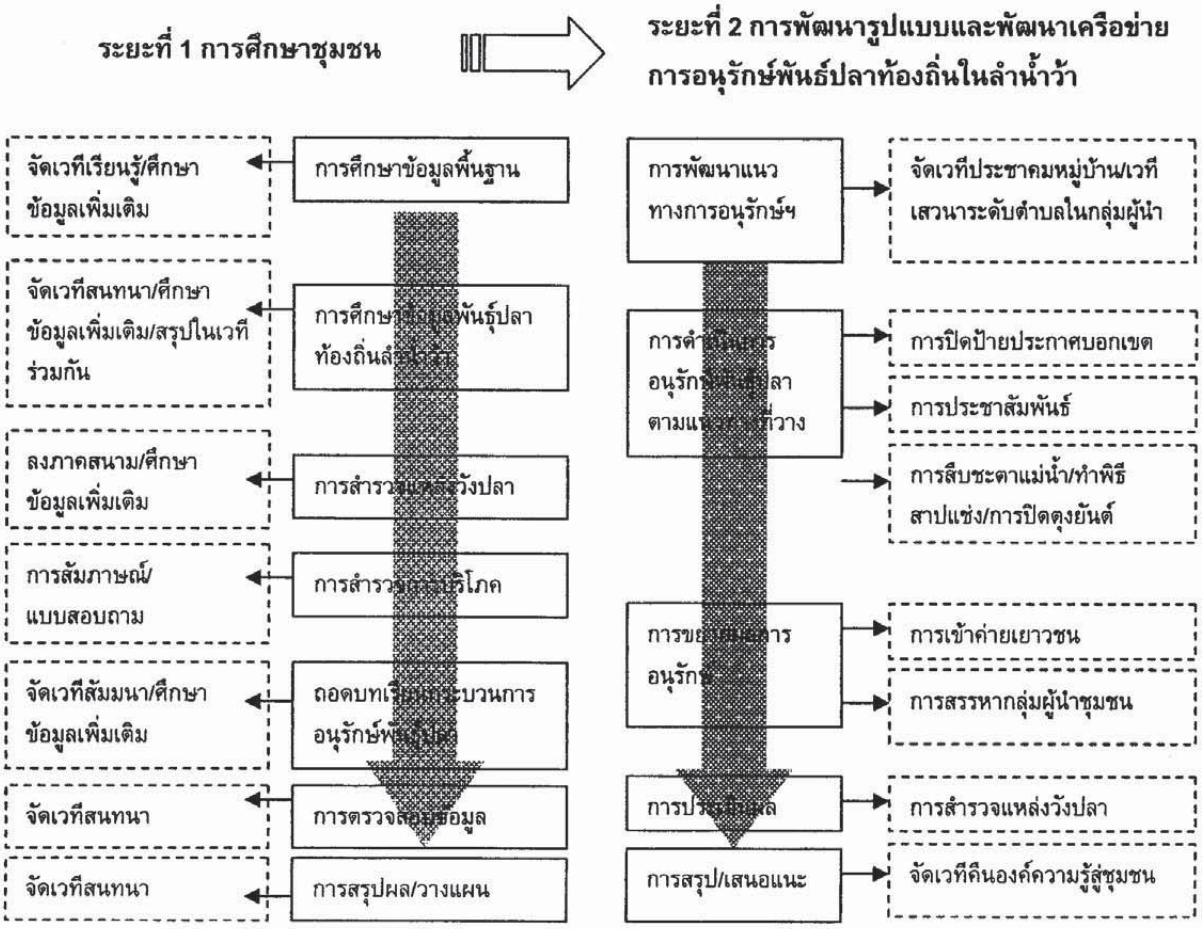
2.4 การปฏิบัติการและการสร้างการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ได้แก่ การดำเนินการตามแนวทางการจัดการที่พัฒนาขึ้น ไปจนถึงการค้นหาความรู้เพิ่มเติม (ทั้งจากภายในชุมชนและความรู้จากภายนอก) เข้ามาปรับใช้ในการปฏิบัติการ ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ การศึกษาและทดลองในพื้นที่ธรรมชาติและในพื้นที่ทดลอง การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การเชิญวิทยากรมาบรรยาย เป็นต้น

2.5 การสรุปผล ถอดบทเรียน ยกระดับความรู้ และการต่อยอดความรู้ เป็นการสรุปผลการปฏิบัติเพื่อไปสู่การปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งนำความรู้ที่ได้รับไปสู่การยกระดับและต่อยอดให้เกิดการเรียนรู้ในประเด็นอื่นๆ เช่น การขยายผลการอนุรักษ์ การแสวงหาแนวทางร่วมกันในการจัดการทรัพยากร ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ กระบวนการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การสรุปบทเรียน การคืนองค์ความรู้สู่ชุมชน การจัดเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

2.6 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายผล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชนอื่นๆ ไปจนถึงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับหน่วยงาน/องค์กรภายนอก ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ จัดเวทีเสวนาระดับตำบล/เครือข่าย การจัดเวทีสัญจร การจัดเวทีแลกเปลี่ยน การจัดเวทีนำเสนอผลการ

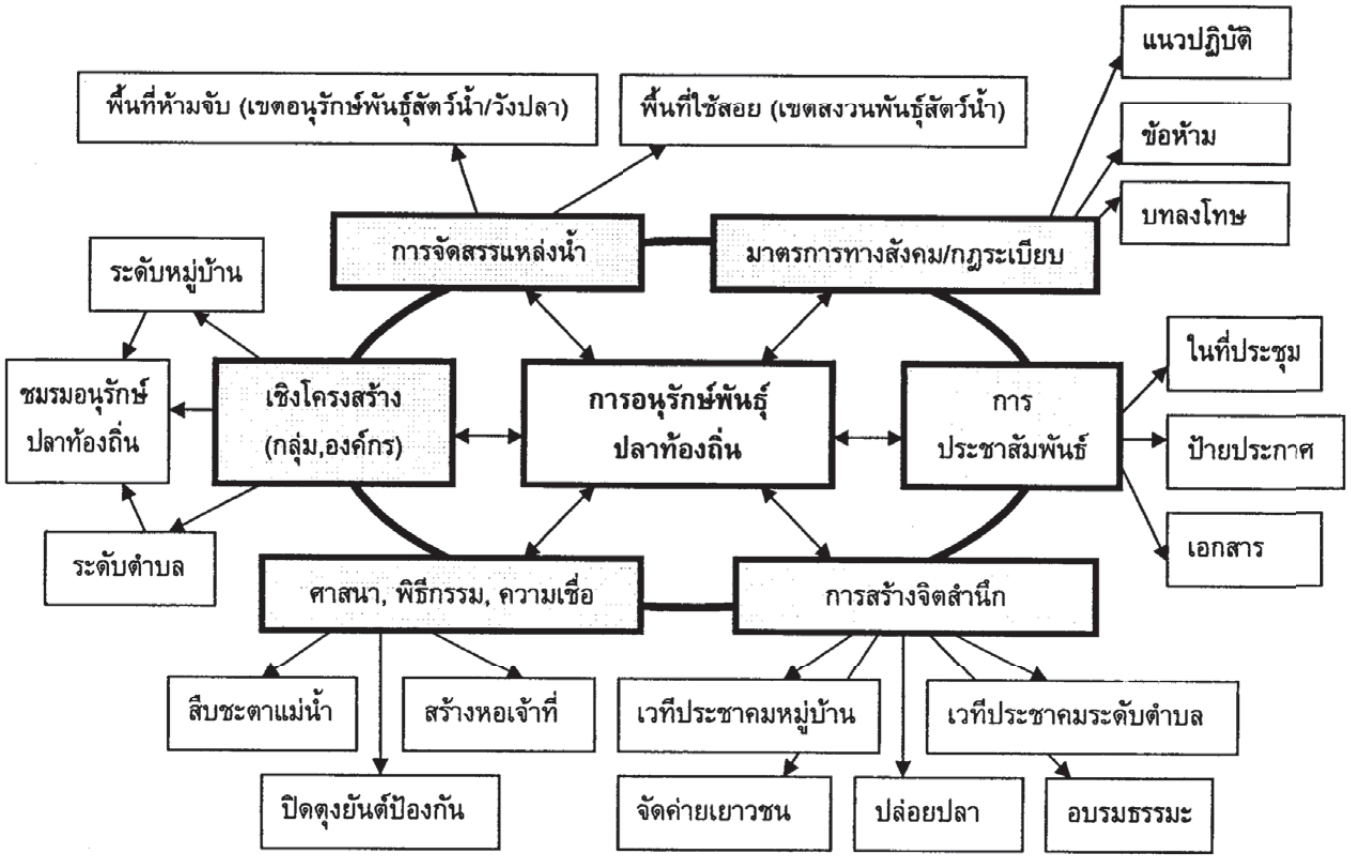
ดำเนินงานต่อสาธารณะชน การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การประสานเชื่อมกับส่วนราชการ อปท. และหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ยกตัวอย่างเช่น โครงการวิจัยเรื่อง *"รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน"* ที่ชุมชนตระหนักถึงปัญหาในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในช่วงที่ผ่านมา เช่น ยังมีการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์ การกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์ไม่ต่อเนื่องกัน มาตรการทางสังคมว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไป และการดำเนินงานอนุรักษ์ไม่มีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย เป็นต้น จึงนำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชนอันเป็นการต่อยอดของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากรูปแบบเดิม เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ และเป็นการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในระยะข้างหน้า โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการจัดการที่เป็นแนวทางของท้องถิ่น และหลักการที่ต้องการฟื้นฟูนิเวศแหล่งน้ำลำน้ำว้าให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิมและประชาชนทุกคนสามารถได้รับประโยชน์จากผลการอนุรักษ์ในการดำรงชีวิตอย่างเสมอภาค และสามารถนำรูปแบบกระบวนการดำเนินงานดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่กำลังประสบปัญหาลักษณะเช่นเดียวกันได้

<u>แผนภาพที่ 5-4</u> กระบวนการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์พันธ์ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว้า

ซึ่งผลจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว นำมาสู่รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นชุมชนลุ่มน้ำว้า ต.น้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน ดังนี้

แผนภาพที่ 5-5 รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นชุมชนลุ่มน้ำว้า

3. องค์ความรู้การจัดการ ดอกผลการเรียนรู้ของชุมชน

อาจกล่าวได้ว่าการจัดการทรัพยากรของชุมชนแยกไม่ออกจากการจัดการทางเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่ภูมิปัญญาการจัดการและทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่นับเป็นฐานสำคัญสำหรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามด้วยสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่มีพลวัตทำให้บ่อยครั้งที่ภูมิปัญญาที่เคยมีอยู่อาจไม่เพียงพอหรือไม่สามารถที่จะตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ชุมชนจำเป็นที่ต้องปรับเปลี่ยน คิดค้น หรือพัฒนารูปแบบหรือแนวทางการจัดการแบบใหม่ๆ เข้ามาเพิ่มเติม จนเกิดเป็นองค์ความรู้การจัดการทรัพยากรที่ผูกโยงอยู่กับวิถีและภูมิปัญญาดั้งเดิม นำมาสู่การสร้างสมดุลระหว่างชุมชนกับทรัพยากรของชุมชนได้ในที่สุด

ทั้งนี้ จากการสังเคราะห์งานวิจัยทั้ง 10 เรื่อง สามารถแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้การจัดการทรัพยากรของชุมชนได้ดังนี้

3.1 ทรัพยากร คือ ชีวิต การจัดการ คือ สิทธิอันชอบธรรม

ปฏิเสธไม่ได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เกื้อหนุนการดำรงอยู่ของทุกคนในสังคม โดยเฉพาะสำหรับชุมชนที่มีการดำรงชีวิตอยู่กับทรัพยากร การได้มาซึ่งอาหาร ยารักษาโรค เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ไปจนถึงแหล่งรายได้และสุนทรียภาพต่างๆ ก็ล้วนมาจากทรัพยากรแทบทั้งสิ้น จนกระทั่งมีคำกล่าวที่สอดคล้องกันในหลายๆ งานวิจัย อาทิเช่น

...คนปกาเกอะญอเกิดกับป่า ดำรงชีวิตโดยอาศัยพึ่งพาป่า ตายก็ตายอยู่กับป่า เป็นวิถีที่ไม่มีทางปฏิเสธได้ หากวิถีชีวิตของชุมชนยังคงดำรงอยู่กับป่า...

...ลำน้ำเสมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงหัวใจชุมชน..

...ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นทุนพื้นฐานที่สำคัญหนึ่งที่สัมพันธ์กับทุนด้านอื่นๆ เพื่อการดำรงชีวิตภายใต้บริบทชุมชน...

...การรักษาปลาและอาหารของปลาให้คงอยู่กับแม่น้ำริมซึ่งเป็นแหล่งอาหารของคนในหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง นั้นหมายถึงการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านต่อไป...

...ทรัพยากรเป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ของชุมชน...

...การจัดการป่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของทุกคน การรักษาป่าทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น...

ในขณะที่การจัดการทรัพยากรนั้น ชุมชนมองว่าองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เพียงพอที่จะใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากร อีกทั้งชุมชนเองได้ดำรงอยู่บนความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาอย่างยาวนาน การจัดการทรัพยากรจึงเป็นเป็นสิทธิอันชอบธรรมของชุมชน ดังข้อความที่ระบุไว้ในหลายงานวิจัยที่ว่า

...คุณค่าทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อวิถีชีวิตอย่างใหญ่หลวง ชุมชนมีความรัก ความหวงแหนทรัพยากรไม่น้อยกว่าภาครัฐและยังดูแลได้ดีกว่าภาครัฐอีกด้วย...

...การดำรงชีวิตของชุมชนเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากร การใช้ประโยชน์จากป่า และชุมชนเองมีการจัดการทรัพยากรมาหลายชั่วอายุคน....

....แบบแผนการจัดการน้ำภายใต้ระบบเหมืองฝายมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสภาพทางนิเวศของภาคเหนือ...

...วัฒนธรรมชุมชนเกิดขึ้นบนฐานทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นความรู้ของชุมชน

...ทุนทางภูมิปัญญาของชุมชนมีมากพอที่จะช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรเอาไว้ได้...

ทั้งนี้ ในปัจจุบันชุมชนค้นพบว่าหัวใจสำคัญที่จะทำให้การจัดการทรัพยากรส่งผลตามที่ต้องการ คือ **"การสร้างการมีส่วนร่วม"** ของทุกคนในชุมชนและการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานหรือ

องค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการจัดการเหล่านี้ ต้องสร้างให้เกิดความเป็นธรรมกับทุกฝ่ายในชุมชน และนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคตได้

3.2 เห็นสิ่งเดียวกัน เชื่อมโยงปฏิบัติการกับชีวิต คิดและทำเพื่ออนาคต

ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้หลายชุมชนค้นพบว่าการจัดการทรัพยากรที่ประสบความสำเร็จนั้นประกอบด้วยกลยุทธ์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนได้รับรู้ เข้าใจ และเห็นร่วมในสิ่งเดียวกันว่า ชุมชนมีความเป็นมาเป็นไปอย่างไร ทรัพยากรธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างไร ปัญหาของทรัพยากรที่เกิดขึ้นจะส่งผลต่อชุมชนอย่างไร และการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเองมีความเกี่ยวโยงกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างไร ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อให้ทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น การกระตุ้นให้คนในชุมชนและเยาวชนได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์รักษาธรรมชาติเพื่อให้ตนและชุมชนอยู่รอด ในโครงการวิจัยเรื่อง *"แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก ตำบลแสนทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน"* หรือ การพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านให้เห็นถึงความสำคัญของป่าและร่วมมือกันพัฒนาป่าชุมชน และร่วมมือกันดูแลป่าชุนชน ในโครงการวิจัยเรื่อง *"กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน"*

ประการถัดมา คือ การเชื่อมโยงปฏิบัติการต่างๆ เข้ากับองค์ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในปัจจุบัน เพื่อให้การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรเป็นไปอย่างสอดคล้องกับชีวิตความเป็นไปของคนในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น การเชื่อมโยงลำน้ำเข้าหาปากท้องของชุมชน ในโครงการวิจัยเรื่อง *"กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่"* หรือ การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันและความเป็นธรรมในสังคม ในโครงการวิจัยเรื่อง *"รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน"*

และประการสุดท้ายคือ การคิดค้นและกระทำเพื่อรองรับกับความเป็นไปในอนาคต เป็นการจัดการเพื่อสร้างให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นการผลิตวาทกรรม เช่น สิทธิชุมชน ความมั่นคงทางอาหาร ความเป็นธรรม ฯลฯ เพื่อสร้างคุณค่าใหม่ของทรัพยากร การส่งผ่านจิตสำนึกการอนุรักษ์ให้กับลูกหลาน ยกตัวอย่างเช่น การสืบทอดองค์ความรู้ต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน ไม่เพียงเป็นการสืบทอดแต่จะเป็นการสร้างแรงกระเพื่อมมากขึ้นทั้งระดับของชุมชนและตำบล ในโครงการวิจัยเรื่อง *"แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก ตำบลแสนทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน"* การคำนึงถึงความยั่งยืนและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ในโครงการวิจัยเรื่อง *"รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน"* หรือการขยายแนวคิดสู่รุ่นหลัง ในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

ลุ่มน้ำแม่ทาอย่างมีประสิทธิภาพ ในโครงการวิจัยเรื่อง *"การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน"*

สิ่งที่สำคัญ คือ กระบวนการที่จะได้มาซึ่งแนวทางการจัดการต่างๆ จะต้องอยู่บนแก่นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังเช่นที่ อาจารย์กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวไว้ว่าเป็นวิธีการหาความรู้ด้วยระบบการใช้เหตุใช้ผล (Rationality) หลังจากนั้นก็ทำการเก็บข้อมูลในเชิงประจักษ์ (Empirical) ไม่ใช่ใช้ความคิดเห็น แล้วก็ตบท้ายอีกครั้งด้วยการใช้เหตุใช้ผลไตร่ตรองบนข้อมูลที่เก็บมา (Rationality) หรือเรียกโดยย่อว่า RER เช่น การใช้ภูมิปัญญาร่วมกับความรู้จากการศึกษาทดลองนำมาสู่การจัดการทรัพยากรป่าไผ่และแหล่งน้ำ ในกรณีของโครงการวิจัยเรื่อง *"การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน หมู่ 8 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่"* การสืบค้นหาความรู้ ด้วยการเดินสำรวจสภาพสองฝั่งลำน้ำแม่ลายน้อยตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ จนพบต้นตอของปัญหา ในโครงการวิจัยเรื่อง *"การฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่"*

3.3 การจัดการบนหลากวัตถุประสงค์

เมื่อพิจารณางานวิจัยทั้ง 10 เรื่อง พบว่า แต่ละชุมชนมีแนวทางการดำเนินการเพื่อจัดการทรัพยากรด้วยกันหลากหลาย ทั้งนี้ หากพิจารณาวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายการดำเนินงาน สามารถจำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ 5-6 แนวทางการจัดการทรัพยากรตามวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์	ตัวอย่างแนวทางการดำเนินงาน
เพื่อสร้างความตระหนักหรือจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากร	- การจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อและวัฒนธรรม เช่น การบวชป่า การสืบชะตาลำน้ำ การแห่ช้างเผือก เทศนาธรรมปลาช่อน การทอดผ้าป่า สร้างหอเจ้าที่ ปิดตุงยันต์ป้องกัน ฯลฯ - การจัดค่ายเยาวชน การอบรมธรรมะ กิจกรรมปล่อยปลา ฯลฯ - การใช้ฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชน ชี้ให้ชาวบ้านเห็นถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน และ คุณค่าการรักษาป่าชุมชนไว้ - การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (ในที่ประชุม ป้ายประกาศ เอกสาร)
เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากร	- การกำหนดเขตอนุรักษ์/เขตใช้สอย การทำวังปลา การล้อมรั้วพื้นที่อนุรักษ์ - การกำหนดมาตรการทางสังคม/กฎระเบียบชุมชน (แนวปฏิบัติ ข้อห้าม บทลงโทษ) - การออกข้อบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เพิ่มศักยภาพของทรัพยากร (ปริมาณและ	- การฟื้นฟูป่าไม้ แหล่งน้ำ ระบบเหมืองฝาย ฯลฯ - จัดตั้งกองทุนในการจัดการทรัพยากร

วัตถุประสงค์	ตัวอย่างแนวทางการดำเนินงาน
คุณภาพ)	- การทำแนวกันไฟ - การปลูกป่าเสริม
ปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากร	- การพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ - การพัฒนาอุทยานการเรียนรู้ของชุมชน - การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
สร้างเครือข่ายความร่วมมือ	- จัดให้มีโครงสร้างคณะกรรมการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม - การจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ - การใช้วัฒนธรรมหัววัดหรือเครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่ายหัววัด - การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน - การเชื่อมโยงกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง - การตรวจป่าร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ

4. การจัดการทรัพยากร ความมั่นคงทางอาหาร กับการเปลี่ยนผ่านของชุมชน

เพราะทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานอาหารที่สำคัญ การจัดการทรัพยากรให้ฟื้นคืนกลับมาจึงส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตามไปด้วย ซึ่งในงานวิจัยบางชิ้นก็ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของประเด็นนี้อย่างชัดเจน เช่น โครงการวิจัยเรื่อง *"การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน หมู่ 8 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่"* ที่มุ่งให้เกิดการรักษาหนอนไม้ไผ่และกบเดบือซึ่งเป็นอาหารของชุมชน หรือ ในโครงการวิจัยเรื่อง *"รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน"* ที่ผลจากการจัดการทำให้ชุมชนสามารถจับปลามาเป็นอาหารประจำวันเพิ่มขึ้น ทำให้ประหยัดรายจ่ายของครอบครัว และสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง เป็นต้น

ทั้งนี้ เห็นได้ว่างานวิจัยส่วนใหญ่มักจะเน้นไปสู่การตอบคำถามเรื่องการพึ่งตนเองด้านอาหารเป็นหลัก ในขณะที่การยกระดับไปสู่การสร้างความมั่นคงด้านอาหารอาจจะยังไม่ชัดเจนเท่าใดนัก เนื่องจากการแก้ปัญหาส่วนใหญ่จะมุ่งไปสู่การแก้ปัญหาในระดับครัวเรือนและชุมชน ในขณะที่การพิจารณาในบริบทของ "ความมั่นคงด้านอาหาร" จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงระบบอาหารในภาพใหญ่ ตั้งแต่การให้นิยามอาหารโดยชุมชนเอง การได้มาซึ่งอาหารที่สอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน ความยั่งยืนและเป็นธรรมในการรักษาระดับการพึ่งตนเองด้านอาหาร การเตรียมพร้อมรับความเสี่ยงด้านต่างๆ รวมทั้งการเชื่อมโยงระบบอาหารกับสังคมโดยรวม

อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าการที่ชุมชนได้สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรของชุมชน ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของทรัพยากรของชุมชนในการรองรับกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นเสมือนการลด "ความเสี่ยง" ของระบบอาหารชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่นนี้แล้ว กระบวนการจัดการทรัพยากรของ

ชุมชนจึงเป็นทั้ง "องค์ความรู้" และ "ทุนทางสังคม" สำคัญที่จะเชื่อมโยงไปสู่การจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคมได้ในอนาคต

5. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ความหมายและความท้าทายในอนาคต

ในงานวิจัยเรื่อง *"กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่"* โดย อังคนา ทาลัดชัย และคณะ ได้แสดงความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่าประเด็นที่ชุมชนหยิบยกขึ้นเพื่อใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นตอบคำถามส่วนมากมุ่งเป้าไปที่เรื่องของ "การจัดการ" ที่เน้นการหารูปแบบ แนวทางจัดการทรัพยากรท้องถิ่นที่มีเป้าหมายเรื่องของความยั่งยืนตามนิยามเฉพาะของชุมชน แต่เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลที่ซ่อนอยู่ในการทำงานแล้วพบว่า ชุมชนต้องการแสดงให้เห็นถึง "ทุน" ที่มีอยู่ว่ามีมากพอที่จะช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรเอาไว้ได้ ด้วยกระบวนการทำงานที่ให้เข้าถึง "เหตุที่เกิดทุกข์" ผ่านการรวบรวมทุนความรู้ที่มีอยู่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรแล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์เชื่อมโยงการทำหน้าที่ของความรู้นั้นๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดมา บวกกับความรู้จากภายนอกที่นำเข้ามา หลอมรวมเป็นความรู้ใหม่ที่นำมาปรับใช้กับชุมชนอย่างเหมาะสม กล่าวอีกนัยหนึ่งคืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สร้างการเรียนรู้ที่เป็นพลวัตให้กับชุมชน ที่เน้น "การเข้าใจความจริง" และสร้างการเปลี่ยนแปลงจากภายในที่ได้ตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ และก่อตัวเป็น "พลังเล็กๆ" ที่สามารถกระเพื่อมขยายวงกว้าง และหลอมรวมเป็นพลังของชุมชนท้องถิ่น พลังของสังคมและเครือข่ายพลังของโลก ที่จะสามารถปกป้องรักษาดูแลทรัพยากรให้คงอยู่กับมนุษย์

จากข้อความข้างต้นคงไม่เกินเลยไปนักถ้าจะกล่าวว่า "วิจัยเพื่อท้องถิ่น" น่าจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ "เด็ดดอกไม้ สะเทือนถึงดวงดาว" ได้ในระดับหนึ่ง เพราะการเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ในระดับชุมชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับที่สูงขึ้นได้ เพียงแต่สิ่งที่น่าชวนกันขบคิดคือแรงกระเพื่อนที่ว่านี้จะสะเทือนไปถึงดวงดาวได้มากน้อยเพียงใด เพราะหากว่าวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือ "เครื่องมือ" และ "โอกาสในการใช้เครื่องมือ" เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ในยุคที่สังคมถามว่าใครจะดูแลรักษาทรัพยากร เมื่อสังคมเดินไปสู่ยุคที่ถามหาประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรให้รองรับความจำเป็นของทุกคนในสังคมแล้ว วิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเข้ามารองรับได้อย่างไร

เช่นนี้แล้ว ในมุมมองส่วนตัวของผู้เขียน โจทย์ที่น่าสนใจ คือ จะส่งผ่านวิธีคิดและกระบวนการ "วิจัยเพื่อท้องถิ่น" ให้กับคนรุ่นหลังอย่างไร เพื่อให้ "วิจัยเพื่อท้องถิ่น" กลายเป็นวิถีการแก้ปัญหาของชุมชน ที่สามารถปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง

6. ชวนกันมองไปข้างหน้า การจัดการทรัพยากรของวันพรุ่งนี้

แม้ไม่ได้ใช้กระบวนการวิจัย ถึงจุดหนึ่งหลายชุมชนก็ต้องลุกขึ้นมาขบคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรโดยตัวเอง มิฉะนั้นก็ต้องยอมให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนผ่านหรือล่มสลายไป เพราะปัญหาที่เกิดขึ้น แม้จะเชื่อมโยงกับโครงสร้างและกระแสสังคมที่เข้ามาชี้นำ แต่ต้นเหตุของการปัญหาส่วนใหญ่

เกิดจากการเสียสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากร ในอดีตทรัพยากรมีมากเกินความจำเป็นพื้นฐาน การจัดการที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนก็สามารถทำให้เกิดความสมดุลได้ แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ความต้องการที่เพิ่มขึ้น (ทั้งที่จำเป็นจริงๆ และเกินความจำเป็น) เริ่มมากเกินกว่าศักยภาพของทรัพยากรจะรองรับ จึงต้องมีการจัดการใหม่ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อจัดสรรให้ความสมดุลกลับคืนมา กล่าวคือ ปัญหาในเชิงระบบของทรัพยากร ก็คือ การใช้มากกว่าศักยภาพที่มีอยู่ ทั้งที่เป็นไปในปัจจุบันและแนวโน้มจะเกิดขึ้นในอนาคต

ในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่าที่ผ่านมาการจัดการปัญหาเกิดขึ้นในระดับชุมชนเป็นหลัก เพราะระดับของปัญหายังจำกัดอยู่ในท้องถิ่น แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ขอบเขตของปัญหาเริ่มขยายวงกว้างมากขึ้น ระดับการจัดการจึงต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับชุมชนอื่นๆ มากขึ้นตามไปด้วย เพราะการเพิ่มศักยภาพทรัพยากรของชุมชนเองย่อมมีขีดจำกัด ในขณะที่การปรับลดความต้องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรก็อาจไม่สามารถหรืออาจเลือกที่จะไม่ปรับลดไปกว่านี้แล้ว จึงต้องอาศัยการจัดการร่วมกันในภาพใหญ่มากขึ้น

และเป็นไปได้อย่างสูงว่า ในอนาคตอันใกล้นี้ การจัดการทรัพยากรคงต้องขยายขอบเขตกว้างขึ้นไปเรื่อยๆ ตั้งแต่ระดับชุมชน ลุ่มน้ำ ระดับภาค ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับโลก ซึ่งคงไม่เป็นการเกินเลยไปนัก ถ้าจะให้ข้อสังเกตว่าในอนาคต "เรื่องของทรัพยากรจะไม่ใช่เรื่องที่สามารถตัดสินใจหรือจัดการได้โดยชุมชนใดชุมชนหนึ่งอีกต่อไป" เพราะคนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาทรัพยากรได้ขยายวงกว้างออกไปมากขึ้นทุกขณะ ยกตัวอย่างเช่น ป่าไม้ที่ถูกตัดโค่นในภาคเหนือส่งผลต่อคนในภาคกลาง เขื่อนที่กั้นน้ำในประเทศจีนส่งผลต่อชุมชนริมฝั่งโขง หรือ ที่ค่อนข้างเห็นชัดเจนอย่างปัญหาโลกร้อนที่กำลังส่งผลกระทบต่อคนทั้งโลก เป็นต้น

เราจึงอาจต้องชวนกันขบคิดว่า "องค์ความรู้" กับ "เครื่องมือ" ที่มีอยู่เพียงพอหรือไม่ต่อการตั้งรับและปรับตัวในสิ่งที่จะเกิดขึ้นเหล่านี้ ยกตัวอย่างเช่น การใช้พิธีกรรมความเชื่ออาจมีพลังในการเปลี่ยนความคิดของคนได้ในขอบเขตพื้นที่หนึ่งหรือในช่วงเวลาหนึ่งๆ เท่านั้น จำเป็นต้องค้นหานวัตกรรมทางภูมิสังคมแบบใหม่ กับคนรุ่นใหม่ๆ ด้วยกระบวนการใหม่ๆ เพื่อรองรับกับปัญหาใหม่ๆ เหล่านี้ โดยต้องไม่ลืมว่าทุกวันนี้นวัตกรรมการจัดการที่มีอยู่ ก็ยังไม่สามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิผล (ในทุกพื้นที่) และอย่างมีประสิทธิภาพ (ในทุกประเด็น) บนข้อจำกัดมากมาย...

อ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ, **"การเสนอผลการสังเคราะห์วิธีวิทยา 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น"** เอกสารประกอบงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณค่าและความหมายต่อสังคมไทย และก้าวต่อไปในอนาคต วันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2552 ณ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพฯ

ข้อมูลจากรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยกลไกกลางเหนือ ประเด็นยุทธ์ศาสตร์การจัดการทรัพยากรในงาน CBR-N. เอกสารอัดสำเนา.

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), 2543, **"พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย".**กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. อ้างใน

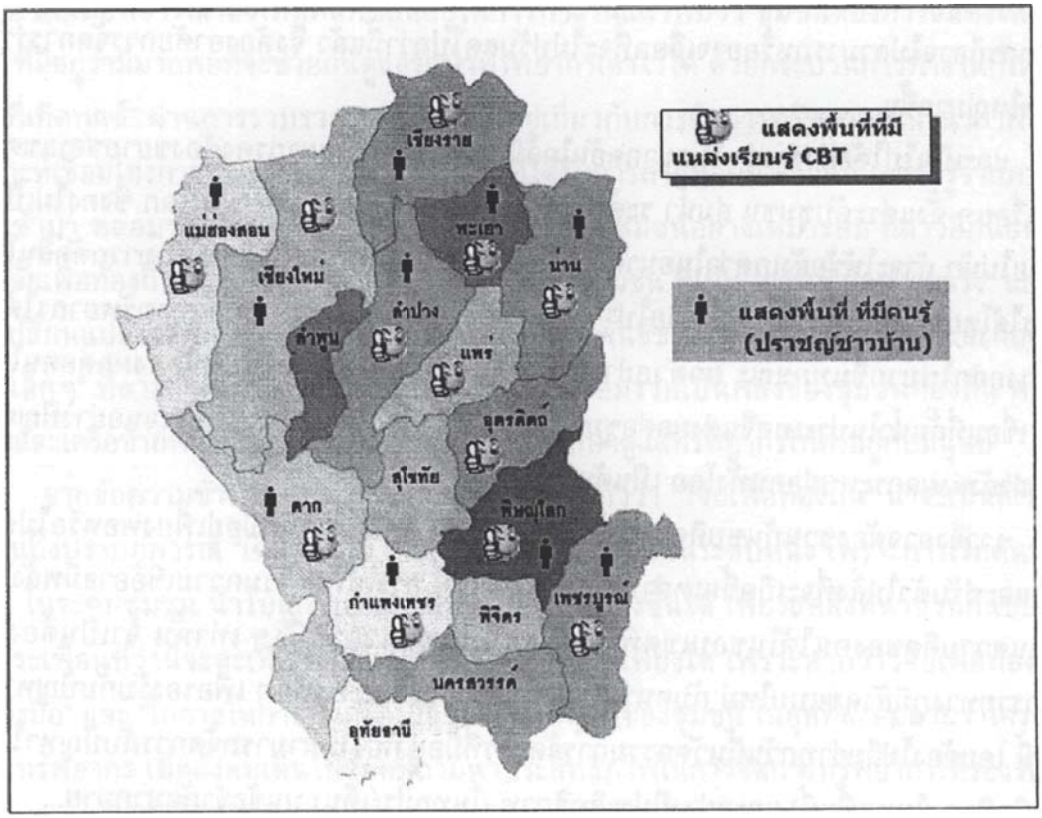
บทความว่าด้วย "พลวัตของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" โดย เย็น จิตร ถิ่นขาม จากเวปไซต์ http://www.gotoknow.org/blog/sociologysite/358053

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชน

1) การสนับสนุนโครงการวิจัย 10 ปีที่ผ่านมา

จำนวนโครงการวิจัย

ปี พ.ศ.2542 – 2552 มีจำนวนโครงการวิจัยทั้งสิ้น 68 โครงการ กระจายอยู่ทั่ว 13 จังหวัด ภาคเหนือ มีนักวิจัยกว่า 650 คนทั่วภาคเหนือ ที่นับว่าเป็นบุคลากรด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แผนภาพที่ 5-6 พื้นที่วิจัยประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ปี 2542-52

รูปแบบการสนับสนุน CBR-CBT มี 5 แบบ

รูปแบบที่ 1 วิจัยพื้นฐาน (ศึกษาเฉพาะเรื่อง)
รูปแบบที่ 2 เตรียมความพร้อมชุมชนครบวงจร
รูปแบบที่ 3 แก้ปัญหาการท่องเที่ยว
รูปแบบที่ 4 เครื่องมือ สร้างคน พัฒนาท้องถิ่น
รูปแบบที่ 5 ระดับเหนือโครงการ

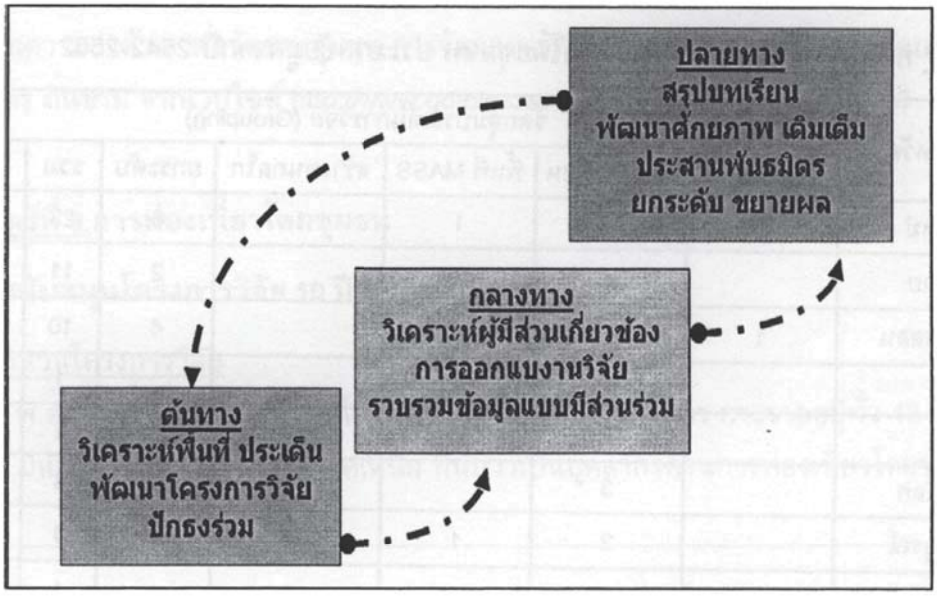
ตารางที่ 5-7 กลุ่มประเด็นวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประมวลข้อมูลจากปี 2542-2552

ที่	จังหวัด	จัดกลุ่มประเด็นการวิจัย (Grouping)						
		วิจัยพื้นฐาน	เตรียมชุมชน	พื้นที่ MASS	สร้างคนกลไก	ยกระดับ	รวม	นักวิจัย
1	เชียงใหม่	2	13	1	1	6	23	200
2	เชียงราย		7	2		2	11	100
3	แม่ฮ่องสอน	1	4	1		4	10	10
4	ลำพูน		1				1	20
5	ลำปาง		1			1	2	50
6	พิษณุโลก		3			1	4	40
7	เพชรบูรณ์		2	1		1	4	10
8	กำแพงเพชร		1				1	20
9	อุตรดิตถ์		2				2	20
10	น่าน		1				1	10
11	ตาก		1				1	10
12	พะเยา		1		2		3	30
13	แพร่		1	1			3	10
14	ชุดโครงการ					4	4	40
	รวม	3	37	6	3	19	68	650

รูปแบบการสนับสนุน

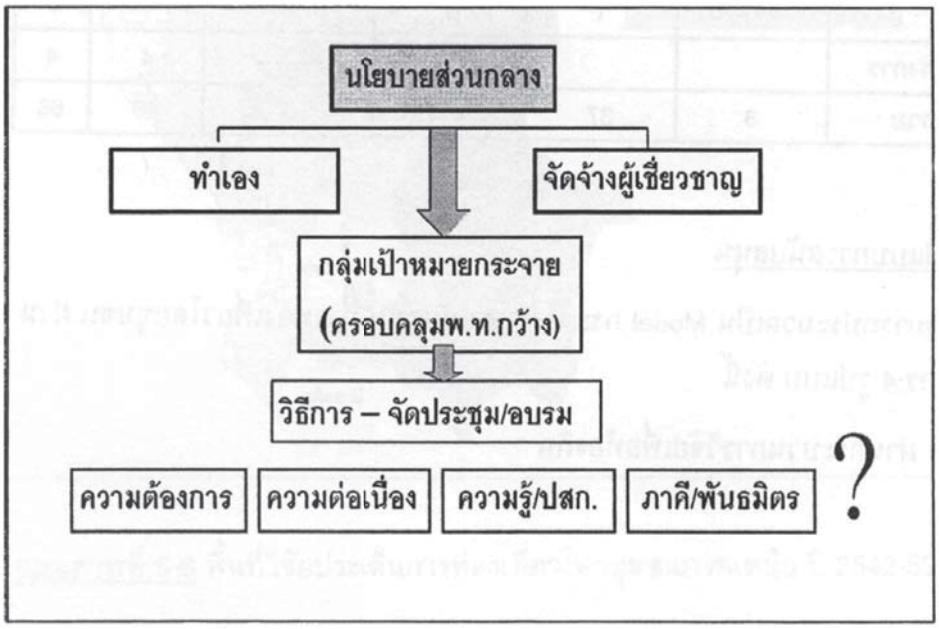
สามารถประมวลเป็น Model กระบวนการสนับสนุน การท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านกระบวนการ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

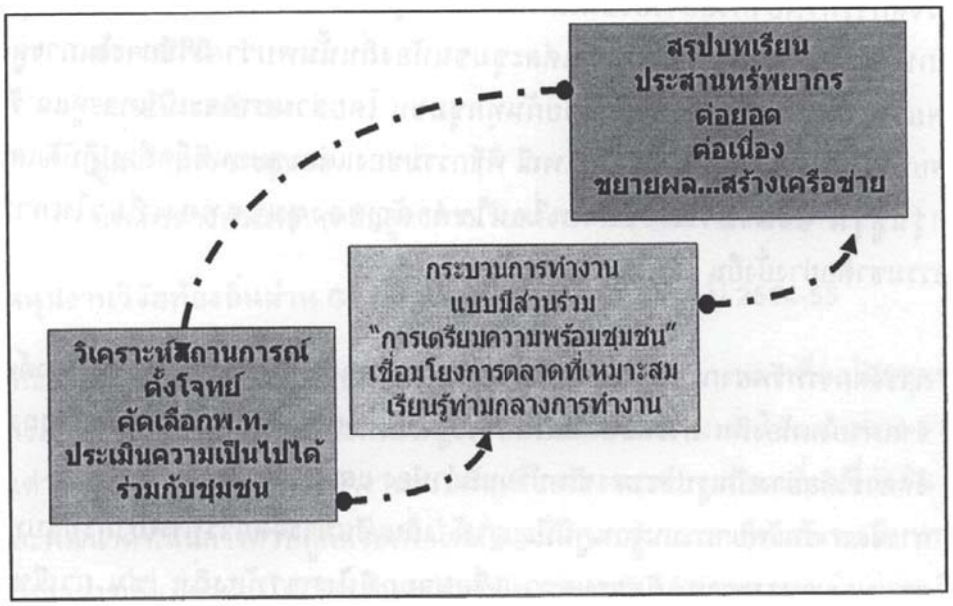
แผนภาพที่ 5-7 กระบวนการสนับสนุน CBT ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. ผ่านการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ

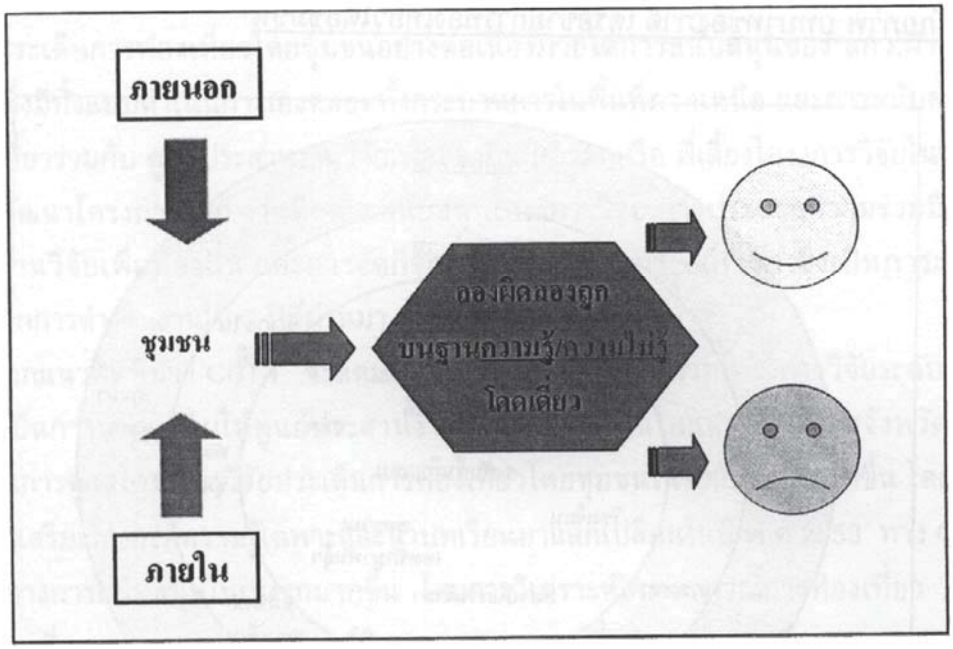
แผนภาพที่ 5-8 กระบวนการสนับสนุน CBT ผ่านหน่วยงานภาครัฐ

3. ผ่านการหนุนเสริมจาก NGOs

แผนภาพที่ 5-9 กระบวนการสนับสนุน CBT ผ่านองค์กรอิสระ

4. ชุมชนทำเอง

แผนภาพที่ 5-10 กระบวนการสนับสนุน CBT ผ่านชุมชน

การจัดการทรัพยากรบนฐานการเรียนรู้ชุมชน มี 3 รูปแบบ

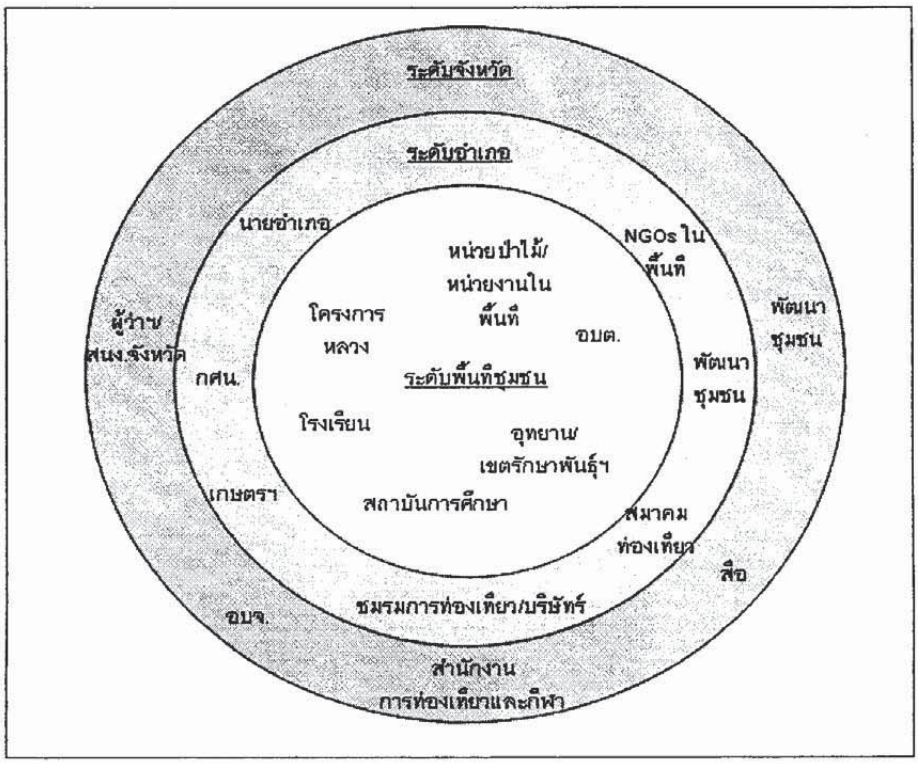
การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และจากกรณีศึกษาชุมชนวิจัยการท่องเที่ยวแต่ละชุมชนท้องถิ่นนั้นพบว่า มีวิธีการในการดูแลรักษาจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนด้วยกันทุกชุมชน โดยส่วนมากจะเป็นการดูแล รักษาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านจารีต ประเพณี พิธีกรรมของแต่ละชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสามารถอธิบายเงื่อนไขสำคัญของชุมชนท่องเที่ยวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ได้เป็น 3 กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่ 1 การจัดการทรัพยากรบนฐานการเรียนรู้และการจัดการโดยชุมชนเป็นการนำองค์ความรู้จากภายในท้องถิ่น ประกอบกับองค์ความรู้จากภายนอกเข้ามาจัดระบบ สร้างกลไกในการจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น บ้านแม่กำปอง และบ้านแม่ละนา

กลุ่มที่ 2 การจัดการทรัพยากรบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการจัดการทรัพยากรที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษตามคติธรรมความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น กรณีของชุมชนปากาเกอญอ บ้านแม่กลางหลวง และบ้านผาหมอน

กลุ่มที่ 3 การจัดการทรัพยากรบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชน เช่น กรณีของชุมชนอาข่าบ้านห้วยขี้เหล็ก

ศักยภาพ บทบาทของภาคี เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แผนภาพที่ 5-11 ภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์กร/ หน่วยงานที่เกี่ยวด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน : งานเชิงนโยบาย

- ภาครัฐท้องถิ่น จนถึงนโยบายชาติ
- ภาคเอกชน
- สถาบันการศึกษา
- มูลนิธิโครงการหลวง
- องค์กรต่างประเทศ (หลักสูตรการเรียนการสอน และการตลาด)

2) การหนุนงานวิจัยท้องถิ่นผ่าน CBT สู่ความมั่นคงด้านอาหาร ปี 2554-55

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนดำเนินงานโดย สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกับกลไกกลางภาคเหนือ โดยจะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมประสานความเข้าใจและความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยมีทั้งงานวิจัยและพัฒนาดำเนินการควบคู่กันไปเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และบทเรียนอันจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เรียนรู้และปรับให้เหมาะสมกับบริบทของตน ในขณะเดียวกันก็มีบทบาทในการส่งเสริมศักยภาพและพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานให้กับชุมชน เครือข่าย และพี่เลี้ยงให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน และหน่วยงานที่สนใจ

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ทำหน้าที่เป็น "พี่เลี้ยง" ในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่องภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งแบบดำเนินการเองตลอดทั้งกระบวนการในพื้นที่ภาคเหนือ และการสนับสนุนชุมชนวิจัยท่องเที่ยวร่วมกับ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node)หรือ พี่เลี้ยงโครงการวิจัยในพื้นที่ โดยมีทั้งงานพัฒนาโครงการวิจัย งานติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย การประสานความร่วมมือกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ซึ่งเป็นภาระงานที่ต่อเนื่องมาจากการดำเนินงานใน 3 ปีที่ผ่านมา

จากแนวคิดที่ทาง CBT-I จะลดบทบาทการสร้างรูปธรรมด้วยโครงการวิจัยระดับพื้นที่ด้วยตนเอง เป็นการหนุนเสริมให้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาค/จังหวัด เข้ามามีบทบาทในการดูแลโครงการวิจัยประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับพื้นที่มากขึ้น โดยที่ CBT-I ยังคงหนุนเสริมเรื่ององค์ความรู้เฉพาะและนำบทเรียนมาแลกเปลี่ยนในปี พ.ศ.2553 ทาง CBT-I ได้ปรับแนวทางการสนับสนุนในเชิงรุกมากขึ้น โดยการวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยว และโจทย์วิจัยใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสถานการณ์ปัญหาของชุมชน ซึ่งประเด็นเรื่องขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ที่จะสามารถทำให้ชุมชนที่ทำเรื่องการท่องเที่ยวได้นำเอาเรื่องนี้ไปวางแผนในการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ในการถอดเป็น Model เพื่อขยายผลในพื้นที่ชุมชน CBT ทั่วประเทศได้ต่อไป

จากการดำเนินงานของ CBT-I ในการสนับสนุนกลไกในพื้นที่ 2 ปีที่ผ่านมา ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ ได้แก่ (1) การสร้างเครื่องมือใหม่ๆ ในการทำงานร่วมกัน (2) การเติมทักษะ องค์ความรู้ CBT ให้กับเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยตรง (3) การวิเคราะห์สถานการณ์ของพื้นที่และออกแบบการทำงานร่วมกัน พบว่า 2 ปีที่ผ่านมา เจ้าหน้าที่ Node หลายคนมีพัฒนาการที่ดี และในปี พ.ศ.2554 นี้ ความท้าทายใหม่ที่ยังคงต้องสร้างกลไกในพื้นที่คือจะทำอย่างไรให้ คนทำงานในพื้นที่สามารถพัฒนาศักยภาพตนเองให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพได้ ตลอดจนขยายผลในการสร้าง Unit ในพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นมากกว่า Node ของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่ยังคาดหวังการขยายผลการทำงานไปยัง Unit ในพื้นที่ที่เป็นหน่วยงานในพื้นที่เพื่อให้ทำงานกับ Node ได้อย่างมีทิศทางและมีประสิทธิภาพ

ความคาดหวังในการสร้างกลไก (Unit) ในพื้นที่เพื่อให้สามารถสนับสนุนชุมชนวิจัยท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพนั้น ทีมวิจัยคาดหวัง ข้อค้นพบใหม่จากวิจัยในประเด็นเครื่องมือและกระบวนการที่ใช้ในการสนับสนุน Node ที่มีความต่างระดับในการทำงานและสามารถพัฒนากลไกให้ขยับระดับได้ โดยคาดหวังว่า Node ระดับ C และ B จะสามารถพัฒนาเป็น Node ระดับ A ได้ในที่สุด

นอกจากการสร้างคนและกลไกในพื้นที่แล้วนั้น การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ยังคาดหวังการเชื่อมร้อยกลไกในแต่ละพื้นที่ที่กระจายตัวอยู่ในประเทศไทยสามารถเป็นจิ๊กซอว์ในการเชื่อมร้อยภาพการขยับงานวิจัยเชิงประเด็นให้สามารถสร้างผลกระทบต่อระดับนโยบายได้อีกด้วย

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ ประเมินทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยมาแล้วนั้นพบว่า องค์ความรู้ที่ยังขาดและเป็นความต้องการของสังคมคือประเด็นการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดย สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้การสนับสนุนโครงการวิจัยในประเด็นนี้ 4 โครงการในบริบทพื้นที่ที่แตกต่าง 4 ภาคของไทย โดยการสังเคราะห์ชุดความรู้ที่นับว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ และสมารถนำไปสร้าง Model พร้อมกับขยายผลในพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวอื่นๆ ได้อย่างไร ซึ่งองค์ความรู้ใหม่จากชุดโครงการวิจัย Carrying Capacity CBT นี้จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการพัฒนาและวางแผนการจัดการชุมชนท่องเที่ยวที่มีการพัฒนามาแล้วและเกิดผลกระทบขึ้น รวมทั้งชุมชน CBT ในพื้นที่ท่องเที่ยวกระแสหลักอีกด้วย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ดังนั้น โจทย์วิจัยของ CBT-I ต่อภารกิจเดิมในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับพื้นที่ ทั้งในระดับโครงการและเหนือโครงการ รวมทั้งการทำงานร่วมกับ Node ต่าง ๆ จะมีแนวทางในการทำงานอย่างไรที่จะทำให้พี่เลี้ยง หรือ Node สามารถสร้างและพัฒนาชุดความรู้ในการหนุนเสริมชุมชน/หน่วยงานในประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ในขณะเดียวกัน CBT-I เข้ามามีบทบาทในการมองภาพกว้าง ประกาศโจทย์ในลักษณะชุดโครงการมากขึ้น และหาแนวทางในการสนับสนุนเพื่อให้โครงการวิจัยย่อยแต่ละโครงการในชุดโครงการเดียวกันได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดกรอบการทำงานและเนื้อหางานวิจัยได้ลุ่มลึกมากขึ้น ตอบโจทย์ชุมชนท้องถิ่นได้ตรงประเด็นปัญหา ในขณะเดียวกันก็มีกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ดึงคนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อให้งานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนได้อย่างแท้จริงต่อไป

การค้นหาความรู้ในประเด็นชุมชนท่องเที่ยวกับการจัดการความมั่นคงทางอาหารเป็นความรู้ใหม่ที่ยังไม่มีงานวิจัยมาอธิบายความรู้นี้ การพัฒนาชุดโครงการนี้จึงเป็นการริเริ่มค้นหาความรู้ใหม่เพื่อมาอธิบายและเชื่อมโยงกับความรู้ที่กำลังค้นหาของงานเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ซึ่งสอดคล้องกับ Theme ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ใน 3 ปีนี้ การเริ่มต้นการขึ้นชุดโครงการวิจัยนี้จึงมีการเลือกพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และได้มีการลงพื้นที่เพื่อประเมินศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่ โดยการดำเนินการนี้มีหลักคิด แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร ดังนี้

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง "...คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะ"[1]

จากความหมายข้างต้น องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย[2] ได้แก่

- *ความพอเพียง*: ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร
- *การเข้าถึง*: การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายความถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)
- *การใช้ประโยชน์*: การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย
- *เสถียรภาพ*: เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน ครัวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร (เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพอเพียงและการเข้าถึงอาหาร

ส่วนสภาวะที่ตรงข้ามกับความมั่นคงทางอาหาร คือ ความไม่มั่นคงทางอาหาร สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทตามระยะเวลาของความไม่มั่นคง คือ ความไม่มั่นคงทางอาหารเรื้อรัง (chronic) และความไม่มั่นคงทางอาหารแบบชั่วคราว (transitory)

---

[1]Food security exists "when all people, at all times, have physical and economic access to sufficient safe and nutritious food that meets their dietary needs and food preferences for an active and healthy life."

[2]FAO, 2006.

งานศึกษาความมั่นคงทางอาหารส่วนใหญ่มักจะกำหนดองค์ประกอบความมั่นคงทางอาหารในลักษณะที่สอดคล้องกับนิยามของเอฟเอโอ แต่งานบางชิ้นก็อาจละบางมิติออกไป เช่น งานศึกษาของโครงการความช่วยเหลือด้านอาหารของ USAID[3] คู่มือการประเมินความมั่นคงทางอาหารแอฟริกาของสภากาชาดสากล[4] และเอกสารของสำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของรัฐสภาอังกฤษได้ตัดมิติเสถียรภาพด้านอาหารออกไป[5] แต่ขยายมิติการเข้าถึงเป็น มิติคุณภาพของอาหาร และความสามารถในการใช้ประโยชน์อาหารทั้งในเชิงร่างกายและอำนาจในการกำหนดลักษณะการกิน

แม้ว่าความมั่นคงทางอาหารในแบบฉบับของเอฟเอโอจะเป็นที่ยอมรับและอ้างถึงมากที่สุด แต่ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ถึงจุดบกพร่อง ที่สำคัญ คือ คำนิยามข้างต้นเน้นเฉพาะเป้าหมายความมั่นคงทางอาหาร แต่ไม่ได้พูดถึงที่มาของอาหาร กระบวนการผลิตอาหารและบริบทแวดล้อมอื่นๆ ของความมั่นคงทางอาหาร ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษามิติอื่นๆของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องของอาหารโดยตรง แต่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร เช่น สถานการณ์ความเสี่ยง ความเปราะบาง ประเด็นความเป็นธรรมทางสังคม การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชนเป็นต้น

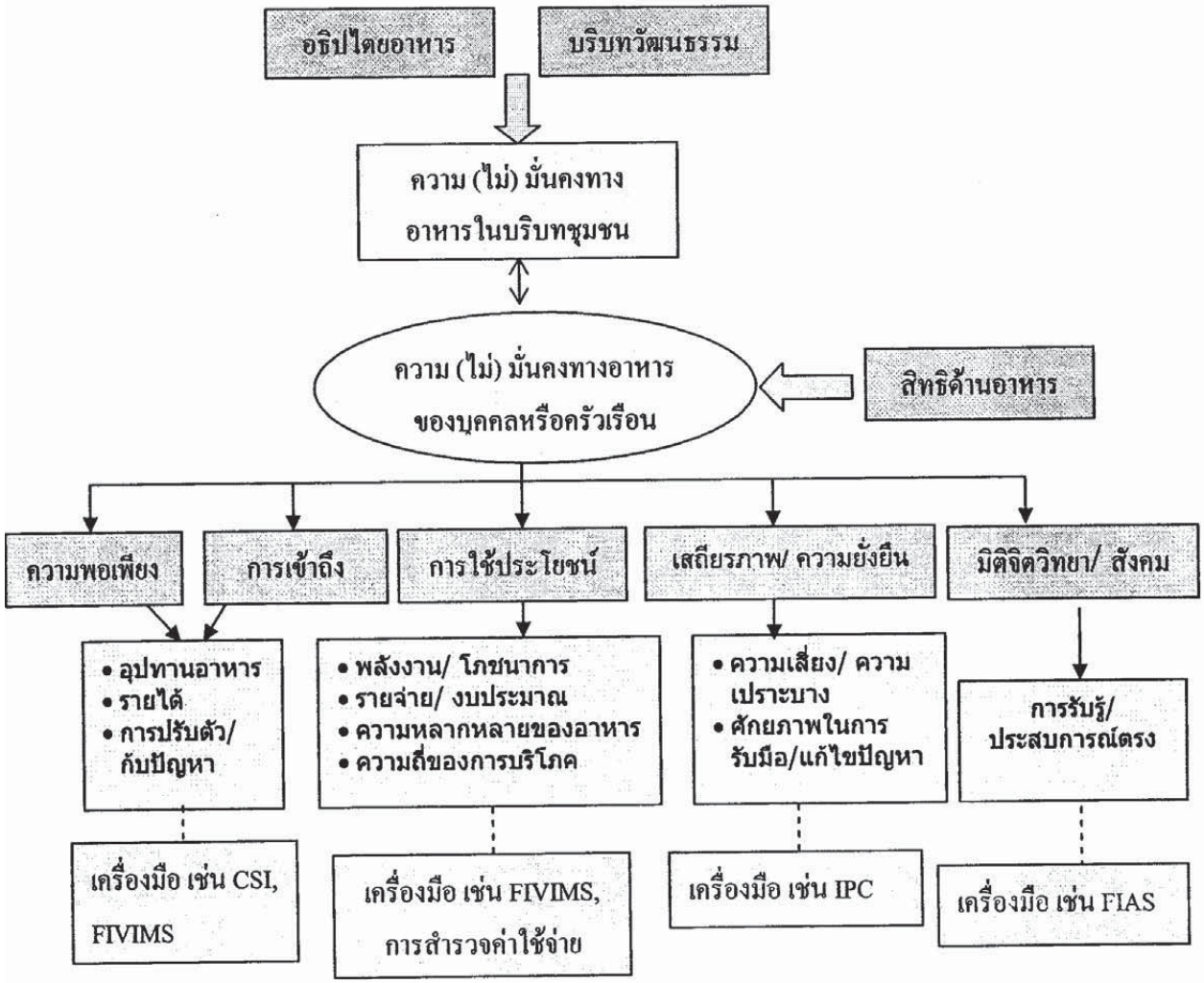
---

[3] ดู Frank Riely, 1999.

[4] ดู International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2006.

[5] The Parliamentary Office of Science and Technology, 2006.

กรอบแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร

แผนภาพที่ 5-12 กรอบแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร

การวิเคราะห์พื้นที่เป้าหมายในการทำงาน

1. พื้นที่วิกฤติด้านอาหารและสถานการณ์การท่องเที่ยว (เชิงแก้ปัญหา)
   ได้แก่ พื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. พื้นที่คาดการว่าอนาคตจะวิกฤติทั้งสถานการณ์การท่องเที่ยวและความมั่นคงทางอาหาร
   (เชิงตั้งรับและป้องกัน) ได้แก่ พื้นที่จังหวัดน่าน
3. พื้นที่ทำงานในเชิงขยายผลความร่วมมือกับองค์กร ได้แก่ พื้นที่ทำงานร่วมกับโครงการ
   หลวง : พื้นที่ บ้านดอยมดตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

1. พื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เริ่มต้นการดำเนินงานด้วยการวิเคราะห์พื้นที่ร่วมกับกลไกกลางภาคเหนือ โดยการศึกษาทบทวนงานวิจัยเดิมที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วในการประมวลสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารพื้นที่อำเภอปาย ประกอบกับอำเภอปายเป็นพื้นที่เปิดและมีสถานการณ์การท่องเที่ยวที่กำลังวิกฤติ รวมทั้งภาวการณ์ผลิต ระบบเกษตรที่ต้องพึ่งพาผลผลิตจากภายนอกเป็นส่วนใหญ่ในขณะที่กำลังการผลิตจากภายในมีน้อยและผู้บริโภคเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆจากการท่องเที่ยว

1.1 <u>การทบทวนงานวิจัย สถานการณ์พื้นที่อำเภอปาย</u>

โครงการวิจัยนำร่องระยะสั้นสำหรับพื้นที่สีเขียวในอำเภอปาย: การพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรยั่งยืน ของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ วิชาการและกลุ่มเครือข่ายเกษตรกร โดย ผศ.สาวิตร มีจุ้ย มหาวิทยาลัยเทคโนราชมงคลล้านนา ซึ่งผลจากงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาชุมชนในพื้นที่อำเภอปายทั้งหมดค้นพบโจทย์วิจัยต่อในพื้นที่ในหลากหลายประเด็นได้แก่

- การพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวให้พอกิน บ้านหวาย บ้านแพมบก บ้านแม่นะ
- การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตแป้งข้าวสาลีไทย บ้านเวียงเหนือ
- การพัฒนาเทคนิคการออกแบบผ้าทอลายกะเหรี่ยง บ้านแม่ปิง บ้านแม่เย็น
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า บ้านเวียงใต้
- การพัฒนาระบบรูปแบบการผลิตพืชปลอดภัยและปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ บ้านแม่นาเติงใน
- การพัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม บ้านแม่นาเติง บ้านแม่ปิง และบ้านเมืองแปง

จากงานวิจัยดังกล่าว ทีมวิจัยได้มีการศึกษาและวิเคราะห์เบื้องต้นก่อนและทำการลงพื้นที่เพื่อเช็คข้อมูลกับชุมชน พร้อมทั้งความสนใจของชุมชนด้วย ทำให้ทีมงานลงพื้นที่ในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยที่บ้านแพมบก ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหัดแม่ฮ่องสอนเนื่องจากมีทีมชุมชมที่สนใจและประสานงานเรื่องความต้องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปจัดการปัญหาและพัฒนาชุมชน

<u>1.2 พัฒนาโครงการ CBT บ้านแพมบก ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย</u> (สถานภาพปัจจุบัน : ส่งข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อรับการพิจารณาจากเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รอบเดือนตุลาคม 2554 นี้)

พื้นที่ชุมชนที่อยู่ในเขตอำเภอปายและชาวบ้านสนใจพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวเนื่องจากกระแสการท่องเที่ยวที่ลุกคืบเข้าไปในชุมชนบ้านแพมบก หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่หากจากตัวอำเภอปายประมาณ 20 กิโลเมตรในช่วงก่อน ปี พ.ศ.2530 ชาวบ้านแพมบก มีวิถีในการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต และมีการทำการเกษตรเพื่อยังชีพ แบบพึ่งตนเอง ทางด้านปัจจัยการผลิตต่างๆทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดม

สมบูรณ์ ดิน น้ำ ป่า และ สัตว์ป่า คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากป่า ในฐานะที่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในชุมชน ทั้ง เห็ด หน่อไม้ สัตว์ป่า และยาสมุนไพร เป็นต้น ที่มีอยู่มากกมายและหลากหลายเพียงพอต่อการบริโภคในแต่ละฤดูกาล ในด้านการเกษตร เป็นการผลิตเพื่อยังชีพและแลกเปลี่ยนกันในชุมชน อาศัยปัจจัยการผลิตที่เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่สั่งสมมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ และพึ่งพาอาศัยธรรมชาติด้วยความเคารพ ไม่มีการใช้เครื่องจักร เครื่องยนต์และสารเคมี ใช้แรงงานสัตว์และแรงงานคนเป็นหลัก พันธ์พืช ที่เพาะปลูกในอดีตนั้นมีความหลากหลาย พันธุ์พืชที่สำคัญได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวนา อ้อย ถั่วเหลือง และพืชผักต่างๆ ซึ่งเป็นพันธุ์พืชหลักที่เป็นส่วนประกอบของอาหารท้องถิ่น และอาหารที่ใช้ประกอบในประเพณีต่างๆ ภูมิปัญญาในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรในอดีตของชาวบ้านแพมบกนั้น แทบทุกหลังคาเรือนจะมีเครื่องอีดอ้อย โดยใช้พลังงานน้ำหรือแรงงานสัตว์ เพื่อผลิตเป็นน้ำตาลอ้อย ใช้ในการบริโภคในครัวเรือนและใช้ในประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ยังมี ครกมอง ครกกระเดื่อง ที่ใช้ตำข้าว เพื่อไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน อีกด้วย ในด้านวัฒนธรรมประเพณีบ้านแพมบกในอดีตยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีมาจากบรรพบุรุษและยังคงรักษาไว้อย่างดี

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 เป็นต้นมา ความเจริญต่างๆ เริ่มเข้าไปถึงหมู่บ้านแพมบก มีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน ทำให้มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งค่าไฟฟ้า และค่าสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สิ่งที่ตามมาก็คือวัฒนธรรมค่านิยมกรบริโภคนิยมจากภายนอก ที่ตามมากับสื่อต่างๆ จนทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยขาดการตั้งรับอย่างรู้เท่าทัน ส่งผลให้ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี บางอย่างเริ่มสูบหายและถูกมองข้ามไป การบริโภคพึ่งพาข้างนอกมากขึ้น

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว บ้านแพมบกเริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2549 เนื่องจากหมู่บ้านมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ น้ำตกแพมบก น้ำตกแพมบกบน จุดชมวิว และความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ทำให้เริ่มมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ขี่รถจักรยานยนต์เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ และในปี พ.ศ.2550 ได้มีบริษัท จัดกิจกรรมท่องเที่ยวผจญภัย Zip line เข้ามาใช้พื้นที่ป่า ทำกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ด้วยการโหนสลิง ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งทางบริษัทได้จัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งให้กับหมู่บ้านและเปิดโอกาสให้คนในชุมชนซื้อหุ้นของบริษัทได้ ซึ่งผลประกอบการที่ผ่านมา ถือว่าไม่ดีนัก หมู่บ้านและผู้ถือหุ้น ไม่ได้รับผลตอบแทนอย่างที่ได้มีการตกลงกันไว้ เนื่องจากไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว บ้านแพมบกถือเป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพในด้านแหล่งท่องเที่ยว ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี วัดป่า ความสงบเรียบร้อย อัธยาศัยไมตรีของผู้คน และเป็นพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นประจำโดยเฉลี่ยวันละ 10 คนต่อวัน กว่า 90% เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และมีนักท่องเที่ยวชาวไทย ในฤดูฝน อีกทั้งแนวโน้มการขยายตัวเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งหากไม่มีการตั้งรับ ชุมชนก็จะตกอยู่ในสถานะผู้ถูกท่องเที่ยว และขาดการเตรียมความพร้อมในดานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น ชาวบ้านแพมบก จึงเห็นความสำคัญในการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการศึกษาข้อมูลวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ของชุมชนในอดีต และศึกษาข้อมูลศักยภาพ สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวรวมทั้งข้อมูลนักท่องเที่ยว เพื่อหาแนวทางการจัดการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม และช่วยในการฟื้นฟู วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองด้านการผลิตอาหาร และการดำรงชีวิต ของคนในชุมชน

จากการดำเนินการพัฒนาโครงการวิจัยดังกล่าว ได้มีการจัดเวทีในพื้นที่จำนวน 4 ครั้ง

- เวทีสร้างความเข้าใจแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- เวทีสร้างความเข้าใจแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และความมั่นคงทางอาหาร
- เวทีทบทวนสถานการณ์ของพื้นที่เพื่อวิเคราะห์โจทย์วิจัยและค้นหาทีมวิจัยชุมชน
- เวทีพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย

2. พื้นที่จังหวัดน่าน

(สถานภาพงาน : ยังอยู่ในช่วงการพัฒนาโครงการ ยังไม่ได้ข้อเสนอโครงการวิจัย)

เริ่มต้นจากการวิเคราะห์พื้นที่ร่วมกับกลไกกลางและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน โดยวิเคราะห์สถานการณ์เกษตรเชิงเดี่ยวและเกษตรพันธะสัญญาที่กำลังรุกเข้าสู่พื้นที่จังหวัดน่านอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและระบบการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร ประกอบกับสถานการณ์การท่องเที่ยวที่มีผู้เชี่ยวชาญได้ทำนายอนาคตและคาดการการเติบโตทางการท่องเที่ยวของน่านว่ามีแนวโน้มการเติบโตสูงมากเนื่องจากนโยบายในการตัดถนนเชื่อมจากประทศไทยสู่ประเทศเพื่อนบ้านอย่างลาว ทำให้แนวโน้มการเติบโตทางการท่องเที่ยวมีสูงในอนาคต ด้วยการวิเคราะห์ 2 ประเด็นดังกล่าว ทำให้ทีมงานคิดว่าน่าจะเป็นพื้นที่ในการค้นหาความรู้การจัดการตนเองด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนผ่านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งได้มีการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ร่วมกันโดยการทำ Mapping และประเมินความเสี่ยงของวิกฤติพร้อมสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยการขับเคลื่อนประเด็นนี้ ได้แก่ พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ พื้นที่อำเภอนาหมื่น และพื้นที่อำเภอแม่จริม เมื่อได้วิเคราะห์พื้นที่ร่วมกับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่านแล้ว พบว่าพื้นที่ที่น่าสนใจได้แก่

<u>อำเภอบ่อเกลือ</u> ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลดงพญาสนใจการลดพื้นที่เกษตรพันธะสัญญา (ข้าวโพด) เนื่องจากชุมชนกำลังถูกเปลี่ยนพื้นที่เกษตรจากเดิมเป็นพืชเกษตรเชิงเดี่ยวค่อนข้างมากจึงสนใจอยากใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการป้องกันปัญหาเรื่องเกษตรพันธะสัญญาที่กำลังเข้ามาแทนที่เกษตรพึ่งตนเองของชุมชน

<u>อำเภอนาหมื่น</u> ตำบลปิงหลวง โดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปิงหลวงมีความสนใจและมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและมีนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประกอบกับสถานการณ์เรื่องพืชเกษตรเชิงเดี่ยวที่เข้ามามากขึ้น นายก อบต.จึงสนใจที่จะพัฒนาชุมชนห่างไกลด้านการท่องเที่ยวในแบบพึ่งพาตนเอง รักษาความเป็นชุมชนท้องถิ่นไว้ด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากการลงพื้นที่เพื่อประชุมและดูพื้นที่ร่วมกับคนในพื้นที่พร้อมทั้งได้พูดคุยกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปิงหลวง อำเภอนา

หมื่น จังหวัดน่าน ได้พูดคุยกันเบื้องต้น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งสองให้ความสนใจ แต่จากภารกิจสองเดือนที่ผ่านมาทำให้ทีมงานต้องวิเคราะห์พื้นที่ วิเคราะห์โจทย์ และวิเคราะห์ทีมงานประเมินศักยภาพ ความพร้อมกันอีกครั้ง

3. พื้นที่ความร่วมมือกับโครงการหลวง

สถานภาพงาน : ยังอยู่ในช่วงการพัฒนาโครงการ 1 แห่งที่บ้านดอยมด จ.เชียงราย เสนอข้อเสนอโครงการวิจัย รอบเดือนตุลาคม 2554

จากการสัมมนาทางวิชาการเพื่อวางแผนแม่บทการทำงานวิจัยของโครงการหลวง เมื่อต้นเดือนธันวาคม ปี 2553 พบว่า การวิจัยของโครงการหลวงที่ผ่านมายังขาดงานวิจัยที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและขาดการติดตามประเมินผลงานวิจัยว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของฝ่ายงานวิจัยที่ให้ความสนใจเรื่อง "การวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Base Research : CBR)" ในการเป็นเครื่องมือการพัฒนาให้คนในชุมชนเป็นผู้ตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบด้วยกระบวนการวิจัยที่ชุมชนมีส่วนร่วม และมีกระบวนการหนุนเสริมด้านการคิด-วิเคราะห์และแสวงหาทางออกที่เหมาะสมผ่านการปฏิบัติการ โดยผลที่ได้จากการวิจัยชาวบ้านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยของโครงการหลวงเข้าร่วมสังเกตการณ์การฝึกอบรม การประชุม-สัมมนาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหลายครั้งในปี 2553 และเจ้าหน้าที่บางคนได้ทดลองนำหลักการและกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปทำงานกับชุมชน

จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องการทำงานวิจัย การเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนการลงพื้นที่เพื่อร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่บางแห่งร่วมกับเจ้าหน้าที่วิจัยของโครงการหลวง ในการสัมมนาทางวิชาการของโครงการหลวงทางสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ร่วมเป็นคณะทำงานในการจัดกระบวนการกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นของนักวิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยของโครงการหลวง และเห็นร่วมกันว่าหากต้องการให้งานวิจัยรับใช้ชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย และหากต้องการให้ฝ่ายวิจัยสามารถวางแนวทางในการสนับสนุนได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนบนที่สูงที่เป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการหลวง จำเป็นต้องทำการประเมินสถานการณ์ของพื้นที่ ซึ่งการทำ Social Mapping (SM) สามารถเป็นเครื่องมือในการประเมิน "ทุนทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม" ของพื้นที่ได้ ซึ่งการประเมินดังกล่าวจะทำให้เจ้าหน้าที่ของโครงการหลวงเห็นว่ามีประเด็นใดบ้างที่น่าจะทำการวิจัย และหากจะใช้การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการทำงานวิจัยมีพื้นที่ใดบ้างที่มีความพร้อมในการเริ่มต้นเป็นพื้นที่นำร่อง

การดำเนินการของโครงการนี้เป็นการสร้างการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวงผ่านเครื่องมือ Social Mapping (SM) ซึ่งเป็นเหมือนต้นทางในการเปิดพื้นที่การเรียนรู้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนั้นเบื้องต้นของการสร้างการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องมีกรอบในการกำหนดขอบเขตการทำงาน โดยมีการกำหนดประเด็นเบื้องต้นในการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการสนับสนุนงานของฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง โดยให้ครอบคลุมมิติในการทำงานดังนี้

- การท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การเกษตรบนพื้นที่สูง
- การพัฒนาคนและชุมชนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และการพึ่งตนเอง
- การเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพการผลิต
- การสร้างระบบตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ
- การบริหารจัดการองค์กรแบบบูรณาการ

โดยมีกระบวนการในการคัดเลือกพื้นที่นำร่องในการศึกษาจาก 38 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง และกำหนดกรอบประเด็นในการศึกษาต้นทุนทางสังคมให้ครอบคลุมมิติดังกล่าวข้างต้น และสามารถเป็นตัวนำทางในการออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลศึกษาต้นทุนทางสังคมและเกิดโจทย์วิจัยที่ตรงกับความต้องการของพื้นที่พร้อมทั้งสอดคล้องกับการสนับสนุนงานของฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง

จากการดำเนินงานพบว่ามีศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่เข้าร่วมในโครงการที่สนใจเรียนรู้และพัฒนาคน พัฒนาพื้นที่ด้วยเครื่องมืองานวิจัยอยู่ 4 ศูนย์ฯ

- ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
- ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำริน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย
- ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองเขียว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
- ศูนย์พัฒนาโครงการขุนวาง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

จากการลงพื้นที่เพื่อทำข้อมูลภาพรวมของชุมชนโดยการทำ Social Mapping ทำให้ทีมได้ข้อมูลพื้นที่ในมิติต่างๆ รวมทั้งยังได้เห็นสถานการณ์ของพื้นที่ และปัญหาในแต่ละประเด็นที่มีอยู่ โดยแต่ละพื้นที่มีการทำข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาได้แก่

- ข้อมูลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- ข้อมูลวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต
- ข้อมูลระบบผลิตและการเกษตร
- ข้อมูลกลุ่ม องค์กรในชุมชนและระบบทุนจากภายนอก

จากการศึกษาข้อมูลที่รวบรวมได้พบว่า ชุมชนที่มีความพร้อม และสนใจเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และค้นพบประเด็นวิจัยที่สอดคล้องในประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ **บ้านดอยมด ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำริน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย**

<u>บ้านดอยมด</u> ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 มี 32 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 130 คน แบ่งเป็นชาย 69 คน หญิง 61 คน ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นชนเผ่าลาหู่ (มูเซอ) 99% อีก 1% เป็นจีนฮ่อ และอีก้อ ประชากรในพื้นที่นับถือศาสนาพุทธ มีนับถือศาสนาคริสต์บางส่วน จากการเข้ามาเผยแผ่ของมิชชันนารี การตั้งถิ่นฐานของบ้านดอยมด (บ้านใหม่) นั้นเกิดจากการย้ายถิ่นมาจากบ้านมะไฟแจ่ (บ้านเก่า) เนื่องจากประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้ที่ทำกินไม่เพียงพอ

ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านดอยมด ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักโดยเฉพาะทำไร่ข้าวโพด (อาหารสัตว์) และการปลูกข้าวไร่ เพื่อยังชีพแต่ก็ไม่พอเพียงส่วนใหญ่ต้องซื้อมาบริโภค ถั่วแดงหลวง(ส่งให้โครงการหลวง) ไม้ดอก (ลิอะทริสฟุดซี่วิลโล่ แคลล่าลิลี่ และเฟิน) มีการเลี้ยงหมู เพื่อประกอบพิธีกรรม

ข้อมูลทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า มีน้ำเพียงพอสำหรับใช้และดื่มในชีวิตประจำวัน แต่ไม่เพียงพอสำหรับทำเกษตรกรรม เกิดปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำ

ข้อมูลด้านประเพณีวัฒนธรรม (จารีต ระบบคุณค่า ศักยภาพ) ประเพณีกินข้าวใหม่ (จัดขึ้นในช่วงเดือน สิงหาคมของทุกปี) ประเพณีงานปีใหม่ (จัดขึ้นในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ของทุกปี) และพิธีขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้บ้านดอยมดจะมีผู้ที่ชาวบ้านนับถืออยู่ 4 คน ได้แก่ 1) ผู้นำจิตวิญญาณ(จะกอ) จะเชี่ยวชาญในส่วนของพิธีกรรมต่างๆ คอยช่วยเหลือชาวบ้านเวลาเดือดร้อน 2) คนตีมีด (จะลี้) 3) หมอผี และ 4) พ่อหลวง (คะแซ)

กลุ่มเครือข่าย การรวมกลุ่มในหมู่บ้านมี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเลี้ยงสุกรชีวภาพ

ปัญหาที่พบในพื้นที่

- ปัญหาการแจ้งเกิดล่าช้า ทำให้อายุไม่ตรงกับความเป็นจริง จึงมักเข้าใจว่าคนมูเซอแต่งงานเร็ว
- หนี้ธกส. และหนี้นอกระบบ
- ปัญหาการแย่งน้ำ ใช้ทั้งหมด 3 หย่อมบ้าน น้ำจึงไม่เพียงพอ เนื่องจากบริเวณต้นน้ำมีพื้นที่กักเก็บน้ำน้อย และมีตะกอนทับถม ชลประทานได้นำท่อมาต่อส่งน้ำ และชาวบ้านได้จ้างคนมาดูแลเปิด – ปิด เพื่อจะได้มีการใช้น้ำอย่างพอเพียง แต่ก็มีคนไม่เคารพกติกาก็เลยยกเลิกไป

ความสนใจในการพัฒนาต่อ

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบอนุรักษ์ทรัพยากร วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน

<u>ยุทธศาสตร์ที่ 4</u> ด้านการศึกษา

1) ภาคเหนือกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้านการศึกษา

การทำงานที่ผ่านมาของเครือข่ายงานวิจัยภาคเหนือ ได้มีความพยายามในการทบทวนการทำงานประเด็นการศึกษา และได้มีการสังเคราะห์การทำงาน ผ่านเวทีจุลกรรมประเด็กและเยาวชน โดยการศึกษาในขณะนั้นพบว่า การสนับสนุนของสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค กว่า 65 โครงการในเขตภาคเหนือ (ข้อมูลปี2550) มีประเด็นที่ถูกนำมาศึกษาวิจัยมากที่สุด คือ ***การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาในระบบ ให้สอดคล้องกับปัญหาและวิถีชีวิตท้องถิ่น*** รองลงมาคือคือประเด็น***การสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะเยาวชนกลุ่มเสี่ยงต่อปัญหาสังคม ต้องมีความร่วมมือจากทุกฝ่าย*** นอกจากนี้ยังมีประเด็น***การบูรณาการเอาเนื้อหาสาระต่าง ๆ มาประยุกต์เข้าด้วยกัน*** เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม กสิกรรมธรรมชาติ อาชีพท้องถิ่นและเรื่องคุณธรรมตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นต้น ทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า มีความพยายามที่จะให้การศึกษาตอบสนองต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและเชื่อมร้อยเป็นเครือข่ายกับทุกภาคส่วนของสังคม

ความหลากหลายของงานวิจัยกว่า 65 ชิ้น สะท้อนให้เห็นความพยายามในการขับเคลื่อนและพัฒนางานด้านเด็ก เยาวชนและการศึกษาอย่างไรก็ตามพบว่า องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นยังขาดการรวบรวม เผยแพร่และขยายต่อในวงกว้าง ส่งผลให้การพัฒนาเป็นไปในลักษณะเชิงเดี่ยว ต่างคนต่างดำเนินงาน และไม่สามารถขับเคลื่อนได้ในระดับนโยบาย ส่งผลให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาคีแกนนำนักวิจัย เจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคเหนือ และงานโครงการภาคเหนือ สกว.สำนักงานภาคร่วมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักวิจัยในพื้นที่ภาคเหนือ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโครงการการในประเด็นเดียวกัน และระหว่างประเด็น โดยมีการดำเนินงานรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อกลับไปเติมเต็มระบบ การศึกษา ชุมชน และสังคม ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเน้นการแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มคนที่สนใจ การผลักดันเข้าสู่การพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม ในรูปแบบของการจัดเวทีตลาดนัดความรู้ภายใต้ชื่องาน ***"เติมเต็ม ร้อยเรียง เรียนรู้ สู่วิถีชีวิต"*** เป้าหมายเพื่อนำเสนอข้อมูลและองค์ความรู้ต่าง ๆ ในงานมหกรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ และนำไปสู่การพัฒนางานด้านเด็ก เยาวชน และการศึกษา

ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวได้เรียงร้อยและนำเสนอผ่าน 4 ประเด็นหลักที่สำคัญได้แก่ **ประเด็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประเด็นการศึกษานอกระบบ ประเด็นการศึกษาขั้นอุดมศึกษา และ ประเด็นกลุ่มเด็กเลี่ยง** ทั้ง 4 ด้านนั้นได้สังเคราะห์ผ่านโครงการวิจัยร่วมทั้งสิ้น 14 โครงการ โดยขอนำเสนอภาพรวมในรายประเด็นดังนี้

1.1) ประเด็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตารางที่ 5-8 รายชื่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2542-52

ที่	ชื่อโครงการ	ชื่อนักวิจัย
1	การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหล่ม บ้านป่าบง และบ้านป่าป่วย ต.ศรีบัวบ้าน อ.เมือง จ.ลำพูน	นายสุวัฒน์ ญาณะโค ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองหล่ม
2	การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนอย่างมีส่วนร่วม หมู่บ้านศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน	นางนิตยา เนตรศักดิ์เกษม
3	การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กรณีกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษบ้านส่วนหอม อ.เมือง จ.น่าน	นายสิทธิพันธ์ พานิชอิน
4	รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มมูลค่าวัสดุเหลือใช้จากการผลิตเห็ดฟางโดยความมีส่วนร่วมของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีแพร่กับกลุ่มเกษตรกรพักชำระหนี้บ้านธรรมเมือง หมู่ 4 ต.ช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่	นางฉวีวรรณ วงศ์แพทย์
5	ความร่วมมือของชุมชนในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย บ้านหนองหล่ม ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน	พระมหาบันเทิง ปัณฑิโต
6	รูปแบบการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่ลาว อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย	อาจารย์มาลี ไพรสน
7	การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อเสริมสร้างวินัยของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลแม่ขะจาน ต.แม่เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย	นายสุธน จินดารัตน์
8	การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านจองคำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	นางลัดดา ไหวดี

โครงการวิจัยในหลายโครงการของภาคเหนือที่ได้มุ่งเน้น และขับเคลื่อนในเรื่องการเรียนการสอนที่พยายามผสานองค์ความรู้ของชุมชน หรือการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน

1.2) ประเด็นการศึกษานอกระบบ

มีโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นการศึกษานอกระบบ ปี 2542-52 เพียง 1 โครงการ คือ โครงการบูรณาการการเรียนรู้เพื่อชุมชนโดยชุมชนแห่งการเรียนรู้ เชียงใหม่ – ลำพูน โดยมี นายสุเมธ พรหมรักษา

กรณีศึกษา งานวิจัยเรื่องการบูรณาการการเรียนรู้เพื่อชุมชน โดยเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้เชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งดำเนินการวิจัย เมื่อปี พ.ศ. 2546-2548 ภายใต้การสนับสนุนของ สกว. สำนักงานภาค ได้ข้อสรุปว่า การนำสาระวิชาต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน พร้อมทั้งเป็นการเรียนรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนได้ทันที จากหลักสูตรการอบรมค่ายวิถีชีวิต 5 วัน 4 คืน มี เยาวชนจำนวนไม่น้อยที่ย้อนกลับมารับการอบรมเพิ่มเติม ในขณะที่บางกลุ่มรวมตัวกันทำกิจกรรมต่อเนื่องในโรงเรียนและชุมชนท้องถิ่น รวมถึงครูอาจารย์บางท่านนำแนวทางการบูรณาการไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนในโรงเรียน และยังมีผู้ปกครองที่สนใจจัดการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับบุตรหลาน โดยเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นถึงแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่ครอบครัวและชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เหมาะสมกับสภาพความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคลอย่างแท้จริง และยังมีโครงการวิจัยอีกเป็นจำนวนมากในเขตภาคเหนือที่มุ่งเน้นการสร้างการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในงานด้าน เด็ก เยาวชนและการศึกษา แบ่งเป็น 2 หมวดใหญ่ๆ คือ การศึกษา และเด็ก

1.3) ประเด็นการศึกษาขั้นอุดมศึกษา

ตารางที่ 5-9 รายชื่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นการศึกษาขั้นอุดมศึกษา ปี 2543-52

ที่	ชื่อโครงการ	ชื่อนักวิจัย
1	การพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยองค์กรชุมชน ต.บ้านแหวน อ.หางดง จ.เชียงใหม่	ผศ. เยี่ยมลักษณ์ อุดาการ
2	บูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น กรณีศึกษาวิชาการสร้างหนังสือสำหรับเด็ก สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี สถาบันราชภัฏเชียงใหม่	รศ. สนิท สัตโยภาส
3	บูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นในการเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรโดยการนำวิธีการทางบัญชีเพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชนในเขตจังหวัดเชียงใหม่	นางจุฑามาส พันธุ์ณรงค์

1.4) **ประเด็นกลุ่มเด็กเสี่ยง**

ตารางที่ 5-10 รายชื่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นกลุ่มเด็กเสี่ยง ปี 2543-52

ที่	ชื่อโครงการ	ชื่อนักวิจัย
1	แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชน NDR จังหวัดเชียงใหม่	นางลัดดาวัลย์ ชัยนิล พันธุ์
2	ชุมชนกับการจัดการแก้ไขปัญหาเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรงเอดส์ กรณีศึกษา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่	นายอภิเดช ชัยราชา

ภายหลังจากการศึกษาข้อมูลดังกล่าว ได้นำมาสู่การจัดเวทีนำเสนอการสังเคราะห์ แต่ภายหลังจากการดำเนินการ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติของคนทำงาน และเป้าหมายของการดำเนินงานส่งผลให้เครือข่ายการดำเนินงานด้านการศึกษาได้ลดจำนวนลง เหลือเพียง 2 ศูนย์ประสานงานวิจัย ซึ่งทั้งสองหน่วยงานได้ดำเนินงาน ในระดับอุดมศึกษาเป็นหลัก ดังนั้นทิศทางการขับเคลื่อนงานจึงเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขดังกล่าวที่เกิดขึ้น นำมาสู่การทำงานเชิงยุทธศาสตร์การศึกษาของทีมภาคเหนือที่เปลี่ยนแปลงไป

2) **สถานการณ์ภาพรวมปัจจุบันของการทำงานยุทธศาสตร์**

ยุทธศาสตร์การศึกษาเหนือ มีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องโดยเดิมถูกกำหนด เป็นยุทธศาสตร์การทำงานระดับภาคเหนือ ที่มีเครือข่ายศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 5 ศูนย์ประสานร่วมเป็นหลักในการดำเนินงาน ได้แก่ สำนักงานบูรณาการเชิงวิจัยมหาวิทยาลัยแม่โจ้ สถาบันโพธิสัทธา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอุตรดิตถ์ และ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ซึ่งในขณะนั้นได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์หลัก 1 ใน 4 ของภาคเหนือ ในการขับเคลื่อน อย่างไรก็ตามเกิดข้อถกเถียงแลกเปลี่ยนในมุมการทำงาน ซึ่งทางคณะทำงานได้พยายามกำหนดยุทธศาสตร์ และแนวทางการทำงาน ที่เน้นเชิงกระบวนการในระดับอุดมศึกษาเป็นหลัก เนื่องจากสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่ปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตามหลายฝ่ายเห็นว่า ประเด็นการศึกษาจำเป็นที่จะต้องมองครอบคลุมในหลากหลายระดับ และควรเชื่อมโยงในเชิงเนื้อหาด้านการศึกษา ที่นอกเหนือจากการมองในเชิงกระบวนการทำงานในเรื่องการการศึกษาเท่านั้น จึงได้มีการปรับเปลี่ยน หารือ การยกระดับ และสังเคราะห์ผ่านเวทีต่างๆ มาจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 5-11 การเปรียบเทียบการดำเนินงานในอดีต และปัจจุบัน ของยุทธศาสตร์การศึกษา

กลไกเดิม	กลไกปัจจุบัน
▪ มีกลไกศูนย์ประสานงานวิจัยเชิงสถาบัน เน้นกระบวนการทำงานประกอบด้วย สำนักงานเชิงบูรณาการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	▪ ศูนย์ประสานงานวิจัยเชิงสถาบัน/ พื้นที่ เน้นการทำงานเชิงกระบวนการ ซึ่งมีประเด็นที่หลากหลายและมีประเด็น

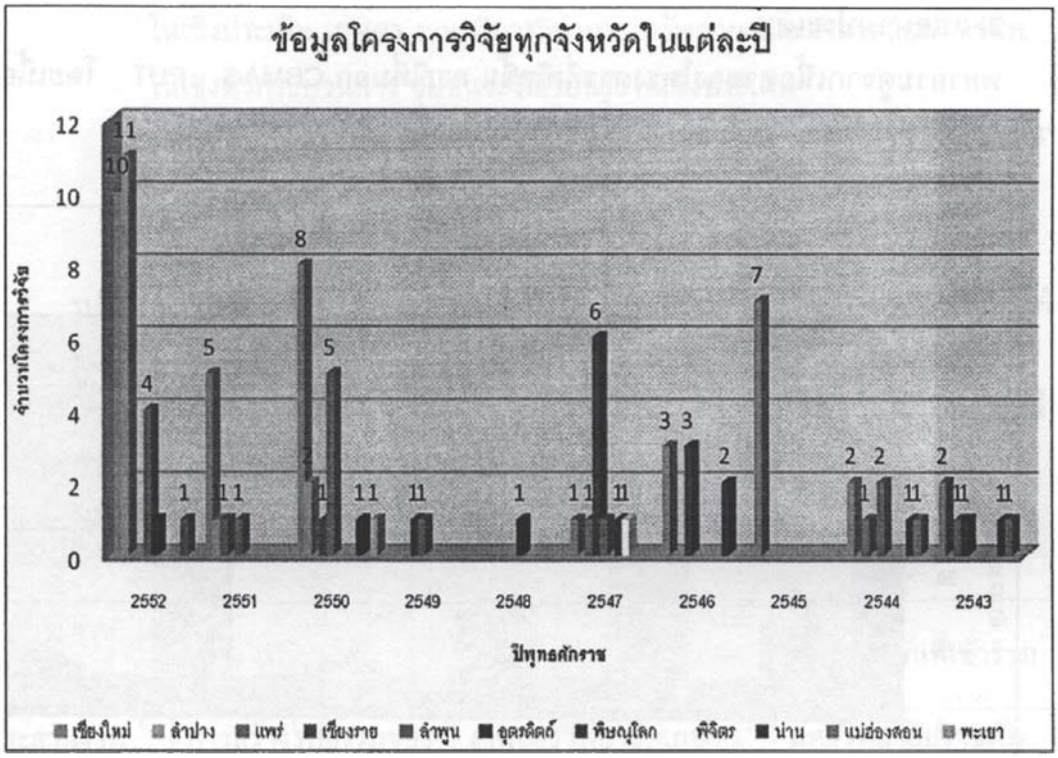
กลไกเดิม	กลไกปัจจุบัน
มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันโพธิยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และสถาบันโพธิยาลัย ▪ มีกลไกศูนย์ประสานงานพื้นที่ ที่เน้นประเด็นการศึกษา ประกอบด้วย สถาบันหริภุญชัย จ.ลำพูน ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.เชียงราย	การศึกษาบ้างเล็กน้อย หลัก ๆ ได้แก่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สถานการณ์การดำเนินการปัจจุบันยุทธศาสตร์การศึกษาได้ถูกกำหนดให้เป็นหนึ่ง ในยุทธศาสตร์เชิงประเด็นที่ขับเคลื่อนโดยเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันเหลือศูนย์ประสานงานหลักเพียง 2 ศูนย์ประสานงาน ได้แก่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ซึ่งปัจจุบันได้หันมาขับเคลื่อนหลักในประเด็นการศึกษามากขึ้น และ การทำงานด้านการศึกษาของภาคเหนือเอง เน้นการดึงนักวิชาการลงมาทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งอาจารย์และนักศึกษา ทั้งนี้ที่ผ่านมากลุ่มยุทธศาสตร์ได้ร่วมกันทบทวนข้อมูลสถานการณ์งานวิจัยด้านการศึกษา ตามเงื่อนไขของ กลไกเครือข่ายงานวิจัยภาคเหนือ ที่ต้องการให้มีการทบทวนรูปแบบการทำงานและทบทวนข้อมูลที่ผ่านมาในรายยุทธศาสตร์ โดยมีข้อมูลนำเสนอผ่านเวทีเครือข่ายงานวิจัยภาคเหนือที่น่าสนใจดังนี้

3) ข้อมูลโครงการวิจัยด้านการศึกษา

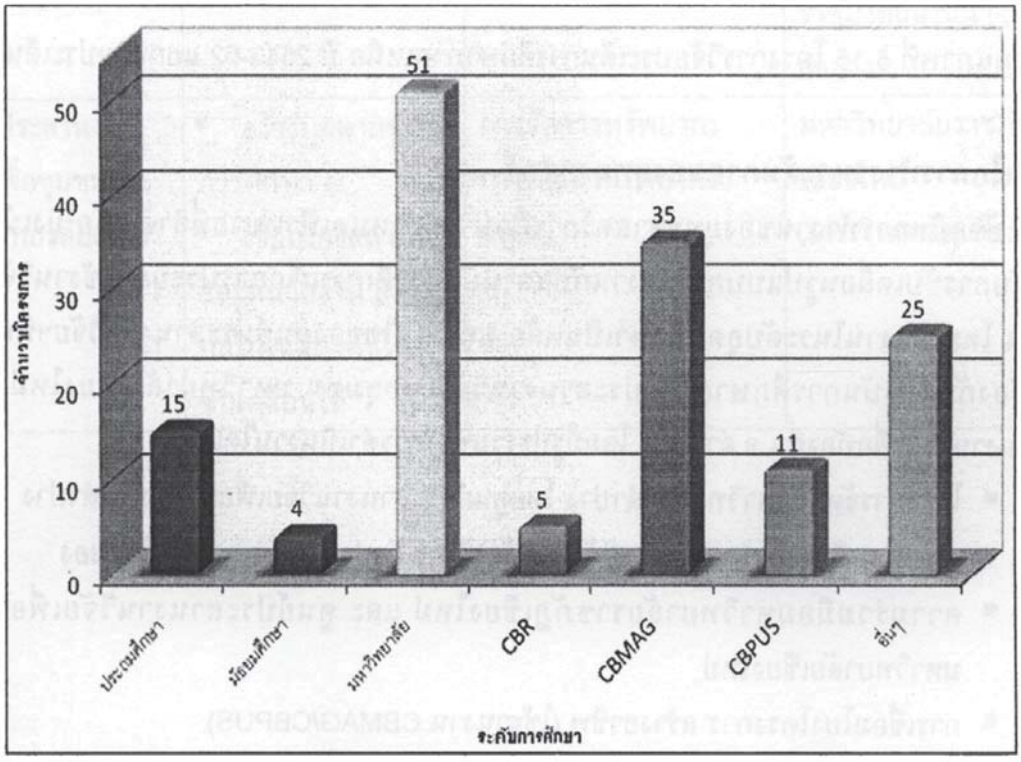
3.1) แยกรายจังหวัด

โครงการวิจัยประเด็นการศึกษาของภาคเหนือตั้งแต่ปี 2543-2552 มีจำนวนทั้งหมด 167 โครงการ ใน 11 จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ จ.เชียงใหม่ จ.เชียงราย จ.พะเยา จ.ลำปาง จ.ลำพูน จ.น่าน จ.แพร่ จ.พิจิตร จ.อุตรดิตถ์ จ.พิษณุโลก จ.แม่ฮ่องสอน

แผนภาพที่ 5-13 ข้อมูลโครงการวิจัยประเด็นการศึกษาภาคเหนือ ปี 2543-2552

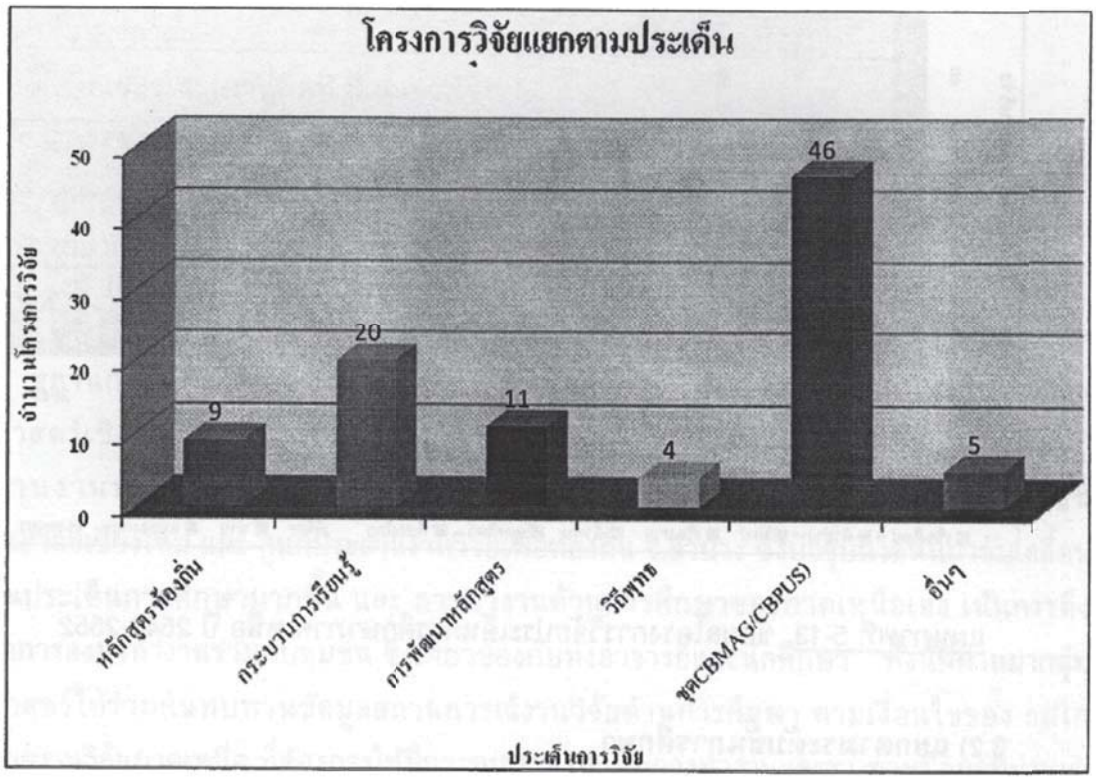
3.2) แยกตามระดับชั้นการศึกษา

แผนภาพที่ 5-14ข้อมูลโครงการวิจัยตามระดับชั้นการศึกษาภาคเหนือ ปี ปี 2543-2552

3) แยกตามประเด็น

พยายามดูจากเนื้อหาของโครงการที่เกิดขึ้น กรณีที่บอก CBMAG PUT โดยเนื้อหาไม่เกี่ยวกับการศึกษาโดยตรง แต่มีเพียง 1 โครงการที่เป็นการศึกษาตรงๆ

แผนภาพที่ 5-15 โครงการวิจัยประเด็นการศึกษาภาคเหนือ ปี 2543-52 แยกตามประเด็น

4) กลไกการทำงานระดับภาคของยุทธศาสตร์

ปัจจุบันการทำงานของยุทธศาสตร์การศึกษาได้กำหนดเป้าหมายที่สำคัญคือ มุ่งเน้นการยกระดับการขับเคลื่อนรูปแบบการทำงานกับสถานบันการศึกษาเพื่อการประยุกต์ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเน้นงานในระดับอุดมศึกษาเป็นหลัก บนเงื่อนไขของศูนย์ประสานงานวิจัยฯที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษา(ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ /ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง) โดยมีรูปธรรมของการดำเนินงานได้แก่

- โครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยลำปาง โดยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง
- ความร่วมมือศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง และ สถาบันคลังสมอง
- ความร่วมมือมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- การเชื่อมโยงโครงการ สร้างอาชีพ (ใช้ฐานงาน CBMAG/CBPUS)
- การถอดบทเรียนเพื่อนำไปสู่ชุดความรู้หลายระดับ คือ

- ในเชิงประเด็น เกษตร งานบริการวิชาการ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อาชีพ
- ในเชิงตัวกระบวนการ ชุมชนจะได้เรียนรู้งานเชิงประเด็น
- การเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานในพื้นที่ ทั้งในสถาบัน ระหว่างสถาบัน และสามารถ ขับเคลื่อนสู่นโยบายได้ด้วย
- สร้างเครือข่าย CBR ขยายผลเชิงการสื่อสารทางวิชาการและเชิงนโยบาย

- รูปแบบการทำงานสามารถต่อภาพการเปลี่ยนแปลงการทำงานในสถาบันการศึกษาได้ด้วย สามารถถอดความรู้ วิธีวิทยา และพัฒนาโจทย์ยกระดับได้ด้วย
- หากมีการสร้างข่ายนักวิชาการสายรับใช้ชุมชน อาจมีนักวิชาการที่ใช้ CBR ไปขับเคลื่อน

โดยยุทธศาสตร์การศึกษาได้มีแนวโน้มและทิศทางการดำเนินงานในอนาคตดังนี้

ตารางที่ 5-12 สรุปสถานการณ์ด้านการศึกษา เป้าหมายและแนวทางระยะต่อไป

ศูนย์ประสานงานวิจัยฯ/พี่เลี้ยง	เป้าหมาย	ประเด็นเคลื่อนงาน	สถาบันที่เข้าร่วม
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง	การสร้างรูปธรรมของกระบวน CBR สู่แนวทางการเปลี่ยนแปลง	งานของวิทยาลัยเกษตร งานบริการวิชาการ การจัดการทรัพยากร	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง , ม.โยนก , มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตลำปาง, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา , กศน. ลำปาง
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	■ สร้างบุคลากรทางการศึกษา ■ เชื่อมโยงสถาบันและหน่วยงาน สร้างกลไกในสถาบันให้ขับเคลื่อนได้	การจัดการทรัพยากร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ,มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศูนย์ประสานงานวิจัยฯ/พี่เลี้ยง	เป้าหมาย	ประเด็นเคลื่อนงาน	สถาบันที่เข้าร่วม
CBT-I	เข้าไปเกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา	▪ การศึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน ▪ งานบริการวิชาการเชิงคุณภาพ ▪ การจัดการเรียนการสอน ให้กับผู้เรียนและเกิดการนำไปใช้ประโยชน์ ▪ การเชื่อมโยงข่าย กศน.ระหว่างสถาบัน	

5) ปัญหาอุปสรรค และบทเรียนจากการดำเนินงาน

▪ บุคคลากรที่ขับเคลื่อนประเด็นการศึกษาเริ่มมีจำกัด เนื่องจากการลดลงของปริมาณศูนย์ประสานงานวิจัย ผนวกกับภารกิจของศูนย์ประสานงานวิจัยในแต่ละพื้นที่มีสูง โอกาสของการแลกเปลี่ยน พูดคุยและขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันจึงเกิดขึ้นได้น้อย

▪ การทำงานยังเน้นในเชิงกระบวนการเป็นหลัก และในเชิงเนื้อหาเป็นรอง ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดในด้านความถนัด และองค์ความรู้ของบุคลากรของศูนย์ประสานงานฯที่ถนัดในเชิงกระบวนการสูงกว่าความถนัดในเชิงเนื้อหาของประเด็นการศึกษา และการขับเคลื่อนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับอุดมศึกษาเป็นหลัก ยกเว้นบางโครงการวิจัยที่มีการดำเนินการโดยกลุ่มคุณครู หรือนักวิชาการที่เกี่ยวข้องในระดับ อนุบาล ประถมศึกษา

6) ข้อควรคำนึง/ ข้อเสนอแนะจากเวทีเครือข่ายต่อการเคลื่อนการทำงาน

1. เป้าหมายในมุมการศึกษายังไม่ทิ้งรูปแบบของการสื่อสารเชิงวิชาการอยู่
2. งานของ CBTมีความน่าสนใจ ถ้าสามารถนำเข้าสู่หลักสูตรได้จะช่วยในสร้างคนให้กับชุมชน เป็นการสร้างมิติใหม่ของการศึกษา เช่น สถาบันที่เกี่ยวกับการสร้างอาชีพให้กับชุมชน
3. มีข้อกังวลเกี่ยวกับการเชื่อมประเด็นการศึกษากับ Theme ความมั่นคงด้านอาหาร ถ้ามองเชิงเนื้อหาย่อยที่หลากหลายภายใต้คำนี้ อาจอธิบายเชื่อมโยงได้แทบทุกเรื่อง เช่น ถ้าคนฉลาดขึ้นรู้จักคิดอย่างยั่งยืนก็ทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์การจัดการอาหารอย่างยั่งยืน อยู่ที่การอธิบายให้เชื่อมโยงได้

4. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการศึกษา ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นโจทย์วิจัยที่มาเชื่อมกับความมั่นคงทางอาหาร แต่เชิงเนื้อหาจะนำไปสู่หรือสามารถอธิบายเรื่องความมั่นคงทางอาหารได้ แต่จะเน้นการตอบโจทย์เรื่องการทำงานวิจัยร่วมกับหน่วยงานองค์กรเป็นสำคัญ

5. ควรมีการถอดชุดความรู้งาน CBR ภาคเหนือประเด็นการศึกษา เพื่อติดตามเส้นทางการเรียนรู้ตั้งแต่ต้นทาง ระหว่างทาง และปลายทาง

6. หากเชื่อมโยงในส่วนของหลักสูตรกับเรื่องความมั่นคงทางอาหารจะเห็นได้ชัด ในเชิงเนื้อหาอาจวิเคราะห์ว่าหลักสูตรไหนที่จะตอบส่วนนี้ได้ เช่นกรณีที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปางทำ มีการเชื่อมโยงกับการทำเกษตรพันธะสัญญา ก็จะเห็นทางรอดของการสร้างฐานอาหารให้กับชุมชน (ในลักษณะของการสร้างรายได้เพื่อซื้ออาหาร) รวมถึงโจทย์ในเชิงเนื้อหาของสังคม และการสร้างทายาทที่จะเกิดขึ้น คนที่จะมารับช่วงทำเกษตรต่อ แรงงานที่จะมาสนับสนุนการเกษตรเชิงเนื้อหาแบบนี้ก็สามารถตอบเรื่องความมั่นคงด้านอาหารได้

7. สิ่งสำคัญคือ เรื่องทิศทางการศึกษาในอนาคตที่อยากเห็นว่าจะทำในระดับไหน ปัจจุบันหากมองงาน CBR ประเด็นการศึกษาจะมีสองระดับ และหากหลายศูนย์ประสานงานวิจัยฯมีการเคลื่อนงานประเด็นการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ อาจจะมีงานร่วมสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อขยับต่อให้เห็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ประเด็นการศึกษา 2 ระดับ คือ

<u>ระดับที่ 1</u> เน้นสร้างการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษากลุ่มเป้าหมายหลักเป็นอาจารย์และนักศึกษา

<u>ระดับที่ 2</u> เน้นสร้างการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตัวอย่างศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำพูน ทำมาหลายโครงการ เช่น โครงการผักพื้นบ้านนำไปสู่การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การบูรณการเข้ากับ 8 สาระการเรียนรู้

มีข้อควรระวังว่าหากแบ่งเป็นระดับเช่นนี้อาจเป็นการสร้างกรอบในการเรียนรู้ ซึ่งหากคนที่สนใจแต่ไม่สอดคล้องกับทั้ง 2 ระดับก็จะขาดโอกาสที่จะเข้ามาเรียนรู้

7) ประมวลผลการดำเนินงานปี 2554

หากทบทวนการทำงานในปี 2554 ที่ผ่านมา พบว่าการขับเคลื่อนการทำงานส่วนใหญ่เป็นการขับเคลื่อนระดับศูนย์ประสานงานวิจัยฯ เป็นหลัก ทั้งในส่วนของ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งทั้งสองหน่วยงานนั้นดำเนินงานเชิงกระบวนการที่เน้นในระดับอุดมศึกษา โดยมียุทธศาสตร์การสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับกลุ่ม คณาจารย์ นักศึกษา โดยไม่จำกัดประเด็น ดังนั้น เนื้อหาวิจัยจึงมีความหลากหลายนอกเหนือจากเนื้อหาในด้านการศึกษา นอกจากนั้นยังมีความพยายามในการขับเคลื่อนในระดับเครือข่าย หน่วยงาน เช่น การสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา เพื่อสนับสนุนในเชิงการพัฒนาโครงสร้างการทำงาน ให้เอื้อกับการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นต้น

ในกรณีการขับเคลื่อนในเชิงยุทธศาสตร์ ที่ได้มีการดำเนินการได้แก่ การรวบรวมข้อมูลโครงการวิจัยประเด็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2543 – ปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นฐานในการวางแผนกระบวนการทำงานทั้งนี้ได้มีการกำหนดแนวทางเบื้องต้นในปี 2555 ดังนี้

1. การทบทวนข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้อง
2. การขยายและเชื่อมร้อยสถาบันการศึกษาอื่นๆ (มองการเชื่อมร้อยกับสถาบันที่มี CBR เข้าไปหนุน)
3. การจัดเวที/ การประชุมหารือ แลกเปลี่ยนชุดข้อมูลการทำงานระหว่างพื้นที่ลำปางและเชียงใหม่
4. การถอดบทเรียนการดำเนินงาน เชิงสถาบันการศึกษาร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

โดยวางกลยุทธการดำเนินงาน ที่เน้นการทำงานร่วมกันระหว่าง 2 ศูนย์ประสานงานวิจัยฯ และขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมหลักผ่านกลไกภาคเหนือ รวมถึงการเชื่อมเครือข่ายความร่วมมือจากมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยปัจจุบันเริ่มมีหน่วยงานทางการศึกษา ทั้งสองพื้นที่ เชื่อมประสานมากขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น ฯลฯ

ส่วนที่ 6
วิเคราะห์ผลและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการดำเนินงานภาพรวม

การดำเนินงานของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554 เพื่อนำไปสู่เป้าหมายประสิทธิภาพการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ร่วมกับภาคี และบรรลุจุดเน้นของภาค "ความมั่นคงด้านอาหาร"ภายใต้คำถามวิจัยว่า "จะสามารถพัฒนากลไกและเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสมได้อย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาทุนเดิมที่สะสมมาในช่วง 11 ปี (ปี 2542-52) ทั้งด้านความรู้ คนรู้ พื้นที่รูปธรรม แหล่งเรียนรู้ ฯลฯ โดยจัดทำ Mapping ระบบฐานข้อมูลระดับNode / กลไก การเชื่อมโยงระดับภาคของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ2) เพื่อถอดบทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ3) เพื่อพัฒนากลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม และ 4) เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม

ในปีงบประมาณ 2554 เครือข่ายมีระยะเวลาดำเนินงานตามกรอบวิจัยรวม 11 เดือน (พย.54-ตค.55) โดยแบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ระยะ ช่วงเวลาในระยะที่ 1 จำนวน 5 เดือน (พย.54-มีค.55) และระยะที่ 2 จำนวน 6 เดือน (เมย.-ตค.55) โดยมีทีมวิจัย จำนวน 7 คน ที่ประกอบด้วย โหนด 4 คน และทีมมวิจัย (บางเวลา) ที่ไม่ใช่โหนดอีก 3 คนเป็นผู้ปฏิบัติงานหลัก ทั้งนี้มีเครือข่ายโหนด-พี่เลี้ยง ที่ดำเนินงานอยู่ในภาคเหนือ จำนวน 6 โหนด และ 1 พี่เลี้ยง รวม 23 คน เป็นฐานสำคัญที่สร้างรูปธรรมในพื้นที่ทั้งการสนับสนุนโครงการวิจัย การจัดการความรู้เชิงพื้นที่ เชิงประเด็น การเชื่อมงานกับภาคี ที่มีผลผลิตทั้งด้าน การพัฒนาคนรู้ กลุ่ม เครือข่าย การสร้างความรู้ และการแก้ปัญหาของท้องถิ่น

6.1.1) ผลการดำเนินงานแบ่งตามกระบวนการสนับสนุนงานวิจัย

ผลการดำเนินงานโดยภาพรวมแบ่งตามกระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยแยกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วง ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ทั้งนี้กระบวนการทำงาน และผลการดำเนินงาน ที่หลวม รวม ทั้งยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ (รวม 4 ด้าน) และยุทธศาสตร์เชิงประเด็น (รวม 4 ประเด็น) และงาน Theme หลัก "ความมั่นคงด้านอาหาร" สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 5-1

<u>ผลการดำเนินงานช่วงต้นน้ำ</u>

กิจกรรมหลักคือพัฒนา "กลไกและกระบวนการพัฒนาโครงการ" ให้มีประสิทธิภาพ (มีทิศทาง รวดเร็ว มีส่วนร่วม มีคุณภาพ) ทั้งนี้ กลไกฯ ได้พัฒนาสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น ดังนี้

1. ได้เส้นทางการพัฒนาโครงการ

2. ได้กระบวนการและในการพัฒนาโครงการ

3. เติมความรู้การหนุนเสริมพื้นที่/ โหนด

4. พัฒนาและได้ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อการทดลองใช้ประโยชน์

5. จัดทำฐานข้อมูลเชิงรุก เอใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการองค์กร และจัดการยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

6. สร้างพื้นที่รูปธรรม FS CBR โดยวิเคราะห์พื้นที่ กำหนดเป้าหมายในระดับ อำเภอ จังหวัด และภาค

7. พัฒนาโจทย์ใหม่/ยกระดับ กำหนดทิศทางการขึ้นโจทย์วิจัยที่สอดคล้องทั้งด้านจำนวน และคุณภาพ ที่ตอบ Theme ร่วมและตอบโจทย์พื้นที่ (ตามยุทธศาสตร์ของโหนด/ พี่เลี้ยง)

8. แสวงหาผู้ทรงคุณวุฒิ ที่หลากหลายเพื่อมาให้ข้อเสนอแนะในเวทีพัฒนาโครงการ

(ข้อที่ 1-8 มีรายละเอียดในส่วนที่ 4 และส่วนที่ 5)

แผนภาพที่ 6-1 กระบวนการทำงานและผลการดำเนินงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2554

ผลการดำเนินงานช่วงกลางน้ำ

งานส่วนใหญ่จะเป็นการติดตามหนุนเสริมโครงการ การพัฒนาศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง การกุมสภาพการเคลื่อนยุทธศาสตร์ และการพิจารณาร่างรายงานผลการทำงานที่ได้ เช่น

1. ความรู้การหนุนเสริมการทำงานของพื้นที่/ โหนด
2. เกิดความรู้/ เข้าใจเรื่อง FS
3. เกิดการถ่ายเทความรู้
4. เชื่อมร้อยหน่วยงานภาคี
5. เพิ่มศักยภาพทำ CBR การวิเคราะห์/ สังเคราะห์/ บันทึก สรุปผล ฯลฯ

ผลการดำเนินงานช่วงปลายน้ำ

ดำเนินงานผลักดันการเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์ เชื่อมร้อยและรวบรวมองค์ความรู้ FS สังเคราะห์ความรู้ FS- CBRผลที่เกิดขึ้นมีดังนี้

1. มีความก้าวหน้าในการเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์(รายละเอียดในส่วนที่ 4-5)
2. ได้พื้นที่รูปธรรมด้านความมั่นคงทางอาหารโดยการกำหนดพื้นที่ร่วมกัน จากการศึกษาทุนเดิม และความสมัครใจของคนหนุนวิจัยในพื้นที่
3. ได้องค์ความรู้ FS – CBRจากการสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วง 11 ปี (ปี 2542-52) ใน 3 ประเด็นหลักคือ CBT การจัดการทรัพยากร และเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ชุดแรกก่อน
4. มีกลไกการจัดการเชิงประเด็น (ที่ทดลองใช้เบื้องต้น)

6.1.2) ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดงานวิจัยในระดับภาค

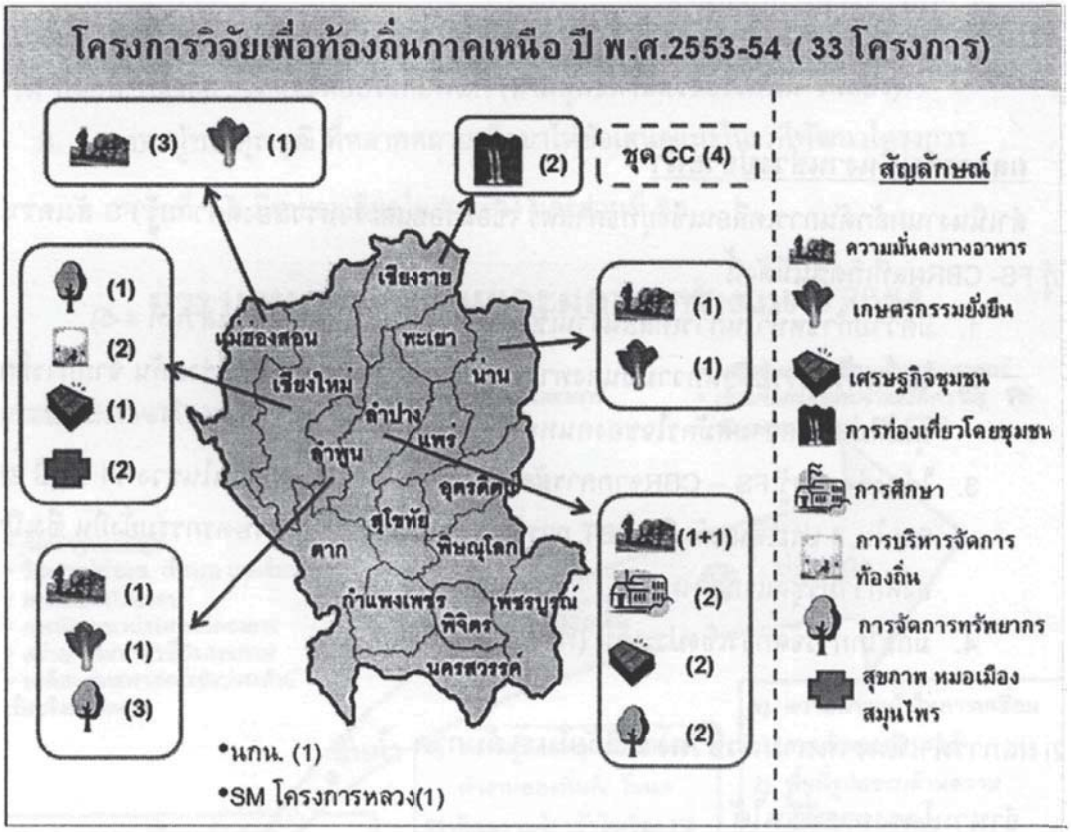
จำนวนโครงการที่ขึ้นได้

- เป้าหมาย : 40 โครงการ
- ขึ้นได้ : 33 โครงการ
- รองบประมาณ: 7 โครงการ(สามารถพัฒนาโครงการได้ 40 โครงการ แต่ขาดงบประมาณสนับสนุน 7 โครงการ รอขึ้นตุลาคม 2554 ถือเป็นผลงานปีงบประมาณ 2554)

เนื่องจากงบประมาณในการ Grant โครงการวิจัยหมดในช่วงปลายปีดงบประมาณ จึงทำให้ศูนย์ประสานงานเหนือล่างฯ ยังไม่สามารถออกสัญญาเพื่อดำเนินโครงการได้ (มีโครงการที่สามารถขึ้นได้จำนวน 3 โครงการตามเป้าในปี 2554 แต่ขึ้นในปี 2555) และโครงการของพี่เลี้ยงบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ที่สามารถขึ้นได้ 2 โครงการ แต่โครงการพี่เลี้ยงไม่สามารถบริหารจัดการและส่งรายงานให้กับฝ่ายฯได้ จึง

ขึ้นสัญญาในลักษณะพี่เลี้ยงขาลง ในการติดตามโครงการวิจัยที่ล่าช้าจำนวน 4 โครงการ และยกยอดโครงการที่เสนอให้ขึ้นปี 2555 นอกจากนี้ยังมีศูนย์ประสานงานฯ จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เป้าโครงการ 6 โครงการแต่ขึ้นได้ 4 โครงการ เนื่องจากงบประมารฝ่ายฯไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถขึ้นตามเป้าได้ โดยภาพรวมศูนย์ประสานงานฯ สามารถขึ้นโครงการได้ใกล้เคียงเป้าที่วางไว้ แต่ยังไม่สามารถขึ้นได้เต็มจำนวนที่วางไว้ เนื่องจากงบประมาณของฝ่ายฯ ไม่เพียงพอ จึงยกยอดไปขึ้นใน 2555

โดยสรุปคือสามารถขึ้นโครงการได้ตามตัวชี้วัดในส่วนของภาคเหนือ ภาพที่ 6-2

<u>แผนภาพที่ 6-2</u> จำนวนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่สามารถขึ้นได้ในปีงบประมาณ 2554

แต่เมื่อนับการขึ้นโครงการตามเป้าหมาย EPMS ของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถนับได้ถึง 49 โครงการ ตารางที่ 6-1 โดยมีรายละเอียดแยกได้ดังนี้

- โครงการ RDC จำนวน 12 โครงการ (เป็นศูนย์ประสานงาน 9 โครงการ (ศูนย์ประสานงาน 7 โครงการ, โครงการติดตาม 1 โครงการ (พื้นที่น่าน), โครงการพัฒนางาน

ท่องเที่ยว), โครงการ outsource 3 โครงการ (โครงการติดตามฯ โครงการเชื่อมหน่วยงาน โครงการถอดบทเรียน))

- โครงการวิจัย RDG จำนวน 34 โครงการ
- โครงการวิจัย PDG 3 โครงการ (โครงการชลประทาน

ตารางที่ 6-1 ผลการดำเนินงานปีงบประมาณ 2554เทียบกับเป้าหมาย EPMS ของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ศูนย์ประสานงาน	โครงการขาขึ้น	โครงการสิ้นสุด	โครงการล่าช้า	RE	นักวิจัยใหม่
1. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	6	1	-	3	92
2. ลำพูน	5	12	2	17	101
3. ลำปาง	6	5	1	6	129
4. แม่ฮ่องสอน	4	4	6	1	91
5. เหนือล่าง	-	-	-	-	-
6. CBTi	6	6	-	5	99
7. พี่เลี้ยงแม่ทะ ลำปาง	1	1	1	3	24
8. พี่เลี้ยงท่าวังผา น่าน	2	-	1	-	21
9. พี่เลี้ยงบ่อเกลือ น่าน	-	-	6	-	-
10. พี่เลี้ยงกำแพงเพชร*	-	-	1	-	-
11. อื่นๆ ฝ่ายดูแล/กลไก	12+5	13+22	19*	7	61
รวม	49	64	33	42	618
เป้าหมาย EPMS	25	80	16%	24	549
% เทียบเป้า	196%	78.8%	29%		

หมายเหตุ

*โครงการอื่นๆ ฝ่ายดูแล /กลไก คือ โครงการที่ไม่มีพี่เลี้ยงดูแลและกลไก คือ โครงการติดตามฯ

ที่มา : สมชาย สว่างจิตร:20 กรกฎาคม 2554 (ใช้เฉพาะงานโครงการภาคเหนือ)

จำนวนโครงการล่าช้า

ในปี 2554 ภาคเหนือ มีโครงการที่อยู่ในสถานะล่าช้าจำนวน 10 โครงการ และโครงการที่อยู่ในสถานะผิดสัญญาจำนวน 23 โครงการ รวม 33 โครงการ (ข้อมูลวันที่ 20 ก.ย.54)

โครงการขาลงหรือโครงการที่สิ้นสุดและดำเนินการปิดโครงการแล้วจำนวน 64 โครงการ จากตารางจะพบว่าศูนย์ประสานงาน จ.ลำพูน มียอดการปิดโครงการสูงสุดเนื่องจากเดิมมีโครงการขึ้นมากในปี 2553 และไม่สามารถปิดได้ จึงขอให้ศูนย์ประสานงานฯ ลำพูน เร่งปิดโครงการก่อนทำให้มียอดการปิดโครงการสูง (12 โครงการ) ส่วนศูนย์ประสานงานอื่น สามารถปิดโครงการได้ใกล้เคียงกับโครงการที่ขึ้น นอกจากนี้ยังมีโครงการติดตามฯ โดยคุณวาสนา ยอดสุวรรณ ที่ติดตามโครงการที่ไม่มีพี่เลี้ยง เนื่องจากในปี 2553 ศูนย์ประสานหรือพี่เลี้ยงหลายพื้นที่ได้ยุติบทบาทลง เช่น ศูนย์ฯ แม่โจ้ ศูนย์อุตรดิตถ์ พี่เลี้ยงแพร่ พี่เลี้ยงศูนย์เด็กเล็กเชียงใหม่ พี่เลี้ยงแม่แจ่ม ศูนย์ฯสถาบันแสนผญา จ.ลำปาง ล่าสุด คือ พี่เลี้ยงกำแพงเพชร ทำให้มีหลายโครงการ ฝ่ายฯ ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง โครงการติดตามฯ จึงได้ติดตามโครงการวิจัยในพื้นที่ดังกล่าวจำนวน 30 โครงการ ซึ่งสามารถติดตามปิดโครงการได้แล้วจำนวน 23 โครงการยังคงค้าง 7 โครงการ สถานการณ์โครงการล่าช้าแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ตามความรับผิดชอบ ดังนี้

ส่วนที่ 1โครงการภายใต้การติดตามโครงการติดตามฯ โดยคุณวาสนา ยอดสุวรรณ เนื่องจากโครงการจะหมดสัญญาในเดือนกันยายน 2554 แต่ยังคงค้างโครงการที่ปิดไม่ได้อยู่ ได้แก่

ตารางที่ 6-2 โครงการภายใต้การติดตามโครงการติดตามฯ โดยคุณวาสนา ยอดสุวรรณ ปี 2554

โครงการ	นักวิจัย	สถานการณ์	แนวทาง
1. โครงการดอยกู่แก้ว ต.จันจว้า จ.เชียงราย	คุณไพบูลย์ วงค์ใหญ่	คงค้างเงินคืน	ติดตามทางโทรศัพท์
2. โครงการ webnode	อ.ชยุตม์ แสนหลวง	คงค้างการปรับแก้รายงานและสรุปการเงิน	อยู่ระหว่างการติดตามเพื่อสรุป คาดว่าจะติดตามให้สิ้นภายใน ธันวาคม 54
3. โครงการพี่เลี้ยงศูนย์เด็กเล็กเชียงใหม่	คุณอลิสรา มณีไชย	คงค้างรายงานการเงิน	ส่งรายงานปรับแก้มาแล้วยังคงค้างรายงานการเงิน อยู่ในระหว่างการติดต่อ คาดว่าจะติดตามภายใน พย.54
4. โครงการสังเคราะห์ ต.สหกรณ์	คุณวีรพงษ์ **เป็นกังวลที่สุด**	ติดต่อนักวิจัยไม่ได้	อยู่ระหว่างการประสานเพื่อให้สรุปรายงาน คาดว่าจะติดตามให้สิ้นภายในธันวาคม 54
5. โครงการไร่หมุนเวียน	คุณวิมล ใจอ่อน	คงค้างสรุปการเงิน	อยู่ระหว่างการติดตาม โดยนัดคุณนิติ

โครงการ	นักวิจัย	สถานการณ์	แนวทาง
อ.แม่แจ่ม		และปรับแก้รายงาน	ศักดิ์ และคุณวาสนา วันที่ 4-7 ตค.54 เพื่อสรุปการเงินและปรับรายงาน
6. โครงการสังเคราะห์ศูนย์เด็กเล็ก	อ.เยี่ยมลักษณ์	คงค้างรายงานและรายงานการเงิน	ติดตามเพื่อส่งรายงานโดย อ.อาวรณ์เติมเต็มในส่วนที่ขาด คาดว่าจะติดตามได้ภายใน พย.54
7. โครงการเยาวชน จ.อุตรดิตถ์	คุณณัฐพล	คงค้างรายงานการเงิน	รอหนังสือขอยุติโครงการในระยะที่ 1 และสรุปการเงิน
8. โครงการติดตามพื้นที่เชียงดาว	คุณอรุณ อุลัย	อยู่ระหว่างการติดตาม	อยู่ระหว่างการติดตามโดยคุณเบญจวรรณ วันที่ 25 กย.54

ทั้ง 8 โครงการ จะขอให้คุณวาสนาติดตามต่อโดยขยายเวลาการดำเนินงานภายใต้งบประมาณที่เหลืออยู่ คาดว่าจะดำเนินการปิดได้ครบภายใน ธันวาคม 2554

ส่วนที่ 2โครงการภายใต้ศูนย์ประสานงานต่างๆ จำนวน 24 โครงการ เป็นโครงการที่คงค้างการปรับแก้รายงานจำนวน 10 โครงการ โครงการที่คงค้างรายงานการเงิน 8 โครงการและโครงการที่ล่าช้า 6 โครงการ

จำนวน RE

มีการติดตามงาน RE ร่วมกับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยติดตามในเวที RC เป็นหลัก พบว่าโดยภาพรวมภาคเหนือสามารถมีงาน RE ได้ จำนวน 42 ชิ้น (เป้าหมาย 24 ชิ้น) ซึ่งในปี 2554 กลไกกลางยังไม่ได้นำงาน RE เข้ามาเป็นภาระของกลไก แต่อยู่ภายใต้การดูแลของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

6.2 วิเคราะห์ผลการดำเนินงานเทียบกับวัตถุประสงค์โครงการ

วัตถุประสงค์ที่ 1เพื่อศึกษาทุนเดิมที่สะสมมาในช่วง 11 ปี (ปี 2542-52) ทั้งด้านความรู้ คนรู้ พื้นที่รูปธรรม แหล่งเรียนรู้ ฯลฯ โดยจัดทำ Mapping ระบบฐานข้อมูลระดับNode / กลไก การเชื่อมโยงระดับภาคของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ผลที่เกิดขึ้น ได้จัดทำ Mapping โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยยึดตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็นรวม 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ เกษตรยั่งยืน CBT การจัดการทรัพยากร และการศึกษา โดยแจกแจงรายจังหวัด รายปี และรายประเด็น และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เชื่อมกับความมั่นคงด้านอาหาร (เบื้องต้น) ใน 3 ประเด็น (ขาดประเด็นการศึกษา) ขาดการสำรวจทุนในประเด็น คนรู้ แหล่งเรียนรู้

เงื่อนไข/ปัจจัยที่ไม่บรรลุข้อมูลที่ขาดข้างต้น เป็นสิ่งที่ต้องเชื่อมกับโหนด ระยะเวลา 11 เดือนที่ผ่านมานั้น โหนดมีภาระงานมาก จึงยังไม่อยากรบกวนโหนดในเรื่องนี้ อีกทั้งมีฝ่ายความรู้ที่กำลังประมวลข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้อยู่ จึงยกมาทำในปีที่ 2 อีกทั้งงานกลไกให้น้ำหนักไปที่งานขาขึ้น และงาน Theme ก่อนเครือข่ายมองว่า งานฐานข้อมูล เป็นงานที่ต้องทำต่อเนื่องโดยจัดลำดับประเด็นที่จะทำก่อนหลังให้เหมาะกับการใช้ประโยชน์

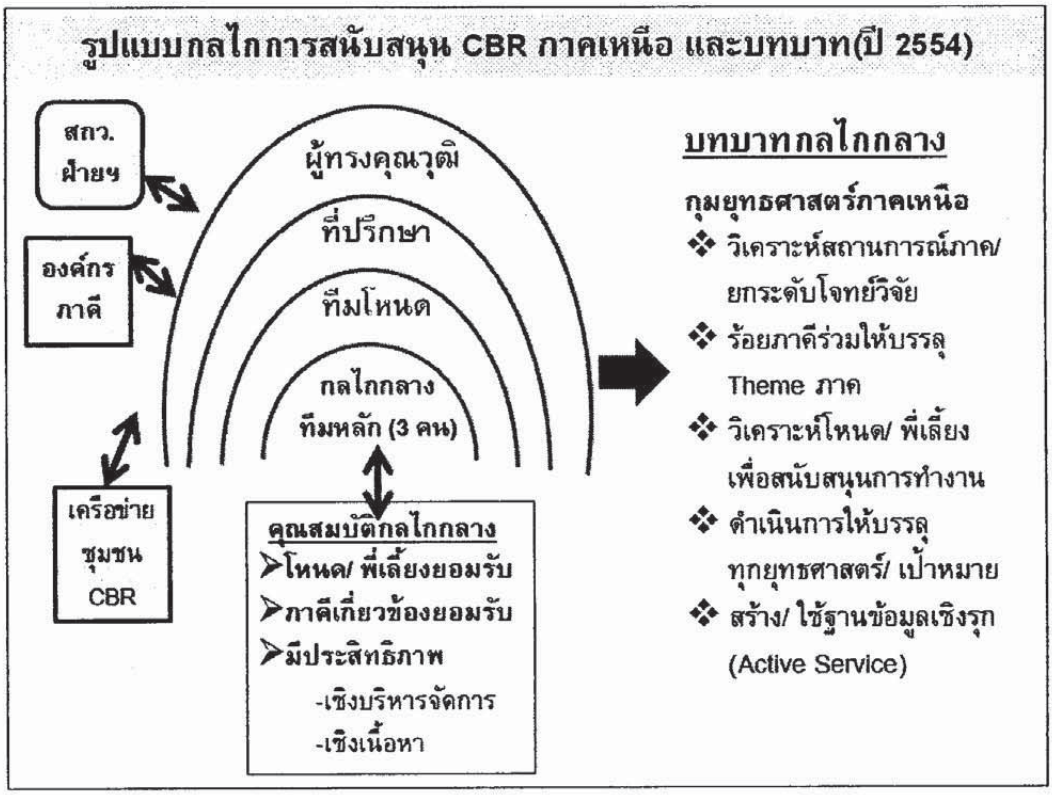
วัตถุประสงค์ที่ 2เพื่อถอดบทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นภาคเหนือ

ผลที่เกิดขึ้นงานนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้เป็นอย่างดี รายละเอียดในส่วนที่ 2 ข้อ 2.2

เงื่อนไข/ปัจจัยที่บรรลุ ปัจจัยเงื่อนไขสำคัญคือ เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ มีทักษะในการบันทึกการทำงานอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นข้อมูลเดิม มาเป็นฐานในการสรุปบทเรียนร่วมกันได้โดยง่าย และมีความเป็นเจ้าของข้อมูล เพราะมีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์ มาตั้งแต่ปี 2551 แต่มีปัญหาในการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้ เพราะส่วนใหญ่จะเกินกำลังของทีมงานระดับต่าง ๆ

วัตถุประสงค์ที่ 3เพื่อพัฒนากลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม

ผลที่เกิดขึ้นสามารถพัฒนา "กลไกกลางระดับภาคได้" โดยมีการวางบุคคลที่เกี่ยวข้อง หลายระดับทั้ง ทีมกลาง ทีมโหนด ที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นเสมือนผู้มีส่วนร่วมหลักในยุทธศาสตร์เชิงบริหารจัดการ ที่เชื่อมทั้งงานประเด็น และงาน Theme ได้ด้วย และสามารถกำหนดบทบาทกลไก และคุณสมบัติที่พึงประสงค์ ภาพที่ 6-3

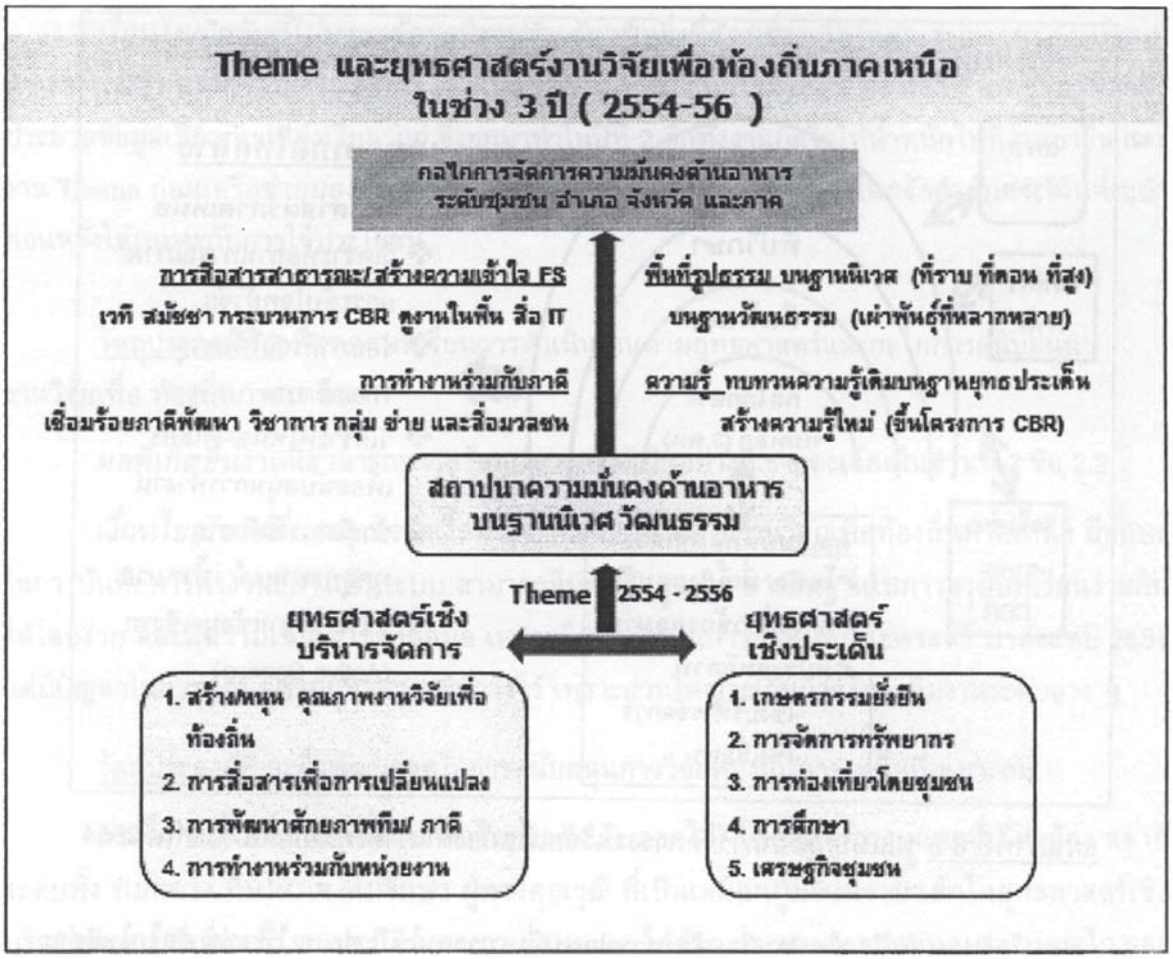

แผนภาพที่ 6-3 รูปแบบ/กลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือปีงบประมาณ 2554

อย่างไรก็ตาม ยังมีกลไกย่อยที่จะต้องหารูปแบบที่เหมาะสมในปี ต่อ ๆ ไป เช่น กลไกในแต่ละยุทธศาสตร์ กลไกการหนุนโหนด และพี่เลี้ยง เป็นต้น ซึ่งในปีนี้ มีเพียง 2 ยุทธศาสตร์เท่านั้น ที่มีกลไกการจัดการเชิงประเด็นเบื้องต้น คือ CBT และเกษตรยั่งยืน

เงื่อนไข/ปัจจัยที่ยังไม่บรรลุการหารูปแบบ/ กลไกที่เหมาะสมนั้น ต้องใช้ระยะเวลา ในการทดลองทำหลาย ๆ รูปแบบ จึงจะสามารถสรุปได้ว่า เป็นรูปแบบที่เหมาะสมหรือไม่ และปัจจัยด้านช่วงเวลา ยังเป็นตัวแปรสำคัญ ที่จะเป็นตัวกำหนดความเหมาะสม ดังนั้นภายใน 3 ปี ตามยุทธสาสตร์น่าจะสามารถค้นพบกลไกที่เหมาะสมได้

วัตถุประสงค์ที่ 4 เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม

แผนภาพที่ 6-4 Theme / ยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในช่วง 3 ปี (2554-2556)

ผลที่เกิดขึ้น

- การสนับสนุนให้เกิดคุณภาพงานวิจัย ประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุน ที่สามารถไปถึงได้ในปีนี้ ยังทำได้เพียง "งานต้นน้ำ" เท่านั้น (คือ มีความรวดเร็ว สร้างความพึงพอใจแก่ผู้เกี่ยวข้อง บรรลุตัวชี้วัดทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพ) ดังรายละเอียดในส่วนที่ 4

- ระบบการสนับสนุนงาน Theme ความมั่นคงด้านอาหาร สามารถบรรลุวัตถุประสงค์เช่นกัน เพราะมี Theme ภาคที่ชัดเจน มีความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง มีพื้นที่เป้าหมายชัดเจน การการสร้างความเข้าใจ "ความมั่นคงด้านอาหาร" ผ่านการพัฒนาศักยภาพ มีทิศทางการขึ้นโจทย์ เพื่อตอบ Theme และสามารถเชื่อมกับยุทธศาสตร์อื่น ๆ ได้ทั้งหมดภาพที่ 6-4

*เงื่อนไข/ปัจจัยที่ยังไม่บรรลุ*ประสิทธิภาพของกลไกสนับสนุน จะเชื่อมกับกลไก ที่ต้องใช้เวลาในการทดลองทำหลาย ๆ แบบ และประเมินตัวเองเป็นระยะ ๆ จึงจะสามารถสรุปผลได้ จึงต้องใช้เวลาเช่นกัน

6.3 ทิศทางการเคลื่อนงานเพื่อบรรลุยุทธศาสตร์ (ปี 2555)

6.3.1.ยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ

- พัฒนาระบบสนับสนุนงานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ให้เกิดประสิทธิภาพ และตอบโจทย์ Theme ภาคเหนือ / พัฒนาโจทย์ร่วมและยกระดับ
- On the Job Training/เติมความรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหาร
- ถอดความรู้ CBR กับอปท. สถาบันการศึกษา/ case รูปธรรม/การทำ KM และ workshop ผู้บริหาร
- แผนงานสื่อสาร/เชื่อมกับเวทีสาธารณะ/เครือข่ายความรู้

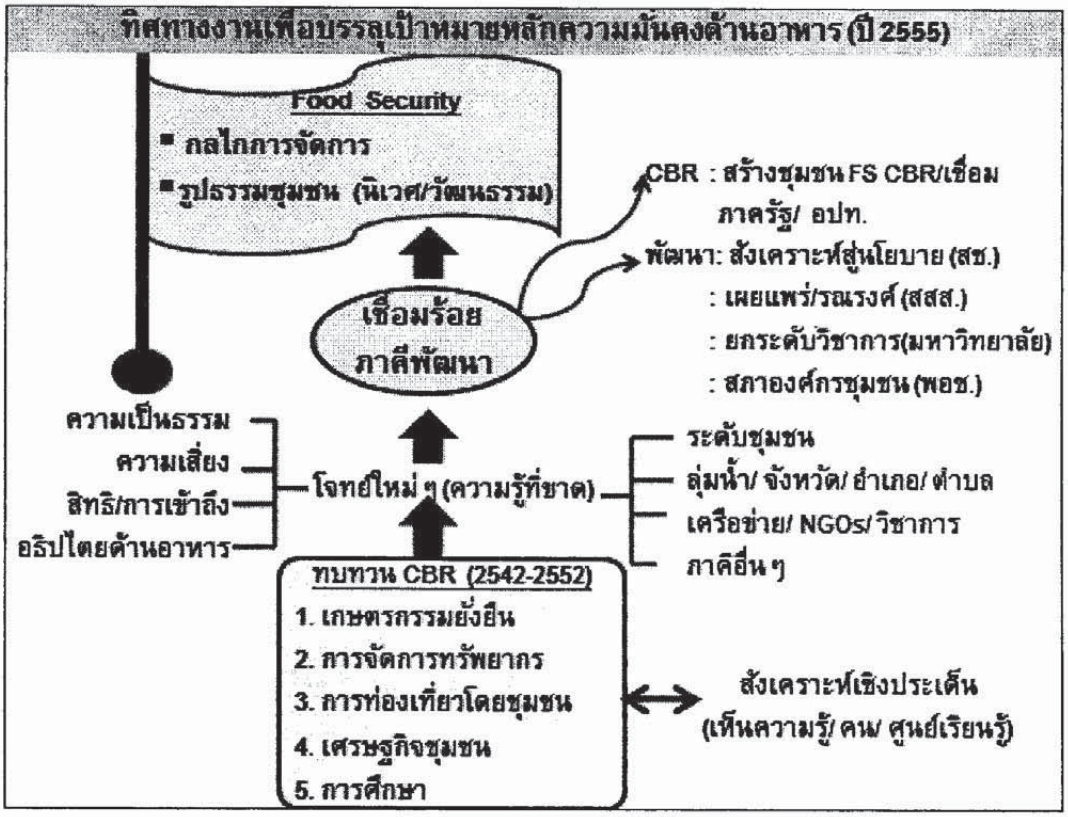
6.3.2.ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

- CBTพัฒนาโจทย์ CBT- FS/ผลักดันหลักสูตรCBT/สร้างกลไก
- ทำงานกับภาคี/CBT Standard
- การจัดการทรัพยากร ยกระดับโจทย์ประเด็นทรัพยากร

6.3.3 การดำเนินงาน Theme

1) ทิศทางการทำงานปีที่ 2 โดยภาพรวม

ต้องทบทวนทุนเดิมต่อเนื่องตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และให้เพิ่มประเด็น "เศรษฐกิจชุมชน" เพราะถือว่าเป็นทุนสำคัญ ที่มีการสังเคราะห์ไว้แล้ว ในงาน 10 สกว. สามารถนำมาทำต่อเนื่องได้ แล้วแสวงหาโจทย์ใหม่ ในหลายระดับตามที่กำหนดเป้าหมายไว้ในปี 2554 ทั้งระดับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค โดยการเชื่อยมร้อยภาคี ทั้งงานวิจัยและพัฒนามาทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดกลไกการจัดการ และพื้นที่รูปธรรม บนฐานนิเวศ วัฒนธรรมภาคเหนือ ภาพที่ 6-5

แผนภาพที่ 6-5 ทิศทางงานเพื่อบรรลุเป้าหมายหลักความมั่นคงทางอาหาร (ปี2555)

2) ภาคีความร่วมมือ

ในการขับเคลื่อนงานประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนือนั้น ไม่ได้ขับเคลื่อนเฉพาะชุมชนวิจัยที่เรียนรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเท่านั้น แต่ต้องมีการเคลื่อนงานร่วมกับภาคีเครือข่ายหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในภาคเหนือ ที่มีเป้าหมายในการดำเนินงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน โดยในเบื้องต้นนี้ กลไกร่วมจะประกอบด้วยภาคีที่มาร่วมงานสัมมนาวิชาการ ที่กลไกกลางฯ ได้จัดขึ้น ในวันที่ 22 กันยายน 2554 ที่ จ.เชียงใหม่ โดยภาคีมีบทบาทในงานที่หลากหลาย เช่น เป็นทีมวิทยากร เป็นทีมจัดการ และที่อาสาสมัครเป็นภาคีร่วมในการสร้างกลไกการขับเคลื่อนระดับภาค ดังนี้

1. เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ
2. มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)
3. สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน (ISAC)
4. ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร (MCC) คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่
5. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ ม. เชียงใหม่

6. เครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคเหนือ
7. มูลนิธิโครงการหลวง
8. เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน
9. ศูนย์ฝึกสหวิถีเพื่อชุมชนยั่งยืนโขงสาละวิน จังหวัดลำพูน
10. เครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคเหนือ
11. เครือข่ายเกษตรทางเลือก จ.แม่ฮ่องสอน
12. เครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
13. เครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน
14. สถาบันปัญญาปีติ
15. เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ
16. องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต

โดยในระยะแรกนี้ทีมกลไกจะเป็นหลักในการสื่อสารเพื่อพัฒนากลไกความร่วมในการจัดการความมั่นคงด้านอาหารในระดับภาคต่อไป

3) ประเด็นการเคลื่อนงาน

จากเวทีสัมมนาข้างต้น ทางคณะทำงานยังได้ประมวลโจทย์ และความท้าทายที่จะสถาปนาความมั่นคงทางอาหารได้ 6 ประเด็น โดยขอให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่สนใจ โดยทีมวิทยากรแจกสติ๊กเกอร์ให้ผู้เข้าร่วม คนละ 2 ดวง สีเขียวกับสีม่วง ให้คิดว่าเราในฐานะของคนหนึ่งในสังคมไทย ภายใต้ 6 ประเด็นที่อยากสถาปนา เราสนใจ หรืออยากให้หัวใจของเรากับประเด็นไหนมากที่สุดใน 6 ประเด็น ชอบมากสีเขียว ชอบรองลงมาสีม่วง หากมีประเด็นเพิ่มเติมสามารถเขียนได้ผลการจัดลำดับความสำคัญสรุปได้ ดังนี้

1. ส่งผ่านความรู้และการปฏิบัติที่ดีไปสู่ชุมชนอื่น ๆ และคนรุ่นหลัง (97 คะแนน)**

- เกษตรกรรมยั่งยืน, การจัดการทรัพยากร, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, การศึกษาทางเลือกฯลฯ

2. ค้นหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อลดความเปราะบางด้านอาหาร(58 คะแนน)

- การปรับระบบการผลิตเพื่อให้หลากหลาย ยืดหยุ่น ปรับตัวได้ ลดการพึ่งพิง ฯลฯ บนฐานคิดว่าเราไม่สามารถขยายพื้นที่ได้แล้ว

- การเปลี่ยนผ่านจากการเกษตรที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไปเป็นการเกษตรแบบเข้มข้นที่ยั่งยืน โดยที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตสำหรับเกษตรกรรายย่อย?

3. สร้างความร่วมมือให้การผลิตอาหารเป็นงานหลักของการพัฒนา(39 คะแนน)

- การพัฒนายุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- การประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง (การพัฒนาเชิงสถาบัน)

4. สร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเกษตรและอาหารในระดับภาค(25 คะแนน)

- การพัฒนาระบบอาหารท้องถิ่นในด้านการเข้าถึงให้สามารถเข้าถึงได้ ราคาที่เป็นธรรม และถูกต้องตามโภชนาการ
- การขยายระบบอาหารสู่โรงเรียน โรงพยาบาล
- สร้างความมั่นคงให้กับตลาดชุมชนและผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบ
- การสร้างกลไกเพื่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบและพฤติกรรมการบริโภค

5. พัฒนาประเด็นเชิงนโยบายเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร (32 คะแนน)

- วิเคราะห์และประเมินผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
- บรรษัทธุรกิจเกษตรและอาหารครอบครองส่วนแบ่งตลาดตั้งแต่ยีนจนถึงการค้าปลีก
- ระบบเกษตรพันธะสัญญาที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพเกษตรกร
- ผนวกมิติด้านสิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจด้านอาหาร

ทั้งนี้ ได้มีการจัดลำดับประเด็นสำคัญที่ผู้เข้าร่วมเห็นว่ามีความสำคัญต้องดำเนินการ โดยพบว่า ประเด็นที่ 1 ส่งผ่านความรู้และการปฏิบัติที่ดีไปสู่ชุมชนอื่นๆ และคนรุ่นหลัง ถูกเลือกให้เป็นประเด็นสำคัญลำดับแรกในการเคลื่อนงานเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ประเด็นสำคัญรองลงมา คือ ประเด็นที่ 2 การค้นหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อลดความเปราะบางด้านอาหาร ลำดับที่ 3 คือ การสร้างความร่วมมือให้การผลิตอาหารเป็นงานหลักของการพัฒนา

4) โจทย์วิจัยเกี่ยวกับประเด็นความมั่นคงทางอาหารที่อยากทำ

ระดับชุมชน

1. การปรับวิถีชีวิตสู่ความยั่งยืน ด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต
2. การสร้างทางเลือกในการปรับตัวเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันจะส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร
3. คนรุ่นใหม่ที่จะมาร่วมสร้าง สานต่อ ความรู้ ภูมิปัญญาอันจะนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหาร
4. กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารสู่สาธารณชน
5. ความเปราะบางของชุมชนกับการจัดการอาหารในปัจจุบัน
6. การสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนและนักเรียนเรื่องอันตรายจากการใช้สารเคมี
7. ข้าวในวิถีชีวิตและข้าวที่มีความพยายามรักษาผืนดิน น้ำ เช่น นา ข้าวอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน ทำเรื่องข้าวดั้งเดิมและข้าวอินทรีย์

8. ปัญหาการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์
9. การค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์
10. การรักษาพันธุกรรมเพื่อปรับปรุงขยายพันธุ์ต่อไป
11. ควรสร้างความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรมให้มากขึ้น
12. อยากให้มีการฟื้นฟูแหล่งอาหารในบริเวณบ้านและชุมชนให้มากๆ มีเหลือกินดีกว่าไม่มีกิน
13. การปรับระบบการผลิตที่ลดการพึ่งพิง เน้นการรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน
14. ชุมชนท้องถิ่นจะมีแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารได้อย่างไร
15. อยากให้มีการวิจัยเกี่ยวกับอาหารท้องถิ่นให้กับชาวบ้านได้รู้ถึงคุณค่าประโยชน์และไม่ให้สูญหายจากท้องถิ่น
16. การฟื้นฟูความรู้เดิมเรื่องการพึ่งพาตนเอง ชุมชนด้านอาหาร สุขภาพเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจในการพึ่งพาตนเองของชุมชน
17. การจัดการชุมชนด้วยสุขภาวะอย่างยั่งยืน
18. ระบบการจัดการอาหารที่มีคุณค่า
19. การสร้างภูมิคุ้มกันกับความมั่นคงทาอาหาร

<u>ระดับเครือข่าย</u>

1. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน
2. พลังการทำงานร่วมกับของภาคประชาชน หน่วยราชการ

<u>ระดับประเทศ</u>

1. การตั้งรับกับสมาคมอาเซียนปี 2558 ซึ่งจะมีสินค้าทางการเกษตรในกลุ่มประเทศอาเซียน
2. แนวทางที่เหมาะสมในการผลักดันนโยบายภาคประชาชนเข้าสู่แผนพัฒนาประเทศ ที่เป็นรูปธรรมเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
3. การสื่อสารกับสังคมในวงกว้างให้เข้าใจถึงความเชื่อมโยงของอาหารกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและระบบนิเวศ

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1 ตารางสรุปย่อกิจกรรมโครงการวิจัยฯ

ภาคผนวก 1 ตารางสรุปย่อกิจกรรมโครงการวิจัยฯ

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
1	เวทีคนหนุนวิจัย (โหนดและพี่เลี้ยง) ครั้งที่ 1 • 15-16 ธันวาคม 2553 • ณ โรงแรมอิมพีเรียล เชียงใหม่ รีสอร์ทสปา & สปอร์ตคลับ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 30 คน	- ผอ.บัญชร แก้วส่อง ทักทายและกล่าวถึงทิศทางการทำงานของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น - หารือแนวทางการดำเนินงานของกลไกภาคเหนือ - ทบทวนที่มาของโครงการวิจัยกลไกกลาง CBRภาคเหนือและบทบาทการทำงานของกลไกกลางภาคเหนือ - ทำความเข้าใจ Theme ภาคเหนือ กับการเคลื่อนงาน CBR ภาคเหนือ - ระดมความคิดเห็นต่อทิศทางการทำงานของยุทธศาสตร์เชิงประเด็น (เกษตรยั่งยืนและหนี้สิน,การศึกษา, การท่องเที่ยวโดยชุมชน,การจัดการทรัพยากร) ในประเด็นย่อย 2 เรื่อง ได้แก่ วิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์รายประเด็น / โจทย์รายประเด็น และแนวทางการดำเนินงานรายประเด็นที่จะทำให้บรรลุได้อย่างไร - ทิศทางการทำงานของยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ 4 ยุทธศาสตร์	ปัญหา ▪ การระดมความเห็นแต่ละยุทธศาสตร์ยังไม่เห็นทิศทางชัดเจน เนื่องจากยังไม่มีข้อมูลมาสนับสนุนการวางแนวทางการขยับงานต่อ บทเรียน ▪ ในช่วงเริ่มต้นการทำงาน ควรมีการพบปะชี้แจงทิศทางการทำงานของฝ่ายฯ และกลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยภาคเหนือ เพื่อทบทวนการทำงานที่ผ่านมาและร่วมวางทิศทางต่อไป
2	เวทีคนหนุนวิจัย (โหนดและพี่เลี้ยง) ครั้งที่ 2 • 3-4 มีนาคม 2554 • ณ น่านฟ้าใสรีสอร์ท อ.ภูเพียง จ.น่าน • ผู้เข้าร่วม 20 คน	- การ Input ข้อมูลจากงานโครงการภาคเหนือฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น - นำเสนอข้อมูลการทบทวนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือตั้งแต่ปี 2550-2554 - นำเสนอข้อมูล Mapping ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ - นำเสนอข้อมูล Mapping ยุทธศาสตร์เชิงประเด็น - การจัดการโครงการล่าช้า - นำเสนอการพัฒนาศักยภาพเรื่องความมั่นคงทางอาหาร จากการร่วมงานสมัชชาเกษตรยั่งยืน อ.ขุนยวม และเรียนรู้ฟาร์มต้นแบบของเครือข่ายเกษตร อ.แม่สะเรียง จ.	ปัญหา 1. พี่เลี้ยงมาไม่ครบ เนื่องจากบางคนไม่สะดวกเรื่องการเดินทางและระยะเวลา ซึ่งอาจส่งผลต่อความเข้าใจในทิศทางการเคลื่อนงานภาคเหนือ 2. มีประเด็นแทรกเข้ามาเนื่องจากทุกคนเห็นสถานการณ์วิกฤตของโครงการล่าช้า จึงขอยกขึ้นมาเป็นประเด็นหารือเฉพาะที่มาช่วยกันเช็กสถานการณ์และการหนุนเสริมที่เป็นไปได้ 3. วันแรกช่วงเช้ามีการพิจารณาโครงการซึ่งใช้เวลาค่อนข้างมาก ทำให้เวที RC ต้องขยับเวลาใน

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		แม่ฮ่องสอน - หารือประเด็นตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัย - หาแนวทางการสร้างพื้นที่รูปธรรมเพื่อสถาปนาองค์ ความรู้และตอบ Theme ภาคเหนือ	การหารือออกไป <u>บทเรียน</u> ทีมยุทธศาสตร์แต่ละฝ่ายฯ ทำการบ้านมาก่อนจึงทำให้การพูดคุยบรรลุตามเป้าหมายบางส่วน เนื่องจากเวลาไม่พอจึงทำให้ต้องมีการยกเลิกประเด็นการถอดบทเรียนการดำเนินงานของกลไกกลางภาคเหนือที่ผ่านมาและหาแนวทางการเคลื่อนงานต่อของกลไกกลางภาคเหนือ (เช่น กรณีการพิจารณารายงาน) ไว้หารือในการประชุมครั้งต่อไป
3	เวทีคนหนุนวิจัย (โหนดและพี่เลี้ยง) <u>ครั้งที่ 3</u> ● 12-14 มิถุนายน 2554 ● ณ ชุมชนหนองแม่นา ต.เขาค้อ อ. เขาค้อ จ. เพชรบูรณ์ ● ผู้เข้าร่วม 18 คน	- การประชุมครั้งนี้เป็นการหารือถึงความก้าวหน้าของการดำเนินงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือ และได้ร่วมเรียนรู้กับชุมชนวิจัย CBT - ประเด็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีครั้งนี้ได้แก่ 1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ "การออกแบบตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยว" ร่วมกับทีมวิจัยชุมชนและกลไกพี่เลี้ยง CBT เหนือล่าง 2. เรื่องชี้แจงจากงานโครงการภาคเหนือ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3. สรุปการดำเนินงานของทีมกลไกกลางภาคเหนือที่ ผ่านมา 4. นำเสนอความก้าวหน้าของการดำเนินงานยุทธศาสตร์ภาคเหนือ 5. การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ 6. ถอดบทเรียนการพัฒนาโครงการวิจัย 7. กรอบการสังเคราะห์ยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน 8. ความก้าวหน้าในการสร้างพื้นที่รูปธรรมด้านความมั่นคงทางอาหาร 9. ความก้าวหน้าในการเตรียมจัดงาน Food Security Forum	<u>บทเรียน</u> เนื่องจากการประชุม RC ออกแบบเพื่อให้เกิดการเรียนรู้กับทีมวิจัยหนองแม่นาด้วย มีข้อจำกัดเรื่องเวลา ทำให้มีช่วงเวลาสำหรับหารือถึงรายละเอียดแนวทางการเคลื่อนกลไกกลางภาคเหนือ ไม่เพียงพอกับประเด็นที่จะหารือ จึงได้มีการนัดหมายในการพูดคุยของเครือข่ายคนหนุนวิจัยภาคเหนือขึ้นอีกครั้งที่จังหวัดเชียงใหม่

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
4	เวทีคนหนุนวิจัย (โหนดและพี่เลี้ยง) ครั้งที่ 4 • 22 กรกฎาคม 2554 • ณ ห้องประชุมทวีโชค โรงแรมศิรินาถการ์เด้นท์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 22 คน	สืบเนื่องจากการประชุมเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ (RC) เมื่อวันที่ 13-14 มิถุนายน 2554 ณ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ผ่านมา งานยุทธศาสตร์เชิงประเด็นและการบริหารจัดการ บางประเด็นต้องมีการหารือในเชิงรายละเอียดเพิ่มเติม จึงเกิดเวทีประชุมความก้าวหน้าการดำเนินงานของเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือขึ้น โดยมีประเด็นหารือและรายละเอียดการหารือ ดังนี้ 1. ความก้าวหน้ายุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน 2. ความก้าวหน้ายุทธศาสตร์เชิงประเด็น 3. เตรียมการอบรมเชิงปฏิบัติการ Social Mapping โครงการหลวง 4. สรุปภาพรวมงานขาขึ้น ภายใต้งบประมาณปี 2554 5. หารือเกณฑ์ร่วมในการพิจารณาโครงการ 6. การเขียนรายงาน 7. ชี้แจงการใช้จ่ายงบประมาณของกลไกกลางภาคเหนือ 8. ทิศทางการดำเนินงานของกลไกกลางภาคเหนือ 9. เรื่องอื่นๆ ได้แก่ นัดหมายการสรุปการทำงานของโหนด/ พี่เลี้ยง และงานคงค้างผลการพิจารณารายงานโครงการวิจัย	<u>บทเรียน</u> การร่วมกันกำหนดปฏิทินการทำงานให้ชัดเจน ทำให้เกิดความเข้าใจและเห็นทิศทางการขยับงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน
5	เวทีคนหนุนวิจัยทั่วประเทศ • 13-14 กย. 54 • โรงแรมฮอลิเดย์ อินน์รีสอร์ท รีเจ้นท์ บีช ชะอำ จ.เพชรบุรี • ผู้เข้าร่วม 250 คน	- การประชุมเครือข่ายคนหนุนงานวิจัยทั่วประเทศ จัดขึ้นเพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ร่วมแลกเปลี่ยนสถานการณ์การดำเนินงานและการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมา คนทำงานได้เติมเต็มความรู้ความเข้าใจเครือข่ายคนหนุนวิจัยด้านสถานการณ์สังคมไทยและสังคมโลก และเป็นการสร้างความสัมพันธ์เครือข่ายคนหนุนวิจัยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น - ตัวแทนทีมกลไกกลางภาคเหนือได้นำเสนอผลการประมวลสรุปสถานการณ์การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของภาคเหนือ	

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
6	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 1 ● 21 พฤศจิกายน 2553 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 11 คน	- มีโครงการเข้าพิจารณา 2 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการการตลาดและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มพัฒนาสตรีบ้านต้นโจ้ก (คำซาว) ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ (โหนดมช.+สถาบันวิจัย มรภ.เชียงใหม่) 2. โครงการการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อหนุนเสริมเกษตรกรในการจัดการปัญหาหนี้สิน ระยะที่ 1 (คุณดนัย กล่าวแล้ว) - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน คือ รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน และนายนพพร นิลณรงค์ - การประมวลข้อเสนอแบ่งเป็น ข้อเสนอแนะเชิงเนื้อหา และข้อเสนอแนะเชิงกระบวนการ	<u>ปัญหา</u> 1. ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 2 ท่านเป็นผู้ใกล้ชิดกับทั้งสองโครงการ ซึ่งอาจต้องหาผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่นภายนอกที่มาช่วยมองงานนี้ 2. การแสดงความคิดเห็นของ CBR-N ยังน้อยอยู่ <u>บทเรียน</u> มีโครงการวิจัยกึ่งวิชาการเข้าพิจารณา ซึ่งเป็นงานของโหนด มช.ขยายสู่สถาบันการศึกษา มี่อาจารย์ลงไปทำวิจัยกับชุมชน จึงมีข้อเสนอแนะในการมองงานวิจัยแบบกึ่งวิชาการด้วยซึ่งอาจไม่เข้มข้นเท่า CBR ปกติ นำไปสู่ประเด็นฝากหารือต่อการตั้งเกณฑ์การพิจารณาโครงการลักษณะนี้ด้วย
7	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 2 ● 14 ธันวาคม 2553 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 16 คน	- มีโครงการวิจัยเข้าพิจารณา 4 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมทั้ง 4 หย่อมบ้านของชุมชนบ้านโป่งน้ำร้อน ตำบลดอยฮาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระยะที่ 2 2. โครงการกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาดุลยภาวะสุขภาพ 4 ด้าน กาย จิต สังคม ปัญญา ในกลุ่มผู้สูงอายุ บ้านสันทรายหลวง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 3. โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำแม่สาบ ต.	<u>ปัญหา</u> ในเชิงการบริหารจัดการ ผู้ทรงคุณวุฒิ บางท่านสามารถเข้าร่วมได้เพียงบางช่วง บางท่านเป็นผู้ทรงเชิงประเด็น แต่ก็สามารถอยู่ช่วยพิจารณาโครงการอื่นด้วยที่สนใจและสามารถอยู่ร่วมได้ <u>บทเรียน</u> 1. การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญเชิงประเด็นเฉพาะ จะทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่ชัดเจนและครอบคลุม แต่ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านก็สามารถพิจารณาได้ทุกประเด็น ทั้งนี้อาจต้องพิจารณาประเด็นที่ส่งมาเพื่อหาผู้ทรงให้เหมาะสมกับโครงการวิจัยที่เสนอมา CBR-N เข้า

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ 4. โครงการแนวทางการทำงานของเครือข่ายสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยลำปางเพื่อสร้างการเรียนรู้และเสริมศักยภาพชุมชนพื้นที่ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ได้แก่ รศ.ดร.ชูเกียรติ ลีสุวรรณ์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ และดร.ฐิติ ฐิติจำเริญพร - การประมวลข้อเสนอแนะแบ่งเป็นข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัย/ข้อเสนอแนะต่อหัวหน้าโครงการ/ทีมวิจัย/ข้อเสนอแนะต่อโหนด/พี่เลี้ยง	ร่วมเวทีมากขึ้น 2. มีความหลากหลายเชิงประเด็น ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้เรียนรู้การวิเคราะห์โครงการวิจัยใน 4 ประเด็น
8	เวทีพิจารณาโครงการ <u>ครั้งที่ 3</u> ● 13 มกราคม 2554 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 17 คน	- มีโครงการเสนอเข้ามา 4 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการการบริหารจัดการคุณภาพน้ำที่เหมาะสมสำหรับการอุปโภคบริโภค ตำบลบ้านดง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 2. โครงการแนวทางการสร้างสื่อและประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มอาชีพฮ่วมใจ๋ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง 3. โครงการรูปแบบการจัดการอาหารแบบพอเพียงตามวิถีปากาเกอญอ บ้านแม่อูคอหลวง ตำบลแม่อูคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน 4. โครงการรูปแบบและกลไกการตลาดของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะ 2 ** มีโครงการฝากพิจารณาจากฝ่ายฯ คือ โครงการการท่องเที่ยวภาคประชาชนเพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยภาค	<u>ปัญหา</u> โครงการวิจัยที่ขอฝากมาส่งเข้ามาช้ากว่าโครงการอื่นๆ ทำให้ต้องชี้แจงและส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตามรอบที่ 2 <u>บทเรียน</u> มีประเด็นความมั่นคงทางอาหารเข้ามาทำให้มีการทำความเข้าใจเชื่อมโยงต่อ Theme CBR ภาคเหนือได้ชัดเจนขึ้น

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		ประชาชนอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์ศุภศักดิ์ ลิมปิติ ดร.ฐิติ ฐิติจำเริญพร และ รศ.ดร.ชูเกียรติ ลีสุวรรณ - การประมวลข้อเสนอแนะ แบ่งเป็น ข้อเสนอแนะต่อประเด็นวิจัย/ ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการทำงาน/ ข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการ/ ข้อเสนอแนะต่อเอกสารข้อเสนอโครงการและประเด็นชวนคิด	
9	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 4 ● 26 มกราคม 2554 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 12 คน	- มีโครงการเข้าพิจารณา 4 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม (ขยะมูลฝอย)ในชุมชน 2. โครงการการศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน 3. โครงการการศึกษาและฟื้นฟูเพื่อจัดการอาหารแบบพอเพียงตามวิถี "ปากาเกอญอ" บ้านแม่อูคอหลวง ตำบลแม่อูคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เข้ารอบที่ 2) 4. โครงการการสร้างการเรียนรู้ด้านการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพอ่วมใจ๋ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (เข้ารอบที่ 2) - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน ได้แก่ รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชิงวิชาการ และคุณพรทวี ยอดมงคลเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวน CBR	<u>ปัญหา</u> มีนักวิจัยเข้ามานำเสนอโครงการที่เข้าพิจารณา ครั้งที่ 2 ทั้งนี้ ในเชิงแนวคิดของโครงการผ่านรอบแรกแล้ว ทำให้มีบางช่วงพูดคุยถึงเนื้อหาเดิมในการพิจารณาครั้งแรกไปแล้ว <u>บทเรียน</u> 1. นักวิจัยที่จะเข้าร่วมนำเสนอโครงการวิจัย พี่เลี้ยงควรประสานให้นำเสนอโครงการที่จะเข้าพิจารณาในครั้งที่ 1 เนื่องจากการพิจารณาครั้งที่ 2 เป็นการเช็กว่าทางพื้นที่ปรับแก้ไขตามข้อเสนอหรือไม่ เพราะอะไร จากนั้นก็จะส่งให้ฝ่ายโครงการภาคฯ พิจารณาต่อได้เลย ซึ่งหากนักวิจัยเข้ามาในเวทีครั้งที่ 2 จะทำให้ต้องมาเริ่มคุยกันใหม่ 2. มีผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญเชิงกระบวน CBR ทำให้การให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการเห็นกระบวนการวิจัยที่ชัดเจนขึ้น และทำให้ข้อเสนอแนะมีครบทั้งเชิงความรู้และเชิงกระบวน 3. เครือข่าย CBR-N ได้รับความรู้/พัฒนาศักยภาพในเรื่องของกระบวน CBR เพิ่มเติม

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
10	เวทีพิจารณาโครงการ <u>ครั้งที่ 5</u> • 11 กุมภาพันธ์ 2554 • ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 19 คน	- มีการกำหนดรูปแบบข้อเสนอโครงการ 2 แบบเนื่องจากต้องเร่งโครงการขาขึ้น ได้แก่ แบบที่ 1 CP = Concept Paper (เอกสารเชิงหลักการ) และ แบบที่ 2 PP = Project Proposal (ข้อเสนอโครงการ) - มีโครงการเข้าพิจารณา 5 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการแนวทางการสร้างเครือข่ายของกลุ่มเกษตรแบบผสมผสานโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน 2. โครงการแนวทางการจัดการตลาดทางเลือกกับการสร้างแรงจูงใจให้กับเกษตรกร อ.แม่สะเรียง สู่การ ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในระบบการผลิต 3. โครงการการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ตำรับอาหารในวิถีไทยใหญ่สู่กระบวนการฟื้นฟูแหล่งอาหารเพื่อการพึ่งตนเองบ้านปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 4. โครงการวิจัยการประยุกต์ใช้เครื่องมือทางสังคมสำหรับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่มูลนิธิโครงการหลวง 5. การศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน (เข้ารอบที่ 2) - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน ได้แก่ อ.ศุภศักดิ์ ลิมปิติ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชิงวิชาการ และคุณชีวัน ขันธรรม เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวน CBR	<u>ปัญหา</u> ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านไม่ได้ร่วมพิจารณาโครงการวิจัยตั้งแต่รอบแรก ทำให้การให้ข้อเสนอแนะสำหรับโครงการที่เข้าครั้งที่ 2 ทำได้ไม่ชัดเจน แม้จะได้อ่านผลการพิจารณาโครงการที่ผ่านมาแล้วก็ตาม ผู้ทรงฯ บางท่านเกรงว่าจะเป็นการชวนคุยย้อนกลับไปเรื่องเดิม จึงไม่ขอให้ข้อเสนอแนะกับโครงการที่ไม่ได้ร่วมให้ข้อเสนอตั้งแต่การพิจารณาครั้งแรก <u>บทเรียน</u> 1. ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวน CBR มีการประมวลข้อเสนอผ่าน Power Point ทำให้เห็นข้อเสนอแนะที่ชัดเจนและทีมวิจัยสามารถนำกลับไปสื่อสารกับทีมวิจัยและปรับแก้ไขได้เลย 2. ผู้ทรงคุณวุฒิ ประสงค์จะเข้าร่วมพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 1 เท่านั้น หากเป็นโครงการที่เข้าครั้งที่ 2 จะให้เป็นหน้าที่ของเครือข่าย CBR ที่จะช่วยกันพิจารณา กรณีโครงการระดับหน่วยงานภาคี ควรเชิญตัวแทนจากหน่วยงานนั้นๆเข้าร่วมนำเสนอและรับฟังข้อเสนอแนะด้วย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน 3. เนื่องจากมีการให้ CP/PP เข้าพิจารณาได้ทั้ง 2 แบบ ในกรณีของ CP จึงมีความเห็นว่าขอให้มียกร่างกิจกรรมที่จะทำมาด้วย เพราะหากยังไม่เห็นว่าจะทำอะไรผู้ทรงคุณวุฒิก็ไม่สามารถให้ข้อเสนอแนะที่ชัดเจนต่อโครงการได้ อีกทั้งหากมีข้อเสนอต่อกิจกรรมอาจเป็นการออกแบบให้ชุมชน ทั้งนี้ต้องขอให้ชุมชนยกร่างมาก่อน

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
11	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 6 ● 2 มีนาคม 2554 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 11 คน	- มีโครงการทั้งหมด 6 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 2. โครงการแนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้การเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เทศบาลตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน อย่างมีส่วนร่วม 3. โครงการแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา เทศบาลตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน 4. โครงการการศึกษากระบวนการสร้างการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านเครื่องมือ Social Mapping ของเจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการหลวง (เข้ารอบที่ 2) 5. โครงการการพัฒนาและการจัดการระบบการผลิตและการจัดการตลาดทางเลือกของเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน อ.แม่สะเรียง จ.แม่สะเรียง (เข้ารอบที่ 2) 6. โครงการการเชื่อมโยงความมั่นคงทางอาหารกับระบบอาหารท้องถิ่นและโภชนาการของชุมชนไทยใหญ่ บ้านปางหมู ต.ปางหมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน (รอบที่ 2) - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน ได้แก่ อ.ศุภศักดิ์ ลิมปิติ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชิงวิชาการ และคุณชีวัน ขันธรรม เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชิงกระบวน CBR	<u>บทเรียน</u> 1. ผู้ทรงคุณวุฒิมีการให้ข้อเสนอแนะตามประเด็นที่อาจเป็นเกณฑ์พิจารณาโครงการ ทำให้เห็นภาพรวมของโครงการและเป็นการเช็กความเข้าใจของพี่เลี้ยงและของผู้ให้ข้อเสนอแนะด้วย 2. ควรมีการจัดลำดับโครงการในการพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน หรือเป็นประเด็นที่ใกล้เคียงกัน 3. โครงการวิจัยที่เข้าครั้งที่ 2 มีคำอธิบายสำหรับการปรับแก้ไขข้อเสนอแนะทั้งที่ปรับตามและไม่ได้ปรับตาม

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		- การประมวลข้อเสนอแนะ แบ่งเป็น ภาพรวมโครงการ/คำถาม/โจทย์และวัตถุประสงค์การวิจัย (กรณีโครงการกึ่งวิชาการควรมีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง)/ความเป็นมา/ความสำคัญ/การออกแบบกิจกรรม/ผลที่คาดว่าจะได้รับ/ องค์ประกอบของทีมวิจัย/รูปแบบเอกสาร/การบริหารจัดการและข้อเสนอแนะอื่นๆ	
12	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 7 ● 3 มีนาคม 2554 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 20 คน	- มีโครงการส่งมา 3 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการการจัดการองค์ความรู้ระบบการผลิตพุทราเศรษฐีเพื่อเป็นแนวทางการของการบริการวิชาการโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม อำเภอลอง จังหวัดแพร่ 2. โครงการการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย ระยะที่ 3 3. โครงการพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมน่านให้ร่มเย็น - ไม่มีผู้ทรงคุณวุฒิ เนื่องจากใช้โอกาสของการประชุมคนหนุนวิจัย 3-4 มีนาคม 2554	ปัญหา 1. เนื่องจากเป็นโครงการเก่าที่อยู่ภายใต้การดูแลของ PO/PS ชุดเดิม ก่อนมีการปรับเปลี่ยนภายในองค์กร จึงมีการแจ้งจากทีมดูแลชุดเดิมว่าโครงการที่ส่งมายังไม่ใช่โครงการล่าสุดที่ทางพื้นที่ส่งมา จึงมีการส่งไฟล์โครงการล่าสุดที่คุณณัฐกานต์ส่งมา จึงทำให้ต้องชี้แจงให้มีการอ่านโครงการนี้ใหม่ แต่เมื่อหัวหน้าโครงการอ่านแล้วพบว่าไม่ใช่โครงการล่าสุดที่ปรับส่งไป จึงต้องกลับมาใช้โครงการเดิมที่ส่งมาอีกครั้ง จึงเกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นเล็กน้อย ซึ่งเป็นบทเรียนกรณีโครงการเก่าที่กลับเข้ามาพิจารณาใหม่ต้องเช็กความถูกต้องของโครงการที่ส่งมา เนื่องจากในส่วนของภาคเหนือมีการปรับเปลี่ยนมาเป็นกลไกภาคเหนือรับผิดชอบการพิจารณาโครงการ 2. การควบคุมเวลาไม่ดี ทำให้ใช้เวลาในการพิจารณาเกือบหมดช่วงเช้า จนไปเบียดเวลาของการประชุม RC ซึ่งทำให้ประเด็นเนื้อหาอัดแน่นในช่วงบ่ายมากเกินไป
13	เวทีพิจารณาโครงการ	- มีโครงการทั้งหมด 7 โครงการ ได้แก่ 1.โครงการแนวทางการผลิตอาหารที่	ปัญหา จำนวนโครงการมาก ทำให้การจัดการ

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
	ครั้งที่ 8 • 24 มีนาคม 2554 • ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 24 คน	ยั่งยืนและมั่นคงโดยชุมชนบ้านแป้นใต้ หมู่ที่ 6 ต.บ้านสา อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง 2.โครงการวิจัยการศึกษาผลกระทบเชิงความเปลี่ยนแปลงต่อกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำและการดูแลป้องกันไฟป่าของSCGและเครือข่ายลุ่มน้ำจางโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านสามขา/ผาแมว/นายาบ/บ้านทุ่ง/ตำบลหัวเสือ/บ้านดอนไฟ/บ้านเอียก/ตำบลดอนไฟ/อำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง 3.โครงการแนวทางการอนุรักษ์สาหร่ายไกแม่น้ำยาวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแหนหมู่ 1,2,3 และนำไปกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะของตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน 4.โครงการการพัฒนากลุ่มและเครือข่ายเกษตรผสมผสานโดยเกษตรกรตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน (รอบที่ 2) 5.โครงการแนวทางการฟื้นฟูฐานอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านห้วยหมี ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน 6.โครงการแนวทางการจัดการทรัพยา กรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านสะปัน หมู่ 1 ต.ดงพญา อ.บ่อเกลือ จ.น่าน 7.โครงการ การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านคลองสมุย ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน ได้แก่ ดร.บุศรา	เวลาไม่ดีเท่าที่ควร ช่วงแรกมีเวลาในการเสนอความคิดเห็นค่อนข้างมาก พอช่วงหลังเริ่มต้องบีบเวลาและหลายคนเริ่มล้า บทเรียน 1. ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะได้ละเอียด มีข้อเสนอจากผู้ทรงที่แนบเป็นเอกสารมาให้แต่ละโครงการตามมาภายหลังด้วย 2. มีการสับเปลี่ยนลำดับโครงการตามพี่เลี้ยงเพื่อสะดวกต่อการเดินทาง 3. มีผู้ทรงและนักศึกษาฝึกงานที่เพิ่งเข้ามาเรียนรู้ครั้งแรกทำให้ต้องมีการชี้แจงลักษณะการเรียนรู้ในเวที 4. บางโครงการพี่เลี้ยงไม่ได้มานำเสนอจึงต้องขอพี่เลี้ยงพื้นที่ใกล้เคียงนำเสนอแทน แต่ก็ไม่สามารถที่จะเช็กข้อมูลระหว่างผู้ให้ข้อเสนอแนะกับพี่เลี้ยงเจ้าของโครงการได้

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		ลิ้มนิรันดร์กุล และอ.นพพร นิลณรงค์	
14	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 9 ● 25 มีนาคม 2554 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 14 คน	- มีโครงการทั้งหมด 7 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านเพชรนิยม ต.สักงาน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร 2. การสร้างการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของเยาวชนบ้านไหล่หิน ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง 3. การศึกษาความเป็นไปได้ในการปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์เพื่อการจัดการปัญหาหนี้สินโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ (รอบที่ 2) 4. แนวทางการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (รอบที่ 2) 5. โครงการการศึกษาแนวทางการดูแลและเสริมสร้างสุขภาวะกลุ่มผู้สูงอายุบ้านสันทรายหลวง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ (รอบที่ 2) 6. แนวทาง การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการประยุกต์ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการทำงาน : กรณี เทศบาลตำบลวังผาง อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน (รอบที่ 2) 7. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้การเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเทศบาลตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง	บทเรียน โครงการที่เข้าพิจารณาครั้งที่ 2 จะเป็นเครือข่ายคนหนุนที่จะช่วยให้ข้อเสนอแนะ เนื่องจากส่วนใหญ่ผู้ทรงคุณวุฒิจะไม่ให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการที่เข้ารอบที่ 2 ดังนั้นการให้ข้อเสนอแนะจึงอาจไม่ครอบคลุมและไม่เข้มข้นเท่าใดนัก (ในอนาคตเวทีของโครงการรอบที่ 2 อาจให้โหนดเข้ามาช่วยมากขึ้น)

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		จังหวัดลำพูน (รอบที่ 2) - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 1 ท่าน ได้แก่ ดร.ฐิติ	
15	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 10 • 11 เมษายน 2554 • ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 8 คน	- มีโครงการที่เข้าพิจารณาทั้งหมด 3 โครงการได้แก่ 1. การศึกษาความเชื่อพิธีกรรมการจัดการทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านแม่สะแงะ หมู่ 15 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน 2. การศึกษาแนวทางการจัดการความรู้การดูแลสุขภาพด้วยอาหารพื้นบ้าน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านสันตับเต่า อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน 3. การจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของเยาวชนบ้านไหล่หิน ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง (รอบที่ 2) - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 1 ท่าน ได้แก่ ดร.พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ	<u>บทเรียน</u> การถอดองค์ความรู้เรื่องการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อตอบโจทย์ระดับภาคเหนือ ซึ่งโหนด/พี่เลี้ยงอาจมีโจทย์อยู่ในใจ โดยถอดบทเรียนว่ามีกระบวนการเป็นอย่างไร เช่น พี่เลี้ยงมีประเด็นในใจแล้วค่อยหาพื้นที่ที่มีโจทย์ใกล้เคียง หาประเด็น คนทำ พื้นที่ที่เหมาะสม เป็นต้น
16	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 11 • 29 เมษายน 2554 • ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม คน	- มีโครงการเข้าพิจารณา 7 โครงการ ได้แก่ 1. การศึกษาพันธุกรรมข้าวพื้นบ้าน "ปากาเกอะญอ" ที่เหมาะสมในการปลูกบนสภาพดินปนทราย ในพื้นที่การเกษตร บ.แม่ขีด ต.แม่นาจาง อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน 2. การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารบ้านปางคอง หมู่ที่ 12 ต.นาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน 3. การจัดทำฐานข้อมูลพันธุ์พืชพื้นเมืองเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน บ้านแม่เชียงรายลุ่ม อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง	<u>บทเรียน</u> 1.กรณีที่ต้องให้พิจารณาโจทย์วิจัยใหม่ ข้อเสนอแนะจะให้น้ำหนักที่การช่วยมองโจทย์วิจัยและแนวคิดของการทำงานวิจัย ซึ่งจะยังไม่ลงรายละเอียดในข้อเสนอต่อการออกแบบกระบวนการ เนื่องจากต้องให้กลับไปเช็กโจทย์ที่ชัดเจนอีกครั้ง 2. มีข้อเสนอแนะต่อกลไก ในการทำ Guide Line ของประเด็นโครงการวิจัย เพื่อใช้เป็นตัวอย่างของโครงการอื่น ซึ่งก็สามารถปรับเปลี่ยนปัจจัยอื่นๆได้ตามบริบทของชุมชนนั้นๆ 3. มีข้อเสนอต่อการพัฒนาโครงการกับชาวบ้าน คือ ให้ชาวบ้านประมวล

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		4. การพัฒนากลุ่มเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลทาทุ่งหลวง อ.แม่ทา จ.ลำพูน 5. การจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อเศรษฐกิจชุมชนบ้านห้วยหญ้าไซ หมู่ที่ 4 ต.ดงดำ อ.ลี้ จ.ลำพูน 6. การดูแลสุขภาพด้วยอาหารพื้นบ้านของชุมชนบ้านสันตับเต่า อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน(รอบที่ 2) 7. การศึกษาความเชื่อพิธีกรรมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่สะแงะ หมู่ 15 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน(รอบที่ 2) - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน คือ อ.พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ และนายชีวัน ขันธรรม	สั้นๆ ถึงเรื่องที่อยากจะทำให้ชัดเจน - จะทำอะไร - ทำไมถึงทำ - งานนี้ใครได้ประโยชน์ - จะทำอย่างไร การออกแบบวิธีการ - จะเกิดอะไรขึ้นบ้างจะใช้งบประมาณอย่างไร
17	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 12 ● 30 เมษายน 2554 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 15 คน	- มีโครงการวิจัยเข้าพิจารณา 7 โครงการ ได้แก่ 1. การพัฒนาต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล วัด โรงเรียน และภาคีที่เกี่ยวข้องของชุมชนตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย 2. การสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ธรรมะ และวิถีวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก 3. ศึกษารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่บ้านสบยาว ต.เมืองจัง อ.ภูเพียง จ.น่าน 4. แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านสะปัน หมู่ 1 ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน(รอบที่ 2) 5. แนวทางการฟื้นฟูฐานอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านห้วยหมี ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน(รอบที่ 2) 6. การศึกษาหารูปแบบ ในการพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ในการอนุรักษ์พื้นฟูทรัพยากร ดิน น้ำป่า โดยการใช้ฝายชะลอน้ำและการป้องกันไฟป่าเป็นเครื่องมืออย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายลุ่มน้ำจางโดยประกอบด้วย ต.หัวเสือ บ้านสามขา / ผาแมว / นายาบ / บ้านทุ่ง / ต.ดอนไฟ บ้านเอียก / ดอนไฟ(รอบที่ 2)	

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		7. การฟื้นฟู คุณค่า และการยอมรับ อาหาร ในธรรมชาติในหมู่บ้าน ให้กลับคืนมาสู่วิถีการบริโภคในครัวเรือนอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน บ้านแป้นใต้หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง(รอบที่ 2) - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ได้แก่ ดร.บุศรา ลิ้มนิรันดร์กุล ดร.ฐิติ ฐิติจำเริญพร และคุณอาภา พงศ์คีรีแสน	
18	เวทีพิจารณาโครงการ ครั้งที่ 13 ● 25 พฤษภาคม 2554 ● ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ ● ผู้เข้าร่วม 10 คน	- มีโครงการเข้าพิจารณา 5 โครงการ เป็นโครงการที่เข้าเวทีพิจารณาครั้งที่ 2 (4 โครงการ) เข้าครั้งที่ 3 (1 โครงการ) ทั้งหมด ได้แก่ 1. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแหนเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ถิ่นอาศัยไก(สาหร่ายน้ำจืด) ในแม่น้ำยาวของชุมชนบ้านแหน หมู่ 1, 2, 3 ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน 2. กลยุทธ์การสร้างการเรียนรู้เพื่อขยายผลการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านแม่เชียงรายลุ่มอำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง 3. โครงการการศึกษาหารูปแบบ ในการพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ในการอนุรักษ์พื้นฟูทรัพยากร ดิน น้ำป่า โดยการใช้ฝายชะลอน้ำและการป้องกันไฟป่าเป็นเครื่องมืออย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายลุ่มน้ำจาง โดยประกอบด้วย ต.หัวเสือ บ้านสามขา / ผาแมว / นายาบ / บ้านทุ่ง ต.ดอนไฟ บ้านเอียก / ดอนไฟ 4. การศึกษาระบบอาหารของชุมชน บ.ปางคอง ต.นาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน ในสภาวะวิกฤต 5. การศึกษาพันธุกรรมข้าวพื้นบ้าน "ปากาเกอะญอ" บ.แม่ขีด ต.แม่นาจาง อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน - มีผู้ทรงคุณวุฒิ 1 ท่าน คือ คุณอาภา พงศ์คีรีแสน	<u>ปัญหา</u> บางโครงการอธิบายชี้แจงความเห็นของพี่เลี้ยงต่อการปรับแก้ไขข้อเสนอโครงการตามผลการพิจารณาครั้งแรกไม่ชัดเจน จึงต้องมีการอธิบายรายละเอียดในเวทีแทน <u>บทเรียน</u> ความเห็นของพี่เลี้ยง ควรเป็นการอธิบายจากมุมมองของโหนด/พี่เลี้ยงว่าพื้นที่มีการปรับข้อเสนออย่างไรบ้างเหมาะสมหรือไม่อย่างไร
19	เวทีพิจารณา	- มีโครงการเข้าพิจารณา 5 โครงการ ได้แก่	

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
	โครงการ ครั้งที่ 14 • 26 พฤษภาคม 2554 • ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 13 คน	1. การบูรณาการประวัติศาสตร์ วิถีวัฒนธรรมของชุมชนโบราณสู่การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร 2. การศึกษารากเหง้าชุมชนโบราณเมืองบางขลังเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย 3. โครงการการจัดการความรู้ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน 4. รูปแบบและกลไกการตลาดของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ 2 5. การจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยหญ้าไซ หมู่ที่ 4 ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน มีผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน คือ ดร.ฐิติ ฐิติจำเริญพร และ ผศ.ดร.ชุลีรัตน์ จันทร์เชื้อ	
20	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 1 • 23 พย. 53 • ณ สกว.ฝ่าย ฯ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 9 คน	- ชี้แจงภาพรวมการทำงานและการบริหารจัดการกลไกภาคเหนือ มีประเด็นย่อย 2 ประเด็น คือ เงื่อนไขของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ในปี 2554) และการบริหารจัดการกลไกกลางภาคเหนือ - แนวทางการจัดการโครงการวิจัย ได้แก่ โครงการวิจัยขาขึ้น โครงการวิจัยขาลง และหลักเกณฑ์การ Comment ของโหนด/พี่เลี้ยง - เตรียมประเด็นหารือเวที RC (จะจัดขึ้นวันที่ 15-16 ธันวาคม 2553)	
22	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 2 • 12 มกราคม 2554 • ณ ห้องประชุม สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 • ผู้เข้าร่วม 3 คน	- รูปแบบการเขียนรายงานของกลไกภาคเหนือ - ทบทวนเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงาน เพื่อประมวลภาพรวมและแจงรายละเอียดข้อมูลเนื้อหาการดำเนินงาน และแบ่งบทบาทความรับผิดชอบหลัก มีประเด็นย่อย ได้แก่ 1) Mapping ระบบฐานข้อมูลระดับ Node / กลไก การเชื่อมโยงระดับภาคของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ (ผู้รับผิดชอบหลัก : คุณวาสนา ยอดสุวรรณ) 2) บทเรียนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ (ผู้รับผิดชอบหลัก : คุณปวีณา ราชสีห์) 3) กลไกการสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม (ผู้รับผิดชอบงานหลัก : คุณอรุณี เวียงแสง) - การเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือที่เหมาะสม (ผู้รับผิดชอบงานหลัก : คุณอรุณี เวียงแสง)	
23	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 3	- วางกรอบ/ประเด็นในการถอดความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการทำรายงานก้าวหน้า - วางกรอบประเด็นของยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการและเชิงประเด็น (ใครทำ / ทำอะไร / กระบวนการจัดการ / ผลที่เกิด / การเปลี่ยนแปลง / กระบวนการหนุน	

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
	• 13 มค. 54 • ณ สกว. ฝ่ายฯ • ผู้เข้าร่วม 7 คน	เสริม - ให้แต่ละยุทธศาสตร์ถอดบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อนำเสนอในเวทีคนหนุนวิจัย 3-4 มีนาคม 2554 ต่อไป	
24	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 4 • 26 มค.54 • ณ ชั้น 5 มช. • ผู้เข้าร่วม 9 คน	- ทบทวนแผนการดำเนินงานกลไกกลางภาคเหนือและแบ่งบทบาทผู้รับผิดชอบ - ยกร่างกำหนดการ RC วันที่ 3-4 มีนาคม 2554 - ชี้แจงการบ้านที่แต่ละทีมต้องเตรียมมานำเสนอในการประชุม RC 3-4 มีนาคม 2554	
25	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 5 • 23 มีนาคม 2554 • ณ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 6 คน	- หาทิศทางของโครงการวิจัยการประยุกต์ใช้เครื่องมือทางสังคมสำหรับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่มูลนิธิโครงการหลวง - แนวทางการสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร - หารือการจัดหมวดหมู่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ยึดประเด็นเดิมที่สกว.จัดหมวดหมู่ไว้ โดยในส่วนของภาคเหนือได้เพิ่มประเด็นความมั่นคงทางอาหาร - หารือกรณีของการขอทุนสนับสนุนโครงการวิจัย โดยมีผู้เสนอโครงการเข้ามา 2 โครงการ ได้แก่ โครงการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน (คุณสุดสงวน ค้ำคูณ ผู้เสนอโครงการ) และโครงการความยั่งยืนของการใช้ประโยชน์ที่ดินปลูกหญ้าบาน่าเพื่อเป็นอาหารช้างภายในเขตพื้นที่ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ (คุณแสนยานุภาพ เทียนไทยสงค์ ผู้เสนอโครงการ) - แนวทางการสร้างพื้นที่รูปธรรมอำเภอปาย เพื่อสถาปนา Theme ความมั่นคงทางอาหาร	
26	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 6 • 28 เมย.54 • ณ สกว.ฝ่ายฯ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 7 คน	ประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละยุทธศาสตร์ว่าที่ผ่านมากลไกการทำงานเพื่อตอบโจทย์ภาคเหนืออย่างไร ได้ผลหรือไม่อย่างไร - ทิศทางการพัฒนากลไกการทำงานของแต่ละยุทธศาสตร์เพื่อให้ตอบโจทย์งานภาคเหนือ	
27	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 7 • 12 สค. 54	- หารือการเตรียมเวทีการวางกรอบการเขียนรายงาน (18 ส.ค.2554) ข้อสรุป คือ กลไกกลางต้องประมวล comment รายงานภาพรวม โดยแบ่งเป็นเชิงเนื้อหา เชิงกระบวนการ และรูปแบบการเขียนรายงาน - หารือเรื่องยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงานในช่วง 2 เดือนที่เหลือ โดยจะจัดเวทีแลกเปลี่ยน CBR กับการทำงานร่วมกับ อปท. ซึ่งต้องขอให้โหนดส่งข้อมูล	

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
	• ณ สกว.ฝ่าย ฯ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 4 คน	การทำงานกับหน่วยงานตามกรอบการถอดบทเรียนที่กลไกกลางได้จัดส่งให้มาก่อนเพื่อทีมยุทธศาสตร์จะได้ประมวลข้อมูลเบื้องต้น - ได้ทบทวนภาพรวมการเคลื่อนงานของกลไกกลางที่ผ่านมา และได้ข้อเสนอต่อการวางบทบาทการทำงานของกลไกกลางกับฝ่ายฯ ในระยะต่อไป - หารือการเตรียมจัดงานเวที Forum#ความมั่นคงทางอาหาร เป้าหมาย คือ เน้นการนำความรู้ CBR-N ในช่วง 10 ที่ผ่านมา ออกมาพิจารณาและเชื่อมโยงถึงเรื่องความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนือ	
28	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 8 • 18 สค. 54 • ณ อ.เมือง • จ.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 10 คน	- ทีมกลไกกลางและตัวแทนโหนด/พี่เลี้ยงบางส่วน ได้หารือถึงการเตรียมงาน Forum ความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนือ ที่จะจัดขึ้นในวันที่ 22 กันยายน 2554 - มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบงาน ได้แก่ การติดต่อประสานเชิญผู้เข้าร่วม การเตรียมเวทีเสวนา เอกสารประกอบ การทำ VCD การดูแลนักวิจัยและเครือข่าย การถ่ายภาพนิ่ง การจับประเด็น ฯลฯ ทีมกลางกลไก จะทำการประสานสอบถามความคืบหน้าเป็นระยะต่อไป	
29	การประชุมคณะทำงานกลไกกลางภาคเหนือ ครั้งที่ 9 • 25 สค. 54 • ณ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 8 คน	- ทีมกลไกกลางและตัวแทนโหนด/พี่เลี้ยงบางส่วน ได้หารือเพื่อเตรียมงานเวทีถอดบทเรียนการทำงานกับกลุ่มอปท.ที่จะจัดขึ้นในวันที่ 9 กันยายน 2554 - ได้ยกร่างกำหนดการ เวที "พลังวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการหนุนเสริม อปท." - ได้เตรียมเรื่องงานจัดการและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ได้แก่ ประสานงานผู้เข้าร่วม ออกจดหมายเชิญ ประสานผู้เข้าร่วมเวทีเสวนา ดำเนินรายการ ประสานสถานที่ จับประเด็น ฯลฯ	
30	กิจกรรมติดตามหนุนเสริมฯ โหนดและพี่เลี้ยง ครั้งที่ 1 • 5 เมย. 54 • ณ ที่ว่าการอ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร • ผู้เข้าร่วม 30 คน	- ร่วมการประชุมกำหนดทิศทางอนาคตการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอคลองลานด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร - เครือข่ายคนหนุน CBR-N ได้ร่วมกันออกแบบกระบวนการแลกเปลี่ยนในเวทีและแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ	
31	กิจกรรมติดตามหนุนเสริมโหนดและพี่เลี้ยงในการพัฒนาโครงการ วิจัย ครั้งที่ 2	- ร่วมพัฒนาโครงการวิจัยของเครือข่ายลุ่มน้ำจางกับทาง SCG ลำปาง ซึ่งได้เสนอโครงการวิจัยการศึกษาผลกระทบเชิงความเปลี่ยนแปลงต่อกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำและการดูแลป้องกันไฟป่าของSCGและเครือข่ายลุ่มน้ำจาง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านสามขา/ผาแมว/นายาบ/ บ้านทุ่ง/ตำบลหัวเสือ/ บ้านดอนไฟ/บ้านเอียก/ตำบลดอนไฟ/อำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง(พิจารณาครั้ง	

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
	• 6 เมย. 54 • ณ บ้านสามขา ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง • ผู้เข้าร่วม 30 คน	ที่ 1 เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2554) แต่มีการปรับโจทย์วิจัยใหม่ทั้งหมด	
32	กิจกรรมติดตามหนุนเสริมงาน โครงการวิจัย/ โหนด และพี่เลี้ยง ใน กิจกรรมการวิจัย<u>ครั้งที่ 3</u> • 8 เมษายน 2554 • ณ สถาบันวิจัยหริภุญชัย จ.ลำพูน • ผู้เข้าร่วม 20 คน	- ร่วมเวทีการประชุมของโครงการวิจัยนวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน ซึ่งมีการประชุมที่วิจัยประชุมทีมวิจัยเพื่อกำหนดกรอบ (ขอบเขต) ข้อมูลพร้อมทั้งออกแบบเครื่องมือในการศึกษาและจัดเก็บข้อมูล	<u>ปัญหา</u> 1.พี่เลี้ยงยังวางประเด็นชวนคุยเพื่อให้ได้กรอบการเก็บข้อมูล ได้ไม่ชัดเจน ทำให้ใช้เวลาในการชวนคิดชวนคุยยื้อเยื้อ โดยทีมกลไกกลาง จึงขอปรับกระบวนการและให้แนวทางในการวางกรอบการเก็บข้อมูล แล้วให้ทีมวิจัยช่วยกันลงรายละเอียดย่อย <u>บทเรียน</u> ควรมีการประสานกับโหนดถึงการออกแบบกระบวนการในเวทีให้ชัดเจน เพื่อจะได้เห็นช่องทางที่จะหนุนเสริมหรือให้ข้อเสนอแนะก่อน
33	เวทีติดตามหนุนเสริมการปรับแก้ไขรายงานของโครงการวิจัยของโหนดลำพูน <u>ครั้งที่ 4</u> • 18 พฤษภาคม 2554 • ณ สถาบันวิจัยหริภุญชัย จ.ลำพูน • ผู้เข้าร่วม 5 คน	- เนื่องจากทางโหนดลำพูนมีข้อติดขัดในเรื่องของการปรับแก้ไขรายงานของโครงการวิจัยจำนวนทั้งหมด 6 โครงการ ซึ่งทางพี่เลี้ยงกำลังดำเนินการปรับแก้ไข จึงประสานมายังกลไกกลางฯ และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ขอให้ช่วยหนุนเสริมการปรับแก้ไขรายงานดังกล่าว เพื่อให้สามารถจัดส่งรายงานเพื่อขอสิ้นสุดโครงการ - กระบวนการหนุนเสริม ทางกลไกและทางฝ่ายฯ จึงช่วยพิจารณารายงานที่พี่เลี้ยงปรับแก้ไขมาแล้วจำนวน 2 โครงการ โดยยึดข้อเสนอแนะจากฝ่ายฯ ตรวจเช็กการปรับแก้ไข รวมทั้งช่วยเรียบเรียงเนื้อหารายงานทั้งหมด - ผลการดำเนินงาน สามารถปรับแก้ไขรายงานได้เรียบร้อย 2 โครงการ	<u>ปัญหา</u> ไม่สามารถหนุนเสริมปรับแก้ไขรายงานได้ทั้งหมด เนื่องจากรายงานบางส่วนทางพี่เลี้ยงยังไม่ได้ปรับแก้ไข ทำให้ทางกลไกและฝ่ายฯ ไม่สามารถช่วยตรวจเทียบกับผลการพิจารณาจากฝ่ายฯ ได้ว่ามีการปรับแก้ไขหรือไม่อย่างไร <u>บทเรียน</u> พี่เลี้ยง สามารถช่วยให้ทีมวิจัยปรับแก้ไขรายงานได้ตามเห็นสมควร สิ่งไหนปรับแก้ไขได้หรือไม่ได้ ควรชี้แจงให้ชัดเจน พี่เลี้ยงต้องจัดแบ่งเวลาสำหรับปรับแก้รายงานโครงการล่าช้าด้วย

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		คงเหลืออีก 4 โครงการ ยังไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากพี่เลี้ยงยังปรับแก้ไขรายงานยังไม่เรียบร้อย	
34	เวทีติดตามหนุนเสริมการทำงานของพี่เลี้ยงลำปางและทีม SCG ลำปาง <u>ครั้งที่ 5</u> • 23 พฤษภาคม 2554 • ณ บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง)จำกัด • ผู้เข้าร่วม 7 คน	- ประเด็นในการติดตามหนุนเสริม 1. ชี้แจงเรื่องการทำ Account Node 2. ให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของพี่เลี้ยงลำปางและทีมปูนซิเมนต์ในการสร้างและติดตามหนุนเสริมชุมชนวิจัย ตั้งแต่ช่วงของกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัย กระบวนการเสนอโครงการวิจัย การติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานของโครงการวิจัย และเอกสารที่ต้องส่ง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น	<u>ปัญหา</u> ทีมวิจัยของ SCG ไม่เข้าใจภาพรวมของการทำงานในบทบาทของพี่เลี้ยงหนุนพื้นที่ แต่มีความเข้าใจต่อทิศทางของกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ จึงขอให้ทางกลไกและฝ่ายฯ ชี้แจงภาพรวมกระบวนการ ทำให้พอเข้าใจแต่เกิดความกังวลใจว่าจะทำไม่ได้ จึงเกิดความท้อแท้ <u>บทเรียน</u> กลไกฯ ควรวิเคราะห์กระบวนการหนุนเสริมของพี่เลี้ยงในพื้นที่ เพื่อจะได้หาช่องทางในการหนุนช่วยได้ตรงจุด และไม่ทำให้พี่เลี้ยงเกิดความยุ่งยากใจในการทำงานในพื้นที่ต่อไป
35	เวทีหารือวางกรอบการเขียนรายงานโหนด <u>ครั้งที่ 6</u> • 18 สิงหาคม 2554 • ณ ห้องประชุม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชั้น 5 คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 17 คน	- ทีมกลไกกลาง และโหนด/พี่เลี้ยง ได้หารือวางกรอบการเขียนรายงานของโหนด/พี่เลี้ยง โดยทีมกลางได้ประมวลประเด็นผลการพิจารณารายงานโหนด/พี่เลี้ยงที่ผ่านมา - ได้กรอบร่วมในการเขียนรายงานของโหนด/พี่เลี้ยง โดยยึดบทหลัก 4 บท คือ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 วิธีการดำเนินงาน บทที่ 3 ผลการดำเนินงาน บทที่ 4 สรุปแลอภิปรายผล ภาคผนวก ทั้งนี้ในบางโหนดและกลไกลาง ที่มีแนวคิดทฤษฎีในการทำงาน ให้เพิ่มบทที่ 2 เป็นแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง - ได้มุมมองข้อสังเกตการเขียนรายงาน	<u>ปัญหา</u> 1. มีความหลากหลายของการวางเนื้อหาในรายงานแตกต่างกัน ซึ่งบางโหนดอาจมีการสลับบทกันบ้าง 2. ในเชิงรายละเอียดประเด็นในการนำเสนอของแต่ละโหนดไม่เหมือนกัน บางโหนดจะมีบทวิเคราะห์สังเคราะห์ มีข้อมูล review แนวคิด ฯลฯ ทำให้ต้องหารือถึงการวางบทในรายงานให้ตรงกัน ใช้เวลาพอสมควร

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		ฉบับสมบูรณ์ จากผู้ทรงคุณวุฒิ รศ.ดร. อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ ในประเด็นในรายงานที่ต้องได้รับการ comment จากผู้ทรงคุณวุฒิและจุดอ่อนในการเขียนรายงานของโหนด/พี่เลี้ยง - หารือการเตรียมงาน Forum ความมั่นคงทางอาหารของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ คือ คุณนาถพงศ์ พัฒนพันธ์ชัย นักพัฒนาและวิจัยอิสระ มาให้ความรู้ต่อสถานการณ์เรื่องความมั่นคงทาอาหารของภาคเหนือ และได้ร่วมกับทางเครือข่าย CBR-N วางประเด็นในการจัดงาน Forum	
36	เวทีสรุปผลการดำเนินงานและทิศทางการดำเนินงานระยะต่อไปของโหนด/พี่เลี้ยง <u>ครั้งที่ 7</u> • 24-25 สค. 54 • ณ สกว.ฝ่ายฯ • ผู้เข้าร่วม 15 คน	- ทางสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และทีมกลไกกลาง ได้ร่วมสรุปผลการดำเนินงานของโหนด/พี่เลี้ยง ปี 2554 โดยจัดขึ้น 2 วัน จำนวน 3 โหนด (โหนดลำพูน โหนดลำปาง โหนดแม่ฮ่องสอน) และ 3 พี่เลี้ยง (พี่เลี้ยงลำปาง พี่เลี้ยง อ.ท่าวังผา จ.น่าน พี่เลี้ยง อ.บ่อเกลือ จ.น่าน) - ในส่วนของโหนด ม.เชียงใหม่ และสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้สรุปงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทางพี่เลี้ยง CBT ภาคเหนือตอนล่าง จะทำการสรุปงานที่ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายหลัง	
37	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย <u>ครั้งที่ 1</u> • 24-25 กุมภาพันธ์ 2554 • ณ งานสมัชชาเกษตรยั่งยืน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน • ผู้เข้าร่วม 10 คน	- กิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพคนทำงานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเติมความรู้และพัฒนาศักยภาพของคนทำงานในเชิงเนื้อหาองค์ความรู้ในประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ในงานสมัชชาเกษตรยั่งยืน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน มีการจัดนิทรรศการของเครือข่ายเกษตรทางเลือก มีการสาธิตการนวดแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการขายสินค้าเกษตร และมีเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งในแต่ละช่วงจะมีการเปิดโอกาสให้ได้แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น โดยมีประเด็นแลกเปลี่ยนที่น่าสนใจตลอดทั้งสองวัน คือ 1. นำเสนอผลงานการขับเคลื่อนงานเกษตรยั่งยืนของคนแม่ฮ่องสอนผ่านวิดีทัศน์ และการเสวนาทิศทางงานเกษตรยั่งยืนแม่ฮ่องสอน 2. นำเสนอผลการศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารภาพรวมและจังหวัดแม่ฮ่องสอน และหาทิศทางการเคลื่อนงานความมั่นคงด้านอาหารทุกระดับ 3. นำเสนอผลการสังเคราะห์สู่ Model "ออกจากหนี้ด้วยวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน" และหาแนวทางการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ 4. เสวนาวิกฤตเกษตร อาหาร พลังงาน และทิศทางอนาคตเกษตรกรไทย และ	

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		กำหนดทิศทางการดำเนินงานต่อเนื่องร่วมกันเพื่อวางวิสัยทัศน์/ เป้าหมาย/ Theme ระดับต่าง ๆ - ชมการแสดงวัฒนธรรมคนแม่ฮ่องสอน	
38	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย <u>ครั้งที่ 2</u> • 26 กพ. 54 • ณ พื้นที่รูปธรรมฟาร์มต้นแบบของเครือข่ายเกษตรยั่งยืน อ.แม่สะเรียง จ.แม่สะเรียง • ผู้เข้าร่วม 10 คน	- ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเจ้าของฟาร์มต้นแบบเครือข่ายเกษตรยั่งยืน อ.แม่สะเรียง จ.แม่สะเรียง ได้แก่ 1) สวนคุณพันศักดิ์ จิตสว่าง สวนเกษตรแบบองค์รวม 2) สวนคุณวทัญญู วีรวัฒนโยธิน วนเกษตร 3) สวนคุณใจลูน พันกันทะ สวนเกษตรผสมผสาน 4) คุณบุญยัง เทพแก้ว สวนไผ่ผสมผสาน 5) คุณดวงจันทร์ ลูนละวัน ไร่นาผสมผสาน - เครือข่ายคนหนุน CBR-N ได้เรียนรู้และเข้าใจระบบการผลิตอาหาร แหล่งที่มาของอาหาร และสถานการณ์เรื่องความมั่นคงทางอาหารของอำเภอแม่สะเรียง เกิดความตระหนักต่อการบริโภคอาหาร เห็นความสำคัญของการผลิตอาหารด้วยตนเอง และได้เปิดแง่มุมเรื่องความมั่นคงทางอาหารเชื่อมร้อยกับงานที่ทำ	
39	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย <u>ครั้งที่ 3</u> • 5-6 มีค. 54 • ณ บ้านฮวก อ.ท่าวังผา / อ.แม่จริม จ.น่าน • ผู้เข้าร่วม 12 คน	- คนหนุนวิจัยได้เรียนรู้การพัฒนาทักษะในการติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงานวิจัยของชุมชน ได้แก่ การเตรียมข้อมูลในการนำเสนอในเวทีคืนข้อมูล และการสรุปงานเตรียมข้อมูลเพื่อรายงาน - ได้เรียนรู้ผ่านพื้นที่วิจัย 2 โครงการ ได้แก่ โครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวกตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน และโครงการแนวทางการบริหารจัดการน้ำระบบชลประทานฝายหมอเมือง โดยชุมชนมีส่วนร่วมอำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน	
40	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย ในเวทีพลังวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการหนุนเสริม อปท." <u>ครั้งที่ 4</u> • 9 กันยายน 2554 • ห้องประชุม อจ.ศุภชัย แย้มชุติ ชั้น 2 มหาวิทยาลัยธนบุรี (ศูนย์บริการ	- เวทีประชุมสำหรับใช้เป็นแนวทางเพื่อสื่อสารถึง *"พลังวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการหนุนเสริม อปท."* ร่วมกันของเครือข่าย อปท. ที่มีบทเรียนในการทำงานวิจัยร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผู้สนใจเข้าร่วมขึ้น เพื่อสร้างแนวทางของการทำงานร่วมกับเครือข่าย อปท. ในพื้นที่ในอนาคต - กระบวนการ 1. การประมวลภาพบทเรียนการทำงานระหว่างศูนย์ประสานงานวิจัยพื้นที่ภาคเหนือ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) 2. เวทีแลกเปลี่ยน "การปรับใช้	<u>ปัญหา</u> 1. ผู้เข้าร่วมทยอยมาร่วมเวที ทำให้การเริ่มเวทีต้องขยับเวลาออกไปจากเดิมในกำหนดการ 2. ในช่วงบ่าย ผู้เข้าร่วมบางส่วนมีภารกิจงานที่อื่นต่อ ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีเหลือไม่มากนัก

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
	วิชาการ ภาคเหนือ) จ. ลำพูน • ผู้เข้าร่วม 54 คน	งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างการเรียนรู้ในงาน พัฒนา" 3. บรรยายพิเศษ "มุมมองต่อทิศทางการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น" - จากการแลกเปลี่ยนในเวที ได้ข้อเสนอเชิงรูปธรรมต่อการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ อปท. ได้ ดังนี้ 1. กำหนดเป้าหมายร่วมเลือกประเด็น เชื่อมร้อยเป็นภาพใหญ่ 2. สร้างชาวบ้าน นักจัดกระบวนการสร้างพี่เลี้ยงท้องถิ่น สกว.พัฒนาพี่เลี้ยง 3. เครือข่าย อปท.นโยบายสาธารณะ 4. Workshop ผู้บริหารที่สนใจตั้งวงคุยความร่วมมือในประเด็นร่วม	
41	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย ในการอบรม Social Mapping ให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง <u>ครั้งที่ 5</u> • 25-26 ก.ค.54 • ณ กฤษฎาดอยรีสอร์ท • ผู้เข้าร่วม 25 คน	- เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ได้จัดกระบวนการ อบรม Social Mapping ให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง - ประเด็นในการอบรม 1. ทำความรู้จักงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่าน VCD 2. ทบทวนสถานการณ์/ การทำงานกับชุมชน และ บทบาท CBR (เทคนิค Body Pain แบ่งเป็น 4 กลุ่ม) 3. ทบทวน สร้างความเข้าใจความสำคัญ/ ความหมาย SM (สถานีคำถาม 4 สถานี) 4. ตัวอย่าง/ ประสบการณ์การทำ Social Mapping 5. ทบทวนการคัดเลือกพื้นที่โครงการวิจัย / แบ่งกลุ่มย่อย 6. วางแผนทำ Social Mapping แต่ละพื้นที่ (กำหนดเป้าหมาย/ วัตถุประสงค์ หาขอบเขต กำหนดกรอบเนื้อหา แหล่งข้อมูล วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง/ บทบาท) 7. สรุปแนวคิด หลักการ และการปรับ SM ในงาน CBR 8. การเป็นวิทยากรกระบวนการ (แบบย่อผ่านเกม/ กิจกรรม) - ปฏิทินการทำ SM ในโครงการวิจัย	
42	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย ในเวทีสัมมนาวิชาการ "หลากนิเวศหลายวัฒนธรรม ในการจัดการความ	- เวทีสัมมนาวิชาการ "หลากนิเวศ หลายวัฒนธรรม ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ" มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างการเรียนรู้เรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ นำเสนอ	<u>ปัญหา</u> 1. ในเชิงเทคนิค มีเสียงรบกวนจากห้องประชุมใกล้เคียง ซึ่งไม่สามารถเก็บเสียงได้ และระบบเครื่องเสียงไม่ชัดเจน ทำให้ส่งผลต่อความน่าสนใจและ

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
	มั่นคงทางอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ" <u>ครั้งที่ 6</u> • 22 กันยายน 2554 • ณ ห้องประชุมเลควิว กรีนเลค รีสอร์ท อ.เมือง จ. เชียงใหม่ • ผู้เข้าร่วม 145 คน	รูปธรรมการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนภาคเหนือผ่านเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการทำงานร่วมกับภาคีเชิงประเด็นที่เกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานของภาคีหลักทั้งระดับภาคและประเทศ เพื่อกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนการสถาปนาความมั่นคงทางอาหารร่วมกับภาคีความร่วมมือภาคเหนือ เพื่อสร้างพลังภาคีสู่การจัดการความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนืออย่างยั่งยืนต่อไป - กระบวนการ 1. ปาฐกถาพิเศษ "ทางเลือก ทางรอดความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ" 2. การเสวนาชุมชนวิจัย "ฝ่าวิกฤติโลก....ด้วยชุมชนจัดการตนเอง" 3. การเสวนาภาคี "พลังเครือข่าย สู่การจัดการความมั่นคงทางอาหารภาคเหนือ" - ทิศทางอนาคต การผลักดันความมั่นคงทางอาหารระดับภาคเหนือ 1. ส่งผ่านความรู้และการปฏิบัติที่ดีไปสู่ชุมชนอื่นๆ และคนรุ่นหลัง (97 คะแนน) 2. ค้นหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อลดความเปราะบางด้านอาหาร (58 คะแนน) 3. สร้างความร่วมมือให้การผลิตอาหารเป็นงานหลักของการพัฒนา (39 คะแนน) 4. สร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเกษตรและอาหารในระดับภาคี (25 คะแนน) 5. พัฒนาประเด็นเชิงนโยบายเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร (32 คะแนน) โดยมี 3 ประเด็นแรกที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญ ซึ่งในเวทีครั้งนี้	สมาธิของผู้เข้าร่วมเวที 2. มีประเด็นแลกเปลี่ยนค่อนข้างหลากหลาย ทำให้กระบวนการเกินเวลาที่กำหนดไว้ 3. Power Point นำเสนอของวิทยากรบางท่าน มีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจาก font ไม่สอดรับกับคอมพิวเตอร์ <u>บทเรียน</u> ▪ ควรเช็กเรื่องความพร้อมของสถานที่ ▪ ควรเตรียมไฟล์นำเสนอของวิทยากรให้พร้อมก่อนทุกช่วง เพื่อเช็กความถูกต้องของเนื้อหาสะดวกต่อการใช้งาน

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		มีภาคเข้าร่วมหลายภาคส่วน และพร้อมจะร่วมขับเคลื่อนเรื่องความมั่นคงทางอาหารของภาคเหนือต่อไป	
43	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย ในการพัฒนาโครงการพื้นที่รูปธรรม ต.ทุ่งยาว อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 7 • 3 มิถุนายน 2554 • อาคารเอนกประสงค์ บ้านแพมบก อ.ปาย • ผู้เข้าร่วม 24 คน	- จากการที่ชุมชนได้ส่งข้อเสนอโครงการวิจัยประเด็น CBT ประกอบกับเป้าหมายทิศทางการสร้างพื้นที่รูปธรรม CBR เรื่องความมั่นคงทางอาหาร ทำให้ทีมกลไกกลาง CBT-I และโหนดแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมกันพัฒนาโครงการตำบลทุ่งยาว ขึ้นเป็นครั้งแรก - ประเด็นในการพัฒนาโครงการ มีการชี้แจงเป้าหมายการจัดเวทีพัฒนาโครงการวิจัยครั้งนี้ มีการแนะนำเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วม ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์บริบทพื้นที่และสภาพปัญหาของชุมชน และนัดหมายหาแนวทางการดำเนินงานต่อไป	ปัญหา - เริ่มเวทีช้ากว่าที่นัดหมายไม่มากนัก เนื่องจากชาวบ้านเพิ่งกลับมาจากการทำงาน
44	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย ในการพัฒนาโครงการพื้นที่รูปธรรม ต.ทุ่งยาว อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 8 • 7 กรกฎาคม 2554 • อาคารเอนกประสงค์ บ้านแพมบก อ.ปาย • ผู้เข้าร่วม 26 คน	- การพัฒนาโครงการครั้งที่ 2 มีประเด็นในการพูดคุย ได้แก่ 1. ชมวีซีดี เรื่อง "วิถีการพัฒนาฝ่าวิกฤต" ชวนแลกเปลี่ยนความสำคัญของเรื่องนี้คืออะไร และคิดว่าชุมชนของเราจะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ต่างๆ เหล่านี้หรือไม่อย่างไร 2. ทบทวนทุนเดิมที่สำคัญของชุมชน (เพื่อค้นหาโจทย์) กระบวนการกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 วิเคราะห์ระบบอาหารที่มาจากการผลิต กลุ่มที่ 2 วิเคราะห์ระบบอาหารที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ปัญหา 1. สถานที่ ไฟสว่างไม่เพียงพอ และอุปกรณ์ในการฉายวีซีดีไม่พร้อมนัก ทำให้ภาพและเสียงไม่ชัดเจนนัก 2. การแบ่งกลุ่มย่อย เนื่องจากพื้นที่จำกัด ทำให้เสียงกลุ่มย่อยแทรกเป็นระยะ บทเรียน ทีมกลไก ทีมโหนด ได้ร่วมกับออกแบบกระบวนการพัฒนาโครงการร่วมกัน ซึ่งเป็นพัฒนาศักยภาพ

ครั้งที่	วันที่/ สถานที่จัด/ จำนวนผู้เข้าร่วม	สาระสำคัญ	ปัญหาอุปสรรค บทเรียนการดำเนินงาน
		กลุ่มที่ 3 วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแพมบก 3. วิทยากร สรุปทิศทางโจทย์ที่ชุมชนสนใจ และรับสมัครแกนนำที่จะเข้าร่วมทำงานวิจัย พร้อมนัดหมายการพัฒนาโครงการครั้งต่อไป	

ภาคผนวก 2 ฐานข้อมูลยุทธศาสตร์เชิงการบริหารจัดการ

ยุทธศาสตร์คุณภาพงานวิจัย

ประวัติการพัฒนาโครงการ ตั้งแต่เดือนพ.ย.53-ก.ย.54

ที่	ชื่อโครงการ	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	วันส่งเข้าฝ่าย	วันเริ่มโครงการ	สัญญาเลขที่	ประเด็น	โหนด/พี่เลี้ยง	นักวิจัย
		ว/ด/ป	CP/PP	ว/ด/ป						
1	การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการการตลาดและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ของกลุ่มพัฒนาสตรีบ้านต้นโจ้ก (คำซาว) ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	21-พ.ย.-53	PP	14-ธ.ค.-53		1-ก.พ.-54	RDG54N0007	เศรษฐกิจชุมชน	โหนดมช.	อ.ศุภฤกษ์ ธารา พิทักษ์วงศ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2	การศึกษาความเป็นไปได้ในการปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์เพื่อการจัดการปัญหาหนี้สินโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ	21-พ.ย.-53	PP	25-มี.ค.-54				การจัดการหนี้สิน	คุณดนัย กล่าวแล้ว	ดุณทวี จันทร์สกุล
3	รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมทั้ง 4 หย่อมบ้านของชุมชนบ้านโป่งน้ำร้อน ตำบลดอยฮาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระยะที่ 2	14-ธ.ค.-53	PP		1-ก.พ.-54	1-มี.ค.-54	RDG54N0012	การท่องเที่ยวโดยชุมชน	CBT-I	นายเดชา เตมียะ
4	โครงการการศึกษาแนวทางการดูแลและเสริมสร้างสุขภาวะกลุ่มผู้สูงอายุบ้านสันทรายหลวง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่	14-ธ.ค.-53	PP	25-มี.ค.-54			PDG54N0003	สุขภาพ	โหนด มช.	อ.เยาวลักษณ์ วงษ์ประภารัตน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ที่	ชื่อโครงการ	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	วันส่งเข้าฝ่าย	วันเริ่มโครงการ	สัญญาเลขที่	ประเด็น	โหนด/พี่เลี้ยง	นักวิจัย
		ว/ด/ป	CP/PP	ว/ด/ป						
5	แนวทางการทำงานของเครือข่ายสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยลำปางเพื่อสร้างการเรียนรู้และเสริมศักยภาพชุมชนพื้นที่ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	14-ธ.ค.-53	PP		17-ม.ค.-54	1-ม.ค.-54	RDG54N0006	การศึกษา	โหนดลำปาง	ผศ.ดร.ดวงจันทร์ เดี่ยววิไล มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
6	แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำแม่สาบ ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่	14-ธ.ค.-53	PP		6-ม.ค.-54	1-ม.ค.-54	PDG54N0001	การจัดการทรัพยากร	โหนดมช.	นายเดชรัตน์ ปินทะนา
7	การบริหารจัดการคุณภาพน้ำที่เหมาะสมสำหรับการอุปโภคบริโภค ตำบลบ้านดง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	13-ม.ค.-54	PP		1-ก.พ.-54	1-ก.พ.-54	RDG54N0009	การจัดการทรัพยากร	โหนดลำปาง	คุณอาทิตย์ วังนัยกูล มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
8	การสร้างการเรียนรู้ด้านการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพอ่วมใจ๋ ต.แม่ทะ จ.ลำปาง	13-ม.ค.-54	PP	26-ม.ค.-54	1 ก,พ.2554	1-ก.พ.-54	RDG54N0008	เศรษฐกิจชุมชน	โหนดลำปาง	คุณขจรศักดิ์ วงศ์วิราช มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
9	การศึกษาและฟื้นฟูเพื่อจัดการอาหารแบบพอเพียงตามวิถี "ปากาเกอญอ" บ้านแม่อูคอหลวง ตำบลแม่อูคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	13-ม.ค.-54	PP	26-ม.ค.-54		1-มี.ค.-54	RDG54N0010	ความมั่นคงทางอาหาร	โหนดแม่ฮ่องสอน	คุณพนา ชอบขุนเขา
10	รูปแบบและกลไกการตลาดของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ 2	13-ม.ค.-54	PP					การท่องเที่ยวโดยชุมชน	โหนดแม่ฮ่องสอน	คุณปณต ประคองทรัพย์

ที่	ชื่อโครงการ	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	วันส่งเข้าฝ่าย	วันเริ่มโครงการ	สัญญาเลขที่	ประเด็น	โหนด/พี่เลี้ยง	นักวิจัย
		ว/ด/ป	CP/PP	ว/ด/ป						
11	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน	26-ม.ค.-54	PP			1-เม.ย.-54	RDG54N0013	การจัดการทรัพยากร	โหนดลำพูน	คุณสุจิน ใสสะอาด
12	นวัตกรรมองค์กรกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดลำพูน	26-ม.ค.-54	PP	11-ก.พ.-53	15-ก.พ.-54	1-มี.ค.-54	RDG54N0011	เกษตรยั่งยืน	โหนดลำพูน	คุณไมตรี นันต๊ะจันทร์
13	การพัฒนากลุ่มและเครือข่ายเกษตรผสมผสานโดยเกษตรกรตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน	11-ก.พ.-54	PP	24-มี.ค.-54			RDG54N0020	เกษตรยั่งยืน	พี่เลี้ยงอ.ท่าวังผา/อ.สันติสุข จ.น่าน	คุณณรงค์ศักดิ์ บุวัน
14	การพัฒนาและการจัดการระบบการผลิตและการจัดการตลาดทางเลือกของเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน อ.แม่สะเรียง จ.แม่สะเรียง	11-ก.พ.-54	CP	2-มี.ค.-53			RDG54N0016	เกษตรยั่งยืน	โหนดแม่ฮ่องสอน	คุณพันศักดิ์ จิตสว่าง
15	การเชื่อมโยงความมั่นคงทางอาหารกับระบบอาหารท้องถิ่นและโภชนาการของชุมชนไทยใหญ่บ้านปางหมู ต.ปางหมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	11-ก.พ.-54	CP	2-มี.ค.-53	23-มี.ค.-54	1-เม.ย.-54	RDG54N0015	ความมั่นคงทางอาหาร	โหนดแม่ฮ่องสอน	นราวรรณ ภาสวรโรจน์กุล
16	การศึกษากระบวนการสร้างการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านเครื่องมือ Social Mapping ของเจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการหลวง	11-ก.พ.-54	CP	2-มี.ค.-53	31-มี.ค.-54		RDG54N0019		CBT-I	คุณพจนา สวนศรี
17	แนวทางการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่	2-มี.ค.-54	CP	25-มี.ค.-54			RDG54N0024	สุขภาพ	โหนด มช.	คุณดารารัตน์ จำเกิด กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลสุเทพ

ที่	ชื่อโครงการ	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	วันส่งเข้าฝ่าย	วันเริ่มโครงการ	สัญญาเลขที่	ประเด็น	โหนด/พี่เลี้ยง	นักวิจัย
		ว/ด/ป	CP/PP	ว/ด/ป						
18	กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้การเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเทศบาลตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน	2-มี.ค.-54	CP	25-มี.ค.-54			RDG54N0017	การบริหารจัดการ	โหนด มช.	คุณมนู น้อยมณีวรรณ์
19	แนวทาง การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการประยุกต์ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการทำงาน : กรณี เทศบาลตำบลวังผาง อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน	2-มี.ค.-54	CP	25-มี.ค.-54			PDG54N0002	การบริหารจัดการ	โหนด มช.	คุณธีระศักดิ์ จันทร์ภิรมย์ ปลัดเทศบาลตำบลวังฝาง จ.ลำพูน
20	การจัดการองค์ความรู้ระบบการผลิตพุทราเศรษฐีเพื่อเป็นแนวทางการของการบริการวิชาการโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม อำเภอลอง จังหวัดแพร่	3-มี.ค.-54	PP		13-มี.ค.-54	1-เม.ย.-54	RDG54N0014		โหนดลำปาง	ผศ.สุมาพี พรหมรุกขชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
21	พระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมน่านให้ร่มเย็น	3-มี.ค.-54	PP						พี่เลี้ยงอ.ท่าวังผา/อ.สันติสุข จ.น่าน	พระครูสุจิณนันทกิจ
22	การพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย ระยะที่ 3	3-มี.ค.-54	PP				RDG54N0023	การท่องเที่ยวโดยชุมชน	CBT-I	คุณบันเทิง เครือวงค์
23	แนวทางการผลิตอาหารที่ยั่งยืนและมั่นคงโดยชุมชนบ้านแป้นใต้ หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง	24-มี.ค.-54	CP					ความมั่นคงทางอาหาร	พี่เลี้ยงจ.ลำปาง	คุณวริษา จิตใหญ่

ที่	ชื่อโครงการ	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	วันส่งเข้าฝ่าย	วันเริ่มโครงการ	สัญญาเลขที่	ประเด็น	โหนด/พี่เลี้ยง	นักวิจัย
		ว/ด/ป	CP/PP	ว/ด/ป						
24	การศึกษาผลกระทบเชิงความเปลี่ยนแปลงต่อกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำและการดูแลป้องกันไฟป่าของSCGและเครือข่ายลุ่มน้ำจางโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านสามขา/ผาแมว/นายาบ/ บ้านทุ่ง/ตำบลหัวเสือ/บ้านดอนไฟ/บ้านเอียก/ตำบลดอนไฟ/อำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง	24-มี.ค.-54	CP					การจัดการทรัพยากร	พี่เลี้ยงจ.ลำปาง	คุณบวร วรรณศรี ผู้จัดการฝ่าย พัฒนาชุมชนบริษัทปูนซิเมนต์ไทยลำปาง จำกัด
25	แนวทางการอนุรักษ์สาหร่ายไกแม่น้ำยาวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแหนหมู่ 1,2,3 และนำไปกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะของตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน	24-มี.ค.-54	PP					ความมั่นคงทางอาหาร	พี่เลี้ยงอ.ท่าวังผา/อ.สันติสุข จ.น่าน	คุณนัทธมน คำครุฑ
26	แนวทางการฟื้นฟูฐานอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านห้วยหมี ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	24-มี.ค.-54	PP					ความมั่นคงทางอาหาร	พี่เลี้ยงอ.บ่อเกลือ จ.น่าน	คุณอุดมชัย วัฒน์ธนกุล
27	แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านสะปัน หมู่ 1 ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	24-มี.ค.-54	PP					การท่องเที่ยวโดยชุมชน	พี่เลี้ยงอ.บ่อเกลือ จ.น่าน	คุณเมธวัฒน์ พุทธิธาดากุล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงพญา

28	การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านคลองสมุย ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร	24-มี.ค.-54	CP					การจัดการทรัพยากร	พี่เลี้ยงอ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร	คุณอินปั่น แก้วคำ
ที่	ชื่อโครงการ	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	วันส่งเข้าฝ่าย	วันเริ่มโครงการ	สัญญาเลขที่	ประเด็น	โหนด/พี่เลี้ยง	นักวิจัย
		ว/ด/ป	CP/PP	ว/ด/ป						
29	ศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเพชรนิยม ต.สักงาน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร	25-มี.ค.-54	PP					การท่องเที่ยวโดยชุมชน	พี่เลี้ยงอ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร	คุณหนูเวียง นวลพุ่ม
30	การจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของเยาวชนบ้านไหล่หิน ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง	25-มี.ค.-54	PP	11-เม.ย.-54				การศึกษา	โหนดลำปาง	คุณทรงศักดิ์ แก้วมูล
31	การศึกษาความเชื่อพิธีกรรมการจัดการทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านแม่สะแงะ หมู่ 15 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน	11-เม.ย.-54	CP					การจัดการทรัพยากร	โหนดลำพูน	พระทวี สูงพนา (พระนิสิต มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่ วิทยาลัยสงฆ์จ.ลำพูน)
32	การศึกษาแนวทางการจัดการความรู้การดูแลสุขภาพด้วยอาหารพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านสันตับเต่า อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน	11-เม.ย.-54	CP				RDG54N0026	ความมั่นคงทางอาหาร	โหนดลำพูน	คุณมาลัย วงค์อำนาจ
33	การศึกษาพันธุกรรมข้าวพื้นบ้าน "ปากาเกอะญอ" ที่เหมาะสมในการปลูกบนสภาพดินปนทราย ในพื้นที่การเกษตร บ.แม่ขีด ต.แม่นาจาง อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน	29-เม.ย.-54	CP	25-พ.ค.-54			RDG54N0030	ความมั่นคงทางอาหาร	โหนดแม่ฮ่องสอน	นายไชยา บิโข่

34	การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารบ้านปางคอง หมู่ที่ 12 ต.นาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน	29-เม.ย.-54	CP	25-พ.ค.-54				ความมั่นคงทางอาหาร	โหนดแม่ฮ่องสอน	นายซ่อแสง แซ่ลี
3	การจัดทำฐานข้อมูลพันธุ์พืชพื้นเมืองเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชนบ้านแม่เชียงรายลุ่ม อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง	29-เม.ย.-54	CP	25-พ.ค.-54		2-มิ.ย.-54	RDG54N0028	การจัดการทรัพยากร	โหนดลำปาง	นายจำนงค์ เจริญชัย
36	การพัฒนากลุ่มเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลทาทุ่งหลวง อ.แม่ทา จ.ลำพูน	29-เม.ย.-54	CP					ความมั่นคงทางอาหาร	โหนดลำพูน	นายณรงค์ ทะกาศ
37	การจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อเศรษฐกิจชุมชน บ้านห้วยหญ้าไซ หมู่ที่ 4 ต.ดงดำ อ.ลี้ จ.ลำพูน	29-เม.ย.-54	PP	26-พ.ค.-54			RDG54N0025	การจัดการทรัพยากร	โหนดลำพูน	นายรุ่งโรจน์ ทาหาญ
38	การพัฒนาต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล วัด โรงเรียน และภาคีที่เกี่ยวข้องของชุมชนตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย	30-เม.ย.-54	CP	26-พ.ค.-54				การท่องเที่ยวโดยชุมชน	CBT-I	นายสุวิทย์ ทองสงค์
39	การสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ธรรมะ และวิถีวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก	30-เม.ย.-54	CP					การท่องเที่ยวโดยชุมชน	CBT-I	นายป้อ วชิระวงศ์วรกุล

40	ศึกษารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่บ้านสบยาว ต.เมืองจัง อ.ภูเพียง จ.น่าน	30-เม.ย.-54	PP					การจัดการทรัพยากร	พี่เลี้ยง อ.ท่าวังผา จ.น่าน	นางสาวรุ่งนภา กำวี
41	การบูรณาการประวัติศาสตร์ วิถีวัฒนธรรมของชุมชนโบราณสู่การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร							การท่องเที่ยวโดยชุมชน	พี่เลี้ยง CBT เหนือล่าง	นางดวงรัตน์ มีชัย
42	โครงการการจัดการความรู้ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน	26-พ.ค.-54	CP					การท่องเที่ยวโดยชุมชน	โหนดแม่ฮ่องสอน	นายทรงศักดิ์ ปัญญา

รายนาม Node/ พี่เลี้ยงและผู้เกี่ยวข้อง ที่เข้าร่วมพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2553- กันยายน 2554

ที่	ชื่อ-นามสกุล	การเข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการ (ครั้งที่)														Node/พี่เลี้ยง	เบอร์โทรศัพท์	อีเมล์
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14			
1	รศ.ดร.จิราพร กุลสาริน	✓			✓	✓			✓							Node มช.	08-1883-6800	j.tayuti@gmail.com
2	นางสาวสุภาพรรณ ไกรฤกษ์	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓				Node มช.	08-9433-8987	vespa313@hotmail.com
3	นางสาวเสาวดี ศรีฟ้า	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓						Node มช.	08-1083-6753	amma_21@hotmail.com
4	นางวันเพ็ญ พรินทรากูล							✓	✓							Node ลำพูน	08-6924-7561	printra@yahoo.com
5	นางจินดารัตน์ สัตย์จริง				✓		✓								✓	Node ลำพูน	08-9953-2057	jlasuk@yahoo.com
6	นางสาวศิริขวัญ อุทา			✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓			✓	Node ลำพูน	08-7191-2858	s_utha21@hotmail.com
7	นางสาวภัทรา มาน้อย		✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓		✓		Node ลำปาง	08-1672-3433	pmanoi@hotmail.com
8	นางสาวจิตติมา บุญมี		✓					✓								Node ลำปาง	08-0500-7698	tj_jib@hotmail.com
9	นางสาวอัญมณี แสงแก้ว		✓													Node ลำปาง	08-5817-8899	anyamanee_beau@hotmail.com
10	นายธนันชัย มุ่งจิต														✓	Node แม่ฮ่องสอน	08-6922-5539	m_thananchai@hotmail.com
11	นางวาสนา เกษอินทร์					✓										Node แม่ฮ่องสอน	08-9431-8593	supertori2000@hotmail.com
12	นายกิตติศัพท์ วันทา			✓	✓	✓	✓	✓				✓		✓		Node แม่ฮ่องสอน	08-0673-0439	kittisub_a@hotmail.com
13	นางสาวพจนา สวนศรี			✓												CBT-I	08-9768-1133	potjana@cbt-i.org
14	นางสาวสุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์		✓	✓		✓	✓	✓							✓	CBT-I	08-1783-6805	panaja77@hotmail.com
15	นางสาวอนงนาฏ ปัญโญใหญ่		✓	✓												CBT-I	08-1764-2090	vaew_wow@cbt-i.org
16	นายวรพงศ์ ผูกภู่		✓					✓							✓	CBT-I	08-4178-5661	worapong_oo@hotmail.com
17	ผศ.ดร.ชุลีรัตน์ จันทร์เชื้อ							✓					✓		✓	พี่เลี้ยง CBT ภาคเหนือตอนล่าง	08-9643-9024	oil_kamolrat@hotmail.com

ที่	ชื่อ-นามสกุล	การเข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการ (ครั้งที่)														Node/พี่เลี้ยง	เบอร์โทรศัพท์	อีเมล์
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14			
18	นายกิตติ์ธเนศ ชูจิตร							✓	✓	✓						พี่เลี้ยงอ.คลองลาน จ. กำแพงเพชร	08-6119-1903	tree_kangkoayai@hotmail.com
19	นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ							✓	✓				✓			พี่เลี้ยงอ.บ่อเกลือ จ.น่าน	08-1796-7736	apisit_41@hotmail.com
20	นางสาวสุทธิรา อุดใจ					✓		✓	✓				✓			พี่เลี้ยงอ.ท่าวังผา จ.น่าน	082-1916047	Mint.tawi@hotmail.com
21	นายชาญ อุทธิยะ							✓	✓				✓	✓		พี่เลี้ยงจังหวัดลำปาง	08-7176-9365	cartoon_ZZZZ@hotmail.com
22	นางสาวอรุณี เวียงแสง	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ทีมวิจัยกลไกกลาง	08-9850-3389	arunee98i@hotmail.com
23	นางสาวปวีณา ราชสีห์	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ทีมวิจัยกลไกกลาง	08-1673-5713	pop_paveena@hotmail.com
24	นางสาววาสนา ยอดสุวรรณ	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ทีมวิจัยกลไกกลาง	08-9757-8573	ice_poo@hotmail.com
25	ผศ.ดร.บัญชร แก้วส่อง			✓												สกว.ฝ่าย CBR	08-5008-8482	bunchorn@trf.or.th
26	นางสาวดารารัตน์ โพธิ์รักษา	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	สกว.ฝ่าย CBR	089-1913102	ja_aey04@hotmail.com
27	นายสมชาย สว่างจิตร	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	สกว.ฝ่าย CBR	081-7067412	eak_scsw69@hotmail.com

หมายเหตุ

ครั้งที่ 1 วันที่ 21 พฤศจิกายน 2553
ครั้งที่ 2 วันที่ 14 ธันวาคม 2553
ครั้งที่ 3 วันที่ 13 มกราคม 2554
ครั้งที่ 4 วันที่ 26 มกราคม 2554
ครั้งที่ 5 วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2554
ครั้งที่ 6 วันที่ 2 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 7 วันที่ 3 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 8 วันที่ 24 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 9 วันที่ 25 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 10 วันที่ 11 เมษายน 2554
ครั้งที่ 11 วันที่ 29 เมษายน 2554
ครั้งที่ 12 วันที่ 30 เมษายน 2555
ครั้งที่ 13 วันที่ 25 พฤษภาคม 2554
ครั้งที่ 14 วันที่ 26 พฤษภาคม 2554

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เข้าร่วมพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2553- เมษายน 2554

ที่	ชื่อ-นามสกุล	การเข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการ (ครั้งที่)														ประเด็น	โทรศัพท์	E-mail
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14			
1	อาจารย์นพพร นิลณรงค์	✓							✓							การจัดการทรัพยากร	081-9615199	duangtawan1@yahoo.com
2	ดร.บุศรา ลิ้มนิรันดร์กุล								✓				✓	✓	✓	ความมั่นคงทางทางอาหาร/เกษตรยั่งยืน	081-7165105	lbudsara@gmail.com
3	ดร.พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ					✓					✓	✓	✓	✓	✓	ความมั่นคงทางทางอาหาร/เกษตรยั่งยืน	081-5958650	phrek@chiangmai.ac.th
4	ดร.สมคิด แก้วทิพย์		✓													การจัดการทรัพยากร	087-1748008	somkid@mju.ac.th
5	รศ.ดร.ชูเกียรติ ลีสุวรรณ		✓	✓												ทุกประเด็น	089-9517394	cleesuwan@hotmail.com
6	ดร.ฐิติ ฐิติจำเริญพร		✓	✓						✓			✓	✓	✓	การท่องเที่ยวโดยชุมชน	081-9924367	tidtich@yahoo.com
7	รศ.ดร.ศุภศักดิ์ ลิมปิติ			✓			✓									การบริหารจัดการ	087-7259852	supasark@chiangmai.ac.th
8	คุณพรทวี ยอดมงคล				✓											เชิงกระบวน CBR	081-6027929	psay@hotmail.com
9	คุณชีวัน ขันธรรม					✓	✓					✓	✓	✓	✓	เชิงกระบวน CBR	08-9633-8133	cheewan_khantam@hotmail.com
10	คุณอาภา พงศ์คีรีแสน					✓	✓					✓	✓	✓	✓	เชิงกระบวน CBR	085-0321440	arpaphongkeereesaen@gmail.com

หมายเหตุ

ครั้งที่ 1 วันที่ 21 พฤศจิกายน 2553
ครั้งที่ 2 วันที่ 14 ธันวาคม 2553
ครั้งที่ 3 วันที่ 13 มกราคม 2554
ครั้งที่ 7 วันที่ 3 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 8 วันที่ 24 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 9 วันที่ 25 มีนาคม 2554

ครั้งที่ 4 วันที่ 26 มกราคม 2554
ครั้งที่ 5 วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2554
ครั้งที่ 6 วันที่ 2 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 10 วันที่ 11 เมษายน 2554
ครั้งที่ 11 วันที่ 29 เมษายน 2554
ครั้งที่ 12 วันที่ 30 เมษายน 2555
ครั้งที่ 13 วันที่ 25 พฤษภาคม 2554
ครั้งที่ 14 วันที่ 26 พฤษภาคม 2554

รายนามว่าที่นักวิจัย ที่เข้าร่วมพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ระหว่างเดือน พฤศจิกายน 2553- กันยายน 2554

ที่	ชื่อ-นามสกุล	การเข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการ (ครั้งที่)														หน่วยงาน	โทรศัพท์	E-mail
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14			
1	คุณนรากรณ์ คำลือ								✓							หน่วยชุมชนสัมพันธ์และอนุรักษ์ธรรมชาติ ส่วน SOD บริษัทปูนซิเมนต์ไทย(ลำปาง)จำกัด	089-2655152	scglampang@gmail.com
2	คุณบวร วรรณศรี								✓							หน่วยชุมชนสัมพันธ์และอนุรักษ์ธรรมชาติ ส่วน SOD บริษัทปูนซิเมนต์ไทย(ลำปาง)จำกัด	081-3868741	scglampang@gmail.com
3	คุณดนัย กล่าวแล้ว	✓							✓	✓						128/81 ม.9 ต.ดอนแก้ว อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่	083-5173541	Prapay20@yahoo.com
4	คุณกฤษณี เจริญทรัพย์								✓	✓						ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (นักศึกษาฝึกงาน)	086-9194177	
5	คุณชิดชนก สันป่าเป้า								✓	✓						ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (นักศึกษาฝึกงาน)	082-496288	
6	คุณจันทวัฒน์ เนตรศักดิ์เกษม								✓	✓						ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (นักศึกษาฝึกงาน)	084-3787972	

7	คุณอนุพงศ์ ขอบเขต								✓	✓						ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (นักศึกษาฝึกงาน)	083-9576763	
8	นายพนา ชอบขุนเขา					✓										ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน	086 - 1880369	Pana_fun@hotmail.com
9	นายเดชา วิทยาบำรุง					✓										ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง 65 หมู่ 1 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	081-8823412	romanticmaddy@hotmail.com
10	นางสาวขวัญชนก สืบเสม					✓										ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง 65 หมู่ 1 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	086-6705257	J_khwun@hotmail.com
11	นางสาวกรวรรณ แซ่อื้อ					✓										ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง 65 หมู่ 1 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	089-8353569	Kyoko_fukada_6@hotmail.com
12	นางกฤษณรัศม์ จินา					✓										ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง 65 หมู่ 1 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	089-4297430	khawmao@hotmail.com
13	นางสาวรุ้งตะวัน ศรีฟ้า					✓										ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง 65 หมู่ 1 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	082-1920199	

หมายเหตุ

ครั้งที่ 1 วันที่ 21 พฤศจิกายน 2553
ครั้งที่ 2 วันที่ 14 ธันวาคม 2553
ครั้งที่ 3 วันที่ 13 มกราคม 2554
ครั้งที่ 4 วันที่ 26 มกราคม 2554
ครั้งที่ 5 วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2554
ครั้งที่ 6 วันที่ 2 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 7 วันที่ 3 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 8 วันที่ 24 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 9 วันที่ 25 มีนาคม 2554
ครั้งที่ 10 วันที่ 11 เมษายน 2554
ครั้งที่ 11 วันที่ 29 เมษายน 2554
ครั้งที่ 12 วันที่ 30 เมษายน 2555
ครั้งที่ 13 วันที่ 25 พฤษภาคม 2554
ครั้งที่ 14 วันที่ 26 พฤษภาคม 2554

ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง

- ฐานข้อมูลสื่อมวลชน/สื่อท้องถิ่น

ประเภทสื่อ	ที่	ชื่อสื่อ/หน่วยงาน	ที่อยู่	บุคคลอ้างอิง / ผู้ประสานงาน	หมายเหตุ
วิทยุ	1	สถานีวิทยุเพื่อการเรียนรู้ ม.แม่โจ้ คลื่น FM 95.5 MHz รายการ "แม่โจ้กับการบริการวิชาการ"	มหาวิทยาลัยแม่โจ้ 63 หมู่ 4 ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50290 โทรศัพท์ 053-873900-1	ดีเจเหมย 053-879300-1	แม่โจ้
	2	ข่าว รอบรั้วแม่โจ้ (จุลสารรายสัปดาห์) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ "ข่าวประชาสัมพันธ์รอบรั้วม.แม่โจ้"	มหาวิทยาลัยแม่โจ้ 63 หมู่ 4 ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50290 โทรศัพท์ 053-873046-7	คุณกนกวรรณ แซ่หล่อ ประชาสัมพันธ์ ม.แม่โจ้ 053-873046-7	แม่โจ้
	3	สถานีวิทยุเสียงสื่อสารมวลชน ม.ช. คลื่น FM 100 "ข่าวประชาสัมพันธ์"	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200	คุณกริ่งกาญจน์ เจริญกุล 084-1756459	แม่โจ้
	4	คลื่น 94.5MHz รายการ "สร้างสรรค์ปัญญาพัฒนาท้องถิ่น" " เวลา 09.00 น – 10.00 น. จัดทุกวันพฤหัสบดี			ลำปาง
โทรทัศน์	5	เคเบิ้ลทีวีท้องถิ่น จ.พิษณุโลก	57/61-2 พระองค์ดำ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง พิษณุโลก พิษณุโลก 65000	โทรศัพท์ 055-210559-60, 055-210743 โทรสาร :055-303579	ท่องเที่ยว
	6	เคเบิ้ลทีวีท้องถิ่น จ.เพชรบูรณ์	6/9 ถนนสามัคคีชัย อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000	056-736098	ท่องเที่ยว

ประเภทสื่อ	ที่	ชื่อสื่อ/หน่วยงาน	ที่อยู่	บุคคลอ้างอิง / ผู้ประสานงาน	หมายเหตุ
	7	สถานีโทรทัศน์ "THAI PBS"			
	7.1	รายการสารคดี			ท่องเที่ยว
	7.2	"ข่าวเช้าสุดสัปดาห์" วันเสาร์-อาทิตย์ 07.00 น. -08.00 น.			ลำปาง
	8	หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์	56 ถ.สามล้าน ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์ 053-277252 แฟกซ์ 053-277255		
	8.1	คอลัมน์ ข่าวการศึกษา การเกษตร และเทคโนโลยีชาวบ้าน		คุณขวัญหล้า นุติประพันธ์ 081-8849314 คุณพิมพ์ใจ กัญชนะ 086-1954811	แม่โจ้
	8.2	คอลัมน์ สารคดีท่องเที่ยว			ท่องเที่ยว
	9	หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์ คอลัมน์ท่องเที่ยว	164/1-2 ถ.ราชเชียงแสน ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50100	คุณจักรพงษ์ คำบุญเรือง 0-1765-7556	ท่องเที่ยว
	10	หนังสือพิมพ์พลเมืองเหนือ คอลัมน์ท่องเที่ยว	หมู่ 1 4/1 ถนนมหิดล อำเภอเมือง เชียงใหม่ 50100	085-3201680	ท่องเที่ยว
	11	หนังสือพิมพ์ธุรกิจภาคเหนือ คอลัมน์ท่องเที่ยว			ท่องเที่ยว

ประเภทสื่อ	ที่	ชื่อสื่อ/หน่วยงาน	ที่อยู่	บุคคลอ้างอิง / ผู้ประสานงาน	หมายเหตุ
หนังสือพิมพ์	12	หนังสือพิมพ์ฟ้าล้านนา คอลัมน์ท่องเที่ยว			ท่องเที่ยว
	13	ลำปางนิวส์			ลำปาง
	14	ศูนย์ข่าวภาคเหนือเครือเนชั่น (คมชัดลึก กรุงเทพธุรกิจ เดอะเนชั่น ข่าวสด) คอลัมน์ "ข่าวสังคม-ชุมชน"	ศูนย์ข่าวภาคเหนือเครือเนชั่น 24/1 ถ.นัทราม ซอย 7 ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์/ fax 053-282110	คุณขวัญดาว จิตพนา 081-5956010	แม่โจ้
วารสาร/จุลสาร	15	จุลสารเสียงลำปาง			ลำปาง
	16	วารสารโยนก หนังสือพิมพ์อินไซต์โยนก			ลำปาง
	17	แมงมุม ทำโดยนักวิจัยและเครือข่าย			ลำปาง

ยุทธศาสตร์การทำงานกับหน่วยงาน

1. ประเภทของการทำงานเชื่อมกับหน่วยงานองค์กรภาคี

สามารถแบ่งกลุ่มประเภทองค์กร 4 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 กลุ่มเครือข่ายสกว.ฝ่ายต่าง ๆ และศูนย์ประสานงานฯ ประกอบด้วย

การเชื่อมงานของโหนด/ พี่เลี้ยง กับสกวฝ่ายอื่นๆ

ศูนย์ประสานงานวิจัย	สกว.ฝ่ายอื่น
1. ลำพูน	ฝ่าย 4
2. ลำปาง	ฝ่าย 4

กลุ่มที่ 2 กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การเชื่อมงานของโหนด/ พี่เลี้ยงกับกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

ศูนย์ประสานงานวิจัย	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
1. ลำพูน	องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน องค์การบริหารส่วนตำบลต้นธง อำเภอเมือง องค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนปม องค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ เทศบาลตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง เทศบาลตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลเทาทุ่งหลวง อำเภอแม่ทา . เทศบาลตำบลประตูป่า อ.เมือง
2. เชียงใหม่	องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก เทศบาลตำบลวังผาง องค์การบริหารส่วนตำบลรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ(สุเทพ ช้างเผือก แม่เหียะ บ้านปง หนองควาย โป่งแยง แม่แรม สบเปิง ดอนแก้ว)

กลุ่มที่ 3 กลุ่มสถาบันการศึกษา

การเชื่อมงานของโหนด/ พี่เลี้ยงกับกลุ่มสถาบันการศึกษา

ศูนย์ประสานงานวิจัย	สถาบันการศึกษา
1. CBT-I	- วิทยาลัยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน - Stenden Universityประเทศเนเธอร์แลนด์ - มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (ทั้งชุมพร, เชียงใหม่) ราชภัฏเชียงราย, พิบูลสงคราม, ประสานมิตร, ศิลปากร, พายัพ, มอ.หาดใหญ่, เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, เกษตรศาสตร์ บางเขน. ม. มหาสารคาม
2. ม.เชียงใหม่	- สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
3. ลำพูน	- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
4. ลำปาง	- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ห้องเรียนวัดบุญวาทย์ - สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ภาคเหนือ และ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดลำปาง (กศน.) - สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตลำปาง (มทร.) - สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (มรภ.) - มหาวิทยาลัยโยนก

กลุ่มที่ 4 กลุ่มหน่วยงาน/องค์กร (ภาครัฐ และ ภาคเอกชน)

การเชื่อมงานของโหนด/พี่เลี้ยงกับกลุ่มหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

ศูนย์ประสานงานวิจัย	หน่วยงาน
1. CBT-I	- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) - กรมการท่องเที่ยว - กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา(สำนักงานปลัดกระทรวง) - สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด (เชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน,สตูล) - องค์การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) - สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยและมูลนิธิใบไม้เขียว

ศูนย์ประสานงานวิจัย	หน่วยงาน
	- GTZ - บริษัททัวร์ไทย (Intrepid, Nutthy Adventure, Kob Trekking, NS Travel, Friend of Nature, Natural Focus, Wild Thailand, TMT, Chiangmai Adventure, Royal Silk Holidays, Ami Thai) - โครงการหลวง - เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ
2. พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ อำเภอแม่ทะ	- บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด - เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำปาง - เครือข่ายสาธารณะสุขจังหวัดลำปาง
3. เชียงใหม่ (มช.)	- กรมชลประทาน
4. ลำพูน	- สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน (พมจ.) - สหกรณ์จังหวัดลำพูน - โรงพยาบาลบ้านธิ - สถาบันการจัดการทางสังคม (สจส.) - สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) - สำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า (สคล.) - สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)/เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดลำพูน - สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข - องค์กรในการพัฒนาด้านการสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ เครือข่ายวิทยุชุมชนจังหวัดลำพูน องค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย(ทีวีไทย)
5. ลำปาง	- สถาบันคลังสมองของชาติ

2. การทำงานเชื่อมภาคีของแต่ละโหนด

เมื่อแยกข้อมูลรายโหนด พบศักยภาพการทำงานร่วมกับคนในพื้นที่และต่างพื้นที่ มีศักยภาพค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นฐานทุนอย่างหนึ่งที่น่าจะถอดประสบการณ์ออกมา ข้อมูลที่ได้พบว่า

<u>ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน</u>

1) สกว.ฝ่าย 4

2) อปท. ในพื้นที่ระดับจังหวัดลำพูน , ตำบลต้นธง อำเภอเมือง ,ตำบลตะเคียนปม ,ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ ,เทศบาลตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง , เทศบาลตำบลอุโมงค์ ,เทศบาลตำบลเทาทุ่ง หลวง อำเภอแม่ทา ,เทศบาลตำบลประตูป่า อ.เมือง
3) มจร.ลำพูน
4) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน(พมจ.)
5) สหกรณ์จังหวัดลำพูน
6) โรงพยาบาลบ้านธิ
7) สถาบันการจัดการทางสังคม (สจส.)
8) สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
9) สำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า (สคล.)
10) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)/เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดลำพูน
11) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
12) องค์กรในการพัฒนาด้านการสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ เครือข่ายวิทยุชุมชน จังหวัดลำพูน องค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย(ทีวีไทย)

<u>ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่</u>

1) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2) อปท. พื้นที่ตำบลป่าสัก , เทศบาลตำบลวังผาง , ตำบลรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ (สุเทพ ช้างเผือก แม่เหียะ บ้านปง หนองควาย โป่งแยง แม่แรม สบเปิง ดอนแก้ว)
3) กรมชลประทาน

<u>สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT-I</u>

1) วิทยาลัยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
2) Stenden Universityประเทศเนเธอร์แลนด์
3) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (ทั้งชุมพร, เชียงใหม่) ราชภัฏเชียงราย, พิบูลสงคราม, ประสานมิตร, ศิลปากร, พายัพ, มอ.หาดใหญ่, เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, เกษตรศาสตร์ บางเขน. ม. มหาสารคาม
4) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
5) กรมการท่องเที่ยว
6) กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา(สำนักงานปลัดกระทรวง)
7) สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด (เชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน,สตูล)
8) องค์การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.)

9) สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยและมูลนิธิใบไม้เขียว

10) GTZ

11) บริษัททัวร์ไทย (Intrepid, Nutthy Adventure, Kob Trekking, NS Travel, Friend of Nature, Natural Focus, Wild Thailand, TMT, Chiangmai Adventure, Royal Silk Holidays, Ami Thai)

12) โครงการหลวง

13) เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ

<u>ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง</u>

1) ฝ่าย 4

2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ห้องเรียนวัดบุญวาทย์

3) สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคเหนือ และ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดลำปาง (กศน.)

4) สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตลำปาง (มทร.)

5) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (มรภ.)

6) มหาวิทยาลัยโยนก

7) สถาบันคลังสมองของชาติ

<u>พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อำเภอแจ้ห่ม วังเหนือ แม่ทะ</u>

1) บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด

2) เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำปาง

3) เครือข่ายสาธารณะสุขจังหวัดลำปาง

<u>ค้างข้อมูลของพื้นที่</u>

1) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดน่าน (บ่อเกลือ/ท่าวังผา)

2) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่กำแพงเพชร

3. การจัดกลุ่มความสัมพันธ์ตามองค์กร

เพื่อให้มีรายละเอียดของการทำงานกับหน่วยงาน ทีมกลไกกลางได้ทำแบบสอบถาม ให้โหนดและพี่เลี้ยงกรอกข้อมูลเกี่ยวกับ ลักษณะการทำงานร่วมกับภาคี การนำ CBR ไปใช้ ผลที่เกิด/ผลที่คาดหวัง ฯลฯ โดยแยกแยะตามประเภทขององค์กร ดังนี้

1) กลุ่มสถาบันการศึกษา
2) กลุ่มเครือข่าย สกว. (ศูนย์ประสานงานวิจัยอื่น/สกว.ฝ่ายอื่น)
3) กลุ่มองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น อปท. (อบต./อบจ./เทศบาล)
4) กลุ่มหน่วยงาน/องค์กร (ภาครัฐ และ ภาคเอกชน)

ตัวอย่างรายละเอียดแต่ละกลุ่มองค์กร

กลุ่มเครือข่าย สกว. (ศูนย์ประสานงานวิจัยอื่น/ สกว.ฝ่ายอื่น)

1. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

1) สกว.ฝ่าย 4 ภายใต้โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อหารูปแบบและวิธีการในการสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐบาล

ลักษณะการทำงานร่วม : เป็นการศึกษารูปแบบและวิธีการสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล คือ 1) รูปแบบและวิธีการจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนตามแนวทางความร่วมมือ 1:1:1 และ 2) ความพอเพียงของระบบสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นที่จะรองรับบำนาญผู้สูงอายุ โดยพิจารณาเชื่อมโยงกับระบบการเงินสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ จังหวัดลำพูนมีพื้นที่ดำเนินการ อยู่ 4 พื้นที่ คือ กลุ่มสวัสดิการผู้สูงอายุตำบลเหมืองจี้ เครือข่ายสวัสดิการตำบลม่วงน้อย เครือข่ายสวัสดิการตำบลอุโมงค์ และเครือข่ายสวัสดิการแรงงานนอกระบบอำเภอบ้านธิ

ผลที่เกิดขึ้น/ผลที่คาดหวัง :

- รูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่ และพื้นที่ใหม่ที่ได้เข้ามาเรียนรู้และนำแนวทางของการจัดสวัสดิการไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง
- การพัฒนาแนวทางการจัดสวัสดิการของพื้นที่ศึกษา
- เกิดแนวทางการพัฒนาเครือข่ายสวัสดิการชุมชนจังหวัดลำพูน
- ได้ข้อเสนอรูปแบบและวิธีการสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล

กระบวนการและเครื่องมือภายใต้ CBR ที่นำไปใช้ : ใช้ทั้งการจัดเวทีแลกเปลี่ยน การถอดบทเรียน การวิเคราะห์การสังเคราะห์ข้อมูลแบบมีส่วนร่วม

สถานการณ์ทำงาน สิ้นสุดโครงการ

แหล่งที่มาของงบประมาณ สกว. ฝ่าย 4 จำนวน 80,000 บาท

กลุ่มองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น อปท. (อบต./อบจ./เทศบาล)

1. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1) องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก

ลักษณะการทำงานร่วม : กำหนดเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่เน้นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสนับสนุนในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 19 โครงการ โดยเริ่มจากปี 2545 จนถึงปัจจุบัน

ผลที่เกิดขึ้น/ผลที่คาดหวัง : รูปธรรมการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ยุทธศาสตร์จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระบวนการและเครื่องมือภายใต้ CBR ที่นำไปใช้ :

- โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบเต็มรูปแบบ จำนวน 10 โครงการ
- โครงการวิจัยชุด CBMAG จำนวน 9 โครงการ

สถานการณ์ทำงาน : คงเหลือโครงการในพื้นที่ 2 โครงการ อยู่ระหว่างการปิดโครงการ และอยู่ระหว่างการขยายเวลาโครงการ 1 โครงการ

แหล่งที่มาของงบประมาณ : อบต.ได้จัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนโครงการวิจัยร่วม 1 โครงการ เป็นจำนวนเงิน 150,000 บาท

2) เทศบาลตำบลวังผาง

ลักษณะการทำงานร่วม : กำลังเริ่มพัฒนาความร่วมมือ โดยอยู่ในระหว่างการพัฒนา MOU ทั้งนี้ เน้นการสร้างฐานคิด และฐานการทำงานที่เน้นการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้ามาสู่เจ้าหน้าที่ในเทศบาล

ผลที่เกิดขึ้น/ผลที่คาดหวัง : เกิดโครงการวิจัยใน 2 ระดับคือระดับการสร้างพี่เลี้ยงเกิดขึ้นในเทศบาล และการเกิดโครงการวิจัยในระดับพื้นที่

กระบวนการและเครื่องมือภายใต้ CBR ที่นำไปใช้ : ผ่านโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สถานการณ์ทำงาน : อยู่ระหว่างการพัฒนาความร่วมมือ(MOU)และพัฒนาข้อเสนอโครงการ

แหล่งที่มาของงบประมาณ : การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และเทศบาลตำบลวังผางในสัดส่วน 50:50

ภาคผนวก 3 ฐานข้อมูลยุทธศาสตร์เชิงประเด็น

ยุทธศาสตร์ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน

...การจัดการทรัพยากรชุมชนในการท่องเที่ยว
เพื่อลดภาวะวิกฤติโลก ในประเด็นความมั่นคงทางอาหาร
และพลังงานทางเลือก...

"การท่องเที่ยวโดยชุมชน" เป็นกระบวนการที่เน้นให้มีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นผู้อยู่ในกระบวนการของการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตั้งแต่การร่วมศึกษาสถานการณ์และสภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การร่วมวางแผนดำเนินการ การร่วมปฏิบัติตามแผนงาน การร่วมตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ การร่วมสรุปและประเมินผลโครงการ รวมทั้งการร่วมรับผลประโยชน์ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติและชุมชนเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งล้วนมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน ทั้งสิ้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นว่ามีอยู่อย่างไร บางชุมชนมีทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อันได้แก่ น้ำตกและป่าเขาลำเนาไพร รวมทั้งสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่หลากหลายชนิด บางชุมชนมีความโดดเด่นในด้านสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อันได้แก่ วัดวาอารามและโบราณสถานทางพุทธศาสนา หรือมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่น่าสนใจ รวมทั้งมีร่องรอยทางด้านโบราณคดีปรากฏให้เห็น ในขณะที่บางชุมชนมีข้อเด่นด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิถีการผลิตที่เอื้อต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว สามารถนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนได้เป็นอย่างดี

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนั้น สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนก็คือการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนด้วยคนในชุมชนเอง และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นเครื่องมือในการจัดการ และพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น

- การพัฒนาชุมชน
- การจัดการทรัพยากรชุมชน
- การฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
- การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
- การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
- การจัดการตัวเองอย่างรู้เท่าทัน

การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวกับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรมธรรมและสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชนและการสัมพันธ์กับภายนอก ควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

ดังนั้นการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และจากกรณีศึกษาชุมชนวิจัยการท่องเที่ยวแต่ละชุมชนท้องถิ่นนั้น มีวิธีการ ในการดูแลรักษา จัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนด้วยกันทุกชุมชน โดยส่วนมากจะเป็นการดูแล รักษาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านจารีตประเพณี พิธีกรรมของแต่ละชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสามารถอธิบายเงื่อนไขสำคัญของชุมชนท่องเที่ยวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ได้เป็น 3 กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่ 1 **การจัดการทรัพยากรบนฐานการเรียนรู้และการจัดการโดยชุมชน**
เป็นการนำองค์ความรู้จากภายในท้องถิ่น ประกอบกับองค์ความรู้จากภายนอกเข้ามาจัดระบบ สร้างกลไกในการจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น บ้านแม่กำปอง และบ้าน-แม่ละนา

กลุ่มที่ 2 **การจัดการทรัพยากรบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น**
เป็นการจัดการทรัพยากรที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษตามคติธรรม ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น กรณีของชุมชนปกาเกอะญอ บ้านแม่กลางหลวง และบ้าน-ผาหมอน

กลุ่มที่ 3 **การจัดการทรัพยากรบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชน**
เช่น กรณีของชุมชนอาข่า บ้านห้วยขี้เหล็ก

กลุ่มที่ 1 การจัดการทรัพยากรบนฐานการเรียนรู้และการจัดการโดยชุมชน

การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแม่กำปอง มีฐานคิดเริ่มมาจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเห็นได้ชัดและเป็นรูปธรรมคือ การนำน้ำจากน้ำตกแม่กำปองมาผลิตเป็นกระแสไฟฟ้า ซึ่งกระแสไฟฟ้านับว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อคนในชุมชนในยุคที่ไฟฟ้าจากภาครัฐยังเดินทางไปไม่ถึงชุมชนแม่กำปอง และการนำน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้านี่เองเป็นจุดเริ่มต้น และเป็นเงื่อนไขสำคัญในการอนุรักษ์รักษาป่าต้นน้ำของชุมชนให้สมบูรณ์ตลอดเวลา ทำให้เกิดโครงการต่างๆ ตามเข้ามาในชุมชนเพื่อเป็นการสร้างเงื่อนไขในการจัดการดูแล รักษาป่า รักษาน้ำของชุมชน เช่น โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ก็สามารถสร้างสำนึกและชุมชนเกิดการตื่นตัว ร่วมกันกำหนดกฎ ระเบียบ กติกา รวมทั้งบทลงโทษ ในการดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เมื่อมีป่ามีแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ชาวบ้านจึงใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความร่วมมือในการดูแลทรัพยากร โดยมีระบบการจัดการและมีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรม โดยคนในชุมชนได้ใช้ป่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว/แหล่งเรียนรู้เรื่องคนอยู่กับป่า การท่องเที่ยวทำให้ไกด์ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเรื่องป่า (เกิดการพัฒนาคน) การสร้างเงื่อนไขในการดูแลทรัพยากรผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น

- การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ : สำรวจการเปลี่ยนแปลงป่า
- การคืนไม้สู่ป่า : กิจกรรมร่วมกับนักท่องเที่ยว
- ปลูกไม้ป่าเสริมในสวนเมี่ยง/ปรับภูมิทัศน์ในชุมชน : ชาวบ้านทำเองและทำร่วมกับนักท่องเที่ยว โดยความร่วมมือของหน่วยเพาะชำกล้าไม้แม่ออน ในการเพาะชำกล้าไม้ ทั้งไม้ประจำถิ่นและไม้ดอกเริ่ม ปี 2546 เฉลี่ยปีละ 1,000 ต้น
- ทำแนวกันไฟ
- อบรมเยาวชน สร้างจิตสำนึกรักษ์ธรรมชาติ
- ฟื้นฟูสวนสมุนไพรจากไร่เก่าของชาวมัง เป็นป่าสมุนไพรชุมชน จำนวน 200 ไร่ ตั้งแต่ปี 2545

กรณีบ้านแม่ละนา ชุมชนไทยใหญ่ ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เริ่มต้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม คือ เครือข่ายการจัดการลุ่มน้ำปาย ซึ่งมีการจัดการทรัพยากรร่วมกัน เช่น ถ้ำแม่ละนา ถ้ำปะการัง ถ้ำเพชร ป่าต้นน้ำ ป่าชุมชน เส้นทางเดินป่า พื้นที่ทำกิน การใช้ประโยชน์จากที่ดิน โดยมีทุนเดิมในด้านการจัดการจากกลไกเครือข่ายฯ ลุ่มน้ำ

ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร

- การเลี้ยงผีต้นน้ำ
- การทำเหมืองฝาย
- การทำแนวกันไฟ
- การบวชป่า
- การจัดการที่ดิน
- มีกฎ กติกา ในการจัดการร่วม มีบทลงโทษ
- มีการประชุม พูดคุย ปรึกษาหารือกันตลอด

การจำแนกป่าของชาวบ้านแม่ละนา ชาวบ้านได้จำแนกพื้นที่ป่าออกเป็น

- พื้นที่ป่าต้นน้ำอยู่ทางทิศเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่
- พื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ มีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่
- พื้นที่ป่าใช้สอยอยู่ทางทิศตะวันตก มีพื้นที่ประมาณ 150 ไร่
- พื้นที่เลี้ยงสัตว์ อยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ มีพื้นที่ประมาณ 150 ไร่
- พื้นที่เจ้าเมืองมีพื้นที่ 1 ไร่

การท่องเที่ยวสามารถสร้างสำนึกให้คนในชุมชน มีการปฏิบัติจริงในชุมชน และสามารถถ่ายทอดคนรุ่นใหม่ได้ และสามารถนำเรื่องราวที่มีคุณค่าสู่คนนอกได้อย่างภาคภูมิใจ

การท่องเที่ยวสามารถสร้างคุณค่า สื่อสารสู่ภายนอกได้ ตัวอย่างเช่น

- การสื่อสารเรื่องคนบนดอยกับการทำไร่หมุนเวียน
- การสื่อความหมายเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี และการแต่งกาย
- การสื่อให้เห็นด้านการแสดง การละเล่นต่าง ๆ
- การสื่อความหมายให้กับนักท่องเที่ยว
- การผลักดันสู่ระดับนโยบาย
- การถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ สามารถแสดงถึงความยั่งยืนได้อย่างชัดเจน

รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรในชุมชน

- การจัดการป่า มีการแบ่งประเภทของป่าออกเป็น ป่าอนุรักษ์ หรือป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย หรือป่าชุมชน ป่าช้า และพื้นที่ทำกิน
- มีกฎ กติกาชัดเจน รวมทั้งมีบทลงโทษที่สามารถปฏิบัติได้จริง เช่น กรณี อ.รัศมี ที่ทำผิดกฎการจัดการถ้ำ
- มีการจัดแบ่งโซนพื้นที่ชัดเจน
- มีกฎกติกาชัดเจน ทั้งสำหรับนักท่องเที่ยวและสำหรับคนในชุมชน
- นักล่าและนายพรานลดจำนวนลง
- มีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเพื่อคนในชุมชน และเพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยว

กลุ่มที่ 2 การจัดการทรัพยากรบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

ถ้าพูดถึงป่านิเวศน์แล้วชาวปกาเกอะญอ บนดอยหลวงอินทนนท์ ได้แบ่งความสำคัญของป่าไม้ไว้อยู่ 3 ระดับ และเป็นการแบ่งป่ามาตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว

ป่าแรก 1. ก่อเบรุโค่ (ป่าเต็งรัง)

ป่าที่สอง 2. เก่อเนอพา (ป่าดิบแล้ง-ชื้น)

เก่อเนอพา แปลว่า ป่าชาย ซึ่งป่าเก่อเนอพานั้นมีความหลากหลายมาก จะมีป่าอีกหลายประเภทอยู่ในบริเวณป่าเก่อเนอพา ป่าที่พอจะสรุปออกมาได้ส่วนหนึ่งที่เด่นชัดคือ 1) ป่าเบญจพรรณ 2) ป่าไผ่ 3) ป่าสนสามใบ 4) ป่าไม้ทะโล้ และ 5) ป่าผสมก่อ จะเป็นป่าที่มีความหลากหลายมากที่สุด และเป็นป่าที่มีพื้นที่การอนุรักษ์มากที่สุด

ป่าที่สาม 3. เก่อเนอหมื่อ (ป่าดงดิบ)

เก่อเนอหมื่อ แปลว่า ป่าหญิง "ป่าเก่อเนอหมื่อ" ชาวปกาเกอะญอ ถือว่าเป็นป่าอนุรักษ์ เป็นป่าที่ให้เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำ เป็นแหล่งที่พักพิงอาศัยของสัตว์ต่างๆ ในป่าเก่อเนอหมื่อนั้น ลักษณะของต้นไม้จะเป็นลักษณะต้นไม้ใหญ่ บริเวณต่างๆ ของป่าเก่อเนอหมื่อมีความชื้นสูง ซึ่งเป็นป่าห้ามนำไปใช้ไม่ว่าด้วยกรณีใดก็ตาม ต้องเป็นป่าอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งต้นน้ำและพักอาศัยของสัตว์ต่างๆ เท่านั้น

บทสรุปของป่านิเวศน์ของชาวกะเหรี่ยง ปกาเกอะญอบนพื้นที่ดอยหลวงอินทนนท์นั้น มีอยู่ด้วยกัน 3 ระดับ แต่ละระดับมีความสำคัญที่แตกต่างกัน แต่ทุกระดับมีความสำคัญต่อชุมชนโดยทั้งสิ้น อีกส่วนหนึ่งที่ยังมิได้พูดถึงนั้นคือ แม่น้ำลำธารที่มีความสำคัญอย่างมากต่อชุมชน และแต่ละระดับของแม่น้ำลำธารนั้น มีความสำคัญแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ชาวปกาเกอะญอสามารถแบ่งชนิดจุดสิ้นสุดสัตว์น้ำไว้อย่างละเอียดและชัดเจน การแบ่งชนิดและประเภทของป่านั้นมิได้มีในตำราของฝรั่งชาวต่างชาติเท่านั้น ในภูมิปัญญาของชนชาติกะเหรี่ยงปกาเกอะญอนั้นมีเช่นกัน

3. เก่อเนอหมื่อ (ป่าหญิง) ป่าดิบชื้น ป่าดึกดำบรรณ์
เป็นป่าอนุรักษ์ชั้นเอกของชุมชน ซึ่งจะไม่มีการใช้สอยใดๆทั้งสิ้น จะมีไม้ประเภทเถาวัลย์ และไม้คลุมเสื้อซึ่งเกิดจากความชื้นสูงตลอดทั้งปี มีปริมาณน้ำฝนมาก เป็นแหล่งต้นน้ำขนาดใหญ่ เป็นที่อยู่ของสัตว์ใหญ่
ความสูงอยู่ที่ 1,700-2,500 เมตรขึ้นไป

2.เก่อเนอพา (ป่าชาย) ป่าดิแล้งชื้น – ดิบชื้น
ลักษณะเป็นป่าอนุรักษณ์แบบใช้สอย บรเวณป่าเก่อเนอพาจะมีความชื้นตลอดทั้งปี มีต้นไม้ตระกูลต่าเช่น กล้วย ต้นเฟินต์ฯ และต้นไม้ใหญ่เช่น ป่าก่อ ป่าสน ป่าทะโล้ฯ และเป็นแหล่งทำการเกษตรควบคู่ไปกับการอนุรักษ์แบบใช้สอยผสมผสานกันไป เป็นป่าที่มีความสำคัญต่อชุมชน "ปกาเก่อญอ" อย่างมาก ความสูงอยู่ที่ 800 – 1,700 เมตร ชุมชนตั้งอยู่ที่ความสูง 800 – 1,250 เมตรจากระดับน้ำทะเล ถ้าชุมชนไหนตั้งอยู่สูงกว่านี้มักไม่อยู่เป็นสุข จะมีปัญหานานับประการ

1. ก่อเบรุโข่ (ป่าเต็งรัง)
เป็นเขตแห้งแล้งหรือป่าพลัดใบแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ
1.ปกฺร่าแพะโข่ เป็นต้นไม้ชนิดเล็ก ความหนาแน่นของป่ามีน้อย มีดินรุกรังและกรวด
2.ก่อเบรุโข่ เป็นป่าประเภทไม้เต็งรัง และไม้ไผ่
ความสูงอยู่ที่ระดับ 700 เมตรจากระดับน้ำทะเลลงมา

ลักษณะการแบ่งป่ารอบชุมชนของคน "ปกา เกอะญอ"

1. เขตชุมชน อาคารบ้านเรือน

2. สุดเขตการก่อสร้าง อาคารบ้านเรือนและป่าอนุรักษ์แบบด้านทางประเพณีพิธีกรรม
- ป่าเดปอ – ป่าฐานบ้านไม้ - ป่าซ้า

3. เขตพื้นที่ทำกินแบบถาวร
- การทำนาขั้นบันได
- การทำไร่หมุนเวียนในอดีต
- การทำไร่แบบการเกษตรแนวใหม่

4. เขตป่าอนุรักษ์แบบใช้สอย ผสมผสาน
- แหล่งอาหารของสัตว์ และคนในชุมชน
- พื้นที่ทำกิน และไม้ประเภทใช้สอยเฉพาะที่
- ป่าอนุรักษ์ที่มีความสำคัญต่อชุมชนและสัตว์

5. เขตป่าอนุรักษ์ชั้นเอก ห้ามตัดและนำมาใช้ใดๆ
- ป่าเก่อเนอหมื่อ (ป่าหญิง) ป่าดิบชื้น-ดึกดำบรรณ
- เป็นแหล่งตาน้ำ - มีต้นไม้ขนาดใหญ่
- เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ใหญ่
- เป็นแหล่งของไม้ชั้นลาง เถาวัลย์ เฟิร์น

กลุ่มที่ 3 การจัดการทรัพยากรบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชน

ชุมชนอาข่า บ้านห้วยขี้เหล็ก เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการรวบรวม รื้อฟื้น ประเพณีและพิธีกรรมในรอบหนึ่งปี ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งทำให้ทราบว่าชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ ซึ่งแต่ละพิธีกรรมจะมีคุณค่าและความหมาย รวมทั้งคำสอนของบรรพบุรุษที่สอดแทรกเรื่องของการดูแลรักษาทรัพยากรไว้อย่างน่าสนใจ พิธีกรรม ประเพณี ถือเป็นกฎและเป็นระเบียบบรรทัดฐานในการปฏิบัติของชาวอ่าข่าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน อันนำไปสู่การมีชีวิตที่ยั่งยืน มีความเหมาะสมและไม่เบียดเบียนผู้อื่น พิธีกรรมที่รวบรวมได้นั้น มีบางพิธีกรรมที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับการรักษาป่าไม้ ยกตัวอย่างเช่น พิธีกรรม **การปลูกประตูหมู่บ้าน "ล้อ ค่อง ดู่ เออ"** ซึ่งพิธีกรรมนี้จะเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้โดยตรง โดยห้ามผู้ใดใช้ประโยชน์ หรือตัดไม้ในพื้นที่บริเวณที่มีการสร้างประตูหมู่บ้าน และชาวอ่าข่านั้นจะมีช่วงที่หยุดใช้ไม้ในป่าระยะหนึ่งที่เรียกว่า "อยู่กรรม" เป็นการหยุดใช้ไม้ดิบ 1 ช่วง คือ หลังจาก **ประเพณีโล้ชิงช้า จนถึง ประเพณี "ค้า แย๊ะ อ่าแผ่ว" หรือประเพณีไล่ผี** ซึ่งจะไม่มีการตัดไม้ดิบใช้และนำเข้ามาในชุมชน นอกจากจะมีคนตายเท่านั้น พิธีกรรม ประเพณี ที่ยกตัวอย่างมานี้ถือเป็นประเพณีที่มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ดูแล และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งยังมีอีกหลายพิธีกรรมที่สอดแทรกเรื่องราวของการอนุรักษ์ดินและน้ำในชุมชน ซึ่งชาวอ่าข่ามีการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านการสื่อความหมาย และคุณค่าทางพิธีกรรมและประเพณีที่ดำรงสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับภาวะวิกฤติโลก

คำว่าภาวะวิกฤติโลก คำนี้ฟังดูแล้วอาจจะเป็นคำใหญ่สำหรับชาวบ้าน เพราะฟังดูเป็นเรื่องที่ไกลตัว ภาวะวิกฤติโลกในงานเขียนชิ้นนี้จะหมายถึง ภาวการณ์ปัจจุบันที่ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้อย่างไม่มีขีดจำกัด ไม่มีการดูแลรักษา ซึ่งสะท้อนออกมาทางปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป เช่น ภาวะโลกร้อนที่กำลังเป็นกระแสในการรณรงค์ขณะนี้ ภาวะวิกฤติเรื่องพลังงานที่ส่งผลทำให้ราคาน้ำมันเชื้อเพลิงสูงขึ้น และเป็นเหตุให้ราคาของสิ่งของต่างๆ ที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวันต้องแพงขึ้น รวมทั้งวิกฤติเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่นานาประเทศกำลังเป็นห่วงและมีหลายหน่วยงานที่กำลังรณรงค์เรื่องราวเหล่านี้อยู่ งานเขียนนี้จึงเป็นการสะท้อนถึงคุณประโยชน์หรือผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยลดหรือแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ในระดับชุมชนท้องถิ่น และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการจัดการของชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ในหลายด้าน หากเกิดผลกระทบจากภาวะวิกฤติดังกล่าวที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น เรื่องไกลตัวที่ว่าอาจเป็นเรื่องใกล้ตัวขึ้นมาก็ได้ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า หากชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ และจิตวิญญาณของชุมชน

บทเรียนที่เราได้เรียนรู้ร่วมกันจากชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ สามารถนำเสนอเรื่องราวของการจัดการชุมชนที่ชาวบ้านหลายคนสามารถยืนยันได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการดูแล รักษาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ผ่านรูปธรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านได้สะท้อนวิธีคิด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ความมั่นคงทางอาหาร

ชาวบ้านแม่ละนา เล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนไม่ต้องซื้อข้าวกิน แต่ปัจจุบันมีบางบ้านต้องซื้อข้าวกินแต่ก็ยังถือว่าน้อยอยู่ เพราะสามารถปลูกได้เอง พื้นที่ปลูกมีเท่าเดิม ผลผลิตได้ดี แต่ประชากรเพิ่มมากขึ้น

อาหารจากป่า ปัจจุบันก็ยังมีมากอยู่ เวลาที่เข้าป่ายังสามารถหาอาหารจากป่าได้มาก เช่น เห็ด หน่อไม้ แตงกวา ข้าวโพด ปลา และอื่นๆ ยังมีสมบูรณ์มาก

การท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนเกิดการฟื้นฟูอาหารจากป่า เน้นอาหารสุขภาพ เนื่องจากเป็นชุมชนท่องเที่ยว มีการบริโภคผักพื้นบ้านมากขึ้น สมุนไพร และอาหารสุขภาพอื่นๆ

และอีกหลายชุมชนที่สะท้อนถึงวิธีการหาอาหารจากป่าที่ชาวบ้านเรียกว่า "ซุปเปอร์มาเก็ตชุมชน" ซึ่งมีภูมิปัญญาในการกิน วัฏจักรของอาหารตามฤดูกาล ภูมิปัญญาในกรกิน/ใช้ (สลับกัน/ทดแทน) เช่น ปลึกล้วยในช่วงฤดูฝน จะไม่นำมาทำอาหาร เพราะมีความเชื่อว่าแมลงจะมารบกวนข้าวในนา

<u>การจัดการอาหารจากชุมชน.. สามารถมีกินได้อย่างยั่งยืนเพราะ</u>

- กินตามช่วงฤดูกาล ซึ่งปกติช่วงฝน อาหารจากธรรมชาติจะมีมาก ไม่ต้องซื้อ
- มีโครงการผักสวนครัว รั้วกินได้ ส่งเสริมให้ปลูกผักหลังบ้านไว้กินเอง
- เริ่มมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เพาะปลูกเอง ภายหลังจากการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ไม่ซื้อจากข้างนอก และสามารถเพาะพันธุ์พืชบางชนิดไว้บริโภคเอง
- โครงการเศรษฐกิจพอเพียง .. ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้
- ลดการใช้สารเคมีลงจากเดิมเป็นจำนวนมาก
- หลังจากที่มีการท่องเที่ยว ชุมชนได้พัฒนาขึ้นในหลากหลายด้าน เกิดโครงการระบบประปาชุมชนในการจัดการระบบน้ำทั้งลุ่มน้ำด้วยกัน
- เพื่อเป็นการรักษาป่าต้นน้ำ ใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างยั่งยืน
- ปลูกพืชกินเอง
- ระบบการผลิตอย่างยั่งยืน
- การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ท่อประปา เพื่อใช้ในระบบการเกษตร

ตัวอย่างจากบ้านแม่กำปอง : ข้อยืนยันอาหารจากป่าที่มีตลอดทั้งปี

- ม.ค. ดอกต้าง, ดอกลิงราว
- ก.พ. ดอกแคหางค่าง, ผักเฮือด
- มี.ค. ผึ้ง, ดอกหมากป่า
- เม.ย. ผึ้ง
- พ.ค. ผักกูด, ผักหนาม, มะเขือพวง
- มิ.ย. หน่อไม้, เห็ดต่างๆ
- ก.ค. หน่อไม้
- ส.ค. หน่อไม้
- ก.ย. หน่อไม้
- ต.ค. หน่อไม้, ดอกแคหางค่าง, หนอนไม้ไผ่
- พ.ย. ดอกแคหางค่าง
- ธ.ค. ดอกแคหางต่าง

- มีตลอด ปลีกล้วย, มะเขือพวง

พลังงานทดแทน

ชุมชนท่องเที่ยวทั้ง 5 กรณีศึกษานั้น มีการจัดการและการใช้พลังงานในชุมชนด้วยหลักการพึ่งตนเอง ซึ่งทั้งห้าชุมชนยังมีวิธีการจัดการบางด้านที่ยังคงวิถีดั้งเดิมไว้ ซึ่งหลายเรื่องที่เป็นรูปธรรมของการจัดการพลังงานทดแทน ที่ชุมชนสมารถอยู่ได้หากเกิดภาวะวิกฤติต่างๆ จากภายนอกที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน และชุมชนยังเป็นส่วนหนึ่งในการไม่เพิ่มมลภาวะหรือเป็นต้นเหตุในการสนับสนุนให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งอาจจะเป็นเพียงจุดเล็กๆ หากแต่ไม่ส่งผลกระเทือนถึงสังคมโดยรวมแต่ก็ไม่เป็นอีกช่องทางในการทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ที่เกิดกับสังคมในเมืองในปัจจุบัน และชาวบ้านยังสื่อสารเรื่องราวของการจัดการในชุมชนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการลดภาวะวิกฤติต่างๆ ที่เกิดขึ้น ผ่านเรื่องราวของการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้และสัมผัสได้จากการเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน

<u>รูปธรรมของการจัดการพลังงานในชุมชน</u> ได้แก่

- น้ำ
  - น้ำใช้สอยระบบประปาภูเขา (การต่อท่อจากต้นน้ำมาใช้ในชุมชน)
  - น้ำใช้ในการเกษตร สวน/ไร่/นา ระบบลำเหมือง
  - น้ำจากธรรมชาติสำหรับนักท่องเที่ยว
- กิจกรรมท่องเที่ยว
  - เน้นเดินด้วยเท้า
  - ขี่จักรยาน
  - นักท่องเที่ยวปลูกป่า
- ผลิตภัณฑ์ชุมชน
  - กาแฟคั่วธรรมชาติ โดยใช้ฟืนไม้ไผ่
- ป่า
  - ปลูกเสริม
  - อากาศเย็น ไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศ
  - ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้น
  - แหล่งอาหารสมบูรณ์

ทิศทางในอนาคต

- การยกระดับโจทย์ในเชิงพื้นที่ อาจมีโจทย์ใหม่ในพื้นที่เดิมเพื่อตอบโจทย์ความยั่งยืน
- อาจมองในมิติอื่น เช่น CBT กับการลดโลกร้อน
- ถอดชุดความรู้ CBT (จากพื้นที่เดิม) กับทางรอดของชุมชน เพื่อตอบโจทย์ความมั่นคงทางอาหาร
- ให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในโครงการให้มากขึ้น
- ทำงานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพื้นที่วิจัย
- การสร้างพี่เลี้ยง (ตัวคูณ) ให้กับสถาบัน/หน่วยงานของรัฐ
- การผลักดันหลักสูตรการเรียนการสอนในสาขาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของสถาบันการศึกษาต่างๆ
- การสกัดการล่มของชุมชน ถ้าการท่องเที่ยวกระแสหลักเข้ามา ชุมชนอาจย่ำแย่ได้

ยุทธศาสตร์ประเด็นการจัดการทรัพยากร

- **ข้อมูลโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการจัดการทรัพยากร ปี 2542 – 2553**

ลำดับ	จังหวัด (โหนด)	ชื่อโครงการวิจัย	ประเด็นวิจัย	ปีเริ่มวิจัย	ระดับ
1.	แม่ฮ่องสอน (สกว.ภาค)	การพัฒนาอาชีพเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ 1 : การจัดทำแผนที่ทรัพยากร	ทรัพยากรรวม	2542	จังหวัด
2.	ลำพูน (SME)	การพัฒนาศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน:กรณีศึกษาบ้านหนองผึ้ง หมู่ 11 ต.ทากาศ อ.แม่ทา จ.ลำพูน	ทรัพยากรป่า	2542	หมู่บ้าน
3.	เชียงราย (ชร.)	การศึกษาระบบนิเวศของไก	ทรัพยากรน้ำ	2543	ภูมินิเวศ
4.	พะเยา (ชร.)	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำลาว – ยวน โดยองค์กรชุมชน***	ทรัพยากรน้ำ	2543	จังหวัด/ภูมินิเวศ
5.	อุตรดิตถ์ (อต.)	รูปแบบการจัดการอนุรักษ์สัตว์น้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์โดยองค์กรชุมชน**	ทรัพยากรน้ำ	2543	ภูมินิเวศ
6.	เชียงราย (ชร.)	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนที่ยั่งยืน ชุมชนบ้านห้วยไคร้ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย	ทรัพยากรป่า	2543	หมู่บ้าน
7.	น่าน(น่าน)	การจัดการและพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชน จ.น่าน	ทรัพยากรป่า	2544	จังหวัด
8.	น่าน (น่าน)	การขยายผลเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน : กรณีศึกษา อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่า	ทรัพยากรรวม	2544	อำเภอ
9.	ลำพูน (ลำพูน)	การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน	ทรัพยากรป่า	2544	ตำบล
10.	น่าน(น่าน)	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน	ทรัพยากรน้ำ	2544	ตำบล
11.	แม่ฮ่องสอน (มส.)	รูปแบบการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่กี อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยองค์กรชุมชน	ทรัพยากรป่า	2544	ตำบล
12.	น่าน(น่าน)	การจัดการและขยายเครือข่ายป่าชุมชน ตำบลหมอเมือง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน***	ทรัพยากรป่า	2544	ตำบล
13.	เชียงใหม่ (มช.)	การศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง	ทรัพยากรน้ำ	2544	ภูมินิเวศ
14.	เชียงใหม่ (ชร.)	การฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและการบริหารทรัพยากรป่าโดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่	ทรัพยากรป่า	2544	อำเภอ
15.	เชียงใหม่ (มช.)	รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์แม่น้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่	ทรัพยากรน้ำ	2544	ภูมินิเวศ
16.	อุตรดิตถ์ (อต.)	เครือข่ายความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์และขยายพันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์	ทรัพยากรน้ำ	2544	ภูมินิเวศ
17.	แพร่(อต.)	กระบวนการเรียนรู้เพื่อการส่งเสริมศักยภาพกลุ่มเยาวชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านแม่แปง ตำบลนาพูน อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่	ทรัพยากรป่า	2544	หมู่บ้าน
18.	แม่ฮ่องสอน (มส.)	การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างศักยภาพประชาคมหมู่บ้านไม้ฮุง-บ้านปางคามน้อย ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.	ทรัพยากรป่า	2544	หมู่บ้าน

ลำดับ	จังหวัด (โหนด)	ชื่อโครงการวิจัย	ประเด็นวิจัย	ปีเริ่มวิจัย	ระดับ
		แม่ฮ่องสอน			
19.	เชียงใหม่ (สกว.ภาค)	การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการหนอนไม้ไผ่(ดีเบาะ)และกบ(เดบือ) ให้มีความยั่งยืนบ้านแม่ยางส้าน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	ทรัพยากรป่า	2545	หมู่บ้าน
20.	ตาก(ตาก)	กระบวนการสร้างสำนึกและการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านใหม่พรสวรรค์ ต.นาโบสถ์ กิ่ง อ.วังเจ้า จ.ตาก	ทรัพยากรป่า	2545	หมู่บ้าน
21.	ตาก(ตาก)	กระบวนการกระตุ้นสำนึกและการมีส่วนร่วมชุมชนรอบป่าผาต้อนให้เป็นเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าผาต้อนอย่างยั่งยืน***	ทรัพยากรป่า	2545	ภูมินิเวศ
22.	แม่ฮ่องสอน (มส.)	การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพโป่งสันปิ๊กและสัตว์ป่าโดยชุมชนรอบโป่ง อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน ระยะที่ 1	ทรัพยากรป่า	2545	ภูมินิเวศ
23.	เชียงราย (ชร.)	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนบ้านนห้วยห้างและบ้านป่าสา ตำบลป่าซาง จังหวัดเชียงราย**	ทรัพยากรรวม	2545	หมู่บ้าน
24.	น่าน(น่าน)	การสร้างความร่วมมือทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำในพื้นที่ ตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน	ทรัพยากรป่า/น้ำ	2545	ตำบล
25.	เชียงใหม่ (สกว.ภาค)	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาแนวทางการอนุรักษ์กวางผาในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์	ทรัพยากรป่า	2545	ภูมินิเวศ
26.	พิษณุโลก (พล.)	การศึกษามูลค่าของป่าและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืนชุมชนบ้านร้องกอก ต.นาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก	ทรัพยากรป่า	2546	หมู่บ้าน
27.	เชียงใหม่ (แม่โจ้)	เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนบ้านปางอีกาในการจัดการทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่	ทรัพยากรป่า	2546	หมู่บ้าน
28.	น่าน(อต.)	รูปแบบการจัดการแหล่งน้ำที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านนาวีและบ้านดู่ โดยความร่วมมือระหว่างชุมชน โรงเรียน และกลุ่มเยาวชนต้นกล้าความฝันใหม่ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน**	ทรัพยากรน้ำ	2548	หมู่บ้าน
29.	เชียงใหม่ (แม่โจ้)	คืนความสัมพันธ์ของชุมชนล้านนากับทรัพยากรน้ำ กรณีฝายพญาคำ อ.สารภี จ.เชียงใหม่	ทรัพยากรน้ำ	2548	ภูมินิเวศ
30.	เชียงใหม่ (สกว.ภาค)	กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์กวางผา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่***	ทรัพยากรป่า	2548	ภูมินิเวศ
31.	ลำปาง (แสนผะหญา)	การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำจาง จังหวัดลำปาง ระยะที่ 1	ทรัพยากรน้ำ	2548	ภูมินิเวศ
32.	น่าน(พี่เลี้ยงบ่อเกลือ)	การพลิกฟื้นวิถีชีวิตท้องถิ่นตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน	ทรัพยากรรวม	2549	ตำบล
33.	ลำพูน(มช.)	การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สานอย่างมีส่วนร่วม ตำบลป่าสัก ตำบลศรีบัวบาน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	ทรัพยากรน้ำ	2549	ภูมินิเวศ
34.	เชียงใหม่ (แม่โจ้)	กระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนของบ้านกาด(ตลาด)ขี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	ทรัพยากรป่า	2549	หมู่บ้าน
35.	เชียงใหม่ (แม่โจ้)	กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	ทรัพยากรน้ำ	2549	หมู่บ้าน
36.	ภาคเหนือ (แม่โจ้)	กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอ	ทรัพยากรรวม	2549	หมู่บ้าน

ลำดับ	จังหวัด (โหนด)	ชื่อโครงการวิจัย	ประเด็นวิจัย	ปีเริ่มวิจัย	ระดับ
		แม่ออน จังหวัดเชียงใหม่***			
37.	เชียงใหม่ (ลพ.)	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา กรณีศึกษาบ้านป่างิ้ว ต.ทาเหนือ กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	ทรัพยากรน้ำ	2549	หมู่บ้าน
38.	ลำพูน (ลพ.)	แนวทางการพัฒนากระบวนการการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก ตำบลตะเคียนปม อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน	ทรัพยากรป่า	2549	หมู่บ้าน
39.	เชียงราย (เชียงแสน)	ศึกษาสถานการณ์การทำสวนยางและกระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวของชาวสวนยางเชียงแสน จังหวัดเชียงราย***	ทรัพยากรดิน	2550	หมู่บ้าน
40.	เชียงราย (เชียงแสน)	รูปแบบการจัดการที่ดินที่เหมาะสมบ้านดอยสะโง้ะ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	ทรัพยากรดิน	2550	หมู่บ้าน
41.	น่าน (สกว.ภาค)	ประชุมเชิงปฏิบัติการ "การขับเคลื่อนงานวิจัยท้องถิ่นและการพัฒนาความร่วมมือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำว้า จังหวัดน่าน ปี 2550"	ทรัพยากรน้ำ	2550	ภูมินิเวศ
42.	แม่ฮ่องสอน (มส.)	กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูกล้วยไม้ในท้องถิ่นของชุมชนบ้านหัวแม่สุริน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน**	ทรัพยากรป่า	2550	หมู่บ้าน
43.	ลำพูน(มช.)	การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ระยะที่ 2	ทรัพยากรน้ำ	2550	ภูมินิเวศ
44.	เชียงใหม่ (แม่โจ้)	กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้อุทยานชุมชนคนรักษ์ป่าที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของ ชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	ทรัพยากรรวม	2550	หมู่บ้าน
45.	อุตรดิตถ์ (พี่เลี้ยง อต.)	รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการพึ่งตนเองที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพหลังเกิดภัยพิบัติของชุมชนบ้านขุนห้วย หมูที่ 1 ตำบลนานกกก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์	ทรัพยากรน้ำ	2550	หมู่บ้าน
46.	น่าน (สกว.ภาค)	โครงสร้างของป่า การจัดการ และการใช้ประโยชน์ด้านของป่าโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษาพื้นที่ป่าของชุมชนบ้านศรีบุญเรือง ตำบลศรีษะเกษ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน**	ทรัพยากรป่า	2550	ภูมินิเวศ
47.	ลำพูน (มช.)	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	ทรัพยากรน้ำ	2550	ภูมินิเวศ
48.	ลำปาง (แสนผะหญา)	การใช้ประโยชน์และการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามหลักภูมิสังคม กรณีศึกษาบ้านผาแมว ตำบลหัวเสือ อำภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	ทรัพยากรป่า	2550	หมู่บ้าน
49.	ลำพูน (มช.)	การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน กรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 แห่งในจังหวัดลำพูน	ทรัพยากรป่า	2550	หมู่บ้าน
50.	เชียงใหม่ (สกว.ภาค)	การศึกษารวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำแม่กื๊ด ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่	ทรัพยากรน้ำ	2551	ภูมินิเวศ
51.	ลำพูน (ลพ.)	แนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลทาทุ่งหลวง อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน	ทรัพยากรรวม	2551	ตำบล
52.	ลำพูน (ลพ.)	การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	ทรัพยากรน้ำ	2551	ภูมินิเวศ
53.	ลำพูน (ลพ.)	กระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน	ทรัพยากรน้ำ	2551	ภูมินิเวศ
54.	ลำพูน (ลพ.)	กระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนกลาง	ทรัพยากรน้ำ	2551	ภูมินิเวศ
55.	ลำพูน	กระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำ	ทรัพยาก	255	ภูมินิเวศ

ลำดับ	จังหวัด (โหนด)	ชื่อโครงการวิจัย	ประเด็นวิจัย	ปีเริ่มวิจัย	ระดับ
	(ลพ.)	แม่ทาตอนปลาย	รน้ำ	1	
56.	เชียงใหม่ (แม่โจ้)	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยย่าพาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของบ้านสหกรณ์หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่	ทรัพยากรป่า	2551	หมู่บ้าน
57.	เชียงใหม่ (แม่โจ้)	รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยต้นยางที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	ทรัพยากรป่า	2551	ตำบล
58.	เชียงใหม่ (พี่เลี้ยงแม่แจ่ม)	แนวทางการสืบทอดการทำไร่หมุนเวียนสู่คนรุ่นใหม่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	ทรัพยากรป่า	2552	ภูมินิเวศ
59.	น่าน (พี่เลี้ยงบ่อเกลือ)	แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านน้ำแคะ หมู่ที่ 4 ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	ทรัพยากรรวม	2552	หมู่บ้าน
60.	ลำปาง (ลป.)	แนวทางการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กื๊ด ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง	ทรัพยากรป่า	2552	หมู่บ้าน
61.	ลำพูน (ลพ.)	การใช้ระบบสารสนเทศเชิงพื้นที่เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจการพัฒนาแหล่งน้ำที่ชุมชนมีส่วนร่วมในลุ่มน้ำย่อยแม่ขะนาด ลุ่มน้ำแม่ทา จ.ลำพูน	ทรัพยากรน้ำ	2552	ภูมินิเวศ
62.	น่าน(พี่เลี้ยงบ่อเกลือ)	รูปแบบการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศลุ่มน้ำว้า อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน	ทรัพยากรน้ำ	2552	ภูมินิเวศ
63.	ลำปาง(แสนผะหญา)	รูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	ทรัพยากรป่า	2552	ตำบล
64.	เชียงใหม่ (แม่โจ้)	แนวทางการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าห้วยตองสาดตามแนวพระราชดำริของชุมชนบ้านวังธาร เทศบาลตำบลลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ระยะที่ 1	ทรัพยากรป่า	2552	ตำบล
65.	ลำปาง(แสนผะหญา)	การจัดทำฐานข้อมูลเครือข่ายทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) ในจังหวัดลำปาง ผ่านเครื่องมือ Social Mapping	ทรัพยากรรวม	2552	จังหวัด
66.	ลำพูน (ลพ.)	แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าพื้นที่ต้นน้ำลี้ ตำบลตะเคียนปม โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำลี้และหน่วยงานในพื้นที่ อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน	ทรัพยากรป่า	2553	ตำบล
67.	น่าน(พี่เลี้ยงบ่อเกลือ)	แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านน้ำแคะ หมู่ที่ 4 ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	ทรัพยากรรวม	2553	หมู่บ้าน
68.	น่าน(พี่เลี้ยงทาวังผา)	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก ตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน	ทรัพยากรน้ำ	2553	หมู่บ้าน
69.	เชียงใหม่ (มช.)	แนวทางการพัฒนาพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่	ทรัพยากรรวม	2553	ภูมินิเวศ
70.	น่านพี่เลี้ยงบ่อเกลือ)	แนวทางการบริหารจัดการน้ำระบบชลประทานฝายหมอเมือง โดยชุมชนมีส่วนร่วมอำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน	ทรัพยากรน้ำ	2553	ภูมินิเวศ
71.	เชียงใหม่ (มช.)	แนวทางการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่บ้านดอยปุย ตำบลสุเทพ บ้านขุนช่างเคี่ยน ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองและบ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	ทรัพยากรรวม	2553	หมู่บ้าน

รายงานผลการศึกษา

การจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

."บทสังเคราะห์ผ่าน 10 งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ".

เรียบเรียงโดย

นาถพงศ์ พัฒนพันธ์ชัย

เสนอต่อ

โครงการการศึกษาและพัฒนากลไกการสนับสนุนเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ตุลาคม 2554

คำนำ

ท่ามกลางสถานการณ์โลกที่กำลังแปรปรวน ดิน น้ำ ฟ้า ป่าเขา ถูกนำมาใช้ประโยชน์จนเกือบถึงขีดจำกัด ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ย้อนกลับมาส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มากขึ้นทุกขณะ จนกระทั่งเกิดคำถามว่าที่ผ่านมามนุษย์ได้กระทำสิ่งใดจนเกินเลยไปหรือไม่ เราจะดำรงอยู่อย่างไรในอนาคตที่กำลังจะมาถึง และเราจำเป็นจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อให้มนุษย์สามารถกลับมาอยู่กับธรรมชาติได้อย่างสมดุล

สังคมภาคเหนือเป็นสังคมที่อุดมไปด้วยทรัพยากร ชุมชนท้องถิ่นเองก็มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต ทุกวันนี้องค์ความรู้เหล่านี้ยังมีอยู่ หากแต่ว่าจะเพียงพอต่อการจัดสรรจัดการการใช้ประโยชน์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่นั่นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง หลายชุมชนค้นพบว่าความรู้และการจัดการแบบเดิมไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนจำนวนไม่น้อยได้พยายามคิดค้นแนวทางที่จะลดทอนความรุนแรงของปัญหาที่มีอยู่ให้น้อยลง และในบรรดาชุมชนเหล่านี้มีจำนวนหนึ่งเลือกใช้เครื่องมือที่เรียกว่า "วิจัยเพื่อท้องถิ่น"

ถึงวันนี้การจัดการทรัพยากรของชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จนนำมาสู่การแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมในหลายพื้นที่ กระจายตัวอยู่ในทุกภาคของประเทศ รวมทั้งเชื่อว่าน่าจะสนับสนุนให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้ไม่มากก็น้อย รายงานชิ้นนี้จึงเกิดขึ้นด้วยความมุ่งหมายในการประมวลชุดความรู้บางส่วนที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน เพื่อสังเคราะห์ไปสู่การใช้ประโยชน์จากความรู้ในประเด็นเหล่านี้ รวมทั้งอาจเป็นแนวทางในการพัฒนาโจทย์วิจัยที่ยังขาดและต้องสนับสนุนต่อในพื้นที่ภาคเหนือ

ทว่าหากเปรียบองค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงกว่า 10 ปีที่ผ่ามาเป็นดังเช่นมหาสมุทรแห่งความรู้ องค์ความรู้ที่ผ่านการสังเคราะห์ในครั้งนี้ก็คงเป็นเพียงลำธารสายเล็กๆ ที่ต้องไหลไปรวมกับลำน้ำสายอื่นๆ ก่อนที่จะไปหลอมรวมเป็นมหาสมุทรใหญ่ เช่นนี้แล้วข้อค้นพบหรือความเห็นที่เกิดขึ้นในครั้งนี้จึงไม่อาจและไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นคำอธิบายของทะเลความรู้ที่ทั้งกว้างและลึกได้ หากแต่ขอเป็นมุมองและข้อสังเกตบางประการที่น่าจะนำไปสู่การหยิบยกขึ้นมาแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ "ความรู้" ที่ได้คงไม่ใช่เป้าหมายเดียวของการศึกษา เพราะความสำคัญน่าจะอยู่ที่กระบวนการถกเถียงแลกเปลี่ยนต่อยอด ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อที่ว่าจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอยู่ที่ "กระบวนการ" มากกว่า "ผลลัพธ์" นั่นเอง..

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ii
สารบัญ	iii
สารบัญตาราง	iv
สารบัญแผนภาพ	iv
ส่วนที่ 1 เกริ่นนำ	1
1.1 ก่อนมาถึงการสังเคราะห์งานวิจัย	1
1.2 เริ่มต้นด้วยคำถามสู่กรอบการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตการศึกษา	5
1.4 นิยามบางคำเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	6
ส่วนที่ 2 ทบทวนแนวคิดและมุมมอง	8
2.1 ทรัพยากรธรรมชาติกับวิกฤติการณ์ของสังคม	8
2.2 พลวัตของปัญหาการจัดการทรัพยากร	12
2.3 อะไรและอย่างไรกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	15
2.4 ทบทวนความรู้ผ่านการสังเคราะห์งานวิจัย	18
ส่วนที่ 3 เรียงร้อยเรื่องราว 10 งานวิจัยประเด็นทรัพยากร	21
3.1 บริบทที่แตกต่างกับทรัพยากรที่หลากหลาย	21
3.2 เมื่อคนต้องอยู่กับทรัพยากร	23
3.3 ปฏิบัติการจัดการทรัพยากรของชุมชนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	30
ส่วนที่ 4 บางส่วนของข้อค้นพบ	54
4.1 องค์ความรู้การจัดการ ดอกผลการเรียนรู้ของชุมชน	54
4.2 การจัดการทรัพยากร ความมั่นคงทางอาหาร กับการเปลี่ยนผ่านของชุมชน	59
ส่งท้าย	61
บรรณานุกรม	63

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1-1 รายชื่อกรณีศึกษาโครงการวิจัยประเด็นทรัพยากรภาคเหนือตอนบน 5
ตารางที่ 2-1 นัยยะการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนจาก 6 ประเด็นการทำงาน 19
ตารางที่ 3-1 สรุปพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย 21
ตารางที่ 3-2 สรุปลักษณะทางนิเวศ วัฒนธรรม 22
ตารางที่ 3-3 ปัญหาด้านทรัพยากรและการแก้ไขช่วงที่ผ่านมา (ก่อนทำวิจัย) 27
ตารางที่ 3-4 การวิเคราะห์ปัญหาจนนำมาสู่โจทย์วิจัยของแต่ละโครงการวิจัย 30
ตารางที่ 3-5 แผนการดำเนินกิจกรรมการจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมแต่ละโซน 36
ตารางที่ 3-6 กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรของแต่ละโครงการวิจัย 50
ตารางที่ 3-7 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากร 52
ตารางที่ 4-1 แนวทางการจัดการทรัพยากรตามวัตถุประสงค์ 57

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1-1 กรอบการศึกษา 4
แผนภาพที่ 2-1 ลักษณะสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 15
แผนภาพที่ 3-1 ต้นไม้ปัญหาการจัดการทรัพยากรของชุมชน 32
แผนภาพที่ 3-2 กรอบการทำงานพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนตำบลป่าสัก 38
แผนภาพที่ 3-3 กรอบแนวคิดการวิจัยการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม 38
แผนภาพที่ 3-4 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการป่าไผ่และแหล่งน้ำ 39
แผนภาพที่ 3-5 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์พันธ์ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว้า 41
แผนภาพที่ 3-6 กระบวนการศึกษาและสร้างความรู้ของทีมวิจัยของชุมชนปางจำปี 42
แผนภาพที่ 3-7 กระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อการจัดการทรัพยากรของชุมชน 44
แผนภาพที่ 3-8 ขั้นตอนและวิธีการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนตำบลป่าสัก 47
แผนภาพที่ 3-9 การจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) 48
แผนภาพที่ 3-10 รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นชุมชนลุ่มน้ำว้า 49

ส่วนที่ 1
เกริ่นนำ

1.1 ก่อนมาถึงการสังเคราะห์งานวิจัย

คงเป็นที่ทราบกันดีว่าระยะเวลากว่า 10 ปีของขบวนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้น ได้สร้างคุณูปการให้กับชุมชนและสังคมในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการส่งผลให้เกิดการพัฒนาคน ให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาให้เกิดวิธีการคิดอย่างเป็นระบบ และทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาและค้นหาทางออกจากปัญหาได้ด้วยตัวเอง ดังคำกล่าวที่ว่า *"โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะถูกกำหนดจากสิ่งที่ต้องการแก้ไขหรือพัฒนาให้ดีขึ้น จากความต้องการของชาวบ้านที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุอย่างรอบด้านและถูกตัดสินใจร่วมกันที่จะใช้กระบวนการวิจัยเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนั้นๆ จึงเกิดเป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีการกำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อโครงการวิจัยสิ้นสุด ซึ่งสอดคล้องกับโจทย์วิจัยและระยะเวลาทำวิจัย แต่ชุมชนโดยส่วนมากมีปัญหาและเรื่องราวที่ซับซ้อน การทำโครงการวิจัยเพียงโครงการเดียวจึงไม่สามารถแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างสิ้นเชิง หากแต่ชาวบ้านมีวิธีคิดและวิธีการที่เชื่อมโยงอยากให้ปัญหาของชุมชนที่ซับซ้อนนั้นถูกคลี่คลาย ผลจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงไม่ได้เพียงแค่ผลลัพธ์ (output) ที่ตั้งไว้เท่านั้น หลายๆ โครงการวิจัยมักจะได้สิ่งที่มากกว่าที่ผลคาดหวังหรือกำหนดไว้ในโครงการวิจัย (outcome) ด้วยเสมอ นอกจากนั้นแล้วจากความคิดของพี่เลี้ยงผสมผสานกับความคิดของชุมชนจึงก่อให้เกิดผลกระทบ (Impact) ต่างๆ ตามมาหลังจากโครงการวิจัยจบอีกด้วย"*[1]

ในประเด็นเกี่ยวกับการยกระดับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาคเหนือตอนบนก็มีข้อค้นพบที่ว่าตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมากระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นช่วยพัฒนาศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่การสร้างหรือหนุนเสริมกลไกการบริหารจัดการ การพัฒนากิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ การจัดสรรพื้นที่และการกำหนดกฎระเบียบต่างๆ เพื่อฟื้นคืนและปกป้องดูแลดินน้ำป่าให้ชุมชนได้พึ่งพิง มีกินมีใช้ได้อย่างยั่งยืน อาทิเช่น[2]

---

[1] จากบางส่วนของบทความว่าด้วย **"คุณค่า พลังและความสุข จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น"** ส่วนหนึ่งจากบทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ เอกสารประกอบงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : คุณค่า พลังและความสุข วันพุธที่ 17 ธันวาคม 2551 ณ ห้องประชุมเอราวัณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ จัดโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

[2] ส่วนหนึ่งของบทความว่าด้วย **"พลังกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการพลิกฟื้นวิกฤติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : โลกร้อน พลังงาน ความมั่นคงทางอาหาร"** ส่วนหนึ่งจากบทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ. (อ้างแล้ว).

- การสร้างและหนุนเสริมกลไกในการบริหารจัดการ จากการได้คิด ได้ทบทวนความสัมพันธ์ของชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่ความร่วมมือของชุมชน ก่อเกิดกลไกใหม่ๆ ในด้านการบริหารจัดการดินน้ำป่าใหม่ในชุมชน และช่วยหนุนเสริมวิธีคิด วิธีทำงานอย่างเป็นระบบแก่กลไกเดิมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งกลไกเหล่านี้มีบทบาทหน้าที่ในการควบคุมกำกับดูแลกฎระเบียบต่างๆ รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูดินน้ำป่า

- การพัฒนาความต่อเนื่องในการอนุรักษ์ โดยชุมชนสามารถร่วมกันสร้างความต่อเนื่องในการอนุรักษ์ดินน้ำป่า บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดการน้ำ การจับสัตว์นำแบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของคนกับป่าและสายน้ำ การทำการเกษตรสองฝั่งน้ำ ฯลฯ หรือบนฐานพิธีกรรมความเชื่อ เช่น การทำพิธีบวชป่า ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การปิดตุงยันต์ป้องกันการระเบิดปลา การสร้างหอเจ้าที่ และสืบชะตาแม่น้ำ ฯลฯ ไปจนถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดทำแนวป้องกันไฟป่า การสร้างฝายต้นน้ำชะลอการไหลของน้ำและสร้างความชุ่มชื้นให้ผืนดิน การปลูกต้นไม้ในแหล่งเสื่อมโทรมผ่านโครงการคืนไม้สู่ป่า การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การปลูกสมุนไพร เป็นต้น

- การจัดสรรพื้นที่และกำหนดกฎระเบียบ ซึ่งเกิดจากข้อตกลงของชุมชน เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของคนในและคนนอกพื้นที่ ให้มีความเท่าเทียม เป็นธรรม และยั่งยืนมากที่สุด

ในขณะที่เมื่อลองพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือ ตั้งแต่ปี 2542 ถึงปัจจุบัน (ข้อมูล ณ วันที่ 28 เมษายน 2554[3]) พบว่ามีโครงการวิจัยรวมทั้งสิ้น 71 โครงการ แบ่งเป็น การจัดการทรัพยากรโดยรวม (ดิน น้ำ ป่า สัตว์) 12 โครงการ การจัดการทรัพยากรป่า 31 โครงการ การจัดการทรัพยากรน้ำ 26 โครงการ และการจัดการทรัพยากรดิน 2 โครงการ โดยมีโหนดให้การสนับสนุนโครงการวิจัยประเด็นการจัดการทรัพยากรเกือบทุกโหนด ซึ่งประเด็นที่น่าสนใจและมีโครงการวิจัยจำนวนมากพอสมควร คือ การจัดการทรัพยากรป่าและการจัดการทรัพยากรน้ำ

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางจำนวนงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่กระจายตัวอยู่ในหลายจังหวัดโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน (ลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน น่าน) แต่ในความเป็นจริงก็ยังพบว่าหลายชุมชนยังคงประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมโทรมของทรัพยากรอย่างต่อเนื่องและราวกับว่าจะหนักหน่วงมากขึ้นในบางพื้นที่ และแม้จะมีความเชื่อว่ากระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยพัฒนาศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่การยกระดับ

---

[3] ข้อมูลจากเอกสารประกอบเวทีสัมมนาวิชาการ **"หลากนิเวศหลายวัฒนธรรมในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร : ตัวตน คนภาคเหนือ"** วันที่ 22 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมเลควิว กรีนเลครีสอร์ท อ.เมือง จ. เชียงใหม่

องค์ความรู้จากพื้นที่ที่สำเร็จและขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ รวมทั้งขยายไปสู่ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องยังคงทำได้อย่างจำกัด

เมื่อพิจารณาถึงการประมวลความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือ ก็พบว่ามีความพยายามที่จะประมวลสังเคราะห์ความรู้เหล่านี้มาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การประมวลสังเคราะห์ความรู้ผ่านชุดวิจัยเชิงประเด็น เช่น "การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน" โดย วันเพ็ญ พรินทรากูล หรือ "กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่" โดย อังคนา ทาลัดชัย เรื่อยมาจนถึง การสังเคราะห์ผ่านบทความที่ว่าด้วย "แป้งฮื้อลูก ปลูกฮื้อหลาน ฮ่วมสืบสานทรัพยากร"[4] โดย อังคนา ทาลัดชัย ในปี 2550 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสังเคราะห์ความรู้ครั้งใหญ่ในปี 2551 ภายใต้ประเด็น "การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน" ซึ่งเชื่อมโยงการทำงานจาก 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ การศึกษาทางเลือก การจัดการปัญหาสังคมและหนี้สิน เกษตรกรรมยั่งยืน เศรษฐกิจชุมชน สุขภาพ และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : คุณค่า พลังและความสุข (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากส่วนที่สองของรายงานชิ้นนี้) เหล่านี้เป็นต้น แต่ทางเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือก็เชื่อว่ายังมีความรู้อีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้ประมวลสังเคราะห์เพิ่มเติม งานศึกษาชิ้นนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะเพิ่มเติมการประมวลชุดความรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน เพื่อสังเคราะห์ไปสู่การใช้ประโยชน์จากความรู้ และคนรู้ในประเด็นเหล่านี้ รวมทั้งอาจเป็นแนวทางในการพัฒนาโจทย์วิจัยที่ยังขาดและต้องสนับสนุนต่อในพื้นที่ภาคเหนือต่อไป

1.2 เริ่มต้นด้วยคำถามสู่กรอบการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เริ่มต้นจากประเด็น *"การจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR)"* ซึ่งจากข้อความดังกล่าวทำให้เห็นถึงคำถามสำคัญที่ตามมา 3 ประการ คือ

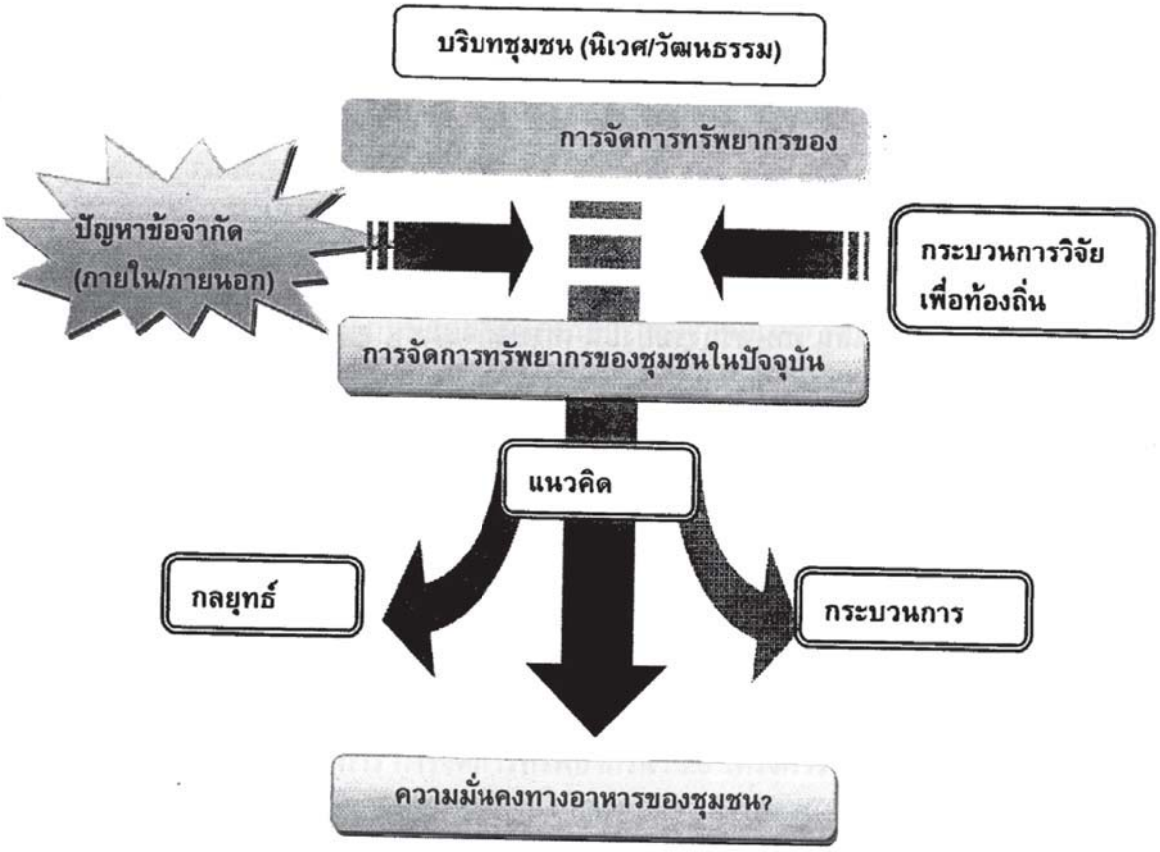
1. การจัดการทรัพยากรของชุมชนเป็นอย่างไร?
2. การจัดการทรัพยากรของชุมชนนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้หรือไม่?อย่างไร? รวมทั้งส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของสังคมโดยรวมมากน้อยเพียงใด?

---

[4] บทความจากเอกสารประกอบงาน **"ก้าว กล้า พลังผะหญาชุมชน : มหกรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2550"** วันที่ 25-26 ตุลาคม 2550 ณ หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

3. กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสนับสนุนให้เกิดการจัดการทรัพยากรของชุมชนได้มากน้อยเพียงใด? และด้วยกระบวนการใด?

จากคำถามข้างต้นนำมาสู่กรอบแนวทางการศึกษาดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1-1 กรอบการศึกษา

และจากคำถามหลัก 3 ประการและกรอบการศึกษาข้างต้น นำมาสู่คำถามอื่นๆ ที่ตามมาหลายประการ คือ

1. การจัดการทรัพยากรของชุมชนในอดีตที่ผ่านเป็นอย่างไร
2. ชุมชนประสบปัญหาหรือข้อจำกัดอย่างไรในการจัดการทรัพยากร
3. ชุมชนสามารถแก้ปัญหาและค้นหาแนวทางการจัดการทรัพยากรได้อย่างไร
4. กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถแก้ปัญหาและค้นหาแนวทางการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมได้มากน้อยเพียงใดและอย่างไร
5. การจัดการทรัพยากรของชุมชนในปัจจุบันเป็นอย่างไร (ทั้งประเด็นแนวคิด กลยุทธ์ และกระบวนการ)

6. การจัดการทรัพยากรของชุมชนในปัจจุบันได้ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารได้หรือ และอย่างไร

7. กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นนำมาสู่การยกระดับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคมโดยรวมได้หรือไม่ อย่างไร

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตกรณีศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้เลือกโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ได้แก่ ลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน น่าน ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดการป่าและน้ำเป็นหลัก โดยเน้นโครงการวิจัยที่ยังคงทำงานต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ และมีความรู้ คนรู้ กลุ่มที่ชัดเจน มีโอกาสพัฒนาสู่พื้นที่รูปธรรมได้ รวมจำนวน 10 โครงการ ดังนี้

ตารางที่ 1-1 รายชื่อกรณีศึกษาโครงการวิจัยประเด็นทรัพยากรภาคเหนือตอนบน

	โครงการวิจัย	สัญญาเลขที่	หัวหน้าโครงการ	โหนด
1	โครงการกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง ม.3 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	RDG51N0014	นายสองเมือง ตากุล	โหนดลำพูน
2	โครงการแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน	RDG49N0036	นางสาวหทัยกานต์ สังขชาติ	โหนดลำพูน
3	โครงการการสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	RDG51N0016	นางวันเพ็ญ พรินทรากูล	โหนดลำพูน
4	กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน	RDG50N0042	นางสาวสุภาพร อินขะ	โหนดมช.
5	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อ.เมือง จ.ลำพูน	RDG50N0040	นายรัฐพล ตันติอนุพงศ์	โหนดมช.
6	การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่(ดิเบาะ)และในน้ำมีกบ(เดะบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน หมู่ 8 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม	RDG45N0011	นายไกรศรี กล้าณรงค์ขวัญ	พี่เลี้ยงแม่แจ่ม

	โครงการวิจัย	สัญญาเลขที่	หัวหน้าโครงการ	โหนด
	จ.เชียงใหม่			
7	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้าน ฮวก ตำบลแสนทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน	PDG53N0002	นายสมศักดิ์ หลวงยศ	พี่เลี้ยง ท่าวังผา จ.น่าน
8	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน	RDG44N0031	นายวิชัย นิลคง	พี่เลี้ยง จ.น่าน
9	กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	RDG49N0016	นายบัญชา ชวาลไชย	โหนดแม่โจ้
10	กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	RDG49N0018	นางสาวอังคนา ทาลัดชัย	โหนดแม่โจ้

1.3.2 ขอบเขตด้านกระบวนการ

1. ประมวลสรุปชุดความรู้ที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจำนวน 10 กรณีศึกษา
2. วิเคราะห์เนื้อหาจากกรณีศึกษาและงานวิจัยวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ (ความรู้และคนรู้) ด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชน
3. ประมวลและสรุปความเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาข้อเสนอการยกระดับ/ขยายผลองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน

4. จัดทำร่างรายงานผลการศึกษา เพื่อนำไปสู่กระบวนการคืนข้อมูลและการปรับปรุงแก้ไขรายงานให้สมบูรณ์ต่อไป

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

เวลาดำเนินการ 2 เดือน (สิงหาคม 2554 – กันยายน 2554)

1.4 นิยามบางคำเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ ดิน น้ำ ป่า และสิ่งมีชีวิตภายใต้ระบบนิเวศของชุมชน โดยการศึกษานี้ไม่ได้มุ่งเน้นไปถึงสิ่งแวดล้อมในมิติที่เป็นผลพวงจากการใช้ทรัพยากร เช่น ขยะ น้ำเสีย เป็นต้น

การจัดการทรัพยากรของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนร่วมกันกำหนดนิยาม คุณค่า กลไกหรือกระบวนการต่างๆ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง ความยั่งยืนและเป็นธรรมในการรักษาของการได้มาซึ่งอาหารที่เพียงพอ มีความปลอดภัย หลากหลายและมีโภชนาการที่จำเป็นต่อการดำรงชีพจากฐานของทุนหรือศักยภาพที่มีอยู่ บนความเสี่ยง (หรือความเปราะบาง) และการสนับสนุนจากภายนอก

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น หมายถึง งานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ มีการทำงานอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อตอบ "คำถาม" หรือ "ความสงสัย" บางอย่าง ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย "ผู้ที่สงสัย" ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง

กรณีศึกษา หมายถึง โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำนวน 10 โครงการ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เลือกมาเป็นตัวแทนของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน

การสังเคราะห์งานวิจัย หมายถึง การนำผลงานวิจัยตั้งแต่ 2 ชิ้นขึ้นไปมาบูรณาการ โดยมีจุดประสงค์เพื่อนำผลการวิจัยทั้งหมดมาหาข้อสรุปร่วมกันในเรื่องที่ศึกษาโดยเป็นการพัฒนาต่อยอดจากผลงานวิจัยเดิม ซึ่งในการศึกษาชิ้นนี้การสังเคราะห์งานวิจัยมีขอบเขตการดำเนินงานครอบคลุมในเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิด ข้อค้นพบ และคุณค่าที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัย โดยไม่ได้มุ่งเน้นการสังเคราะห์ระเบียบวิธีวิจัย แต่มองกระบวนการวิจัยในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการทรัพยากรของชุมชน

องค์ความรู้ หมายถึง ชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรของชุมชน ทั้งในส่วนที่เป็นความรู้เชิงแนวคิด ความรู้เชิงกลยุทธ์ และความรู้เชิงกระบวนการ

ส่วนที่ 2
ทบทวนแนวคิดและมุมมอง

ก่อนที่จะทำความเข้าใจกับการจัดการทรัพยากรของชุมชนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือ จำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงแนวคิดและมุมมองที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการทบทวนในประเด็นต่างๆ เริ่มตั้งแต่การพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยเฉพาะปัจจัยด้านวิกฤติการของสังคมโลกและสังคมไทย ก่อนที่จะมองย้อนกลับไปยังพัฒนาการของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนที่ผันแปรไปท่ามกลางการต่อสู้และเบียดขับของกระแสสังคม ไล่เรียงมาจนถึงแนวคิดของวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ได้เข้ามาเป็นเครื่องมือของการพัฒนาและแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน รวมทั้งองค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรที่ถูกประมวลสังเคราะห์มาก่อนหน้านี้

2.1 ทรัพยากรธรรมชาติกับวิกฤติการณ์ของสังคม

คงไม่ต้องกล่าวอะไรกันมากนัก เพื่อจะบอกว่าโลกทุกวันนี้กำลังเข้าสู่วิกฤติการณ์หลายด้าน เพราะปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ได้สะท้อนความจริงข้อนี้โดยตัวมันเอง และคงไม่ต้องบอกว่าทรัพยากรธรรมชาติของเรากำลังเสื่อมโทรม เพราะเป็นข้อเท็จจริงที่สังคมรับรู้ร่วมกันมาแล้วนานนับสิบๆ ปี เพียงแต่สิ่งที่ยังไม่มีใครรู้แน่ชัดคือวันใดที่โลกจะถึงขีดจำกัดและวันใดที่ธรรมชาติจะย้อนกลับมาเอาคืนกับมนุษย์ตาตำๆ หรือมันอาจกำลังเริ่มเกิดขึ้นแล้วก็เป็นได้ ใครจะรู้?

ทุกวันนี้ มีข้อมูลทางวิชาการและความเห็นของผู้เกี่ยวข้องจำนวนมากที่ได้บอกกล่าวตักเตือนผู้คนในสังคม หนึ่งในจำนวนนั้น คือ หนังสือที่ชื่อว่า "MACRO TRENDS: ภูมิทัศน์เศรษฐกิจโลกใหม่และการปรับตัวของไทย"[5] ซึ่งเป็นงานเขียนที่ได้สำรวจรวบรวมทิศทาง กระแส แนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ที่กำลังเกิดขึ้นและที่จะส่งผลกระทบอย่างมหาศาลต่อสังคมเศรษฐกิจโลกในช่วงทศวรรษถัดจากนี้ โดยเฉพาะเนื้อหาในส่วนต้นที่กล่าวถึงวิกฤติการณ์ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อทรัพยากรธรรมชาติของสังคมโลกได้อย่างน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง[6] ประมวลได้ดังนี้

---

[5] หนังสือ **"MACRO TRENDS: ภูมิทัศน์เศรษฐกิจโลกใหม่และการปรับตัวของไทย"** จัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ปี 2552) โดยการริเริ่มของสมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ร่วมกันคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักพิมพ์ **open**books

[6] เนื้อหาในส่วนต้น ประกอบด้วย หัวข้อที่ว่าด้วย **Climate Change, Energy Crisis, Biofuel, Food Crisis, The Rent-a-Country, Sustainable Development and Sustainable Consumption** เรียยเรียงโดย สฤณี อาชวานันทกุล เอื้อมพร พิชัยสนิธ และปกป้อง จันวิทย์. หน้า 12-51.

- **ภาวะสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง (Climate Change)** เป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลกระทบร้ายแรงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะต่อผู้มีรายได้น้อยซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของโลกที่มีส่วนก่อปัญหานี้น้อยที่สุดแต่กลับต้องเผชิญกับความเดือนร้อนมากที่สุด วิกฤติการณ์ครั้งนี้จึงไม่ใช่แค่ประเด็นสิ่งแวดล้อม หากยังเป็นประเด็น "ความยุติธรรมทางสังคม" ที่สำคัญที่สุดในศตวรรษที่ 21 และทำให้นักเศรษฐศาสตร์ นักธุรกิจ นักพัฒนา และเอ็นจีโอจำนวนมาก เริ่มศึกษาวิธี "ปรับตัว" ให้เข้ากับภาวะภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการ "บรรเทา" และเลิกมองภาวะนี้ว่าเป็นสิ่งที่สามารถ "กำจัด" ได้อย่างถาวร

- **วิกฤติพลังงาน (Energy Crisis)** ถ้าอัตราการบริโภคน้ำมันยังคงที่ ณ อัตราปัจจุบัน น้ำมันจะหมดโลกภายในปี 2583 และประมาณว่าทั้งโลกมีก๊าซธรรมชาติให้ใช้อีกเพียงประมาณ 60 ปี และถ่านหิน 133 ปี ไม่ว่าจะค้นพบแหล่งก๊าซใหม่ๆ เพิ่มขึ้นหรือไม่ก็ตาม และสืบเนื่องจากวิกฤติพลังงานทำให้มีความต้องการเชื้อเพลิงชีวภาพ (Biofuel) มากขึ้น ส่งผลต่อสินค้าเกษตร จนราคาอาหารเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 140 ในช่วงปี 2545-2550 นอกจากนี้ยังมีการคาดการณ์ว่าหากไม่มีการพัฒนาเชื้อเพลิงชีวภาพ ??????

- **วิกฤติอาหาร (Food Crisis)** ตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา ราคาอาหารโดยเฉพาะธัญพืชได้ถีบตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ระหว่างปี 2549-2551 ราคาข้าวสาลีและข้าวโพดในตลาดโลกพุ่งสูงขึ้นกว่า 3 เท่า และราคาข้าวเจ้าเพิ่มขึ้นถึง 5 เท่า ส่งผลให้เกิดการจราจลและการชุมนุมประท้วงรัฐบาลในประเทศกำลังพัฒนาไม่ต่ำกว่า 45 ประเทศ เช่น เฮติ บังกลาเทศ เยเมน อียิปต์ ผลักผู้มีรายได้น้อย 75 ล้านคนเข้าสู่ภาวะยากจน และก่อความเดือนร้อนให้กับผู้คนทั่วโลก โดยเฉพาะกลุ่มคนที่จนที่สุด 1,000 ล้านคน เนื่องจากผู้มีรายได้น้อยต้องใช้เงินกว่าร้อยละ 50-70 ของรายได้ไปกับการซื้ออาหาร นั่นคือ ถ้าราคาอาหารพุ่งสูงขึ้นเพียงร้อยละ 30-50 ผู้ยากไร้เหล่านี้ก็สุ่มเสี่ยงที่จะประสบความอดอยากเฉียบพลัน

ทั้งนี้ วิกฤติอาหารมีความเกี่ยวพันกับภาวะสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง วิกฤติพลังงาน และวิกฤติน้ำ เนื่องจากการผลิตอาหารต้องใช้ทั้งพลังงานและน้ำ โดยเลสเตอร์ บราวน์ (Lester Brown) ได้กล่าวเตือนในปี 2546 ว่า การผลิตอาหารต้องใช้น้ำเฉลี่ยวันละ 2,000 ลิตร หรือ 500 เท่าของปริมาณน้ำที่เราดื่ม ถ้าโลกเผชิญกับปัญหาขาดแคลนน้ำ ก็หมายความว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาขาดแคลนอาหารด้วย และราคาอาหารที่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างมากนั้น เป็นดัชนีเศรษฐกิจโลกตัวแรกๆ ที่สะท้อนปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศ ยิ่งไปกว่านั้น Worldwatch Institute ประเมินว่าจากสถิติการเพาะปลูกที่ผ่านมา โลกจะได้ผลผลิตธัญพืชน้อยลงร้อยละ 10 ต่อทุกๆ 1 องศาเซลเซียสที่อุณหภูมิโลกเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบในรูปของภัยแล้ง คลื่นความร้อน และแหล่งน้ำหดหาย

นอกจากนี้ กระแสวิกฤติอาหารโลก (ทั้งอาหารขาดแคลนและอาหารราคาสูง) ทำให้ประเทศที่มีความมั่นคงทางอาหารต่ำ ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตรและพื้นที่แหล่งน้ำเพียงพอ ต้องแสวงหาทางรอด และหนึ่งในทางรอดนั้นคือการเช่าพื้นที่ประเทศอื่นทำการเกษตรและส่งอาหารกลับไปเลี้ยงประชากรในประเทศตน โดยประเทศผู้เช่าหลัก ได้แก่ จีน อินเดีย ญี่ปุ่น มาเลเซีย เกาหลีใต้ อียิปต์ ลิเบีย บาห์เรน จอร์แดน คูเวต กาตาร์ ซาอุดีอาระเบีย และสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ส่วนประเทศผู้ให้เช่าซื้อหลัก ได้แก่ ฟิลิปปินส์ โมซัมบิก ไทย กัมพูชา พม่า ลาว อินโดนีเซีย ปากีสถาน ซูดาน ยูกานดา บราซิล ปารากวัย อุรุกวัย ยูเครน คาซัคสถาน และซิมบับเว ไม่ใช่แค่นั้น สถาบันการเงินและกองทุนการเงินหลายรายเริ่มหันมาลงทุนเก็งกำไรซื้อที่ดินที่เหมาะแก่การเพาะปลูกในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งประเมินแล้วมีอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนสูงกว่าการลงทุนในตลาดการเงินในยุควิกฤติการเงิน

Grain องค์กรพัฒนาเอกชนด้านการเกษตรระหว่างประเทศแสดงความกังวลต่อสถานการณ์ดังกล่าว โดยตั้งคำถามต่อเรื่องอธิปไตยทางอาหารและความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ เนื่องจากประเทศผู้ให้เช่าพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศกำลังพัฒนา หลายประเทศเป็นประเทศยากจนที่มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารอยู่แล้ว ประชาชนในประเทศเหล่านั้นมีอาหารไม่เพียงพอ แต่พื้นที่เพาะปลูกกลับถูกใช้ประโยชน์ในการผลิตอาหารเลี้ยงประชากรของประเทศอื่น อีกทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการให้เช่าที่ดินก็ไม่ได้ถูกกระจายลงมาถึงประชาชนภายในประเทศโดยเฉพาะคนยากจน

การบริโภคและพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Consumption and Development) ในความเป็นจริงแล้วทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดที่มนุษย์ใช้ล้วนมีขีดจำกัดทั้งในแง่ของแหล่งที่มีและแหล่งที่ไป (sink) แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนบอกเราว่า ไม่ควรนำทรัพยากรธรรมชาติออกมาใช้ในอัตราที่เร็วกว่าความสามารถในการผลิตทรัพยากรทดแทน และก็ไม่ควรทิ้งทรัพยากรธรรมชาติในอัตราเร็วกว่าความสามารถดูดซับกลับเข้าไปในระบบของธรรมชาติ ยิ่งในปัจจุบันเราพบว่าปัญหาการทิ้งทรัพยากรเร็วกว่าอัตราที่ธรรมชาติจะสามารถรองรับได้กลายเป็นปัญหาที่น่ากังวลมากกว่าปัญหาการใช้ทรัพยากรเสียอีก

ในรายงานของ World Wildlife ระบุว่า จะต้องมีดาวเคราะห์แบบโลกอีกถึง 3 ดวง เพื่อให้ทุกคนสามารถมีวิถีการบริโภคและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดังเช่นประชากรโดยเฉลี่ยในสหราชอาณาจักร และหากจะให้ทุกคนได้มีโอกาสใช้ชีวิตอย่างคนอเมริกันโดยเฉลี่ย เราจะต้องมีดาวเคราะห์แบบโลกอีกถึง 5 ดวง!

ธนาคารโลกได้รายงานไว้ในเรื่อง Millennium Ecosystem Assessment (2005) ว่าผลจากการพัฒนาที่ผ่านมาได้ทำให้ 2 ใน 3 ของระบบนิเวศโลกต้องเผชิญสภาวะเสื่อมโทรม ธรรมชาติซึ่งเคยเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญต่อระบบการผลิตสินค้าและบริการ เช่น ป่าไม้ กุ้งหอยปูปลา และกลไกทางนิเวศวิทยา เช่น ระบบธรรมชาติที่ทำหน้าที่ควบคุมสภาพอากาศ การผสมเกสรดอกไม้ตาม

ฤดูกาล การควบคุมน้ำท่วม เป็นต้น กว่าร้อยละ 60 ได้ถูกทำให้สึกกร่อนลงไปเรียบร้อยแล้ว หรือไม่ก็ถูกนำไปใช้อย่างสุรุ่ยสุร่าย และประมาณ 1 ใน 3 ของพืชและสัตว์ทั่วโลกได้รับความเสียหายไปแล้วตั้งแต่ปี 2513 และมีแนวโน้มว่าจะเสื่อมโทรมลงไปอีกในอัตราเร่งที่มากขึ้นทุกวัน

หันมามองข้อมูลของประเทศไทย จากรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมประจำปี 2553[7] ชี้ให้เห็นว่าการสูญเสียพื้นที่ป่าก็ยังคงเป็นปัญหาสำคัญ เพราะยังพบการบุกรุก ลักลอบตัดไม้ และถูกทำลายโดยไฟป่าอย่างต่อเนื่องทุกปี และข้อมูลล่าสุดชี้ว่าเป็นครั้งแรกที่ไทยไม่สูญเสียพื้นที่ป่าเลยในปี 2553 โดยมีพื้นที่ป่าทั้งหมด 107,615,181 ไร่ หรือคิดเป็น 33.56% ของพื้นที่ประเทศ และเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 64,826,658 ไร่ หรือคิดเป็น 20.22% ของพื้นที่ประเทศ นอกจากนี้ ก็ยังพบปัญหาด้านอื่นๆ เช่น ทรัพยากรดินที่ยังคงประสบปัญหาเสื่อมโทรมและขาดการกระจายการถือครองที่ดิน และพบพื้นที่เสื่อมโทรมคิดเป็นร้อยละ 11.24 ของพื้นที่ประเทศ ปริมาณขยะที่ทั่วประเทศมีมากถึงปีละ 15.1 ล้านตัน แต่จัดการตามหลักสุขาภิบาลได้แค่ 5.97 ล้านตันหรือเพียงร้อยละ 40 ของปริมาณขยะทั้งหมด หรือคุณภาพน้ำผิวดินที่มีปัญหาเสื่อมโทรมมากขึ้นคิดเป็นร้อยละ 32 ของแหล่งน้ำผิวดินทั่วประเทศ ซึ่งมีสาเหตุจากภาคอุตสาหกรรม ชุมชนและภาคเกษตรกรรม เป็นต้น

ทั้งนี้ รายงานดังกล่าวยังชี้ข้อมูลปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวโยงกับการสูญเสียพื้นที่ป่า เช่น การแห้งขอดของแม่น้ำโขงเมื่อต้นปี 2553 ซึ่งไม่เพียงแค่การสร้างเขื่อนในจีนที่หลายคนมองว่าเป็นต้นเหตุของการแห้งขอดดังกล่าว แต่นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยขอนแก่นยังระบุว่า การใช้น้ำบริเวณต้นแม่น้ำโขงเพื่อการเกษตรมากขึ้นและพื้นที่ป่าซึ่งจะช่วยชะลอการไหลของน้ำที่ลดลงก็เป็นอีก 1 ปัจจัยด้วย หรือพื้นที่ดินเค็มในภาคอีสานที่กระจายตัวมากขึ้นนั้นเกิดจากน้ำท่วมและสาเหตุของน้ำท่วมก็เนื่องจากขาดพื้นที่ป่า เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์เล็กๆ เหตุการณ์หนึ่งที่น่าสนใจ เมื่อกลุ่มโซเชียลมีเดีย "บิ๊กทรี" (BigTrees Project) ได้พยายามใช้สังคมออนไลน์และโซเชียลมีเดียรูปแบบต่างๆ ทั้งเฟซบุ๊ก อีเมล หรือทวิตเตอร์ เพื่อยื้อชีวิตต้นจามจุรียักษ์ 4-5 ต้น บนพื้นที่กว่า 5 ไร่ หน้าปากซอยสุขุมวิท 35 แม้การต่อสู้ดังกล่าวจะจบลงด้วยความพ่ายแพ้ แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของกระแสสังคมที่เริ่มหวนคิดถึงการกลับคืนมาของต้นไม้และธรรมชาติ โดยปัจจุบันกลุ่มนี้มีสมาชิกเกือบ 10,000 คน และกำลังขยายวงกว้างออกไปยังเมืองใหญ่ต่างๆ ทั่วประเทศ

จากวิกฤติการณ์ของสังคมโลกเรื่อยมาจนถึงความเป็นไปของสังคมไทย คงเป็นสิ่งที่ช่วยตอกย้ำให้เห็นว่าปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ยังคงเป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วนมากขึ้นทุกวัน แต่สิ่ง

---

[7] ที่มาของข้อมูลจากบทความเรื่อง **"เปิดรายงานสิ่งแวดล้อมเจอข่าวดี พื้นที่ป่าไทยไม่ลดลงเป็นครั้งแรกในรอบกว่า 40 ปี"** โดย ASTV ผู้จัดการออนไลน์ ประจำวันที่ 17 มกราคม 2554

หนึ่งที่น่าสังเกตคือ เรื่องของทรัพยากรธรรมชาติได้กลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกับสิ่งอื่นๆ มากขึ้นทุกขณะ ตั้งแต่ในระดับชุมชน สังคมเมือง ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับโลก และคงไม่เป็นการเกินเลยไปนัก ถ้าจะให้ข้อสังเกตว่าในอนาคตอันใกล้นี้ "เรื่องของทรัพยากรจะไม่ใช่เรื่องที่สามารถตัดสินใจหรือจัดการได้โดยชุมชนใดชุมชนหนึ่งอีกต่อไป"

2.2 พลวัตของปัญหาการจัดการทรัพยากร

เนื่องจากสังคมมีพลวัต ปัญหาการจัดการทรัพยากรของชุมชนจึงมีความเป็นพลวัตผันแปรไปตามสภาพสังคม ที่ผ่านมาชุมชนต้องต่อสู้และเบียดขับกับกระแสสังคมในหลายมิติ หนักเบาแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่และบริบทการดำรงอยู่ของชุมชน (ชุมชนที่ราบจะเจอปัญหาเรื่องทรัพยากรแตกต่างกับชุมชนชนเผ่าบนที่สูง) ยิ่งไปกว่านั้นแรงเบียดขับที่เข้ามากระทบกระแทกก็มีพัฒนาการโดยตัวมันเอง ซึ่งการต่อสู้และเบียดขับเหล่านี้อาจแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ

การปะทะระหว่าง "การพัฒนา" กับ "ล้าสมัย"

การจัดการทรัพยากรของชุมชนในช่วงนี้ จะอยู่ในฐานะผู้ถูกกล่าวหาว่าล้าหลัง ล้าสมัย ไม่พัฒนา ซึ่งเป็นผลพวงมาจากแบบแผนการพัฒนาประเทศที่ยึดติดอยู่กับวาทกรรมในทำนองของ "การสร้างชาติ" "การทำให้ทันสมัย" "ความมั่งคั่ง" และ "ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP)" ซึ่งรูปธรรมของการเบียดขับมีตั้งแต่นโยบายการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการอย่างเบ็ดเสร็จ การออกกฎระเบียบเข้ามาควบคุมจัดการ และการกำหนดว่าเรื่องของทรัพยากรต้องดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้รู้ที่มีวิทยาการล้ำหน้า (จากตะวันตก) เท่านั้น ส่วนแบบแผนการจัดการที่ชุมชนดำรงอยู่ถูกมองว่าล้าสมัยและไม่เหมาะสม ดังเช่น การศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ[8] ที่ได้สรุปปัญหาการจัดการทรัพยากรในภาคเหนือในช่วงนี้ไว้ว่า

- ปัญหาการจัดการทรัพยากรในภาคเหนือ มีความแตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ นั่นคือที่สูงกับพื้นที่ราบ ในพื้นที่สูงปัญหาการจัดการที่ดินเด่นชัด มักเป็นความขัดแย้งระหว่างแบบแผนการใช้ที่ดินของชุมชนดั้งเดิมบนโยบายการใช้ที่ดินบนที่สูงของรัฐ โดยที่แบบแผนการใช้ที่ดินของคนบนพื้นที่สูงมักจะถูกมองจากรัฐและคนพื้นราบว่าเป็นการทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ สำหรับบริเวณที่ราบลุ่มของภาคเหนือนั้น ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรที่ดินส่วนหนึ่งมาจากข้อจำกัดทางภูมิกายภาพ ที่มีที่ดินทำกินอยู่น้อยในบริเวณที่ราบแคบๆ ระหว่างภูเขา ทำให้

---

[8] ข้อมูลจากหนังสือ "พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย". 2543. โดยอานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. อ้างในบทความว่าด้วย "พลวัตของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" โดย เย็นจิตร ถิ่นขาม จากเวปไซต์ http://www.gotoknow.org/blog/sociologysite/358053

ชาวนาส่วนหนึ่งไม่มีที่ดิน บางกลุ่มก็มีน้อยจนไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ปัญหานี้เข้มข้นมากขึ้นเมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาขูดรีดส่วนเกินจากชาวนา การต่อสู้ของชาวนาในเรื่องที่ดินช่วงทศวรรษที่ 1970 จบลงด้วยการสูญเสียอย่างหนัก

-ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในภาคเหนือ ชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรอย่างมีพลวัต รูปแบบของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในภาคเหนือเริ่มที่รัฐประกาศเขตป่าสงวน เขตป่าอนุรักษ์ ทำให้ชุมชนชายขอบถูกมองว่าเป็นต้นเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม รัฐจึงมีนโยบายเพื่อควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในบริเวณรอบๆ เพื่อสร้างความรู้และจิตสำนึกรักษ์ทรัพยากร แต่ปัญหากลับไม่ได้บรรเทาลง สถานการณ์นี้ทำให้รัฐถูกตั้งคำถาม พร้อมกันนี้วาทกรรมการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเริ่มขึ้น พร้อมทั้งภาคปฏิบัติการของป่าชุมชน ที่มุ่งกลับไปหาความเข้มแข็งของระบบการจัดการป่าไม้แบบพื้นบ้าน ความรู้ทางนิเวศพื้นบ้าน และขบวนการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

-ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรน้ำในภาคเหนือ งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำในภาคเหนือแทบทุกเรื่องมักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบเหมืองฝาย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของสังคมภาคเหนือ และการเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมทำให้ระบบการจัดการน้ำแบบเหมืองฝาย ต้องมีการตอบรับการปรับเปลี่ยนและปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ยิ่งไปกว่านั้นการมองในเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ระบบเหมืองฝายเองก็คือ ผลผลิตของการรับตัวของสังคมมนุษย์ในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและกับผู้คนในชุมชนเอง และแท้จริงแล้วก็คือ กลไกทางสังคมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรน้ำ ที่เป็นปัจจัยสำคัญของวิถีการผลิตของสังคมภาคเหนือ อย่างไรก็ตามบทสรุปของการจัดการทรัพยากรน้ำในภาคเหนือ น่าจะเป็นเรื่องของ "สิทธิในการจัดการโดยชุมชน"

การปะทะระหว่าง "โลกาภิวัตน์" กับ "ท้องถิ่นภิวัฒน์"

การปะทะช่วงนี้เริ่มเห็นความชัดเจนมากขึ้นว่าความขัดแย้งได้เกี่ยวข้องกับกระแสสังคมโลกอย่างแยกไม่ออก ในรูปของวาทกรรมทางเศรษฐศาสตร์การเมืองจำนวนมาก อาทิเช่น "เสรีนิยม" "กลไกตลาด" หรือ "ทรัพย์สินทางปัญญา" เป็นต้น กล่าวได้ว่าช่วงนี้เรื่องของทรัพยากรกลายเป็นเรื่องของผลประโยชน์มหาศาลที่ต่างฝ่ายต่างจ้องเข้ามาถือสิทธิครอบครอง โดยจากเฉพาะกลุ่มทุนทั้งที่อยู่ในระดับประเทศและกลุ่มทุนบรรษัทข้ามชาติ
อย่างไรก็ตาม ในช่วงดังกล่าวชุมชนก็ได้ทำการตีโต้ตอบกลับในหลายลักษณะ ผ่านการใช้วาทกรรมที่หลากหลาย อาทิเช่น "สิทธิชุมชน" "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" "นิเวศวัฒนธรรม" "การพัฒนาที่ยั่งยืน" "การพึ่งตนเอง" ฯลฯ ไปจนถึงการก่อเกิดของขบวนการทางเลือกในหลายลักษณะ เช่น เกษตรกรรมทางเลือก ป่าชุมชน ตลาดทางเลือก การศึกษาทางเลือก โฉนดชุมชน เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งขบวนการตี

โต้เหล่านี้ จำนวนไม่น้อยได้สร้างที่เหยียบที่ยืนในกระแสสังคมได้อย่างน่าสนใจ และมีชุมชนท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่ได้ยืนหยัดขึ้นมาต่อกรกับโลกาภิวัตน์ได้อย่างสง่างาม

การปะทะระหว่าง "ประสิทธิภาพ" กับ "หลากหลาย"

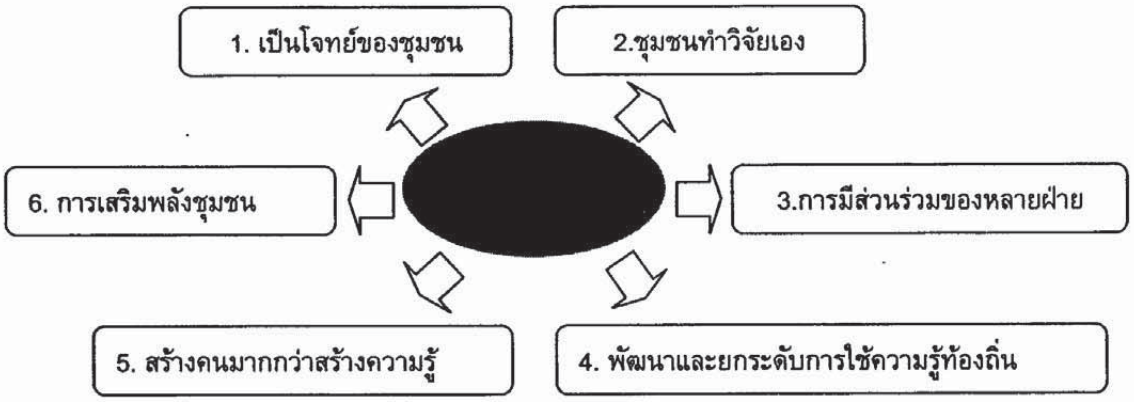
เมื่อสังคมพัฒนามาถึงจุดหนึ่ง เราอาจพบว่าประเด็นที่ชุมชนท้องถิ่นจะถูกกล่าวหาจะไม่ใช่เรื่องของ "สิทธิ" เพียงอย่างเดียว แต่จะกลายเป็นประเด็นที่ว่าด้วยประสิทธิภาพ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ เมื่อพูดถึง "ความมั่นคงทางอาหาร" ฝ่ายของบรรษัท/อุตสาหกรรมอาหารมักจะบอกกับสังคมว่า ระบบอาหารต้องทำอย่างครบวงจร ตั้งแต่การผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา มาสู่การแปรรูปและส่งมาถึงโต๊ะอาหารของผู้บริโภคด้วยระบบการจัดการที่ทันสมัยจึงจะเป็นคำตอบของระบบอาหารที่มีเพียงพอ สะอาด ปลอดภัยและราคาถูก นั่นคือระบบการรวมศูนย์ผูกขาดมีประสิทธิภาพมากกว่าระบบการผลิตและส่งผ่านอาหารโดยรายเล็กรายย่อย

ในขณะที่ฝ่ายซึ่งต่อสู้เพื่อความหลากหลายได้พยายามหยิบยกประเด็นของ "ความเป็นธรรม" "คุณค่า" "ประสิทธิภาพเชิงนิเวศ" ฯลฯ ขึ้นมาต่อสู้ เช่น กล่าวว่าระบบอาหารครบวงจรที่บอกว่าราคาถูกนั่นไม่จริง เพราะการพิจารณาเพียงต้นทุนที่เป็นตัวเงินย่อมไม่เพียงพอ จำเป็นต้องพิจารณาต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจำนวนมากที่ซุกซ่อนอยู่เบื้องหลังจากระบบอาหารเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม ถึงจุดหนึ่งการพิสูจน์ว่าระหว่างวาทกรรม "ประสิทธิภาพ" กับ "หลากหลาย" อย่างใดจะเป็นตัวกำหนด "ความอยู่รอด" ของมวลมนุษยชาติได้ดีกว่ากัน คงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในอนาคต

2.3 อะไรและอย่างไรกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เมื่อพิจารณากระบวนทัศน์การวิจัยโดยทั่วไปในอดีตที่ลงไปสู่ชุมชน จะพบว่าเป็นกระบวนการศึกษาที่อาศัยนักวิจัยที่เป็นคนภายนอกชุมชนเป็นหลัก ตั้งแต่การตั้งโจทย์วิจัย การตั้งสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สรุปผล และการจัดทำรายงาน โดยที่ชุมชนมักเป็นเพียงแหล่งศึกษาหรือผู้ให้ข้อมูล ซึ่งบ่อยครั้งจะถูกตั้งคำถามจากชุมชนว่าทำวิจัยไปแล้วได้อะไร หรือสามารถนำไปแก้ไขปัญหาใดบ้างในชุมชน ไม่ต้องพูดถึงว่าหลายต่อหลายครั้งที่ผลการศึกษาวิจัยไม่เคยกลับมาสู่ชุมชน แต่กลับไปวางไว้อยู่บนชั้นหนังสือหรือในห้องสมุด ในขณะที่การวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นมีกระบวนทัศน์ที่ความแตกต่างออกไป เพราะเป็นการวิจัยที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ของคน/ กลุ่มคนมากกว่าเน้นข้อมูลหรือความรู้ทางวิชาการ และเป้าหมายของการวิจัยก็เพื่อชุมชนเพื่อท้องถิ่นมากกว่าเพื่อสนองความอยากรู้ของคนภายนอกชุมชน ดังนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องของชุมชน

หากพิจารณาลักษณะสำคัญๆ ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) จะพบว่ามี "คำหลัก" ที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนทัศน์ของการวิจัยหลายประการดังนี้[9]

แผนภาพที่ 2-1 ลักษณะสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. เป็นโจทย์ของชุมชน : จุดเริ่มต้นของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ เป็นการวิจัยในโจทย์หรือคำถามที่ชุมชนอยากทำ เป็นปัญหาของชุมชน ซึ่งโจทย์ที่ตรงใจคนส่วนใหญ่ในชุมชมย่อมเป็นแรงผลักดันอันสำคัญที่ทำให้การวิจัยสำเร็จได้ อย่างไรก็ตามการพัฒนาโจทย์ที่เหมาะสมนับเป็นปราการด่านแรกที่สำคัญยิ่งที่ชุมชนจะต้องฝ่าฟันให้ได้

2. ชุมชนทำวิจัยเอง : นับเป็นหลักการสำคัญที่ผู้เข้าร่วมงานวิจัยจะต้องทำความเข้าใจ และต้องเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถทำวิจัยเองได้ อย่างไรก็ตามการหนุนเสริมจากพี่เลี้ยงภายนอกชุมชนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนการทำวิจัยของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย : โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของเจ้าของปัญหาและผู้ที่ใกล้ชิดกับเจ้าของปัญหา ซึ่งการสร้างการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของงานวิจัยของชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ การออกแบบกระบวนการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่การแบ่งบทบาทที่ชัดเจนในทีมงานวิจัยที่เหมาะกับทักษะ ความชอบของแต่ละคน ให้มีโอกาสได้พัฒนาตนเองผ่านการได้ลงมือทำจริงในกิจกรรมต่างๆ จนสามารถถ่ายทอดสู่กลุ่มเป้าหมายได้ ก็นับเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องให้ความสำคัญควบคู่กันไป

4. พัฒนาและยกระดับการใช้ความรู้ท้องถิ่น (หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น) : ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเป็นการสร้างโอกาสให้ชุมชนหันมาทบทวนศักยภาพหรือทุนเดิม ที่เป็นระบบความรู้ที่อยู่คู่กับชุมชนมานาน แล้วนำไปผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่มีอยู่ ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนมากกว่าการพึ่งพาแต่ความรู้จากภายนอกเพียงอย่างเดียว โดยชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกใช้ความรู้นั้นๆ ผ่านกระบวนการกลุ่ม บนฐานความจริงในสถานการณ์ปัจจุบัน

---

[9] อรุณี เวียงแสง และคณะ. 2550. **จากคนสามหมอกถึงคนสามน้ำ จากหลักการสู่ประสบการณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.** สำนักงานสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.

5. เน้นสร้างคนมากกว่าสร้างความรู้ : เป็นแนวคิดที่ทวนกระแสวิจัยหลัก เพราะงานวิจัยโดยทั่วไปมีเป้าหมายหลักเพื่อการสร้างความรู้ใหม่ แต่การวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะให้น้ำหนักที่การสร้างคน สร้างกลุ่ม สร้างเครือข่าย กล่าวคือเน้น "กระบวนการเรียนรู้" มากกว่าเน้น "องค์ความรู้" นั่นเอง

6. การเสริมพลังอำนาจของชุมชน : เนื่องจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เกิดการฟื้นฟู ยกระดับ และพัฒนาการจัดการโดยชุมชน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับระบบชุมชน ระบบทรัพยากร ระบบความรู้ ไปจนถึงระบบที่เหนือชุมชนได้ เป็นเสมือนการคืนความมั่นใจให้ชุมชนจนสามารถค้นพบตัวเองและลุกขึ้นมากอบกู้ชุมชนด้วยมือของชุมชนเอง

กล่าวได้ว่าการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการ **"ปลดปล่อยทางปัญญา"** ของชุมชน เพราะเป็นกระบวนการที่ค้นหารูปแบบและวิธีการพัฒนาที่เน้นการพึ่งตนเอง การอยู่ร่วมกันระบบนิเวศอย่างยั่งยืน และการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมอย่างเกื้อกูลและแบ่งปัน ผ่านการใช้และประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของคนที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง เป็นเสมือนการพัฒนาท้องถิ่นแบบองค์รวม ทั้งนี้เป้าหมายของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือการสร้างให้เกิด พุทธะ ธรรมะ และสังฆะ กล่าวคือ[10] **การสร้างพุทธะ** (ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน) คือ เกิดการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้เกิดจิตสำนึกท้องถิ่นและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนา **การสร้างธรรมะ** (องค์ความรู้การพัฒนา) คือ เกิดองค์ความรู้ทั้งส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยและองค์ความรู้ที่สามารถนำไปแก้ปัญหาของชุมชน และ**การสร้างสังฆะ** (กลุ่มและเครือข่าย) คือ เป็นการประสานคน ประสานความร่วมมือ ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย

เมื่อกล่าวถึงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็จะเห็นว่ามีได้หลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยชาติพันธุ์วรรณา การวิจัยดำเนินการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น แต่หากกล่าวถึงรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปในแวดวงงานพัฒนาชุมชนมักจะหมายถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่เน้น "การปฏิบัติการ" และ "การมีส่วนร่วม" ควบคู่กันไป กล่าวคือ การปฏิบัติการไม่ใช่เป็นเพียงกิจกรรมกิจกรรมหนึ่ง แต่มีลักษณะเป็นชุดของกิจกรรมปฏิบัติการที่มีความสัมพันธ์กัน นั่นคือ ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการปฏิบัติการจะเป็นผลลัพธ์จากการลงมือปฏิบัติการมากกว่าหนึ่งครั้ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง การปฏิบัติครั้งแรกมักจะแก้ไขปัญหาได้ระดับหนึ่งแต่ยังไม่สมบูรณ์ จำเป็นต้องมีการปฏิบัติการอื่นๆ ตามมาและตามมาเรื่อยๆ จนกระทั่งสามารถบรรลุผลที่ต้องการได้ เช่น การฟื้นฟูข้าวพื้นบ้านอาจต้องมีการปฏิบัติการในหลายเรื่อง ตั้งแต่การรวมกลุ่ม การอบรมเทคนิคที่เกี่ยวข้อง การศึกษาดูงาน การทำแปลงนารวม ฯลฯ

---

[10] บัญชร แก้วส่อง. 2551. เอกสารประกอบการฝึกอบรม เรื่อง **"กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในงานเกษตรกรรมยั่งยืน"** วันที่ 3-8 มีนาคม 2551 ณ ศูนย์ฝึกอบรมมูลนิธิพัฒนาอีสาน จ.สุรินทร์

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพราะการมีส่วนร่วมเป็นทั้งกระบวนการและเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งผู้ที่ควรมีส่วนร่วมมีตั้งแต่ผู้นำ/กลุ่ม/คนในพื้นที่ นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และภาครัฐ โดยการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยจะหมายรวมถึงการมีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดปัญหาการวิจัย การพัฒนากรอบ/ฐานคิดการวิจัย การออกแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติการ ไปจนถึงการจัดทำรายงานผลการวิจัย ซึ่งการที่ใครจะเข้าร่วมในขั้นตอนใดและร่วมในระดับใดเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาให้เกิดความเหมาะสมตามแต่ละกลุ่มคน ประเด็นวิจัย และพื้นที่วิจัย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาบทสังเคราะห์ของ **อาจารย์กาญจนา แก้วเทพ**[11] แสดงให้เห็นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นถือเป็นงานวิจัยสายพันธุ์หนึ่ง ที่มีต้นพันธุ์อยู่ 3 ต้น คือ เป็นงานวิจัยเชิงวิชาการ เป็นงานพัฒนา และเป็นวิถีชาวบ้าน โดยเอกลักษณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประกอบด้วย โจทย์และเป้าหมาย คือ คนที่ผ่านกระบวนการวิจัยแล้วต้องมีปัญญาและความรู้ที่ได้มาเพื่อใช้พัฒนาท้องถิ่น โดยคนทำวิจัย ก็คือ ชาวบ้านเอง ส่วนเหตุผลการทำวิจัยคำตอบก็คือ "เรื่องผลประโยชน์ของชาวบ้านเอง" ไม่เกิดกับชาวบ้านก็เกิดกับลูกหลาน ไม่ลูกหลานก็เผ่าพันธุ์ตัวเอง โดยมีกลไกหนุนเสริมสำคัญ คือ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและพี่เลี้ยงหรือโหนด และคุณค่าประการหนึ่งของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในตัวของมันเอง คือ ทำโดยชาวบ้าน เป็นเครื่องมือการขยายโอกาสทางการวิจัยและเป็นเครื่องมือการกระจายปัญญาไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ นอกจากนี้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความเป็นสหวิทยาการและบูรณาการ มีการทบทวนวรรณกรรมด้วยการจัดการความรู้แทนการไปนั่งอ่านงานวิจัยของคนอื่น โดยเป้าหมายงานวิจัยก็เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งคนที่นำมาใช้ก็เป็นตัวชาวบ้านเอง ที่สำคัญคือตลอดเส้นทางของการวิจัยจะมีการสร้างสัมมาทิฐิ หรือ การทำความเข้าใจร่วมกันตลอดเส้นทาง

2.4 ทบทวนความรู้ผ่านการสังเคราะห์งานวิจัย

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า ที่ผ่านมามีการประมวลความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือมาแล้วในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื่องในการจัดงานครั้งสำคัญ 2 ครั้ง คือ **"ก้าว กล้า พลังผะหญาชุมชน : มหกรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2550"** วันที่ 25-26 ตุลาคม 2550 ณ หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ **"10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : คุณค่า พลังและความสุข"** วันพุธที่ 17 ธันวาคม 2551 ณ ห้องประชุมเอราวัณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ

---

[11] ข้อมูลจาก **"การเสนอผลการสังเคราะห์วิธีวิทยา 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น"** เอกสารประกอบงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณค่าและความหมายต่อสังคมไทย และก้าวต่อไปในอนาคต วันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2552 ณ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพฯ

จากบทสังเคราะห์ในงาน **"ก้าว กล้า พลังผะหญาชุมชน"** แสดงให้เห็นว่างานวิจัยประเด็น "ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร" มีลักษณะโจทย์หรือสิ่งที่ต้องการหาคำตอบแบ่งได้เป็น 6 ประการ ได้แก่ 1) การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นหรือหาความรู้เฉพาะเรื่อง 2) การรวบรวม ทบทวนองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร 3) การถอดบทเรียนการจัดการทรัพยากรของชุมชน 4) การหารูปแบบในการอนุรักษ์ฟื้นฟู 5) การพัฒนาศักยภาพ พัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์ และ 6) การสร้างความตระหนักและจิตสำนึก

ทั้งนี้ **อังคนา ทาลัดชัย**[12] ได้แสดงความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่าประเด็นที่ชุมชนหยิบยกขึ้นเพื่อใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นตอบคำถามส่วนมากมุ่งเป้าไปที่เรื่องของ "การจัดการ" ที่เน้นการหารูปแบบ แนวทางจัดการทรัพยากรท้องถิ่นที่มีเป้าหมายเรื่องของความยั่งยืนตามนิยามเฉพาะของชุมชน แต่เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลที่ซ่อนอยู่ในการทำงานแล้วพบว่า ชุมชนต้องการแสดงให้เห็นถึง "ทุน" ที่มีอยู่ว่ามีมากพอที่จะช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรเอาไว้ได้ ด้วยกระบวนการทำงานที่ให้เข้าถึง "เหตุที่เกิดทุกข์" ผ่านการรวบรวมทุนความรู้ที่มีอยู่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรแล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์เชื่อมโยงการทำหน้าที่ของความรู้นั้นๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดมา บวกกับความรู้จากภายนอกที่นำเข้ามา หลอมรวมเป็นความรู้ใหม่ที่นำมาปรับใช้กับชุมชนอย่างเหมาะสม กล่าวอีกนัยหนึ่งคืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สร้างการเรียนรู้ที่เป็นพลวัตรให้กับชุมชน ที่เน้น "การเข้าใจความจริง" และสร้างการเปลี่ยนแปลงจากภายในที่ได้ตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ และก่อตัวเป็น "พลังเล็กๆ" ที่สามารถกระเพื่อมขยายวงกว้าง และหลอมรวมเป็นพลังของชุมชนท้องถิ่น พลังของสังคมและเครือข่ายพลังของโลก ที่จะสามารถปกป้องรักษาดูแลทรัพยากรให้คงอยู่กับมนุษย์

นอกจากนี้ ในงานศึกษาของ อังคนา ทาลัดชัยและคณะ ในปี 2550[13] ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจหลายประการ โดยในส่วนว่าด้วยปัจจัยและเงื่อนไขที่ไม่เอื้อให้เกิดความสำเร็จของการทำงานด้านทรัพยากรมีหลายประการ เช่น การไม่ได้มองทรัพยากรว่าเป็นของหน้าหมู่ การกำหนดทิศทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยคนภายนอก ผู้นำชุมชนไม่สนใจเหตุการณ์ที่เป็นสัญญาณถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรในอนาคต การออกแบบกระบวนการวิจัยไม่เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่มักคิด "แก้ไข" มากกว่า "ป้องกัน" หรือ แม้กระทั่งบางครั้งที่ชุมชนหรือคนทำงานด้านทรัพยากรในพื้นที่จังหวัดเดียวกันหรือลุ่มน้ำเดียวกันไม่สามารถรับรู้ได้เลยว่าสิ่งที่ทำแล้วมองว่าดีต่อทรัพยากรมีส่วนทำลายของพื้นที่อีกแห่งหนึ่งหรือไม่อย่างไร เป็นต้น แต่ทั้งนี้ผล

---

[12] เรียบเรียงจากบทความเรื่อง **"แป้งฮื้อลูก ปลูกฮื้อหลาน ฮ่วมสืบสานทรัพยากร"** โดย อังคนา ทาลัดชัย เอกสารประกอบงาน "ก้าว กล้า พลังผะหญาชุมชน : มหกรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ปี 2550". หน้า 42-45.

[13] จากโครงการวิจัย **"กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่"**. หน้า 127-128.

การศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่า "ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นทุนพื้นฐานที่สำคัญหนึ่งที่สัมพันธ์กับทุนด้านอื่นๆ เพื่อการดำรงชีวิตภายใต้บริบทชุมชน"

ในขณะที่ภายใต้งาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มีการจัดทำบทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในประเด็น "การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน" ซึ่งเชื่อมโยงการทำงานจาก 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ การจัดการหนี้สินโดยชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ชนเผ่าภาคเหนือ การศึกษา เกษตรกรรมยั่งยืน และเศรษฐกิจชุมชน และจากบทสังเคราะห์ใน 6 ประเด็นดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงนัยยะที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรของชุมชน ในมิติของแนวคิด กลยุทธ์ และกระบวนการต่างๆ สรุปได้ดังตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 นัยยะการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนจาก 6 ประเด็นการทำงาน

ประเด็น	นัยยะที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน		
	แนวคิด	กลยุทธ์	กระบวนการ
1. การจัดการหนี้สินโดยชุมชน	- ทรัพยากรมีความสำคัญ เป็นแหล่งรายได้ และช่วยลดรายจ่าย	- การรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการร่วมกัน	- การทำฝาย การบวชป่า การดับไฟป่า
2. การท่องเที่ยวโดยชุมชน	- สิทธิในการปกป้องและจัดการทรัพยากร - ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ ทรัพยากรของท้องถิ่น และวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกับนิเวศ	- การส่งผ่านเรื่องราว/การสื่อสารกับสังคม - ชุมชนจัดการตัวเองอย่างมีส่วนร่วม - แรงจูงใจทางเศรษฐกิจและการยอมรับทางสังคม	- พัฒนาแหล่งข้อมูลและความรู้ของชุมชน - วางกฎเกณฑ์ในการพัฒนา รักษา ฟื้นฟูทรัพยากร - กำหนดระบบบริหารจัดการพื้นที่ท้องเที่ยวและกฎเกณฑ์ในการท่องเที่ยว - สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว/ผู้มาเยือน/สังคม - ประสานความร่วมมือกับ อปท. และหน่วยงานรัฐ

ประเด็น	นัยยะที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน		
	แนวคิด	กลยุทธ์	กระบวนการ
3. การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ชนเผ่าภาคเหนือ	- ทรัพยากรคือต้นทางของสุขภาพ	- ยกระดับภูมิปัญญาหมอเมือง/หมอชนเผ่า - แรงจูงใจทางเศรษฐกิจและการยอมรับทางสังคม	- อนุรักษ์แหล่งสมุนไพร - พัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพร - พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ - เพิ่มมูลค่าสมุนไพร/พัฒนาตลาดสมุนไพร
4. การศึกษา	- "ภูมิปัญญา" คือความรู้จากแผ่นดิน	- การจัดการศึกษาโดยท้องถิ่น	- พัฒนาแหล่งเรียนรู้จากธรรมชาติ/ผู้รู้จากชุมชน - หลักสูตรท้องถิ่นป่าชุมชน
5. เกษตรกรรมยั่งยืน	- ฐานทรัพยากร คือ ฐานการผลิต	- การพัฒนาบนฐานความรู้ - การพึ่งตนเองด้านปัจจัยการผลิต/การตลาด - การพัฒนาและเชื่อมร้อยเครือข่าย	- พัฒนาความรู้และเทคโนโลยีการผลิต - ใช้พันธุกรรมท้องถิ่น - ลดละเลิกการใช้สารเคมี - พัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน
6. เศรษฐกิจชุมชน	- ฐานทรัพยากร คือ ฐานการดำรงชีวิตและฐานเศรษฐกิจชุมชน	- การวิเคราะห์ข้อมูลรู้จักตนเอง - แรงจูงใจทางเศรษฐกิจและการยอมรับทางสังคม	- อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า - ฟื้นวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน

ส่วนที่ 3
เรียงร้อยเรื่องราว 10 งานวิจัยประเด็นทรัพยากร

กรณีศึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ได้หยิบยกขึ้นมาในการศึกษานี้ มีความหลากหลายทั้งในบริบทของพื้นที่วิจัย ฐานทรัพยากรและนิเวศวัฒนธรรมที่หลากหลาย สถานะการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ปัญหาที่ชุมชนพบเจอ การวิเคราะห์ปัญหาและขึ้นโจทย์วิจัย กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงการทำวิจัย รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ทั้งในมิติที่ส่งผลต่อทรัพยากร ชุมชน ครอบครัว และความมั่นคงอาหาร ไปจนถึงผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชนอื่นๆ หรือ สังคมในวงกว้าง

3.1 บริบทที่แตกต่างกับทรัพยากรที่หลากหลาย

3.1.1 พื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

หากพิจารณาถึงพื้นที่กลุ่มเป้าหมายของทั้ง 10 โครงการวิจัย พบว่ามีการกระจายตัวไปใน 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน น่าน โดยใน 10 โครงการวิจัยนี้ มี 8 โครงการวิจัยที่เป็นการดำเนินงานวิจัยและสร้างกระบวนเรียนรู้เพื่อจัดการทรัพยากรชุมชน ในขณะที่เหลือ 2 โครงการวิจัยเป็นการดำเนินงานวิจัยเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ตารางที่ 3-1 สรุปพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

ลำดับ	โครงการวิจัย	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
1	กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง	ทาเหนือ	แม่ออน	เชียงใหม่
2	แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก	ตะเคียนปม	ทุ่งหัวช้าง	ลำพูน
3	การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน **(โครงการวิจัยเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้)**	(ในพื้นที่ 20 ตำบล)	แม่ออน, แม่ทา, เมือง, ป่าซาง	เชียงใหม่ ลำพูน
4	กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก	ป่าสัก	เมือง	ลำพูน
5	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	ศรีบัวบาน, ป่าสัก, เวียงยอง	เมือง	ลำพูน
6	การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (ดิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ)	ท่าผา	แม่แจ่ม	เชียงใหม่

ลำดับ	โครงการวิจัย	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
	ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน			
7	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก	แสนทอง	ท่าวังผา	น่าน
8	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า	น้ำพาง	แม่จริม	น่าน
9	กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี	ห้วยแก้ว	กิ่ง อ.แม่ออน	เชียงใหม่
10	กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี **(โครงการวิจัยเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้)**	ห้วยแก้ว	กิ่ง อ.แม่ออน	เชียงใหม่

3.1.2 ลักษณะทางนิเวศ วัฒนธรรม

เมื่อพิจารณามิติทางนิเวศของชุมชนเป้าหมายจาก 8 โครงการวิจัยที่เป็นการดำเนินงานเพื่อจัดการทรัพยากรชุมชนนั้น พบว่า เกือบทั้งหมดเป็นชุมชนที่อยู่ท่ามกลางป่าเขา แวดล้อมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ แหล่งน้ำ มีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อย ในขณะที่มีความหลากหลายทางมิติวัฒนธรรมชุมชน เช่น ชนเผ่าปกาเกอญอ ชุมชนเชื้อสายยอง ชนเผ่าไทลื้อ และชนพื้นเมือง

ตารางที่ 3-2 สรุปลักษณะทางนิเวศ วัฒนธรรม

ลำดับ	โครงการวิจัย	นิเวศ	วัฒนธรรม
1	กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง	พื้นที่ราบสูง มีภูเขาล้อมรอบ	ชนเผ่าปกาเกอญอ
2	แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก	พื้นที่ป่าเขามีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อย	ชนเผ่าปกาเกอญอ
3	การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	-	-
4	กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก	ป่าเบญจพรรณ และที่ราบเชิงเขา	ชุมชนเชื้อสายยอง
5	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	ต้นน้ำ: พื้นที่ราบสูง มีภูเขาล้อมรอบ, กลางน้ำ:	ชุมชนเชื้อสายยองและชุมชนพื้นเมือง

ลำดับ	โครงการวิจัย	นิเวศ	วัฒนธรรม
		ที่ราบและที่ราบเชิงเขา, ปลายน้ำ: ที่ราบลุ่มแม่น้ำ	
6	การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (ดิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน	พื้นที่ป่าดงดิบผืนใหญ่	ชนเผ่าปกาเกอญอ (กระเหรี่ยงสะกอ)
7	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก	ที่ราบมีภูเขาล้อมรอบ	ชาวเผ่าไทลื้อ
8	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า	พื้นที่ภูเขาสลับซับซ้อนและป่าดงดิบ	ชุมชนพื้นเมืองและชนเผ่ามัง
9	กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี	พื้นที่ราบกลางหุบเขา	ชุมชนพื้นเมือง
10	กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี	-	-

3.2 เมื่อคนต้องอยู่กับทรัพยากร

3.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากร

วิถีชีวิตของชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ภาคเหนือล้วนสัมพันธ์กับฐานทรัพยากรของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่ท่ามกลางป่าเขาหรือชุมชนชนเผ่ามักจะมีโลกทัศน์และชีวทัศน์ที่ยึดโยงอยู่กับธรรมชาติรอบข้างค่อนข้างลึกซึ้ง ซึ่งเมื่อพิจารณาโครงการวิจัยที่เป็นกรณีศึกษาก็จะพบเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรที่มีต่อชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นด้านความคิดความเชื่อ ด้านการดำรงชีวิต ด้านการประกอบอาชีพ เป็นต้น

<u>ชุมชนบ้านห้วยบง ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่</u>

ชุมชนบ้านห้วยบง เดิมเป็นชุมชนของชนเผ่าปกาเกอญอ มาเป็นระยะเวลาเกือบ 200 ปี ในอดีตนั้นชุมชนบ้านห้วยบง มีสภาพเหมือนถูกตัดขาดจากโลกภายนอก ห่างไกลจากเจ้าหน้าที่รัฐ การคมนาคมลำบาก มีเส้นทางเดินเท้าเป็นหลัก ระบบสาธารณูปโภคเป็นไปตามที่ธรรมชาติอำนวยให้ ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้มีอย่างสมบูรณ์ มีวิถีชีวิตปลูกข้าวไร่ หาของป่า เป็นต้น ต่อมาได้มีการขยายชุมชนออกเป็นหย่อมบ้าน รวมทั้งมีการจัดตั้งหย่อมบ้านใหม่ที่มีคนพื้นเมือง (คนเมือง) มาอยู่ร่วมในชุมชน ทำให้วิถีการดำรงชีวิตและภูมิปัญญาต่างๆ ได้มีการผสมผสานแลกเปลี่ยนกัน และ

หมายถึงภูมิปัญญาบางอย่างของชุมชนดั้งเดิมได้สูญหายไปพร้อมกับการรับภูมิปัญญาใหม่ๆหรือสมัยใหม่เข้าไปแทนที่อีกด้วย แต่ชุมชนบ้านห้วยบง ก็ยังมีภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ซึ่งหย่อมบ้านห้วยบงใต้ และหย่อมบ้านป่าม่วง ที่มีประชากรเป็นชนเผ่าปกาเกอญอทั้งหมด ยังคงยึดถือปฏิบัติในการดำเนินวิถีชีวิตจนถึงปัจจุบัน และภูมิปัญญาบางอย่างผู้ที่เป็นชนเผ่าปกาเกอญอถึงแม้จะอยู่ในชุมชนที่มีคนพื้นเมืองร่วมอยู่ด้วยก็ยังคงสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมอยู่ และเป็นภูมิปัญญาแห่งการพึ่งตนเองของชุมชน

<u>ชุมชนบ้านหนองหลัก ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน</u>

ด้วยลักษณะภูมิประเทศของชุมชนบ้านหนองหลักที่พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นป่าเขามีที่ราบเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่งผลให้ระบบการผลิตและเศรษฐกิจของชุมชนเน้นการยังชีพเป็นหลัก ประกอบกับวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นสังคมวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่มีต่อการจัดระเบียบสังคมหมู่บ้านจะให้ความสำคัญกับหัวหน้าหมู่บ้าน (ตั้งเข้า) มากกว่าผู้นำคนอื่นๆ เป็นพิเศษเนื่องจากบุคคลดังกล่าวมีพรสวรรค์สามารถติดต่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติเมื่อครั้งก่อตั้งหมู่บ้านผ่านการประกอบพิธีไหว้เจ้าที่เจ้าทาง ทั้งนี้โลกทัศน์ของชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งในโลกล้วนมีผีเป็นเจ้าของครอบครองดูแลทั้งสิ้น เช่น พื้นที่ป่ามีเจ้าป่าเจ้าเขา (ปก่าเกอะจ่า) พื้นดินมีเจ้าดิน (ฮ่อโข่เกอะจ่า) พื้นน้ำมีเจ้าน้ำ(ทีเกอะจ่า) ความคิดนี้จึงทำให้พวกเขาเชื่อว่าอาณาบริเวณที่อยู่อาศัย ที่ป่า ที่ทำกิน ต้นน้ำลำธารเป็นที่อยู่ของผี ดังนั้นทุกครั้งที่มีการใช้ประโยชน์จะต้องให้บอกกล่าวให้ความเคารพและยำเกรง

<u>ชุมชนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน</u>

พื้นที่ป่าชุมชนตำบลป่าสัก มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ มีไม้เต็งรัง เหียง พะวง สัก ตำต่าง เป็นต้น ในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีต้นไม้ขนาดใหญ่และสัตว์ป่าชุกชุม แต่มีการเสื่อมโทรมไปจากการตัดไม้และสัมปทาน ปัจจุบันมีการประกาศให้พื้นที่แห่งนี้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ โดยในพื้นที่ป่าชุมชนชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ทั้งในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงสามารถเข้ามาเก็บหาของป่าได้ เป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ (เห็ด พืชสมุนไพร สัตว์ หน่อไม้) แต่ต้องปฏิบัติตามกฎป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ในปี 2545 เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน ได้ร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูลอาหารจากป่าชุมชน ซึ่งได้เป็นมูลค่าอาหารจากป่าชุมชน แต่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลขาดการนำมาสะท้อนให้คนในชุมชนได้ทราบถึงมูลค่าอาหารจากป่าชุมชน ทั้งนี้ ป่าชุมชนตำบลป่าสักเกี่ยวข้องกับเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูนในการรวมกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์และเพื่อผลักดัน พรบ.ป่าชุมชน ซึ่งเครือข่ายป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวเป็นศูนย์กลางในการดูแลจัดการเรื่องป่าชุมชนและให้การสนับสนุนงบประมาณแก่หมู่บ้านเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน

ชุมชนลุ่มน้ำแม่สาร อ.เมือง จ.ลำพูน

ชุมชนในตำบลบัวบาน ตำบลป่าสัก และเทศบาลตำบลเวียงยอง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการรับจ้างทั้งในและนอกนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน และมีการใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สารในด้านการทำเกษตร เช่น การทำนา การทำสวนผลไม้ การเลี้ยงสัตว์ เดิมมีการแบ่งปันน้ำเพื่อใช้การเกษตรโดยการใช้ระบบเหมืองฝาย มีแก่เหมือง แก่ฝายดูแล มีการสร้างฝายกั้นน้ำ โดยใช้ไม้ไผ่รวกทำฝายทุกปี ปัจจุบันมีการสร้างฝายคอนกรีตทดแทนฝายไม้ไผ่รวก ในลำน้ำแม่สารมีฝายที่ใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรด้วยกันทั้งหมด 6 ฝาย อยู่ในเขตรับผิดชอบ 3 ตำบล แต่ละฝายจะมีการจัดการเหมืองฝายของตน โดยจะมีแก่เหมืองแก่ฝายคอยดูแล มีการเลือกแก่เหมืองแก่ฝายหรือคณะกรรมการเหมืองฝายและกำหนดข้อบังคับของกลุ่มผู้ใช้ในลักษณะของสัญญาเหมืองฝาย หรือกติกาการใช้น้ำบนพื้นฐานของความเห็นชอบร่วมกันของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ

ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ชุมชนแม่ยางส้าน เป็นชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าปกาเกอะญอที่มีขนาดปานกลาง ปัจจุบันได้จัดอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ชุมชนแม่ยางส้านมีวิถีชีวิตที่อาศัยพึ่งพิงกินกับป่ามาเนิ่นนานตั้งแต่บรรพบุรุษ วิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอจะเรียบง่ายและสันโดษ การทำมาหากิน จะทำไร่หมุนเวียน หาอาหาร ยารักษาโรคจากป่า ซึ่งพื้นที่ป่าในอดีตจะมีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวปกาเกอะญอมีคำกล่าวโบราณสอนว่า *"เอาะทีเกอะตอที เอาะก่อเกอะตอก่อ เอาะคีเบาะ เกอะตอคีเบาะ เอาะเดบือ เกอะตอเดบือ"* แปลว่า กินน้ำต้องรู้จักรักษาน้ำ กินหนอนไม้ไผ่ต้องรู้จักรักษาไม้ไผ่ กินกบเดบือ ต้องรู้จักรักษาห้วย หนองน้ำ รวมทั้ง มีคำบอกเล่าเรื่องราวหรือคำสอนในประเพณีว่า *"เดบือโอะดิทีโอะดิ เดบือซีโจะทีลอซิ"* แปลว่า กบมี น้ำมี กบตาย น้ำตาย นอกจากนี้ชุมชนแม่ยางส้านมีการนับถือผีผสมผสานกับการนับถือพุทธ บรรพบุรุษนับถือผี และมีความเชื่อต่างๆ ที่ผูกผันอยู่กับสิ่งศักดิ์ตามธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นผีต้นโพธิ์ (หมื่อนะคาเคลิ่อ) ผีปู่ญาติ (ซิโข่หมื่อนคา) ผีป่า (เชื่อว่าต้นไม้ต้องมีเจ้าของคือ ผี) ผีน้ำ (เชื่อว่าน้ำต้องมีเจ้าของคือ กบ เดบือ) และผีเจ้านาย (ฮีโข่)

ชุมชนบ้านฮวก ต.แสนทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน

ในอดีตแม่น้ำริมซึ่งไหลผ่านหมู่บ้านเป็นที่อยู่ของปลาพื้นที่บ้านและสัตว์น้ำหลากหลายชนิด เช่น ปลาปรุง ปลาเด็ด ปลาสะตูบ ปลากองเก็ง ปลาจาด กุ้ง เหน้ว ป่อม และสาหร่ายน้ำจืด ซึ่งคนในชุมชนได้นำปลาและสัตว์น้ำเหล่านี้เป็นอาหารเลี้ยงคนในชุมชนมานับร้อยๆ ปี โดยเดิมการจับปลาได้ใช้วิธีธรรมชาติ เช่น ไซดักปลา สวิง ยอ(จำ) เป็นต้น ซึ่งทำให้ปลาที่เหลือจากการจับนั้นสามารถแพร่พันธุ์ และในฤดู ปลาก็จะออกไปวางไข่ตามท้องนาให้ชาวบ้านจับกิน ที่เหลือก็จะไหลมาอยู่ในแม่น้ำได้หมุนเวียนกลับมาเป็นอาหารของคนในชุมชน

ชุมชนลำน้ำว้า ต.น้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน

ตำบลน้ำพางมีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อนประมาณร้อยละ 95 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้ยังเป็นต้นกำเนิดลำน้ำหลายสายและมีลำน้ำว้าไหลผ่าน ชาวบ้านในตำบลน้ำพางมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิตมาตั้งแต่อดีตหลายชั่วอายุคน ป่าและน้ำเสมือนเป็นแหล่งอาหารขนาดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านอย่างไม่มีวันหมดสิ้น ลำน้ำว้า เป็นลำน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำน่าน มีต้นกำเนิดจากภูเขาจามที่อยู่ทิวเขาหลวงพระบาง บริเวณบ้านขุนน้ำว้า ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน สภาพทั่วไปของลำน้ำว้า มีลักษณะคดเคี้ยวไหลผ่านหุบเขาต่างๆ ลำน้ำว้าจึงเกิดแก่ง หาด วัง ตามธรรมชาติลักษณะต่างๆ มากมาย เช่น วังควาย หาดทรายงาม วังปุงส้มป่อย เป็นต้น นอกจากวังน้ำในลำน้ำว้าจะมีความลึกมากแล้ว ยังมีประวัติความลึกลับให้ชาวบ้านได้เล่าขานสือต่อกันมาอีกด้วย จึงเห็นได้ว่าลำน้ำว้ามีความผูกพันกับชุมชนตำบลน้ำพางมาตั้งแต่อดีต เสมือนว่าเป็นเส้นโลหิตเส้นใหญ่และมีลำห้วยต่างๆ เป็นเส้นโลหิตฝอย ในการหล่อเลี้ยงคนในตำบลน้ำพางและคนในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างไม่รู้จักเหือดแห้ง นอกจากลำน้ำว้าจะเป็นที่พึ่งพาของคนในตำบลน้ำพางในด้านอาหารประจำวัน การบริโภคอุปโภคแล้ว ลำน้ำว้ายังมีสภาพแวดล้อมที่มีความงดงามตามธรรมชาติ และมีประวัติความลึกลับควรค่าแก่การอนุรักษ์ หวงแหน ให้คงสภาพเดิมของลำน้ำว้าที่สมบูรณ์

ชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

ที่มาของชื่อ "ปางจำปี" มาจากการเรียกลักษณะของหมู่บ้านที่แต่เดิมเป็นป่า มีต้นไม้ใหญ่รกครึ้มทั้งยังมีต้นจำปีต้นใหญ่อยู่กลางหมู่บ้านที่มีเส้นทางสัญจรเป็นทางเดิน (ปัจจุบันถูกตัดไปแล้ว) ซึ่งจะมีชาวบ้านที่อยู่ห่างออกไปอีกหลายหมู่บ้านมักจะแวะพักที่ต้นจำปีต้นใหญ่ก่อนที่จะเดินทางเข้าไปในเมือง ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของคนในชุมชนเกี่ยวกับการที่คนอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่มากขึ้นเนื่องจากสภาพพื้นที่แต่เดิมเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์และที่สำคัญมีลำน้ำแม่ลายน้อยไหลผ่านชุมชนตลอดทั้งปี นั้นหมายถึงการมีอาหารบริโภคตลอดทั้งปีโดยการพึ่งพาอาศัยป่าและน้ำ และด้วยสภาพพื้นที่ที่อยู่กลางหุบเขา มีที่ราบค่อนข้างน้อย ชุมชนแวดล้อมไปด้วยป่า จึงเป็นสิ่งกำหนดให้การประกอบอาชีพและการทำมาหากินของคนปางจำปีต้องอาศัยป่ากับลำน้ำแม่ลายน้อยเป็นหลัก ทั้งนำมาใช้อุปโภค บริโภคในครัวเรือน เป็นแหล่งอาหารและรายได้ จนมีคนกล่าวไว้ว่า "หากแม่ลายแห้งคนปางจำปีก็ตายกันหมด"

3.2.2 ปัญหาด้านทรัพยากรและการแก้ไขช่วงที่ผ่านมา

เมื่อสังคมไทยมีการพัฒนาขึ้นตามกระแสการพัฒนาของสังคมโลก สิ่งที่เรียกว่า "ความเจริญ" (ซึ่งเป็นวาทกรรมของภาครัฐ) ได้หลั่งไหลเข้ามาสู่ชุมชนอย่างไม่ขาดสาย ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรของชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่า การปลูกพืชเชิงพาณิชย์แทนการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน วิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ความเชื่อเรื่องผีป่าและผีน้ำที่เลือนรางค่านิยม

การบริโภคนิยมที่เข้ามาสู่ชุมชน ภาวะหนี้สิน การเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ที่ดิน การขายพื้นที่ทางการเกษตรให้กับนายทุน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลต่อสถานภาพและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างมีนัยสำคัญ จนทำให้เกิดปัญหาด้านทรัพยากรตามมาหลายประการ เช่น ปัญหาป่าไม้เสื่อมโทรม ปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ปัญหาอาหารที่ได้จากป่าจากแหล่งน้ำลดน้อยลง ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในที่สุด

และจากสภาพปัญหาดังกล่าว ที่ผ่านมาชุมชนก็มีความพยายามดำเนินการแก้ไขปัญหาในหลายลักษณะ อาทิเช่น การตั้งกฎกติกาในใช้ทรัพยากร กำหนดกฎระเบียบป่าชุมชน กำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ การนำเอาอุดมการณ์ความเชื่อหรือฮีตฮอยมาปรับใช้ในการจัดการทรัพยากร เช่น การบวชป่า สืบชะตาสายน้ำ การจัดโครงสร้างการจัดการให้เป็นทางการมากขึ้น เช่น จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการผู้ใช้น้ำ ไปจนถึงการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า สร้างประป่าภูเขา สร้างฝายกั้นน้ำ เป็นต้น

ตารางที่ 3-3 ปัญหาด้านทรัพยากรและการแก้ไขช่วงที่ผ่านมา (ก่อนทำวิจัย)

ลำดับ	โครงการวิจัย	ปัญหาด้านทรัพยากร	การแก้ไขของชุมชนในช่วงที่ผ่านมา
1	กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง	- ไฟป่าช่วงฤดูแล้ง - ป่าไม้เสื่อมโทรม จากการตัดไม้และแปรรูปไม้ขายให้กับนายทุน และการปลูกพืชเชิงเดี่ยว - น้ำในลำห้วยและลำแม่น้ำทาแห้งขอดลง - ปัญหาสารเคมีในลำห้วย	- มีการจัดการไฟป่า เช่นทำแนวกันไฟ ตรวจไฟป่า ดับไฟป่า - การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกิน - การจัดโซนพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วนเช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอยและพื้นที่ทำกินที่อยู่อาศัย - กำหนดกฎระเบียบการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม - จัดตั้งกองทุนป่าชุมชน - จัดตั้งคณะกรรมการป่า - จัดตั้งกลุ่มเกษตรหลังบ้านในชุมชน ปลูกผักพื้นบ้าน ทำปุ๋ยชีวภาพ และลดการใช้สารเคมีภายในชุมชน
2	แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการ	- ปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการช่วงชิงพื้นที่	- การปรับตัวดิ้นรนแสวงหาทางเลือกอาชีพอื่นๆ เพื่อให้

ลำดับ	โครงการวิจัย	ปัญหาด้านทรัพยากร	การแก้ไขของชุมชนในช่วงที่ผ่านมา
	ทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก	ป่าระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น โดยรัฐต้องการจะอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้เป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้ชุมชนต่างถูกควบคุมจำกัดการเข้าถึงยังพื้นที่ป่าได้อย่างอิสระ - การทำไร่หมุนเวียน ถูกปรับรูปแบบโดยการลดรอบหมุนเวียนลงจากเดิม 7 ปี เหลือ 3 ปี และห้ามบุกเบิกพื้นที่ไร่เหล่า ทำให้เกิดปัญหาข้าวไม่พอกินคุ้มปี	ดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น การรับจ้าง การค้าขาย และการปลูกพืชพาณิชย์เพื่อขาย - การนำเอาอุดมการณ์ความเชื่อหรือฮีตฮอยมาปรับใช้ในการจัดการทรัพยากรในรูปแบบของการจัดการป่าชุมชน - การจัดการรูปแบบป่าชุมชนให้เป็นทางการมากขึ้น เช่น จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน - การจัดทำกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า
4	กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก	- ปัญหาไฟป่า - ปัญหาเรื่องการหาของป่าอย่างผิดวิธีจากชาวบ้านในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านที่เข้ามาหาของป่า - ปัญหาการลักลอบนำขยะจากบ้านเรือนไปทิ้งในป่า	- มีการกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชน มีการจับและปรับเฉพาะที่พบเห็นการกระทำผิด - การเข้าป่าเพื่อดับไฟ เมื่อเกิดไฟป่าขึ้น
5	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	- น้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร น้ำเดินทางช้า - น้ำใต้ดินเปลี่ยนทิศทาง ชาวบ้านจำขี้มดขาดแคลนน้ำอุปโภค - เกิดการแย่งชิงน้ำและทะเลาะกันขึ้นระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ - ขาดความร่วมมือในการดูแลลำเหมือง - ผลผลิตทางการเกษตร	- มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สาร ทำหน้าที่บริหารจัดการน้ำร่วมกับโครงการชลประทานลำพูน - ใช้วิธีการหลั่งน้ำจากฝายข้างบนลงมาฝายข้างล่างตามวันเวลาที่กำหนด

ลำดับ	โครงการวิจัย	ปัญหาด้านทรัพยากร	การแก้ไขของชุมชนในช่วงที่ผ่านมา
		เสียหายจากน้ำเสีย	
6	การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน	- ทรัพยากรป่าไม้เสื่อมโทรมลงทำให้ป่าไผ่และแหล่งที่อยู่อาศัยของกบเดบือลดลง - ความเชื่อเรื่องผีป่าและผีน้ำเลือนรางไป - การปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น - หนอนไม้ไผ่และกบเดบือถูกจับมาบริโภคมากขึ้น	- การตั้งกฎเกณฑ์ในการอยู่กับป่า - การแบ่งสัดส่วนการใช้ประโยชน์พื้นที่หมู่บ้านออกเป็น 3 ส่วน คือ ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และพื้นที่ทำกิน - มีคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งรับผิดชอบแต่ละพื้นที่
7	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก	- ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำเป็นพื้นที่ทำกินของคนในชุมชน และการเข้ามาบุกรุกของคนจากภายนอก - ปัญหาเด็กและเยาวชน เช่น ปัญหาเยาวชนตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม มีการระบาดของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เยาวชนบางส่วนทุกจับกุมดำเนินในคดีในเรื่องยาเสพติดและมีการฆ่าตัวตาย - ปลาที่เคยมีตามธรรมชาติเริ่มหายไป	- การบริจาคพื้นที่ทำกินให้เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน และมีการขยายออกไปเรื่อยๆ - การปลูกป่าเสริมทุกปี - การกำหนดกฎระเบียบในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ร่วมกัน - ส่งเสริมให้เยาวชนในหมู่บ้านได้ทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เพื่อให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีพื้นที่ในการแสดงออก เห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และเกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด เพื่อลดความรุนแรงของปัญหาต่างๆ - การตั้งกฎกติกาในการจับปลา โดยกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาขึ้น ห้ามจับปลาทุกชนิดในเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา

ลำดับ	โครงการวิจัย	ปัญหาด้านทรัพยากร	การแก้ไขของชุมชนในช่วงที่ผ่านมา
			ห้ามใช้สารเคมีในนาข้าว
8	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า	- ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้สักส่วนหนึ่งถูกทำลายจนไม่อาจจะฟื้นฟูให้กลับมาสมบูรณ์เหมือนเดิมในระยะเวลาอันสั้น - ทรัพยากรสัตว์น้ำ มีการลดลงอย่างมากของปลาท้องถิ่นลำน้ำว้า ปลาท้องถิ่นบางชนิดหายไป เช่น ปลากู้ก ปลาหว้า ปลาเหี่ยน ปลาสะป้ากคำ ปลาบางชนิดมปริมาณลดลงเกือบไม่พบในลำน้ำว้า เช่น ปลาเพี้ย ปลาสร้อยขาว ปลามูด (อีดูด) ปลาม่อน (มอน) ปลาปุง (พลวง) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปลาหมูอารีย์ ที่มีการสำรวจพบเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ก็มีปริมาณลดลงจนเกือบจะสำรวจไม่พบในช่วงระยะเวลาหนึ่ง	- ศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และนำกระบวนการที่ได้และจากประสบการณ์เดิมมาพัฒนาใช้ในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน - พัฒนาด้านการจัดสรรพื้นที่ (เขตอนุรักษ์และเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ) มีการใช้ลวดมาโยงข้ามลำน้ำเพื่อบอกแนวเขต - พัฒนามาตรการทางสังคม ปรับเปลี่ยนโทษปรับสำหรับผู้กระทำผิดให้สูงขึ้น - กิจกรรมกองทุนอาหารปลา
9	กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี	- สัตว์น้ำลดลง กุ้งแม่น้ำหายไป - ขาดแคลนน้ำเพื่อการบริโภค - ขาดแคลนน้ำเพื่อการทำการเกษตร	- การให้ความรู้ในเรื่องทรัพยากรกับผู้นำชุมชน โดยภาครัฐ - การให้งบประมาณจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกป่า สร้างประปาภูเขา สร้างฝายกั้นน้ำ

อย่างไรก็ตาม ในทุกกรณีศึกษาข้างต้นพบว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาในช่วงที่ผ่านมา (ก่อนใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ไม่อาจแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างแท้จริงหรือแก้ไขได้ในบางส่วนแต่ไม่สามารถบรรลุผลที่ต้องการได้เท่าที่ควร ทำให้ปัญหาด้านทรัพยากรของชุมชนยังคงเกิดขึ้น และในบางพื้นที่ก็มีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้นตามบริบทของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป แม้ชุมชนจะค้นหาวิธีการในแนวทางอื่นๆ มาปรับใช้ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จนกระทั่งบางชุมชนได้มีโอกาสรู้จักกับ "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" และเกิดประกายความคิดในการทดลองนำแนวทางนี้มาใช้แก้ไขปัญหาของชุมชน

3.3 ปฏิบัติการจัดการทรัพยากรของชุมชนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.3.1 จากปัญหาสู่โจทย์วิจัย

เมื่อชุมชนได้กลับมาขบคิดถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่พบเจอในปัจจุบัน รวมทั้งวิเคราะห์ถึงวิธีการในการแก้ไขจัดการของชุมชนที่ผ่านมา ด้วยกระบวนการ "ชวนคุย" และ "ตั้งคำถาม" ในช่วงของการพัฒนาโจทย์วิจัยทำให้หลายชุมชนได้เริ่มเห็นภาพความเชื่อมโยงระหว่างความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรและความเป็นไปของชุมชน และค้นพบกับต้นตอของปัญหาและข้อจำกัดของแนวทางการจัดการที่ผ่านมา จนนำมาสู่การได้ข้อสรุปร่วมกันเพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไขด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งการดำเนินการในช่วงนี้เป็นช่วงที่ใช้เวลาค่อนข้างมากในหลายโครงการวิจัย และมักต้องได้รับการหนุนเสริมจากพี่เลี้ยงหรือทีมวิจัยจากภายนอก จนมีคำกล่าวทำนองที่ว่าเป็นช่วงที่ "ทั้งยากและยาวนาน" แต่นับว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญยิ่งที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการวิจัยและต่อความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ตารางที่ 3-4 การวิเคราะห์ปัญหาจนนำมาสู่โจทย์วิจัยของแต่ละโครงการวิจัย

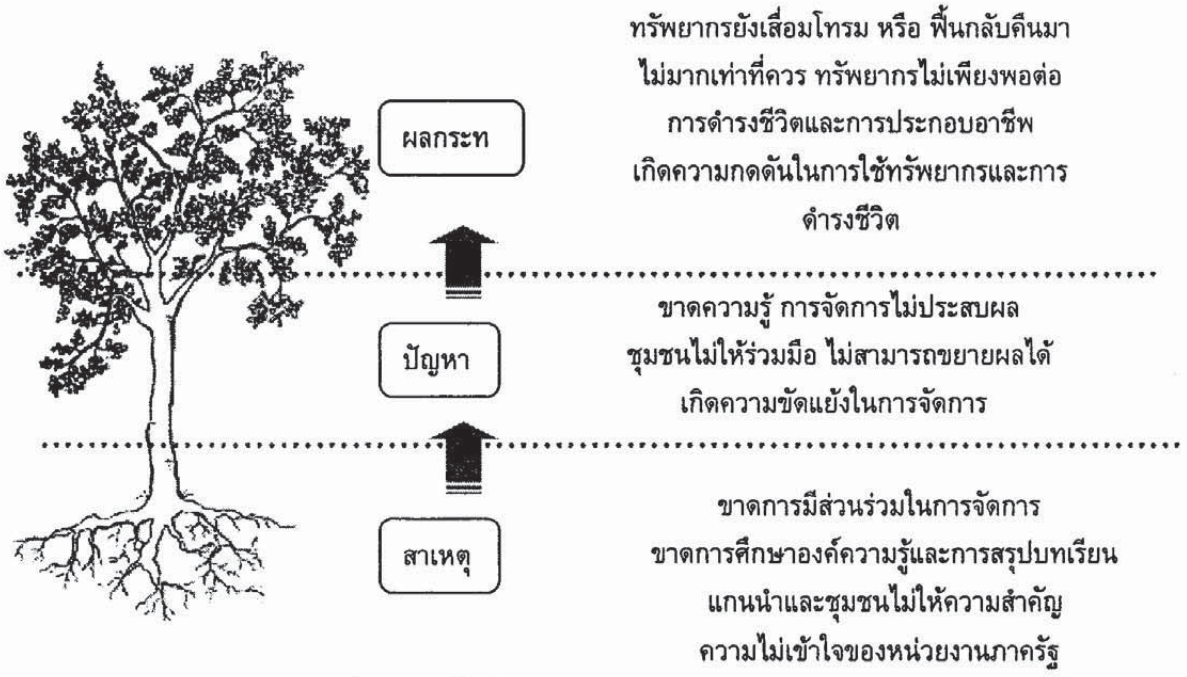
ลำดับ	โครงการวิจัย	การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการ	โจทย์วิจัย
1	กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง	- ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า - ผู้นำเป็นคนคิด ชาวบ้านเป็นคนปฏิบัติ - ความไม่ชัดเจนในแนวเขตป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย - พื้นที่ป่าค่อนข้างกว้างการดูแลไม่ทั่วถึง	กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนท้องถิ่นบ้านห้วยบงเป็นอย่างไร?

ลำดับ	โครงการวิจัย	การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการ	โจทย์วิจัย
2	แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก	- ภาครัฐที่ดูแลป่าไม่เชื่อว่าชาวบ้านจะรักษาป่าเอาไว้ได้ - ขาดการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนกับรัฐโดยเฉพาะกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้	รูปแบบ/แนวทางการพัฒนากระบวนการการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก เป็นอย่างไร?
3	การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	- ปัญหาและรูปแบบการจัดการลุ่มน้ำของแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างและขัดแย้งกัน กล่าวคือ การจัดการของพื้นที่ในเขตการปกครองที่แต่ละพื้นที่ต่างก็มีการจัดการในรูปแบบและวิธีการของตนเองโดยไม่ได้หารือร่วมกันระหว่างพื้นที่ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา	- องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร? - การออกแบบการจัดกระบวนการสนับสนุนการดำเนินโครงการวิจัยลุ่มน้ำทาเป็นอย่างไร?
4	กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก	- ความเชื่อแบบเดิมเรื่องการเผาป่าว่าทำให้ผักหวานและเห็ดถอบมีผลผลิตเพิ่มขึ้น - การเก็บรวบรวมข้อมูลขาดการนำมาสะท้อนให้คนในชุมชนได้ทราบถึงมูลค่าอาหารจากป่าชุมชน	กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ควรเป็นอย่างไร และชุมชน 4 หมู่บ้านจะพัฒนากระบวนการนี้ได้อย่างไร?
5	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	- ความร่วมมือของแต่ละฝาย (6 ฝายใน 3 ตำบล) ยังไม่ดีเท่าที่ควร - ความไม่เข้าใจของวิศวกรผู้ออกแบบตัวฝาย - ความไม่เข้าใจของหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ - ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำไม่ใส่ใจ	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนเป็นอย่างไร และแนวทางในการจัดการเหมืองฝายควรเป็นอย่างไร?

ลำดับ	โครงการวิจัย	การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการ	โจทย์วิจัย
		กลุ่มเท่าที่ควร	
6	การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน	- ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจและภูมิปัญญาในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่และในน้ำมีกบเดบือ	ชุมชนจะมีวิธีการจัดการอย่างไร เพื่อให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ "คีเบาะ" และในแหล่งน้ำมีกบ "เดบือ" เพียงพอแก่ความต้องการของชาวบ้าน?
7	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก	- ไม่ได้มีการสรุปบทเรียนการดำเนินการและรวบรวมองค์กรความรู้เกี่ยวกับการจัดการการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้าน - ไม่ได้ทำการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศน์และเส้นทางชีวิตของปลาชนิดต่างๆ ที่เคยมีอยู่ในลำน้ำ	แนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ปลาพื้นบ้าน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านฮวก ตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน เป็นอย่างไร?
8	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า	- มาตรการทางสังคมไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไป - การดำเนินงานอนุรักษ์จะทำแยกเป็นแต่ละหมู่บ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย - ไม่สามารถขยายความร่วมมือในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นได้	- ชุมชนตามลำน้ำว้า จะมีรูปแบบในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นเป็นอย่างไร? - ชุมชนตามลำน้ำว้า จะมีแนวทางและรูปแบบการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว้าได้อย่างไรและเป็นอย่างไร?
9	กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี	- ชาวบ้านมองว่าการจัดการน้ำเป็นปัญหาส่วนรวม ยังไม่ใช่ปัญหาส่วนตัว - ชาวบ้านไม่ให้ความสนใจ - ชาวบ้านต้องหาเลี้ยงชีพให้ตัวเองอยู่รอด	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูลำน้ำแม่ลายน้อยเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ เป็นอย่างไร?

ลำดับ	โครงการวิจัย	การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการ	โจทย์วิจัย
10	กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี	การสังเคราะห์และรวบรวมองค์ความรู้ท้องถิ่นในประเด็นการจัดการทรัพยากร มาประมวลรวบรวมรวมเป็นชุดความรู้ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างแรงกระเพื่อมต่อสังคมสร้างความรู้ใหม่ๆ	กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากรเป็นอย่างไร?

จากตารางที่ 3-4 พบว่าประเด็นปัญหาร่วมกันในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ได้แก่ การขาดความรู้ในการจัดการ แนวทางการจัดการไม่ประสบผลเท่าที่ควร ชุมชนไม่ยอมรับไม่ให้ความร่วมมือ ไม่สามารถขยายผลได้ เกิดความขัดแย้งในการจัดการระหว่างคนในชุมชน ไปจนถึงเกิดความขัดแย้งกับภาครัฐ เป็นต้น ซึ่งหากพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาดังกล่าว พบว่า ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการ ขาดการศึกษาองค์ความรู้และการสรุปบทเรียน แกนนำและชุมชนไม่ให้ความสำคัญ ไปจนถึงความไม่เข้าใจของหน่วยงานภาครัฐ โดยผลกระทบของปัญหาที่มีต่อชุมชน อาทิเช่น ส่งผลให้ทรัพยากรยังเสื่อมโทรม หรือ ฟื้นกลับคืนมาไม่มากเท่าที่ควร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งเกิดความกดดันในการใช้ทรัพยากรและการดำรงชีวิต เป็นต้น

<u>แผนภาพที่ 3-1</u> ต้นไม้ปัญหาการจัดการทรัพยากรของชุมชน

3.3.2 จากโจทย์วิจัยสู่กระบวนการเรียนรู้

เมื่อโจทย์วิจัยมีความชัดเจนมากขึ้น ขั้นตอนที่ตามมาคือการออกแบบกระบวนการเรียนรู้เพื่อค้นหาคำตอบของโจทย์เหล่านี้ ซึ่งเมื่อพิจารณาโครงการวิจัยที่เป็นกรณีศึกษาก็จะพบเห็นถึงกระบวนการที่เกิดขึ้นในช่วงทำวิจัย (ใคร ทำอะไร ใช้เครื่องมืออย่างไร) ในหลายลักษณะ ดังนี้

1) โครงการวิจัยเรื่อง "กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง ม. 3 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่"

กระบวนการเรียนรู้เน้นในเรื่องการทบทวนความรู้ในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยบง โดยใช้การทบทวนรวบรวมข้อมูลความรู้เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักวิจัย และสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน ให้สมาชิกในชุมชน แกนนำนักวิจัยได้ตระหนักรับรู้ถึงคุณค่าในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เห็นความสำคัญเพื่อร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหา อันจะนำไปสู่การวางแนวทางการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนบ้านห้วยบงต่อไป โดยแนวทางการดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

ระยะที่ 1 ช่วงศึกษาองค์ความรู้การจัดการ ประกอบด้วย

1) ประชุมทีมงานวิจัยทั้งหมด เพื่อสร้างความเข้าใจ และวางแผนการดำเนินงาน

2) จัดเวทีทำความเข้าใจกับชุมชน 4 หย่อมบ้าน และผู้เกี่ยวข้อง

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของแต่ละหย่อมบ้านเกี่ยวกับ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรม และ การรวบรวมข้อมูลการจัดการป่าและสภาพเศรษฐกิจชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

4) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนทบทวนถึงสาเหตุของปัญหาและศักยภาพชุมชนที่สามารถใช้ประโยชน์ เช่น แนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนทุกหย่อมบ้าน

5) จัดเวที วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

6) นำเสนอข้อมูลและแนวทางการทำแผนแม่บทของชุมชนบ้านห้วยบง

7) สรุปบทเรียนการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 1 และกำหนดแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป

ระยะที่ 2 ช่วงปฏิบัติการ ประกอบด้วย

1) ประชุมทำความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมระยะที่ 2 ของทีมวิจัย โรงเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่

2) การสำรวจข้อมูลเชิงลึก พืชผัก ผลไม้ เห็ด หน่อไม้ สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง แมลง สมุนไพร ปริมาณน้ำ ไม้ ทั้งในชุมชน และในป่า (ชนิด ปริมาณ มูลค่า คุณประโยชน์ วิธีการนำมารับประทาน ฯลฯ)

3) ทดลองพื้นที่กรณีศึกษา ตัวอย่างของการจัดการทรัพยากร การอนุรักษ์ลำห้วย พันธุ์พืช สัตว์ป่า (สำรวจพื้นที่ /กำหนดพื้นที่ /ขนาด /ขอบเขต /รูปแบบการจัดการที่เหมาะสม และประชาคมชาวบ้าน ขอความเห็นชอบ พร้อมร่างกฎระเบียบร่วมกับชุมชน)

4) กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกรักในทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน (การเลี้ยงผีป่า การบวชป่า การทำแนวกันไฟ การสำรวจป่า)

5) สำรวจครอบครัวตัวอย่าง กรณีศึกษา เศรษฐกิจพอเพียง (สืบค้นหาบ้านตัวอย่าง ผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ รับสมัครครอบครัวพอเพียง)

6) สำรวจเก็บข้อมูลพฤติกรรมการบริโภคของคนในชุมชน โดยมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนในครัวเรือนที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม "บัญชีครัวเรือนเดือนตัวเก่า"

7) สืบค้นข้อมูล นิทาน คำสอน ซอ ภูมิปัญญา ของชุมชน (ผลิตสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของเยาวชน นำความรู้ที่ได้บูรณาการเข้าสู่สาระการเรียนรู้สร้างหลักสูตรของโรงเรียน)

8) การจัดเวทีหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ห้วยบงเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสมต่อเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นบ้านห้วยบง

9) เวทีนำเสนอข้อมูลการดำเนินโครงการวิจัย "การคืนข้อมูลสู่ชุมชน"

10) สรุปบทเรียนการดำเนินโครงการ

2) โครงการวิจัยเรื่อง "แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน"

โครงการวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติการร่วมกันระหว่างกลุ่มคน 3 ฝ่ายคือ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านในการพัฒนาโจทย์และคำถามในการวิจัย สำหรับกระบวนการวิจัยนั้นโครงการวิจัยได้ใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในหลายลักษณะทั้งนี้อาจแบ่งขั้นตอนของการวิจัยออกได้ 3 ขั้นตอนดังนี้คือ

1. กิจกรรมการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

1.1 การจัดเวทีทำความเข้าใจกับชุมชน หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินโครงการวิจัย และเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน ซักถามถึงที่มาของโครงการระหว่างชาวบ้าน ทีมนักวิจัย (คณะกรรมการป่าชุมชน) และกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้อง

1.2 การจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของหมู่บ้านโดยมีการจัดประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน(ทีมวิจัย)และแกนนำเยาวชนเพื่อจัดทำกรอบการเก็บข้อมูลโดยนำเอาเนื้อหาที่มาจากข้อเสนอของที่ประชุมในหมู่บ้านเป็นหลัก

1.3 การถอดสรุปบทเรียนประสบการณ์ของชุมชนในการจัดการทรัพยากร เพื่อถอดบทเรียนการใช้ความรู้ท้องถิ่นเพื่อจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านหนองหลักและเพื่อใช้เป็นข้อมูล

พื้นฐานในการวางแผนการจัดการทรัพยากร อีกทั้งสามารถทำให้ชุมชนเข้าใจตนเอง และสามารถวางแผนเพื่อพัฒนาปรับปรุงเรื่องระบบการเกษตรและการจัดการป่าชุมชน

1.4 การประชุมทีมวิจัย เพื่อทบทวนและสรุปบทเรียนการดำเนินงานร่วมกันของทีมวิจัย และเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานในระยะต่อไป รวมทั้งเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน โดยมีการประชุมในทุกวันที่ 1 ของเดือน

1.5 การตรวจป่า เพื่อสำรวจถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าชุมชนเพื่อนำเอาผลที่ได้จากการสำรวจไปวางแผนการจัดการป่าชุมชน และเพื่อสร้างให้เกิดเป็นความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ โดยคณะกรรมการป่าชุมชน/ทีมวิจัยจำนวน 10 คนจะออกตรวจป่าทุกวันที่ 15 ของเดือน

2. กิจกรรม การเสริมทักษะความรู้และประสบการณ์

2.1 การศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาศักยภาพการทำงานของทีมวิจัยให้มีประสิทธิภาพและเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้ได้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากภายนอกชุมชน

2.2 การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนการจัดการที่ดิน-ป่าไม้ เพื่ออบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ เมื่อเกิดความเข้าใจแล้วสามารถทดลองนำไปปรับประยุกต์ใช้กับพื้นที่จริง และมีการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ด้วย ทั้งนี้เพื่อคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ที่เกิดความเท่าเทียมกันโดยเฉพาะที่ถึงแม้การถือครองจะเป็นปัจเจก (ครัวเรือน) ก็ตามแต่เมื่อครัวเรือนนั้นไม่มีการใช้ประโยชน์ สมาชิกในชุมชนสามารถเข้ายึม/ขอใช้สิทธิเพื่อทำการผลิตได้ ขณะเดียวกันถ้าสมาชิกในชุมชนละเมิดกฎเกณฑ์ของชุมชนตั้งขึ้นจะมีความผิดและต้องได้รับมาตรการทางสังคมที่ชุมชนกำหนดขึ้น

2.3 การประสานงานกับหน่วยงาน/องค์กรภายนอก เช่น

- การประชุมสัมมนาเรื่องการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน เพื่อเข้าร่วมรับฟังการนำเสนอผลการจัดการทรัพยากรของชุมชนภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์/บทเรียนของชุมชนในการจัดการทรัพยากร และเพื่อค้นหารูปแบบแนวทางการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมในบริบทภาคเหนือตอนบน
- การประชุมร่วมกับเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าร่วมประชุมนำเสนอบทเรียนประสบการณ์ในการดำเนินการวิจัยและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นจังหวัดลำพูน
- การประชุมเครือข่ายป่าชุมชน จ.ลำพูน มีวัตถุประสงค์ของการประชุมเพื่อจัดให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องป่าชุมชน เพื่อติดตามสถานการณ์ความคืบหน้าของการดำเนินงานเรื่องป่าชุมชน และเพื่อหนุนเสริมปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานเรื่องป่าชุมชน

3. การสรุปผลดำเนินงานและการจัดทำรายงาน

ด้วยการจัดประชุมนำเสนอผลการวิจัยเพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าใจตลอดจนหาแนวทางให้เกิดความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรระดับที่กว้างกว่าหมู่บ้าน/ชุมชนต่อไป

3) โครงการวิจัยเรื่อง "การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน"

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทา ทั้ง 3 โซน จำนวน 20 ตำบล ใน 4 อำเภอ ของจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน โดยกระบวนการที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การรวบรวมข้อมูล การจัดเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาทักษะและเตรียมความพร้อมนักวิจัย การสำรวจ การสัมภาษณ์ การประสานความร่วมมือ การจัดทำสื่อ การทำแผนที่ทำมือ และการรวบรวมข้อมูลเอกสาร จากหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการประชุมทีมวิจัย สร้างความเข้าใจ วางกรอบแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน (หัววัดลุ่มน้ำแม่ทา) การจัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยนโครงการวิจัย 2 เดือน/ครั้ง (หัววัดวิจัย) โดยการสัญจรไปตามแต่ละพื้นที่
2. กิจกรรมการพัฒนาทักษะและเตรียมความพร้อมนักวิจัยในการดำเนินโครงการวิจัย (การอบรมนักวิจัย การศึกษาดูงาน การฝึกทักษะการใช้เครื่องมือ)
3. กิจกรรมการรวบรวมข้อมูลของลุ่มน้ำทั้ง 3 โซน (การศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากโครงการวิจัยในลุ่มน้ำแม่ทา ทั้ง 3 โซน ในด้านมิติต่าง ๆ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ความรู้และภูมิปัญญา การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง)
4. การหนุนเสริมโครงการวิจัยทั้ง 3 โซน ในการทำแผนที่ชุมชนโดยชุมชนการหนุนเสริมโครงการวิจัยทั้ง 3 โซน ในการทำแผนที่ชุมชนโดยชุมชน
5. กิจกรรมการเชื่อมโยงกับหน่วยงานองค์กรในการจัดการ "ลุ่มน้ำแม่ทา"การเชื่อมประสานความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรในการจัดการลุ่มน้ำแม่ทา ทั้ง ในและนอกพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทา
6. การสรุปบทเรียนโครงการวิจัย และกำหนดแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป
7. การจัดทำรายงานการดำเนินงานในระยะที่ 1 (6 เดือนแรก) การจัดทำรายงานผลการดำเนินงานในระยะ 1 ปี

ตารางที่ 3-5 แผนการดำเนินกิจกรรมการจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมแต่ละโซน

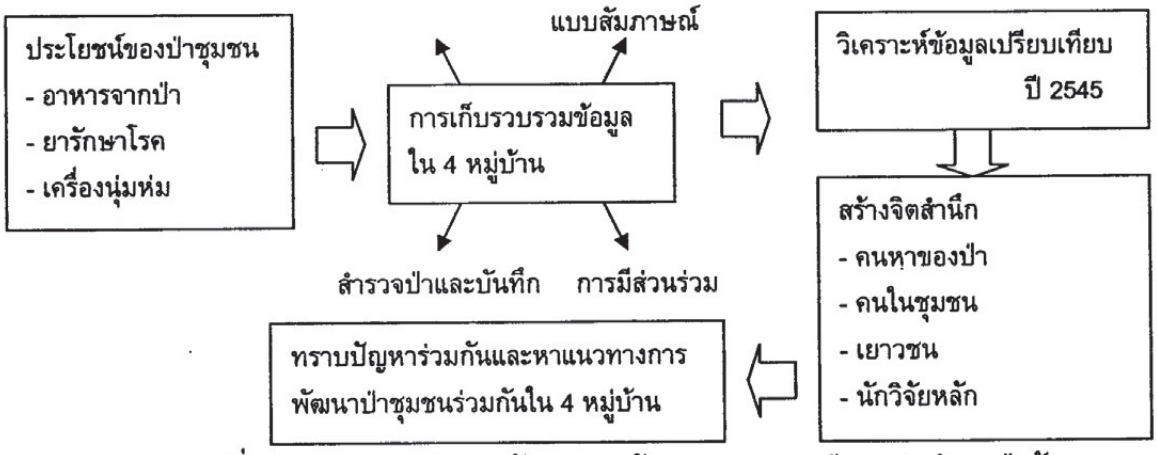
	ลุ่มน้ำทาตอนบน	ลุ่มน้ำทาตอนกลาง	ลุ่มน้ำทาตอนปลาย
ระยะสั้น	- สำรวจลำห้วยสาขา - สำรวจฝาย - สำรวจลำเหมืองที่ยังใช้และที่ไม่ได้ใช้แล้ว/ประตูน้ำ - การสำรวจข้อมูลต้นไม้ซับน้ำ	- สำรวจลำห้วยสาขา - สำรวจฝาย - สำรวจลำเหมืองที่ยังใช้และที่ไม่ได้ใช้แล้ว/ประตูน้ำ - สำรวจน้ำใต้ดิน - การสำรวจข้อมูลต้นไม้	- สำรวจฝาย - สำรวจลำเหมืองที่ยังใช้และที่ไม่ได้ใช้แล้ว/ประตูน้ำ - สำรวจน้ำใต้ดิน - การสำรวจข้อมูลต้นไม้ซับน้ำ

	ลุ่มน้ำทาตอนบน	ลุ่มน้ำทาตอนกลาง	ลุ่มน้ำทาตอนปลาย
ระยะสั้น (ต่อ)	- สำรวจการจัดการที่ดิน/สิทธิที่ทำกิน - สำรวจพื้นที่การใช้น้ำ - เก็บข้อมูลตัวอย่างความเสียหาย - ปรับปรุงฝาย/พื้นที่ซับน้ำที่มีอยู่ - การทำแผนที่ชุมชน (ร่วมกับนักวิชาการ) - การศึกษาผลกระทบ/ความเป็นไปได้จากการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ	ซับน้ำ - สำรวจการจัดการที่ดิน/สิทธิที่ทำกิน - สำรวจพื้นที่การใช้น้ำ - เก็บข้อมูลตัวอย่างความเสียหาย - ปรับปรุงฝาย/พื้นที่ซับน้ำที่มีอยู่ที่มีอยู่ - การทำแผนที่ชุมชน (ร่วมกับนักวิชาการ) - การศึกษาผลกระทบ/ความเป็นไปได้จากการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ	- สำรวจการจัดการที่ดิน/สิทธิที่ทำกิน - สำรวจพื้นที่การใช้น้ำ - เก็บข้อมูลตัวอย่างความเสียหาย - ปรับปรุงฝาย/พื้นที่ซับน้ำที่มีอยู่ที่มีอยู่ - การทำแผนที่ชุมชน (ร่วมกับนักวิชาการ) - การศึกษาผลกระทบ/ความเป็นไปได้จากการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ
ระยะกลาง	- ฟื้นฟูระบบเหมืองฝาย - ฟื้นความเอื้ออาทร - การขุดลอกลำน้ำที่ถูกต้อง / องค์ความรู้ในการขุดลอก - การออกแบบฝายที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ - ทบทวนการแบ่งเขต - สร้างความเข้าใจกับภาครัฐ - หาเจ้าภาพ - คณะทำงานประสานกับภาคี/ภาครัฐ/NGO		
ระยะยาว	- ฝายชะลอน้ำ เป็นระยะ ๆ - การใช้ประโยชน์จากน้ำกวง/น้ำแม่วัง (ผันน้ำมาใช้ในพื้นที่) - การสร้างอ่างเก็บน้ำ - การสร้างเขื่อน "ขุนทา" - การบุกรุกของนายทุน - องค์กรเครือข่ายการจัดการลุ่มน้ำแม่ทา		

4) โครงการวิจัยเรื่อง "กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน"

โครงการวิจัยนี้ประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อรวบรวมข้อมูลจากการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จากการใช้แบบสัมภาษณ์ จากการเก็บข้อมูลอาหารจากป่า จากนั้นได้ทำการรวบรวมข้อมูลในการวิเคราะห์ร่วมกับทีมวิจัยชุมชน โดยแบ่งการดำเนินงานเป็น 3

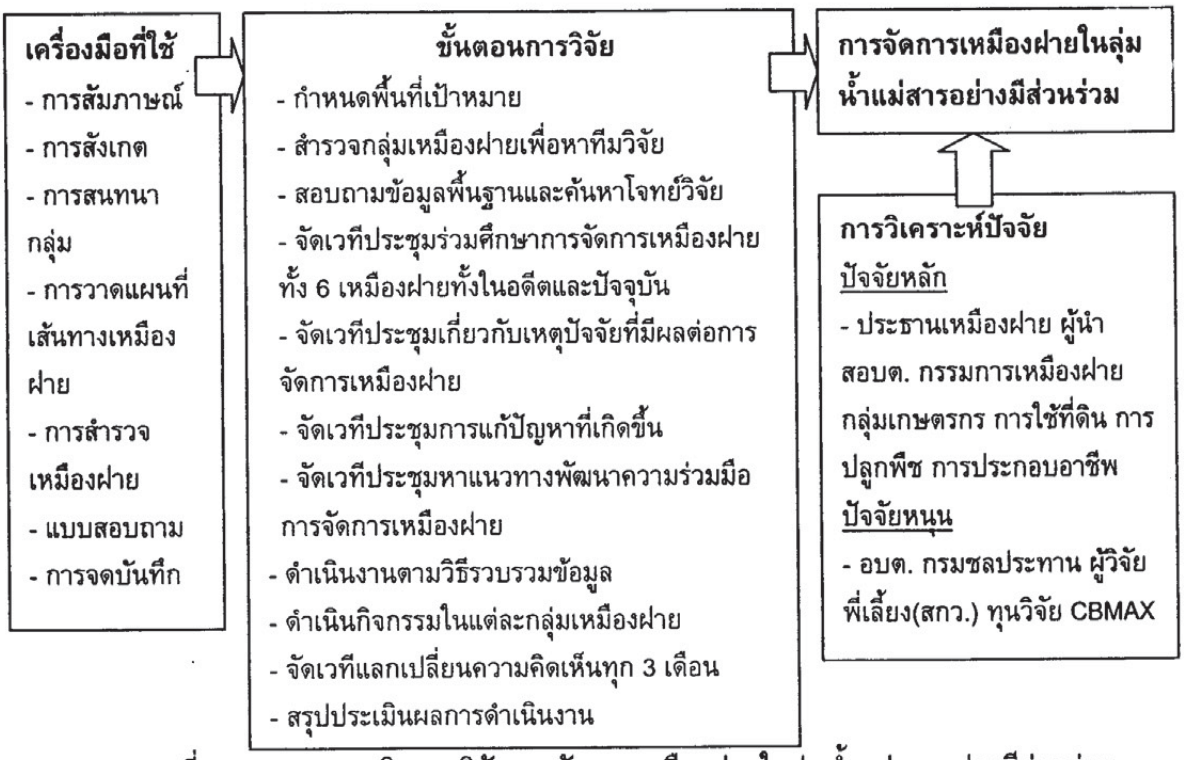
ช่วง คือ ช่วงที่ 1 พัฒนาโจทย์วิจัย ทีมวิจัย และทำความเข้าใจร่วมกัน ช่วงที่ 2 การดำเนินการวิจัย และ ช่วงที่ 3 การใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล โดยมีกรอบการทำงานดังนี้

แผนภาพที่ 3-2 กรอบการทำงานพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนตำบลป่าสัก

5) โครงการวิจัยเรื่อง "การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อ.เมือง จ.ลำพูน"

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สาร โดยแบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ขั้นเตรียมการ เพื่อสำรวจพื้นที่ เก็บข้อมูลพื้นฐาน ค้นโจทย์ หาทีมวิจัย และช่วงที่ 2 ขั้นดำเนินการ เพื่อศึกษาการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และหาแนวทางการพัฒนาความร่วมมือต่อไป

แผนภาพที่ 3-3 กรอบแนวคิดการวิจัยการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม

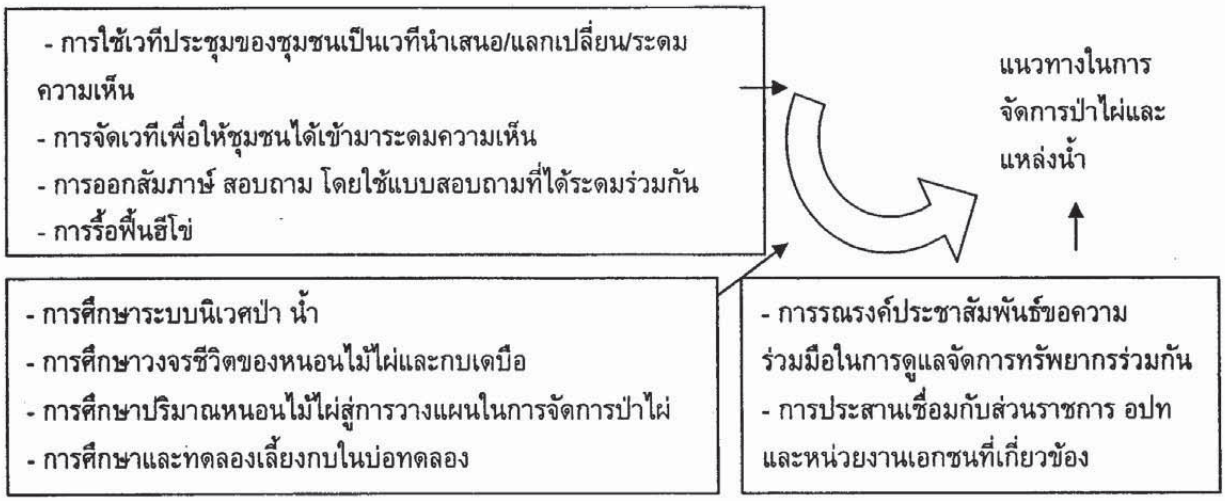
6) โครงการวิจัยเรื่อง "การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (ดิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน หมู่ 8 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่"

การศึกษาวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาวิจัยในด้านการทบทวน รื้อฟื้น ความรู้ ดึงเอาความรู้ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรม คำสอนของชุมชนปกาเกอะญอบ้านแม่ยางส้านมาใช้ในการจัดการทรัพยากร รวมถึงการปฏิบัติทดลองร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อรับผลจากการทดลองศึกษาร่วมกัน เมื่อคนในชุมชนได้คิดร่วม ทำร่วม และรับผลร่วมแล้วจะเกิดแนวทางในการจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยการวิจัยนี้ยังได้เชื่อมโยงหน่วยงานทางภาครัฐและภาคเอกชนหลายๆ ส่วนมาร่วมเรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะเต้าหน้าที่ป่าไม้ หน่วยอุทยานแห่งชาติ เพื่อที่จะนำเอาองค์ความรู้แบบพื้นบ้านแบบชาวบ้านรู้นำไปสู่แนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับความตั้งใจจริงในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการขยายผลและประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นๆ ซึ่งขั้นตอนการดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ

ระยะที่ 1 การสืบค้นข้อมูลของชุมชนเพื่อศึกษารากฐานทางภูมิปัญญาของชาวปกาเกอะญอ โดยผ่านกระบวนการกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทบทวนความเป็นไปเป็นมาของชุมชน รู้จักตนเอง รู้จักคุณค่าทางวัฒนธรรม

ระยะที่ 2 การแสวงหาแนวทางร่วมกันในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่และในน้ำมีกบเดบือ ซึ่งระยะนี้คนในหมู่บ้านจะได้เรียนรู้และร่วมปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน กับในการศึกษาวิจัยและปฏิบัติการทดลองต่างๆ และจะได้เชิญหน่วยงานและหมู่บ้านใกล้เคียงในเขตติดต่อและเข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุมชนบ้านแม่ยางส้านมาเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ขั้นตอนการทำงานในระยะนี้จะเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน

ระยะที่ 3 นำแนวทางที่ได้มาปฏิบัติเพื่อให้เกิดรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาและการจัดการทรัพยากร ขั้นตอนนี้จะมีแนวทางในการนำไปสู่การตั้งกฎระเบียบและข้อตกลงในการใช้ทรัพยากรร่วมกันของคนในชุมชนและขยายผลถึงชุมชนใกล้เคียงถึงแนวทางในการจัดการป่าไผ่และแหล่งน้ำของชุมชนแม่ยางส้าน

แผนภาพที่ 3-4 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการป่าไผ่และแหล่งน้ำ

7) โครงการวิจัยเรื่อง "แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้าน ฮวก ตำบลแสนทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน"

โครงการวิจัยชิ้นนี้เกิดจากผู้ใหญ่ในชุมชนและเยาวชนจึงมีความเห็นร่วมกันว่าน่าจะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการค้นหาแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์พื้นบ้านให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น และเป็นการพัฒนาศักยภาพเยาวชนบ้านฮวกในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาจัดทำแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์พันธุ์ปลาพื้นบ้าน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เกิดจากการศึกษาข้อมูลใน 2 ระดับ คือ

1. การศึกษาจากข้อมูลมือสอง โดยการสืบค้นทางอินเตอร์เน็ต สืบค้นจากเอกสารประวัติหมู่บ้าน ข้อมูลจากพัฒนาชุมชนอำเภอท่าวังผา

2.การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ กระบวนการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การสำรวจระบบนิเวศน์ การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของชุมชน การสรุปบทเรียน (AAR) และใช้การบันทึกข้อมูล เครื่องมือเหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดกระบวนการในเวทีดังนี้

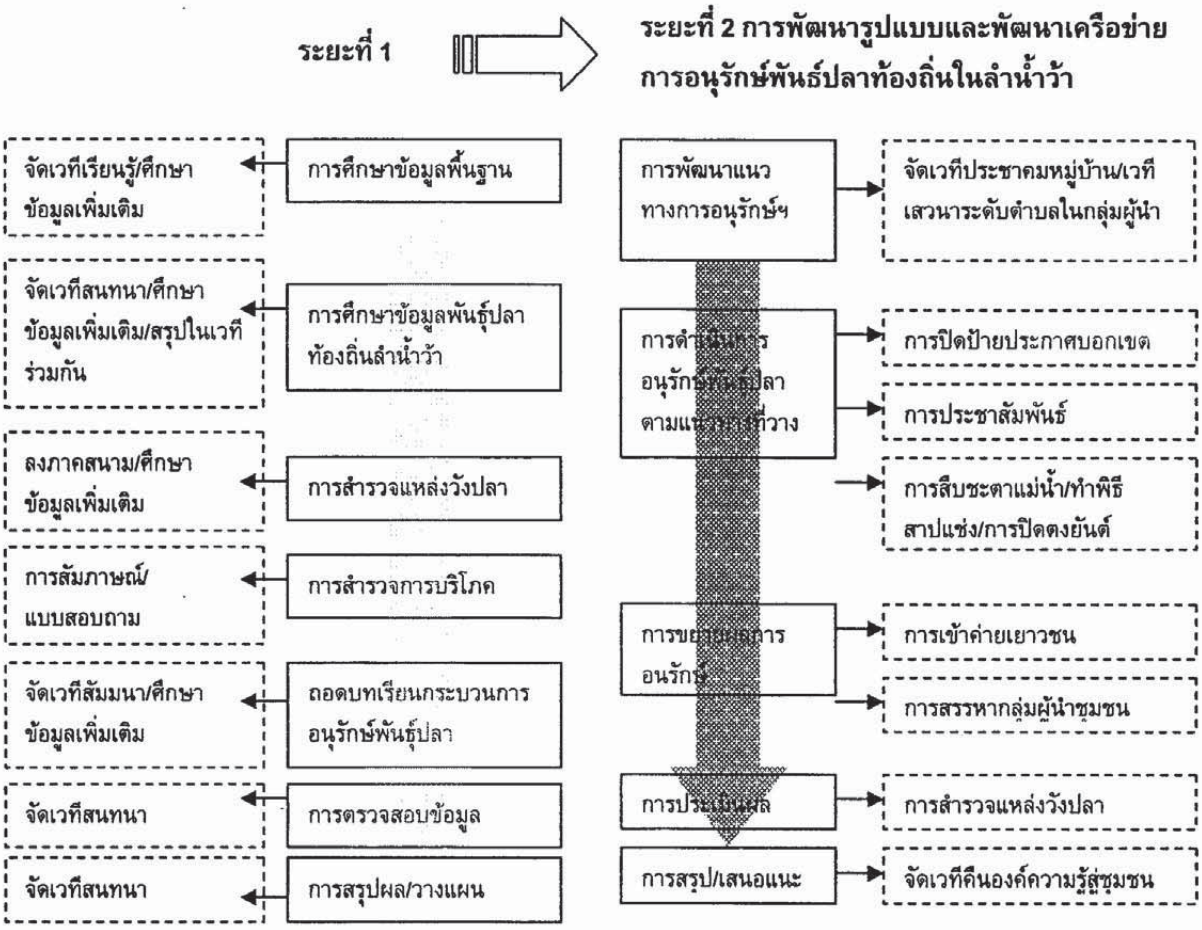
- จัดเวทีสร้างความเข้าใจระหว่างทีมวิจัย และคนในชุมชน จำนวน 1 ครั้ง
- จัดเวทีสรุปบทเรียนการอนุรักษ์ปลาที่ผ่านมา สืบค้น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอดีต จนถึงปัจจุบันที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำ ปลา การหาปลา จำนวน 2 ครั้ง
- สืบค้นข้อมูลพันธุ์ปลาพื้นบ้านในพื้นที่ โดยทีมวิจัยทั้งเยาวชนและผู้นำชุมชน จำนวน 1 ครั้ง
- สำรวจสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ระบบนิเวศในการใช้ดำรงชีวิตอยู่กับน้ำของปลา จำนวน 3 ครั้ง
- จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ปลาพื้นบ้านที่ยั่งยืน จำนวน 1 ครั้ง
- จัดเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของทีมวิจัย วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล หาวิธีอนุรักษ์พันธุ์ปลาพื้นบ้านให้เหมาะสมกับคนในชุมชน ร่วมกับชุมชน และร่วมกันจัดทำแผนการทำงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานต่อไป จำนวน 1 ครั้ง

ทั้งนี้ ประเด็นของการศึกษาประกอบด้วย

- วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนบ้านฮวกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความเกี่ยวกับแหล่งน้ำ ปลา และการหาปลา
- วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านรวมถึงศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านของเยาวชนบ้านฮวกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- ปริมาณและชนิดของพันธุ์ปลาพื้นบ้านในแม่น้ำริมตั้งแต่อดีตและปัจจุบัน
- เส้นทางชีวิตแหล่งที่อยู่และอาหารของปลาแต่ละชนิด
- สภาพแวดล้อม แหล่งที่อยู่ และอาหารของปลาแต่ละชนิด

8) โครงการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน"

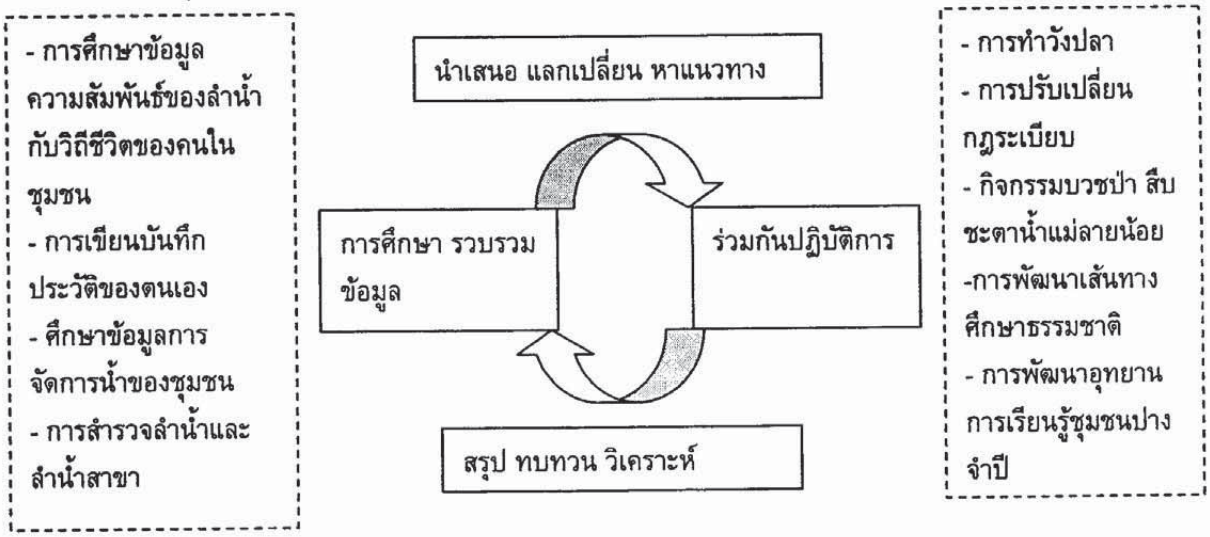
โครงการวิจัยนี้ เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนตระหนักถึงปัญหาในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในช่วงที่ผ่านมา เช่น ยังมีการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์ การกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์ไม่ต่อเนื่องกัน มาตรการทางสังคมว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไป และการดำเนินงานอนุรักษ์ ไม่มีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย เป็นต้น จึงนำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชนอันเป็นการต่อยอดของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากรูปแบบเดิม เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ และเป็นการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในระยะข้างหน้า โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการจัดการที่เป็นแนวทางของท้องถิ่น และหลักการที่ต้องการฟื้นฟูนิเวศแหล่งน้ำลำน้ำว้าให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิมและประชาชนทุกคนสามารถได้รับประโยชน์จากผลการอนุรักษ์ในการดำรงชีวิตอย่างเสมอภาค และสามารถนำรูปแบบกระบวนการดำเนินงานดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่กำลังประสบปัญหาลักษณะเช่นเดียวกันได้

แผนภาพที่ 3-5 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์พันธ์ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว้า

9) *โครงการวิจัยเรื่อง "กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่"*

การสร้างความรู้ของชุมชนในการจัดการน้ำเริ่มต้นจากการที่ชุมชนประสบกับปัญหาและสั่งสมมานานชุนชนเองมีความตระหนักต่อสิ่งที่เกิดขึ้น แต่ยังไม่มีทางออกในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังนัก ไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่าการออกกฎระเบียบก็เป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเท่านั้น กระบวนการที่ใช้ในโครงการวิจัยนี้จึงเป็นกระบวนการศึกษาและสร้างความรู้ของทีมวิจัยของชุมชนจากการคิดและทำร่วมกันผ่านกิจกรรมต่างๆ และในขณะที่ทีมวิจัยดำเนินกิจกรรมเพื่อรวบรวมข้อมูลอยู่นั้น การประชุมทีมแกนนำจะเกิดขึ้นทุกระยะเพื่อนำข้อมูลที่ได้มานำเสนอ แลกเปลี่ยนและรวบรวมให้เห็นข้อมูลที่ทุกคนเข้าใจในทิศทางเดียวกัน นอกจากประชุมกลุ่มใหญ่แล้วยังมีการประชุมกลุ่มย่อยของแต่ละบ้านที่เข้าไปพูดคุยกับคนในชุมชนตามวาระและโอกาสต่างๆ ซึ่งในการพบปะกันทั้งของทีมวิจัยกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อยได้มีการติดต่อประสานงานผ่านทางสื่อต่างๆ โดยตลอด รวมทั้งยังได้ประสานคนภายนอกเข้ามาเป็นผู้ชวนคุยและตั้งคำถามเป็นระยะ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นโดยต่อเนื่องและหลายครั้งไม่ได้เรียงลำดับว่าอะไรเกิดก่อนหรือหลัง

แผนภาพที่ 3-6 กระบวนการศึกษาและสร้างความรู้ของทีมวิจัยของชุมชนปางจำปี

10) *โครงการวิจัยเรื่อง "กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่"*

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาฐานชุมชนในการทำงานประเด็นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภาคเหนือ ศึกษากระบวนการวิจัยประเด็นการจัดการทรัพยากร และศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นจากกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร โดยมีกระบวนการศึกษาดังนี้

- จัดเวทีวางแผนการทำงานและสร้างความเข้าใจต่อเป้าหมายการทำงานร่วมกัน
- ศึกษาเอกสารงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร

- เตรียมพื้นที่ปางจำปีเพื่อถอดบทเรียนการดำเนินงานวิจัย
- ถอดบทเรียนการดำเนินงานของกรณีศึกษาชุมชนปางจำปี
- จัดเวทีจุลกรรม
- ร่วมกิจกรรมจุลกรรมการจัดการชุมชน
- ร่วมกิจกรรมจุลกรรมท่องเที่ยว
- กิจกรรมทอดผ้าป่าความรู้ต้นน้ำสู่ปลายน้ำ
- เรียนรู้พื้นที่งานวิจัยที่มีศักยภาพในประเด็นการจัดการทรัพยากร
- จัดประชุมสรุปบทเรียนการทำงานพร้อมทั้งประมวลความรู้ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมและจัดเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณากรณีศึกษาทั้ง 10 โครงการวิจัย จะเห็นได้ว่ากระบวนการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนสามารถสรุปได้เป็น 6 ขั้นตอนใหญ่ๆ ดังนี้

1) <u>เริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจเรื่องการวิจัย</u> โดยการจัดเวทีสร้างความเข้าใจระหว่างทีมวิจัย การจัดเวทีสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน การจัดเวทีประชุมเพื่อค้นหาโจทย์และทีมวิจัย ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ กระบวนการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน การสนทนากลุ่ม/กลุ่มย่อย เป็นต้น

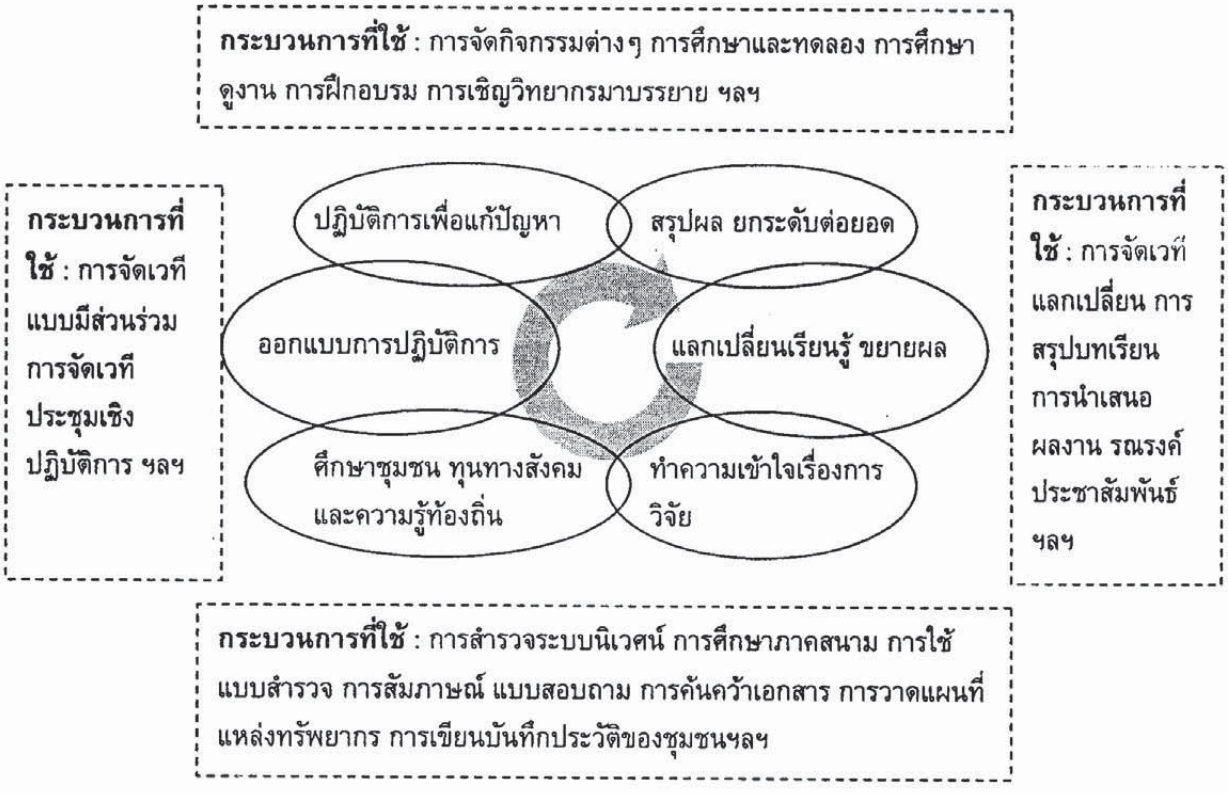
2) <u>ศึกษาชุมชน ทุนทางสังคมและความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่</u> เป็นกระบวนสำคัญที่ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานของทรัพยากรและบริบทชุมชน รวมทั้งทำให้ทราบถึงทุนทางสังคมและองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ ซึ่งขั้นตอนนี้มีการดำเนินงานที่หลากหลาย เช่น การสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลพื้นฐาน การสืบค้นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การสืบค้นข้อมูลฐานทรัพยาการต่างๆ ที่มีอยู่ในอดีตและปัจจุบัน การสำรวจสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ระบบนิเวศของชุมชน การศึกษาภูมิปัญญาหรือความสัมพันธ์ของทรัพยากรกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน การสำรวจข้อมูลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา เป็นต้น ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ การสำรวจระบบนิเวศน์ การศึกษาภาคสนาม การใช้แบบสำรวจ การสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม/กลุ่มย่อย การค้นคว้าเอกสารจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง การวาดแผนที่แหล่งทรัพยากร การเขียนบันทึกประวัติของตนเองหรือ ประวัติของชุมชน เป็นต้น

3) <u>พิจารณาหาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งต่อปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อออกแบบการปฏิบัติการหรือการสร้างการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น</u> เป็นขั้นตอนที่นำข้อมูลจากการศึกษาชุมชนมาสู่การวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการจัดการปัญหาต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การสรุปผล การพัฒนาแนวทางการอนุรักษ์ฯ ไปจนถึงการแลกเปลี่ยนและคืนข้อมูลให้กับชุมชนเพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางจัดการร่วมกัน ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ กระบวนการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน การสนทนากลุ่ม/กลุ่มย่อยการจัดเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

4) <u>การปฏิบัติการและการสร้างการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น</u> ได้แก่ การดำเนินการตามแนวทางการจัดการที่พัฒนาขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมต่างๆ การกำหนดกฎระเบียบ ฯลฯ ไปจนถึงการค้นหาความรู้เพิ่มเติม (ทั้งจากภายในชุมชนและความรู้จากภายนอก) เข้ามาปรับใช้ในการปฏิบัติการ ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ การศึกษาและทดลองในพื้นที่ธรรมชาติและในพื้นที่ทดลอง การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การเชิญวิทยากรมาบรรยาย เป็นต้น

5) <u>การสรุปผล ถอดบทเรียน ยกระดับความรู้ และการต่อยอดความรู้</u> เป็นการสรุปผลการปฏิบัติเพื่อไปสู่การปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งนำความรู้ที่ได้รับไปสู่การยกระดับและต่อยอดให้เกิดการเรียนรู้ในประเด็นอื่นๆ เช่น การขยายผลการอนุรักษ์ การแสวงหาแนวทางร่วมกันในการจัดการทรัพยากร ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ กระบวนการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การสรุปบทเรียน การคืนองค์ความรู้สู่ชุมชน การจัดเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

6) <u>การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายผล</u> เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชนอื่นๆ ไปจนถึงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับหน่วยงาน/องค์กรภายนอก ซึ่งกระบวนการที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ จัดเวทีเสวนาระดับตำบล/เครือข่าย การจัดเวทีสัญจร การจัดเวทีแลกเปลี่ยน การจัดเวทีนำเสนอผลการดำเนินงานต่อสาธารณะชน การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การประสานเชื่อมกับส่วนราชการ อปท และหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

<u>แผนภาพที่ 3-7</u> กระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อการจัดการทรัพยากรของชุมชน

3.3.3 รูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน

จากกระบวนการเรียนรู้ ตั้งคำถาม และค้นหาทางออกร่วมกัน ทำให้แต่ละชุมชนได้พัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนขึ้น ซึ่งรูปแบบและแนวทางการจัดการทรัพยากรของกรณีศึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) การจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง ม.3 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

มีรูปแบบการจัดการที่มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย มีการใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งเชื่อมประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยแนวทางการรักษาทรัพยากร ธรรมชาติเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำ ป่า ในชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อเข้ามาใช้ในการจัดการทรัพยากร เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีฝาย ความเชื่อเกี่ยวกับไม้ 2) การตั้งกฎระเบียบของชุมชน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ให้กับสมาชิกในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลร่วมกัน และ 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งระดับชุมชน ระดับตำบล และระดับเครือข่าย มีการสร้างกิจกรรมร่วมกัน เช่น การทำแนวกันไฟ การเลี้ยงผีขุนน้ำเลี้ยงผีฝาย เป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันทุกปี การตรวจป่า ในช่วงฤดูแล้งจะออกตรวจทุกวันเพื่อตรวจไฟป่า โดยหมุนเวียนกันทุกหลังคา เรือน วันละ 2 คน เป็นต้น รวมทั้งการขยายแนวคิดให้กับเด็กและเยาวชนได้สืบทอดเจตนารมณ์ต่อ โดยมีการดึงเด็กเยาวชนเข้าร่วมในทุกกิจกรรมและการเชื่อมประสานความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน

2) การจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน

มีลักษณะเป็น "การจัดการร่วม" ที่ให้ความสำคัญกับหลักการของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย โดยชุมชนบ้านหนองหลักได้ใช้จารีตประเพณี (ฮีตฮอย) และการใช้กฎระเบียบทางสังคม (กฎระเบียบป่าชุมชน) ที่มีการพัฒนาปรับปรุงขึ้นจากกฎระเบียบเดิม นอกจากนี้มีการสร้างให้เกิดการจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน เช่น การเชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าร่วมประชุม และร่วมกิจกรรมการตรวจป่า หรือ เชิญคณะครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองหลัก เข้าร่วมทำแนวกันไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ ชุมชนบ้านหนองหลักยังร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างหลากหลาย เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ชุมชนบ้านหนองหลักมีตำแหน่งแห่งที่ในการนิยามความหมายให้กับตัวตนของชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้กับสถาบันชุมชนท้องถิ่น เช่น ได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายกะเหรี่ยง(โพล่ง) แห่งประเทศไทยกับสมาคมชาวไทยภูเขา หรือ IMPECT การชุมนุมเรียกร้องให้รัฐดำเนินการตามข้อเสนอเชิงนโยบาย เช่นร่วมกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ และสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เพื่อทวงสัญญาถึงการแก้ไขกฎหมายป่าอนุรักษ์และแก้ไขแนวเขตป่าอนุรักษ์ทับที่ทำกิน –ที่ป่าชุมชน รวมถึงการเคลื่อนไหวกับเครือข่ายป่าชุมชนลำพูนเพื่อเรียกร้องผลักดันพ.ร.บ.ป่าชุมชน

3) การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

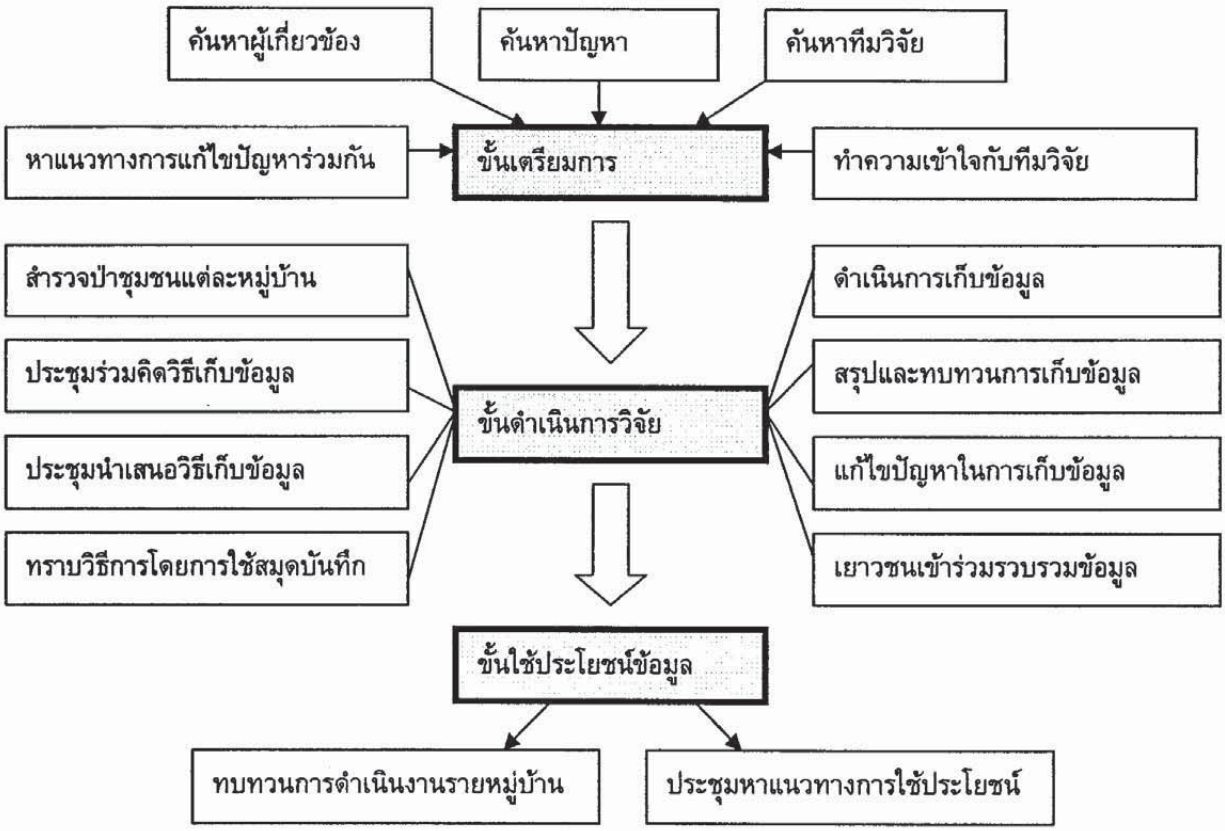
จากการสังเคราะห์องค์ความรู้พบว่าโดยสรุปแล้วแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนในลุ่มน้ำแม่ทามีการจัดการในหลายมิติ ได้แก่ 1) มิติการใช้ระบบความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ระบบเหมืองฝายที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต การเลี้ยงผีขุนน้ำ การสืบชะตาลำน้ำ 2) การใช้ระบบกฎหมาย กฎระเบียบในการดูแลทรัพยากรลุ่มน้ำ และ 3) การประสานเชื่อมโยงเครือข่ายลุ่มน้ำทั้งตอนบน กลาง และปลาย เพื่อหาแนวทางการจัดการร่วมกัน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และการผสมผสานกระบวนการให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสถานการณ์ที่เป็นอยู่ให้มากที่สุด 4) การขยายแนวคิดสู่รุ่นหลัง ในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำแม่ทาอย่างมีประสิทธิภาพดังที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า "มีน้ำใช้ตลอดปี น้ำไม่ไหลหลากในหน้าฝน และไม่แห้งในหน้าแล้ง" ซึ่งตัวอย่างรูปแบบการจัดการ ได้แก่

- ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน การจัดสรรน้ำอย่างมีส่วนร่วม
- การเพิ่มปริมาณของพื้นที่ซับน้ำหรือรองรับน้ำกักเก็บไว้ให้มากขึ้น
- การฟื้นฟูระบบเหมืองฝายให้มีประสิทธิภาพ
- ปรับปรุงสภาพลำน้ำแม่ทา ขุดลอกที่ตื้นเขิน ดับแคบ และกำจัดวัชพืชในลำน้ำ
- ปรับปรุงรูปแบบฝายให้เหมาะสมกับลักษณะการไหลของน้ำและการใช้ประโยชน์ของพื้นที่
- ตัดแต่งจัดการต้นไม้ริมน้ำมีความเสี่ยงว่าจะโค่นล้มก่อนฤดูน้ำหลาก
- การจัดการต้นไมยราบยักษ์ การขุดลอกลำเหมืองเพื่อรองรับน้ำ
- การเชื่อมโยงกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง
- การดูแลรักษาฟื้นฟูพื้นที่ป่าซับน้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น
- กฎระเบียบชุมชนซึ่งรวมถึง ข้อบัญญัติ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น โฉนดชุมชน
- การจัดกิจกรรมการสืบชะตาลำน้ำ การแห่ช้างเผือก เทศนาธรรมปลาช่อน การทอดผ้าป่า
- การสร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างสำนึก ความตระหนักต่อการจัดการลุ่มน้ำ
- การใช้วัฒนธรรมหัววัดหรือเครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่ายหัววัด

4) การพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน

มีแนวทางการจัดการผ่านการใช้ฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชน ชี้ให้ชาวบ้านเห็นถึงมูลค่าของอาหารจากป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทั้งการนำมาบริโภคและการนำไปขายในแต่ละปี รวมทั้งมีการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าอย่างต่อเนื่องทุกปี จะทำให้ทราบถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน ซึ่งฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนจะเป็นสิ่งช่วยชี้ให้ชาวบ้านวิเคราะห์ได้ว่าการเผาป่าเพื่อเก็บผักหวานและเห็ดถอบไปขายนั้นคุ้มค่าหรือไม่

ทั้งนี้ ขั้นตอนและวิธีการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนตำบลป่าสัก แบ่งได้เป็น 3 ช่วง รวมทั้งสิ้น 15 ขั้นตอน ดังนี้

<u>แผนภาพที่ 3-8</u> ขั้นตอนและวิธีการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนตำบลป่าสัก

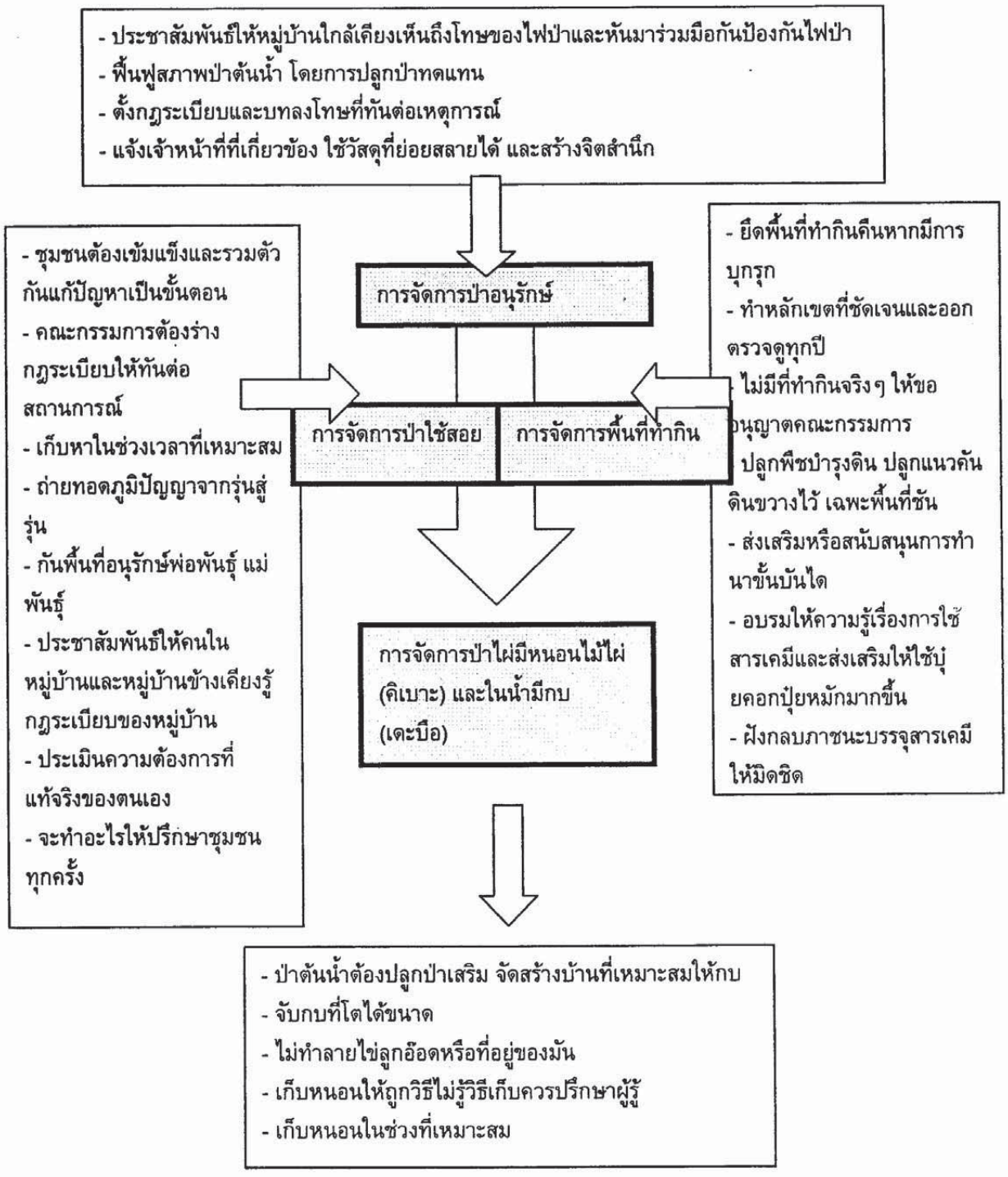
<u>5) การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อ.เมือง จ.ลำพูน</u>

รูปแบบการพัฒนาความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาการจัดการน้ำของกลุ่มเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม มีดังนี้

- การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเหมืองฝายอย่างมีส่วนร่วม
- การประชุมศึกษาทบทวนการจัดการเหมืองฝายอย่างมีส่วนร่วม
- การประชุมเพื่อหาปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขอย่างมีส่วนร่วม
- การศึกษาเส้นทางลำเหมืองโดยการวาดแผนที่ลำเหมืองอย่างมีส่วนร่วม
- การสำรวจพื้นที่รับน้ำโดยการใช้แบบสอบถาม
- การประชุมสัญจรเพื่อทราบปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขในพื้นที่รับน้ำ
- การสำรวจลำเหมืองอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอย่างแท้จริงและนำข้อมูลมาตัดสินใจในการเรียงลำดับปัญหาที่สำคัญก่อนหลัง
- การประชุมผลการสำรวจลำเหมืองเพื่อหาแนวทางการแก้ไขอย่างยั่งยืน เป็นการหาแนวทางแก้ไขปัญหาจากข้อมูลที่สำรวจมาว่าปัญหาไหนที่แก้ได้เอง แล้วปัญหาไหนที่ต้องขอการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โครงการชลประทานจังหวัดต่อไป

6) การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ(เดะบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน หมู่ 8 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

การจัดการป่าของชุมชนในปัจจุบันนอกจากการจัดการโดยจารีตและความเชื่อแล้ว ยังเน้นเรื่องการจัดการกฎระเบียบ แนวกันไฟ การประชาสัมพันธ์ให้หมู่บ้านใกล้เคียงรับรู้ ทั้งส่วนที่เป็นป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และพื้นที่ทำกิน ซึ่งจะนำมาสู่การจัดการป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) ได้ในที่สุด

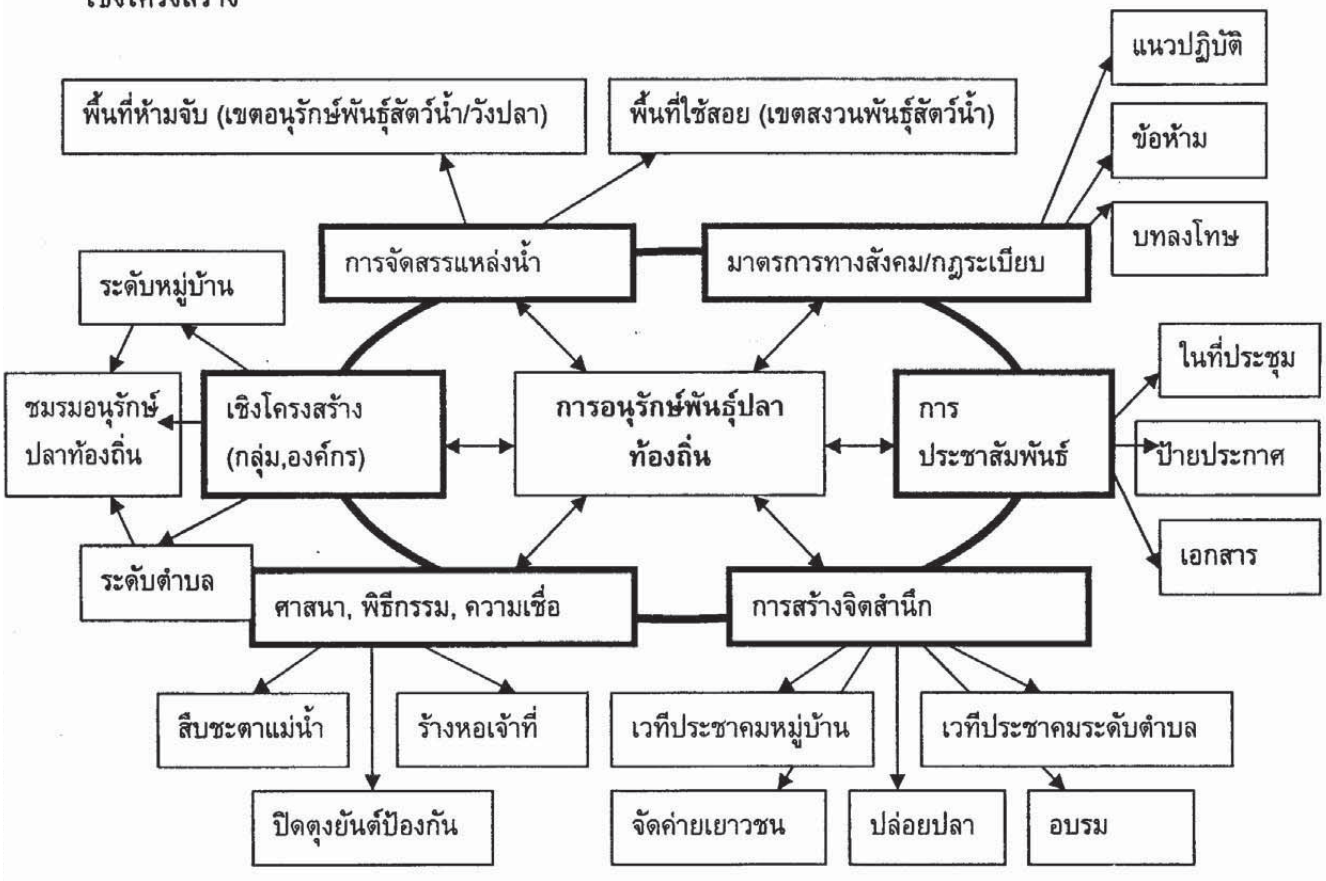
แผนภาพที่ 3-9 การจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ)

7) การอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้าน ฮวก ตำบลแสนทอง อ. ท่าวังผา จ.น่าน

แนวทางในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาจากการดำเนินการศึกษา คือ การขยายแหล่งอนุรักษ์ในพื้นที่ข้างเคียงจากชุมชนที่อยู่ติดกับต้นน้ำ จนถึงปลายน้ำ การสร้างแหล่งที่อยู่ให้กับปลาโดยการไม่ขุดลอก การลดการใช้สารเคมีในพื้นที่การเกษตร งดการจับปลาในฤดูวางไข่ รักษาสิ่งแวดล้อมให้อุดมสมบูรณ์เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของปลา ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำ ช่วยกันดูแลแหล่งน้ำ ไม่ใช้สารเคมีในบริเวณใกล้แหล่งน้ำ ห้ามจับปลาด้วยเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ส่วนแนวทางในการอนุรักษ์ที่ทีมวิจัยและชุมชนได้ร่วมกันเสนอมาพอจะได้ข้อสรุป คือ การรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งในส่วนของป่าไม้ น้ำ ดิน(เกษตร) ส่วนของเยาวชนจะมีส่วนร่วมในเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำ การขยายแนวคิดไปสู่เพื่อนต่างหมู่บ้านต่อไป เยาวชนเองจะช่วยกันพัฒนาแหล่งน้ำเดือนละครั้ง การใช้กฎกติกาที่ผ่านมาทำให้คนในพื้นที่ได้เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์พันธุ์ปลามากขึ้นอยากให้มีการทำต่อไปเพื่อให้เยาวชนได้มีการสืบทอดต่อไป

8) การอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นชุมชนลุ่มน้ำว้า ต.น้ำพาง อ.แม่จริม จ.น่าน

ประกอบด้วยรูปแบบการจัดการใน 6 มิติ ได้แก่ มิติการจัดสรรแหล่งน้ำ มาตรการทางสังคม/กฎระเบียบ การประชาสัมพันธ์ การสร้างจิตสำนึก การเชื่อมโยงศาสนา/พิธีกรรม/ความเชื่อ และมิติเชิงโครงสร้าง

แผนภาพที่ 3-10 รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นชุมชนลุ่มน้ำว้า

9) กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

รูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชบ้านปางจำปี เป็นการจัดการที่เกิดจากการรวบรวมประมวลความรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อใช้ประกอบการดำเนินงาน โดยเน้นการการดึงคนอื่นๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การทำวังปลา การปรับเปลี่ยนกฎระเบียบ กิจกรรมบวชป่า สืบชะตาน้ำแม่ลายน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการเชื่อมโยงกิจกรรมการพัฒนาและอนุรักษ์ลำน้ำเข้าหาปากท้องของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การพัฒนาอุทยานการเรียนรู้ชุมชนปางจำปี การสร้างฐานการเรียนรู้จากวิถีของชุมชน อันนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3.3.4 ค้นพบกลยุทธ์สู่การพัฒนาทรัพยากรและชุมชน

ผลจากกระบวนการเรียนรู้ข้างต้นของชุมชนนำมาสู่การค้นพบและ/หรือปรับใช้กลยุทธ์ต่างๆในการบริหารจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ปัญหาต่างๆ ที่เป็นโจทย์ของชุมชนได้รับการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกลยุทธ์เหล่านี้บางส่วนเกิดขึ้นจากการคิดวิเคราะห์ของชุมชนเป็นหลัก บางส่วนก็จากการได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่นๆ และบางส่วนก็เป็นแนวทางที่ได้รับการจุดประเด็นจากพี่เลี้ยงหรือคนสนับสนุนงานวิจัยจากภายนอก

ตารางที่ 3-6 กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรของแต่ละโครงการวิจัย

ลำดับ	โครงการวิจัย	กลยุทธ์ที่ใช้ในการจัดการ
1	กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง	- การนำภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ เข้ามาใช้ในการจัดการทรัพยากร - การตั้งกฎระเบียบของชุมชนและกฎทางสังคม - การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งระดับชุมชน ตำบลและเครือข่าย
2	แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก	- การใช้ความรู้ท้องถิ่นในการแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร - การผลิตคุณค่าใหม่บนฐาน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นเองผ่านการปฏิบัติการจากการเรียนรู้ร่วมกัน - สร้างความชอบธรรมให้กับสิทธิการใช้ทรัพยากรของชุมชน - การจัดการร่วมที่ให้ความสำคัญกับหลักการของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย
3	การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดย	- การใช้ระบบความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ระบบเหมืองฝายที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต การเลี้ยงผีขุนน้ำ การสืบชะตาลำน้ำ - การใช้ระบบกฎหมาย กฎระเบียบในการดูแลทรัพยากรลุ่มน้ำ

ลำดับ	โครงการวิจัย	กลยุทธ์ที่ใช้ในการจัดการ
	การมีส่วนร่วมของชุมชน	- การประสานเชื่อมโยงเครือข่ายลุ่มน้ำทั้งตอนบน กลาง และปลาย เพื่อหาแนวทางการจัดการร่วมกัน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และการผสมผสานกระบวนการให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสถานการณ์ที่เป็นอยู่ให้มากที่สุด - การขยายแนวคิดสู่รุ่นหลัง ในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำแม่ทาอย่างมีประสิทธิภาพ
4	กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก	- กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านให้เห็นถึงความสำคัญของป่าและร่วมมือกันพัฒนาป่าชุมชน และร่วมมือกันดูแลป่าชุนชนต่อไป
5	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	- การสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติตามโครงการ และร่วมติดตามและประเมินผลโครงการ
6	การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (ดิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) ชุมชนบ้านแม่ยางส้าน	- การรักษาหนอนไม้ไผ่ นำไปสู่การรักษาป่าไผ่ และป่าไม้ของชุมชน - การรักษากบเดบือ นำไปสู่การรักษาทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำในชุมชน - การใช้ภูมิปัญญาร่วมกับความรู้จากการศึกษาทดลองนำมาสู่การจัดการ
7	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก	- การอนุรักษ์ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน - กระตุ้นให้คนในชุมชนและเยาวชนได้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์รักษาธรรมชาติเพื่อให้ตนและชุมชนอยู่รอด - การสืบทอดองค์ความรู้ต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน ไม่แต่ว่าเป็นการสืบทอดแต่จะเป็นการสร้างแรงกระเพื่อมมากขึ้นทั้งระดับของชุมชน ตำบล
8	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า	- การใช้จารีตหรือสิทธิตามจารีต - คำนึงถึงความยั่งยืนและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ - คำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกัน และความเป็นธรรมในสังคม - การมีส่วนร่วมของสมาชิก กลุ่ม องค์กรในชุมชน
9	กระบวนการฟื้นฟู	- การค้นหาความรู้ สืบค้นต้นตอของปัญหา

ลำดับ	โครงการวิจัย	กลยุทธ์ที่ใช้ในการจัดการ
	ระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี	- การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง - การเชื่อมโยงลำน้ำเข้าหาปากท้องของชุมชน
10	กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี	- มองทรัพยากรเป็นของหน้าหมู่ และเสริมสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อธรรมชาติ - กำหนดทิศทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยคนในชุมชนเอง - เน้นการมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการทำงาน - คิดเชิง "ป้องกัน" มากกว่า "แก้ไข" - การสร้างให้เกิดการคุยกันอย่างมีกระบวนการ โดยเฉพาะให้ความสำคัญกับคำถามมากกว่าคำตอบผ่านการฟังอย่างลึกซึ้ง

3.3.5 คุณค่าการเรียนรู้ มากกว่าตอบโจทย์งานวิจัย

คุณค่าที่สำคัญยิ่งของกระบวนการเรียนรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การสร้างความเปลี่ยนแปลงหรือแรงกระเพื่อมที่มากไปกว่าการตอบโจทย์วิจัย หากแต่เป็นการส่งผลไปสู่การพัฒนาทรัพยากรและชุมชนในด้านอื่นๆ ควบคู่กันไปด้วย

ตารางที่ 3-7 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากร

ลำดับ	โครงการวิจัย	ผลที่เกิดขึ้น
1	กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านห้วยบง	- เกิดความสามัคคีภายในชุมชน การรวมกลุ่มในการดูแลจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของตนเอง - เกิดความอุดมสมบูรณ์ของป่า สัตว์ป่า น้ำ พันธุ์ไม้ - ได้อากาศบริสุทธิ์และลดการพังทลายของหน้าดิน - ช่วยลดภาวะหมอกควันและโลกร้อน - เกิดรายได้ในชุมชน จากการหาของป่า จากการมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านมีน้ำในการทำการเกษตรของตนเองมากขึ้น - เกิดแหล่งเรียนรู้ในการดำรงชีวิตอยู่กับป่า
2	แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการ	- ในระดับชุมชน ได้ก่อเกิดองค์กรชุมชนบ้านหนองหลักที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างรูปแบบการจัดองค์กรบริหารการปกครองหมู่บ้าน

ลำดับ	โครงการวิจัย	ผลที่เกิดขึ้น
	ทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก	(ทางการ) กับกลุ่มองค์กรชุมชนที่ขึ้นจากจารีตประเพณี (ไม่เป็นทางการ) มีการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ กับชาวบ้านและเกิดการเรียนรู้ปัญหาร่วมกันและหาแนวทางการแก้ไขทั้งในระดับเฉพาะหน้า และระยะยาว - ก่อให้เกิดการตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรในชุมชนมากขึ้น ในระดับครัวเรือน - ในระดับนักวิจัย ทำให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินงาน และยกระดับศักยภาพของคน (ทีมวิจัย) ในการที่จะเข้าร่วมจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น - สร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานราชการโดยเฉพาะกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ องค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนปม องค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน
3	การสังเคราะห์องค์ความรู้การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	- คนในพื้นที่ลุกขึ้นมาเป็นแกนนำในการดูแลรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แกนนำในแต่ละตำบลมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในการทำงานขับเคลื่อนดูแลรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
4	กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลป่าสัก	- เกิดแนวทางการจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง - เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งตำบลป่าสัก โดยมีการวางแผนการจัดการป่าชุมชน ผ่านการจัดตั้งคณะกรรมการทั้ง 4 หมู่บ้าน
5	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	- พัฒนาด้านความคิดของคนในชุมชนและหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน - ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเหมืองฝายน้อยลง คนเข้าใจกันมากขึ้น - เกิดแนวทางพัฒนาความร่วมมือการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำสารอย่างมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน
6	การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการให้ป่าไผ่มีหนอนไม้ไผ่ (คิเบาะ) และในน้ำมีกบ (เดะบือ) ชุมชน	- ได้แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจากนักวิชาการและผู้รู้ในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน โดยใช้ความเชื่อภูมิปัญญาในอดีต - ชุมชนได้รู้ระบบนิเวศ วงจรชีวิต กบและหนอนไม้ไผ่ รวมทั้งแนวทางการรักษาให้คงอยู่ในอนาคต - เป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นๆ ที่เริ่มเล็งเห็นถึงการจัดการทรัพยากร ได้

ลำดับ	โครงการวิจัย	ผลที่เกิดขึ้น
	บ้านแม่ยางส้าน	มีวิธีการในการที่จะทำงานให้ได้รับความร่วมมือมากขึ้น
7	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนบ้านฮวก	- ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ปลาพื้นบ้านที่เกี่ยวกับชนิด ปริมาณ วงจรชีวิต อาหาร สภาพแวดล้อม ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของปลาแต่ละชนิด - ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบทเรียนการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน - เกิดแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านฮวก - เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์นำเสนอข้อมูล - คนในชุมชนเกิดความตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นบ้านมากขึ้น - มีแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ปลาพื้นปลาพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชน
8	รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า	- ฟื้นฟูนิเวศบก และรักษานิเวศแหล่งน้ำ - คุณภาพแหล่งน้ำดีขึ้น สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น - ความสัมพันธ์ของชุมชนดีขึ้น - ได้รับปลาเป็นอาหารเพิ่มมากขึ้น - มีสถานที่ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ การท่องเที่ยว - เกิดความภาคภูมิใจของชุมชน
9	กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศของลำน้ำแม่ลายน้อยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปางจำปี	- ชุมชนรู้จักตนเองและวิเคราะห์ตนเองได้มากขึ้น - ชุมชนมีข้อมูลสำหรับนำไปใช้เพื่อวางแผนการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง - คนในชุมชนเห็นคุณค่า รักและหวงแหนลำน้ำมากขึ้น - เกิดแหล่งท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศของตำบล
10	กระบวนการสังเคราะห์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี	- พัฒนาศักยภาพของกลุ่มคนทำงาน - เกิดแรงบันดาลใจในการทำงานด้านทรัพยากรของชุมชน - สร้างความเข้าใจของคนต้นน้ำและปลายน้ำ - เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันทั้งภาคประชาชนและภาครัฐ - ผู้นำชุมชนได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกำหนดทิศทางการจัดการลุ่มน้ำร่วมกัน

<u>ภาคผนวก 4</u> สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องความมั่นคงทางอาหาร

- งานเกษตรยั่งยืน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- การเรียนรู้ฟาร์มต้นแบบของเครือข่ายเกษตรยั่งยืน อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

ระหว่างวันที่ 24-26 กุมภาพันธ์ 2554 ณ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บทเรียนจากการเรียนรู้งานสมัชชาเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

โดย...คุณภัทรา มาน้อย Node ลำปาง

งานสมัชชาเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ที่จัดขึ้น ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหนองป่าก่อ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน เกิดบทเรียนจากการเรียนรู้ในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งในทีมวิจัย "การพัฒนาและยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน : Model เพื่อการปรับใช้และขยายผล" 2 ระดับคือ

ระดับของการพัฒนาศักยภาพคนทำงาน : จากบทบาทที่ได้รับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินรายการในช่วงของการนำเสนอกรณีศึกษา "การออกจากหนี้ด้วยเกษตรกรรมยั่งยืน" ซึ่งแต่ละกรณีศึกษาประกอบไปด้วย เกษตรกรรุ่นใหม่ที่ใช้แนวคิดการทำการเกษตรแบบไม่ก่อหนี้ เกษตรกรต้นแบบที่ทำเกษตรผสมผสานและสามารถออกจากหนี้ได้ 100% เกษตรกรที่มีความโดดเด่นของรูปแบบการจัดระบบการผลิตที่ให้ผลผลิตที่ต่างระดับเพื่อสร้างรายได้ และใช้เวลาปลดหนี้ในระยะเวลา 6 ปี และเกษตรกรที่เน้นการจัดระบบระบบการผลิตไม้ผลเมืองหนาวของคนในครอบครัวโดยไม่พึ่งสารเคมีและออกจากหนี้ด้วยเกษตรกรรมยั่งยืน

จากกรณีศึกษาที่มีความโดดเด่นทั้งในส่วนของกระบวนทัศน์เพื่อนำสู่แนวทางการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ประสบการณ์ที่ได้รับจากการดึงเอาประสบการณ์ของแต่ละท่านมานำเสนอให้เห็นถึงพัฒนาในแต่ละขั้นตอนเพื่อเข้าสู่กระบวนการออกจากหนี้สิน ซึ่งได้ลองประมวลข้อมูลของแต่ละกรณีศึกษาไว้เป็น 4 ช่วงคือ

1) **ช่วงของการเป็นหนี้** ก่อนปรับตัวเข้าสู่วิถีเกษตรกรรมยั่งยืน โดยให้แต่ละท่านลองกำหนดนิยามของคำว่า "หนี้" รวมถึงจำนวนหนี้สินที่เกิดขึ้นว่ามาจากไหน? เพื่อให้กรณีศึกษาได้สะท้อนมุมมองของการจัดระบบการผลิต ปัญหาที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยง ก่อนที่จะมีแนวทางการปรับระบบการผลิตสู่เกษตรกรรมยั่งยืน
2) **ช่วงของการปรับตัวสู่แนวทางสู่เกษตรกรรมยั่งยืน** ที่ชวนตั้งคำถามถึงแรงบันดาลใจของการปรับเปลี่ยนที่มีการสะท้อนหลายมุมมองทั้ง ด้านสุขภาพ การอยู่รอด อุดมการณ์ หนี้สิน การลดรายจ่าย การสร้างทางเลือก ซึ่งกรณีศึกษาได้สะท้อนมุมมองของเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีคุณค่าในหลายมิติ ทั้งระบบความเชื่อที่ต้องเคารพธรรมชาติ การสร้างความเชื่อมั่น หรือเครือข่ายร่วมอุดมการณ์
3) **ช่วงของการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต** กรณีศึกษาได้ตั้งเป้าหมายของการปรับเปลี่ยนไว้หลายระดับโดยเริ่มจากการลดค่าใช้จ่ายที่ต้องทบทวน วางแผน ลงมือทำ เปลี่ยนวิธีคิด เพื่อคงหนี้สินไว้และไม่ก่อหนี้ และเชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายของการเพิ่มรายได้ โดยการวางแผนและปรับระบบการผลิต มีแนวทางของการวางแผนการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อลดหนี้สิน สุดท้ายนำไปสู่เป้าหมายของการสร้างความยั่งยืน เพื่ออิสรภาพในการดำเนินชีวิต มีแนวทาง

การสร้างเครือข่ายแนวร่วม การสร้างกลไกทางการตลาด และการจัดการชุดความรู้ของตนเองเพื่อขยายผลรวมถึงความเป็นธรรมในการผลิตและการบริโภค

4) ช่วงของการเติมเต็มของตัวช่วยที่เกี่ยวข้อง ที่กรณีศึกษาช่วยสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของหน่วยงานที่เข้ามาหนุนเสริม และการปรับบทบาทเพื่อความคล่องตัวและเปิดช่องทางของเกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษา ภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง

โจทย์ของคณะคนทำงานต้องการดึงประสบการณ์และสิ่งที่เกิดขึ้นมาเป็นบทเรียนให้กับผู้เข้าร่วมได้เห็นในมุมมองต่างๆ บทเรียนที่ได้รับจึงช่วยเป็นการฝึกฝนตนเองเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงเป้าหมายของกิจกรรมที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ข้อมูลของผู้เข้าร่วม การวิเคราะห์ประเด็นของคำตอบ และการสรุปประเด็นเป็นระยะๆ เพื่อเชื่อมร้อยเรื่องราวให้น่าสนใจ ยังคงต้องอาศัยการฝึกฝนและประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ในมุมของผู้ดำเนินรายการยังมองว่าปัจจัยของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของหน่วยงาน และเกษตรกรที่มีแนวคิดอยากปรับเปลี่ยนแต่ยังไม่มีแนวทางหรือไม่ทราบขั้นตอน อาจจะทำให้เกิดแรงบันดาลใจและเห็นข้อเท็จจริงจากกรณีศึกษาได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

<u>ระดับของการนำไปใช้</u> : ในมุมของความรู้ที่ได้สามารถเป็นต้นทุนในการทำงานที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงคือประเด็นทางด้านเกษตร หรือมุมมองแนวคิดเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ และวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้อย่างรอบด้านมากขึ้น รวมถึงรูปแบบการจัดงาน กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง องค์ประกอบของงานที่ส่งผลต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในระดับพื้นที่และต่างพื้นที่ที่สนใจ อีกมุมมองหนึ่งของการนำไปใช้โดยเฉพาะบทเรียนที่ได้จากการไปศึกษาดูงานในพื้นที่ฟาร์มต้นแบบช่วยสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางของการปรับวิถีชีวิตเพื่อมุ่งสู่การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคของการแย่งชิงทรัพยากร ผ่านรายละเอียดของ VCD เรื่อง Story of stuff ที่ช่วยเติมเต็มจนเกิดแนวคิดของการจัดระบบคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวมากยิ่งขึ้น

บทเรียนที่เกิดขึ้นทั้ง 2 ระดับเกิดขึ้นในขณะที่ได้ลงปฏิบัติ และได้เข้าไปสัมผัส มิตินี้เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่สำคัญที่สืบเนื่องจากการได้ไปร่วมเรียนรู้กับพื้นที่เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นอีกรูปแบบของกระบวนการการพัฒนาศักยภาพ และทักษะด้านการวิเคราะห์ประเด็นได้อย่างชัดเจน

สามารถนำไปปรับใช้กับการเคลื่อนงานยุทธศาสตร์การศึกษา ที่สอดคล้องกับความมั่นคงด้านอาหาร

จากกรอบแนวคิดยุทธศาสตร์การทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ปี 2552- 2554 ได้กำหนดแนวทางของการทำงานไว้ที่ประเด็น "การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยสู่การนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา" โดยอาศัยฐานจากบทเรียนการทำงานด้านการศึกษานับตั้งแต่ปี **2548** ที่เกิดกระแสของการตั้งคำถามเรื่องของ **ระบบการจัดการทางการศึกษาที่มีข้อจำกัด** ที่มุ่งเน้นไปที่การเรียนการสอนตามเนื้อหา โดยมีตัวกำหนดมาตรฐานมาจากส่วนกลางเพื่อตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา นักการศึกษามีภาระงานทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอนและการจัดเตรียมเอกสารเพื่อการประเมินคุณภาพ จนไม่มีเวลาสำหรับการเรียนรู้ในเรื่องอื่นๆ ที่จะช่วยเหลือบรรเทาปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นได้ **ครู อาจารย์** ในระดับการศึกษาต่างๆ ยังขาดเครื่องมือในการทำงานร่วมกับชุมชน ทำให้ไม่สามารถนำเอาองค์ความรู้จากสถาบันการศึกษาไปหนุนเสริมศักยภาพและช่วยเหลือชุมชนในการจัดการปัญหาและไม่สามารถนำเอาองค์ความรู้จากชุมชนมาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาให้กับผู้เรียนได้ **ผู้เรียน** ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาไม่สามารถบูรณาการองค์ความรู้สู่แนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้จริงในชุมชนของตัวเองได้ **ชุมชนและสถาบันการศึกษา** ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา ยังมีความสัมพันธ์ที่ห่างไกลกันไม่มีพื้นที่ที่จะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำเอาองค์ความรู้ที่ชุมชนและสถาบันการศึกษามี มาเป็นแนวทางในการจัดการปัญหาและพัฒนาศักยภาพของชุมชน และการจัดการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษาร่วมกัน

ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ล้วนนำมาสู่แนวทางในการสร้างกลไกของใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างการทำงานร่วมกันซึ่งที่ผ่านมามีโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานความมั่นคงทางอาหารทั้งที่ต่อยอดจากงานชุด CBMAG ในประเด็นของการ **"แนวทางการพัฒนาตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านนาบอน ต.ทุ่งงาม อ.เสริมงาม จ.ลำปาง"** รวมถึงแนวทางการทำงานร่วมกับสถาบันวิจัยเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จ.ลำปาง ซึ่งมีแนวทางในการนำกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้เพื่อปรับเปลี่ยนแนวทางของงานบริการวิชาการในมหาวิทยาลัย ภายใต้รูปแบบของ **"การจัดการองค์ความรู้ระบบการผลิตพุทราเศรษฐีเพื่อเป็นแนวทางการของการบริการวิชาการโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม อำเภอลอง จังหวัดแพร่** และแนวทางการพัฒนาโจทย์วิจัยภายใต้กรอบและแนวคิด **กระบวนการจัดการระบบการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพเกษตร**ที่เน้น การแสวงหาเครื่องมือการเรียนรู้รูปแบบใหม่ แสวงหาผู้สอนแบบ knowledge base โดยใช้ฐานเรียนรู้อาหาร ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต รายได้ การสร้างพลังงานทางเลือก ในพื้นที่ โดยอาศัยกระบวนการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการที่มีบุคคล ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ เกิดแผนงาน เครือข่ายทำงาน เพื่อพัฒนาเครื่องมือและหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายของการ**ออกแบบหลักสูตร**ที่เป็นการเรียนรู้เชิง

ปฏิบัติการในระยะสั้นๆ เป็นประเด็นๆ ชวนคิดโจทย์ ออกแบบ ทดลองทำ สร้างรูปธรรมจากของจริง ซึ่งจะทำให้รอบรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของห่วงโซ่อุปทานการผลิต ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และศักยภาพผู้เรียน รวมถึงโครงการ **"แนวทางการทำงานของเครือข่ายสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปางเพื่อสร้างการเรียนรู้และเสริมศักยภาพชุมชนพื้นที่ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง"** ก็ยังให้ความสำคัญกับประเด็นเกษตรที่พื้นที่เองยังเจอปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากการทำเกษตรแบบพันธะสัญญา ซึ่งโครงการเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงถึงสถานการณ์ปัญหาทางด้านความมั่นคงทางด้านอาหารแทบทั้งสิ้น

ภายใต้ยุทธศาสตร์การศึกษาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ที่มองความเชื่อมโยงทั้งในส่วนของ **ระบบการจัดการทางการศึกษาที่มีข้อจำกัด** ภายใต้กรอบเกณฑ์ที่กำหนดจนแทบขยับไม่ได้ แม้กระทั่ง **ครู อาจารย์** เองก็ยังขาดเครื่องมือในการบูรณาการจนไม่สามารถนำเอาองค์ความรู้ไปหนุนเสริมใครได้ **ผู้เรียน** ขาดแนวปฏิบัติเพื่อเอาไปใช้ได้จริงในชุมชนของตัวเองได้ **ชุมชนและสถาบันการศึกษา** ขาดความสัมพันธ์ที่จะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงมีแนวทางในการนำความรู้ที่ได้มาสร้างให้เกิดแนวทางของการเรียนรู้ร่วมกันผ่านโครงการวิจัย ในลักษณะของการเป็นเจ้าภาพร่วมที่สามารถเชื่อมโยงทั้งกลุ่มคนและเครือข่ายสถาบันการศึกษา วางบทบาทของการจัดสรรทรัพยากร และแหล่งทุนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อตอบเป้าหมายเชิงนโยบายทางการศึกษาและเปิดช่องทางให้ครูอาจารย์ มีพื้นที่สำหรับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนที่สามารถนำแนวทางสู่การปฏิบัติภายใต้ฐานของทรัพยากรชุมชนและในฐานะของคนในพื้นที่ก็จะได้ประโยชน์จากการเรียนรู้ในครั้งนี้ด้วย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางจึงใช้บทสังเคราะห์เหล่านี้เป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาให้เชื่อมโยงกับประเด็นความมั่นคงทางอาหารในมิติทางการศึกษาผ่านโครงการวิจัยเพื่อนำไปสู่การจัดรูปแบบของการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อไป

"ชีวิตทางเลือกที่ว่าด้วยความมั่นคงทางอาหาร"

โดย...คุณสุภาพรรณ ไกรฤกษ์ Node ม.เชียงใหม่

ขุนยวม เมืองเล็กๆที่นำพาพวกเราไปสู่การเรียนรู้เรื่องราวอะไรมากมาย การเดินทางของเราเริ่มต้นในเช้าวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2554 จากเมืองเชียงใหม่ ถึงอำเภอเล็กๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน บนเส้นทางที่สูงชัน แต่ทว่ากลับมีสีสันด้วยเสียงหัวเราะ และรอยยิ้มของผู้ร่วมการเดินทาง โดยมิได้มีร่องรอยของความหวาดกลัวต่อความสูงชันเหล่านั้น และมิทันที่พระอาทิตย์จะตกลับขอบฟ้า ขบวนของเราก็ถึงที่หมายโดยสวัสดิภาพ

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหนองป่าก่อ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ที่ครั้งหนึ่งเราเคยมีโอกาสได้ผ่านมาทักทาย เรียนรู้ และพักอาศัยในบ้านดินหลังโต มาครั้งนี้มีความเปลี่ยนแปลงไปมิน้อย บรรยากาศรอบตัวดูมิได้มีความเร่งรีบ แต่ก็มีผู้ที่ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง กลุ่มเด็กๆจากโรงเรียนพุทธเกษตร ที่กำลังขมีขมันกับการนำพืชผักสวนครัวมาตกแต่ง กลุ่มชุมชนที่ขนของดีมาแบ่งปัน กลุ่มภาคีหน่วยงาน ที่นำเรื่องราวดีดีมานำเสนอผ่านนิทรรศการ และรูปถ่าย แม้สิ่งที่เกิดขึ้นจะต่างจากสิ่งที่คิดภาพในใจ ว่าจะมีคนจำนวนมากมายเดินขวักไขว่เพื่อเตรียมงาน แต่สิ่งที่เห็นก็ทำให้ได้รู้สึกว่า ความไม่เร่งรีบ ความไม่วุ่นวาย และความน้อยของอะไรบางอย่างก็อาจจะเปี่ยมไปด้วยความรู้และพลังก็เป็นได้ เราจึงมิควรตัดสินอะไรบางอย่างเพียงสิ่งที่ตาเห็น ในที่สุดพวกเราจึงนำตัวเองเข้าสู่บรรยากาศนั้นด้วยการหยิบจับ และทำในสิ่งที่พวกเราสามารถทำได้ หลังจากพวกเราได้ช่วยงานเล็กน้อยซึ่งเทียบไม่ได้กับสิ่งที่เจ้าภาพได้ลงแรง ลงใจมานานนับหลายเดือน ขบวนของเราก็ได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่ที่พัก เล็ก เล็ก ใจกลางเมือง

"ยุ้น" หมายถึงอะไร คงเป็นคำถามที่ใครต่อใครคงเอ่ยปากถามเจ้าของที่พักของพวกเรา และอมยิ้มทุกครั้งที่ได้คำตอบ ในใจ เราต่างคิดไปต่างๆนาๆ ว่าคงเป็นคำใดคำหนึ่งที่มีความหมายในภาษาไทใหญ่ ด้วยบรรยากาศและการตกแต่งของที่พักที่เต็มไปด้วยความพยายามที่จะสื่อสารให้เห็นถึง "ภาษา" ด้วยการตกแต่งด้วยการเขียนพยัญชนะ อักษร และคำบางคำด้วยภาษาไทใหญ่ แต่แท้จริงแล้วคำตอบที่ได้รับคือ ชื่อโรงแรมแห่งนี้ เป็นเพียงชื่อคุณแม่ เท่านั้น การพักอาศัย 2 คืนทำให้เราได้มีโอกาสออกมาทักทาย บรรยากาศตอนเช้าที่แม้คิดว่าตัวเองตื่นเช้าแค่ไหน แต่ก็กลับไม่ทันตลาดยามเช้าของเมืองขุนยวมที่ หลายคนบอกว่า กาดเช้าของเมืองขุนยวมนี้เริ่มดันตั้งแต่ประมาณตีสอง ตีสาม เพราะเน้นในการขายส่ง หากเพื่อไม่ให้เสียเที่ยวแม้เราจะไม่มีโอกาสที่ได้เจอกับสีสันของตลาดยามเช้า เช้า แต่เราก็มีโอกาสได้ลัดเลาะ และแวะทักทายแปลงนาหลังวัด ซึ่งทำให้เราเห็นความอุดมสมบูรณ์ และการดำรงชีวิตของผู้คนแถวนี้ในยามเช้า

แม้จะรู้สึกอิจฉา ริษยา กับวิถีชีวิตที่ดูแสนสงบของที่นี่ขนาดไหน แต่เราก็รู้ว่าคงเป็นการยากที่จะนำพาตัวเองที่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตของความเร่งรีบ เร่งกิน เร่งอยู่ เร่งใช้ชีวิต มาอยู่ในที่แสนสงบเช่นนี้ได้ หรือบางทีมันอาจจะเป็นความท้าทาย ที่รอพวกเรามาสัมผัสอย่างไรเสียก็ได้แต่ถอนหายใจกับตัวเองแบบเบาเบา ต่อไป

เมื่อเข้ามาสู่ช่วงของการเรียนรู้ ผ่านเวทีการพูดคุยในหัวข้อต่างๆ จนไปถึง นิทรรศการจากหน่วยงานและภาคี ก็เห็นความพยายามเชื่อมโยงให้เห็นคุณค่า ของภาคการผลิตบนฐานแนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน และการเชื่อมร้อยรวมตัวของเครือข่ายที่พยายามให้เห็นพลังและความร่วมมือที่ผ่านมา ตลอดจนไปถึงความเชื่อมโยงสู่ เรื่องราวของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งกำลังเป็นกระแสที่กล่าวถึงในปัจจุบัน ทั้งแง่มุมจากงานวิจัยที่นำเสนอ เชื่อมโยงไปถึงการลงพื้นที่ เพื่อพบปะพูดคุยเกษตรกร ในพื้นที่ ก็ทำให้เรียนรู้ ถึงความสำคัญ สถานการณ์และความวิกฤติด้านอาหาร ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ประเทศไทยถือเป็นความโชคดี ที่ดั้งอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่สามารถผลิตพืช สัตว์หรืออาหารได้ด้วยตนเอง แต่เพราะความหลงลืมอะไรบางอย่างทำให้ความตระหนักในคุณค่า และความสามารถนั้นลดเลือนและหายไป และกำหนดทิศทางตนเองเป็นเพียงนักผลิตค้ากำไรที่ลืมมองความปลอดภัย นักบริโภคไร้สติ ที่เลือกใช้ชีวิตอยู่บนสินค้าสิ้นเปลือง และไร้ประโยชน์ ที่กล่าวไปทั้งหมดไม่ได้หมายถึงใคร แต่กล่าวตนเองเท่านั้นแล .....

หากคิดให้สนุกโดยไม่เอาหลักวิชาการ หรือคำอธิบายที่สวยหรูมาเปรียบเทียบ เมื่อกล่าวถึงความมั่นคงทางอาหาร ตัวเองก็ไพล่คิดไปถึง ชีวิตจะมีอาหารซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตไปได้อีกนานแค่ไหน และอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้มันคงอยู่ หากไม่คิดไกลตัวถึงระบบที่โยงใยเราอยู่ ก็รู้สึกว่าชีวิตของเราผูกความมั่นคงไว้กับคำว่า อาชีพ และรายได้ กล่าวคือ ตราบใดที่เราสามารถมีรายได้จากส่วนใดก็ตาม นั่นหมายถึง เราจะยังคงแสวงหาเพื่อให้เกิดการบริโภคได้ ซึ่งอาจเป็นเรื่องปกติที่เนื่องจากชีวิตและการเติบโตของเราไม่ได้อยู่ในภาคของการเป็นผู้ผลิตอาหาร แต่เป็นกลุ่มของผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ และใช้เม็ดเงินเป็นสื่อกลางเพื่อนำไปสู่ภาคการบริโภค ดังนั้นหากเราดำรงตนในวิถีของความพอเพียง ขยัน ประหยัด อดทน นั้นก็น่าจะหมายถึงเราน่าจะอยู่ในขอบเขตของผู้ที่มีความมั่นคงทางอาหารในระดับหนึ่ง แต่ก็น่าจะเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงมากกว่ากลุ่มผู้ที่สามารถผลิตอาหารได้ด้วยตนเองโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือ สัตว์ เช่นกลุ่มเกษตรกรของเรา แต่จะให้ผันตัวเองไปสู่ภาคการผลิตเช่นนั้นก็คงได้แต่มองตาปริบ ปริบ และ หันกลับมาดูผักสวนครัวขนาดย่อม แล้วบอกตัวเองว่า ได้เท่านี้ก็ดีถมไป..และเมื่อลองคิดต่อแบบไม่เอาแค่สนุก ก็พบว่า เหนือจากตัวเราขึ้นไปแล้วระบบ ความสัมพันธ์ และสิ่งต่างๆที่โยงใยอยู่ เริ่มปรากฏภาพที่น่าจะส่งผลกระทบต่อเรื่องราวความมั่นคงทางอาหารมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่ ภาคการผลิตที่มีปัญหาทั้งเรื่องการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ความปลอดภัยของภาคการผลิต ทั้งในฝั่งผู้ผลิตและผู้บริโภค นั่นเนื่องจากการใช้สารเคมี ความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศที่เกิดขึ้นและกำลังส่งผลกระทบไปทั่วทั้งโลก ไปจนถึงเรื่องราวของนโยบายและเปลี่ยนแปลงทางการบริหาร ฯลฯ ทุกอย่างล้วนส่งผลเชื่อมโยงกันทั้งสิ้น

การเข้าร่วมเรียนรู้ในหลายวันที่ผ่านมา จวบจนวันนี้ 26 กุมภาพันธ์ 2554 ของการเดินทางกลับนั้น จำเป็นต้องมีการสารภาพโดยตรงว่า อาจเก็บเกี่ยวเนื้อหา ความรู้มาไม่ได้เยอะมากมาย ตามประสาผู้มิค่อยใฝ่รู้ แต่ตลอดเวลาของการสัมผัส พบเจอ พูดคุย กับผู้คนมากมายที่ศูนย์ฯ รวมทั้งกลุ่มเครือข่ายชาวเหนือที่เดินทางร่วมกันมาในระยะทางที่มิใช่น้อย ก็มีโอกาสได้ทบทวนเรื่องราวต่างๆมากมาย เกษตรยังมีทางเลือก การศึกษายังมีทางเลือก ดังนั้นชีวิตอย่างพวกเราก็น่าจะมีทางเลือก ที่จะนำพาชีวิตให้ตัวเองอยู่รอด

อย่างน้อยครั้งนี้ก็รู้ว่า ความมั่นคงทางอาหาร ของแต่ละคนอาจจะมีนิยามที่เหมือนหรือแตกต่างกัน แต่อย่างไรเสียทุกคนก็คงต้องมองไปข้างหน้าเช่นเดียวกัน ครั้งนี้จึงได้เห็นทั้งประสบการณ์ทั้งเกษตรกรมากมายที่แลกเปลี่ยนบนฐานปฏิบัติจริงด้วยตนเอง กลุ่มนักวิจัยที่แม้จะไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติจริง แต่ก็ได้ช่วยนำข้อมูลจริงมาถ่ายทอด และกลุ่มผู้กำลังมองหาเส้นทางที่เหมาะสมเช่นเดียวกับพวกเรามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวันนี้ก็เชื่อว่าตัวเองจะสามารถหยิบจับบางมุมไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม อย่างน้อยทุกวันจากวันนี้เราก็จะตระหนักในเรื่องนี้เพิ่มขึ้นต่อไป

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการร่วมงานสมัชชาเกษตรยั่งยืนอำเภอขุนยวมและการเรียนรู้จากฟาร์มต้นแบบของเกษตร อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

โดย...คุณปวีณา ราชสีห์ ทีมวิจัยกลไกกลางภาคเหนือ

การพัฒนาศักยภาพคนหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือผ่านการเข้าร่วมงานสมัชชาเกษตรยั่งยืนอำเภอขุนยวมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ฟาร์มต้นแบบอำเภอแม่สะเรียง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อคำว่า "ความมั่นคงทางอาหาร" มากขึ้น อีกทั้งในส่วนของทีมกลไกกลางภาคเหนือ ได้เรียนรู้การบริหารจัดการในการหนุนเสริมโอกาสการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนหนุนวิจัยต่อไป ซึ่งสามารถประมวลสิ่งที่ได้เรียนรู้ ดังนี้

1. ความเข้าใจต่อคำว่า "ความมั่นคงทางอาหาร" เป็นระบบมากขึ้น จากเดิมที่มองเรื่องของความมั่นคงทางอาหารเน้นหนักไปที่ความสามารถในการผลิตอาหารได้ แต่ความรู้ใหม่จากเวทีแลกเปลี่ยนทำให้ได้เรียนรู้ว่าการมองเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ต้องมองในหลายมิติ ได้แก่

- ความมั่นคงทางอาหารอยู่ที่วิถีของคนในชุมชน
- ความมั่นคงทางอาหารอยู่ที่การตกลงร่วมและการเคารพซึ่งกันและกันของหมู่บ้านต่างๆ
- ความมั่นคงทางอาหารอยู่ที่ระบบการจัดการการผลิตให้ทรัพยากรยังคงอุดมสมบูรณ์ได้
- ความมั่นคงทางอาหารอยู่ที่การเข้าถึงอาหารทั้งในส่วนที่ผลิตได้เองและที่ซื้อหามาก็ต้องรู้ที่มา กินอย่างรู้ที่มา

รวมถึงมุมมองต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหารของผู้เข้าร่วมเวทีที่มองต่างมุม จากช่วงที่มีการนำเสนอผลการศึกษาตัวชี้วัดทางอาหาร ใน 4 พื้นที่ ซึ่งทำให้เห็นมุมมองที่หลากหลายของการมองความมั่นคงทางอาหารทั้งจากมุมของคนในและคนนอกที่วิเคราะห์ผ่านข้อมูลของพื้นที่ นอกจากนี้การเห็นคุณค่าของอาหารจะทำให้เราวิเคราะห์ข้อมูลได้เชื่อมโยงและเป็นระบบมากขึ้น เนื่องจากการมองคุณค่าทางอาหารนั้นต้องมองถึงเรื่องของโภชนาการอาหาร ปัจจัยที่สร้างมูลค่าได้ ประโยชน์ในทางการแพทย์ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และระบบอำนาจต่อรองของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลผลิต เป็นต้น

2. มุมมองต่อ "เกษตรยั่งยืน" แบบในความเป็นจริงไม่ใช่แบบอุดมคติ เกษตรยั่งยืนมีหลายแบบ แต่ละสามารถเลือกตามแนวทางที่สอดคล้องกับทุนเดิม ความรู้ ความสามารถ ปัจจัยเอื้อในการดำเนินการได้ แต่ละคนอาจมีผลผลิตที่เป็นจุดเด่นของตนเอง เพื่อเป็นรายได้หลัก แต่เป้าหมายสำคัญคือการเลี้ยงตนเอง การปลูกสิ่งที่จำเป็นต่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน การแลกเปลี่ยนผลผลิตของกลุ่มเครือข่าย ใครมีผลผลิตอะไรเวลาพบเจอก็นำผลผลิตของตนไปแลกเปลี่ยนกับของกลุ่มคนในเครือข่าย เกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกปลอดภัยเมื่อได้บริโภคผลผลิตที่ปลูกด้วยมือของตนเอง แต่เกษตรกรที่หันมาทำเกษตรยั่งยืนก็มีหลายระดับ ระดับที่ทำเพื่อให้รู้สึกปลอดภัย ทำเพื่อแก้ไขปัญหาผลผลิตทางการเกษตร ไปจนถึงระดับที่เข้าถึงจิตวิญญาณ เป็นการผลิตอาหารที่ไม่ทำให้รู้สึกผิดบาป

ดังนั้นเมื่อมองภาพเกษตรยั่งยืน จึงทำให้เข้าใจว่ามีหลายระดับ หลายลักษณะ ไม่ได้มีแบบแผนตายตัวว่าต้องปลูกอะไร เลี้ยงอะไร

3. ได้เห็นประเด็นที่ชุมชนสามารถวิเคราะห์ตนเองได้ในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยเสี่ยงทั้งภายในและภายนอกที่กระทบกับชุมชนเอง โดยพบกว่าปัจจัยเสี่ยงต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหารนั้นมาจากปัจจัยเสี่ยงภายในมากกว่าภายนอก เนื่องจากคนในชุมชนทำให้ความหลากหลายของพันธุ์พืชน้อยลง การละเลยอาหารท้องถิ่น ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ลกลง และขาดการส่งต่อความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับรุ่นลูกรุ่นหลาน

การนำไปปรับใช้ในการทำงาน

ในส่วนของทีมกลไกกลางภาคเหนือ ได้ความรู้เดิมที่ชัดเจนขึ้นและความรู้ใหม่ที่เพิ่มขึ้นมาจากการเรียนรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหาร นั้น สามารถนำมาทำความเข้าใจการเชื่อมร้อยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ ให้สอดคล้องกับ Theme ภาคเหนือ รวมถึงการวิเคราะห์โจทย์วิจัยเพื่อจัดหมวดหมู่ประเด็นวิจัยและสามารถอธิบายความเชื่อมโยงประเด็นต่างๆ ภายใต้ความมั่นคงทางอาหารได้เป็นระบบมากขึ้น เข้าใจมิติการมองอาหารทั้งในเรื่องของความพอเพียงของอาหาร ความปลอดภัย ความมั่นคงทางอาหาร ความเป็นเจ้าของ และจริยธรรมอาหาร อาหารจึงไม่ใช่เพียงแต่สิ่งที่มีประโยชน์ด้านโภชนาการเท่านั้น แต่อาหารเป็นเรื่องของความเชื่อ ความสัมพันธ์ของผู้คน และสะท้อนวิถีชีวิตที่สืบทอดต่อกันมาด้วยภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ในเชิงการบริหารจัดการ ในฐานะทีมกลไกกลางภาคเหนือได้เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการในการจัดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เนื่องด้วยระยะทางและเวลาอันจำกัดทำให้ไม่สามารถลงลึกการแลกเปลี่ยนในบางประเด็นได้ การเรียนรู้ฟาร์มต้นแบบจึงเป็นเพียงการได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สังเกต และได้แลกเปลี่ยนในเบื้องต้นเท่านั้นว่าจุดเริ่มต้น กรบวนการ ผลที่เกิดขึ้น และเทคนิคการผลิตบางอย่าง ทั้งนี้อาจเป็นบทเรียนในการประสานพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนและทำความเข้าใจกลุ่มผู้เข้าร่วมพัฒนาศักยภาพถึงประเด็นในการเรียนรู้แต่ละครั้งและการบริหารจัดการตารางเรียนรู้ให้สอดคล้องและยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์จริง

<u>บทเรียนการเรียนรู้...งานสมัชชาเกษตรทางเลือกขุนยวม และตัวอย่างฟาร์มต้นแบบ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน</u>

โดย...คุณเสาวดี ศรีฟ้า Node ม.เชียงใหม่

จากการเดินทาง กว่า 5 ชั่วโมง สู่การเรียนรู้งานสมัชชาเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม ของเหล่าทีมเครือข่ายภาคเหนือ(การพัฒนาศักยภาพคนทำงานประเด็นความมั่นคงทางด้านอาหาร) เส้นทางที่ไม่คุ้นเคย ประเด็นที่ไม่คุ้นชิน อำเภอที่ไม่ค่อยได้ไป กับพลังเต็มร้อยของคนจัดงาน.....

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากงานสมัชชาเกษตรทางเลือก อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

งานสมัชชาเกษตรทางเลือกฯถือเป็นงานแรกที่มีโอกาสได้เรียนรู้ รูปแบบระบบเกษตรกรรมยั่งยืนแบบเต็มรูปแบบ

เรียนรู้คำว่าเกษตรทางเลือก(เกษตรอินทรีย์/เกษตรผสมผสาน/เกษตรยั่งยืน)ที่แต่พื้นที่ แต่ละตัวอย่าง พยายามนำเสนอให้เห็นว่าเกษตรทางเลือกในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันอย่างไร เกษตรกรแต่ละที่มีจุดเริ่มต้น มีจุดพลิกผันที่ต่างกันแต่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ คาดหวังให้ระบบการเกษตรเป็นทางเลือกในการดำเนินชีวิต

เรียนรู้ คำว่า ความมั่นคงด้านอาหาร จากเดิมที่ไม่เข้าใจเลยว่าคืออะไร รู้แค่ว่า ความมั่นคงทางด้านอาหารคือ ความยั่งยืน(ยาวนาน)ในระบบการผลิตเท่านั้น ซึ่งแท้จริงแล้ว ความยั่งยืนเป็นเพียงส่วนสุดท้ายที่จะเกิด แต่องค์ประกอบอะไรบ้างที่จะนำไปสู่ของความมั่นคงฯ ต้องมองตั้งแต่ ฐานคิด,ฐานการผลิต ,องค์ประกอบโดยรอบทั้งสิ่งแวดล้อม ผลกระทบ,ความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น,และระบบห่วงโซ่ที่จะส่งผลต่อๆกันไป ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งใหม่ๆที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ถึงแม้จะไม่เข้าใจทั้งระบบแต่ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการเรียนรู้ที่จะนำไปเป็นฐานคิดต่อไป

เรียนรู้ กระบวนการหนุนเสริมประเด็น เกษตรยั่งยืน การทำงานเชิงประเด็นไม่ได้เป็นเรื่องง่ายๆที่ใครก็ทำได้ หากไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประเด็นนั้น และหากขาดการมองการไกลให้ทะลุประเด็นอย่างเข้าใจ พื้นที่ที่เกิดขึ้นก็จะเป็นเพียงงานวิจัยที่ไม่เกิดประโยชน์กับชุมชน

เรียนรู้การขั้นตอนการเตรียมงานและกระบวนการดำเนินงาน กว่าจะเป็นงานสมัชชาฯ ที่ทุกคนได้เข้ามาเรียนรู้ทั้ง 2 วัน การทำงานอย่างแข็งขัน การเตรียมข้อมูลที่ต้องวางแผนให้ครอบคลุมที่สุด การออกแบบงานให้ตรงตามใจปรารถนา และการสื่อสารกับผู้เข้าร่วมให้เข้าใจ ต้องใช้พลังความร่วมมือ ร่วมแรงจากเครือข่ายทั้งหมด สิ่งที่ได้เรียนรู้และเข้าใจได้อย่างหนึ่งคือ พลังของพี่น้อง(ผองเพื่อน) ยังมีคุณค่าเสมอสำหรับการทำงานและทุกอย่างก็สิ้นสุดลงด้วยดี

จากงานสมัชชาเกษตรทางเลือก สู่เส้นทางการเรียนรู้ตัวอย่างฟาร์มต้นแบบของเกษตรกรอำเภอแม่สะเรียง

มีโอกาสได้ลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้ตัวอย่างฟาร์มต้นแบบของเกษตรกรทั้ง 5 สวน พบว่า แต่ละสวนมีวิถีการผลิตที่แตกต่างกัน เช่น ไร่ผสมผสานที่เลือกผักหวานป่าเป็นพืชเลี้ยงชีพ,บ้านสวนที่เลือกมะขามยักษ์เป็นพืชหลัก,ฟาร์มสุกรที่ผสมการปลูกพืชและเลี้ยงหมูเป็นรายได้หลัก ,สวนไผ่ที่เป็น

ขุมทรัพย์เลี้ยงคนทั้งอำเภอและสุดท้ายสวนผลไม้ที่อุดมไปด้วยนานาชนิดพืชพันธุ์ ทั้ง 5สวนล้วน แล้วแต่เลือกวิถีเกษตรเป็นทางเลือกในการเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวจากรุ่นหนุ่มสาวสู่รุ่นผู้เฒ่า

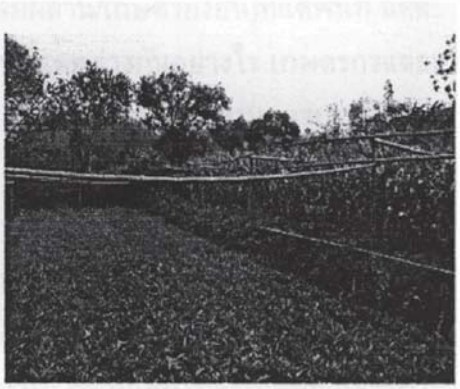
เกษตรอาจเป็นอาชีพที่ไม่ร่ำรวย แต่หากเราหยิบจับให้เป็นชิ้นเป็นอัน เลือกปลูกเลือกทำให้มีพืชหลักในการสร้างรายได้ ใช้วิถีชีวิตแบบพอเพียง เลือกทำให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและเอื้อต่อระบบนิเวศที่เป็นอยู่ กลับเป็นอาชีพที่สร้างความสุข ความสบายใจ และความยั่งยืนให้กับเจ้าของสวนไม่น้อย มิหนำซ้ำยังเป็นที่พึ่งพิง เป็นประโยชน์ให้กับกลุ่มกลุ่มพลังคนรุ่นใหม่ๆได้เรียนรู้อีกด้วย

เรียนรู้วิกฤตทางอาหารกับการตั้งรับสู่ความยั่งยืน

โดย...คุณจิตติมา บุญมี Node ลำปาง

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้ให้นิยามคำว่า **ความมั่นคงทางอาหาร** คือ การที่ประชาชนมี ปริมาณอาหารเพื่อการบริโภคที่เพียงพอ มีความหลากหลายของอาหารที่ได้รับ และอาหารนั้นมีคุณภาพ หมายถึงมีคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาด ปลอดภัย รวมทั้ง ประชาชนสามารถเข้าถึง อาหาร อันเกิดจากระบบการกระจายอย่างทั่วถึง...

ในประเทศไทยเองถึงแม้ว่าจะมีความสมบูรณ์ของอาหารทั้งทางบก ทางน้ำก็ตามแต่กระแส การเปลี่ยนแปลงจากตะวันตกได้มีส่วนเข้ามาทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทีละเล็ก ทีละน้อย จนแทบไม่รู้สึกตัว ไม่ว่าจะเปลี่ยนการเข้ามาของระบบเกษตรแบบพันธะสัญญา ระบบการค้าเสรี ระบบสิทธิบัตร ปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้กลุ่มเกษตรกรเกิดผลกระทบโดยตรงโดยเฉพาะเรื่องระบบการผลิตอาหารและการจัดการอาหารจากระบบเกษตรพึ่งตนเองเป็นระบบเกษตรแบบการค้าอิงสารเคมี ส่วนผู้บริโภคก็ยังได้รับผลจากการรับภาระของการจัดซื้ออาหารมารับประทานที่เชื่อมโยงกับสุขภาพและความปลอดภัย ของตนเองและครอบครัว

จากการเข้าร่วมงานสมัชชาเกษตรเกษตรทางเลือก จังหวัดแม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 24 – 25 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอำเภอขุนยวม ในเวทีเสวนาได้มีการนำเสนอผลงานการขับเคลื่อนงานเกษตรยั่งยืนของคนแม่ฮ่องสอน การนำเสนอการศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารทุกระดับ การนำเสนอ Model การออกจากหนี้ด้วยวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน และวิกฤตเกษตร อาหาร พลังงานและทิศทางอนาคตเกษตรกรไทย ทั้งนี้ ดร.บัญชร แก้วส่อง ผู้อำนวยการ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังได้ปาฐกถาถึง ทิศทางเกษตรกรรมยั่งยืนไทยย่างก้าวท่ามกลางวิกฤต ได้กล่าวถึงวิกฤตโลกที่กำลังส่งผลต่อระบบการเกษตรในไทยของเรา เช่น <u>วิกฤตการณ์โลกร้อน</u> ทำให้ช่วงฤดูกาลแปรปรวนส่งผลต่อระบบการเกษตร ทั้งพืชไม้ พืชผล สัตว์บกและสัตว์น้ำ <u>วิกฤตด้านพลังงาน</u> โดยเฉพาะน้ำมัน ซึ่งกำลังจะหมดลงไปถ้าเทียบกับจำนวนการใช้งานและจำนวนประชาการบนโลกที่เพิ่มขึ้นๆ ตลอดปี <u>วิกฤตทางด้านเศรษฐกิจ</u> เป็นการผันผวนของราคาผลผลิตทางการเกษตรหรือพืชเศรษฐกิจในไทย เช่น ยางพารา ข้าวโพด น้ำมันปาล์ม <u>วิกฤตอาหาร</u> เป็นการผันผวนของราคาข้าวที่ใช้ในการบริโภคทั้งประเทศ เนื่องจากพื้นที่บางส่วนมีสภาพภูมิศาสตร์ที่ไม่เอื้อต่อการปลูกข้าวจึงส่งผลทำให้เกิดวิกฤตการต้องการข้าว เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน **วิกฤตทางวัฒนธรรมและสังคม** เป็นเรื่องการสร้าง

ความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มนักการเมือง กลุ่มชุมชน กลุ่มครอบครัว ให้เกิดรักสามัคคี เป็นกลุ่มก้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งในครั้งนี้ทำให้เกิดความตอกย้ำถึงเรื่องวิกฤตทางอาหาร และการร่วมหาแนวทางการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนไปสู่การตั้งรับ ทั้งนี้ได้มีโอกาสไปเรียนรู้และศึกษาดูงานจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์นักปฏิบัติหลายๆท่าน ซึ่งแต่ละท่านได้เล่าถึงที่มาและจุดเปลี่ยนของการนำตนเองเข้ามาสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ พึ่งพาระบบธรรมชาติ ให้คนและสิ่งแวดล้อมเป็นตัวช่วยในการจัดการตัวเอง จากจุดเริ่มแรกๆ ยังพบปัญหา อุปสรรคตลอดจนคำถามในใจว่า ต้องให้เวลากับความอดทน แต่เมื่อผ่านไปได้สิ่งเหล่านี้กลับมาสร้างการตอบแทนในรูปแบบของความอยู่รอด อาหาร รายได้ อาชีพ สุขภาพ และความสุขให้กับกลุ่มเกษตรกรเหล่านี้

สิ่งที่ได้รับและเรียนรู้ครั้งนี้ ทำให้เห็นถึงความสำคัญและการเปิดใจยอมรับ และสร้างความเข้าใจของ ความมั่นคงทางอาหารกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่กำลังเกิดขึ้น โดยการนำบทเรียนมาเป็นเครื่องมือให้เกิดการเรียนรู้ เตรียมพร้อมและรู้เท่าทัน ว่าตัวเองจะสามารถนำมาปรับเปลี่ยนกับตนเองและชุมชนจะสามารถดำเนินต่อไปโดยยึดหลักของหลักเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการสร้างระบบความมั่นคงทางอาหารของตนเองอย่างไรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน **“ตั้งรับ รู้เท่าทัน ปรับเปลี่ยนวิถีสู่ความยั่งยืน”**

ความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับความมั่นคงทางอาหาร

โดย..วรพงศ์ ผูกภู่ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสามารถตอบโจทย์และสภาพปัญหา ความต้องการ ของท้องถิ่นตามบริบทนั้นๆ และผลจากการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้วยกระบวนการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นอาจจะเห็นผลในเชิงพัฒนาได้โดยทางตรงหมายถึง เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ชุมชนคาดหมายไว้หรืออาจจะเกิดผลกระทบในด้านการพัฒนาอื่นๆซึ่งเป็นผลตามมาในด้านต่างๆ ที่นอกเหนือจากความมุ่งหมาย หรือเป้าประสงค์แรกที่ได้ตั้งเอาไว้ จากการถอดองค์ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกรณีตัวอย่าง 5 ชุมชน ซึ่งได้อธิบายผลในเชิงพัฒนาจากกระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไว้ 5 ด้าน ดังนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาคน การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับพันธมิตรทางการตลาด โดยทั้งหมดนี้สามารถเชื่อมโยงและนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในที่นี้จึงขออธิบายกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้เห็นภาพในการจัดการชุมชนท้องถิ่น ที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรในด้านต่างๆโดยคนท้องถิ่น อย่างยั่งยืน และจะทำให้สามารถเข้าใจและเชื่อมโยงสู่ความมั่นคงทางอาหารได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

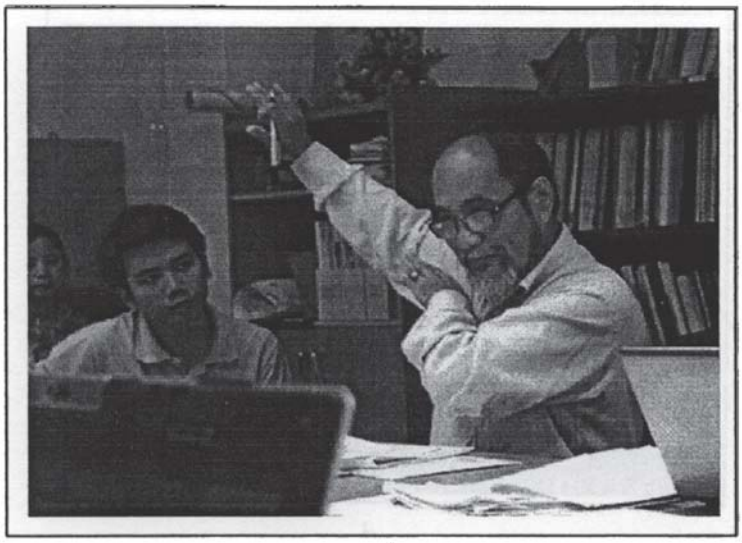
ฐานทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น แหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งในด้านกายภาพ และชีวภาพ วิถีชีวิต วัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นรายได้หลักของประเทศไทย และมีสัดส่วนที่สำคัญต่อรายได้มวลรวมประชาชาติ (GDP) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนำมาซึ่งความเจริญ ระบบสาธารณูปโภค และ Globalization โดยที่คนในท้องถิ่นไม่อาจตั้งรับได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและความไม่เท่าทันต่อระบบทุนนิยม และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงเป็นเหตุแห่งการนำมาซึ่งปัญหาของคนในชุมชนท้องถิ่น จนในหลายพื้นที่เกินกว่าที่จะเยียวยา รักษา หรือ หวนกลับไปยังวิถีชีวิตที่เคยได้พึ่งพิงกับแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นที่คนในชุมชนเคยเป็นเจ้าของได้อีกต่อไป เนื่องจากว่าสิทธิในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นของคนในชุมชนถูกจำกัดด้วยปัจจัยเงื่อนไขต่าง สิทธิในการถือครองที่ดินเปลี่ยนไปหลายพื้นที่ถูกกว้านซื้อโดยผู้ที่มีอำนาจทางการเงินที่สูงกว่า ทรัพยากรในท้องถิ่นที่เคยใช้เลี้ยงปากท้อง และเป็นอาชีพของคนในชุมชน ถูกใช้โดยบุคคลภายนอก อย่างขาดความสำนึกรักษ์และหวงแหนแหล่งทรัพยากรเหล่านั้น และนับวันก็จะมีแต่ความเสื่อมโทรมและถดถอยลงไปทุกที จากสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่กล่าวมาข้างต้นนี้จึงทำให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้คนในชุมชนเกิดความอนุรักษ์หวงแหนในทรัพยากรท้องถิ่น มีสิทธิที่จะเข้าถึงแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นที่คนในชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาอย่างเป็นธรรม เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผูกพันแน่นแฟ้น รวมทั้งได้นำเสนอของดีของท้องถิ่นเหล่านี้ให้แก่บุคคลภายนอกได้เรียนรู้อย่างเข้าใจและด้วยความภาคภูมิใจที่จะบอกกล่าวของคนในท้องถิ่น

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทำให้ผู้คนในโลกสามารถเดินทางไปมาหาสู่ และติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็ว และง่ายดายมากยิ่งขึ้น ความเจริญรุดหน้าทางด้านเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมของโลก ทำให้เปลี่ยนวิถีชีวิตของประชากรโลกซึ่งเดิมเคยประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อยังชีพเป็นหลัก ซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษยชาติ และผลพวงจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมนี้สิงผลอย่างชัดเจนต่อประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งประเทศเหล่านี้เป็นประเทศที่ผลิตอาหารของโลก ประชากรรุ่นใหม่หรือคนหนุ่มสาวมีโอกาสเข้าถึงระบบการศึกษาได้มากขึ้น ทำให้ค่านิยมในการประกอบอาชีพเปลี่ยนไป จากครอบครัวเกษตรกรซึ่งต้องต่อสู้ดิ้นรนกับระบบทุน ที่เอารัดเอาเปรียบและกดขี่ ทำให้อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่คนหนุ่มสาวไม่อยากจะทำ และเลือกที่จะไปทำงานในระบบอุตสาหกรรม และบริการ ฯลฯ มากกว่า ประเทศไทยคงจะหลีกเลี่ยงต่อกระแสการพัฒนาของระบบโลกนี้ไม่ได้ ดั้งนั้นการตั้งรับและปรับตัวอย่างรู้เท่าทันจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะสร้างความยั่งยืนให้แก่ประเทศชาติได้ การท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกันผู้คนมากมายจากทั่งโลกเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยปีละนับล้านคนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศของรัฐบาล ทำให้เรื่องของการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวจนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ไปเสียแล้ว และความเจริญทางวัตถุที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้คนเริ่มหวนถึงอดีต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย วัฒนธรรมประเพณีที่งดงาม มิตรภาพและอัธยาศัยไมตรีของมนุษย์

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือกำเนิดขึ้นในลักษณะของการท่องเที่ยวทางเลือกซึ่งจะต้องมาจากการจัดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนอย่างมีส่วนร่วมซึ่งที่ผ่านมาชุมชนเป็นผู้ถูกท่องเที่ยว แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นถูกนำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยยึดหลักของความยั่งยืนที่มีคนในชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดูแลรักษา แหล่งทรัพยากรเหล่านี้เดิมเป็นแหล่งอาหารและฐานรายได้ของคนในชุมชน ซึ่งอาจจะมาจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน ยกตัวอย่างเช่น หน่อไม้หรือของป่า แต่การท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรเหล่านี้โดยที่ถูกนำมาใช้น้อยกว่าแต่ให้รายได้ที่สูงกว่า อย่างเช่น กิจกรรมเดินป่า คนในชุมชนสามารถนำเสนอแหล่งอาหาร แหล่งทรัพยากรภายในป่า ให้กับนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้หรืออาจจะเพิ่มประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวด้วยการหาอาหารจากป่าเพื่อนำไปประกอบอาหารรับประทาน และได้เรียนรู้ถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเองได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่อาศัยแหล่งทรัพยากร ผ่านกิจกรรมเดินป่า และอาหารพื้นบ้าน และผลที่เกิดขึ้นกับเจ้าบ้านหรือคนในท้องถิ่นเอง ก็คือความภาคภูมิใจที่ได้นำเสนอความเป็นวิถีชีวิตของตนเองให้แก่ผู้มาเยือน ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจและชื่นชม ได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในปริมาณที่น้อยแต่ผลตอบแทนที่ได้รับทำให้คนในท้องถิ่นที่มากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการนำไปขาย ทำให้คนในชุมชนหวงแหนและเห็นคุณค่าของแหล่งทรัพยากร คนในท้องถิ่นตื่นตัวในเรื่องของอาหารปลอดภัยและเห็นคุณค่าของอาหารพื้นบ้าน และคนในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างยั่งยืนและดำรงวิถีท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากตัวอย่างของกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้จะอธิบายเชื่อโยงไปสู่ความมั่นคงทางอาหารได้คือ แหล่งทรัพยากรในป่า ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและรายได้ของคนในท้องถิ่นซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันทำให้คนต้องดินรนเพื่อหารายได้

ให้มากขึ้น ดังนั้นจากเดิมการใช้ทรัพยากรเพื่อเป็นเพียงแหล่งอาหารอาจจะไม่พอต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ผลผลิตจากป่าถูกนำไปขายเพื่อเป็นรายได้มากขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีปัจจัยต่างๆทั้งภายในและภายนอกที่รุมเร้า ทั้งความต้องการในการบริโภคที่มีสูงขึ้น ความเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศที่มีผลพวงมาจากวิกฤตการณ์โลกร้อนที่ส่งผลกระทบต่อความเจริญเติบโตของพืชพรรณธัญญาหาร การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรของภาครัฐ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าซึ่งอาจจะมาจากระบบการผลิตพืชเศรษฐกิจ หรือการเข้ามาใช้ทรัพยากรในด้านการท่องเที่ยวของแหล่งทุน ดังนั้นถ้าหากชุมชนมีการเตรียมความพร้อมและจัดการทรัพยากรด้วยตนเองโดยยึดหลักของความยั่งยืนด้วยกระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น จะทำให้เกิดกระบวนการในการอนุรักษ์รักษา โดยคนในชุมชนหวงแหนและเห็นคุณค่าของทรัพยากรร่วมกัน คนในชุมชนมีสิทธิที่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร การสื่อสารกับคนภายนอกและภาครัฐในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในการสร้างอำนาจการต่อรองหรือเป็นเกราะป้องกันภายคุกคามต่อทรัพยากรจากภายนอก

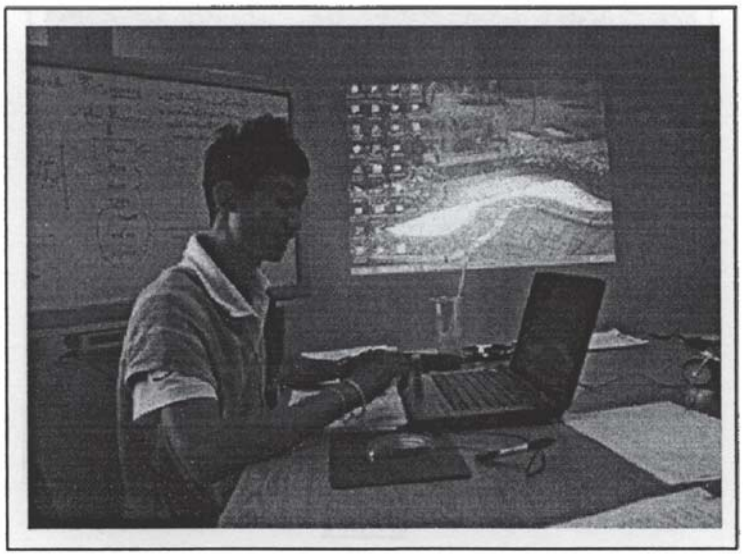
ภาคผนวก 5 ภาพกิจกรรมโครงการ

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ภาพที่ 3

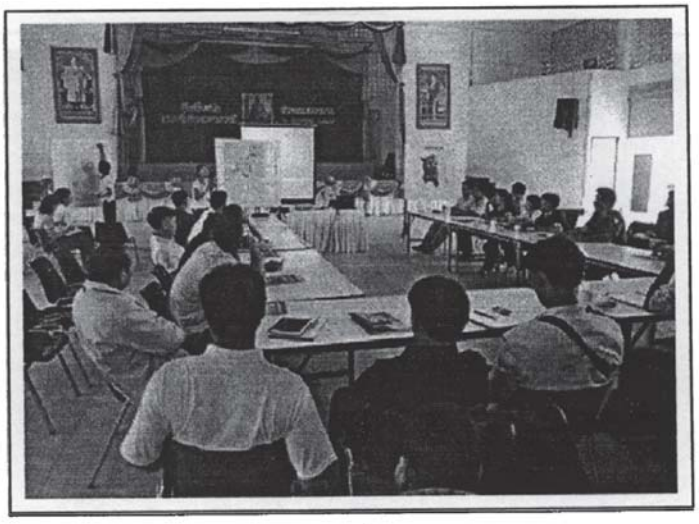
ภาพที่ 1-3 เวทีพิจารณาโครงการ

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

ภาพที่ 6

ภาพที่ 4-5 การหนุนเสริมโครงการวิจัย โหนด/พี่เลี้ยง (การพัฒนาโครงการ การติดตามโครงการ)